

**SEKİZİNCİ
BEŞ YILLIK
KALKINMA PLANI
(2001-2005)**

**2002 YILI
PROGRAMI**

İÇİNDEKİLER

2002 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı.....	ix
--	----

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GENEL DURUM DEĞERLENDİRMESİ, 2002 YILI PROGRAMININ TEMEL AMAÇLARI VE MAKROEKONOMİK HEDEFLERİ	1
1. GENEL DURUM DEĞERLENDİRMESİ	1
A. EKONOMİK GELİŞMELER	1
B. SOSYAL VE KÜLTÜREL ALANDA SAĞLANAN GELİŞMELER	7
2. 2002 YILI PROGRAMININ TEMEL AMAÇLARI VE MAKROEKONOMİK HEDEFLERİ	13
A. TEMEL AMAÇLAR	13
B. MAKROEKONOMİK HEDEFLER	15
II. DÜNYADA EKONOMİK GELİŞMELER	17
1. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER	17
2. AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİLERİNDE GELİŞMELER.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

I. MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE PROJEKSİYONLAR	23
1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA VE SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI	23
2. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ	27
3. SERMAYE BİRİKİMİ.....	30
A. SERMAYE BİRİKİMİNİN KAYNAKLARI.....	30
B. YATIRIMLARIN SEKTÖREL DAĞILIMI	30
C. KAMU YATIRIMLARI UYGULAMASI	35
4. ÖDEMELER DENGESİ.....	37
A. DIŞ DENGİYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	37
B. CARİ İŞLEMLER DENGESİ	39
C. SERMAYE HAREKETLERİ	44
D. YABANCI SERMAYE.....	44
E. SERBEST BÖLGELER	47

5. KAMU FİNANSMANI.....	47
A. KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ	47
B. KONSOLİDE BÜTÇE	55
C. MAHALLİ İDARELER	63
D. DÖNER SERMAYELİ İŞLETMELER	65
E. SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARI	68
F. FONLAR.....	69
G. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ.....	71
a) KİT'lerin Genel Yatırım Finansman Dengesi	71
b) Özelleştirme	78
c) Tarımsal Destekleme.....	79
6. MALİ PİYASALARDA GELİŞMELER	82
7. FİYATLAR.....	100
II. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

I. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER.....	108
II. MEVZUAT UYUMU VE KURUMSAL DÜZENLEMELER.....	110
III. MALİ İŞBİRLİĞİ.....	113
IV. AB'YE UYUM SÜRECİNDE YAPILACAK DÜZENLEMELER	114

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN BÖLGE ÜLKELERİ VE DİĞER ÜLKELERLE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

I. TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE İLİŞKİLER.....	120
II. BÖLGESEL VE KÜRESEL İŞBİRLİKLERİ	127
1. İSLAM KONFERANSI TEŞKİLATI EKONOMİK VE TİCARİ İŞBİRLİĞİ DAİMİ KOMİTESİ.....	127
2. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI	129
3. KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ	130
4. D-8	132
III. DİĞER ÜLKELERLE İLİŞKİLER	133
IV. ULUSLAR ARASI TEKNİK İŞBİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN DIŞ YARDIMLARI.....	134

BEŞİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL GELİŞME HEDEF VE POLİTİKALAR

I. BÖLGESEL GELİŞME VE KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER	136
II. BÖLGE PLANLAMASI	139
III. KIRSAL KALKINMA	140

ALTINCI BÖLÜM

SOSYAL VE EKONOMİK SEKTÖRLERLE İLGİLİ GELİŞME HEDEF VE POLİTİKALARI

I. GİRİŞ	141
II. İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ	144
1. NÜFUS	144
2. EĞİTİM	147
3. SAĞLIK	153
4. İNSAN GÜCÜ	158
5. GENÇLİK, BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	159
A. GENÇLİK	159
B. BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR	161
6. KADIN, AİLE VE ÇOCUK	162
A. KADIN	162
B. AİLE	163
C. ÇOCUK	164
7. SERBEST ZAMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	166
III. KÜLTÜR	167
IV. SOSYAL REFAHIN ARTIRILMASI	169
1. GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE	169
2. İSTİHDAM	171
3. ÇALIŞMA HAYATI	176
4. SOSYAL SİGORTA SİSTEMLERİ	180
5. SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR	183
6. ESNAF VE SANATKARLARA GÖTÜRÜLEN HİZMETLER	185
7. YURTDIŞINDA YAŞAYAN TÜRK VATANDAŞLARI	186
8. TÜKETİCİNİN KORUNMASI	189
V. SINAİLEŞME	191
1. MADENCİLİK	191
2. İMALAT SANAYİİ	193
3. KOBİ'LERİN GELİŞTİRİLMESİ	203

VI. BİLİM VE TEKNOLOJİ YETENEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ	205
VII. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ.....	207
VIII. TARIMSAL GELİŞME.....	212
1. GENEL TARIM POLİTAKALARI.....	212
2. BİTKİSEL ÜRETİM.....	215
3. HAYVANCILIK.....	216
4. SU ÜRÜNLERİ.....	218
5. ORMANCILIK.....	219
IX. ENERJİ.....	221
X. ULAŞTIRMA.....	227
1. GENEL ULAŞTIRMA POLİTAKALARI	227
2. DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI.....	228
3. DENİZYOLU ULAŞTIRMASI	230
4. HAVAYOLU ULAŞTIRMASI.....	231
5. KARAYOLU ULAŞTIRMASI.....	233
6. BORU HATTI ULAŞTIRMASI.....	235
XI. TURİZM VE TANITMA	238
1. TURİZM.....	238
2. TANITMA.....	241
XII. KENTSEL VE KIRSAL ALT YAPI	241
1. YERLEŞME VE ŞEHİRLEŞME.....	241
2. KONUT	242
3. İÇMESUYU, KANALİZASYON, ARITMA SİSTEMLERİ VE KATI ATIK YÖNETİMİ ..	245
A. İÇMESUYU, KANALİZASYON VE ARITMA SİSTEMLERİ	245
B. KATI ATIK YÖNETİMİ.....	246
4. KENT İÇİ ULAŞIM	248
5. İNŞAAT, MÜHENDİSLİK-MÜŞAVİRLİK, TEKNİK MÜŞAVİRLİK VE MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ	249
6. HARİTA, TAPU KADASTRO, COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ VE UZAKTAN ALGILAMA SİSTEMLERİ	251
7. KIRSAL ALT YAPI.....	252
XIII. ÇEVRE.....	256

YEDİNCİ BÖLÜM

KAMU HİZMETLERİNDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

I. KAMU YÖNETİMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ VE YENİDEN

YAPILANDIRILMASI.....	258
------------------------------	-----

II. ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK	260
III. GÜVENLİK HİZMETLERİNDE ETKİNLİK	261
IV. MAHALLİ İDARELER	262
V. KAMU YATIRIMLARININ PLANLANMASI VE UYGULANMASINDA ETKİNLİK.....	266
VI. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	268
VII. DOĞAL AFETLER.....	269
VIII. TRAFİK VE CAN GÜVENLİĞİ.....	271

SEKİZİNCİ BÖLÜM

EKONOMİDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

I. REKABET HUKUKU VE POLİTİKALARI	272
II. FİKRİ HAKLARIN KORUNMASI.....	274
III. KAYITDIŞI EKONOMİNİN KAYIT ALTINA ALINMASI	277
IV. VERİMLİLİK VE KALİTE KONTROL.....	278

TABLolar

TABLO: I.1- Temel Ekonomik Büyüklükler	16
TABLO: I.2- Dünya Ekonomisinde Temel Göstergeler	19
TABLO: I.3- Bazı Avrupa Birliği Ülkelerine İlişkin Temel Ekonomik Göstergeler	22
TABLO: II.1- Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları	25
TABLO: II.2- Fert Başına GSMH.....	26
TABLO: II.3- Ekonominin Genel Dengesi (Cari Fiyatlarla)	27
TABLO: II.4- Ekonominin Genel Dengesi (1998 Fiyatlarıyla)	28
TABLO: II.5- Kaynaklar Harcamalar Dengesi	29
TABLO: II.6- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2000)	31
TABLO: II.7- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2001)	32
TABLO: II.8- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2002)	33
TABLO: II.9- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla).....	34
TABLO: II.10- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (Yüzde Dağılım)	35
TABLO: II.11- 2001 Yılı Yatırım Programında Yeralan Projelerin Başlama Yıllarına Göre Dağılımı.....	37
TABLO: II.12- 2001 Yılı Yatırım Programında Yeralan Projelerin Bitiş Yıllarına Göre Dağılımı	37
TABLO: II.13- Dış Ticaret Dengesini Etkileyen Faktörlerdeki Gelişmeler	38
TABLO: II.14- İhracatın Sektörel Dağılımı	41
TABLO: II.15- İthalatın Mal Gruplar İtibariyle Dağılımı	42
TABLO: II.16- Ödemeler Dengesi	43
TABLO: II.17- Yıllar İtibariyle İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı ve Fıllı Girişler	45
TABLO: II.18- Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	46
TABLO: II.19- Kamu Kesimi Toplam Gelir ve Harcamaları.....	50
TABLO: II.20- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve Finansmanı.....	51
TABLO: II.21- 2000 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi	52
TABLO: II.22- 2001 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi	53
TABLO: II.23- 2002 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi	54
TABLO: II.24- İç Borç Stokundaki Gelişmeler	59
TABLO: II.25- Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri.....	61
TABLO: II.26- Konsolide Bütçe Temel Göstergeleri	62
TABLO: II.27- Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Mahalli İdarelere Ayrılan Paylar	64
TABLO: II.28- Mahalli İdareler Gelir ve Harcamaları	64
TABLO: II.29- Döner Sermayeli İşletmeler Finansman Dengesi	67
TABLO: II.30- Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi	68
TABLO: II.31- Fon Gelir ve Giderleri	70

TABLO: II.32-	İşsizlik Sigortası Fonu Gelir Gider Dengesi	71
TABLO: II.33-	İşletmeciler KİT Finansman Dengesi	73
TABLO: II.34-	İşletmeciler KİT Özet Finansal Göstergeler.....	74
TABLO: II.35-	İşletmeciler KİT'lerin Personel Giderleri ve Üretim Değeri	75
TABLO: II.36-	İşletmeciler KİT'ler Hakkında Özet Bilgiler.....	76
TABLO: II.37-	Özelleştirme Kapsamındaki İşletmeciler KİT Finansman Dengesi	77
TABLO: II.38-	Özelleştirme Gelirleri.....	78
TABLO: II.39-	Bazı Tarımsal Ürünlerin Başlangıç Alım Fiyatları	80
TABLO: II.40-	Tarımsal Ürünlerin Destekleme Fiyatlarında Gelişmeler	81
TABLO: II.41-	Destekleme Alım Miktarları ve Üreticilere Yapılan Ödemeler	81
TABLO: II.42-	2000 Yılı Net İç Varlıklar ve Net Uluslar Arası Rezervler Hedef ve Gerçekleşmeleri.....	83
TABLO: II.43-	2000 Yılı Kasım Ayında Yaşanan Kriz Sonrasında Oluşturulan 2001 Yılı Net İç Varlıklar ve Net Uluslar Arası Rezervler Performans Kriterleri.....	83
TABLO: II.44-	2001 Yılı Şubat Ayında Yaşanan Kriz Sonrasında Parasal Büyüklükler Performans Kriterlerinde Gelişmeler.....	85
TABLO: II.45-	2001 Yılında Parasal Taban ve Net İç Varlık Hedef ve Gerçekleşmeleri.....	86
TABLO: II.46-	2001 Yılında Net Uluslar Arası Rezervler Hedef ve Gerçekleşmeleri ...	87
TABLO: II.47-	Merkez Bankası Net Döviz Pozisyonu	88
TABLO: II.48-	Başlıca Parasal Büyüklükler	90
TABLO: II.49-	T.C. Merkez Bankası Vaziyeti.....	91
TABLO: II.50-	Faiz Oranları.....	92
TABLO: II.51-	TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar	93
TABLO: II.52-	Ticaret Bankaları Net Kar Zarar.....	94
TABLO: II.53-	Türk Sigortacılık Sistemi	96
TABLO: II.54-	Mali Varlıklar.....	96
TABLO: II.55-	Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler	97
TABLO: II.56-	Ticaret Bankalarının Bilançolarına Ait Bazı Büyüklükler	98
TABLO: II.57-	Bankacılık Sisteminin Mali Yapısı.....	99
TABLO: II.58-	Eylül Ayı İtibariyle Fiyat Endekslerinde Gelişmeler (1994=100)	101
TABLO: II.59-	Toptan Eşya ve Tüketici Fiyat Endekslerinde Gelişmeler	102
TABLO: II.60-	Fiyat Artışlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Gelişmeler	103
TABLO: III.1-	AB Mali Yardımları	113
TABLO: IV.1-	Türkiye'de Öğrenim Gören Devlet Burslusu Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Öğrencileri	121
TABLO: IV.2-	Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Ticaretinin Diğer Ülke Grupları Ticaretiyle Karşılaştırılması.....	125
TABLO: IV.3-	Türk Cumhuriyetleriyle Ticaretimiz	126

TABLO: IV.4-	1997-2000 Yıllarında Türkiye'nin Yardımları	135
TABLO: VI.1-	Demografik Göstergelerde Gelişmeler	145
TABLO: VI.2-	Eğitim Kademelerinde Öğrenci Sayıları ve Okullaşma Oranları	150
TABLO: VI.3-	Bazı Sağlık Göstergeleri	155
TABLO: VI.4-	Kuruluşlara Göre Hastane ve Yatak Sayıları	156
TABLO: VI.5-	GSYİH İçindeki Faktör Ödemelerinin Payı	170
TABLO: VI.6-	Yurt İçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler	174
TABLO: VI.7-	Kentsel İşgücü Piyasasında Gelişmeler	174
TABLO: VI.8-	Kayıtlı İşgücünde İşten Çıkarmalar	175
TABLO: VI.9-	Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler	177
TABLO: VI.10-	İşgücü Maliyetlerindeki Gelişmeler.....	178
TABLO: VI.11-	Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus	181
TABLO: VI.12-	Emekli Aylıklarındaki Gelişmeler.....	182
TABLO: VI.13-	Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın ve İşçilerimizin Ülkelere Göre Dağılımı 2001	188
TABLO: VI.14-	Haberleşme Hizmet Kapasitelerindeki Gelişmeler	209
TABLO: VI.15-	Enerji Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler.....	224
TABLO: VI.16-	Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakların Oranları	225
TABLO: VI.17-	Elektrik Enerjisinde Yakıt Cinslerine Göre Kurulu Güç, Üretim Kapasitesi ve Üretim Değerleri.....	225
TABLO: VI.18-	Elektrik Enerjisi Üretiminde Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı	226
TABLO: VI.19-	Elektrik Enerjisi Tüketiminin Kullanıcı Gruplarına Göre Dağılımı	227
TABLO: VI.20-	Ulaştırma Sektörü Yolcu Taşımalarında Gelişmeler	237
TABLO: VI.21-	Ulaştırma Sektörü Yük Taşımalarında Gelişmeler	237
TABLO: VI.22-	Turizm Sektöründeki Gelişmeler.....	240
TABLO: VI.23-	Nüfus Grupları İtibariyle Kentleşme Oran ve Hızları	241
TABLO: VI.24-	İnşaat Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzni Alan Konut Sayıları	243
TABLO: VI.25-	Toprak ve Su Kaynakları Faaliyetlerinde Gelişmeler	255
TABLO: VIII.1-	Türkiye'de Sınai Haklar İle İlgili Başvurular.....	275

GRAFİKLER

GRAFİK: 1-	GSMH ve Sektörel Büyüme Hızları (Sabit Üretici Fiyatları)	23
GRAFİK: 2-	GSMH Büyümesine Katkıları	24
GRAFİK: 3-	Cari İşlemler Dengesi	39
GRAFİK: 4-	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH	49
GRAFİK: 5-	İç Borç Stokunun Yapısı	57
GRAFİK: 6-	1 Dolar + 0,77 Euro'dan Oluşan Kur Sepeti Gelişimi	84
GRAFİK: 7-	Faiz Oranlarında Gelişmeler.....	85

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayısı: 2001/3150

Yüksek Planlama Kurulu'nun, 15.10.2001 tarihli ve 2001/96 sayılı Raporu ile Bakanlar Kurulu'na sunulan ekli "2002 Yılı Programı" ile "2002 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar"ın kabulü; 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 16.10.2001 tarihinde kararlaştırılmıştır.

2002 YILI PROGRAMININ UYGULANMASI, KOORDİNASYONU VE İZLENMESİNE DAİR KARAR

I. UYGULAMA

Genel İlkeler

Madde 1- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2002 Yılı Programında yer alan ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak amacıyla; makro politikaların, bölgesel gelişme politikaları dikkate alınarak sektör programlarının ve yatırımların koordineli bir şekilde yürütülmesi esastır.

2002 Yılı Programı ve eklerinde yer almış bulunan yatırımların, hukuki ve kurumsal düzenlemelerin, sektör programlarının, ekonomik, sosyal ve bölgesel gelişme politikalarının ve bunlarla ilgili tedbirlerin uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesi, görevli bakanlık ve kuruluşların her kademesince programda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanacak çalışma programına göre yürütülür. Bu çalışmalarda Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının kısa ve orta vadeli öncelikleri önemle gözetilir.

Madde 2- Programın uygulanmasında, yatırımların, bütçeler ile programlarda değişiklik ve aktarma yapılmayacak şekilde gerçekleştirilmesi ve sektörlerarası dengelerin bozulmaması temel ilkedir.

2002 Yılı Yatırım Programında yer almayan herhangi bir proje için harcama yapılamaz. Proje ödenekleri yatırım ile ilgili olmayan amaçlar için kullanılamaz. Proje ödenekleri arasında bu Kararda belirtilen esaslar dışında aktarma yapılamaz.

2002 Yılı Yatırım Programı hazırlıkları kapsamında başlatılmış olan, yatırımların rasyonelleştirilmesi çalışmalarında esas alınan önceliklendirme ve ilkeler 2002 Yılı Yatırım Programı uygulamalarında da sürdürülecektir.

Madde 3- Yıllık Programda yer alan finansman ihtiyacının, konsolide bütçede ve finansman programlarında belirtilen miktarlarda ve zamanında kuruluşlara intikali için gerekli tedbirler Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve kamu yatırım programına finansman sağlayan fon idarelerince alınır. İnşaat mevsiminin kısa olduğu yöreler için bu husus özellikle Maliye Bakanlığınca dikkate alınır.

Madde 4- Eğitim, gençlik, spor ve sağlık hizmetleri vergisinin ihdası hakkındaki 3418 sayılı Kanun ile sağlanan ek kaynaktan eğitim ve sağlık sektörlerine ayrılan pay, eğitim ve sağlık altyapısı ve donanımının iyileştirilmesi amacıyla öncelikle yatırım

harcamalarında kullanılır. Bu çerçevede; kalkınmada öncelikli yörelerin ihtiyaçları öncelikli olarak değerlendirilir. Yatırımlara ayrılan kaynağın Yatırım Programında yer alan projelerle ilişkilendirilerek kullanılması esastır.

3418 sayılı Kanun ve 4306 sayılı Kanun gelirlerinden finanse edilen projelerde ihtiyaç duyulacak yıl içi revizyonlar, bu Kararın 8. maddesindeki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sonuçlandırılır.

Madde 5- Aşınan, eskiyen veya hasar gören tesislerin korunması amacıyla üretim kapasitesi veya özellikleri değişmeden, bir yıl içinde tamamlanması söz konusu olan idame ve yenileme yatırımları için verilen ödenekler yeni sabit sermaye yatırımları ile rehabilitasyon ve modernizasyon yatırımlarında kullanılamaz.

Ödeneği Toplu Olarak Verilmiş Projeler ve Toplaştırılmış Projeler

Madde 6- 2002 Yılı Programında yer alan ödeneği toplu olarak verilmiş projeler ile toplulaştırılmış projelerde aşağıdaki hükümlere uyulur:

a) Ödeneği toplu olarak verilmiş yıllık projelerden adları ve/veya karakteristikleri;

- Makina-Teçhizat,
- Büyük Onarım,
- İdame-Yenileme,
- Tamamlama

olan projelerinin detay programları, kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla tespit edilir. Detay programlara ait bilgiler; genel ve katma bütçeli kuruluşlar ile döner sermayeli kuruluşlar tarafından Sayıştay Başkanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına, kamu iktisadi teşebbüsleri ile bağlı ortaklıkları tarafından Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına Yatırım Programının Resmi Gazetede yayımlanmasını müteakip 30 gün içinde bildirilir.

Ana proje grubunun karakteristik, süre, maliyet ve ödeneği değiştirilmemek kaydıyla detay programlarında;

- Yer değişikliği dahil mevcuda ilave ve çıkarmalar,
- Ödenek aktarmaları,

-Süre, karakteristik ve maliyet revizyonları kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla yapılır. Yapılan değişiklikler ilgileri itibariyle yukarıda belirtilen kuruluşlara bildirilir.

Ana proje grubunun karakteristik, süre, maliyet ve ödeneğini değiştirecek mahiyette detay programı değişiklikleri bu Kararın ilgili maddelerindeki hükümler istikametinde sonuçlandırılır.

b) Alt harcama kalemleri itibariyle Yatırım Programında tadat edilmeyen toplulaştırılmış projelerin alt harcama kalemleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının olumlu görüşü alınarak kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayı ile tespit edilir. Bu bilgiler; genel ve katma bütçeli kuruluşlar ile döner sermayeli kuruluşlar tarafından Sayıştay Başkanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama

Teşkilatı Müsteşarlığına, kamu iktisadi teşebbüsleri ile bağlı ortaklıkları tarafından Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına Yatırım Programının Resmi Gazetede yayımlanmasını müteakip 30 gün içinde bildirilir.

Ana proje grubunun yer, süre, karakteristik, maliyet ve ödeneği değiştirilmemek kaydıyla alt harcama kalemlerinde;

-Maliyet değişiklikleri,

-Süre ve karakteristik değişiklikleri,

-Ödenek aktarmaları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bilgi vermek kaydıyla kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla yapılır. Yapılan değişiklikler ilgileri itibarıyla yukarıda belirtilen diğer kuruluşlara bildirilir.

Ana proje grubunun yer, süre, karakteristik, maliyet ve ödeneğini değiştirecek mahiyette alt harcama kalemi değişiklikleri ile mevcuda ilave ve çıkarmalar bu Kararın ilgili maddelerindeki hükümler istikametinde sonuçlandırılır.

c) Yatırım programında ödeneği toplu olarak verilen ve alt harcama kalemleri itibarıyla tadat edilen projelerin alt harcama kalemlerinde yapılacak her türlü değişiklik bu Kararın ilgili maddelerindeki hükümler istikametinde sonuçlandırılır. Bu işlemler sonucunda ana proje grubunda meydana gelebilecek revizyon ihtiyacı bu Kararın 8 inci maddesindeki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sonuçlandırılır.

Yıl İçinde Programa Proje Alınması ve Programdan Proje Çıkartılması

Madde 7- Yıl içinde programa proje alınması veya programdan proje çıkartılması hususunda aşağıdaki hükümlere uyulur:

a) 2002 yılı içinde zorunlu haller dışında yeni proje teklifinde bulunulmayacaktır. Zorunlu hallerde 2002 Yılı Programına alınacak yeni projeler ile 2002 Yılı Programından çıkartılacak projelere ait taleplerden, maliyeti 40 trilyon TL.ye kadar olanlar Yüksek Planlama Kurulunca, maliyeti bunun üzerinde olanlar ise Bakanlar Kurulunca karara bağlanır.

b) 2001 Yılı Programında yer alıp biteceği düşüncesiyle 2002 Yılı Programına dahil edilmemiş olan projelerden 3 trilyon TL.ye kadar harcama ile yılı içinde tamamlanacak olanların programa alınmasına yönelik talepler Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına, bu miktarın üzerinde ödenek ihtiyacı gösteren projeler ile tamamlanması bir yıldan fazla sürecek projelerin programa ithali Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır.

c) Geçmiş yıl yatırım programlarında yer aldığı halde tasfiye edilmiş ve müteahhit nam ve hesabına ihale edilecek işler, bu maddedeki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına programa alınır.

d) Mahalli idareler dışında kalan kamu kurum ve kuruluşlarının yıl içinde ortaya çıkan ve geciktirilmeden yapılması zaruri olan güvenlik, tabii afet, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler, tesislerde önemli arızaların giderilmesi gibi işler ile büyük onarım mahiyetindeki işlerden yılı içerisinde bitirilecek olup ve maliyeti 1.5 trilyon TL.ye kadar olanlar için harcama yapılması hususu, konunun proje bazında programa ithali yoluyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına karara bağlanır.

Bu maddede belirtilen usullerle programa ithal edilen projelerin finansmanı, öncelikle kuruluşun programında yer alan diğer projelerin ödeneklerinden bu Kararda belirtilen esaslara göre yapılacak aktarmalarla sağlanır.

Proje Parametrelerinde Yıl İçinde Yapılacak Değişiklikler

Madde 8- 2002 Yılı Programında yer alan projelerin yer, süre, karakteristik, proje maliyeti ve ödeneğinde yıl içinde yapılacak değişikliklerde aşağıdaki hükümlere uyulur.

a) Yer değişiklikleri;

-Aynı il sınırları içinde, maliyeti 2.5 trilyon TL.ye kadar olan projelerde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca,

-Maliyeti 2.5 trilyon TL.ye kadar olmakla beraber proje yerini il bazında değiştiren talepler ile maliyeti 2.5 trilyon TL.nin üzerinde ve 40 trilyon TL.ye kadar olan projelerde Yüksek Planlama Kurulunca,

-Maliyeti 40 trilyon TL.nin üzerinde olan projelerde Yüksek Planlama Kurulu görüşü alındıktan sonra Bakanlar Kurulunca,

karara bağlanır.

b) Karakteristik ve süre değişiklikleri;

-Maliyeti 50 trilyon TL.ye kadar olan projelerde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca,

-Maliyeti bunun üzerinde olan projelerde Yüksek Planlama Kurulunca,

karara bağlanır.

c) Maliyet değişiklikleri;

-Maliyeti 50 trilyon TL.ye kadar olan projelerde ve maliyeti 50 trilyon TL.den fazla olmakla beraber ödenek değişikliği sebebiyle maliyet değişikliği yapılması gereken projelerdeki maliyet değişiklikleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca,

-Maliyeti 50 trilyon TL.den fazla olan veya maliyet revizyonunu müteakip 50 trilyon TL.nin üzerine çıkan projelerdeki maliyet değişiklikleri Yüksek Planlama Kurulunca,

karara bağlanır.

Ancak;

-Yer ve karakteristiğinde değişiklik yapılmaksızın maliyeti 3 trilyon TL.ye kadar olan projelerdeki yüzde 50'ye kadar maliyet değişiklikleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bilgi vermek kaydıyla kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla yapılır.

-Bu Kararın 6 ncı maddesinde belirtilen ödeneği toplu olarak verilmiş projelerin alt harcama kalemlerinde yapılacak maliyet değişiklikleri sebebiyle ihtiyaç duyulan ana proje maliyet değişiklikleri bu Karardaki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sonuçlandırılır.

d) Ödenek değişiklikleri;

-Proje ödeneğinde yıl içinde aktarma ve/veya ek ödenek tahsisi suretiyle toplam 10 trilyon TL'ye kadar ödenek değişiklikleri Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca, bunun üzerindeki değişiklikler Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır. Ancak, 10 trilyon TL. ödenek değişikliği tavanı içerisinde bütçe kaynaklarından Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca proje bazında yapılacak ek ödenek tahsisleri toplamı 1.5 trilyon TL'yi geçemez. Bütçe kaynaklarından yıl içinde proje bazında toplam 1.5 trilyon TL'yi aşan ek ödenek tahsisleri Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır.

-Yatırım Programında iz ödenekle yer alan projelere (toplulaştırılmış projelerin alt detayındaki projeler dahil) aktarma ve/veya ek ödenek tahsisleri Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile yapılır.

-Yer ve karakteristiğinde değişiklik yapılmaksızın maliyeti 4 trilyon TL'ye kadar olan projeler arasında yapılacak 500 milyar TL'ye kadar ödenek aktarmaları (ileri araştırma projeleri hariç), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bilgi vermek kaydıyla kuruluşun bağlı veya ilgili olduğu Bakanın, üniversitelerde Rektörün onayıyla yapılır. Ödenek aktarması ile ödeneği düşürülen projeye ek ödenek talep edilemez.

e) Genel ve katma bütçeli kuruluşların yatırım ödenekleri ile ilgili olarak Bütçe Kanununun bölümleri (Program), kesim (Alt Program), madde (Faaliyet ve Proje) ve harcama kalemleri arasında bu maddenin (d) fıkrasında belirtilen limitler içerisinde kalınmak şartıyla, proje bütünlüğünü değiştirecek nitelikte ödenek aktarması yapılmasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının olumlu görüşü alınır ve konu Maliye Bakanlığınca sonuçlandırılır.

Bu Kararın 6 ncı maddesi ve 8/d maddesi uyarınca genel ve katma bütçeli kuruluşlar tarafından Bakan, üniversitelerde Rektör onayıyla yapılacak ödenek değişiklikleri sebebiyle Bütçe Kanununun bölümleri (Program), kesim (Alt Program), madde (Faaliyet ve Proje) ve harcama kalemleri arasında da ödenek aktarmasını gerektiren işlemlerin sonuçlandırılması için Maliye Bakanlığınca başvurulur.

2002 Mali Yılı Bütçesine ek veya olağanüstü ödenek temin edilmesiyle ilgili kanun tasarılarının Maliye Bakanlığınca hazırlanmasından önce Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının olumlu görüşü alınır. Yatırımlarla ilgili değişiklik talepleri proje ödenekleri ile ilişkisi kurulmadan Maliye Bakanlığınca sonuçlandırılmaz.

f) Yatırımları Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca yürütülen genel ve katma bütçeli kuruluşların Programda yer alan projelerine ait süre, maliyet ve karakteristiklerinde yapılacak değişiklikler ile ödenek aktarması ve sarı ihale talepleri, proje sahibi kuruluşun olumlu görüşü de eklenerek Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

g) Kuruluşlar, inşaat projelerinin proje maliyetlerini uygulama projelerini esas alarak belirleyeceklerdir. Sarı ihale safhasında; bu proje maliyetlerinde yıllık fiyat artışlarının üzerinde bir artış olduğunda, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına iletilecek sarı ihale taleplerine söz konusu artışın detaylı teknik gerekçeleri eklenecektir. Kuruluşlar, keşif özeti icmal tablosunu da sarı ihale talepleriyle birlikte Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndereceklerdir.

h) Kuruluşların dış finansman ile yürütecekleri projelerde, 21 Temmuz 2001 tarih ve 24469 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Yıllık Yatırım Programında Yer Alan Projelere

Dış Finansman Sağlanmasına İlişkin Esas ve Usullere Dair Tebliğ hükümlerine uyulur. Dış proje kredisi kullanımı sebebiyle hasıl olan cari yıl kur farklarından doğan maliyet ve ödenek revizyonları, bu maddede belirtilen limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca karara bağlanır. Devam etmekte olan yatırımlara ait geçmiş yıl kur farkları cari yılın program ödeneğine dahil edilmemekle birlikte toplam proje maliyeti ve geçmiş yıl harcamalarına dahil edilir. Dış proje kredisi kullanılmadığı halde ithalat sebebiyle hasıl olan kur farklarından doğan revizyonlarda ise bu madde hükümlerindeki limitlere uyulur.

i) Önceki yıl içerisinde kullanılmayan ve 2002 yılına devir eden dış proje kredisi ödeneklerinin Yatırım Programı ile ilişkilendirilmesinde ihtiyaç duyulacak revizyon, bu Kararın 8 inci maddesindeki limitlere bakılmaksızın Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sonuçlandırılır.

j) Fonlardan kısmen veya tamamen finanse edilecek kamu yatırım projelerinde, fonlardan yapılan tahsisatın revize edilmesi gereken durumlarda revizyon kararı alınmadan önce bu değişikliğin Yatırım Programı ile ilişkisi kurulur.

Bütçe dışı kaynaklardan ilave finansman sağlanması halinde, kamu kurum ve kuruluşları nezdinde herhangi bir işlem yapılmadan ve herhangi bir taahhütte bulunulmadan önce bu finansman kaynağının, Yatırım Programı ile proje bazında ilişkisinin kurulması hususunda Devlet Planlama Teşkilatına müracaatta bulunulur.

Projelerde yıl içinde özelleştirme gelirleri nedeniyle hasıl olabilecek revizyon ihtiyacı bu Kararın ilgili hükümlerine göre sonuçlandırılır.

k) Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıklarının yatırım ve finansman programlarının revize edilmesi halinde, proje bazındaki revizyonlar bu maddedeki limitlere göre Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca veya Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır.

l) Bu maddenin (a), (b), (c) bentlerinde yer alan değişiklik taleplerinin neticelendirilmesinde Devlet Planlama Teşkilatı, değişikliğin boyutunu da dikkate alarak gerekli gördüğü takdirde, yeni keşfe dayalı revize fizibilite raporu talep eder.

Tamamı Kullanılmayan Dış Krediler

Madde 9- Genel ve katma bütçeli kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları ile döner sermayeli kuruluşlar ve mahalli idarelere açılan dış kredilerin tamamının kullanılmaması durumunda bu kredilerin, ihtiyacı olan kuruluşlara tahsisi Hazine Müsteşarlığınca sonuçlandırılmadan önce Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının uygun görüşü alınır.

Mahalli İdareler Yatırımları

Madde 10- Mahalli idarelerin (İl Özel İdareleri ve Belediyeler) yatırımlarında aşağıdaki hükümler uygulanır:

a) Büyük şehir belediyelerine ait projelerden dış finansman (kredi ve/veya hibe) kullanımı söz konusu olanlar, makro politikalar, sektör programları ve yatırım öncelikleri dikkate alınarak bu Karardaki esaslara göre Yatırım Programına alınır. Dış kredi yükümlülükleri ilgili büyük şehir belediyesi tarafından yerine getirilir.

b) Büyük şehir belediyeleri dışındaki mahalli idarelere ait altyapı projelerinden dış finansman (kredi ve/veya hibe) kullanımı söz konusu olanlar, İller Bankası Genel Müdürlüğünün teklifi üzerine makro politikalar, sektör programları ve yatırım öncelikleri dikkate alınarak İller Bankası Genel Müdürlüğü programına alınır. Dış kredi yükümlülükleri ilgili mahalli idare tarafından yerine getirilir.

Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar Ödeneği

Madde 11- Bu Karara ekli listede yer alan Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki tarım, imalat sanayii, turizm ve diğer kamu hizmetleri (belediye hizmetleri-sosyal altyapı) kapsamına giren projelerin desteklenmesi amacıyla, il özel idareleri ve belediyelerin, müstakilen yapacakları yatırımların ve/veya mahalli teşebbüslerle yapacakları ortaklıkların, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesinde yer alan "Mahalli İdarelere Yapılacak Yardımlar" ödeneğinden yararlanabilmesi için ilgili Yönetmelikte belirtilen türdeki yatırımlar kapsamında yer alması gerekir. Ödeneğin tahsisi, harcanması ve denetimine dair esaslar söz konusu Yönetmelik hükümlerine tabidir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere ile ilgili değişiklikler Yüksek Planlama Kurulunca karara bağlanır.

Yeni Teşkilat Kurulması

Madde 12- Kamu kuruluşları yeni bir teşkilatlanmaya giderken Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ve 2002 Yılı Programında yer alan ilkeler, politikalar, hukuki ve kurumsal düzenlemelere uyarlar, bu tür düzenlemelerde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının uygun görüşünü alırlar.

Kamu kuruluşları, işletmeye alacakları tesisler için ihtiyaç duydukları personeli, ilgili bakanlığın olumlu görüşü alınmak suretiyle yatırım süresi içinde istihdam edebilirler.

Kanun Tasarılarına İlişkin Görüşlerin Alınması

Madde 13- Bakanlıklar ekonomik, sosyal ve kültürel politikalar ve tedbirlerle ilgili kanun tasarılarını Bakanlar Kuruluna sunmadan önce görüş alınmak üzere ilgili bakanlıklar ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderirler.

Taahhüt Alımı

Madde 14- Genel ve katma bütçeli idareler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar, kefalet sandıkları, hizmetlerini genel veya katma bütçelerin transfer tertiplerinden aldıkları ödeneklerle yürüten kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bunların bağlı ortaklıkları, kamu bankaları, kuruluş şekli ne olursa olsun bütün fon idareleri ve fonları kullanan kuruluşlar 2002 Yılı Yatırım Programında yer alanlar dışında binek veya station wagon tipi taşıt alımı yapmayacaklardır.

Finansal Kiralama

Madde 15- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca finansal kiralama yoluyla gerçekleştirilecek yatırımlara 2002 Yılı Yatırım Programında yer verilir. Finansal kiralamaya konu olan yatırımın toplam proje tutarı, kiralamanın başlayacağı 2002 Yılı Yatırım Programında yıl ödeneği olarak yer alır. Müteakip yıl yatırım programlarında proje ile ilgili herhangi bir ödenek tahsisi yapılmaz. Projenin 2002 Yılı Yatırım Programı ile ilişkilendirilmesinde ihtiyaç duyulan revizyonlar, bu Kararın ilgili hükümleri istikametinde sonuçlandırılır.

Yıllık Yatırım Programı Teklifleri

Madde 16- Kamu kuruluşları, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 2002 Yılı Programında belirtilen hedefleri, politikaları, öncelikleri, çevresel etkileri ve varsa sektör ana planlarını esas alarak proje düzeyinde beş yıllık yatırım programları hazırlarlar ve 15 Temmuz 2002 tarihine kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderirler. Bu programların ilk yılı kuruluşların yıllık yatırım programı tekliflerini teşkil eder.

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programında yer alan öncelikler çerçevesinde, 2002 yılında Avrupa Birliği tarafından sağlanacak malî yardımlardan faydalandırılması talep edilen projeler, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 2002 Yılı Programına uygunluğun sağlanmasını teminen, doğrudan Devlet Planlama Teşkilatına gönderilir.

Yatırım programlarının hazırlanmasına ve teklif edilecek projelerin fizibilite raporlarına dair usul ve esaslar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca belirlenir. Fizibilite raporları, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına incelemenin yapılacağı makul bir süre gözetilerek gönderilir.

Uluslararası Teknik İşbirliği Faaliyetlerinin Yürütülmesi ve Koordinasyonu

Madde 17- Uluslararası Teknik İşbirliği faaliyetlerinin yürütülmesinde ve koordinasyonunda aşağıda belirtilen hususlar esas alınır:

a) Uluslararası Teknik İşbirliği faaliyetleri çerçevesinde ülkemizin diğer ülkelere verdiği teknik yardımlar için Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesine konulan ödenek, 1 Ağustos 1990 tarih ve 90/755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve bu Karara dayanan 19 Aralık 1995 tarihli Yönetmelik esaslarına uygun olarak harcanır.

b) Çok taraflı ve ikili teknik işbirliği programları/anlaşmaları çerçevesinde sağlanacak teknik yardımlardan yararlanarak proje uygulamak isteyen kamu kuruluşları, özel sektör kuruluşları ve gönüllü kuruluşlar almak istedikleri yardımla ilgili proje önerilerini Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderirler. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından uygun görülen proje önerileri, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla ilgili uluslararası kuruluşlara veya teknik yardım talep edilen ülkelerin büyük elçiliklerine gönderilir.

Teknik yardım sağlayan ilgili ülke ya da uluslararası kuruluş tarafından uygun görülen projelerin proje teklifleri, yardım sağlayacak ilgili taraf ile projeyi yürütecek kuruluş arasında işbirliği yapılarak hazırlanır ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından uygun görülen nihai proje Dışişleri Bakanlığı ile yardım sağlayan ilgili taraf arasında proje anlaşması imzalanması müteakibinde uygulamaya konulur. Kamu kuruluşları tarafından yürütülen ve iç katkı gerektiren teknik işbirliği projeleri Yatırım Programında yer alır.

Detaylı proje dokümanı hazırlanmayan ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından uygun görülmeyen hiçbir proje çok taraflı ve ikili teknik işbirliği faaliyetleri çerçevesinde uygulamaya konulamaz.

II. KOORDİNASYON

İşbirliği ve Koordinasyon

Madde 18- Merkezi düzeydeki koordinasyon hizmetleri ile bölge ve il düzeyindeki koordinasyon hizmetlerinde 2002 Yılı Programında yer alan hedef, ilke ve politikalar esas alınır.

Kuruluşların aralarında işbirliği ve koordinasyonu gerçekleştiremedikleri veya program uygulamalarında etkinliği artırma açısından gerekli görülen hallerde koordinasyon Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca sağlanır.

Temel Sektörlere Ait Ana Planlar

Madde 19- Ekonomik ve sosyal yapının tutarlı bir şekilde gelişmesini yönlendirmek için temel sektörler için ana planlar ile bunlara dayalı uygulama plan ve projelerinin ilgili kamu kuruluşlarınca yapımı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının koordinasyonu ve işbirliği ile sağlanır.

Çeşitli Kuruluşlarca Birlikte Yürütülmesi Gereken Projeler İle Bölgesel Gelişme Projeleri

Madde 20- 2002 Yılı Programının gerçekleşmesi yönünden önemli olan ve/veya çeşitli kuruluşlarca birlikte yürütülmesi gereken projeler ile bölgesel gelişme plan ve projelerinin merkezi hükümet ve bölge kademesindeki koordinasyonu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca yürütülür.

Bu projeler için hazırlanacak uygulama programında ilgili kuruluşların görevleri, işbirliği esasları ve iş programları gösterilir.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, gerektiğinde, projenin yürütülmesinde ağırlığı bulunan merkez veya bölge kuruluşlarından birine koordinasyon görevi verebilir. Bu kuruluş verilen görevin yerine getirilmesinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına karşı sorumludur.

Yatırımların Valilikçe Koordinasyonu

Madde 21- Genel ve katma bütçeli kuruluşlar doğrudan bölge veya ildeki birimleri vasıtasıyla;

-2002 Yılı Yatırım Programına ekli cetvellerde yer alan projeleri ve bu projeler için hazırlayacakları çalışma programlarını,

-Her bir proje için mahalline gönderilen ödenek miktarlarını, hizmetin ilgili bulunduğu valiliğe zamanında bildirirler.

Valiler; illeri dahilinde yer alan projelere dair ödeneklerin zamanında ve amacına uygun olarak kullanılması ve uygulamanın izlenmesi maksadıyla gerekli hallerde kuruluşlar arasında yardımlaşma ve koordinasyonu sağlarlar.

Valiler; yatırımların uygulama durumlarını, etkinliğin artırılmasına ve karşılaşılan güçlüklerin giderilmesine yönelik görüşleri ile birlikte, yıllık raporlar halinde ilgili bakanlığa ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirirler.

Bölge ve İl Koordinasyon Kurulları

Madde 22- Bölge ve il koordinasyon kurulları; 2002 Yılı Programında yer alan ilke, politika ve tedbirler çerçevesinde kamu kuruluşlarının il ölçeğinde yürütülen projelerinin Program ilkelerine uygun şekilde ve belirtilen süre içinde gerçekleştirilmesi, üretim tesislerinin tam kapasitede verimli bir şekilde işletilebilmesi için gerekli koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması ve Program uygulamasının il düzeyinde takibinde valilere yardımcı olurlar. Bu amaçla il koordinasyon kurulları Şubat, Nisan, Ağustos ve Kasım aylarında toplanır. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, il koordinasyon kurulları toplantılarına gerektiğinde katılarak koordinasyon sağlanmasına yardımcı olur.

III. İZLEME

Madde 23- Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıklarının, fon idarelerinin, kamu bankalarının, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ - Kur'un, büyük şehir belediyeleri ile nüfusu 50 bin ve daha fazla olan belediyelerin, nüfusu 50 binin altında kalmakla birlikte Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına tespit edilecek diğer belediyelerin, büyük şehir belediyeleri su ve kanalizasyon idareleri ile gaz ve otobüs işletmelerinin, il özel idareleri ve İller Bankasının, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'nün, Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü'nün, Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü'nün, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı ve döner sermayeli kuruluşların Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına belirlenen kabullere ve formlara uygun olarak hazırlayacakları 2001 yılı gerçekleşme, 2002 yılı birinci gerçekleşme tahmini konsolide yatırım ve finansman tabloları 15 Mayıs 2002 tarihine kadar, 2002 yılı ikinci gerçekleşme tahmini, 2003 yılı program konsolide yatırım ve finansman tabloları ise 15 Temmuz 2002 tarihine kadar, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

Fon idarelerince doğrudan veya özelleştirme kapsamına alınan kamu kuruluşları aracılığı ile yapılacak yatırımlara dair teklifler, fonun yönetiminden sorumlu bakanlıklar veya fon idareleri tarafından en geç 15 Temmuz 2002 tarihine kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına belirlenen kabullere ve formlara uygun olarak hazırlayacakları konsolide yatırım ve finansman tablolarını Özelleştirme İdaresi Başkanlığının uygun görüşünü de ekleyerek en geç 15 Eylül 2002 tarihine kadar Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına gönderirler.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Bağılı Ortaklıkları İştirakleri

Madde 24- Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağılı ortaklıkları; Yüksek Planlama Kurulunca alınan genel prensip kararı çerçevesinde, mevcut iştiraklerindeki sermaye değişiklikleri ve yeni iştirakleri hakkında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile Hazine Müsteşarlığına bilgi verirler.

İzleme Raporları

Madde 25- Kuruluşların yatırım ve işletme faaliyetleri ile hukuki ve kurumsal düzenlemelere ait tedbirler ve bilgiler, belirli zamanlarda verilecek raporlarla takip edilir.

a) Yatırım Uygulama Raporu: Yatırımcı kamu kuruluşlarının (projeleri programda yer alan belediye ve il özel idareleri dahil) yatırım projeleri kuruluş, sektör ve proje

bazında yatırım uygulama raporları ile izlenir. Yatırım uygulama raporlarında her yatırım projesinin, uygulama yılı başından dönem sonuna kadar ve dönem içinde harcama ve gerçekleşme durumları ve bunların finansman ayrıntısı (genel bütçe, fon, döner sermaye ve/veya dış krediden -nakit ve makina teçhizat olarak- hangilerinin kullanıldığı) belirtilir. Ayrıca Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen fiziki hedeflere ilişkin olarak, dönemler itibarıyla bu hedeflerin gerçekleşme bilgileri bu raporlarda yer alır.

Ödeneği toplu olarak verilmiş ve/veya ödenekleri toplulaştırılmış projelerin alt detayları ile ilgili bilgilere, geliştirilmiş formlara uygun olarak Yatırım Uygulama Raporunda yer verilir.

Ödeneği toplu olarak verilmiş, ödenekleri toplulaştırılmış veya çeşitli illerdeki yatırımları kapsadığı için 2002 Yılı Yatırım Programında yeri "muhtelif" olarak belirtilen projelerin yatırım harcamaları il bazında izlemeye tabi tutulur ve yatırımcı kamu kuruluşları bu bilgilere yatırım uygulama raporlarında yer verirler.

Yatırım Uygulama Raporları:

- 1 Ocak - 31 Mart
- 1 Nisan - 30 Haziran
- 1 Temmuz - 30 Eylül
- 1 Ekim - 31 Aralık

dönemlerini kapsayacak şekilde hazırlanarak dönem sonlarını takip eden en geç 15 gün, 1 Ekim-31 Aralık dönem raporları ise en geç 30 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

b) Önemli Projeler Raporu: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca seçimi yapılacak önemli projelere ait izleme raporları, yatırımcı kuruluşlarca (a) bendinde belirtilen dönemler itibarıyla dönem sonunu izleyen 30 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler İzleme Raporu: 2002 Yılı Programında yer alan hukuki ve kurumsal düzenlemelere ait tedbirler ve bilgiler bütün kuruluşlarca yılda iki defa altı aylık dönemler itibarıyla dönem sonunu izleyen 15 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

d) Dış Kredi İzleme Raporu: Yatırım projelerinde dış kredi kaynakları kullanan kuruluşlar ve mahalli idareler, kredi kullanım durumlarını, belirlenen formlara uygun olarak hazırlayarak, (a) bendinde belirtilen dönemler itibarıyla dönem sonunu izleyen 30 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına gönderirler. Genel ve katma bütçeli kuruluşlar ile mahalli idareler bu formları ayrıca Maliye Bakanlığına da gönderirler.

e) KİT Veri Toplama Raporu: Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları, Veri Toplama Projesi (VTP) çerçevesinde hazırlayacakları tabloları üç ayda bir ilgili bakanlığa, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına ve Hazine Müsteşarlığına dönem sonunu takip eden bir ay içinde gönderirler.

f) İşletme Gerçekleşme Raporu: Kamu ve özel kesim işletmelerinin mal ve hizmet üretim gerçekleştirmeleri ile kapasite kullanımları aylık raporlarla izlenir. Kamu kuruluşlarının satış, dış ticaret, stok ve istihdam durumları da bu raporlarda belirtilir. Kuruluşlar, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca hazırlanacak örneklere uygun olarak

düzenleyecekleri raporları en geç ilgili olduğu ay sonunu takip eden 15 gün içinde söz konusu Müsteşarlığa gönderirler.

g) Destekleme Alımları ile ilgili Raporlar: Kooperatif birlikleri ile kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları destekleme alımlarıyla ilgili bilgileri, T.C. Merkez Bankası ve T.C. Ziraat Bankası destekleme kredisi kullanımlarıyla ilgili bilgileri formlara uygun olarak her ay Sanayi ve Ticaret Bakanlığına, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığına gönderirler.

h) Fon ve Hesaplar ile ilgili Raporlar: Tüm kamu kuruluşları sorumlu oldukları fonlarla, kamu bankaları sorumlu oldukları hesaplarla ve T.C. Merkez Bankası da bünyesinde açılmış veya açılacak fon hesaplarıyla ilgili bilgileri, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca hazırlanan formlara uygun olarak ve aylık bazda, her ayı takip eden 15 gün içerisinde Maliye Bakanlığına, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına ve Hazine Müsteşarlığına gönderirler.

i) Fiyat İzleme Raporu: Kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları, ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatları ve ana girdi maliyetleri ile gelir ve giderlerinde meydana gelen değişiklikleri, 15 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile Hazine Müsteşarlığına bildirirler.

j) Teknik İşbirliği Uygulama Raporu: Uygulanmakta olan teknik işbirliği projelerinin altı aylık ve yıllık uygulama raporları her yılın Ocak ve Temmuz aylarında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

Madde 26- Hazine Müsteşarlığı yatırım teşviki ve yabancı sermaye, Dış Ticaret Müsteşarlığı ise ihracat teşviki ve serbest bölgeler ile ilgili bilgileri hazırlanan formlara uygun olarak ve aylık bazda her ayı takip eden onbeş gün içinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına iletirler.

Madde 27- Mahalli idarelerin bütçe ve kesin hesap durumlarını belirleyen bilgiler İçişleri Bakanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü kanalıyla 15 Temmuz 2002 tarihine kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir.

Madde 28- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, ilgili kuruluşların Yıllık Program Kararnameleri çerçevesindeki program uygulamalarını da denetimi içine alır. Başbakanlığa gönderilen denetleme raporlarının bir nüshası Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına da gönderilir.

Dış Yardımlarla İlgili Faaliyetlerin Koordinasyonu ve İzlenmesi

Madde 29- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütün kamu kurum ve kuruluşlarının teknik işbirliği çerçevesinde diğer ülkelere sağladığı yardımlarla ilgili faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlar.

Bütün kamu kurum ve kuruluşlarının diğer ülkelere sağladığı yardımlarla ilgili faaliyetlerin izlenmesi Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı tarafından yürütülür. Bu amaçla bütün kamu kurum ve kuruluşları diğer ülkelere sağladığı yardımları, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı tarafından hazırlanan formata uygun olarak üçer aylık dönemler halinde Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığına bildirir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, yapılacak Karma Ekonomik Komisyon (KEK) Toplantılarının ve Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ile ilgili görüşmelerin takvimlerini üçer aylık

dönemler halinde; KEK protokolleri ile STA'ların birer kopyalarını en geç imzalanmalarını takip eden bir ay içinde Devlet Planlama Teşkilatına iletir.

Hazine Müsteşarlığı, yapılan sermaye ihracı ile ilgili bilgileri ülke ve sektör itibarıyla aylık bazda ve her ayı takip eden 15 gün içinde Devlet Planlama Teşkilatına iletir.

Kamu kurum ve kuruluşları, yabancı ülke ve kuruluşlarla yaptıkları dış ekonomik ilişkilerle ilgili anlaşmaların birer kopyasını anlaşmanın imzalanmasını takip eden bir ay içinde Devlet Planlama Teşkilatına iletir.

Kesin Hesap Farklarının Kapatılmasından Doğan Ödenek İhtiyaçları

Madde 30- Daha önceki yıllarda bitirilmiş projelerin kesin hesap farklarının kapatılması neticesinde ortaya çıkan ödenek ihtiyaçları;

-Genel ve katma bütçeli kuruluşların transferler tertibinde yer alan "Yatırım Giderleri Geçen Yıllar Borçları" faaliyetinden karşılanır.

-Diğer kuruluşlarda ise yatırım ödenekleri ile ilgilendirilmeden işletme bütçelerinden karşılanır ve bu harcamalar ödemenin yapıldığı yıl içinde proje maliyetine ilave edilir.

Yapılan bu işlemler sonucunda Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bilgi verilir.

Proje Revizyon Talepleri

Madde 31- Kuruluşların proje revizyon talepleri, 15 Aralık 2002 tarihine kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Bu talepler yıl sonuna kadar sonuçlandırılır.

Yürürlük

Madde 32- Bu Karar 1/1/2002 tarihinde yürürlüğe girer.

KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER LİSTESİ
BİRİNCİ DERECEDE ÖNCELİKLİ YÖRELER

1. Adıyaman	26. Kars
2. Ağrı	27. Kastamonu
3. Aksaray	28. Kırıkkale
4. Amasya	29. Kırşehir
5. Ardahan	30. Kilis
6. Artvin	31. Malatya
7. Bartın	32. Mardin
8. Batman	33. Muş
9. Bayburt	34. Nevşehir
10. Bingöl	35. Niğde
11. Bitlis	36. Ordu
12. Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri)	37. Osmaniye
13. Çankırı	38. Rize
14. Çorum	39. Samsun
15. Diyarbakır	40. Siirt
16. Elazığ	41. Sinop
17. Erzincan	42. Sivas
18. Erzurum	43. Şanlıurfa
19. Giresun	44. Şırnak
20. Gümüşhane	45. Tokat
21. Hakkari	46. Trabzon
22. Iğdır	47. Tunceli
23. Kahramanmaraş	48. Van
24. Karabük	49. Yozgat
25. Karaman	50. Zonguldak

2002 Yılı Programı

17 Ekim 2001 Gün ve 24556 (2. Mükerrer) Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan 16 Ekim 2001 Gün ve 2001/3150 Sayılı 2002 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı Ekidir

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GENEL DURUM DEĞERLENDİRMESİ, 2002 YILI PROGRAMININ TEMEL AMAÇLARI VE MAKROEKONOMİK HEDEFLERİ

1. GENEL DURUM DEĞERLENDİRMESİ

A. EKONOMİK GELİŞMELER

2000 yılı başında enflasyonu ve reel faizleri hızla aşağı çekmek, kamu finansman dengesini sağlıklı bir yapıya kavuşturmak ve ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ortamını tesis etmek amacıyla kapsamlı bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Para politikası hedeflenen enflasyonla uyumlu ve önceden belirlenerek açıklanan döviz kuruna bağlanmış ve Merkez Bankasının kısa vadeli faiz oranları üzerindeki etkisi sınırlandırılmıştır. Programda kamu kesimi borç stokunun hızlı artış eğilimini durduracak sıkı maliye politikasının yanı sıra, gelirler politikasının da hedeflenen enflasyonla uyumlu olmasına özen gösterilmiştir.

2000 yılında enflasyonla mücadelede başarılı olunmuş, yurt içi talepteki canlanmayla birlikte üretimde artış gerçekleşmiştir. Gelirler ve maliye politikası kapsamında belirlenen hedeflere varılmış, kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Ancak, Türk Lirası'nın beklenenin üzerinde reel değer kazanması, yılın ilk yarısında faiz oranlarının beklentilerin üzerinde düşmesiyle birlikte iç talebin hızla artması, uluslar arası petrol fiyatları ve buna bağlı olarak enerji fiyatlarındaki artış ve euro/dolar paritesindeki gelişmeler sonucunda 2000 yılının ikinci yarısında cari işlemler açığı artmıştır. Bu gelişmeler, iç ve dış piyasalarda mevcut kur sisteminin sürdürülebilirliği ve cari işlemler açığının finansmanı konusundaki endişeleri artırmıştır. Uluslar arası piyasalarda programa olan güven azalmış, Ağustos ayından sonra faiz oranlarının artış eğilimine girmesine rağmen yeterli sermaye girişi olmamış ve ciddi bir likidite sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu süreçle gelinen Kasım ayının ikinci yarısında kısa vadeli faizler hızla yükselirken menkul kıymet fiyatları önemli ölçüde düşmüştür. Yurt dışına önemli miktarda sermaye çıkışı olurken, döviz rezervleri azalmıştır. Bu gelişmeler döviz kuru üzerinde de baskı oluşturmuştur. Kasım krizi sonrasında alınan önlemler ve IMF ile varılan anlaşma sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, Merkez Bankasının döviz rezervleri kısmen artmış ve faiz oranları kriz ortamına göre önemli ölçüde gerilemiştir. Ancak mali kesimin riskleri ve ekonominin krize karşı duyarlılığı bu ortamda daha da artmıştır. 2001 yılı Şubat ayında yaşanan kriz ekonomik programda radikal değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Ekonomide yaşanan finansal krizlerin ardından makroekonomik dengelerin tekrar oluşturulması amacıyla yeni bir program uygulamaya konulmuştur. Programın temel amaçları; bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin süratle alınarak, mali piyasalardaki belirsizliğin azaltılması ve böylece faiz ve döviz kuruna belli bir istikrarın kazandırılması, iktisadi etkinliği sağlayacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi, makroekonomik politikaların enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanılması, sürdürülebilir büyüme ortamının temin edilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine yönelik tedbirlerin alınmasıdır.

Program çerçevesinde, kamu kesiminin artan borç yükünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amacıyla maliye politikası hedefleri daha da sıkılaştırılmış, para politikasında Merkez Bankasının kısa vadeli faiz oranları üzerindeki etkisi artırılmış ve dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Ekonomik programın öncelikleri esas olarak ekonomideki yapısal zayıflıkları giderici önlemler ve bankacılık kesiminin rehabilitasyonu üzerinde yoğunlaşmıştır.

2000 yılı Kasım ayında ve 2001 yılı Şubat ayında yaşanan krizler sonrası faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi ve bankacılık kesiminde yaşanan olumsuz gelişmelerin kamu kesimine getirdiği ek yük, kamu kesiminin borç stokunun hızla artmasına yol açmıştır. Kamu kesiminin iç borç stokundaki bu artış, borcun sürdürülebilmesi açısından dış kaynağın sağlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu kapsamda hazırlanan yeni ekonomik program için IMF ve Dünya Bankasından toplam 16,5 milyar dolar dış kaynak sağlanmıştır.

2000 yılı Kasım ayında yaşanan krizden sonra, artan faiz oranları ve belirsizlik ortamı iç talep ve üretimin düşme eğilimine girmesine neden olmuş, Şubat ayı sonunda yaşanan krizden sonra dalgalı kur rejimine geçilmesiyle birlikte bu eğilim artarak devam etmiştir. Türk Lirasının değer kaybı, faiz oranlarının artması ve döviz kuruna bağlı olarak kamu kesimi petrol ve enerji fiyatlarında yapılan ayarlamalar nedeniyle üretim maliyetlerinin artması sonucunda genel fiyat seviyesi artış eğilimine girmiştir. Bununla birlikte, Şubat krizi sonrasında döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasının ve yurt içi talepteki daralmanın dış ticarete etkileri ve turizm gelirlerindeki artış sonucunda cari işlemler fazlası oluşmuştur. Enflasyon, faiz oranları ve döviz kurundaki yükselmelere, iç borçlanma vade yapısındaki kısaltmaya rağmen alınan önlemlerle konsolide bütçe faiz dışı fazlası öngörülen hedeflerin üzerinde gerçekleşmiştir.

2001 yılının ilk yarısında, bir önceki yılın aynı dönemine göre, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) yüzde 6,1, Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ise yüzde 8,5 oranında azalma kaydetmiştir. Bu dönemde, katma değer tarım sektöründe yüzde 1,6, sanayi sektöründe yüzde 5,2 ve hizmetler sektöründe ise yüzde 7,1 oranında gerilemiştir. 2001 yılı tarımsal üretim ilk tahmini, tarım kesimi üretiminin beklenenin altında kalacağını göstermektedir. Bu gelişmede özellikle kuraklık nedeniyle hububat üretimindeki düşüş belirleyici olmaktadır. Kriz sonrasında yurt içi talepteki gerileme, bankacılık sektöründeki sorunlar nedeniyle kredi maliyetlerindeki artış, fiyatlar ve döviz kurundaki yükselmeden kaynaklanan girdi maliyetlerindeki artış, ithalattaki daralma sanayi üretiminin yılın ilk sekiz ayında ortalama yüzde 7,2 oranında azalmasına neden olmuştur. Sanayi üretimindeki daralmanın yılın son çeyreğinde azalarak da olsa devam edeceği beklenmektedir. Talep ve üretimdeki bu gelişmeler özellikle ticaret, ulaştırma ve inşaat sektörlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu gelişmeler altında, 2001 yılında GSYİH'nın yüzde 6,1, GSMH'nın ise yüzde 8,5 oranında azalması beklenmektedir. 2001 yılında tarım sektörü katma değerinin yüzde 5,8, sanayi sektörü katma değerinin yüzde 5,7 ve hizmetler sektörü katma değerinin ise yüzde 6,5 oranında gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2001 yılının ilk yarısında ekonomideki daralma özellikle yurt içi talepteki gerilemeden kaynaklanmıştır. Toplam yurt içi talep, 2001 yılının ilk altı ayında yüzde 17,8 oranında düşüş kaydetmiştir. Söz konusu dönemde özel tüketim yüzde 7,5, sabit sermaye yatırımları ise yüzde 23,5 oranında azalmıştır. Şubat krizi sonrasında fiyatların tekrar artış eğilimine girmesi, mali piyasalardaki dalgalanma, bankacılık kesiminin sorunları nedeniyle özel sektöre açılan kredilerdeki reel düşüş ve yaşanan krizlerden sonra tüketici güveninin azalması yurt içi talepteki daralmada etkili olmuştur.

2001 yılının ilk yarısında ise kamu tüketim harcamaları yüzde 3,5 oranında, cari harcamalar yüzde 13,6 oranında azalmıştır. Yılın tamamında kamu tüketim harcamalarının yüzde 6 oranında azalması beklenmektedir.

2000 yılında yüzde 16,5 oranında artan toplam sabit sermaye yatırımları, 2001 yılının ilk yarısında yüzde 23,5 oranında azalmıştır. Bu dönemde sabit sermaye yatırımları kamu sektöründe yüzde 24,2, özel sektörde ise yüzde 23,3 oranında azalmıştır. 2001 yılı sonu itibarıyla kamu ve özel sektör yatırımlarının sırasıyla yüzde 27,8 ve yüzde 27,7 oranlarında azalacağı tahmin edilmektedir. Şubat krizi sonrasında döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasının yurt içi fiyatlar ve ithal girdi maliyetlerine yansımaları, mali piyasalardaki belirsizlik ortamı, faiz oranlarındaki yükselme, enerji fiyatlarındaki artış, bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar nedeniyle sektörün açtığı kredilerde önemli miktarda azalma sabit sermaye yatırımlarında ciddi boyuttaki azalmada etkili olmuştur.

2001 yılında tüketim ve yatırımlarda beklenen bu gelişmeler sonucunda yurt içi nihai talebin yüzde 6,9 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. 2001 yılında stok değişiminin GSMH büyümesine katkısının negatif 4 puan olması ve böylece toplam yurt içi talepteki daralmanın yüzde 15,3 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

2001 yılının Ocak-Temmuz döneminde ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 9,2 oranında artarak 17,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, tarım ürünleri ihracatı yüzde 9,8, imalat sanayii ürünleri ihracatı ise yüzde 9,5 oranında artmıştır. Aynı dönemde ise ithalat yüzde 21,6 oranında azalarak 23,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, 2000 yılının Ocak-Temmuz döneminde 11,8 milyar dolar olan dış ticaret açığı, 2001 yılının aynı döneminde 3,4 milyar dolara gerilemiştir.

2001 yılının Ocak-Temmuz döneminde turizm gelirleri, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 16 oranında artarken, işçi gelirleri yüzde 35 oranında azalmıştır. Aynı dönemde faiz giderleri yüzde 25,6 artış kaydetmiştir. Bu gelişmeler sonucunda 2000 yılının Ocak-Temmuz döneminde 5,9 milyar dolar açık veren cari işlemler hesabı, 2001 yılının aynı döneminde 881 milyon dolar fazla vermiştir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde, rezerv hariç sermaye hareketleri dengesi 10,4 milyar dolar açık vermiştir. Bu gelişmede yabancıların sermaye piyasasından çıkışları sonucunda portföy yatırımlarındaki azalma ve kısa vadeli sermaye çıkışı etkili olmuştur.

2001 yılının tamamında ihracatın, bir önceki yıla göre, yüzde 9,8 oranında artarak 30,5 milyar dolar, ithalatın ise yüzde 32,9 oranında azalarak 41 milyar dolar olması beklenmektedir. Bu gelişmeler sonucunda, 2000 yılında 22,4 milyar dolar olan dış ticaret açığının, 2001 yılında 5,5 milyar dolara gerileyeceği tahmin edilmektedir. Dış ticaret açığında beklenen bu önemli miktardaki azalmanın sonucunda, 2000 yılında 9,8 milyar dolar açık veren cari işlemler hesabının, 2001 yılında 2,9 milyar dolar fazla vermesi beklenmektedir.

2001 yılı Ocak-Ağustos döneminde Konsolide Bütçe gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 45,6 oranında artarken, faiz dışı harcamalardaki artış oranı yüzde 45,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Böylece, 2000 yılının ilk sekiz aylık döneminde 7 katrilyon lira olan faiz dışı bütçe fazlası, 2001 yılının aynı döneminde 10,2 katrilyon liraya yükselmiştir. Faiz dışı Konsolide Bütçe fazlasının 2001 yılı sonu itibarıyla, 12,7 katrilyon lira olacağı tahmin edilmektedir. Böylece, 2001 yılı sonu itibarıyla faiz dışı Konsolide Bütçe fazlasının GSMH'ya oranının yüzde 6,9, toplam Konsolide Bütçe açığının GSMH'ya oranının ise yüzde 15,1 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

İşletmeciler KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı, 1999 yılındaki yüzde 2,3 seviyesinden 2000 yılında yüzde 1,6 seviyesine düşmüştür. Bu gelişmeye, tarımsal destekleme alımında bulunan kuruluşların borçlanma gereğindeki düşüşler katkıda bulunmuştur. 2001 yılında işletmeciler KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 1,3 puan iyileşerek (Telekom hariç) yüzde 0,3 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu gelişmede, enerji alanında faaliyet gösteren KİT'lerin (TEAŞ, TEDAŞ, BOTAŞ) fiyatlarının döviz kurundaki gelişmelere paralel olarak artırılması sonucu borçlanma gereğinin yüzde 0,7 oranında gerilemesi etkili olmuştur. Özelleştirme kapsamında izlenen KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH içindeki payının ise 2000 yılındaki yüzde 0,5 seviyesinden, 2001 yılında yüzde 0,2'ye gerilemesi beklenmektedir.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının 2000 yılında GSMH'nın yüzde 2,1'i seviyesinde olan gelir-gider açığının, 2001 yılında yüzde 2,5'e yükselmesi beklenmektedir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının gelir-gider açığının artmasında, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle reel olarak yeterince artırılamayan prim gelirleri ile hızla artan sigorta ve sağlık giderlerinin önemli etkileri görülmüştür. 2001 yılı başından itibaren sigortalılarından yüzde 10 oranında sağlık sigortası primi kesilmesi, vadesi geçmiş alacaklarına 6183 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması ve söz konusu alacakların taksitlendirme yoluyla tahsilatının hızlandırılması, BAĞ-KUR'un finansman yapısındaki hızlı bozulmayı yavaşlatmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda, 2001 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 2,9 puan artarak yüzde 15,4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Faiz ödemeleri hariç tutulduğunda 2000 yılında GSMH'nın yüzde 4,7'si oranında fazla veren kamu kesimi genel dengesinin, 2001 yılında yüzde 7,7 oranında fazla vereceği tahmin edilmektedir.

Kamu açıklarının finansman yapısına göre kamu kesimi, 1994-1998 döneminde net dış borç ödemesinde bulunurken, 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla GSMH'nın yüzde 1,9'u ve 3,6'sı oranında net dış borç kullanmıştır. Ancak, kamu kesimi 2001 yılında tekrar net dış borç ödeyicisi konumuna gelmiştir. Bu miktarın GSMH'nın yüzde 2,5'ine ulaşması beklenmektedir.

Kriz sonrası dönemde ücret-fiyat döngüsünden kaçınılması, gelir politikasının kararlı olarak uygulanmasını ve sosyal gruplar ile daha yakın işbirliği yapılmasını gerektirmiştir. Kamu kesiminde ücret politikası, enflasyonla mücadeleyi destekler nitelikte ve bütçe hedefleri ile tutarlı olarak uygulanmıştır.

Bu çerçevede, memur maaşları, 2001 yılı Ocak ayında, yılın ilk yarısı için yüzde 10, Temmuz ayında ise yılın ikinci yarısı için yüzde 5 oranında artırılmıştır. Bunların yanı sıra, memur maaşlarında Nisan ayında yüzde 2,5, Mayıs ayında yüzde 10,1, Haziran ayında yüzde 5,4, Eylül ayında yüzde 3,4 ve Ekim ayında yüzde 5,8 oranlarında artışlara gidilmiştir. 2001 yılında memur maaşlarındaki nominal artışın yüzde 48,2 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Kamu kesiminde, işçi ücretlerinde, 2001 yılının ilk ve ikinci yarısı için yüzde 15 oranlarında artış öngören toplu iş sözleşmesi Mayıs ayında imzalanmıştır. Bu oran ile gerçekleşen enflasyon arasındaki farkın yüzde 80'i yılın ikinci yarısındaki ücret artışlarına yansıtılacaktır. Yılın ilk yarısındaki ücret artışı, 2002 yılı Şubat ayında ödenecektir. İşçi ücretlerinde beklenen yıllık ortalama artış yüzde 36,6'dır. Asgari ücret 2001 yılının Ocak ayında yüzde 17,8, Temmuz ayında yüzde 5 ve Ağustos ayında yüzde 14,3 oranında artırılmıştır. 2001 yılında, sanayide çalışan 15 yaş üstü işçiler için asgari ücrette beklenen ortalama artış oranı yüzde 33'tür.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında güven bunalımı ve mali istikrarsızlığı önlemek amacıyla 15 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe konulan program kapsamında mali sektörün yeniden yapılandırılmasına, devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesine, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılmasına ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesine yönelik olarak yapısal reformlar alanında önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda; Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma ve Rehabilitasyon Programı hazırlanmıştır. Bu programın temel amacı, mali sektördeki bozuklukların bertaraf edilmesi, etkin, rekabetçi ve sağlam bir bankacılık sektörünün oluşturulmasına yönelik yasal düzenlemelerin yapılmasıdır. Bu programın dört temel stratejisi; kamu bankalarının mali bakımdan ve işleyişleri bakımından yeniden yapılandırılmaları, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamındaki bankaların yeniden yapılandırılmaları ve tasfiyeleri, özel bankacılığın ve yasal çerçevenin güçlendirilmesidir. Söz konusu dört alanda önemli adımlar atılmış ve sistemi güçlendirecek tedbirler alınmıştır.

Sosyal güvenlik reformu kapsamında, SSK ve BAĞ-KUR yönetimlerinin daha iyi düzenlenmesi ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının, SSK ve BAĞ-KUR'un işleyişini izleme kapasitesini güçlendirmek amacıyla hazırlanan yasal düzenlemeler, Ekim 2000'de yürürlüğe giren iki KHK ile yapılmıştır.

Mali yönetim ve şeffaflık, uygulanmakta olan istikrar programının en önemli unsurlarından biri olarak belirlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak, bütçenin hazırlanmasını, uygulanmasını ve kontrolünü etkin hale getirmek, mali işlemlerin güvenilirliğini ve şeffaflığını artırmak ve vergi sistemi ve idaresini iyileştirmek için önemli değişikliklere gidilmesi yönünde önemli adımlar atılmaktadır. Bu çerçevede;

Hazinenin borç garantilerinin bütçe içerisine alınmasını öngören ve kamu sektörünün borçlanmasına ilişkin açıkça tanımlanmış kurallar ve limitler getiren kamu finansmanı ve borç yönetimine ilişkin kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilmiştir.

Birleşmiş Milletler kurallarına (UNCITRAL) uygun olarak hazırlanmakta olan kamu ihaleleri ile ilgili kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir. Söz konusu düzenleme ile kamu ihaleleri sisteminin etkinliğinin artırılması ve AB mevzuatına uyum amaçlanmaktadır.

DFİF hariç tüm bütçe içi fonlar kapatılmıştır.

IMF'nin Devlet Mali İstatistiklerinde yer alan borçlanma eksi geri ödeme kalemi Mayıs ayından bu yana aylık raporlar halinde sunulmaya başlanmıştır.

Uluslar arası standartlara uygun yeni bütçe sınıflandırması 2001 yılı Haziran sonu itibarıyla tamamlanmıştır. 2002 yılı bütçesinde, yeni bütçe sınıflandırmasının, altı kurumda pilot uygulamasına geçilecektir.

Mali sektör ve kamu sektörüne yönelik orta vadeli reform programlarının desteklenmesi amacıyla Dünya Bankası tarafından verilen Program Amaçlı Mali Sektör ve Kamu Sektörü Uyum Kredisi için temel oluşturacak olan ve ortaklaşa hazırlanan Kamu Harcamaları ve Kurumsal Gözden Geçirme Raporu'nun yayımlanmasını takiben, kamu sektörü reform programı başlatılmıştır.

Tarım reform programı kapsamında doğrudan gelir desteğinin uygulanmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı Aralık 2000 tarihinde çıkarılmıştır. Bu programın uygulanmasına ilişkin Tebliğ Resmi Gazete'de 21 Haziran 2001 tarihinde yayımlanmıştır. Çiftçilere ödeme yapmayı ve kayıt altına almayı hedefleyen çiftçi kayıt ve arazi kayıt sistemi 2001 yılının sonuna kadar ülke çapında başlayacaktır.

Tarımsal destekleme fiyatlarıyla ilgili olarak, dünya fiyatları ile destekleme fiyatları arasında bağ kuran bir dizi politika değişikliklerine gidilmiştir.

2001 yılı başında TBMM tarafından Elektrik Piyasası Kanunu kabul edilmiştir. Kanunun amacı, mali açıdan güçlü, şeffaf ve istikrarlı elektrik piyasası kurmaktır. Söz konusu piyasanın özel hukuk hükümlerine tabi bir biçimde rekabetçi bir ortamda çalışması amaçlanmaktadır. Ayrıca Kanun, tüketicilere yeterli, devamlı ve çevreyle dost bir şekilde ucuz ve kaliteli enerjinin sağlanması için bağımsız bir Düzenleme ve Denetleme Kurumu oluşturmaktadır. Yeni piyasa modelinin ilk aşamasında TEAŞ, üretim, iletim ve dağıtım alanında faaliyet gösteren üç farklı şirkete bölünmüştür. Doğal gaz sektörünün yeniden düzenlenmesi ve serbestleştirilmesine ilişkin olarak, Mayıs 2001 tarihinde Doğal Gaz Piyasası Kanunu çıkarılmıştır. Kanun, AB standartlarına uygun bir şekilde, doğal gaz sektöründeki tekelleri ortadan kaldırılmasını ve kamuya ait doğal gaz dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesini içermektedir.

Türk Telekomun özelleştirilmesi şartlarının iyileştirilmesi ihtiyacı ve daha şeffaf bir telekomünikasyon rejimi arayışı yasal çerçevede değişikliğe gidilmesine yol açmıştır. Bu kapsamda, 4673 sayılı Kanun ile, Türk Telekom hisselerinin altın hisse hariç kısmının tamamının satılabilmesine, ancak yabancılara satışın yüzde 45'i geçmemesine, hisse satışlarının yüzde 50'yi geçmesi halinde Türk Telekom'un tüm tekel haklarının kalkmasına, 4502 sayılı Kanunla, Ulaştırma Bakanlığı uhdesinde bulunan her türlü imtiyaz ve lisans verme yetkisinin Telekomünikasyon Kurulu'na devredilmesine karar verilmiştir.

2001 yılı Nisan ayında şeker sektöründe özelleştirmeyi de kapsayan yeni bir Şeker Kanunu yürürlüğe girmiştir. TEKEL, Özelleştirme İdaresine devredilmiş olup, varlıklarının özelleştirilmesini kolaylaştıracak yeni tütün yasası TBMM'ne sevk edilmiştir.

2001 yılında piyasa koşullarının uygun olmaması nedeniyle Özelleştirme İdaresi Portföyündeki özelleştirme uygulamalarından nakit bazında ancak 59 milyon dolar tutarında gelir elde edilebilmiştir.

2000 yılının Ocak-Eylül döneminde yüzde 51,8 oranında artan mevduat bankaları yurt içi kredi hacmi, 2001 yılında ekonomideki daralma ve faiz oranlarındaki yüksek düzeye paralel olarak, aynı dönemde ancak yüzde 25,8 düzeyinde genişlemiştir. Bu şekilde 2000 yılı Eylül ayında mevduat bankaları yurt içi kredilerinin toplam mevduata oranı yüzde 46,4 iken, 2001 yılı Eylül ayı sonunda bu oran yüzde 32,3 seviyesine gerilemiştir.

TMSF bünyesindeki bankaların finansman ihtiyacının karşılanması ve kamu bankaları görev zararlarının tasfiyesi amacıyla bu bankalara Hazine tarafından özel tertip tahvil ve dövizde endeksli DİBS verilmesi öngörülmüştür.

2001 yılında Merkez Bankası bilançosunun varlık tarafının finansmanında kullanılan TL yükümlülüklerden emisyon ve rezerv paranın gelişimi, 2000 yılına göre hız kazanmıştır. Nitekim, 2000 yılı Ocak-Eylül döneminde emisyon ve rezerv para genişlemesi sırasıyla yüzde 30,5 ve yüzde 25,5 oranında artış göstermiştir. Bu büyüklükler 2001 yılı Ocak-Eylül döneminde sırasıyla yüzde 34,6 ve yüzde 31,6 oranında genişlemiştir. Buna karşın, reel olarak rezerv para gelişimine bakıldığında yıl sonuna göre bir gerileme yaşandığı görülmektedir. 2001 yılının ilk dokuz aylık döneminde M1 para arzı yüzde 27,3, M2 para arzı yüzde 28,9 ve M2Y para arzı yüzde 77,4 oranında genişlemiştir. Aynı büyüklüklerin 2000 yılının ilk dokuz ayındaki genişleme hızları ise, sırasıyla, yüzde 36,1, yüzde 17,8 ve yüzde 29,2 olmuştur.

2001 yılı Şubat ayında yaşanan finansal kriz sonrasında dalgalı kur sistemine geçilmesi ve kamu kesiminde yapılan fiyat ayarlamaları, Mart ve Nisan aylarında TEFE ve TÜFE üzerinde önemli baskı yaratmıştır. Ancak, Mayıs-Ağustos döneminde mevsimselliğin de etkisiyle fiyat artış oranlarında yavaşlama gözlenmiştir. Yılın ilk on ayında TEFE ve TÜFE artış hızları, sırasıyla yüzde 62,9 ve yüzde 47,7 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılı Ekim ayı itibarıyla 12 aylık artışlar, TEFE'de yüzde 74,7 ve TÜFE'de yüzde 61,8 olmuştur. 2001 yılı sonunda, TEFE ve TÜFE 12 aylık artış hızlarının sırasıyla yüzde 80 ve yüzde 65 olması beklenmektedir.

B. SOSYAL VE KÜLTÜREL ALANDA SAĞLANAN GELİŞMELER

1997 yılında gerçekleştirilen Genel Nüfus Tespitine dayalı olarak yapılan projeksiyonlara göre, nüfusumuzun 2001 yılı ortasında 66,3 milyona ulaşacağı, 2001 yılında yüzde 1,49 olarak tahmin edilen yıllık nüfus artış hızının, 2002 yılında aynı eğilimi koruyacağı, toplam doğurganlık hızının ise 2,48'den 2,46'ya gerileyeceği tahmin edilmektedir. 2000 yılında 69,1 yıl olarak tahmin edilen doğuşta hayatta kalma ümidinin 2001 yılında 69,4 yıla yükseleceği beklenmektedir.

Toplam nüfusun yüzde 29,2'sini 0-14 yaş grubu, yüzde 65,1'ini 15-64 yaş grubu, yüzde 5,8'ini ise 65+ yaş grubu oluşturmaktadır.

2000 yılında binde 35,3 olan bebek ölüm hızı, 2001 yılında binde 33,9'a düşmüş, doğurganlık düzeyindeki düşüş ve doğuşta hayatta kalma ümidindeki artışla, çocuk

nüfusun toplam nüfus içindeki payında meydana gelen düşüşün, yetişkin ve yaşlı nüfusun payındaki artışın sürmesi beklenmektedir.

Ülkemizdeki demografik gelişmelerin takibine imkan verecek kayıt sisteminin yetersizliği sürmektedir. Bu alandaki eksikliği gidermek, nüfus hizmetlerini çağdaş ve etkin bir yapıya kavuşturmak amacıyla, İçişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya konulmuş bulunan Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) projesi; nüfus kayıtlarının elektronik ortamda tutulmasına, toplanan bilgilerin kamu hizmetleri ve vatandaş için çok yönlü olarak değerlendirilmesine ve nüfus hizmetlerinin bu esasa göre yeniden düzenlenmesine yönelik olarak sürdürülmektedir.

22 Ekim 2000 tarihinde uygulanan genel nüfus sayımının sonuçlarının en kısa sürede alınabilmesi için gerekli çalışmalar sürdürülmektedir.

Anne ve çocuk sağlığı ile aile planlaması politikasının en önemli hedeflerinden olan anne ve bebek ölümlerinin azaltılması çalışmaları, sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi ve hastalıklarla mücadelede etkili, ucuz, ulaşılabilir ve kolay uygulanabilir yöntem ve özel programlarla özellikle sağlık sorunlarının fazla olduğu yörelere öncelik verilerek yürütülmektedir. Ancak, ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri alanında ülke genelinde sağlanan gelişmelere rağmen, bölgeler ve yerleşim yerleri arasındaki farklılıklar devam etmektedir. Üreme sağlığı kapsamındaki hizmetlerin temel sağlık hizmetlerine entegre edilmesi ve kademeli olarak ülke düzeyinde birinci basamak sağlık kuruluşlarına yaygınlaştırılması çalışmalarına da devam edilmektedir.

2000-2001 öğretim yılında okullaşma oranları, okul öncesi eğitimde yüzde 10,1'e, ilköğretimde yüzde 100,7'ye, yüzde 22,2'si mesleki teknik eğitim ve yüzde 41,8'i genel lise eğitiminde olmak üzere ortaöğretimde yüzde 64'e, yüksek öğretimde ise yüzde 17,8'i örgün öğretimde olmak üzere toplam yüzde 28'e ulaşmıştır. İlköğretim ve orta öğretimde öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla 2001 yılında 30 bin öğretmen ataması yapılmıştır.

4702 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesiyle, meslekî ve teknik orta öğretimi bitiren öğrencilere, istedikleri takdirde bitirdikleri programın devamı niteliğinde veya en yakın programların uygulandığı meslek yüksek okullarına sınavsız olarak devam etmesi, kazanç amacına yönelik olmamak koşuluyla, bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın vakıfların meslek yüksek okulu kurabilmeleri imkanı verilmiştir.

Orta öğretimde etkili bir yönlendirme sisteminin bulunmaması ve özellikle mesleki-teknik eğitim ve sanayi arasındaki işbirliğinin yeterince geliştirilememesi sebebiyle yüksek öğretim kurumları önündeki yığılmalar devam etmektedir.

Ekim 2001 tarihi itibarıyla üniversite sayısı, 24'ü vakıf üniversitesi olmak üzere 77'ye yükselmiştir. 2000-2001 döneminde fakülte, enstitü, yüksekokul ve meslek yüksekokulu sayısı 1.667'ye, öğretim elemanı sayısı ise 66.750'ye ulaşmıştır.

Yüksek öğretim sisteminde rekabetçi bir yapının geliştirilmesi; idari, mali ve bilimsel özerkliğin güçlendirilmesi, üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkilerinin artırılmasını sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilememiştir.

2001 yılında hastane sayısının 1.239'a, sağlık ocağı sayısının 5.739'a ulaşması beklenmekte, 797 kişiye bir hekim, 379 kişiye bir hasta yatağı düşeceği tahmin edilmektedir. 2000 yılı itibarıyla hasta yataklarının yüzde 38'i, hekimlerin ise yüzde 40'ü nüfusun yüzde 25,6'sının yaşadığı üç büyük ilde bulunmaktadır.

Sağlık insangücünün ve alt yapısının sayıca yetersizliğinin yanısıra yurt düzeyine dengesiz dağılımı sorunu devam etmektedir. Sağlık hizmetlerinin maliyet etkili, kaliteli, yaygın, sürekli, toplumun beklentilerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak sunumu, sağlık hizmet basamakları arasında işbirliğinin ve sevk sisteminin geliştirilmesi, toplumun sağlık durumunun iyileştirilmesi ve sağlık sektöründe görevli kuruluşların yeniden örgütlenmesi amacıyla sistemin; finansman, yönetim, organizasyon, insangücü ve mevzuat boyutları itibarıyla yeniden yapılandırılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

2000 yılı sonu itibarıyla sağlık sigortası kapsamındaki nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 85,9' a ulaşmıştır. Herhangi bir sağlık sigortası kapsamında yer almayan ve ödeme gücü bulunmayan kişilere yeşil kart vermek suretiyle yataklı tedavi hizmetinden yararlanma güvencesi sağlanmaya devam edilmiş ve bu kişilerin sayısı Temmuz 2001 itibarıyla 10,9 milyona ulaşmıştır.

Hızlı kentleşmeyle birlikte artan kentli nüfusun birinci basamak sağlık hizmeti talebini karşılayacak etkin bir model geliştirilememiş ve aile hekimliği uygulamasına geçilememiştir.

Ülke genelinde bütün illerde acil yardım ve kurtarma merkezi kurulmuştur. Ancak, bu hizmetlerin etkinleştirilmesi, halkın bu konuda bilinçlendirilmesi ve diğer sorumlu hizmet kuruluşlarıyla koordinasyon sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

Nüfusun ve işgücünün eğitim düzeyinde gelişmeler görülmekle birlikte, örgün ve yaygın eğitim sisteminin nitelik ve nicelik olarak daha hızlı geliştirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir. Ekonomide meydana gelen daralma dolayısıyla bir çok meslekteki eğitilmiş işgücünün işsiz kalması söz konusu olmuştur. Ancak uzun dönemli gelişme hedefleri dikkate alındığında yüksek nitelikli insangücü yetiştirilmesine yönelik çalışmaların aralıksız sürdürülmesi gerekmektedir.

Mesleki ve teknik eğitimin iş hayatının ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacak şekilde geliştirilmesi, yaygın eğitime öncelik verilmesi gerekliliği devam etmektedir. Çıraklık eğitimi kapsamında gelişmeler görülmekle birlikte kayıtlı çırakların sayısı toplam çıraklara oranla sınırlı kalmaya devam etmektedir.

Genç nüfus grubunu oluşturan 19-24 yaş grubu nüfusun 2001 yılında 7.848 bin, ülke nüfusu içerisindeki payının ise yüzde 11,8 olması beklenmektedir. Bu nüfus grubunun yüzde 48,5'ini genç kadın nüfusu, yüzde 51,5'ini ise genç erkek nüfus grubu oluşturmaktadır. Gençlerin serbest zamanlarının değerlendirilmesi, birbirleriyle tanışma ve kaynaşmaları ve dinlenmelerini sağlamak amacıyla, 2001 yılında Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne 85'i illerde, 26'sı ilçelerde olmak üzere toplam 111 gençlik merkezi faaliyete geçirilmiştir.

Son yıllarda spora olan duyarlılık artmış olmakla birlikte, insanlarımızı spor yapmaya teşvik etmek, sporu sevdirmek, hoşgörülü, sosyal, üretken insanlar olarak yetiştirmelerini sağlayacak ortam ve fırsatları sağlama gereği devam etmektedir.

Günümüz ekonomik ve sosyal koşullarına uygun olarak kadınların toplumsal, ekonomik, siyasal haklarını erkekler ile eşit olarak kullanmalarının sağlanması amacıyla yapılan çalışmalar sürdürülmekte olup, bu çerçevede hazırlanan Türk Medeni Kanununda değişiklik öngören Tasarı TBMM gündemindedir. Eğitim seviyesi yetersiz olan ve işgücü piyasasının gerektirdiği niteliklere sahip olmayan kadınlar için meslek ve aile yaşamını uyumlaştıracak yeterli destek programlarının geliştirilememiş olması, kadınların işgücü piyasasında etkin bir şekilde yer almasını engellemektedir.

Aileyi korumayı amaçlayan yayınların artırılması için gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır. Güçlü bir sosyal güvenlik işlevine sahip olan aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi, toplumdaki hızlı değişme nedeni ile artmaktadır.

Sorumluluk duygusu gelişmiş, yeni fikirlere açık, kültürel değerlerimizi benimsemiş, ülkenin hedef ve imkanlarını bilen, araştırmacı, eleştirel yaklaşım ve demokratik tavırlar gösterebilen ve kendi kişiliklerini geliştirirken topluma ve kalkınma sürecine katkıda bulunabilen, özgüvenli bir gençlik yetiştirilmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Çocuk işçiliği, sokak çocukları, sokakta çalışan çocuklar ve suça itilmiş veya suça maruz kalmış çocuklar sorunu önemini korumaktadır. Çocuklara yönelik tüm uygulamaların, 1995 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi ilke ve standartları ile çocuklarla ilgili diğer uluslar arası yükümlülüklerle uyumlu hale getirilebilmesi için mevzuatın taranarak uyum yasalarının çıkarılması ihtiyacı devam etmektedir.

Düşünce, sanat ve kültür alanında yaratıcı etkinliklerin artırılması ihtiyacı devam etmektedir. Türk kültürünün yaşatılması ve geliştirilmesi için kültür merkezlerinin mekansal organizasyon olanaklarının daha etkin kullanımını sağlayacak politikalar üretilmesi gereksinimi devam etmektedir.

Telif hakları alanında etkin bir hukuki yapı oluşturulması ve uluslar arası anlaşmalara uyum sağlanması amacıyla yeni mevzuat oluşturulmuştur. Ancak fikri mülkiyet hakları alanında ihtisaslaşmış kurumsal yapının oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir.

Türkiye’de 1990’larda daha belirgin hale gelen gelir eşitsizliği, özellikle 2001 yılında yaşanan ciddi ekonomik kriz nedeniyle ortaya çıkan refah kaybı ile birlikte tüm hanehalkları üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. İktisadi faaliyet koluna göre yoksulluk en yaygın olarak tarım sektöründe görülmektedir. Tarım sektörünü, kayıtdışı istihdamın yaygın olduğu inşaat ve ulaştırma sektörleri izlemektedir.

Enflasyon gelir dağılımını bozan ve yoksulluğu artıran en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Ekonomik kriz ve enflasyon karşısında, toplumun en alt kesimini oluşturan ve en savunmasız durumda bulunan yoksul kesimleri koruyan mekanizmalar yetersiz kalmıştır.

Son ekonomik krizden en fazla etkilenen yoksul kesimlere acil yardım yapılması amacıyla 500 milyon dolarlık Dünya Bankası kredi katkısı sağlanan Sosyal Riskin Azaltılması Projesi uygulamaya konulmuştur.

DİE Hanehalkı İşgücü Anketleri (HİA)’nin sonuçlarına göre; işgücü, 2001 yılının ilk iki çeyreğinde bir önceki yılın ortalamasına göre yaklaşık yüzde 0,8 azalarak 21,9 milyona, istihdam ise yaklaşık yüzde 2 oranında azalarak 20,2 milyona düşmüştür. İşsizlik oranı yüzde 6,6’dan yüzde 7,8’e çıkarken, eksik istihdam ise yüzde 7’den yüzde 6’ya düşmüştür. Böylece işsizlik ve eksik istihdam nedeniyle atıl işgücü oranı yüzde 13,8 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik daralma istihdamı daha çok tarım dışı sektörlerde etkilemiş, kentsel alanlarda ağırlığını hissettiren işten çıkarmalar kentsel işsizlik oranının artmasına neden olmuştur. 2001 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre tarım sektöründe 557 bin kişilik istihdam artışı sağlanırken, imalat sanayi, inşaat ve hizmetler sektörlerindeki istihdamda 838 bin kişilik azalma meydana gelmiştir. Ayrıca, kentlerde

eğitimli gençler arasındaki işsizlik oranı yüzde 22,4 olarak gerçekleşmiş olup, bu kesimde işsizlik önemini korumaya devam etmiştir.

2001 yılının ilk iki çeyreğinde toplam işgücü içerisinde ücretlilerin payı yüzde 48,4'tür. Kentsel işgücünde bu oran yüzde 72,1'i bulmaktadır. Tarım kesiminde ücretli çalışma çok düşük düzeylerde olup, çalışanların yüzde 52,6'sı ücretsiz aile işçisi durumundadır. Ücretsiz aile işçilerinin yaklaşık yüzde 68,9'u ise kadınlardan oluşmaktadır.

İşgücünün yüzde 74,1'i, istihdamın ise yüzde 74,8'i ortaokul ve ilkokuldan mezun olan veya herhangi bir okuldan mezun olmayanlar ile okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Bu durum, işgücünün niteliğinin yükseltilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Aktif işgücü programları çerçevesinde işgücüne meslek kazandırılması ve iş ve meslek danışmanlığı programlarına devam edilmiştir.

Eylül 2001'de TBMM Genel Kurulunda kabul edilen Anayasa değişiklikleri çalışma mevzuatı ile sendikal hak ve özgürlükler açısından önem taşımaktadır. Kamu görevlilerinin sendikal hak ve özgürlüklerini Anayasa'da tanımlanmış çerçevede yasal düzenleme altına alan 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu 13 Ağustos 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yaygınlaşan yeni çalışma biçimlerini, ülke şartlarına ve uluslar arası standartlara uygun olarak düzenleyecek ve işgücü piyasasında esnekliği artıracak mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilememiştir.

2001 yılında devlet memuriyetine ve kamu kesimi işçiliğine merkezi sınav ve yerleştirme ile başlama uygulaması devam ettirildiği gibi, üniversite ve yüksek okul mezunlarının uzmanlık gerektiren memuriyetlere yerleştirilmelerinde esas olacak Kurumlar İçin Merkezi Eleme Sınavı (KMS) uygulaması ilk defa gerçekleştirilmiştir.

Memur maaşları 2001 ilk 6 ay için yüzde 10; ikinci altı ay için yüzde 5 oranında artırılmıştır. Bütçe Kanunu gereğince, tüketici fiyatlarındaki artışın altı aylık memur maaş oranını aştığı aydan başlayarak memur maaşlarına ek zam verilmiştir.

2001 yılında, kamu kesiminde, ortalama net ele geçen işçi ücretinin nominal olarak yüzde 36,6 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

Kamu kesimindeki yoğun toplu sözleşme yenilemelerinde grev ve lokavta gidilmeden anlaşmaya varılmasının da katkısıyla, 2001'de iş barışında önemli bir sorun yaşanmamıştır.

2000 yılında sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfusun oranı yüzde 90, sağlık hizmetleri bakımından sosyal sigorta kapsamındaki nüfus oranı yüzde 85,9'dur. Toplam sivil istihdamın yüzde 57,7'si aktif sigortalı olarak sosyal sigorta kapsamında bulunmaktadır.

Ülkemizde aktif sigortalılar ile pasif sigortalılar arasındaki denge olumsuz yönde gelişmesini sürdürmüştür.

Sosyal sigorta sisteminde yapılan reformlara rağmen, kuruluşların finansman açıkları devam etmektedir.

Ülkemizde artan kentleşme ve göç olgusu ile aile yapısındaki değişimin hızlanması, gelir dağılımının bozulması ve yoksulluk gibi nedenlerle sosyal hizmet ve yardımlara

İhtiyaç artmaktadır. Sosyal hizmet ve yardımların yürütülmesinde, dağınık kurumsal ve finansal yapılanma ile kurumlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliğinden kaynaklanan önemli sorunlar bulunmakta, sosyal hizmet ve yardımlarda nitelikli personel eksikliği ve diğer yetersizlikler devam etmektedir.

Esnaf ve Sanatkar Siciline kayıtlı küçük işletmelerin sayısı 3,5 milyona ulaşmıştır. Sicile kayıtlı olmayan işletmelerle birlikte bu rakamın 4 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Olumsuz şartlar altında faaliyetlerini sürdüren küçük ve orta ölçekli işletmeler, 2001 yılındaki ekonomik kriz sonucunda en çok etkilenen kesimlerden birisi olmuştur.

Sanayileşme sürecine önemli katkılar sağlayan organize sanayi bölgeleri yatırımlarına 2001 yılında da devam edilmiştir. Bu çerçevede 2001 yılında 2.945 hektar büyüklüğünde 13 adet organize sanayi bölgesi tamamlanarak hizmete sunulmuştur.

Son yıllarda AR-GE faaliyetlerine verilen önem artmasına rağmen AR-GE faaliyetlerine GSYİH'dan ayrılan pay, AR-GE'de Eşik Değer olarak kabul edilen yüzde 1 ve iktisaden faal on bin kişiye düşen tam zaman eşdeğer araştırmacı personel sayısında 15 kişi hedefine ulaşamamıştır.

Kamu-üniversite-sanayi işbirliğini geliştirici çalışmalara ve bu işbirliğini kullanarak kamu ve üniversitelerdeki bilgi birikiminin ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesini sağlayan teknopark, yenilik merkezleri ve AR-GE merkezlerinin faaliyetlerine ve geliştirilmelerine devam edilmiştir.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de bilişim teknolojisi bilinci giderek yaygınlaşmakta ve bu durum mevcut kurumsal yapı ve ilişkileri zorlayarak yaşanan değişim sürecinin hızını artırmaktadır. AB ile ilişkilerdeki uyum programı çerçevesinde e-devlet ve e-Türkiye gibi proje çalışmaları başlatılmıştır.

2001 yılında kentli nüfusun 45,4 milyona ulaşacağı, kentleşme oranının yüzde 68,6, kentleşme hızının yüzde 4,8 olacağı tahmin edilmektedir.

İç göç olgusunun olumsuz etkileri kentsel alt yapı, eğitim, sağlık, sosyal hizmet, çevre ve istihdam alanlarında yoğunlaşmakta, bu durum kente uyum sorunlarına yol açmakta ve aynı zamanda kamu hizmetlerinin etkinliğini azaltmaktadır.

2000 yılında 553 bin olan toplam konut ihtiyacına karşılık yapı kullanma izni alan konut sayısı 239 bin'dir. 2001 yılında toplam konut ihtiyacının 569 bin, yapı kullanma izni alan konut sayısının 225 bin, 2002 yılında toplam konut ihtiyacının da 594 bin olacağı tahmin edilmektedir. Önümüzdeki yıllarda da yasal konut üretiminin ihtiyaca cevap veremeyeceği ve kaçak yapılaşma sorununun devam edeceği tahmin edilmektedir.

Zorunlu deprem sigortası ile ilgili uygulama 2001 yılında başlatılmıştır. Zorunlu sigorta sisteminin, afetin bütün türlerini kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gereği bulunmaktadır.

Kent içi ilave su dağıtım şebekeleri, atık su toplama sistemi ile bertaraf tesislerinin yapımına ve mevcutlarının bakım, onarım ve yenileme çalışmalarına devam edilmesine rağmen hızlı kentleşme sonucu, kentsel alt yapı hizmetlerine olan ihtiyaç süratle artmaktadır. Ancak, yatırımlar kaynak yetersizliği nedeniyle, planlanan sürede tamamlanamamaktadır.

Belediyelerde, içme suyu, kanalizasyon ve arıtma sistemleri gibi alt yapı tesislerinin yapımı ve işletilmesi için nitelikli eleman istihdam edilmesinde güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Belediyelerin alt yapı projeleri için temin edilecek kredilerin rasyonel kullanılması ile geri ödemelerinin garanti altına alınması ve yapılacak tesislerin teknolojisi ile maliyetlerinin ülke şartlarına uyumlu hale getirilmesi konusu önemini korumaktadır.

Kırsal alana sağlanan sosyal alt yapı hizmetlerinden şebekeli içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Ancak, son yıllarda hakim olan kuraklık nedeniyle içme suyu kaynakları sürekli olarak azalmaktadır.

Mevcut çevre yönetim sistemi, hukuki ve kurumsal yapıdaki yetersizlikler, veri tabanının eksikliği ve bu alandaki bilgiye yeterince ulaşılamaması, ekonomik araçların harekete geçirilememesi, yaptırımların zamanında uygulanamaması gibi nedenlerle, gereken etkinlik düzeyine kavuşturulamamıştır.

Etkin bir çevre yönetim sistemi oluşturmak amacıyla hazırlanan Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planının (UÇEP) uygulanmasında istenen verim elde edilememiştir. İlgili kurum ve kuruluşların planda yer alan hususlar üzerindeki görüş ayrılıklarının giderilmesi ihtiyacı, planın revizyonunu gündeme getirmiştir.

2001 yılı Ekim ayı itibarıyla belediye sayısı 3228'dir. 16 büyükşehir belediyesinde 58 ilçe ve 31 alt kademe belediyesi mevcuttur. Yerel nitelikli hizmetlerin büyük ölçüde merkezi idare tarafından yerine getirilmesi, halkın ihtiyaç önceliklerinin belirlenememesi, halkın tercihleri doğrultusunda etkili bir programlama yapılamaması, karar alma ve uygulamada etkinliği ve verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Kentsel hizmet talebindeki artışa rağmen, yerel yönetimlerin özellikle de belediyelerin, öz gelirlerinin payı artırılamamış ve yeterli kaynak yaratılamamıştır.

Dünyada kamu ve özel sektör yanında üçüncü bir sektör olarak sivil toplum kuruluşları (STK) da önem kazanmaya devam etmektedir.

Uluslar arası teknik işbirliği, bilgi ve teknoloji transferinde önemli bir araç ve ilave bir kaynak olma durumunu korumaktadır. Ülkemiz, aldığı teknik yardımları insan kaynaklarının geliştirilmesinde ve teknoloji transferinde ülke önceliklerini dikkate alarak değerlendirmektedir. Diğer ülkelere sağlanan teknik yardımlar genişletilerek sürdürülmektedir.

2. 2002 YILI PROGRAMININ TEMEL AMAÇLARI VE MAKROEKONOMİK HEDEFLERİ

A. TEMEL AMAÇLAR

2002 yılı programının temel amacı, 2001 Şubat krizi sonucunda tekrar yükselme eğilimine girmiş olan enflasyonu düşürmek, hızla artan borç stokunu sürdürülebilir bir seviyeye indirmek ve daralan ekonomiyi tekrar büyüme ortamına kavuşturmaktır.

Kamu kesimi harcamaları kontrol altında tutularak faiz dışı kamu dengesinde sağlanan fazlanın daha da artırılması ve enflasyonla uyumlu gelirler politikası takip edilmesi maliye politikasının temel amacıdır.

Para politikası, fiyat istikrarı nihai hedef alınmak suretiyle, kur politikası da spekülâtif hareketleri önleyecek biçimde uygulanacaktır.

Makroekonomik istikrarı sürekli kılacak ve ekonominin etkin, esnek ve verimli bir yapıya kavuşmasını sağlayacak olan tarımsal destekleme, sosyal güvenlik, özelleştirme, kamu mali yönetimi ve şeffaflık konularında başlanılan yapısal reformlar hızla sonuçlandırılacaktır.

Kamu yatırımlarında temel amaç, mevcut sınırlı kaynaklar da dikkate alınarak toplumun ihtiyaç duyduğu acil ve öncelikli hizmetlerin bir an önce sağlanması olacaktır. Bu amaç çerçevesinde, kaynakların daha rasyonel kullanımı gerekliliği de göz önünde bulundurularak, kamu yatırımlarının planlanması ve uygulanmasında etkinlik sağlamak suretiyle projelerin ekonomik büyümeye ve buna bağlı olarak sosyal refaha sağlayacağı katkıların en yüksek düzeye çıkarılması hedeflenmektedir.

Yerel yönetimlerin mali yapısı güçlendirilecektir.

Üretim planlamasıyla tarımsal ürün deseninin arz-talep dengesine göre, ürün fiyatlarının ise dünya fiyatları da dikkate alınarak serbest piyasa şartlarında oluşması sağlanacaktır.

Sosyal sigorta kuruluşlarının idari ve mali etkinliği artırılacak, norm ve standart birliğini sağlamak için temel esaslar belirlenecek, gelirleri artırıcı ve giderleri azaltıcı düzenlemeler yapılacaktır.

Özel sağlık ve hayat sigortaları mevcut sosyal sigorta sistemine ilave ve isteğe bağlı bir sistem olarak desteklenecektir.

İşsizlik sigortasına ilişkin sigortalıların, demografik ve sigortalılıkla ilgili bilgilerinin toplanacağı bilgi sistemi kurulacak, gerek gelirlerin toplanmasında gerekse işsizlik sigortası yardımları ve hizmetlerinden yararlanmada sistemin sağlıklı bir şekilde çalışmaya başlaması sağlanacaktır.

E-devlet kurma sürecinde, sosyal güvenlik bilgi sistemi, vatandaşlık numarası, vergi numarası gibi diğer bilgi sistemleriyle uyumlu çalışacak bir şekilde tasarlanacaktır.

Devletin ekonomiye doğrudan müdahale aracı olan KİT'lerin; yönetimde özerk, kaynaklarını etkin kullanan, karlı, verimli, rekabetçi ve kamuya yük olmayan bir anlayışla faaliyetlerini sürdürmeleri temel amaçtır. Ancak, KİT'lerin kamu imtiyazlarını kullanırken mal ve işgücü piyasalarını bozucu faaliyetlerden kaçınmaları esastır.

Özelleştirme hedeflerine ulaşmak amacıyla, kamu sermayesinin belirleyici olduğu ulaştırma-haberleşme ve enerji sektörlerinde serbestleşmeye gidilerek, özel sektör katılımının sağlanmasına yönelik düzenlemelere devam edilecektir. Ancak, yap-işlet-devret, yap-işlet ve işletme hakkı devri gibi finansman modelleri yeniden gözden geçirilerek bu modellerin rekabeti engelleyici, kamuya yüksek maliyetler getirici ve muhtemel yükümlülükleri artırıcı uygulamalara yol açması önlenecektir.

Mali sistem kurumlarının rekabet gücüne sahip, mali yönden güçlü ve uluslar arası standartlara uygun bir yapıya ulaşması temel hedeftir. Bu hedefin sağlanabilmesi için bankacılık sisteminde uygulanmakta olan yeniden yapılanma programına hızla devam edilecektir.

B. MAKROEKONOMİK HEDEFLER

2002 yılında GSMH'nin yüzde 4 oranında büyümesi öngörülmüştür. 2002 yılı büyümesi esas olarak 2001 yılında önemli ölçüde gerileyen yurt içi talepteki artıştan kaynaklanacaktır. Bu gelişmede, 2001 yılında reel olarak yaklaşık yüzde 20 oranında değer kaybeden Türk Lirasının 2002 yılında yüzde 7-10 aralığında değer kazanması, bankacılık kesiminde yaşanan olumsuzlukların giderilmesiyle birlikte mali kesimle reel kesim arasındaki ilişkilerin giderek normalleşmesi ve tüketici güveninin sağlanması önemli rol oynayacaktır.

2002 yılında kamu tüketimi ve özel tüketim harcamalarının sırasıyla yüzde 1,5 ve yüzde 3,6 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Böylece toplam tüketim artış hızının yüzde 3,3'e ulaşacağı beklenmektedir.

2002 yılında kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 2,7 oranında gerilemesi, özel sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 2 oranında artması ve böylece toplam sabit sermaye yatırımlarında yüzde 0,5 oranında artış sağlanması öngörülmüştür.

2002 yılında 12 aylık TEFE artış hızının yüzde 31, TÜFE artış hızının ise yüzde 35 olması hedeflenmektedir. Bu hedefler çerçevesinde yıllık ortalama TEFE artış hızı yüzde 45,6, TÜFE artış hızı yüzde 46,4, GSMH deflatörü ise yüzde 46 olarak öngörülmüştür.

2002 yılında toplam ihracatın yüzde 4,9 oranında artarak 32 milyar dolara ulaşması hedeflenmektedir. Toplam ithalatın ise yüzde 11 oranında artarak 45,5 milyar dolar olması beklenmektedir. Böylece, 2001 yılında 5,5 milyar dolar olacağı tahmin edilen dış ticaret açığının, 2002 yılında 8,4 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir.

Turizm gelirlerinin bir önceki yıl seviyesini koruyarak 2002 yılında 8,3 milyar dolar olması, işçi gelirlerinin ise 3 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Bu gelişmeler sonucunda, 2002 yılında cari işlemler hesabının dengeye yakın bir seviyede gerçekleşerek 116 milyon dolar fazla vermesi hedeflenmektedir.

Maliye politikasının 2002 yılında temel hedefleri; borçların GSMH'ya oranının istikrarlı olmasını hedef alan mali düzenlemeler yapılması, mali disiplinin artırılması, enflasyon oranının düşürülmesiyle birlikte cari işlemler açığının kontrol altında tutulmasıdır.

2002 yılında özelleştirme hariç bütçe gelirlerinin GSMH'ya oranının, 2001 yılına göre 1,1 puan azalarak yüzde 25,3 olması beklenmektedir. 2002 yılında vergi gelirlerinin GSMH'ya oranının, bir önceki yıl seviyesine yakın olarak yüzde 20,6 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılında özelleştirme faaliyetlerinden konsolide bütçeye gelir transferi öngörülmemektedir. Böylece, 2002 yılında toplam bütçe gelirlerinin GSMH'ya oranının, 2001 yılına göre 1,8 puan azalarak yüzde 25,3 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2002 yılında konsolide bütçe faiz dışı harcamalarının GSMH'ya oranının, 2001 yılına göre 0,6 puan azalarak yüzde 19,7 düzeyinde gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

2002 yılında programın uygulanmasıyla birlikte mali piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, borç stokunun azaltılması, faiz dışı fazlanın hedeflenen seviyelere yükseltilmesi ve dış finansman imkanlarındaki olumlu gelişmeler neticesinde, 2002 yılında faiz yükünün önemli ölçüde azaltılması öngörülmektedir. Böylece, 2001 yılında yüzde 22 olması beklenen faiz ödemelerinin GSMH'ya oranının, 2002 yılında yüzde 15,3'e gerilemesi hedef alınmıştır.

TABLO: I.1- Temel Ekonomik Büyüklükler

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)
BÜYÜME (Yüzde Değişme)									
Tarım	-0,7	2,0	4,4	-2,3	8,4	-5,0	4,1	-5,8	2,5
Sanayi	-5,7	12,1	7,1	10,4	2,0	-5,0	5,6	-5,7	4,1
Hizmetler	-6,6	6,3	7,6	8,6	2,4	-4,5	8,7	-6,5	4,3
GSYİH	-5,5	7,2	7,0	7,5	3,1	-4,7	7,2	-6,1	4,0
GSMH	-6,1	8,0	7,1	8,3	3,9	-6,1	6,1	-8,5	4,0
GSMH (Trilyon TL)	3 888	7 855	14 978	29 393	53 518	78 283	125 971	184 767	280 551
GSMH (Milyon Dolar)	130 888	171 861	184 602	194 106	205 808	187 468	202 064	149 851	155 775
FİYATLAR									
GSMH Deflatörü (Yüzde Değişme)	107,3	87,2	78,0	81,2	75,3	55,8	51,6	60,3	46,0
TEFE Yıllık Ortalama (Yüzde Değişme)	120,7	86,0	75,9	81,8	71,8	53,1	51,4	60,0	45,6
TEFE Yıl Sonu (Yüzde Değişme)	149,6	65,6	84,9	91,0	54,3	62,9	32,7	80,0	31,0
TÜFE Yıllık Ortalama (Yüzde Değişme)	106,3	89,1	80,4	85,7	84,1	64,9	54,9	53,7	46,4
TÜFE Yıl Sonu (Yüzde Değişme)	125,5	76,0	79,8	99,1	69,7	68,8	39,0	65,0	35,0
DIŞ TİCARET (Milyon Dolar)									
İhracat (FOB)	18 106	21 636	23 225	26 261	26 973	26 587	27 774	30 500	32 000
İthalat (CIF)	23 270	35 709	43 627	48 559	45 922	40 687	54 502	41 000	45 500
Dış Ticaret Açığı (3)	-5 164	-13 212	-10 582	-15 358	-14 220	-10 443	-22 377	-5 540	-8 420
Cari İşlemler Dengesi (3)	2 631	-2 339	-2 437	-2 638	1 984	-1 360	-9 819	2 896	116
Cari İşlemler Dengesi / GSMH	2,0	-1,4	-1,3	-1,4	1,0	-0,7	-4,9	1,9	0,1
KONSOLİDE BÜTÇE GELİRLERİ / GSMH	19,2	17,8	18,0	19,6	21,8	24,0	26,4	27,1	25,3
- Vergi Gelirleri / GSMH	15,1	13,8	15,0	16,1	17,3	18,9	21,0	20,9	20,6
KONSOLİDE BÜTÇE GİDERLERİ / GSMH	23,1	21,8	26,3	27,2	28,8	35,9	37,3	42,2	35,0
- Faiz Ödemeleri / GSMH	7,7	7,3	10,0	7,7	11,5	13,7	16,2	22,0	15,3
- Faiz Dışı Harcamalar / GSMH	15,4	14,4	16,3	19,4	17,2	22,2	21,1	20,3	19,7
KONSOLİDE BÜTÇE AÇIĞI (Trilyon TL)	-152	-317	-1 238	-2 241	-3 726	-9 285	-13 725	-27 847	-26 953
- Bütçe Açığı / GSMH	-3,9	-4,0	-8,3	-7,6	-7,3	-11,9	-10,9	-15,1	-9,6
- Faiz Dışı Denge / GSMH	3,8	3,3	1,7	0,1	4,6	1,8	5,3	6,9	5,6
KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ / GSMH	7,9	5,0	8,6	7,7	9,4	15,6	12,5	15,4	8,0
- Faiz Dışı KKBG / GSMH	-2,9	-4,5	-2,8	-1,1	-3,1	0,9	-4,7	-7,7	-8,4

(1) Gerçekleşme Tahmini,

(2) Program,

(3) 1996 yılından itibaren bavul ticareti dahil.

Faiz dışı harcamalarda ve faiz ödemelerinde beklenen düşüş sonucunda, 2002 yılında toplam bütçe harcamalarının GSMH'ya oranının, 2001 yılına göre 7,2 puan azalarak yüzde 35 seviyesine gerilemesi öngörülmektedir.

Bu gelişmeler sonucunda, 2001 yılında yüzde 15,1 olması beklenen konsolide bütçe açığının GSMH'ya oranının, 2002 yılında yüzde 9,6'ya düşürülmesi hedeflenmektedir.

2002 yılında KİT'lerde ve sosyal güvenlik kuruluşlarında finansman dengesinin sağlanmasıyla birlikte bütçe dışında kalan beş fonun finansman dengesinin fazla vermesi hedef alınmıştır. Bu çerçevede, 2001 yılında yüzde 15,4 olacağı tahmin edilen kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının, 2002 yılında yüzde 8'e düşmesi öngörülmektedir. Faiz ödemeleri ve özelleştirme gelirleri hariç tutulduğunda 2002 yılında toplam kamu kesimi dengesinin GSMH'nın yüzde 6,6'sı oranında (Türk Telekom dahil) fazla vermesi hedeflenmektedir.

II. DÜNYADA EKONOMİK GELİŞMELER

1. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

Dünya ekonomisi 2000 yılında son onbeş yılın en yüksek büyüme hızına ulaşarak yüzde 4,7 büyümüştür. Bu gelişmede, gelişmiş ülkelerdeki hızlı büyümenin devam etmesinin yanında; başta Latin Amerika ve Orta Doğu ülkeleri olmak üzere gelişmekte olan ülkeler ile geçiş dönemi ülkelerindeki hissedilir canlanmanın etkisi olmuştur. Ancak, 2000 yılının sonlarına doğru ve 2001 yılının başlarında, ABD başta olmak üzere, gelişmiş ülkelerde durgunluğun başgöstermesi ve gelişmekte olan ülkelerde büyüme hızının düşmesi dünya ekonomisinde de yavaşlamaya yol açmıştır. Dünyanın hemen tüm bölgelerinde büyüme hızının yavaşladığı, bunun beraberinde de dünya ticaretinin büyüme oranının düştüğü görülmektedir.

Yılın ikinci yarısında yapılan tahminler dünya ekonomisinin 2001 yılında yüzde 2,6, 2002 yılında ise yüzde 3,5 oranında büyüyeceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu tahminler 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terörist saldırılardan önce yapılmış olduğu için, bu saldırıların ABD ve diğer ülkelerdeki etkilerini gözönüne almamaktadır. Bu etkilerin tam olarak ölçülebilmesi için henüz erken olmakla birlikte, havayolu ulaştırması, sigortacılık ve turizm sektörlerinde saldırının doğrudan olumsuz etkileri hemen hissedilmeye başlanmıştır. Saldırının tüketici davranışları, iş güveni ve risk almaya ilişkin toplumsal ve psikolojik yöndeki dolaylı potansiyel etkileri ise çok daha önemlidir. Bu etkileri değerlendirebilmek çok daha güçtür ve saldırı sonrası ekonomik olmayan olayların da nasıl gelişeceğine bağlıdır. Ancak bu gelişmeler ışığında dünya ekonomisinin 2001 ve 2002 yıllarında öngörülenden daha düşük bir performans göstermesi beklenmektedir. Gerek Uluslar arası Para Fonu'nun (IMF), gerek Dünya Bankası'nın son tahminleri dünya ekonomisindeki büyümenin, 2001 ve 2002 yıllarında, öngörülen büyümenin yaklaşık 1 puan altında kalacağı yönündedir.

Küresel yavaşlama bir dizi etmeden kaynaklanmaktadır. Bunların başlıcaları; firma karlılıklarının azalması sonucunda hisse senetlerinin değer yitirmesi, 2000 yılında enerji fiyatlarındaki artış ve 1999'un sonu ve 2000 yılında özellikle ABD'de ve Euro alanında artan talep baskısını hafifletmek üzere uygulanan sıkı para politikasıdır. Küresel aktivite yavaşlarken, gerek ABD'de gerekse Avrupa'da, iş ve tüketici güveninin azaldığı, bazı önemli yükselen piyasa ekonomilerinde kredi koşullarının zorlaştığı ve riskten kaçınma davranışının arttığı görülmektedir. Bu etmenler arasında, bilgisayarlar, bilgisayar yazılımı ve telekomünikasyon araç ve gereçlerini kapsayan bilgi teknolojisi (BT) alanında hisse senetlerinin önce aşırı değerlendirilip sonra değer yitirmesi ve ardından da BT yatırım ve

üretim hızla düşmesi çok önemli bir rol oynamıştır. Son dönemde BT harcamalarının düşmesi, BT üretiminin küreselleşmiş olması nedeniyle dünya genelinde daha kapsamlı bir etkiye yol açmıştır.

Küresel yavaşlamanın etkileri karşısında, bir çok ülkede makroekonomik politikalar gevşetilme yoluna gidilmişse de, şokların etkileri büyük olmuş; ayrıca ülkeler arasındaki etkileşim nedeniyle bu etkiler tahmin edilenden daha hızlı ve yaygın bir biçimde ortaya çıkmış; bazı durumlarda da ülkeye özgü koşullardan dolayı sorunları ağırlaştırmıştır. Bunun sonucunda, dünyanın hemen tüm bölgelerinde büyüme hızı yavaşlarken, dünya ticareti büyüme oranının da düştüğü gözlenmektedir. Özellikle BT ticaretine dayalı Asya'daki yükselen ekonomilerin dış ticaretinde daha büyük oranlı düşüşler olduğu görülmektedir.

2000 yılındaki ekonomik canlılık ve enerji fiyatlarındaki yükselme ile, özellikle Avrupa'da hayvan hastalıklarından dolayı artan gıda fiyatları nedeniyle gelişmiş ülkelerde enflasyon oranlarının yükseldiği görülmektedir. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerle geçiş dönemindeki ülkelerde enflasyon oranları düşmüştür. Enflasyon oranlarının 2001 yılında gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde önemli ölçüde değişmemesi beklenmekte, 2002 yılında ise tüm ülke gruplarında enflasyonun önemli oranda düşeceği tahmin edilmektedir. Öte yandan kamu açıkları çok sayıda ülkede azalırken cari işlemler açığı bazı ülkelerde sorun olmaya devam etmiştir. Yükselen piyasa ekonomilerine yönelen mali akımların 2000 yılında da artmaya devam ettiği, ancak yılın son çeyreğinde uluslararası piyasalardaki sıkışıklık nedeniyle finansman maliyetlerinin arttığı gözlenmektedir. 2001 yılı genelinde ise, bu ekonomilere net sermaye girişlerinin 1980'lerin ortasından beri ilk kez negatif olacağı tahmin edilmektedir.

Genel olarak, önümüzdeki dönemde dünya ekonomisine ilişkin beklentiler, belirsizlik ve risklerden dolayı olumsuzluk taşımaktadır. 11 Eylül'de gerçekleştirilen terörist saldırı ve 8 Ekim'de Afganistan'a yapılan müdahale bu belirsizlik ve riskleri artırmaktadır. IMF önümüzdeki dönemde dünya ekonomisinin daha belirgin ve uzun bir yavaşlama sürecine girme ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, bazı ekonomik gelişmelerin dünya ekonomisinin geleceği açısından ihtiyatlı bir iyimserliğe yol açtığını da belirtmek gerekir. Birinci olarak, önde gelen ülkelerin uygulamaya koymayı düşündükleri politika önlemlerinin sayısı artmıştır. İkinci olarak, son yıllarda dünya genelinde düşen enflasyon, iyileşen kamu dengeleri, daha güvenilir para politikaları ve bir çok yükselen piyasa ekonomisinde de daha esnek döviz kuru ve dış şoklara karşı artan dayanıklılık gibi temel ekonomik unsurların güçlendiği görülmektedir. Üçüncü olarak, ABD'de son dönemdeki hızlı büyüme ve refah artışını sağlayan, özellikle BT alanındaki verimlilik artışının bu saldırdan etkilenmeyeceği beklentisidir.

2000 yılında başlayıp 2001 yılına uzanan diğer önemli gelişmeler ise, başta ABD'de olmak üzere, menkul kıymet piyasalarında görülen yüksek oranlı düşüşler, uluslararası piyasalardan borçlanan iki önemli ülke, Arjantin ve ülkemizde yaşanan krizler ve 2000 yılı sonlarında yüksek düzeylere çıkan petrol fiyatlarının gerilemesi olmuştur. ABD borsalarında görülen düşüşler önce diğer gelişmiş ülke piyasalarına yansımış, daha sonra yükselen piyasalara yayılmıştır.

2000 yılının büyük bir bölümünde canlılığını koruyan gelişmiş ülke ekonomilerinde, yılın sonuna doğru, ABD'deki belirgin ekonomik yavaşlama, Japonya'nın toparlanamaması ve Avrupa'da büyümenin azalması sonucunda, aktivitenin zayıfladığı görülmektedir. 2000'in ikinci çeyreğinde, yıllık bazda, yüzde 5,5 büyüyen ABD ekonomisi yılın son çeyreğinde, sadece yüzde 1 büyümüştür. Bu yavaşlamada, yıl içinde izlenen sıkı para politikasının yanında yükselen petrol fiyatları ve büyük oranda değer kaybına uğrayan

NASDAQ dahil, menkul kıymet piyasalarında kaydedilen düşüşler etkili olmuştur. ABD ekonomisi yavaşlarken, en büyük düşüş imalat sanayii üretiminde yaşanmış, cari işlemler açığı da 2000 yılında artmıştır. Japonya'da 2000'in başında sağlanan ekonomik iyileşmenin azalan tüketici güveni, yavaşlayan yatırımlar ve düşen dış talep nedeniyle sürdürülemediği görülmektedir. Bu durum Japonya'da mali kesimin ve şirketlerin yeniden yapılanmasının aciliyet ve önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Avrupa'da ise 2000 yılında büyüme 1980'lerin sonundan beri görülen en yüksek düzeye ulaşmış olmakla birlikte, yılın ikinci yarısı ve 2001 yılının başında yükselen petrol fiyatları, iş dünyasındaki güvenin zayıflaması ve ABD ekonomisinde yaşanan olumsuz gelişmelerin etkisiyle yavaşlamıştır. Avrupa Birliği'nin dört büyük ülkesi Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin 2000 yılında yaklaşık yüzde 3 büyüdüğü ve bu ülkelerde işsizliğin azaldığı tahmin edilmektedir. Ancak, Batı Avrupa'da 2001 yılı talep artışında yavaşlama görülmektedir, geleceğe ilişkin beklentiler de olumlu değildir. 2000 yılında yüzde 3,8 oranında büyüyen gelişmiş ülkeler grubunun 2001 yılında yüzde 1,3, 2002 yılında ise yüzde 2,1 oranında büyümesi beklenmektedir.

TABLO: I.2- Dünya Ekonomisinde Temel Göstergeler

(Yüzde Değişme)

	1999	2000	2001 ⁽¹⁾	2002 ⁽¹⁾
DÜNYA HASILASI	3,6	4,7	2,6	3,5
Gelişmiş Ülkeler	3,4	3,8	1,3	2,1
ABD	4,1	4,1	1,3	2,2
Japonya	0,8	1,5	-0,5	0,2
Almanya	1,8	3,0	0,8	1,8
Euro Alanı	2,7	3,5	1,8	2,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	3,9	5,8	4,3	5,3
Afrika	2,5	2,8	3,8	4,4
Asya	6,1	6,8	5,8	6,2
Latin Amerika	0,2	4,2	1,7	3,6
Orta Doğu, Malta ve Türkiye	1,0	6,0	2,3	4,8
Geçiş Dönemi Ülkeleri	3,6	6,3	4,0	4,1
DÜNYA TİCARET HACMİ	5,3	12,4	4,0	5,7
(Mal ve Hizmet İthalatı)				
Gelişmiş Ülkeler	7,7	11,5	3,6	5,3
Avrupa Birliği	7,1	10,8	3,8	4,7
Gelişmekte Olan Ülkeler	2,1	16,6	6,4	8,0
Geçiş Dönemi Ülkeleri	-7,8	12,9	10,1	7,9
TÜKETİCİ FİYATLARI				
Gelişmiş Ülkeler	1,4	2,3	2,4	1,7
Avrupa Birliği	1,4	2,3	2,6	1,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	6,8	6,0	5,9	5,1
Geçiş Dönemi Ülkeleri	43,9	20,0	16,4	10,7
İŞSİZLİK ORANI (Yüzde)				
Gelişmiş Ülkeler	6,4	5,8	6,0	6,2
Avrupa Birliği	9,1	8,1	7,7	7,7
LIBOR (Altı Aylık, Yüzde, ABD Doları cinsinden)	5,5	6,6	4,1	3,7

Kaynak: IMF World Economic Outlook, September 2001

(1) Tahmin

Gelişmekte olan ülkeler grubunda 2000 yılında canlanan iç talep ve ihracat artışı nedeniyle sağlanan büyümeden sonra 2001 yılında genel ekonomik koşulların kötüleştiği görülmektedir. Latin Amerika'da; Arjantin'de yaşanan mali güçlükler, Brezilya'daki enerji krizi ve siyasi belirsizlikler ekonomik aktiviteyi olumsuz etkilemiş ve büyüme oranı düşmüştür. Bölge ülkeleri için büyük önem taşıyan yabancı sermaye girişi, Meksika dışında, çoğu ülkede yavaşlamıştır. Asya'da, Çin büyüme hızını korurken, çok sayıda ülkenin küresel ekonomideki yavaşlamadan ve özellikle elektronik endüstrisindeki gelişmelerden olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bölge içi ticaretin azalması ve Japonya ekonomisindeki gelişmeler de sorunu ağırlaştırmaktadır. Öte yandan, Orta Doğu'da büyümeye ilişkin beklentiler, düşen petrol fiyatları, petrol üretiminin kısılanması ve ülkemizde devam eden kriz nedeniyle zayıflamıştır. Afrika'da ise 2001 yılında öngörülen büyümenin bir önceki yıla göre yüksek olması beklenmektedir. 2000 yılında yüzde 5,8 oranında büyüyen gelişmekte olan ülkeler grubunun 2001 yılında yüzde 4,3, 2002 yılında ise yüzde 5,3 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Geçiş dönemi ülkelerinden Orta ve Doğu Avrupa'da yer alan ülkelerin Batı Avrupa ekonomilerindeki yavaşlamadan olumsuz etkilendiği, buna karşılık Bağımsız Devletler Topluluğu'nda yer alan bazı ülkelerin nisbeten hızlı bir büyüme sürecine girdiği görülmektedir. 2000 yılında yüzde 6,3 oranında büyüyen geçiş dönemi ülkelerinin, 2001 yılında yüzde 4, 2002 yılında ise yüzde 4,1 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

Dünya ticaret hacminin Kuzey Amerika ve Avrupa'daki talep genişlemesi nedeniyle, 2000 yılının ilk yarısında hızla arttığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin ithalatı da tüketim ve yatırım artışlarından dolayı yıl içinde yükselmiştir. Ancak dünya ticareti artış hızının 2001 yılında küresel yavaşlamaya paralel olarak düştüğü gözlenmektedir. 2000 yılında yüzde 12,4 oranında büyüyen dünya ticaretinin 2001 ve 2002 yıllarında, sırasıyla, yüzde 4 ve yüzde 5,7 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİLERİNDE GELİŞMELER

2000 yılında AB ülkelerinde ekonomik büyüme önemli bir artış göstermiştir. Dünya ekonomisindeki canlanma ve Euro'nun değer kaybına bağlı olarak önemli ölçüde artış gösteren ihracatın da katkısıyla, 2000 yılında Euro alanında ekonomik büyüme bir önceki yıla göre 0,8 puan artarak yüzde 3,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Başlıca AB ülkelerinde ekonomik büyüme yüzde 3'ün üzerinde gerçekleşmiş, işsizlik oranı ise AB genelinde 1 puan dolayında azalış göstererek yüzde 8,1 düzeyine gerilemiştir. Hızla artan petrol ve gıda ürünleri fiyatları enflasyonun 1 puan dolayında artmasında etkili olmuştur. Ekonomik büyümedeki gelişmeye paralel olarak AB genelinde kamu kesimi dengesi fazla vermiş ve kamu borç stokundaki azalma devam etmiştir.

2001 yılında, iç ve dış talebin zayıflaması ve beklentilerin olumsuz dönmeleriyle birlikte Avrupa Birliğinde ekonomik büyüme oranının önemli ölçüde azalarak yüzde 1,8 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Ekonomik büyümedeki en belirgin yavaşlamanın Almanya'da gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. ABD ekonomisinde büyümenin önemli ölçüde yavaşlaması ve Japonya ekonomisinin durgunluktan çıkamaması, sermaye piyasaları ve mali piyasalarda yaşanan küresel ölçekteki olumsuz gelişmeler ve belirsizlik ortamı Avrupa Merkez Bankasının yaptığı faiz indirimlerinin ekonomik canlanma üzerinde yeterince etkili olamamasına yol açmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleşen terörist saldırı ve Afganistan'a yapılan müdahale tüketici ve iş dünyasındaki güveni daha da zayıflatarak iç ve dış talebin canlanmasını geciktirebilecektir.

Gerek 2000 yılında gerçekleşen genişleme gerekse 2001 yılındaki yavaşlama süreçlerinde Euro alanındaki ülke performansları arasında önemli farklılıklar

gözenmektedir. Euro alanının üç büyük ekonomisinde en düşük büyümenin Almanya'da, en yüksek büyümenin ise Fransa'da gerçekleşmesi beklenmektedir. İşgücü piyasasına yönelik düzenlemeler, vergi reformu ve rekabetçi piyasa yapısının güçlendirilmesine yönelik politikalar Fransa'nın daha iyi performans göstermesinde etkili olmaktadır. Diğer yandan, Almanya ve İtalya ekonomilerinde imalat sanayiinin payının yüksekliği ve dış talebe duyarlı yapıları küresel düzeydeki daralmadan daha fazla etkilenmelerinde önemli rol oynamaktadır.

Ekonomik büyümedeki yavaşlamaya rağmen, işgücü piyasasında gerçekleştirilen düzenlemelerin de katkısıyla işsizlik oranındaki düşüşün 2001 yılında da devam edeceği ve AB ortalamasının yüzde 7,7 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Enerji ve gıda fiyatlarındaki artışın katkısıyla AB ülkelerinde enflasyonun yüzde 2,6 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Euro'nun Dolar karşısında değer kaybı 2001 yılında da devam etmiştir. Bu gelişme ihracatı olumlu etkilemekle birlikte, fiyat istikrarının sağlanmasını ve para politikasının uygulanmasını güçleştirmektedir.

2002 yılında AB ülkelerinde ve Euro alanında ekonomik büyümenin sınırlı düzeyde artarak yüzde 2,2 dolayında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. ABD'de gerçekleşen terörist saldırının ve Afganistan'a yapılan müdahalenin küresel düzeydeki olumsuz etkilerine rağmen, enerji ve gıda fiyatlarındaki gerileme ve ABD ekonomisinde beklenen canlanma AB ekonomilerinde de canlanmaya katkıda bulunabilecektir. Diğer yandan, 2001 yılında gerçekleştirilen faiz indirimleri ve bazı ülkelerde yapılan vergi indirimleri tüketim harcamaları ve ekonomik faaliyetler üzerinde olumlu etkide bulunabilecektir. Ayrıca, işgücü piyasasının esnekleştirilmesine, AB sermaye piyasalarının etkin bir şekilde entegrasyonunun sağlanmasına, sosyal güvenliğe ve rekabetçi piyasa yapısının güçlendirilmesine yönelik yapısal düzenlemeler AB ülkelerinde sürdürülebilir ekonomik büyüme oranına ulaşılmasına katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla, yapısal reformların uygulanmasındaki başarıya bağlı olarak, önümüzdeki dönemde de ülkeler arası büyüme performansı farklılıkları oluşabilecektir.

2000 yılında görece yüksek büyüme hızına sahip olan İrlanda ve Yunanistan'da büyüme hızının 2001 ve 2002 yıllarında yavaşlayarak devam etmesi beklenmektedir. Portekiz ve Yunanistan'da görece yüksek cari işlemler açığının 2001 yılında da devam edeceği, 2002 yılında ise tedrici bir azalış göstereceği tahmin edilmektedir. Dünya ekonomisindeki yavaşlama sürecinden en fazla etkilenen yüksek teknoloji sektörlerinin önemli ağırlığa sahip olduğu Finlandiya ekonomisinde büyüme hızının 2001 ve 2002 yıllarında önemli ölçüde gerileyeceği öngörülmektedir. Danimarka, Norveç ve İsveç'te dış talepteki zayıflamaya bağlı olarak, büyüme oranının 2001 yılında yüzde 2'nin altında gerçekleşmesi, 2002 yılında ise sınırlı düzeyde bir iyileşme göstermesi beklenmektedir. Güçlü iç talep nedeniyle İngiltere'nin 2001 ve 2002 yıllarında AB ortalamasının üzerinde büyüme performansı göstereceği tahmin edilmektedir.

Türkiye dışında AB'ye üyelik sürecinde bulunan ülkeler grubunda 2000 yılında yüzde 3,8 düzeyinde gerçekleşen büyümenin, 2001 yılında sınırlı bir azalış göstererek yüzde 3,4'e, 2002 yılında ise tekrar artış eğilimine girerek yüzde 4,2'ye yükselmesi beklenmektedir.

Baltık bölgesi aday ülkeleri büyüme performanslarının Orta Avrupa, Güney ve Güney Doğu Avrupa bölgelerinde bulunan aday ülkelere göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO: I.3- Bazı Avrupa Birliği Ülkelerine İlişkin Temel Ekonomik Göstergeler

	1999	2000	2001 ⁽¹⁾	2002 ⁽¹⁾
BÜYÜME (Yüzde Değişme)				
AB	2,7	3,4	1,8	2,2
EURO ALANI	2,7	3,5	1,8	2,2
Almanya	1,8	3,0	0,8	1,8
Fransa	3,0	3,4	2,0	2,1
İtalya	1,6	2,9	1,8	2,0
İngiltere	2,3	3,1	2,0	2,4
İspanya	4,0	4,1	2,7	2,8
İŞSİZLİK (Yüzde)				
AB	9,1	8,1	7,7	7,7
EURO ALANI	9,9	8,8	8,4	8,4
Almanya	8,2	7,5	7,5	7,9
Fransa	11,2	9,5	8,7	8,5
İtalya	11,4	10,6	9,5	9,1
İngiltere	6,0	5,6	5,2	5,3
İspanya	15,9	14,1	13,0	12,6
TÜKETİCİ FİYATLARI (Yüzde Değişme)				
AB	1,4	2,3	2,6	1,8
EURO ALANI	1,2	2,4	2,7	1,7
Almanya	0,7	2,1	2,5	1,3
Fransa	0,6	1,8	1,8	1,1
İtalya	1,7	2,6	2,6	1,6
İngiltere	2,3	2,1	2,2	2,4
İspanya ⁽²⁾	2,4	3,6	3,2	2,8
KAMU DENGESİ/GSYİH (Yüzde)				
AB	-0,7	0,9	-0,5	-0,7
EURO ALANI	-1,3	0,2	-1,0	-1,0
Almanya	-1,6	1,2	-2,2	-1,8
Fransa	-1,6	-1,4	-0,8	-1,6
İtalya	-1,8	-0,3	-1,3	-0,9
İngiltere	1,5	4,0	0,7	0,2
İspanya	-0,2	1,4	0,8	0,9
KAMU BORÇ STOKU/GSYİH (Yüzde)				
AB ⁽³⁾	74,8	72,4	70,1	68,1
EURO ALANI	73,9	71,4	69,7	68,4
Almanya	61,1	60,3	59,6	59,6
Fransa	58,5	57,5	57,8	57,8
İtalya	114,5	110,2	107,6	105,6
İngiltere	44,4	41,3	38,6	36,3
İspanya ⁽³⁾	72,4	69,5	66,6	64,3

Kaynak: IMF World Economic Outlook, October 2001 ve OECD Economic Outlook, June 2001

(1) Tahmin

(2) Özel tüketim deflatörü

(3) Kamu kesimi gayrisafi mali yükümlülükleri

Küresel durgunluğa ve özellikle Almanya'ya yapılan ihracatta yaşanan gerilemeye rağmen, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında ve şirket yapılanmasında sağlanan gelişmeler aday ülkelerin önemli bir bölümünde büyümenin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. 2000 yılında yüzde 12,9 olarak gerçekleşen ortalama enflasyonun 2001 ve 2002 yıllarında, sırasıyla, yüzde 8,8'e ve 7,5'e gerilemesi beklenmektedir. 2000 yılında

yüzde 5,3 olan cari işlemler açığının milli gelire oranının, dış talepteki zayıflama dolayısıyla, 2001 yılında önemli bir değişme göstermemesi, 2002 yılında ise yüzde 5'e gerilemesi öngörülmektedir.

Aday ülkelerin önemli bir bölümünde işgücü piyasasındaki katılıklar ve yüksek istihdam vergileri en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Bu ülkelerde makroekonomik ve yapısal politikalar AB'ye erken üyelik perspektifi çerçevesinde uygulanmaya devam edilmektedir.

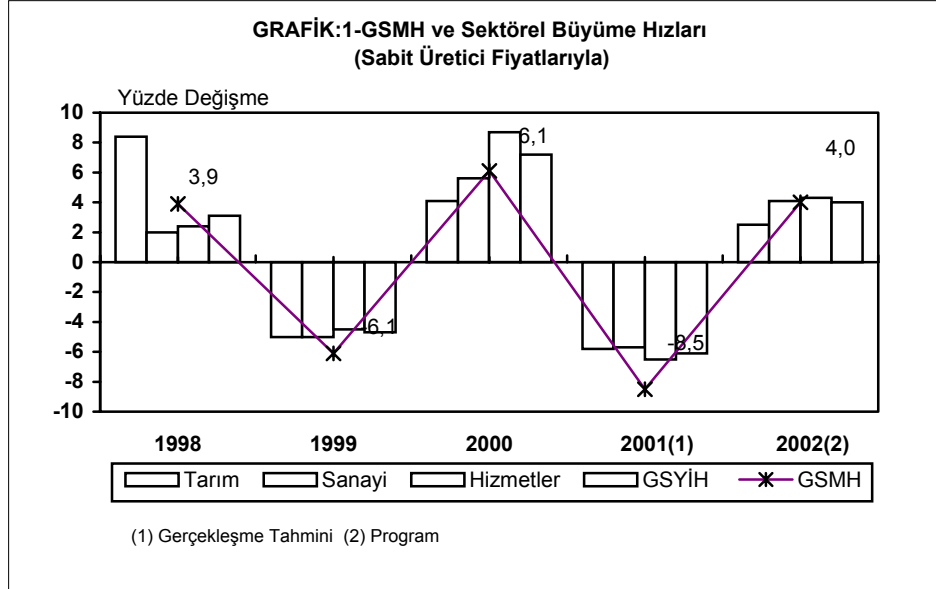
İKİNCİ BÖLÜM

I. MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE PROJEKSİYONLAR

1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA VE SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI

2000 yılında sabit fiyatlarla yüzde 7,2 oranında artan GSYİH, 2001 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,2, ikinci çeyreğinde ise yüzde 9,3 oranında azalmıştır. Böylece 2001 yılının ilk yarısında GSYİH yüzde 6,1 oranında gerilemiştir. Aynı dönemde net dış alem faktör gelirlerinde kaydedilen düşüş nedeniyle GSMH'daki azalış yüzde 8,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2000 yılında yüzde 4,1 oranında artış gösteren tarım sektörü katma değeri, 2001 yılının ilk yarısında yüzde 1,6 oranında azalmıştır. Bu gelişmede 2001 yılında yaşanan kuraklık belirleyici olmuştur. Diğer taraftan 2000 yılında yüzde 0,7 gerileyen hayvancılık kesimi üretimi, 2001 yılının ilk yarısında da yüzde 1,6 oranında azalmıştır. 2000 yılında yüzde 4,4 artış gösteren çiftçilik kesimi üretimi, 2001 yılının ilk yarısında 3,9 oranında gerilemiştir.

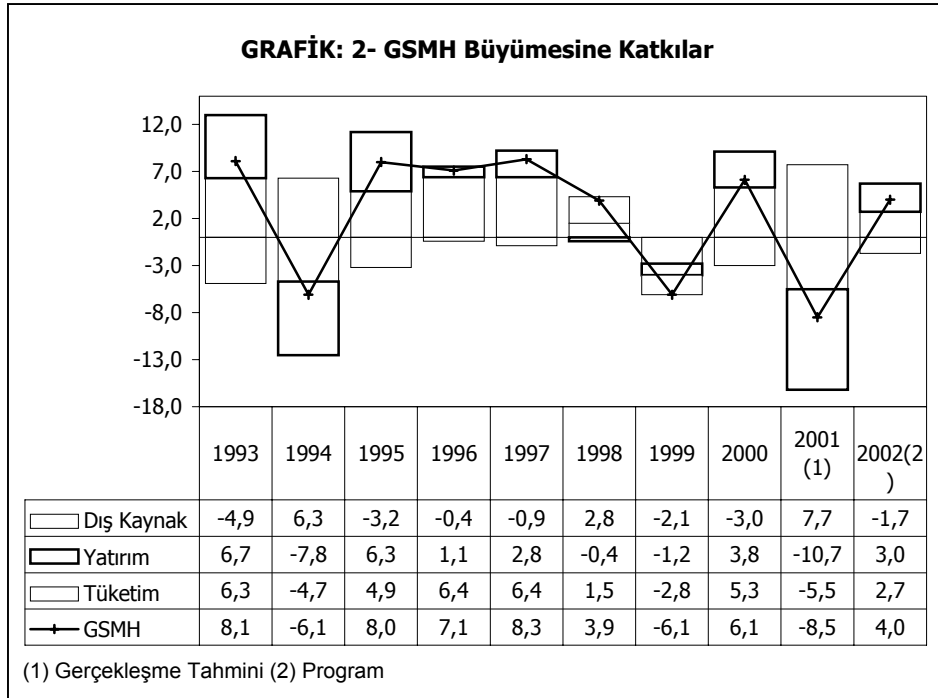

2000 yılında yüzde 5,6 oranında artan sanayi sektörü katma değerinde, 2001 yılının ilk yarısında yüzde 5,2 oranında daralma gerçekleşmiştir. 2001 yılının ilk yarısında imalat,

enerji ve madencilik sektörleri katma değerleri bir önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla yüzde 5,5, yüzde 3,6 ve yüzde 4,2 oranlarında azalmıştır. İmalat sanayii katma değerinde kaydedilen azalışta özel sektör imalat sanayii üretimindeki yüksek oranlı düşüşler etkili olmuştur. 2001 yılının ilk yarısında özel ve kamu kesimi imalat sanayii üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla yüzde 9,8 ve yüzde 6,9 oranında azalmıştır. Özel sektörde başta taşıt araçları üretimi olmak üzere, ağaç ve mantar, kağıt ve kağıt ürünleri, kok kömürü-rafine edilmiş petrol ürünleri, kimyasal madde ürünleri, ana metal sanayi, metal eşya sanayi ve makina ve teçhizat imalatı üretiminde önemli düşüşler kaydedilmiştir. Kamu kesiminde ise tekstil, giyim, kağıt ve kağıt ürünleri, kimyasal madde ürünleri, makina ve teçhizat imalatı sektörlerinde üretim düşüşleri gözlenirken, petrol ürünleri sektöründe önemli bir artış kaydedilmiştir. Bu artış TÜPRAŞ İzmit Rafinerisinin deprem nedeniyle hasar görmesi sonucu 2000 yılı Eylül ayına kadar düşük kapasiteyle çalışmasıyla birlikte oluşan baz etkisinden kaynaklanmaktadır.

2001 yılının ilk yarısında ticaret ve ithalat vergisi kalemlerindeki sırasıyla yüzde 8,3 ve yüzde 22 oranlarındaki düşüşler hizmetler sektörünün söz konusu dönemde yüzde 7,1 oranında gerilemesinde belirleyici olmuştur. Yine bu dönemde ulaştırma sektöründe yüzde 5,9 oranında azalma kaydedilirken, inşaat sektörü katma değeri de yüzde 8,9 oranında daralmıştır. Diğer taraftan ticaret sektörünün bir alt grubu olan otel-lokanta sektöründe 2001 yılının ilk yarısında turizmdeki canlanmanın etkisiyle yüzde 6,9 oranında bir artış kaydedilmiştir.

Aylık sanayi üretim endeksi ve kapasite kullanım oranlarındaki gelişmeler sanayi üretimindeki gerilemenin yılın üçüncü çeyreğinde de sürdüğünü göstermektedir. Nitekim sanayi üretimi bir önceki yılın aynı ayına göre 2001 yılının Temmuz ayında yüzde 11, Ağustos ayında ise yüzde 10,1 oranında azalmıştır. Ayrıca Eylül ayı kapasite kullanım oranları ekonomide kayda değer bir iyileşmenin olduğunu göstermemektedir.

Bu gelişmeler çerçevesinde, 2001 yılı sonu itibarıyla sanayi sektörü daralmasının yüzde 5,7 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Tarım ve hizmetler sektörlerindeki düşüşlerin ise sırasıyla yüzde 5,8 ve yüzde 6,5 oranlarında gerçekleşmesi öngörülmektedir. Böylece 2001 yılında GSYİH'nın yüzde 6,1 oranında daralacağı, GSMH artış hızının ise net dış alem faktör gelirlerindeki yüksek azalma nedeniyle yüzde 8,5 civarında gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2001 yılında toplam tüketim ve yatırım harcamalarının GSMH büyümesine katkısının sırasıyla negatif 5,5 ve negatif 10,7 puan olması beklenirken, dış talebin GSMH büyümesine katkısının özellikle ithalattaki azalışın etkisiyle pozitif 7,7 puan olması beklenmektedir.

2002 yılında GSMH büyüme hızının yüzde 4 olması öngörülmektedir. Sektörler itibarıyla büyüme hızlarının tarım sektöründe yüzde 2,5, sanayi sektöründe yüzde 4,1, hizmetler sektöründe ise yüzde 4,3 olması beklenmektedir.

2002 yılındaki GSMH artışında, iç talebin canlanması ve 2001 yılındaki GSMH'da yüksek gerileme sebebiyle oluşan baz etkisi önemli rol oynayacaktır. Nitekim 2002 yılında toplam yurt içi talebin GSMH büyümesine katkısının yüzde 5,7'ye yükselmesi beklenmektedir. Toplam tüketimin GSMH büyümesine katkısının yüzde 2,7, toplam yatırım harcamalarının büyümeye katkısının yüzde 3 olması hedeflenmektedir. 2001 yılında pozitif 7,7 puan olan dış talebin büyümeye katkısının ise 2002 yılında negatif 1,7 puan olması öngörülmektedir.

TABLO: II.1 - Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları

	1998	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)
Sabit Fiyatlarla Yüzde Değişme					
Tarım	8,4	-5,0	4,1	-5,8	2,5
Sanayi	2,0	-5,0	5,6	-5,7	4,1
Hizmetler	2,4	-4,5	8,7	-6,5	4,3
GSYİH	3,1	-4,7	7,2	-6,1	4,0
GSMH	3,9	-6,1	6,1	-8,5	4,0
Sabit Fiyatlarla Yüzde Pay					
Tarım	13,9	13,9	13,5	13,5	13,4
Sanayi	28,9	28,8	28,3	28,5	28,5
Hizmetler	57,2	57,3	58,2	58,0	58,1
GSYİH	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT, DİE
 (1) Gerçekleşme Tahmini
 (2) Program

TABLO: II.2 - Fert Başına GSMH

Yıllar	Yıl Ortası Nüfusu (1) (Bin Kişi)	Cari Fiyatlarla			1998 Fiyatlarıyla			Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) (Dolar/TL) (3)	SAGP Göre Fert Başına GSYİH (Dolar)
		Fert Başına GSMH			Fert Başına GSMH				
		GSMH (Milyar TL)	TL	Dolar (2)	GSMH (Milyar TL)	TL	Dolar (2)		
1977	41 768	1 108	26 534	1 488	23 301 775	557 885 822	2 145	14	1 945
1978	42 640	1 646	38 602	1 604	23 587 901	553 187 164	2 127	18	2 081
1979	43 530	2 877	66 081	1 760	23 472 166	539 218 155	2 074	30	2 198
1980	44 438	5 303	119 335	1 570	22 819 798	513 519 911	1 975	51	2 299
1981	45 540	8 023	176 169	1 598	23 917 471	525 196 991	2 020	67	2 582
1982	46 688	10 612	227 293	1 412	24 656 016	528 101 793	2 031	81	2 768
1983	47 864	13 933	291 096	1 299	25 694 857	536 830 542	2 064	99	2 935
1984	49 070	22 168	451 757	1 238	27 520 996	560 851 755	2 157	141	3 179
1985	50 306	35 350	702 706	1 356	28 704 948	570 606 854	2 194	208	3 354
1986	51 433	51 185	995 174	1 487	30 645 455	595 832 543	2 291	276	3 598
1987	52 561	75 019	1 427 282	1 668	33 653 039	640 266 347	2 462	358	3 971
1988	53 715	129 175	2 404 824	1 693	34 141 445	635 603 561	2 444	584	4 119
1989	54 893	230 370	4 196 709	1 979	34 697 323	632 090 116	2 431	982	4 217
1990	56 204	397 178	7 066 713	2 710	37 947 102	675 167 281	2 596	1 491	4 699
1991	57 063	634 393	11 117 411	2 666	38 079 598	667 325 552	2 566	2 280	4 806
1992	57 922	1 103 605	19 053 294	2 766	40 517 887	699 525 008	2 690	3 667	5 143
1993	58 782	1 997 323	33 978 473	3 093	43 816 860	745 412 886	2 867	5 990	5 629
1994	59 641	3 887 903	65 188 426	2 195	41 150 624	689 972 067	2 653	12 096	5 362
1995	60 500	7 854 887	129 832 846	2 841	44 423 200	734 267 767	2 824	22 334	5 745
1996	61 425	14 978 067	243 843 179	3 005	47 586 459	774 708 320	2 979	39 275	6 123
1997	62 411	29 393 262	470 962 845	3 110	51 531 558	825 680 694	3 175	71 000	6 507
1998	63 391	53 518 332	844 257 576	3 247	53 518 332	844 257 569	3 247	23 174	6 689
1999	64 337	78 282 967	1 216 764 335	2 914	50 261 878	781 228 189	3 004	185 574	6 484
2000	65 293	125 970 544	1 929 311 626	3 095	53 344 459	817 001 195	3 142	273 987	6 986
2001(4)	66 275	184 766 666	2 787 878 778	2 261	48 810 180	736 479 517	2 832		
2002(5)	67 273	280 550 667	4 170 330 846	2 316	50 762 587	754 575 937	2 902		

Kaynak: DİE OECD DPT.

(1) DİE yıl ortası nüfus tahminidir. 1991-1999 dönemi 1997 Yılı Nüfus Tespiti Sonuçlarına göre yapılan tahminidir.

(2) Merkez Bankası döviz alış kuru kullanılarak hesaplanmıştır.

(3) OECD tarafından GSYİH için hesaplanan satın alma gücü paritesidir.

(4) DPT tahminidir.

(5) Program

2. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

2000 yılında toplam yurt içi talep reel olarak yüzde 8,8 oranında artarken, dış dengenin GSMH büyümesine katkısının negatif 3 puan olması neticesinde GSMH yüzde 6,1 oranında artmıştır. 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz sonucunda yılın ilk altı aylık döneminde yüzde 17,8 oranında gerileyen toplam yurt içi talebin 2001 yılının tamamında yüzde 15,3 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan, azalan yurt içi talebin ve TL'nin aşırı değer kaybetmesi neticesinde, toplam mal ve hizmet ithalatının önemli ölçüde gerilemesi ve dış dengenin GSMH büyümesine katkısının pozitif 7,7 puan seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece 2001 yılının ilk yarısında yüzde 8,5 oranında gerileyen GSMH'nin, yılın tamamında da aynı seviyeyi koruyarak yüzde 8,5 oranında azalacağı tahmin edilmektedir.

2001 yılında toplam yurt içi talepte gözlenen azalmada, gerek tüketim harcamaları ve gerekse yatırım harcamalarındaki gerileme etkili olmuştur. 2001 yılında özel tüketimin yüzde 7,1, kamu tüketiminin ise yüzde 6 oranında gerilemesi sonucunda toplam tüketimin yüzde 6,9 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. 2001 yılında kamu ve özel sabit sermaye yatırımlarının sırasıyla yüzde 27,8 ve yüzde 27,7 oranlarında azalması beklenmektedir. Bu dönemde stok değişimlerinin GSMH büyümesine katkılarının kamu kesiminde negatif 0,6 puan, özel kesimde ise negatif 3,4 puan olması ve böylece toplam stok değişiminin GSMH büyümesine katkısının negatif 4 puan olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bunun sonucunda 2000 yılında yüzde 16 oranında artan toplam yatırımların 2001 yılında yüzde 40,7 oranında azalacağı, cari fiyatlarla GSMH içindeki payının ise 2000 yılında yüzde 24,6 olan seviyesinden 2001 yılında yüzde 16,4'e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

TABLO: II.3 - Ekonominin Genel Dengesi

		(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)					
					(GSMH İçindeki Paylar)		
		2000	2001 (1)	2002 (2)	2000	2001 (1)	2002 (2)
I.	1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	125 970 544	184 766 666	280 550 667	100,0	100,0	100,0
	2. Dış Kaynak	8 176 976	1 369 901	7 653 685	6,5	0,7	2,7
	3. Toplam Kaynaklar	134 147 521	186 136 567	288 204 352	106,5	100,7	102,7
	4. Toplam Yatırımlar	31 037 739	30 315 155	52 409 535	24,6	16,4	18,7
	5. Sabit Sermaye Yatırımı	28 414 469	34 024 186	50 032 457	22,6	18,4	17,8
	5.1 Kamu	8 709 004	10 509 245	14 920 301	6,9	5,7	5,3
	5.2 Özel	19 705 465	23 514 941	35 112 156	15,6	12,7	12,5
	6. Stok Değişmesi	2 623 269	- 3 709 031	2 377 078	2,1	-2,0	0,8
	6.1 Kamu	65 171	- 1 175 960	- 486 351	0,1	-0,6	-0,2
	6.2 Özel	2 558 098	- 2 533 070	2 863 429	2,0	-1,4	1,0
	7. Toplam Tüketim	103 109 782	155 821 412	235 794 817	81,9	84,3	84,0
II.	8. KAMU HARC. GELİRİ	9 067 238	6 636 006	26 031 151	7,2	3,6	9,3
	9. Kamu Tüketimi	15 593 737	23 102 482	34 687 705	12,4	12,5	12,4
	10. Kamu Tasarrufu	- 6 526 499	- 16 466 476	- 8 656 554	-5,2	-8,9	-3,1
	11. Kamu Yatırımı	8 774 175	9 333 285	14 433 950	7,0	5,1	5,1
	12. Kamu (Tas.-Yat.) Farkı	- 15 300 674	- 25 799 761	- 23 090 504	-12,1	-14,0	-8,2
III.	13. ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	116 903 306	178 130 660	254 519 516	92,8	96,4	90,7
	14. Özel Tüketim	87 516 045	132 718 930	201 107 112	69,5	71,8	71,7
	15. Özel Tasarruf	29 387 261	45 411 731	53 412 404	23,3	24,6	19,0
	16. Özel Yatırım	22 263 563	20 981 871	37 975 585	17,7	11,4	13,5
	17. Özel (Tas.-Yat.) Farkı	7 123 698	24 429 860	15 436 819	5,7	13,2	5,5
	18. Özel Tasarruf Oranı	25,1	25,5	21,0	-	-	-
	19. Toplam Yurt içi Tasarruflar	22 860 762	28 945 255	44 755 850	18,1	15,7	16,0
	20. S.Ser. Yatırımı/GSMH	22,6	18,4	17,8	-	-	-
	21. Yurt içi Tasarruf./GSMH	18,1	15,7	16,0	-	-	-

Kaynak: DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO: II.4- Ekonominin Genel Dengesi

(1998 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	2000	2001 (2)	2002 (3)	Yüzde Değişme		
				2000	2001 (2)	2002 (3)
I 1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	53 344 459	48 810 180	50 762 587	6,1	-8,5	4,0
2. Dış Kaynak (1)	3 175 142	- 924 695	- 88 331	-3,0	7,7	-1,7
3. Toplam Kaynaklar	56 519 600	47 885 485	50 674 256	8,8	-15,3	5,8
4. Toplam Yatırımlar	13 969 406	8 282 822	9 769 484	16,0	-40,7	17,9
5. Sabit Sermaye Yatırımı	12 837 383	9 283 174	9 329 158	14,2	-27,7	0,5
5.1 Kamu	4 090 996	2 955 176	2 874 752	20,6	-27,8	-2,7
5.2 Özel	8 746 387	6 327 998	6 454 406	11,5	-27,7	2,0
6. Stok Değişmesi (1)	1 132 023	- 1 000 352	440 326	0,6	-4,0	3,0
6.1 Kamu	28 124	- 317 165	- 90 091	0,0	-0,6	0,5
6.2 Özel	1 103 900	- 683 187	530 417	0,6	-3,4	2,5
7. Toplam Tüketim	42 550 194	39 602 663	40 904 771	6,7	-6,9	3,3
II 8. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	3 839 683	1 753 047	4 710 053	15,0	-54,3	168,7
9. Kamu Tüketimi	6 503 326	6 114 347	6 207 512	4,5	-6,0	1,5
10. Kamu Tasarruf	- 2 663 643	- 4 361 300	- 1 497 459			
11. Kamu Yatırım	4 119 120	2 638 011	2 784 661	20,7	-36,0	5,6
12. Kamu Tasarruf Yatırım Farkı	- 6 782 763	- 6 999 312	- 4 282 120			
III 13. ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	49 504 776	47 057 133	46 052 534	5,5	-4,9	-2,1
14. Özel Tüketim	36 046 868	33 488 315	34 697 260	7,1	-7,1	3,6
15. Özel Tasarruf	13 457 908	13 568 817	11 355 274	1,5	0,8	-16,3
16. Özel Yatırım	9 850 286	5 644 811	6 984 823	14,1	-42,7	23,7
17. Özel Tasarruf Yatırım Farkı	3 607 622	7 924 006	4 370 451			
18. Özel Tasarruf Oranı	27,2	28,8	24,7			
19. Toplam Yurt içi Tasarruflar	10 794 264	9 207 517	9 857 815	4,0	-14,7	7,1
20. S.Sermaye Yatırımı/GSMH	24,1	19,0	18,4			
21. Yurt içi Tasarruflar/GSMH	20,2	18,9	19,4			

Kaynak: DPT

(1) Yüzde değişimleri GSMH büyümesine katkıları göstermektedir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

2001 yılında kamu harcanabilir gelirinin sabit fiyatlarla yüzde 54,3 oranında gerilemesi beklenmektedir. Bu gerilemede, faktör gelirlerinde beklenen artışa rağmen, faiz ödemelerindeki hızlı yükselme sonucunda cari transferlerde öngörülen artışın etkili olacağı tahmin edilmektedir. 2001 yılında özel harcanabilir gelirin ise yüzde 4,9 oranında azalması beklenmektedir. Böylece, 2001 yılında kamu harcanabilir gelirinin GSMH içindeki payının cari fiyatlarla yüzde 3,6, özel harcanabilir gelirin GSMH içindeki payının ise yüzde 96,4 seviyelerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2000 yılında cari fiyatlarla yüzde 18,1 olarak gerçekleşen toplam yurt içi tasarrufların GSMH içindeki payının, 2001 yılında yüzde 15,7'ye gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2002 yılında toplam yurt içi talebin yüzde 5,8 oranında artması, dış dengenin GSMH büyümesine katkısının ise negatif 1,7 puan olması neticesinde GSMH'nin yüzde 4 oranında artması beklenmektedir. 2002 yılında kamu tüketiminin yüzde 1,5, özel tüketimin ise yüzde 3,6 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Böylece, cari fiyatlarla toplam tüketimin GSMH'ya oranının yüzde 84 oranında gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2002 yılında kamu sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 2,7 oranında azalması, özel sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 2 oranında artması ve böylece toplam sabit sermaye yatırımlarındaki artış hızının yüzde 0,5 seviyesinde kalması beklenmektedir. Böylece, cari fiyatlarla toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının yüzde 17,8 olması öngörülmektedir. 2002 yılında stok değişiminin GSMH

büyümesine katkısının kamu kesiminde 0,5 puan, özel kesimde ise 2,5 puan olacağı ve toplamda 3 puan olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılında özel stok değişiminin GSMH içindeki payının cari fiyatlarla yüzde 1 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, 2002 yılında toplam yatırımların reel olarak yüzde 17,9 oranında artacağı, cari fiyatlarla GSMH içindeki payının ise yüzde 18,7 seviyesine çıkacağı öngörülmektedir.

2002 yılında vergi gelirlerinin GSMH içindeki payında 1,4 puanlık azalış öngörülmesine rağmen, faiz ödemelerindeki önemli düşüşün etkisiyle cari transfer harcamalarının GSMH içindeki payının 6,5 puan azalması beklenmektedir. Bu çerçevede, 2002 yılında kamu harcanabilir gelirin GSMH'ya oranının 2001 yılına göre 5,7 puan artarak yüzde 9,3'e yükseleceği, özel harcanabilir gelirin GSMH'ya oranının ise yüzde 90,7 oranına gerileyeceği tahmin edilmektedir.

TABLO: II.5- Kaynaklar Harcamalar Dengesi

	2000	2001 (2)	2002 (3)	2000	2001 (2)	2002 (3)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)			(Yüzde Değişme)		
1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	125 970 544	184 766 666	280 550 667	60,9	46,7	51,8
2. DIŞ KAYNAK (1)	8 176 976	1 369 901	7 653 685	7,9	-5,4	3,4
3. TOPLAM KAYNAKLAR	134 147 521	186 136 567	288 204 352	67,2	38,8	54,8
4. SABİT SERMAYE YATIRIMI	28 414 469	34 024 186	50 032 457	64,0	19,7	47,0
-Kamu	8 709 004	10 509 245	14 920 301	69,7	20,7	42,0
-Özel	19 705 465	23 514 941	35 112 156	61,5	19,3	49,3
5. STOK DEĞİŞMESİ (1)	2 623 269	- 3 709 031	2 377 078	1,8	-5,0	3,3
- Kamu	65 171	- 1 175 960	- 486 351	0,0	-1,0	0,4
- Özel	2 558 098	- 2 533 070	2 863 429	1,7	-4,0	2,9
6. TOPLAM YATIRIMLAR	31 037 739	30 315 155	52 409 535	67,2	-2,3	72,9
- Kamu	8 774 175	9 333 285	14 433 950	70,1	6,4	54,7
- Özel	22 263 563	20 981 871	37 975 585	66,1	-5,8	81,0
7. TOPLAM TÜKETİM	103 109 782	155 821 412	235 794 817	67,2	51,1	51,3
-Kamu	15 593 737	23 102 482	34 687 705	48,8	48,2	50,1
-Özel	87 516 045	132 718 930	201 107 112	70,9	51,7	51,5
	(1998 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL)			(Yüzde Değişme)		
1. GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	53 344 459	48 810 180	50 762 587	6,1	-8,5	4,0
2. DIŞ KAYNAK (1)	3 175 142	- 924 695	- 88331	-3,0	7,7	-1,7
3. TOPLAM KAYNAKLAR	56 519 600	47 885 485	50 674 256	8,8	-15,3	5,8
4. SABİT SERMAYE YATIRIMI	12 837 383	9 283 174	9 329 158	14,2	-27,7	0,5
- Kamu	4 090 996	2 955 176	2 874 752	20,6	-27,8	-2,7
- Özel	8 746 387	6 327 998	6 454 406	11,5	-27,7	2,0
5. STOK DEĞİŞMESİ (1)	1 132 023	- 1 000 352	440 326	0,6	-4,0	3,0
-Kamu	28 124	- 317 165	- 90 091	0,0	-0,6	0,5
-Özel	1 103 900	- 683 187	530 417	0,6	-3,4	2,5
6. TOPLAM YATIRIMLAR	13 969 406	8 282 822	9 769 484	16,0	-40,7	17,9
-Kamu	4 119 120	2 638 011	2 784 661	20,7	-36,0	5,6
-Özel	9 850 286	5 644 811	6 984 823	14,1	-42,7	23,7
7. TOPLAM TÜKETİM	42 550 194	39 602 663	40 904 771	6,7	-6,9	3,3
-Kamu	6 503 326	6 114 347	6 207 512	4,5	-6,0	1,5
-Özel	36 046 868	33 488 315	34 697 260	7,1	-7,1	3,6

Kaynak: DPT

(1) Yüzde Değişmeleri GSMH büyümesine katkılarını göstermektedir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

3. SERMAYE BİRİKİMİ

A. SERMAYE BİRİKİMİNİN KAYNAKLARI

2001 yılında sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının yüzde 18,4, toplam yatırımların GSMH'ya oranının ise yüzde 16,4 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu oranlar 2000 yılında sırasıyla yüzde 22,6 ve yüzde 24,6 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında özel sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 2000 yılına göre 2,9 puan azalarak yüzde 12,7, kamu sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının da 1,2 puan azalarak yüzde 5,7 olması beklenmektedir.

2002 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 2001 yılına göre 0,6 puan azalarak yüzde 17,8 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Kamu sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 0,4 puan azalarak yüzde 5,3 ve özel sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının da 0,2 puan azalarak yüzde 12,5 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

B. YATIRIMLARIN SEKTÖREL DAĞILIMI

2000 yılında reel olarak yüzde 20,6 oranında artan kamu sabit sermaye yatırımlarının, 2001 yılında yüzde 27,8 oranında azalması beklenmektedir. 2001 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 39,8'inin genel ve katma bütçeli kuruluşlar, yüzde 24,6'sının KİT'ler ve özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 26,5'inin mahalli idareler, yüzde 3,4'ünün İller Bankası, yüzde 2,8'inin döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları, yüzde 3'ünün ise fonlar tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

2001 yılında kamu sabit sermaye yatırımları içinde tarım, madencilik, imalat, enerji, eğitim, sağlık ve diğer hizmetler sektörlerinin paylarının 2000 yılına göre artacağı, ulaştırma sektörünün payının azalacağı, diğer sektörlerin paylarında ise önemli bir değişikliğin olmayacağı beklenmektedir.

2001 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 27,7 oranında azalacağı tahmin edilmektedir. Enerji dışındaki tüm sektörlerde, 2001 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak azalması beklenmektedir.

2002 yılında kamu sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 2,7 oranında azalması öngörülmüştür. Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 42,3'ünün genel ve katma bütçeli kuruluşlar, yüzde 20,7'sinin KİT'ler, yüzde 27,5'inin mahalli idareler, yüzde 3,6'sının özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 3'nün İller Bankası, yüzde 2,9'unun döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir. Fonlar tarafından yapılan yatırımların 2002 yılında ihmal edilebilir düzeyde küçük olacağı öngörülmüştür. Kamu sabit sermaye yatırımlarının bütçe türlerine göre dağılımında meydana gelen bu değişiklik, 2000 yılında uygulamaya konulan Program çerçevesinde bazı fonların tasfiye edilmesi ve bu fonlar tarafından gerçekleştirilen yatırımların genel ve katma bütçe kapsamına alınmasından kaynaklanmaktadır.

2002 yılında kamu sabit sermaye yatırımları içinde, tarım, madencilik, ulaştırma ve diğer hizmetler sektörlerinin paylarının 2001 yılına göre artması; geri kalan sektörlerin paylarının ise ya 2001 yılı ile aynı düzeyde kalması ya da azalması öngörülmüştür.

TABLO: II-6 Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2000)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

Sektörler	Genel + Katma (1)	KİT	Özelleş. Kap. Kur	Fonlar	İller Bankası	Döner Sermaye	ALT TOPLAM	Yüzde Dağılım	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Dağılım
Tarım	517 497	13 222	12	0	0	14 745	545 476	8,8	54 312	599 788	7,5
Madencilik	5 535	46 613	125	0	0	0	52 273	0,8	148	52 421	0,7
İmalat	903	110 109	114 194	0	497	856	226 559	3,7	19 433	245 992	3,1
Enerji	415 105	696 957	0	71 572	0	0	1 183 634	19,1	49 654	1 233 288	15,4
Ulaştırma	660 497	966 688	257 541	324 359	0	12 696	2 221 781	35,9	699 633	2 921 414	36,6
Turizm	22 139	0	0	0	2 998	3 500	28 637	0,5	7 578	36 215	0,5
Konut	33 208	0	0	1 178	0	0	34 386	0,6	59 839	94 225	1,2
Eğitim	503 660	191	0	141 157	0	41 433	686 441	11,1	122 150	808 591	10,1
Sağlık	141 136	955	0	93 518	0	83 894	319 503	5,2	69 390	388 893	4,9
Diğer Hizmetler	467 684	21 420	0	87 668	294 422	12 636	883 830	14,3	718 347	1 602 177	20,1
İktisadi	251 830	21 420	0	24 998	14 121	12 636	325 005	5,3	76 934	401 939	5,0
Sosyal	215 854	0	0	62 670	280 301	0	558 825	9,0	641 413	1 200 238	15,0
Toplam	2 767 364	1 856 155	371 872	719 452	297 917	169 760	6 182 520	100,0	1 800 484	7 983 004	100,0
Yüzde Dağılım	44,8	30,0	6,0	11,6	4,8	2,7	100,0	-	-	-	-
Yüzde Dağılım	34,7	23,3	4,7	9,0	3,7	2,1	77,4	-	22,6	100,0	-

KAYNAK:DPT

(1) Yatırım İşçiliği hariçtir.

TABLO: II-7 Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2001) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

Sektörler	Genel + Katma (2)	KİT	Özelleş Kap. Kur	Fonlar	İller Bankası	Döner Sermaye	ALT TOPLAM	Yüzde Dağılım	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Dağılım
Tarım	513 935	18 443	40	0	0	32 313	564 731	8,1	73 314	638 045	6,7
Madencilik	10 194	98 967	3 075	0	0	0	112 236	1,6	203	112 439	1,2
İmalat	3 266	159 110	320 221	0	631	5 546	488 774	7,0	26 621	515 395	5,4
Enerji	572 001	1 003 000	0	0	0	0	1 575 001	22,6	68 938	1 643 939	17,3
Ulaştırma	907 495	570 557	150 874	0	0	17 667	1 646 593	23,6	917 497	2 564 090	27,0
Turizm	33 965	0	0	0	3 102	6 000	43 067	0,6	11 304	54 371	0,6
Konut	14 719	0	0	394	0	0	15 113	0,2	82 589	97 702	1,0
Eğitim	902 236	250	0	144 181	0	59 262	1 105 929	15,9	195 157	1 301 086	13,7
Sağlık	190 295	4 525	0	124 700	0	112 650	432 170	6,2	93 076	525 246	5,5
Diğer Hizmetler	621 594	0	0	19 535	315 946	28 729	985 804	14,1	1 041 128	2 026 932	21,4
İktisadi	304 189	0	0	19 535	14 000	28 729	366 453	5,3	109 319	475 772	5,0
Sosyal	317 405	0	0	0	301 946	0	619 351	8,9	931 809	1 551 160	16,4
Toplam	3 769 700	1 854 852	474 210	288 810	319 679	262 167	6 969 418	100,0	2 509 827	9 479 245	100,0
Yüzde Dağılım	54,1	26,6	6,8	4,1	4,6	3,8	100,0	-	-	-	-
Yüzde Dağılım	39,8	19,6	5,0	3,0	3,4	2,8	73,5	-	26,5	100,0	-

KAYNAK:DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Yatırım İşçiliği hariçtir.

TABLO: II-8 Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2002) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

Sektörler	Genel + Katma (2)	KİT	Özelleş Kap. Kur	Fonlar	İller Bankası	Döner Sermaye	ALT TOPLAM	Yüzde Dağılım	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Dağılım
Tarım	751 000	14 000	3 000	0	0	55 710	823 710	8,4	110 834	934 544	6,9
Madencilik	17 900	167 000	7 900	0	0	0	192 800	2,0	306	193 106	1,4
İmalat	5 400	282 000	337 600	0	4 000	11 700	640 700	6,5	40 187	680 887	5,0
Enerji	716 000	1 344 000	0	0	0	0	2 060 000	20,9	98 436	2 158 436	15,9
Ulaştırma	1 213 700	998 000	140 500	0	0	28 500	2 380 700	24,2	1 304 725	3 685 425	27,2
Turizm	55 000	0	0	0	2 000	10 000	67 000	0,7	17 423	84 423	0,6
konut	20 000	0	0	0	0	0	20 000	0,2	124 917	144 917	1,1
Eğitim	1 503 500	400	0	1 000	0	102 531	1 607 431	16,3	304 852	1 912 283	14,1
Sağlık	370 000	5 600	0	0	0	137 902	513 502	5,2	141 336	654 838	4,8
Diğer Hizmetler	1 083 500	0	0	3 000	399 000	43 658	1 529 158	15,5	1 582 284	3 111 442	22,9
İktisadi	604 000	0	0	0	16 000	43 658	663 658	6,7	166 362	830 020	6,1
Sosyal	479 500	0	0	3 000	383 000	0	865 500	8,8	1 415 922	2 281 422	16,8
Toplam	5 736 000	2 811 000	489 000	4 000	405 000	390 001	9 835 001	100,0	3 725 300	13 560 301	100,0
Yüzde Dağılım	58,3	28,6	5,0	0	4,1	4,0	100,0	-	-	-	-
Yüzde Dağılım	42,3	20,7	3,6	0	3,0	2,9	72,5	0,0	27,5	100,0	-

KAYNAK:DPT

(1) Program

(2) Yatırım İşçiliği hariçtir.

TABLO: II-9 Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)

	2000			2001 (1)			2002 (2)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	748 784	521 075	1 269 859	948 153	492 199	1 440 352	1 401 831	767 476	2 169 308
Madencilik	100 005	223 244	323 249	177 103	254 999	432 102	285 878	353 684	639 561
İmalat	247 635	5 268 257	5 515 892	516 411	5 478 988	5 995 399	681 817	8 479 281	9 161 098
Enerji	1 309 319	566 737	1 876 057	1 734 993	1 476 504	3 211 497	2 422 714	1 843 766	4 266 480
Ulaştırma	3 111 534	5 153 172	8 264 706	2 863 400	5 136 756	8 000 156	4 255 896	8 189 634	12 445 530
Turizm	39 242	1 096 230	1 135 472	57 886	1 471 047	1 528 933	84 834	2 362 501	2 447 335
Konut	70 656	4 670 502	4 741 158	96 363	6 279 773	6 376 136	144 698	8 434 991	8 579 690
Eğitim	1 023 968	448 031	1 471 999	1 369 535	500 300	1 869 835	1 843 869	803 482	2 647 351
Sağlık	393 737	822 716	1 216 453	569 370	1 031 545	1 600 915	631 409	1 731 964	2 363 373
Diğer Hizmetler	1 664 124	935 500	2 599 624	2 176 031	1 392 830	3 568 861	3 167 355	2 145 376	5 312 731
TOPLAM	8 709 004	19 705 465	28 414 469	10 509 245	23 514 941	34 024 186	14 920 301	35 112 156	50 032 457

KAYNAK:DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO: II.10 - Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

(Cari Fiyatlarla Yüzde Dağılımı)

	2000			2001 (1)			2002 (2)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	8,6	2,6	4,5	9,0	2,1	4,2	9,4	2,2	4,3
Madencilik	1,1	1,1	1,1	1,7	1,1	1,3	1,9	1,0	1,3
İmalat	2,8	26,7	19,4	4,9	23,3	17,6	4,6	24,1	18,3
Enerji	15,0	2,9	6,6	16,5	6,3	9,4	16,2	5,3	8,5
Ulaştırma	35,7	26,2	29,1	27,2	21,8	23,5	28,5	23,3	24,9
Turizm	0,5	5,6	4,0	0,6	6,3	4,5	0,6	6,7	4,9
Konut	0,8	23,7	16,7	0,9	26,7	18,7	1,0	24,0	17,1
Eğitim	11,8	2,3	5,2	13,0	2,1	5,5	12,4	2,3	5,3
Sağlık	4,5	4,2	4,3	5,4	4,4	4,7	4,2	4,9	4,7
Diğer Hizme.	19,1	4,7	9,1	20,7	5,9	10,5	21,2	6,1	10,6
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

Özel sabit sermaye yatırımlarının 2002 yılında reel olarak yüzde 2 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Madencilik, enerji ve konut sektörü yatırımlarında 2002 yılında, reel olarak sırasıyla, yüzde 5, yüzde 14,5 ve yüzde 8 gibi önemli azalışlar beklenirken; tarım, imalat, ulaştırma, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerinde, sırasıyla, yüzde 6,8, yüzde 6, yüzde 9,2, yüzde 10, yüzde 10 ve yüzde 15 oranında artışlar beklenmektedir.

C. KAMU YATIRIMLARI UYGULAMASI

2001 yılında kamu yatırım tahsislerinde daha çok ekonomik ve sosyal alt yapıyı geliştirecek yatırımlara ağırlık verilmiştir.

Sektörel öncelikler açısından eğitim, sağlık, teknoloji alt yapısı, enerji, sulama, kentsel alt yapı yatırımlarına ve ulaştırma alt sektörleri arasında dengeyi sağlayıcı yatırımlara, bölgesel gelişme stratejileri dikkate alınarak öncelik verilmiştir.

Bölgesel öncelikler açısından, başta GAP olmak üzere, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ve kalkınmada öncelikli yörelerin ve geri kalmış bölgelerin kalkınmasına hız kazandırıcı ekonomik ve sosyal alt yapı yatırımları ile istihdam ağırlıklı projelere öncelik verilmiştir. Deprem felaketi yaşanan bölgelerde sosyo-ekonomik hayatın normale döndürülmesi amacı doğrultusunda, bölgenin yeniden yapılandırılmasına yönelik projeler de 2001 yılında öncelikli projeler olarak değerlendirilmiştir.

2001 yılında, devam eden projelerden yıl içinde bitirilmesi muhtemel veya uygulamasında önemli aşama kaydedilmiş, dış kredisi sağlanmış ve diğer projelerle bağlantılı veya eşzamanlı olarak yürütülmesi önem taşıyan projelere ağırlık verilmiştir.

Artan kamu kesimi açıkları ve açıkların finansmanındaki zorluklar nedeniyle yıllar itibarıyla kamu yatırımları için tahsis/teklif oranının düştüğü gözlenmektedir. Söz konusu oran 1990 yılında yüzde 67,8 seviyesinde iken 1999 yılında yüzde 22,6 seviyesine kadar düşmüş, 2001 yılı yatırımları için yüzde 28,4 olarak gerçekleşmiştir.

2001 Yılı Yatırım Programında, belediyeler, il özel idareleri ve su-kanalizasyon idareleri hariç olmak üzere, 5.047 projeye 6.887 trilyon lira ödenek tahsis edilmiştir. Söz konusu tahsis içinde yüzde 22,9'luk pay ile ulaştırma-haberleşme sektörü ilk sırayı almış,

bunu enerji yüzde 22,8, eğitim yüzde 16,7, hizmetler yüzde 15,1 ve tarım yüzde 7,3 ile izlemiş, sağlık sektörünün payı ise yüzde 5,8 olmuştur. 2001 yılı kamu yatırım tahsisleri içinde madencilik, imalat, turizm ve konut sektörlerinin toplam payı ise yüzde 9,4'tür.

4682 sayılı 2001 Mali Yılı Bütçe Kanunu ile Bağlı Cetvellerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile kamu yatırımlarına 280 trilyon lira ödenek tahsis edilmiştir. Böylece, başlangıç ödeneğinden yapılan kesintiler de dikkate alındığında, genel ve katma bütçeli kuruluşlar için bütçe kanunu ile tahsis edilen yatırım ödeneği tutarı 3.750 trilyon liraya ulaşmıştır.

Programda yer alan projelerin toplam maliyeti 2001 yılı fiyatlarıyla 105.205 trilyon liradır. Bunlardan 295 proje 1985 ve öncesinde, 320 proje 1986-90 döneminde, 1.376 proje 1991-95 döneminde, 1.880 proje 1996-2000 döneminde, büyük ölçüde yıllık projelerden oluşan 1.176 proje ise 2001 yılında başlatılmıştır. Bu projelerin toplam proje stoku içindeki payları sırasıyla yüzde 23,3, yüzde 16,2, yüzde 25,2, yüzde 31,7 ve yüzde 3,6'dır.

Programda yer alan 5.047 adet projenin 1.879 adedi 2001 yılında, 3.073 adedi 2001-2005 döneminde, 95 adedi ise 2006 ve sonrasında tamamlanması programlanan projeler olup, bunların toplam proje stoku maliyeti içindeki payları sırasıyla yüzde 9,7, yüzde 65,8 ve yüzde 24,5'dir.

2001 Yılı Yatırım Programı verilerine göre, 105.205 trilyon lira tutarındaki 5.047 proje için 2000 yılı sonu itibarıyla gerçekleştirilen kümülatif harcama tutarı 33.777 trilyon liradır. Böylece, tamamlanmak üzere kalan proje stoku büyüklüğü 71.428 trilyon lira olmaktadır. Bu durumda, kamu yatırımları için sonraki yıllarda da 2001 yılı düzeyinde ödenek ayrılması ve programa yeni proje alınmaması varsayımıyla, mevcut stokun tamamen bitirilebilmesi 9,4 yıl alacaktır. 1994-2000 dönemi göz önüne alındığında, kamu yatırımlarına tahsis edilen ödeneğin toplam proje tutarı büyüklüğüne oranı 1994'de yüzde 10,2 iken 1996 yılında yüzde 5,7'ye kadar gerilediği, bu yıldan itibaren tekrar artarak yüzde 6'lar seviyesinde gerçekleştiği, 2001 yılında ise yüzde 6,6'ya ulaştığı görülmektedir.

Yaşanan ekonomik krizler sonrasında 2001 yılında döviz kuru ve deflatör artış hızının hedeflerin oldukça üzerinde gerçekleşmiş olması, tahsis edilen kamu yatırım ödenekleriyle gerçekleştirilebilecek fiziki yatırım miktarını da düşürmüştür. 2001 yılında kamu yatırımlarında bu anlamda reel bir gerileme olacaktır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin iktisadi ve ticari yaşamına ivme kazandırılabilmesi amacıyla bu bölgelere yönelik olarak devam eden projelerin hızlandırılması, yeni plan ve projeler üretilmesi ve bunların ivedilikle hayata geçirilmesi amacı doğrultusunda bölgede yer alan projelere, gerek yatırımları hızlandırma ödeneğinden gerekse 4682 sayılı ek bütçe kanunu ile yatırımlara tahsis edilen kaynaktan ilave imkanlar sağlanmaya çalışılmıştır.

2001 yılının ilk altı ayında, mahalli idareler ve yatırım işçiliği hariç olmak üzere, 1.650 trilyon lira kamu yatırım harcaması yapılmış ve böylece program ödeneğine göre yüzde 24, Haziran sonu revize ödeneğe göre yüzde 23,1 oranında nakdi gerçekleşme sağlanmıştır.

TABLO: II.11- 2001 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projelerin Başlama Yıllarına Göre Dağılımı (1)

(2001 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

Başlama Yılı	Proje Sayısı	Proje Tutarı	2001 Yılı		Yüzde Pay		
			Program Ödeneği	Haz. Son. Rev. Öd.	Proje Tutarı	Program Ödeneği	Haz. Son. Rev. Öd.
1985 ve Öncesi	295	24.521.835	943.948	1.051.057	23,3	13,7	14,7
1986	71	10.423.727	390.254	388.024	9,9	5,7	5,4
1987	44	1.361.842	140.298	140.045	1,3	2,0	2,0
1988	50	848.723	93.365	93.131	0,8	1,4	1,3
1989	34	2.272.171	127.698	126.585	2,2	1,9	1,8
1990	121	2.098.695	112.639	111.316	2,0	1,6	1,6
1991	192	6.921.116	282.808	310.312	6,6	4,1	4,3
1992	145	1.629.126	82.639	85.819	1,5	1,2	1,2
1993	217	8.372.431	354.698	379.560	8,0	5,2	5,3
1994	459	4.412.293	331.664	331.541	4,2	4,8	4,6
1995	363	5.211.605	198.366	197.814	5,0	2,9	2,8
1996	255	7.208.943	723.152	756.222	6,9	10,5	10,6
1997	426	11.699.578	461.195	537.623	11,1	6,7	7,5
1998	573	7.845.433	489.290	487.121	7,5	7,1	6,8
1999	312	3.730.704	194.384	194.563	3,5	2,8	2,7
2000	314	2.908.814	230.753	230.596	2,8	3,4	3,2
2001	1.176	3.738.452	1.729.849	1.718.775	3,6	25,1	24,1
TOPLAM	5.047	105.205.488	6.887.000	7.140.104	100,0	100,0	100,0

(1) Mahalli idare yatırımları ile Yatırım Programında toplam dışı tutulan yatırımlar hariçtir.

TABLO: II.12-2001 Yılı Yatırım Programında Yer Alan Projelerin Bitiş Yıllarına Göre Dağılımı (1)

(2001 Yılı Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

Bitiş Yılı	Proje Sayısı	Proje Tutarı	2001 Yılı		Yüzde Pay		
			Program Ödeneği	Haz. Son. Rev. Öd.	Proje Tutarı	Program Ödeneği	Haz. Son. Rev. Öd.
2001	1.879	10.182.244	2.593.512	2.586.116	9,7	37,7	36,2
2002	1.825	16.546.259	1.506.582	1.551.971	15,7	21,9	21,7
2003	671	14.469.021	849.509	1.029.515	13,8	12,3	14,4
2004	320	20.404.623	645.038	669.390	19,4	9,4	9,4
2005	257	17.833.116	937.765	951.628	17,0	13,6	13,3
2006 ve Sonrası	95	25.770.225	354.594	351.394	24,5	5,1	4,9
TOPLAM	5.047	105.205.488	6.887.000	7.140.014	100,0	100,0	100,0

(1) Mahalli idare yatırımları ile Yatırım Programında toplam dışı tutulan yatırımlar hariçtir.

4. ÖDEMELER DENGESİ

A. DIŞ Dengeyi ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Türkiye'nin ihrac pazarlarındaki büyüme açısından AB ülkeleri ve Rusya Federasyonu'ndaki büyüme hızları önem taşımaktadır. AB ülkelerinde 2001 ve 2002 yıllarında büyüme hızlarının sırasıyla yüzde 1,8 ve yüzde 2,2 oranında olması beklenmektedir. Rusya'da ise büyüme hızının 2001 yılında bir önceki yıla göre 4,3 puan azalarak yüzde 4 olarak gerçekleşeceği ve 2002 yılında da bu seviyeyi koruyacağı tahmin

edilmektedir. OECD tarafından yapılan tahminlere göre 2000 yılında yüzde 12,1 olan Türkiye'nin ihracat pazarlarındaki büyüme hızının, 2001 yılında 8,3 puan düşerek yüzde 3,8'e gerilemesi, 2002 yılında ise yüzde 4 olması beklenmektedir.

2000 yılında yüzde 4,7 oranında büyüyen dünya ekonomisinin 2001 yılında yüzde 2,6, 2002 yılında ise yüzde 3,5 oranında büyümesi beklenmektedir. Dünya ekonomisindeki yavaşlamaya paralel olarak 2000 yılında yüzde 12,4 seviyesinde olan dünya ticaret hacmi artış hızının, 2001 yılında yüzde 4'e gerileyeceği, 2002 yılında ise yüzde 5,7 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Dünya ekonomisinde 2001 yılında yaşanan talep gerilemesi, petrol ve petrol ürünlerine olan talebin kısılmasına ve dolayısıyla petrol fiyatlarının gerilemesine neden olmuştur. Ancak, 2001 yılında dış ticaret hadlerinin aleyhimize gelişmesi dış ticaret açığını olumsuz yönde etkilemiştir. 2001 yılında bir önceki yıla göre ihracat fiyatlarının yüzde 1,5 oranında gerileyeceği, ithalat fiyatlarının ise yüzde 1,5 oranında artacağı tahmin edilmektedir. 2002 yılında ihracat fiyatlarının yüzde 0,6, ithalat fiyatlarının ise yüzde 1 oranında gerilemesi beklenmektedir.

2001 yılı Şubat ayında döviz kuru politikasında yaşanan değişim ile çığaya bağlı sabit döviz kuru uygulaması yerine döviz kurunun serbest piyasada arz ve talep tarafından belirlendiği serbest döviz kuru rejimi benimsenmiştir. 2001 yılı Eylül ayı itibarıyla nominal bazda Türk Lirası 2000 yılı Aralık ayına göre 1 Dolar + 1,5 DM'den oluşan döviz sepeti karşısında yüzde 54 oranında değer yitirmiştir. Türk Lirası'nın söz konusu dönemdeki reel değer kaybı ise (1987=100 bazlı, 1\$+1,5DM ağırlıklı reel kur endeksine göre) yüzde 26 oranındadır.

TABLO: II.13-Dış Ticaret Dengesini Etkileyen Faktörlerdeki Gelişmeler

	(Yüzde Değişme)		
	2000	2001(1)	2002
	0	)	(2)
Dünya Üretimi	4,7	2,6	3,5
Dünya Ticaret Hacmi	12,4	4,0	5,7
Türkiye İhracat Pazar Büyümesi	12,1	3,8	4,0
İhracat Fiyatları	-4,3	-1,5	-0,6
İthalat Fiyatları	4,5	1,5	-1,0
Petrol (\$/varil)	27,0	23,0	22,0
Petrol (% değişme)	64,3	-14,8	-4,3
Petrol Dışı	1,7	2,0	-0,6
GSMH Büyümesi	6,1	-8,5	4,0
Sanayi Büyümesi	5,6	-5,7	4,1
Yurt içi Talep Büyümesi	8,8	-17,8	5,8
Cari İhracat (*)	4,5	9,8	4,9
Cari İthalat	33,9	-24,8	11,0
Reel İhracat (*)	9,2	11,5	4,6
Reel İthalat	28,2	-25,9	8,0

Kaynak: DPT, IMF, OECD

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Projeksiyon

(*) Bavul Ticareti Hariç

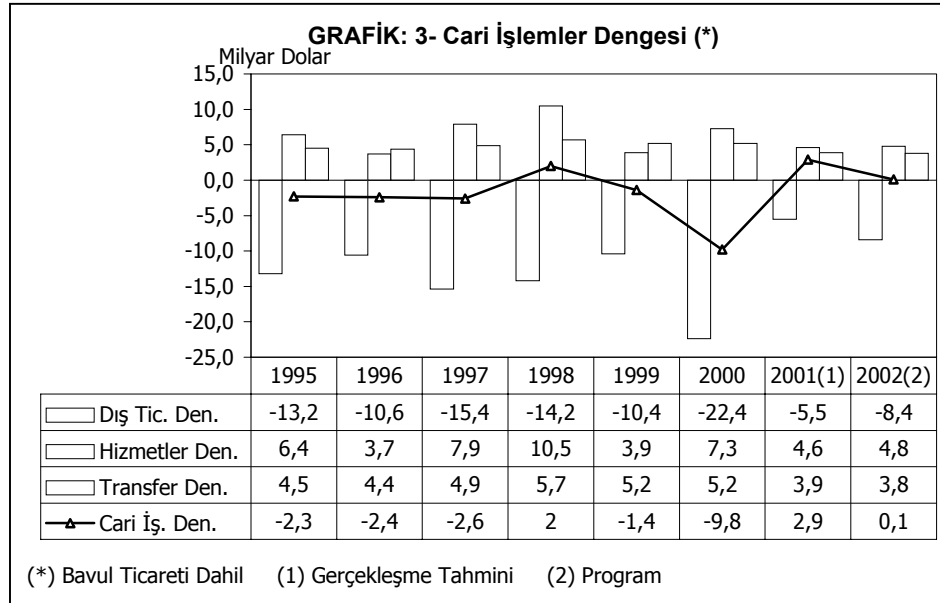
Yurt içi üretim ve talep gelişmeleri dış dengeyi önemli ölçüde etkilemektedir. 2001 yılının ilk yarısında özellikle sabit sermaye yatırımları ve özel tüketim harcamalarındaki azalış sonucunda toplam yurt içi talep yüzde 17,8 oranında gerilemiştir. Söz konusu dönemde GSMH'da yüzde 8,5 oranında azalış kaydedilmiştir. Üretim ve talepte gözlenen gerileme, 2001 yılında ithalatın ve dış ticaret açığının önemli oranda azalmasında belirleyici olmuştur. 2002 yılında ise üretim ve talebin kriz öncesi seviyelerine yaklaşması sonucunda dış ticaret açığının bir miktar artacağı tahmin edilmektedir.

2001 yılında yaşanan mali krizden dolayı iç talebin önemli ölçüde daralması ve Türk Lirasının reel bazda yüksek oranda değer kaybetmesi ithalattaki düşüşte belirleyici olmuştur. Türk Lirasının reel değer kaybı, ihracatı olumlu yönde etkilerken, ihrac pazarlarımızda yaşanan daralma, finansman güçlüklerinin devam etmesi ve döviz kurunun istikrar kazanamaması nedeniyle girdi maliyetlerinin artması ihracat performansını olumsuz yönde etkilemiştir.

B. CARİ İŞLEMLER DENGESİ

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde ithalat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21,6 oranında gerilerken, ihracatta yüzde 9,2 oranında artış kaydedilmesi nedeniyle dış ticaret açığı yüzde 71,2 oranında azalarak 3,4 milyar dolar olmuştur. Söz konusu dönemde dış ticaret dengesinde sağlanan iyileşme sonucunda cari işlemler dengesi 881 milyon dolar fazla ile sonuçlanmıştır.

2001 yılında ihracatın yüzde 9,8 oranında artarak 30,5 milyar dolar, ithalatın ise yüzde 24,8 oranında azalarak 41 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, 2000 yılında yüzde 50,9 olan ihracatın ithalatı karşılama oranının, 2001 yılında yüzde 74,4'e yükselmesi beklenmektedir. 2000 yılında 22,4 milyar dolar olan dış ticaret açığının (ödemeler dengesinde yer aldığı şekliyle) 2001 yılında 5,5 milyar dolara gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bu çerçevede, 2001 yılında cari işlemler dengesinin 2,9 milyar dolar fazla vermesi öngörülmektedir.

2002 yılında ihracatın 32 milyar dolar, ithalatın ise 45,5 milyar dolar düzeyinde gerçekleşeceği ve bu çerçevede dış ticaret açığının 8,4 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. 2002 yılında cari işlemler dengesinin 116 milyon dolar fazla vermesi öngörülmektedir.

a) İhracattaki Gelişmeler

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9,2 oranında artarak 17,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, imalat sanayi ürünleri ihracatında yüzde 9,5, tarım ve ormancılık ürünleri ihracatında yüzde 9,8 oranında artış gerçekleşirken, madencilik ve taş ocakçılığı ürünleri ihracatında ise yüzde 13,5 oranında azalma kaydedilmiştir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde, en önemli ihraç pazarımız olan OECD ülkelerine yönelik ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 6,6 oranında artmış, OECD ülkelerinin toplam ihracat içindeki payı 1,6 puan azalarak yüzde 67,8'e gerilemiştir. Aynı dönemde OECD üyesi olmayan Asya ülkelerinin payında 0,2 puan, Afrika ülkelerinin payında 0,3 puan azalış olurken, Orta Doğu ülkelerinin payında 2 puan artış olmuştur.

İhracatçı Birliklerinin kayıtlarına göre, 2001 yılı Ocak-Eylül dönemi ihracatında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 14,1 oranında artış kaydedilmiştir. Söz konusu dönemde özellikle taşıt araçları ve yan sanayii, demir ve demir dışı metaller, elektrikli ve elektronik cihazlar, kimyevi maddeler, tekstil ve hammaddeleri ihracatında artış sağlanmıştır.

Merkez Bankası verilerine göre 2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde bavul ticareti bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9,8 oranında artarak 1,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılının tamamında bavul ticareti hariç ihracatın, bir önceki yıla göre yüzde 9,8 oranında artarak 30,5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2001 yılında bavul ticaretinin 3,3 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. Böylece bavul ticareti dahil ihracatın 2001 yılında 34,3 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2001 yılında ihracat fiyatlarında yüzde 1,5 oranında düşüş gerçekleşeceği ve böylece bavul ticareti hariç reel ihracattaki artışın yüzde 11,5 olacağı tahmin edilmektedir.

2002 yılında bavul ticareti hariç ihracatın bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,9 oranında artarak 32 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılı için öngörülen 3,5 milyar dolarlık bavul ticareti dikkate alındığında toplam ihracatın 36,1 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Diğer taraftan, 2002 yılında ihracat fiyatlarının yüzde 0,6 oranında gerilemesi ve böylece bavul ticareti hariç reel ihracat artışının yüzde 4,6 olması beklenmektedir. Dünya ekonomisinde ve ihraç pazarlarımızdaki yavaşlama eğiliminin 2002 yılında da devam edeceği ve bu gelişmenin 2002 yılı ihracatını olumsuz yönde etkileyeceği tahmin edilmektedir.

2001 yılında tarım ürünleri ihracatının yüzde 5,9 oranında artarak 2,1 milyar dolar, madencilik ürünleri ihracatının yüzde 16,3 oranında azalarak 335 milyon dolar, imalat sanayi ürünleri ihracatının yüzde 10,5 oranında artarak 28 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2002 yılında ise tarım ürünleri ihracatının yüzde 6,8 oranında artarak 2,3 milyar dolar, madencilik ürünleri ihracatının yüzde 9 oranında artarak 365 milyon dolar, imalat sanayi ürünleri ihracatının yüzde 4,7 oranında artarak 29,4 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2000 yılında yüzde 13,8 olarak gerçekleşen bavul ticareti hariç ihracatın GSMH'ya oranının, 2001 ve 2002 yıllarında sırasıyla yüzde 20,4 ve yüzde 20,5 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO: II.14- İhracatın Sektörel Dağılımı (*)

	Milyon Dolar			Yüzde Pay			Yüzde Değiş.	
	2000	2001 (1)	2002 (2)	2000	2001 (1)	2002 (2)	2001 /	2002 /
TOPLAM İHRACAT	27 774	30 500	32 000	100.0	100.0	100.0	9,8	4,9
Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık	1 990	2 107	2 250	7.2	6.9	7.0	5,9	6,8
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	400	335	365	1.4	1.1	1.1	-16,3	9,0
İmalat Sanayii	25 348	28 020	29 345	91.3	91.9	91.7	10,5	4,7
Diğer	37	38	40	0.1	0.1	0.1	2,7	5,3

(*) ISIC Revize 3 sınıflandırmasına göre, bavul ticareti hariç

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

b) İthalattaki Gelişmeler

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde ithalat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21,6 oranında azalarak 23,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde ara malları ithalatı yüzde 16,7, sermaye malları ithalatı yüzde 30,6, tüketim malları ithalatı ise yüzde 35,7 oranında azalmıştır. Ham petrol ithalatı ise söz konusu dönemde yüzde 3,7 oranında artış göstermiştir. Aynı dönem itibarıyla imalat sanayii ürünleri ithalatı yüzde 24,5, tarım ve ormanlık ürünleri ithalatı yüzde 38,4 oranında azalırken, madencilik ürünleri ithalatı yüzde 5,6 oranında artmıştır.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde, AB ülkelerinden yapılan ithalatın toplam ithalatımız içindeki payının yüzde 49,5'den yüzde 44,9'a düşmesinin de etkisiyle OECD ülkelerinden yapılan ithalatın payında 3,5 puanlık düşüş olmuştur. Bu dönemde, OECD üyesi olmayan Asya ülkelerinin payında 1 puanlık azalış olurken, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun payında 0,5, Orta Doğu ülkelerinin payında 1 puan, Afrika ülkelerinin payında ise 2,1 puanlık artış gerçekleşmiştir.

Altın ithalatı 2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 59,5 oranında azalarak 460 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında toplam ithalatın yüzde 24,8 oranında azalarak 41 milyar dolar olması beklenmektedir. Diğer taraftan, ithalat fiyatlarının 2001 yılında yüzde 1,5 oranında artacağı ve böylece reel ithalat azalışının yüzde 25,9 oranında olacağı tahmin edilmektedir.

2001 yılında sermaye malları ithalatının 7,5 milyar dolar, tüketim malları ithalatının 4,4 milyar dolar, petrol dışı ara malları ithalatının 24,9 milyar dolar ve ham petrol ithalatının 3,9 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Altın ithalatının ise 800 milyon dolar olması beklenmektedir.

2002 yılında iç talep ve GSMH'da öngörülen büyümeye paralel olarak ithalatın (CIF) yüzde 11 oranında artarak 45,5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılında ithalat fiyatlarının yüzde 1 oranında azalması ve böylece reel ithalat artışının yüzde 8 olması beklenmektedir.

TABLO: II.15- İthalatın Mal Grupları İtibariyle Dağılımı (*)

	Milyon Dolar			Yüzde Pay			Yüzde Değiş.	
	2000	2001 (1)	2002 (2)	2000	2001 (1)	2002 (2)	2001/ 2000	2002/ 2001
Tüketim Malları	7 220	4 400	5 000	13.2	10.7	11.0	-39,1	13,6
Sermaye Malları	11 341	7 500	9 600	20.8	18.3	21.1	-33,9	28,0
Ara Malları	35 710	28 700	30 500	65.5	70.0	67.0	-19,6	6,3
Petrol	4 208	3 850	3 900	7.7	9.4	8.6	-8,5	1,3
Petrol Dışı	31 502	24 850	26 600	57.8	60.6	58.5	-21,1	7,0
Diğer	231	400	400	0.4	1.0	0.9	73,2	0,0
TOPLAM	54 502	41 000	45 500	100.0	100.0	100.0	-24,8	11,0

(*) BEC Sınıflamasına Göre
(1) Gerçekleşme Tahmini
(2) Program

2002 yılında sermaye malları ithalatının 9,6 milyar dolar, tüketim malları ithalatının 5 milyar dolar, petrol dışı ara malları ithalatının 26,6 milyar dolar ve ham petrol ithalatının 3,9 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Altın ithalatının ise 1,2 milyar dolar olması beklenmektedir.

2000 yılında yüzde 27 olarak gerçekleşen altın dışı ithalatın (CIF) GSMH'ya oranının, 2001 yılında yüzde 27,4, 2002 yılında ise yüzde 29,2 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

c) Görünmeyen İşlemler

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde turizm gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 16 oranında artarak 4,2 milyar dolar olmuştur. DİE tarafından yayınlanan turizm istatistiklerine göre 2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde geçen yılın aynı dönemine göre gelen turist sayısı yüzde 21,1 oranında artarak 6,6 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılının tamamında turizm gelirlerinin yüzde 8 oranında artarak 8,3 milyar dolar civarında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılı turizm gelirlerinin de 8,3 milyar dolar olması beklenmektedir.

2001 yılında 2,7 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilen faiz gelirlerinin, 2002 yılında 2,2 milyar dolar seviyesinde olması beklenmektedir.

Faiz ve turizm dışındaki diğer mal ve hizmet gelirleri, 2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 32 oranında azalarak 4,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer mal ve hizmet gelirlerinin 2001 yılının tamamında 8,3 milyar dolar, 2002 yılında ise 9,4 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde sırasıyla 1,2 milyar dolar ve 4,2 milyar dolar olarak gerçekleşen turizm ve faiz giderlerinin, yılın tamamında 1,5 milyar dolar ve 7,7 milyar dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılında turizm giderlerinin 1,6 milyar dolar, faiz giderlerinin ise 7,5 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

TABLO: II.16- Ödemeler Dengesi

	(Milyon Dolar)		
	2000	2001 (1)	2002(2)
A. Cari İşlemler Dengesi	-9 819	2 896	116
Mal İhracatı (Fob)	31 664	34 250	36 100
İhracat (Fob)	27 774	30 500	32 000
Bavul Ticareti	2 944	3 250	3 500
Transit Ticaret	946	500	600
Mal İthalatı (Fob)	-54 041	-39 790	-44 520
İthalat (Cif)	-54 502	-41 000	-45 500
Altın (Cif)	-1 900	-800	-1 200
Transit Ticaret	-911	-450	-550
İthalat Sigortası ve Navlunu	3 272	2 460	2 730
Dış Ticaret Dengesi	-22 377	-5 540	-8 420
Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri	22 320	19 250	19 850
Turizm	7 636	8 250	8 250
Faiz	2 836	2 700	2 200
Diğerleri	11 848	8 300	9 400
Diğer Mal ve Hizmet Giderleri	-14 987	-14 679	-15 064
Turizm	-1 711	-1 500	-1 600
Faiz	-6 299	-7 694	-7 464
Diğerleri	-6 977	-5 485	-6 000
Toplam Mal ve Hizmet Dengesi	-15 044	-969	-3 634
Özel Karşılıksız Transferler (Gelirler)	5 011	3 600	3 500
İşçi Gelirleri	4 560	3 000	3 000
Diğerleri	451	600	500
Karşılıksız Resmi Transferler (Net)	214	265	250
İşçi Gelirleri	43	50	50
Diğerleri	171	215	200
B. Sermaye Hareketleri (Rezerv Hariç)	9 445	-17 035	-2 424
Doğrudan Yatırımlar (Net)	112	3 300	1 000
Portföy Yatırımları (Net)	1 022	-4 813	1 467
Diğer Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	4 276	-1 826	-481
Kredi Kullanımı	17 459	13 421	10 275
Anapara Geri Ödemesi	-13 803	-15 447	-11 616
Kredi Mektuplu DTH	620	200	860
Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri	4 035	-13 696	-4 410
Varlıklar	-2 138	-4 546	-5 510
Verilen Krediler	116	100	-100
Bankalar Döviz Mevcutları	-1 915	-4 266	-5 000
Diğer Varlıklar	-339	-380	-410
Yükümlülükler	6 173	-9 150	1 100
Sağlanan Krediler	6 813	-7 600	950
Mevduatlar	-640	-1 550	150
C. Net Hata ve Noksan	-2 623	-1 544	0
D. Rezerv Hareketleri	2 997	15 683	2 308
Uluslar arası Para Fonu Nezdindeki Varlıklarımız	0	0	0
Uluslar arası Para Fonu Kredileri	3 351	13 354	-4 052
Resmi Rezervler	-354	2 329	6 360

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

C. SERMAYE HAREKETLERİ

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde 10,4 milyar dolar net çıkış gerçekleşen rezerv hariç sermaye hareketlerinde, yılın tamamında 17 milyar dolarlık net çıkış beklenmektedir. 2002 yılında rezerv hariç sermaye hareketlerinde 2,4 milyar dolarlık net sermaye çıkışı olacağı tahmin edilmektedir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde doğrudan yatırımlarda net 1,8 milyar dolar giriş gerçekleşmiştir. Doğrudan yatırımlarda 2001 ve 2002 yıllarında sırasıyla 3,3 milyar dolar ve 1 milyar dolar net giriş olması beklenmektedir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde 4,1 milyar dolarlık net çıkış gerçekleşen portföy yatırımlarında, yılın tamamında 4,8 milyar dolarlık net çıkış olması beklenmektedir. 2002 yılında ise portföy yatırımlarında 1,5 milyar dolar net giriş olacağı tahmin edilmektedir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde 7,1 milyar dolar olarak gerçekleşen orta ve uzun vadeli kredi kullanımının, yılın tamamında 13,4 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. 2002 yılında ise 10,3 milyar dolar tutarında orta ve uzun vadeli kredi kullanımı olacağı öngörülmektedir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde 8,2 milyar dolar olarak gerçekleşen dış borç ana para ödemelerinin, yılın tamamında 15,5 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. 2002 yılında ise dış borç ana para ödemelerinin 11,6 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde 7,1 milyar dolar net çıkış gerçekleşen kısa vadeli sermaye hareketlerinde, yılın tamamında 13,7 milyar dolar net çıkış gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılında ise 4,4 milyar dolar tutarında net kısa vadeli sermaye çıkışı olacağı öngörülmektedir.

2001 yılı Ocak-Temmuz döneminde Merkez Bankası rezervlerinde 4,3 milyar dolar azalış gerçekleşmiştir. Merkez Bankası rezervlerindeki azalışın 2001 yılının tamamında 2,3 milyar dolar, 2002 yılında ise 6,4 milyar dolar olması öngörülmektedir.

Dış borç anapara ve faiz ödemelerinden oluşan dış borç servisinin, ihracata oranının 2001 ve 2002 yıllarında sırasıyla yüzde 75,9 ve yüzde 59,6 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Dış borç servisinin toplam döviz gelirlerine oranının ise 2001 ve 2002 yıllarında sırasıyla yüzde 40,3 ve yüzde 32 düzeyinde olması beklenmektedir.

2000 yıl sonu itibarıyla 117,8 milyar dolar olan dış borç stoku, 2001 yılı Haziran sonu itibarıyla 5,9 milyar dolar azalarak 111,9 milyar dolara gerilemiştir. Bu dönemde kısa vadeli borçlar 2000 yılı sonuna göre 6,1 milyar dolar azalırken, orta ve uzun vadeli borçlarda 0,3 milyar dolarlık artış kaydedilmiştir. 2001 yılının ilk altı ayı itibarıyla toplam dış borç stokunun yüzde 20,3'ü kısa vadeli, yüzde 79,7'si ise orta ve uzun vadeli dış borçlardan oluşmaktadır.

D. YABANCI SERMAYE

2001 yılı Ocak-Eylül döneminde verilen yabancı sermaye izinleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,5 oranında artarak 2 milyar dolara yükselmiştir. 1980-2001 Eylül sonu dönemi itibarıyla izin verilen yabancı sermaye tutarı 30,6 milyar dolara ulaşmıştır.

2001 yılı Ocak-Eylül döneminde verilen yabancı sermaye izinlerinin içinde hizmetler sektörü yüzde 43, imalat sektörü yüzde 49, tarım sektörü yüzde 7 ve madencilik sektörü yüzde 1 oranında paya sahiptir.

2001 yılı Ocak-Eylül döneminde imalat sanayii ürünlerinde verilen yabancı sermaye izinlerinde taşıt araçları imalatı yüzde 21,5 , taşıt araçları yan sanayii yüzde 10,7 ve elektronik sanayii yüzde 9,8'lik bir paya sahip olmuştur. Hizmetler sektöründe verilen yabancı sermaye izinlerinde ise haberleşme sektörünün payı yüzde 24,9, bankacılık ve diğer finansal hizmetlerin payı yüzde 21,9 ve ticaretin payı yüzde 16,8 olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılı Ocak-Eylül döneminde verilen yabancı sermaye izinlerinin ülkelere göre dağılımı incelendiğinde, OECD ülkelerinin toplam içindeki payının 2000 yılının aynı dönemine göre 11,7 puan artarak yüzde 87,7'ye yükseldiği gözlenmektedir. Söz konusu dönemde yatırımcı ülkeler arasında yüzde 23,8 ile en yüksek paya sahip olan Hollanda'yı sırasıyla yüzde 14,7 ve yüzde 12,8 ile İngiltere ve Japonya izlemektedir.

2001 yılı Ocak-Eylül döneminde, yabancı sermaye izinlerinin yüzde 39'u sermaye artışı, yüzde 32'si iştirakler ve yüzde 8'i de yeni yatırımlar için verilmiştir.

TABLO: II.17- Yıllar İtibariyle İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı ve Fiili Girişler

(Milyon Dolar)

	İzin Verilen Yabancı Sermaye Miktarı					Girişler
	İmalat	Tarım	Madencilik	Hizmetler	Toplam	
1980	89	0	0	8	97	35
1981	247	1	1	89	338	141
1982	99	1	2	65	167	103
1983	89	0	0	14	103	87
1984	186	6	0	79	271	162
1985	143	6	4	81	235	158
1986	193	17	1	153	364	170
1987	294	13	1	347	655	239
1988	491	27	6	297	821	488
1989	950	9	12	541	1 512	855
1990	1 214	66	47	534	1 861	1 005
1991	1 095	22	40	810	1 967	1 041
1992	1 274	34	19	493	1 820	1 242
1993	1 569	21	11	462	2 063	1 016
1994	1 107	28	6	336	1 478	830
1995	1 996	32	61	849	2 938	1 127
1996	641	64	9	3 124	3 837	961
1997	872	12	27	768	1 678	1 032
1998	1 018	6	14	610	1 647	976
1999	1 123	17	7	553	1 700	817
2000	1 115	60	6	1 879	3 060	1 719
2001	987	134	16	867	2 004 (1)	2 161 (2)
TOPLAM	16 792	576	289	12 959	30 616	16 365

(1) Eylül sonu itibarıyla

(2) Temmuz sonu itibarıyla

TABLO: II.18- Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon Dolar)

	1999		2000		2001 (1)	
	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Yüzde Dağılım	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Yüzde Dağılım	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Yüzde Dağılım
I. OECD Ülkeleri	1.444,3	85,0	2.559,1	83,6	1.757,9	87,7
A. AB Ülkeleri	1.069,5	62,9	1.941,5	63,4	1.317,8	65,8
-Almanya	407,3	24,0	583,0	19,1	215,6	10,8
-Belçika- Lüksemburg	27,6	1,6	95,8	3,1	70,0	3,5
-Danimarka	11,3	0,7	10,5	0,3	67,7	3,4
-Fransa	146,7	8,6	37,8	1,2	112,1	5,6
-Hollanda	234,6	13,8	696,0	22,7	476,0	23,8
-İngiltere	88,4	5,2	166,0	5,4	295,2	14,7
-İrlanda	1,2	0,1	0,4	0,0	1,2	0,1
-İtalya	95,2	5,6	271,7	8,9	69,9	3,5
-Yunanistan	2,6	0,2	32,7	1,1	2,5	0,1
-İspanya	31,0	1,8	6,3	0,2	3,7	0,2
-Portekiz	0,1	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
-Avusturya	16,4	1,0	29,4	1,0	1,3	0,1
-İsveç	6,9	0,4	8,7	0,3	2,1	0,1
-Finlandiya	0,2	0,0	3,1	0,1	0,6	0,0
B. Diğer OECD Ülkeleri	374,9	22,1	617,6	20,2	440	22,0
-ABD	292,5	17,2	296,1	9,7	115,3	5,8
-Japonya	13,9	0,8	192,1	6,3	257,1	12,8
-İsviçre	50,9	3,0	35,4	1,2	63,3	3,2
-Diğerleri	17,6	1,0	94	3,1	4	0,2
II. İslam Ülkeleri	26,1	1,5	48,1	1,6	11,4	0,6
A. Orta-Doğu	24,9	1,5	46,7	1,5	7,6	0,4
-İran	1,6	0,1	2,1	0,1	2,7	0,1
-Irak	0,7	0,0	2,0	0,1	1,7	0,1
-S. Arabistan	14,5	0,9	9,1	0,3	0,7	0,0
-Kuveyt	0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
-Lübnan	1,5	0,1	0,4	0,0	0,7	0,0
-Suriye	1,9	0,1	0,5	0,0	0,6	0,0
-Ürdün	0,7	0,0	1,2	0,0	0,6	0,0
-Bahreyn	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
-Katar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-KKTC	3,5	0,2	28,9	0,9	0,0	0,0
-İKB	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
-BAE	0,2	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
-Yemen	0,1	0,0	2,3	0,1	0,0	0,0
B. Kuzey Afrika	0,4	0,0	0,4	0,0	3,5	0,2
-Libya	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
-Mısır	0,2	0,0	0,4	0,0	3,0	0,1
-Tunus	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
C. Diğer İslam Ülkeleri	0,7	0,0	1,0	0,0	0,3	0,0
III. Diğer Ülkeler	229,6	13,5	452,8	14,8	234,8	11,7
TOPLAM	1.700,0	100,0	3.060,0	100,0	2.004,0	100,0

(1) Eylül sonu itibarıyla

E. SERBEST BÖLGELER

2001 yılı Ağustos sonu itibarıyla faaliyette bulunan toplam 19 serbest bölgede 496'sı yabancı, 2.469'u yerli sermayeli olmak üzere toplam 2.965 firma faaliyet göstermekte olup, bu firmalarda yaklaşık 20.000 kişi istihdam edilmektedir.

1999 yılında 7,9 milyar dolar olan serbest bölgeler ticaret hacmi 2000 yılında 11,3 milyar dolara ulaşmıştır. 2001 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise 5,3 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşılmış olup, bu rakamın yıl sonunda 10 milyar dolar olması beklenmektedir. Serbest bölgelerde yapılan ticaret 2000 yılında toplam dış ticaret hacminin yüzde 15,8'ini oluştururken, bu oranın 2001 yılında yüzde 11,8 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2001 yılı Ocak-Ağustos dönemi itibarıyla serbest bölgeler ticaret hacminde, Türkiye yüzde 48,7, AB ülkeleri yüzde 28, diğer OECD ülkeleri ise yüzde 7,4 oranında paya sahip bulunmaktadır.

Aynı dönemde sektörler itibarıyla ticaret hacminde, sanayi sektörü yüzde 93,5, tarım sektörü ise yüzde 6,5'lik paya sahiptir.

2001 yılı Ocak-Ağustos döneminde serbest bölgeler ticaret hacminin yüzde 29,8'i İstanbul-Deri ve Endüstri, yüzde 25,2'si İstanbul Atatürk Havalimanı, yüzde 16,5'i Mersin ve yüzde 15,3'ü Ege Serbest Bölgesinde gerçekleştirilmiştir.

2001 yılı Ağustos sonu itibarıyla faaliyette olan 19 adet serbest bölge sayısının, Bakanlar Kurulu Kararı yayımlanan ve fizibilite çalışmaları devam edenlerle birlikte 2002 sonunda 23'ü bulması beklenmektedir.

5. KAMU FİNANSMANI

A. KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ

2001 yılında toplam kamu gelirlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yılın 0,8 puan üstünde yüzde 30,8 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Özelleştirme gelirleri hariç tutulduğunda, toplam kamu gelirlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yılın 1,5 puan üzerinde yüzde 30 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2001 yılında kamu gelirlerinin yüzde 81,4'ünü oluşturması beklenen vergi gelirlerinin GSMH içindeki payı 2000 yılına göre 0,2 puanlık artışla yüzde 25,1 seviyesine yükselecektir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krize rağmen vergi gelirlerinin geçen yılın seviyesinin üzerinde beklenmesinde Makroekonomik Programın hedeflerine ulaşılabilmesi ve deprem zararlarının telafi edilmesi amacıyla 2000 yılında alınan vergi önlemlerinin bazılarının süresinin 2002 yılı sonuna kadar uzatılmasının yanı sıra akaryakıt tüketim vergisi miktarlarının ve KDV oranlarının artırılması etkili olmuştur.

2001 yılında, vergi dışı normal gelirlerin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,2 puan azalışla yüzde 2,1 olacağı tahmin edilmektedir. Önemli bir faktör geliri sağlayan Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin (Türk Telekom) KİT sistemi dışına çıkarılmasına rağmen, faktör gelirlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 1,7 puan artarak yüzde 5,2'ye çıkması beklenmektedir. Bu gelişmede işsizlik sigortası fonunun faiz gelirleri ile enerji alanında faaliyet gösteren KİT'lerin mal ve hizmet satış fiyatlarının, enflasyon ve dolar kurundaki gelişmelere bağlı olarak artırılması ve KİT girdi maliyetlerinde sağlanan tasarruflar etkili olmuştur. Sosyal fonlardaki açığın 2001 yılında da devam edeceği ve GSMH içindeki payının 0,3 puan artışla yüzde 2,5 seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir. Sosyal güvenlik kuruluşları açıklarının artmasında, 2001 yılında yaşanan

ekonomik kriz nedeniyle prim gelirlerinin yeterince artırılamaması ve tahsilat oranının düşmesi ile emekli aylıklarında ve sağlık giderlerindeki artışlar önemli etkenlerdir.

2001 yılında, toplam kamu harcamalarının GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 3,8 puanlık bir yükselmeye yüzde 46,3'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Cari harcamaların GSMH'ya oranının 2000 yılındaki seviyesini koruyarak yüzde 12,5 olması, transfer harcamalarının 4,9 puan artışla yüzde 27,2 seviyesine çıkması beklenmektedir. Transfer harcamalarındaki yükselmeye konsolide bütçe faiz ödemelerindeki artış belirleyici olmuştur. Konsolide bütçe faiz ödemelerinin GSMH içindeki payının geçen yıla göre 5,8 puan artarak yüzde 22'ye çıkacağı tahmin edilmektedir.

2001 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 1,2 puan azalışla yüzde 5,7 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Kamu sabit sermaye yatırımlarındaki bu gerilemede kapatılan fonların yatırımları için bütçeden yeterli kaynak ayrılamaması ve Türk Telekomun KİT sistemi dışına çıkarılması dolayısıyla işletmeciler KİT yatırımlarında görülen azalma etkili olmuştur. Özellikle tarımsal KİT'lerin stoklarındaki reel azalmanın etkisiyle 2001 yılında toplam kamu yatırımlarının GSMH içindeki payının yüzde 5,1 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

2001 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 2,9 puan artışla yüzde 15,4 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Faiz ödemeleri hariç tutulduğunda, bir önceki yılda GSMH'nın yüzde 4,7'si oranında fazla veren kamu kesiminin 2001 yılında yüzde 7,7 oranında fazla vereceği tahmin edilmektedir. Bu gelişimde konsolide bütçe ve KİT sistemi belirleyici olmuştur.

Kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış konsolide bütçe ve sosyal güvenlik kuruluşlarının açıklarından kaynaklanmaktadır. 2000 yılında yüzde 10,9 oranında gerçekleşen konsolide bütçe açığının GSMH'ya oranının, özellikle kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonundaki bankalara verilen Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) faiz ödemelerinin etkisiyle, 2001 yılında yüzde 15,1'e yükselmesi beklenmektedir. Diğer yandan, GSMH'ya oran olarak 2000 yılında yüzde 0,2 oranında açık veren sosyal güvenlik kuruluşlarının bu açıklarının 2001 yılında yüzde 0,6'ya çıkacağı tahmin edilmektedir. 2000 yılında GSMH'nın yüzde 1,3'ü oranında fazla veren fonların, İşsizlik Sigortası Fonunun sisteme dahil edilmesine rağmen, özelleştirme gelirlerindeki azalmaya bağlı olarak bu fazlasının 2001 yılında yüzde 0,9'a düşmesi beklenmektedir. GSMH'ya oran olarak 2000 yılında yüzde 1,6 açık veren işletmeciler KİT finansman dengesinin 2001 yılında yüzde 0,3 oranında açık vereceği tahmin edilmektedir. Mahalli idarelerin bir önceki yılda verdiği yüzde 0,5 oranındaki açığın 2001 yılında yüzde 0,2'ye, özelleştirme kapsamındaki kuruluşların borçlanma gereğinin 0,3 puan azalışla yüzde 0,2'ye düşeceği beklenmektedir.

1994-1998 döneminde net dış borç ödeyicisi, 1999 ve 2000 yıllarında ise net dış borç kullanıcısı olan kamu kesiminin, 2001 yılında tekrar net dış borç ödeyicisi olacağı ve GSMH'nın yüzde 6,7'si oranındaki dış borç ödemesine karşılık yüzde 4,2 oranında dış borç kullanacağı tahmin edilmektedir.

2002 yılında, toplam kamu gelirlerinin GSMH içindeki payının 0,5 puan azalarak yüzde 30,3'e düşmesi öngörülmektedir. Kamu gelirlerindeki bu azalma vergi gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Vergi dışı normal gelirler ile özelleştirmeden sağlanacak gelir ve sosyal güvenlik kuruluşlarının dengelerinde hedeflenen iyileşme vergi gelirlerindeki GSMH'ya oran olarak 1,4 puanlık azalmayı kısmen telafi etmektedir.

2002 yılında toplam kamu harcamalarının GSMH içindeki payının 8 puan azalarak yüzde 38,3'e gerilemesi öngörülmüştür. Bu gerileme esas olarak faiz ödemelerinin reel olarak azalacağı öngörüsünden kaynaklanmaktadır. Nitekim faiz ödemeleri hariç tutulduğunda toplam kamu harcamalarının GSMH içindeki payının sadece 1,3 puan azalışla yüzde 23,2 seviyesinden yüzde 21,9 seviyesine gerilemesi programlanmıştır. Bu düşüşte konsolide bütçe sermaye transferleri ile kamu sabit sermaye yatırımlarında beklenen azalma etkili olacaktır.

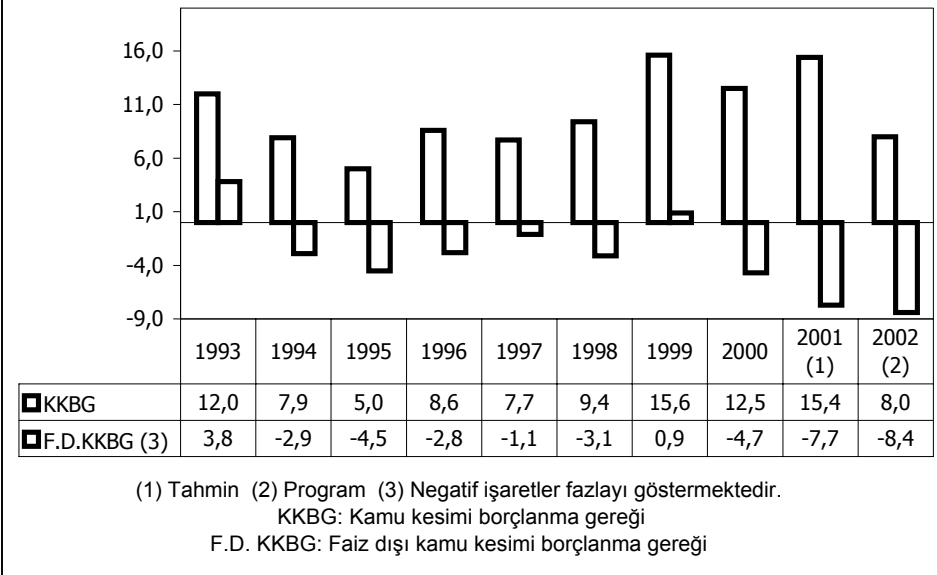
2002 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payının 0,4 puan düşüşle yüzde 5,3, toplam kamu tüketiminin GSMH içindeki payının ise 0,1 puan azalışla yüzde 12,4 seviyesine inmesi programlanmıştır.

2002 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının 2001 yılına göre 7,4 puan gerileyerek yüzde 8 olması hedeflenmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinde hedeflenen bu azalma esas itibarıyla, faiz ödemelerindeki reel düşmeye bağlı olarak konsolide bütçe, İşsizlik Sigortası Fonu ile özelleştirme gelirlerinden dolayı fon, sosyal güvenlik ve KİT dengelerinde hedeflenen iyileşmeden kaynaklanmaktadır. 2002 yılında bir önceki yıla göre, GSMH'ya oran olarak, konsolide bütçe dengesinde 5,5 puan, KİT dengesinde 0,6 puan, fon dengesinde 0,8 puan ve sosyal güvenlik kuruluşların dengesinde 0,6 puanlık iyileşme hedeflenmektedir.

Faiz ödemeleri hariç tutulduğunda 2002 yılında kamu kesimi finansmanının GSMH'nın yüzde 8,4'ü oranında fazla vermesi öngörülmektedir. Böylece faiz dışı fazlada geçen yıla göre GSMH'ya oran olarak 0,7 puanlık bir artış hedeflenmektedir. Bu iyileşme esas olarak konsolide bütçe dengesinden kaynaklanmaktadır.

2002 yılında kamu kesiminin GSMH'nın yüzde 5'i oranında net dış borçlanma yapması programlandığından net iç borçlanmanın GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 14,9 puan azalarak yüzde 3 seviyesine inmesi öngörülmüştür.

GRAFİK: 4- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH (Yüzde)

TABLO: II.19- Kamu Kesimi Toplam Gelir ve Harcamaları

	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)					(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)				
	1998	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)	1998	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)
Vergiler	11 029 176	17 320 163	31 325 435	46 362 566	66 584 246	20,6	22,1	24,9	25,1	23,7
-Vasıtasız	4 722 704	7 115 730	11 763 822	17 609 965	22 029 226	8,8	9,1	9,3	9,5	7,9
-Vasıtalı	6 128 159	9 866 228	19 007 367	28 102 682	43 481 498	11,5	12,6	15,1	15,2	15,5
-Servet	178 313	338 205	554 246	649 918	1 073 522	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
Vergi Dışı Normal Gelirler	676 371	1 262 285	2 901 937	3 891 045	7 941 665	1,3	1,6	2,3	2,1	2,8
Faktör Gelirleri	2 726 884	3 769 414	4 430 093	9 664 010	13 477 245	5,1	4,8	3,5	5,2	4,8
Sosyal Fonlar	-1 268 897	-2 404 468	-2 719 823	-4 563 791	-6 042 616	-2,4	-3,1	-2,2	-2,5	-2,2
TOPLAM	13 163 534	19 947 394	35 937 642	55 353 829	81 960 540	24,6	25,5	28,5	30,0	29,2
-Özelleştirme Gelirleri (3)	517 313	62 580	1 913 904	1 611 000	3 161 700	1,0	0,1	1,5	0,9	1,1
TOPLAM GELİR	13 680 847	20 009 974	37 851 546	56 964 829	85 122 240	25,6	25,6	30,0	30,8	30,3
Cari Harcamalar	5 922 692	10 480 809	15 593 737	23 102 482	34 687 705	11,1	13,4	12,4	12,5	12,4
Yatırım Harcamaları	3 638 333	5 158 668	8 774 176	9 333 284	14 433 945	6,8	6,6	7,0	5,1	5,1
-Sabit Sermaye	3 359 435	5 130 994	8 709 004	10 509 244	14 920 300	6,3	6,6	6,9	5,7	5,3
-Stok Değişmesi	278 898	27 674	65 172	-1 175 960	-486 355	0,5	0,0	0,1	-0,6	-0,2
Transfer Harcamaları	8 571 349	15 502 756	28 054 860	50 336 659	56 390 211	16,0	19,8	22,3	27,2	20,1
-Cari Transferler (Net)	8 072 924	14 407 016	26 316 157	48 067 906	54 855 867	15,1	18,4	20,9	26,0	19,6
-Sermaye Transferleri	498 425	1 095 740	1 738 703	2 268 753	1 534 344	0,9	1,4	1,4	1,2	0,5
Stok Değişim Fonu	592 182	1 076 796	1 114 043	2 720 541	2 067 141	1,1	1,4	0,9	1,5	0,7
TOPLAM HARCAMA	18 724 556	32 219 030	53 536 816	85 492 966	107 579 002	35,0	41,2	42,5	46,3	38,3
BORÇLANMA GEREĞİ	5 043 709	12 209 056	15 685 269	28 528 137	22 456 762	9,4	15,6	12,5	15,4	8,0

Kaynak: DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Özelleştirme gelirleri kamu kesimi genel dengesi tablolarında "sermaye transferleri" kalemi altında yer almaktadır.

TABLO: II.20- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve Finansmanı

	1997	1998	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)					
Konsolide Bütçe	2 240 652	3 894 989	9 284 650	13 725 384	27 847 200	26 952 700
KİT	-71 483	750 516	1 986 224	2 812 209	1 031 490	-116 287
-İşletmeci	165 425	690 189	1 766 254	1 994 098	629 887	904 717
Mahalli İdareler	83 099	206 187	273 743	682 636	343 304	479 597
Döner Sermaye	-4 956	-14 371	-33 442	-119 451	-90 439	-180 669
Sosyal Güv. Kuruluşları	25 769	204 709	194 484	233 662	1 087 203	-50
Fonlar	- 3 304	1 679	503 397	-1 649 171	-1 690 621	-4 678 529
Özelleştirme Kapsa. Kuru.	28 992	15 474	96 610	605 606	401 603	-1 021 004
TOPLAM KAMU	2 269 777	5 043 709	12 209 056	15 685 269	28 528 137	22 456 762
TOPLAM KAMU (FAİZ HARİÇ) (3)	-334 365	-1 675 368	670 859	-5 941 683	-14 180 834	-23 456 886
TOPLAM KAMU (ÖZEL. HARİÇ)	2 346 008	5 561 022	12 271 636	17 599 173	30 139 137	25 618 462
TOPLAM KAMU (3)						-20 295
(FAİZ+ÖZEL. HARİÇ)	-258 134	-1 158 055	733 439	-4 027 779	-12 569 834	186
BORÇLANMA GEREĞİNİN						
FINANSMANI						
TOPLAM	2 269 777	5 043 709	12 209 056	15 685 269	28 528 137	22 456 762
Dış Borçlanma (Net)	- 305 406	- 516 103	1 501 731	4 482 006	-4 552 306	14 033 590
-Dış Borç Ödemesi	- 901 631	-2 248 764	-2 645 085	-4 236 227	-12 380 405	-15 266 588
-Dış Borç Kullanımı	596 225	1 732 661	4 146 816	8 718 233	7 828 099	29 300 178
İç Borç/Alacak (Net)	2 575 183	5 559 812	10 707 325	11 203 263	33 080 443	8 423 172
-Bono (Net)	1 020 674	3 293 156	-2 493 400	-1 333 878	16 423 000	1 390 830
-Tahvil (Net)	1 484 844	1 311 144	12 233 900	10 141 531	6 964 000	12 094 790
-Hazine Kısa Vadeli Avansı	0	0	0	0	0	0
-Diğer	69 665	955 512	966 825	2 395 610	9 693 443	-5 062 448
	(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)					
Konsolide Bütçe	7,6	7,3	11,9	10,9	15,1	9,6
KİT	-0,2	1,4	2,5	2,2	0,6	-0,0
-İşletmeci	0,6	1,3	2,3	1,6	0,3	0,3
Mahalli İdareler	0,3	0,4	0,4	0,5	0,2	0,2
Döner Sermaye	-0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,1	-0,1
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	0,1	0,4	0,3	0,2	0,6	0,0
Fonlar	-0,0	0,0	0,7	-1,3	-0,9	-1,7
Özelleştirme Kap.Kuruluşlar	0,1	0,0	0,1	0,5	0,2	-0,4
TOPLAM KAMU	7,7	9,4	15,6	12,5	15,4	8,0
TOPLAM KAMU (FAİZ HARİÇ) (3)	-1,1	-3,1	0,9	-4,7	-7,7	-8,4
TOPLAM KAMU (ÖZEL. HARİÇ)	8,0	10,4	15,7	14,0	16,3	9,1
TOPLAM KAMU (3)						
(FAİZ+ÖZEL. HARİÇ)	-0,9	-2,2	0,9	-3,2	-6,8	-7,2
BORÇLANMA GEREĞİNİN						
FINANSMANI						
TOPLAM	7,7	9,4	15,6	12,4	15,4	8,0
Dış Borçlanma (Net)	-1,0	-1,0	1,9	3,6	-2,5	5,0
-Dış Borç Ödemesi	-3,1	-4,2	-3,4	-3,4	-6,7	-5,4
-Dış Borç Kullanımı	2,0	3,2	5,3	6,9	4,2	10,4
İç Borç/Alacak (Net)	8,8	10,4	13,7	8,9	17,9	3,0
-Bono (Net)	3,5	6,2	-3,2	-1,1	8,9	0,5
-Tahvil (Net)	5,1	2,4	15,6	8,1	3,8	4,3
-Hazine Kısa Vadeli Avansı	0	0	0	0	0	0
-Diğer	0,2	1,8	1,2	1,9	5,2	-1,8

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Negatif işaret fazlayı göstermektedir.

TABLO: II.21- 2000 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)											
	Genel+ Katma	Mahalli İdareler	Döner Sermaye	Sosyal Güvenlik Kuruluş	Fonlar	ALT TOPLAM	KİT					TOPLAM KAMU
							İşletmeci	Tasar- rufcu	TOPLAM	Öz Kap Kur	TOPLAM	
1 Vergiler	26.157.047	3.373.910	-5.778	0	1.903.595	31.428.774	-462.637	-17.884	-480.521	-177.064	-657.585	30.771.189
a Vastatasız	10.503.316	1.195.265	-5.778	0	728.604	12.421.407	-462.637	-17.884	-480.521	-177.064	-657.585	11.763.822
b Vastalı	15.653.731	2.178.645	0	0	1.174.991	19.007.367	0	0	0	0	0	19.007.367
2 Vergi Dışı N. Gelirler	1.919.051	847.068	-49.895	0	628.608	3.344.832	-215.192	0	-215.192	-227.703	-442.895	2.901.937
3 Faktör Gelirleri	2.114.189	1.042.351	319.774	358.047	28.635	3.862.996	288.910	21.134	310.044	257.053	567.097	4.430.093
4 Sosyal Fonlar	0	0	0	-2.958.388	238.565	-2.719.823	0	0	0	0	0	-2.719.823
5 (Cari Transferler)	-26.645.000	-1.493.014	86.187	2.395.700	-841.370	-26.497.497	66.340	115.000	181.340	0	181.340	-26.316.157
I KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	3.545.287	3.770.315	350.288	-204.641	1.958.033	9.419.282	-322.579	118.250	-204.329	-147.714	-352.043	9.067.239
II CARİ GİDERLER	-12.863.756	-2.266.626	0	0	-463.355	-15.593.737	0	0	0	0	0	-15.593.737
III. KAMU TASARRUFU	-9.318.469	1.503.689	350.288	-204.641	1.494.678	-6.174.455	-322.579	118.250	-204.329	-147.714	-352.043	-6.526.498
IV YATIRIMLAR	-3.493.364	-2.097.505	-135.329	-54.021	-719.452	-6.499.671	-1.714.075	-21.420	-1.735.495	-539.010	-2.274.505	-8.774.176
A Sabit Sermaye	-3.493.364	-2.098.400	-115.739	-54.021	-719.452	-6.480.976	-1.834.736	-21.420	-1.856.156	-371.872	-2.228.028	-8.709.004
B Stok Değişmesi	0	895	-19.590	0	0	-18.695	120.661	0	120.661	-167.138	-46.477	-65.172
V TASARRUF-YATIRIM FARKI	-12.811.833	-593.816	214.959	-258.662	775.226	-12.674.126	-2.036.654	96.830	-1.939.824	-686.724	-2.626.548	-15.300.674
VI SERMAYE TRANSFERLERİ	-913.551	-74.211	-74.929	25.000	873.945	-163.746	920.490	-309.336	611.154	282.039	893.193	729.447
1 Servet Vergileri	346.646	205.036	0	0	2.564	554.246	0	0	0	0	0	554.246
2 (Diğer Transferler)	-1.249.599	-115.307	5.504	0	1.215.079	-144.323	810.086	-171.302	638.784	253.721	892.505	748.182
3 (Kamulaş.ve S. Değer Art.)	-10.598	-163.940	-80.433	25.000	-343.698	-573.669	110.404	-138.033	-27.629	28.318	689	-572.980
VII KASA-BANKA/BORÇLANMA	13.725.384	668.027	-140.030	233.662	-1.649.171	12.837.872	1.116.164	212.505	1.328.669	404.685	1.733.354	14.571.226
1 Kasa-Banka Değişimi	0	150.717	-202.402	-14.935	-197.436	-264.056	-278.075	-446.400	-724.475	198.871	-525.604	-789.660
2 Dış Borçlanma(net)	3.053.183	-35.884	309	0	225.969	3.243.577	699.090	216.534	915.624	322.805	1.238.429	4.482.006
-Dış Borç Ödemesi	-3.653.019	-207.817	0	0	-115.426	-3.976.262	-247.467	-2.372	-249.839	-10.126	-259.965	-4.236.227
-Dış Borç Kullanımı	6.706.202	171.933	309	0	341.395	7.219.839	946.557	218.906	1.165.463	332.931	1.498.394	8.718.233
3 İç Borç/Alacak(net)	10.672.201	567.803	82.642	248.597	-1.677.704	9.893.539	1.573.083	442.372	2.015.455	83.930	2.099.385	11.992.924
4 Stok Değişim Fonu	0	-14.609	-20.579	0	0	-35.188	-877.934	0	-877.934	-200.921	-1.078.855	-1.114.043

(1) Geçici

TABLO: II.22- 2001 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Genel+ Katma	Mahalli İdareler	Döner Sermaye	Sosyal Güvenlik Kuruluş	Fonlar	ALT TOPLAM	KİT			TOPLAM KAMU
							İşletmeci	Öz Kap Kur	TOPLAM	
1 Vergiler	38.137.000	5.184.076	-13.502	0	3.091.189	46.398.763	-415.831	-270.284	-686.115	45.712.648
a Vastatasız	14.872.000	2.160.336	-13.502	0	1.277.246	18.296.080	-415.831	-270.284	-686.115	17.609.965
b Vastatlı	23.265.000	3.023.739	0	0	1.813.943	28.102.682	0	0	0	28.102.682
2 Vergi Dışı N. Gelirler	2.728.500	1.339.611	-75.487	0	292.155	4.284.779	-155.900	-237.834	-393.734	3.891.045
3 Faktör Gelirleri	3.786.831	1.656.127	358.828	715.732	500.228	7.017.746	1.639.963	1.006.301	2.646.264	9.664.010
4 Sosyal Fonlar	0	0	0	-5.378.150	814.359	-4.563.791	0	0	0	-4.563.791
5 (Cari Transferler)	-48.654.162	-2.154.752	151.909	3.662.000	-1.189.584	-48.184.589	109.358	7.325	116.683	-48.067.906
I KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	-4.001.831	6.025.061	421.748	-1.000.418	3.508.347	4.952.907	1.177.590	505.508	1.683.098	6.636.005
II CARİ GİDERLER	-18.670.000	-3.432.537	0	0	-999.945	-23.102.482	0	0	0	-23.102.482
III KAMU TASARRUFU	-22.671.831	2.592.524	421.748	-1.000.418	2.508.402	-18.149.575	1.177.590	505.508	1.683.098	-16.466.477
IV YATIRIMLAR	-4.799.700	-2.806.711	-154.020	-86.785	-288.810	-8.136.026	-1.373.837	176.579	-1.197.258	-9.333.284
a Sabit Sermaye	-4.799.700	-2.829.505	-175.382	-86.785	-288.810	-8.180.182	-1.854.852	-474.210	-2.329.062	-10.509.244
b Stok Değişmesi	0	22.794	21.362	0	0	44.156	481.015	650.789	1.131.804	1.175.960
V TASARRUF-YATIRIM FARKI	-27.471.531	-214.187	267.728	-1.087.203	2.219.592	-26.285.601	-196.247	682.087	485.840	-25.799.761
VI SERMAYE TRANSFERLERİ	-375.669	-92.873	-111.929	0	-528.971	-1.109.442	1.016.170	85.437	1.101.607	-7.835
1 Servet Vergileri	399.000	246.817	0	0	4.101	649.918	0	0	0	649.918
2 (Diğer Transferler)	-745.150	-129.613	269	0	-403.318	-1.277.812	1.095.385	439.198	1.534.583	256.771
3 (Kamulaş. ve S. Değer Art.)	-29.519	-210.077	-112.198	0	-129.754	-481.548	-79.215	-353.761	-432.976	-914.524
VII KASA- BANKA/BORÇLANMA	27.847.200	307.060	-155.799	1.087.203	-1.690.621	27.395.043	-819.923	-767.524	-1.587.447	25.807.596
1 Kasa-Banka Değişimi	0	-28.699	-185.432	0	38.969	-175.162	-407.302	-139.334	-546.636	-721.798
2 Dış Borçlanma(net)	-5.287.000	-458.227	454	0	33.093	-5.711.680	933.514	225.860	1.159.374	-4.552.306
-Dış Borç Ödemesi	-10.262.000	-671.127	0	0	-126.131	-11.059.258	-1.311.738	-9.409	-1.321.147	-12.380.405
-Dış Borç Kullanımı	4.975.000	212.900	454	0	159.224	5.347.578	2.245.252	235.269	2.480.521	7.828.099
3 İç Borç/Alacak(net)	33.134.200	830.230	94.539	1.087.203	-1.762.683	33.383.489	103.675	315.077	418.752	33.802.241
4 Stok Değişim Fonu	0	-36.244	-65.360	0	0	-101.604	-1.449.810	-1.169.127	-2.618.937	-2.720.541

(1) Gerçekleşme Tahmini

TABLO: II.23- 2002 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Genel+ Katma	Mahalli İdareler	Döner Sermaye	Sosyal Güvenlik Kuruluş	Fonlar	ALT TOPLAM	KİT			TOPLAM KAMU
							İşletmecisi	Öz Kap Kur	TOPLAM	
1 Vergiler	59.580.000	5.762.828	-21.717	0	1.613.806	66.934.917	-1.008.546	-415.647	-1.424.193	65.510.724
a Vastatasız	19.963.000	2.140.797	-21.717	0	1.371.339	23.453.419	-1.008.546	-415.647	-1.424.193	22.029.226
b Vasıtalı	39.617.000	3.622.031	0	0	242.467	43.481.498	0	0	0	43.481.498
2 Vergi Dışı N. Gelirler	6.001.795	2.103.445	-105.006	0	306.865	8.307.099	-160.473	-204.961	-365.434	7.941.665
3 Faktör Gelirleri	4.248.321	2.509.676	531.095	1.096.526	711.639	9.097.257	2.051.890	2.328.098	4.379.988	13.477.245
4 Sosyal Fonlar	0	0	0	-6.872.976	830.360	-6.042.616	0	0	0	-6.042.616
5 (Cari Transferler)	-60.099.818	-1.429.453	248.556	5.886.000	-256.152	-55.650.867	385.000	410.000	795.000	-54.855.867
I KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	9.730.298	8.946.496	652.928	109.550	3.206.518	22.645.790	1.267.871	2.117.490	3.385.361	26.031.151
II CARİ GİDERLER	-28.323.000	-5.088.584	0	0	-1.276.121	-34.687.705	0	0	0	-34.687.705
III KAMU TASARRUFU	-18.592.702	3.857.912	652.928	109.550	1.930.397	-12.041.915	1.267.871	2.117.490	3.385.361	-8.656.554
IV YATIRIMLAR	-7.096.000	-4.129.688	-311.589	-109.500	-4.000	-11.650.777	-2.524.230	-258.938	-2.783.168	-14.433.945
a Sabit Sermaye	-7.096.000	-4.130.300	-280.500	-109.500	-4.000	-11.620.300	-2.811.000	-489.000	-3.300.000	-14.920.300
b Stok Değişmesi	0	612	-31.089	0	0	-30.477	286.770	230.062	516.832	486.355
V TASARRUF-YATIRIM FARKI	-25.688.702	-271.776	341.339	50	1.926.397	-23.692.692	-1.256.359	1.858.552	602.193	-23.090.499
VI SERMAYE TRANSFERLERİ	-1.263.998	-186.820	-114.520	0	2.752.132	1.186.794	1.019.841	494.243	1.514.084	2.700.878
1 Servet Vergileri	731.000	342.522	0	0	0	1.073.522	0	0	0	1.073.522
2 (Diğer Transferler)	-1.945.000	-238.760	423	0	2.902.132	718.795	1.284.973	548.803	1.833.776	2.552.571
3 (Kamulaş. ve S. Değer Art.)	-49.998	-290.582	-114.943	0	-150.000	-605.523	-265.132	-54.560	-319.692	-925.215
VII KASA- BANKA/BORÇLANMA	26.952.700	458.596	-226.819	-50	-4.678.529	22.505.898	236.518	-2.352.795	-2.116.277	20.389.621
1 Kasa-Banka Değişimi	0	0	-281.297	0	20.000	-261.297	325.373	-309.939	15.434	-245.863
2 Dış Borçlanma(net)	13.466.900	-508.509	0	0	170.331	13.128.722	748.543	156.325	904.868	14.033.590
-Dış Borç Ödemesi	-11.351.100	-784.509	0	0	-210.137	-12.345.746	-2.822.777	-98.065	-2.920.842	-15.266.588
-Dış Borç Kullanımı	24.818.000	276.000	0	0	380.468	25.474.468	3.571.320	254.390	3.825.710	29.300.178
3 İç Borç/Alacak(net)	13.485.800	988.106	100.628	-50	-4.868.860	9.705.624	-169.199	-867.390	-1.036.589	8.669.035
4 Stok Değişim Fonu	0	-21.001	-46.150	0	0	-67.151	-668.199	-1.331.791	-1.999.990	-2.067.141

Not Kapatılan ve fon dengesi içinde yer almayan fonların vergi nitelikli gelirleri genel bütçe vergi gelirlerine dahil edilmiştir.

(1) Program

B. KONSOLİDE BÜTÇE

2000 yılı başında uygulamaya konulan Makroekonomik Program çerçevesinde, temel hedef olan kamu sektörü faiz dışı fazlasını artırmak ve kamu finansmanını sürdürülebilir bir yapıya kavuşturmak amacıyla gelir artırıcı ve harcama disiplinini sağlayıcı tedbirler alınmıştır.

2000 yılında konsolide bütçe harcamalarının GSMH içindeki payı bir önceki yıla göre 1,4 puan artarak yüzde 37,3'e yükselmiştir. 1999 yılında 13,7 olan faiz ödemelerinin GSMH'ya oranı 2000 yılında yüzde 16,2'ye çıkarken, faiz dışı harcamalar yüzde 22,2'den yüzde 21,1'e gerilemiştir. GSMH'ya oran olarak, faiz dışı harcamaların düşüşünde personel harcamalarındaki 0,9, işsizlik sigortası dahil sosyal güvenlik kuruluşlarına transferlerdeki 0,8 ve vergi iadelerindeki 0,2 puanlık gerileme belirleyici olmuştur. Buna karşılık, KİT transferleri ve deprem dolayısıyla fon giderlerinde bir artış olmuştur.

2000 yılı konsolide bütçe gelirleri ise, 2,4 puan artarak GSMH'nın yüzde 26,4'üne ulaşmıştır. Bu gelişmede, bazı gelir kalemlerinde düşme olmasına rağmen, yüzde 1,3'ü faiz vergisinden olmak üzere, GSMH'ya oranı yüzde 4,4'e ulaşan gelir artırıcı tedbirler etkili olmuştur.

Bu gelişmeler sonucunda, konsolide bütçe açığının GSMH içindeki payı bir önceki yıla göre 1 puan düşerek yüzde 10,9 olarak gerçekleşmiştir. Faiz ödemeleri hariç tutulduğunda, konsolide bütçe fazlasının GSMH'ya oranı 3,5 puanlık artışla yüzde 5,3'e yükselmiştir.

Makroekonomik Programın uygulamaya başlanmasıyla birlikte, faiz oranlarında dikkate değer bir gerileme sağlanarak borçlanmanın maliyeti düşürülmüş, faiz dışı fazlanın GSMH'ya oranının yükselmesi ve dış kaynak kullanımındaki artış sonucunda Hazinesin iç borç yönetimi nispeten rahatlamıştır.

1999 yılında yüzde 109,5 olan DİBS yıllık bileşik faiz oranı 2000 yılında yüzde 38'e gerilemiş, 479 gün olan ortalama borçlanma vadesi ise 410 gün olarak gerçekleşmiştir.

15,1 katrilyon liralık senede bağlanmamış görev zararı stoku da dahil edildiğinde, 2000 yılı iç borç stoku 51,5 katrilyon liraya yükselmekte, GSMH içindeki payı ise yüzde 40,9'a çıkmaktadır.

Kamu açıklarının finansmanının mali piyasalar üzerindeki baskısını hafifletmek amacıyla, 2000 yılı iç borç servisinin altında borçlanma politikası izlenmiştir. Nitekim, 2000 yılında 16,5 katrilyon lira anapara ve 18,8 katrilyon lira faiz ödemesi olmak üzere toplam 35,3 katrilyon liralık iç borç servisine karşılık 25,3 katrilyon lira borçlanma gerçekleştirilmiştir.

2001 yılı bütçesinde harcamaların 48,4 katrilyon lira, gelirlerin 43,1 katrilyon lira ve bunun sonucunda açığın 5,2 katrilyon lira olması öngörülmüştür. Ancak, 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan gelişmeler sonucu faiz oranları yüksek seviyelere ulaşmış, enflasyon oranı yükselmiş ve döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması ekonomideki belirsizliğin artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda toplam 30,6 katrilyon lira ek ödenek ihtiyacı ortaya çıkmış ve 21 Haziran 2001 tarihinde Ek Bütçe Kanunu yürürlüğe girmiştir.

2001 yılında, ek bütçeyle birlikte 79 katrilyon lira olarak öngörülen konsolide bütçe harcamalarının 78 katrilyon lira, 49,1 katrilyon lira olarak hedeflenen gelirlerin ise 50,2 katrilyon lira seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, 29,9 katrilyon lira

olarak öngörülen bütçe açığının 27,8 katrilyon lira olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Faiz dışı fazlanın öngörülen 11,3 katrilyon liranın üstünde, 12,7 katrilyon lira olması beklenmektedir.

2001 yılında GSMH'ya oran olarak, konsolide bütçe harcamalarının 4,9 puanlık artışla yüzde 42,2, konsolide bütçe gelirlerinin 0,7 puanlık artışla yüzde 27,1 ve böylece bütçe açığının 4,2 puanlık artışla yüzde 15,1 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Faiz harcamaları hariç tutulduğunda ise, bütçenin GSMH'ya oran olarak bir önceki yılın 1,6 puan üzerinde yüzde 6,9 oranında fazla vereceği tahmin edilmektedir.

2001 yılı hedeflerine ulaşmak amacıyla 2000 yılı sonunda ve 2001 yılı içinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı doğrultusunda bütçe gelirlerine ilişkin çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu çerçevede;

-Eğitime katkı payı uygulaması; İMKB, SPK, RTÜK ve RK hasılatlarından pay alınması; özel işlem ve özel iletişim vergilerinin uygulama süreleri 2002 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. Daha sonra eğitime katkı payı uygulama süresi 2010 yılı sonuna kadar uzatılmıştır.

-Gelir vergisi mükelleflerine yönelik hayat standardı esaslı tekrar uygulamaya konulmuştur.

-Kurumlar vergisinde geçici vergi oranı yüzde 20'den yüzde 25'e yükseltilmiş, gelir ve kurumlar vergisinde geçici verginin üçer aylık dönemlerle ödenmesine 2001 yılında da devam edilmiştir.

-Gelir vergisi dilimleri hedeflenen enflasyona göre artırılmıştır.

-Menkul sermaye iratları üzerinden yapılan stopajlar yüzde 16'ya, kurum kazançlarından istisna olan yatırım indirimi üzerindeki stopajlar yüzde 18'e yükseltilmiştir. 17 Ağustos 2001 tarihinden itibaren ise mevduat ve repo faizleri üzerinden alınan stopajlar vade yapılarına göre farklılaştırılmıştır.

-Nispi harçlar yüzde 50 oranında artırılmış, ayrıca maktu olan pasaport, vize ve trafik harçları yeniden değerlendirme oranında artırıldıktan sonra bir kat daha artırılmıştır.

-Motorlu taşıtlar vergisi yüzde 75 oranında artırılmıştır.

-Taşıt alım vergisi yüzde 60 oranında artırılmıştır.

-Doğalgaz teslimleri üzerinden alınan KDV oranları yüzde 8'den yüzde 17'ye yükseltilmiştir. 15 Mayıs 2001 tarihinden itibaren ise genel KDV oranı yüzde 18'e, yüzde 25'lik oran yüzde 26'ya yükseltilmiştir.

-Mükelleflere vergi borçlarını taksitlendirme imkanı getirilmiştir.

-Vergi tahsilatında etkinliği artırmak amacıyla aylık gecikme zammı oranı yüzde 10'a yükseltilmiştir.

-4481 sayılı Kanun ile yurt dışına çıkış yapanlardan 50 dolar karşılığı Türk Lirası harç alınması ve vadeli mevduat, döviz tevdiat ve katılma hesabı sahiplerinden her vade sonunda 1 milyon lira alınması uygulamasına başlanmıştır.

-Hazineye ait taşınmazların daha kısa sürede ekonomiye kazandırılması amacıyla bu taşınmaz malların satışına ilişkin esas ve usulleri düzenleyen 4706 sayılı yasa uygulamaya konulmuştur.

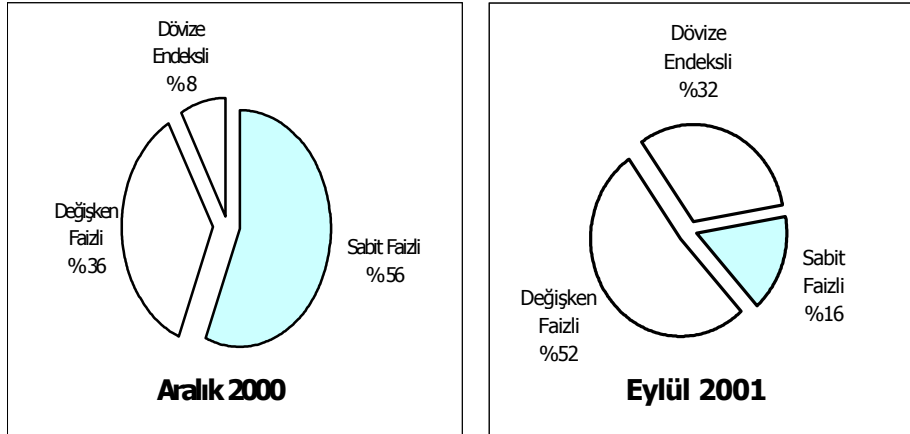
-Akaryakıt tüketim vergisi (ATV) miktarlarının her ay gerçekleşen TEFİ oranında artırılması uygulamasına geçilmiştir. Buna ek olarak, ATV Nisan ayında yaklaşık yüzde 20, Mayıs ayında ise yaklaşık yüzde 15 oranında artırılmıştır.

-Vergi kaçığının önlenmesi amacıyla vergi kimlik numarası kullanımının yaygınlaştırılması kararlaştırılmış ve mali işlemleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Gelirleri artırıcı tedbirlerle birlikte, harcamaları azaltıcı önlemler de alınmıştır. Bu çerçevede, Bütçe Uygulama Talimatıyla bazı harcama kalemlerinin yüzde 5'lik bölümü bloke edilmiş ve personel alımı sınırlandırılmıştır. Ayrıca Mayıs 2001 itibarıyla kamu bankalarında görev zararı yaratılması uygulamasına son verilerek söz konusu uygulamaların ancak bütçeye ödenek konulması ve kaynağının gösterilmesi ile mümkün olması şartı getirilmiştir. Bu çerçevede, 2001 yılında ek bütçe ile kamu bankalarına verilen görev zararı karşılığı olarak 400 trilyon lira ödenek konulmuştur.

Memur ve sözleşmeli personel maaşlarının hedeflenen TÜFE oranı kadar artırılması uygulamasına 2001 yılında da devam edilmiştir.

GRAFİK : II. 5 - İç Borç Stokunun Yapısı

	(Katrilyon TL) (Yüzde Dağılım)			
	Aralık 2000	Eylül 2001	Aralık 2000	Eylül 2001
Toplam	36,4	105,8	100	100
Sabit Faizli	20,4	16,8	56	16
Değişken Faizli	13,0	55,3	36	52
Döviz Endeksli	3,0	33,7	8	32

Alınan tedbirler sonucunda, 2001 yılında, GSMH'ya oran olarak, bir önceki yıla göre, personel harcamalarının 0,2 puan artışla yüzde 8,1 seviyesine yükseleceği, diğer cari harcamaların 0,3 puan düşüşle yüzde 2,6, yatırım harcamalarının ise 0,2 puan düşüşle yüzde 2 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir. Transfer harcamalarının GSMH'ya oranının ise 5,2 puanlık artışla yüzde 29,5 seviyesine çıkması beklenmektedir. Transfer

harcamalarının önemli oranda artarak bütçe içindeki payının yüzde 69,9'lara ulaşmasını sağlayan ana kalem borç faiz ödemeleridir. GSMH'ya oran olarak borç faizi ödemelerinin 5,8 puanlık artışla yüzde 22 seviyesine yükseleceği tahmin edilmektedir.

2001 yılında, konsolide bütçe gelirlerinin GSMH'nın yüzde 27,1'i düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Faiz vergisi hariç gelir vergisinin 1,2 puanlık artışla GSMH'nın yüzde 6,2'si seviyesine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmede, döviz kurlarında ve faiz oranlarındaki artışın stopaj tahsilatına yansımaları etkili olmuştur. Mal ve hizmetlerden alınan vergilerin GSMH'ya oranının ise 0,5 puan artarak yüzde 9,5'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu artışın önemli bir bölümü akaryakıt tüketim vergisinden kaynaklanmaktadır. Ekonomik büyüme ve ithalattaki daralmaya paralel olarak ithalden alınan katma değer vergisi, damga vergisi ve taşıt alım vergisinin GSMH'ya oranında azalma olacağı tahmin edilmektedir. Böylece, vergi gelirlerinin GSMH'ya oranının yüzde 20,9 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

Vergi dışı normal gelirlerin ise, özellikle 2001 yılı Bütçesinde öngörülen 3.661 trilyon liralık özelleştirme gelirinin sadece 1.533 trilyon lirasının gerçekleşmesi nedeniyle, bütçe hedefinin 1,5 puan altında GSMH'nın yüzde 3,7'si seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Özel gelir ve fonların GSMH'ya oranının ise bir önceki yıl seviyesinde yüzde 2,3 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2001 yılında, uluslararası piyasalardan borçlanma imkanının daralması sonucunda net dış borç ödeyicisi konumuna gelinmiştir. Böylece, 2001 yılı bütçe açığının finansmanında iç kaynakların kullanımı giderek artmıştır.

Tasarruf mevduatı sigorta fonu (TMSF) kapsamındaki bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi ile kamu bankalarının birikmiş görev zararlarının tasfiyesi ve sermaye ihtiyaçlarının karşılanması için verilen özel tertip devlet tahvilleri nakit dışı iç borç stokunu önemli ölçüde artırmıştır. Yaşanan iki krizin borçlanma maliyetlerini yükseltmesi ve ilave borçlanma ihtiyacı yaratması borç yönetimi üzerindeki baskıyı artırırken kamu ve fon bankalarına verilen değişken faizli tahviller, Hazine'nin borçlanma yükünü ve maliyetini daha da yükseltmiştir. Bankaların değişken faizli senetlerden elde edecekleri faiz geliriyle yüksek faizli gecelik borçlanma ihtiyaçları azalmıştır.

Nakit dışı borç stokundaki yükselişe ek olarak, krizlerin derinleştiği belirsizlik ortamının etkisiyle kısalan vade yapısı ve artan faiz oranları borç stokundaki yükselişte önemli bir etkiye sahip olmuştur. Eylül ayı sonu itibarıyla 105,8 katrilyon liraya ulaşan iç borç stokunun yüzde 32'si dövizde endeksli, yüzde 52'si değişken faizli ve yüzde 16'sı da sabit faizli senetlerden oluşmaktadır. İç borç stokunun alıcılara göre dağılımına bakıldığında ise, 24,5 katrilyon lirası Merkez Bankası, 21,5 katrilyon lirası kamu bankaları, 16,5 katrilyon lirası TMSF kapsamındaki bankalar ve 9,2 katrilyon lirası da diğer kamu kuruluşları olmak üzere toplam 71,7 katrilyon lirasının kamu kesiminin, 34,1 katrilyon lirasının ise özel kesimin elinde bulunduğu görülmektedir.

Bir yandan ekonominin içinde bulunduğu borç-faiz kısır döngüsü, diğer yandan borç stokundaki önemli artışlar iç borç yönetimini zorlaştırmıştır. Bunun üzerine Hazine Müsteşarlığı tarafından Haziran 2001 tarihinde gerçekleştirilen takas işlemiyle ihale yöntemiyle ihraç edilmiş ve vadeleri 2001 ve 2002 yıllarında dolan 9,8 katrilyon lira tutarında TL cinsinden senet, dövizde endeksli ve TL cinsinden değişken faizli yeni senetlerle değiştirilmiştir.

Takas işlemi sonucunda Hazine, vadesi 2001 yılında dolan bir kısım senedin anapara ve faiz ödemelerini erteleme imkanına kavuşmuş ve borçlanma ihtiyacı düşmüştür. Bankacılık kesiminin kur riski kısmen bütçe tarafından üstlenilmiştir.

Bu gelişmelere rağmen, mali piyasaların içinde bulunduğu kriz ortamı nedeniyle, 2001 Eylül sonu itibarıyla ortalama borçlanma vadesi 144 güne düşmüş, yıllık ortalama bileşik faiz oranı ise yüzde 104,8'e yükselmiştir.

İç borçlanmanın sürdürülebilirliğini ve bireysel yatırımcıların kamu kağıtlarına yönelmelerini sağlamak amacıyla, son dönemde sıkça başvurulan dövize endeksli senet ihracı ve halka arz yönteminin yanısıra, 31 Aralık 2004 tarihine kadar, 26 Temmuz 2001-31 Aralık 2002 tarihleri arasında ihraç edilen iç borçlanma senetlerinin faiz gelirleri ve elden çıkarılmasından sağlanan diğer kazançlar toplamının 2001 yılında 50 milyar lirası gelir vergisinden istisna tutulmuştur. 2002, 2003 ve 2004 yıllarında vergiden istisna tutulacak tutarlar yeniden değerlendirilme oranına göre belirlenecektir.

TABLO: II.24 - İç Borç Stokundaki Gelişmeler

	Cari Fiyatlarla, Trilyon TL.				GSMH'ya Oranlar, Yüzde			
	1998	1999	2000	2001(1)	1998	1999	2000	2001(1)
Toplam	11 613	22 920	36 421	105 769	21,7	29,3	28,9	57,2
Tahvil	5 772	19 683	34 363	91 694	10,8	25,1	27,3	49,6
Nakit	3 816	16 961	27 373	34 373	7,1	21,7	21,7	18,6
Nakit	1 956	2 723	6 990	57 321	3,7	3,5	5,5	31,0
Dışı								
Bono	5 841	3 237	2 058	14 075	10,9	4,1	1,6	7,6
Nakit	5 696	3 237	2 049	14 075	10,6	4,1	1,6	7,6
Nakit	145	0	8	0	0,3			
Dışı								

(1) Ocak-Eylül dönemini kapsamaktadır. 2001 yılında yıllık GSMH kullanılmıştır.

2002 yılı konsolide bütçe harcamaları 98,1 katrilyon lira, faiz dışı harcamalar ise 55,3 katrilyon lira olarak programlanmıştır. Böylece, harcamaların GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 7,2 puan düşerek yüzde 35, faiz dışı harcamaların ise 0,6 puan düşerek yüzde 19,7 olması hedeflenmiştir. Toplam ödeneklerin yüzde 22,3'ü personel, yüzde 7,9'u diğer cari, yüzde 5,8'i yatırım, yüzde 43,6'sı faiz ödemeleri, yüzde 8,1'i işsizlik sigortası dahil sosyal güvenlik kuruluşları, yüzde 3,5'i vergi iadeleri, yüzde 8,8'i ise diğer transfer ödeneklerine ayrılmıştır.

Memur maaşlarının 2002 yılının ilk altı ayı için yüzde 10 oranında artırılması ve endeksleme uygulamasına devam edilmesi programlanmıştır. Böylece, 21,9 katrilyon lira olarak öngörülen personel giderlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,3 puan azalışla yüzde 7,8 düzeyine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Diğer cari harcamalar, savunma ve güvenlik hizmetlerinin ihtiyaçları dikkate alınarak 7,8 katrilyon lira olarak belirlenmiştir. Bu durumda, diğer cari harcamaların GSMH içindeki payı bir önceki yıla göre 0,2 puan artarak yüzde 2,8 oranına ulaşmaktadır.

2002 yılında 5,7 katrilyon lira olarak programlanan konsolide bütçe yatırım ödeneğinin GSMH içindeki payının 2001 yılı seviyesini koruyarak yüzde 2 olacağı öngörülmektedir.

2002 yılında transfer harcamaları için ayrılan 62,7 katrilyon liralık ödeneğin yüzde 68,3'ü faiz ödemelerine, yüzde 12,7'si işsizlik sigortası dahil sosyal güvenlik kuruluşlarına,

yüzde 2,6'sı KİT transferlerine, yüzde 5,4'ü vergi iadelerine, yüzde 3,4'ü tarımsal destekleme ile ilgili sübvansiyonlara, yüzde 7,6'sı ise diğer iktisadi ve sosyal transferlere ayrılmıştır. 42,8 katrilyon lira olması öngörülen borç faiz ödemelerinin GSMH'ya oranının 6,7 puan gerileyerek yüzde 15,3'e düşmesi beklenirken, işsizlik sigortası dahil sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan transferlerin ve KİT transferlerinin GSMH'ya oranının 2001 yılı seviyesinde kalarak sırasıyla yüzde 2,8 ve yüzde 0,6 olacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte, vergi iadelerinin GSMH'ya oranının 0,1 puan artışla yüzde 1,2'ye, tarımsal destekleme ile ilgili sübvansiyonların ise doğrudan gelir desteği ödemelerinin etkisiyle 0,3 puan artışla yüzde 0,8'e yükselmesi programlanmıştır.

2002 yılında, 71,1 katrilyon lira olarak hedeflenen konsolide bütçe gelirlerinin GSMH içindeki payının yüzde 25,3 olacağı öngörülmüştür. 2002 yılında 57,9 katrilyon lira olması beklenen vergi gelirlerinin GSMH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,3 puan azalarak yüzde 20,6 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir. Vergi gelirlerindeki bu daralma daha çok gelir üzerinden alınan vergilerden kaynaklanmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergilerin, 2001 yılında yaşanan ekonomik daralmanın ve 2002 yılında faiz oranlarında beklenen düşmenin sonucu GSMH'ya oran olarak yüzde 6,8 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir. Gelir vergisindeki bu daralmaya karşın özellikle akaryakıt tüketim vergisi hasılatındaki artış ile mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin 2001 yılına göre 0,7 puan artarak GSMH'nın yüzde 10,2'si, dış ticaret üzerinden alınan vergilerin ise 0,3 puan artarak GSMH'nın yüzde 3,4'ü seviyesine yükseleceği tahmin edilmektedir.

2002 yılında konsolide bütçe vergi gelirlerinin harcamaları karşılama oranının geçen yılın 9,7 puan üstünde, yüzde 59,1 civarında olması öngörülmüştür. Vergi gelirleri içinde vasıtasız vergilerin payı yüzde 39,6'dan yüzde 34,1'e inerken, vasıtalı vergilerin payı yüzde 60,4'den yüzde 65,9'a yükselmektedir. Böylece, gerek vasıtalı vergilerin payının artması, gerekse geçici vergi ve stopaj uygulamalarının önemli boyuta ulaşması nedeniyle, toplam vergi gelirlerinin çok önemli bir kısmı yıl içi ekonomik aktiviteye bağlı hale gelmiştir.

2002 yılında, vergi dışı normal gelirlerin 6,9 katrilyon lira, özel gelir ve fon toplamının 6 katrilyon lira, GSMH içindeki paylarının ise sırasıyla yüzde 2,5 ve yüzde 2,1 olması programlanmıştır. Bütçede özelleştirme uygulamaları için gelir öngörülmemiştir. Ayrıca, mevcut ve kapatılan fonlardan tahsil edilmesi öngörülen 5 katrilyon liralık gelir, vergi ve vergi dışı normal gelirler olmak üzere, yıl içinde bütçenin ilgili gelir kalemlerine dağıtılacaktır.

Bu harcama ve gelir hedefleri sonucunda, 2002 yılı konsolide bütçe açığının 27 katrilyon lira olması öngörülmüştür. Böylece, konsolide bütçe açığının GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 5,5 puan azalarak yüzde 9,6, faiz dışı bütçe fazlasının 1,3 puan azalarak yüzde 5,6 olması hedeflenmiştir.

Bütçe açığı ile iç ve dış borç anapara ödemelerinden oluşan 93,1 katrilyon liralık finansman ihtiyacının, yüzde 26,6'sının dış borçlanmayla, yüzde 73,4'ünün ise iç borçlanmayla karşılanması öngörülmektedir.

TABLO: II.25 - Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri

	Cari Fiyatlarla, Trilyon TL			Yüzde Artış		Yüzde Dağılım			GSMH İçindeki Paylar		
	2000	2001 (1)	2002 (2)	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
HARCAMALAR	46.970	77.998	98.071	66,1	25,7	100,0	100,0	100,0	37,3	42,2	35,0
Cari	13.590	19.700	29.683	45,0	50,7	28,9	25,3	30,3	10,8	10,7	10,6
- Personel	9.979	14.900	21.891	49,3	46,9	21,2	19,1	22,3	7,9	8,1	7,8
- Diğer Cari	3.611	4.800	7.792	32,9	62,3	7,7	6,2	7,9	2,9	2,6	2,8
Yatırım	2.767	3.770	5.736	36,2	52,2	5,9	4,8	5,8	2,2	2,0	2,0
Transfer	30.613	54.529	62.652	78,1	14,9	65,2	69,9	63,9	24,3	29,5	22,3
GELİRLER	33.245	50.151	71.118	50,9	41,8	100,0	100,0	100,0	26,4	27,1	25,3
Genel Bütçe	32.939	49.750	70.818	51,0	42,3	99,1	99,2	99,6	26,1	26,9	25,2
- Vergi Gelirleri	26.504	38.536	57.911	45,4	50,3	79,7	76,8	81,4	21,0	20,9	20,6
- Vergi Dışı Normal Gelirler	3.486	6.874	6.907	97,2	0,5	10,5	13,7	9,7	2,8	3,7	2,5
- Özel Gelir ve Fonlar	2.949	4.340	6.000	47,2	38,2	8,9	8,7	8,4	2,3	2,3	2,1
Katma Bütçe	306	401	300	31,2	-25,2	0,9	0,8	0,4	0,2	0,2	0,1
BÜTÇE AÇIĞI	-13.725	-27.847	-26.953	102,9	-3,2				-10,9	-15,1	-9,6
Emanet ve Avanslardaki Net Değişme	95	0	0						0,1	0,0	0,0
NAKİT AÇIĞI	-13.631	-27.847	-26.953	104,3	-3,2				-10,8	-15,1	-9,6
BORÇ İDARESİ											
Borç Ödemeleri	20.129	51.246	66.176	154,6	29,1	100,0	100,0	100,0	16,0	27,7	23,6
- Dış Borç Ödemesi	3.653	10.262	11.351	180,9	10,6	18,1	20,0	17,2	2,9	5,6	4,0
- İç Borç Ödemesi	16.476	40.984	54.825	148,8	33,8	81,9	80,0	82,8	13,1	22,2	19,5
- Tahvil	9.514	16.666	16.858	75,2	1,2	47,3	32,5	25,5	7,6	9,0	6,0
- Bono	6.962	24.318	37.967	249,3	56,1	34,6	47,5	57,4	5,5	13,2	13,5
Borçlanma	32.618	69.346	93.129	112,6	34,3	100,0	100,0	100,0	25,9	37,5	33,2
- Dış Borç Kullanımı	6.706	4.975	24.818	-25,8	398,9	20,6	7,2	26,6	5,3	2,7	8,8
- İç Borçlanma	25.911	64.371	68.311	148,4	6,1	79,4	92,8	73,4	20,6	34,8	24,3
- Tahvil	19.656	23.630	28.953	20,2	22,5	60,3	34,1	31,1	15,6	12,8	10,3
- Bono	5.628	40.741	39.358	623,9	-3,4	17,3	58,8	42,3	4,5	22,0	14,0
- Merkez Bankası (Net)	0	0	0			0,0	0,0	0,0			
- KOF Geri Dönüş	628	0	0			1,9	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0
Diğer	1.142	9.747	0	753,5		3,5	14,1	0,0	0,9	5,3	0,0

(1) Tahmin (2) Program

C. MAHALLİ İDARELER

Mahalli idareler dengesi; belediyeler, il özel idareleri, büyük şehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idareleri ile doğal gaz ve toplu taşıma işletmeleri ve İller Bankası hesaplarını kapsamaktadır.

2000 yılında mahalli idare açığı bir önceki yıla göre yüzde 149,4 oranında artarak 683 trilyon liraya ve GSMH'ya oran olarak da yüzde 0,5 düzeyine yükselmiştir. Bu yükselme, mahalli idareler yatırımlarındaki artış ve il özel idareleri finansman fazlasının azalmasından kaynaklanmaktadır.

2001 yılında bir önceki yıla göre yüzde 54,1 oranında artarak 8.427 trilyon liraya ulaşması beklenen mahalli idare gelirlerinin GSMH içindeki payının yüzde 4,6 olacağı tahmin edilmektedir. Gelirlerin yüzde 64,4'ünü vergiler, yüzde 15,9'unu vergi dışı normal gelirler, yüzde 19,7'sini faktör gelirleri oluşturmaktadır. Vergi gelirlerinin bir önceki yıla göre yüzde 51,7 oranında artarak 5.431 trilyon lira olması, GSMH içindeki payının da yüzde 2,9 seviyesinde kalması beklenmektedir.

2001 yılı mahalli idare harcamalarının bir önceki yıla göre yüzde 42,6 oranında artarak 8.770 trilyon liraya ulaşacağı, GSMH içindeki payının da yatırım harcamalarındaki düşüşün etkisiyle 0,2 puan azalarak yüzde 4,7 olacağı tahmin edilmektedir. Harcamaların yüzde 39,1'ini cari giderler, yüzde 32,4'ünü sabit sermaye yatırımları, yüzde 28,5'ini de diğer harcamalar oluşturmaktadır.

Bu gelişmeler sonucunda mahalli idarelerin 2001 yılında 343 trilyon lira açık vermesi ve açığın GSMH içindeki payının yüzde 0,2 olması beklenmektedir. Mahalli idareler açığının azalmasında, yatırım harcamalarındaki gerilemenin yanı sıra vergi ve faktör gelirlerindeki artış etkili olacaktır. Belediyelerin artan borçları karşısında genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paylarda yapılan kesintinin yarattığı nakit sıkıntısı, yatırım eğiliminin azalmasında en önemli etkidir.

2002 yılında, mahalli idare gelirleri 10.718 trilyon lira, harcamaları 11.198 trilyon lira, GSMH içindeki payları ise sırasıyla yüzde 3,8 ve yüzde 4 olarak öngörülmüştür. Böylece, mahalli idareler açığının GSMH içindeki payının yüzde 0,2 düzeyinde kalması ve 480 trilyon lira olarak gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Bu gelişmede, cari giderlerin GSMH'ya oran olarak azalması ve yatırım harcamalarının aynı düzeyde kalması en önemli etkenler olacaktır.

Fonların tasfiye edilmesinin bir sonucu olarak, mahalli idarelere kaynak aktaran Belediyeler Fonu, İl Özel İdareleri Fonu ve Mahalli İdareler Fonunun kapatılması, mahalli idareler gelir ve harcamalarının GSMH içindeki payının azalmasında temel etken olmaktadır.

Fonların bütçe kapsamına alındığı 1993 yılından itibaren fonlardan mahalli idarelerin kullanımı için aktarılan miktar sürekli olarak gerilemiştir. Nitekim, 2000 yılında 657 trilyon lirası Belediyeler Fonu olmak üzere toplam 893 trilyon lira gelir kaydedilirken, bu idarelere sadece 76 trilyon lira aktarılmıştır. 2001 yılında ise 952 trilyon lirası Belediyeler Fonundan olmak üzere toplam 1.213 trilyon lira gelir kaydedilmesi, buna karşılık bu idarelere 86 trilyon lira aktarılması beklenmektedir. Özellikle, Belediyeler Fonu kaynaklarını kısıtlı mali imkanlara sahip küçük ölçekli belediyelerin alt yapı yatırımlarında kullanan İller Bankasının mali yapısı bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmiştir.

TABLO: II.27– Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Mahalli İdarelere Ayrılan Paylar

	Cari Fiyatlarla, Milyar TL			GSMH İçindeki Paylar (%)		
	2000	2001 (1)	2002 (2)	2000	2001 (1)	2002 (2)
Belediyeler	1 315 293	2 087 330	3 037 485	1,0	1,1	1,1
Büyük Şehir Belediyeleri	845 773	1 296 870	1 890 894	0,7	0,7	0,7
İl Özel İdareleri	249 687	349 204	505 876	0,2	0,2	0,2
Belediyeler Fonu	657 071	951 976		0,5	0,5	
-Kullanılan Ödenek (3)	47 800	56 145		0,0	0,0	
İl Özel İdareleri Fonu	61 326	88 850		0,0	0,0	
-Kullanılan Ödenek (3)	20 550	18 500		0,0	0,0	
Mahalli İdareler Fonu	174 472	171 990		0,1	0,1	
-Kullanılan Ödenek (3)	7 600	11 250		0,0	0,0	
TOPLAM (4)	2 486 703	3 819 299	5 434 255	2,0	2,1	1,9
TOPLAM (5)	3 303 622	4 946 220	5 434 255	2,6	2,7	1,9

(1) Tahmin

(2) Program

(3) 2002 yılında fonların tasfiye edilmesi nedeniyle, fonların devam eden hizmetleri ilgili bakanlık bütçelerine konulacak ödeneklerle karşılanacaktır.

(4) Mahalli idarelerin kullandıkları net tutarı ifade etmektedir.

(5) Mahalli idarelere aktarılan toplam brüt tutarı ifade etmektedir.

TABLO : II.28 - Mahalli İdareler Gelir ve Harcamaları (1)

	Cari Fiyatlarla, Milyar TL			GSMH İçindeki Paylar (%)		
	2000(2)	2001(3)	2002(4)	2000(2)	2001(3)	2002(4)
GELİRLER	5 468 365	8 426 631	10 718 471	4,3	4,6	3,8
1.Vergiler	3 578 946	5 430 893	6 105 350	2,8	2,9	2,2
2.Vergi Dışı Normal Gelir	847 068	1 339 611	2 103 445	0,7	0,7	0,8
3.Faktör Gelirleri	1 042 351	1 656 127	2 509 676	0,8	0,9	0,9
HARCAMALAR	6 151 001	8 769 935	11 198 068	4,9	4,7	4,0
1.Cari Giderler	2 266 626	3 432 537	5 088 584	1,8	1,9	1,8
2.Yatırım Harcamaları	2 112 114	2 842 955	4 150 689	1,7	1,5	1,5
a.Sabit Sermaye	2 098 400	2 829 505	4 130 300	1,7	1,5	1,5
b.Stok Değişimi	13 714	13 450	20 389	0,0	0,0	0,0
3.Cari Transferler	1 493 014	2 154 753	1 429 453	1,2	1,2	0,5
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	163 940	210 077	290 582	0,1	0,1	0,1
5.Sermaye Transferleri	115 307	129 613	238 760	0,1	0,1	0,1
GELİR-GİDER FARKI	-682 636	-343 304	-479 597	-0,5	-0,2	-0,2

(1) Belediyeler, il özel idareleri, İller Bankası ve büyük şehir belediyelerine bağlı su ve kanalizasyon idareleri ile doğalgaz ve toplu taşıma işletmelerini kapsamaktadır.

(2) Geçici

(3) Tahmin

(4) Program

Borç kullanımı ve ödemelerinde mali prensiplerin sağlıklı bir şekilde oluşmaması sonucu, Hazine garanti verdiği dış borçların geri ödemesinin önemli bir bölümünü üstlenmek zorunda kalmaktadır. Nitekim, 1992-2000 döneminde Hazine, mahalli idarelerin toplam 3.920 milyon dolar garantili ve garantisiz dış borç ödemesini üstlenmiştir. Hazine garantili dış borçlanmaya 1998 yılından itibaren bütçe kanunları ile

getirilen sınırlama sonrasında Hazine garantisi ile sağlanan dış kredi miktarı oldukça azalmış ve 1998 yılında 2.420 milyon dolar olan mahalli idareler dış borç stoğu 2001 yılı Haziran ayı itibarıyla 1.784 milyon dolara kadar gerilemiştir. Buna karşılık mahalli idarelerin üstlenilen dış borç ödemeleri dolayısıyla Hazineye borçları 2000 yılı sonu itibarıyla toplam 2.165 trilyon liraya ulaşmıştır. Bu durum ise önümüzdeki dönemde gerek genel bütçe vergi paylarının kesilmesi gerekse dış finansman imkanlarının sınırlanması nedeniyle özellikle büyük şehir belediyeleri ve bağlı işletmelerinin yatırım ve finansman imkanlarını olumsuz yönde etkileyecektir. 2002 yılında 998 trilyon lira dış borç ödemesinin Hazine tarafından üstlenileceği tahmin edilmektedir.

D. DÖNER SERMAYELİ İŞLETMELER

Döner sermayeli işletmeler iki grupta toplanabilir. Birinci grupta, genel ve katma bütçeli idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren ve sayıları 2001 yılı sonu itibarıyla 2.500'ü bulan işletmeler yer almaktadır. Bu grupta yer alan kuruluşların bir kısmı ilk defa kamu sektörü hesapları içine 2002 yılı programı kapsamında dahil edilmektedir. İkinci grupta ise bu kuruluşların dışında kalan ve kendi özel bütçeleri olan TRT, Milli Piyango ve YURTKUR Genel Müdürlükleri ile Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü bulunmaktadır.

Genel ve katma bütçeli idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren döner sermayeli işletmeler, kanunlarla bağlı oldukları kurumlara verilen asli ve sürekli kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sürecinde ortaya çıkan, piyasada fiyatlandırılabilen ve genel idare ilkelerine göre yürütülmesi mümkün olmayan mal ve hizmetlerin üretilmesi ve yararlanıcılara sunulabilmesi açısından 1050 sayılı Genel Muhasebe Kanunu başta olmak üzere çeşitli kanunlara dayanılarak kurulan birimlerdir.

2002 yılı programı öncesinde, birinci grupta yer alan döner sermayeli işletmelerin bir kısmı yatırım harcamaları tutarında kamu hesaplarına dahil edilmekle birlikte, geri kalan kısmı ise mali raporlama yapılmadığı için kamu hesapları dışında tutulmuştur.

İkinci grupta yer alan kuruluşlar ise, özel kanunlarla belli amaçları yerine getirmek için kurulan ve bu kanunların kendilerine devrettiği yetki çerçevesinde kendi kaynakları ile giderlerini karşılayan ve ayrı bir kurumsal yapı içinde faaliyetlerini sürdüren kamusal birimlerdir.

2002 yılı programı itibarıyla döner sermayeli işletmeler toplam gelir, gider ve diğer mali büyüklükleri açısından kamu kesimi genel dengesi hesaplarına 1999 yılından başlamak üzere dahil edilmiştir.

1999 yılında, GSMH'nin yüzde 0,04'ü düzeyinde net fazla veren döner sermayeli işletmeler, 2000 yılında Orman Genel Müdürlüğüne bağlı işletmelerin açığının fazlaya dönüşmesiyle birlikte önemli bir iyileşme göstererek net bütçe fazlasını GSMH'nin yüzde 0,09'una çıkarmışlardır.

2001 yılında, ekonomik yapıda yaşanan gelişmelere bağlı olarak maliyet yapılarındaki olumsuz değişim ve talep daralması nedeniyle net fazlanın 90,4 trilyon lira düzeyine, GSMH'nin ise yüzde 0,05'ine düşmesi beklenmektedir.

2002 yılında, özellikle yatırım harcamalarında programlanan yükselmeye rağmen, ekonomik büyümenin etkisiyle bu kuruluşların ürettiği mal ve hizmetlere yönelik talebin artması sonucu net fazlanın 180,7 trilyon liraya çıkması öngörülmektedir. GSMH'ya oran olarak net fazla yüzde 0,06'ya karşılık gelmektedir.

Döner sermayeli işletmelerin bütçe transferleri hariç borçlanma gereği 1999 yılında GSMH'nin yüzde 0,08'i düzeyinde iken bu oran 2000 yılında yüzde 0,03'e gerilemiştir. 2001 yılında bu oranın yüzde 0,1 düzeyine yükselmesi ve 2002 yılında da bu seyrini devam ettirmesi beklenmektedir.

Döner sermayeli işletmelerin dönem karı, 2000 yılında bir önceki yıla göre 0,07 puanlık bir artışla GSMH'nin yüzde 0,35'ine yükselmiştir. 2001 ve 2002 yıllarında bu işletmelerin dönem karının GSMH'ya oranının sırasıyla yüzde 0,32 ve 0,33 seviyelerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Döner sermayeli işletmelere bütçeden yapılan transferler de dahil olmak üzere toplam gelirlerinin 2001 yılında GSMH'ya oran olarak 2000 yılındaki yüzde 2,06'dan yüzde 2,15'e yükselmesi ve yaklaşık olarak 4 katrilyon lira düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2002 yılında döner sermayeli işletmelerin toplam gelirlerinin 6 katrilyon lira ile GSMH'ya oran olarak 2001 seviyesini koruyacağı tahmin edilmektedir.

Bütçe transferleri, 2001 yılında TRT için öngörülen geçici nitelikli transfer dışında esas olarak YURTKUR'a yapılmaktadır. 2001 yılı sonunda yaklaşık olarak 271 trilyon lira düzeyinde gerçekleşmesi beklenen YURTKUR'a yönelik bütçe transfer miktarı 2002 yılında 440 trilyon lira olarak programlanmıştır.

2000 yılında, yüzde 1,97 seviyesinde gerçekleşen toplam giderlerin GSMH'ya oranının 2001 yılında yüzde 2,1'e yükselmesi, 2002 yılında da bu seviyesini koruması beklenmektedir.

Döner sermayeli işletmelerin 2002 yılında 280,5 trilyon lira yatırım yapması programlanmıştır. Bu şekilde, döner sermayeli işletmelerin toplam kamu yatırımları içindeki payının yüzde 1,9'a ulaşması hedeflenmiştir.

2002 yılında, döner sermayeli işletmelerin yatırımlarının yüzde 33,6'sı eğitim, yüzde 23,7'si sağlık, yüzde 19,9'u ise tarım sektörüne ayrılmıştır. Geri kalan kısım ise ulaştırma, imalat ve diğer hizmetler sektörlerine dağılmıştır.

Uygulanmakta olan ekonomik programda öngörülen maliye politikası ve şeffaflık tedbirleri arasında, 2001 yılı başında 2.650'yi bulan döner sermaye işletmelerinin sayısının yılın sonunda en az yarıya indirilmesi yer almıştır.

Bu konuda, üniversitelerde tek döner sermaye uygulamasına geçilmesi ile birlikte üniversitelere bağlı olan ve toplamı 340'ı bulan döner sermayeli işletmelerin sayısı 53'e düşürülmüştür. 2001 yılı Ocak ayında çıkarılan 4618 sayılı yasa ile Sağlık Bakanlığına bağlı döner sermayeli işletmelerin sayılarının birleşme yoluyla azaltılması konusunda yasal süreç başlatılmıştır. Söz konusu yasa ile Sağlık Bakanlığına bağlı olan 609 adet işletmenin 2002 yılı sonuna kadar üçte birine düşürülmesi öngörülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan işletmelerle ilgili olarak gerekli olan yasal ve idari çalışmalar Maliye Bakanlığı ile ilgili Bakanlık arasında devam etmektedir.

TABLO: II.29 - Döner Sermayeli İşletmeler Finansman Dengesi

	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)			
I. İŞLETME GELİRLERİ	1 397 717	2 407 643	3 659 760	5 534 685
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	1 241 268	2 104 117	3 151 373	4 744 227
2. Diğer Gelirler	156 449	303 526	508 386	790 458
II. KURUM BÜNYESİNDE KALAN FONLAR	30 411	30 044	41 307	45 575
1. Amortismanlar	29 345	27 430	37 888	40 442
2. Karşılıklar	1 066	2 614	3 420	5 133
III. BÜTÇE TRANSFERLERİ	95 959	158 056	277 069	440 424
1.Sermaye	204	5 504	269	424
2.Yardım-Diğer	95 755	152 552	276 800	440 000
A.TOPLAM GELİRLER	1 524 088	2 595 743	3 978 136	6 020 684
I. İŞLETME GİDERLERİ	1 277 482	2 117 913	3 342 239	5 049 165
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	263 573	654 023	1 101 820	1 690 820
2. Diğer Giderler	1 013 909	1 463 891	2 240 418	3 358 346
-Genel Yönetim Gid.	651 807	989 682	1 460 995	2 171 810
-Diğer	362 102	474 208	779 424	1 186 535
II. YATIRIM HARCAMALARI	60 122	115 739	175 382	280 500
III. STOK ARTIŞI	13 721	40 169	43 998	77 239
IV. SABİT KIYMET ARTIŞI	69,346	80 433	112 198	114 943
V. DOLAYSIZ VERGİLER	7 271	6 201	14 283	23 035
VI. FONLARA TRANSFERLER	28 451	49 472	74 706	103 688
VII. BORÇ VERME EKŞİ GERİ ÖDEME (3)	34 253	66 365	124 891	191 444
B.TOPLAM GİDERLER	1 490 646	2 476 292	3 887 697	5 840 016
C.BORÇLANMA GEREĞİ (4)	33 442	119 451	90 439	180 669
D.FİNANSMAN	-33 442	-119 451	-90 439	-180 669
I. KASA BANKA DEĞİŞİMİ	-95 498	-202 402	-185 416	-281 313
II. İÇ BORÇLANMA (NET)	61 627	82 642	94 523	100 645
III. DIŞ BORÇLANMA (NET)	429	309	454	0
DÖNEM KAR/ZARARI	215 990	442 282	594 321	925 520
	(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)			
I. İŞLETME GELİRLERİ	1.79	1.91	1.98	1.97
II. KURUM BÜNYESİNDE KALAN FONLAR	0.04	0.02	0.02	0.02
III. BÜTÇE	0.12	0.13	0.15	0.16
A. TOPLAM GELİRLER	1.95	2.06	2.15	2.15
I. İŞLETME GİDERLERİ	1.63	1.68	1.81	1.80
II. YATIRIM HARCAMALARI	0.08	0.09	0.09	0.10
III. STOK ARTIŞI	0.02	0.03	0.02	0.03
IV. SABİT KIYMET ARTIŞI	0.09	0.06	0.06	0.04
V. DOLAYSIZ VERGİLER	0.01	0.00	0.01	0.01
VI. FONLARA TRANSFERLER	0.04	0.04	0.04	0.04
VII. BORÇ VERME EKŞİ GERİ ÖDEME (3)	0.04	0.05	0.07	0.07
B. TOPLAM GİDERLER	1.90	1.97	2.10	2.08
C. BORÇLANMA GEREĞİ (4)	0.04	0.09	0.05	0.06
D. FİNANSMAN	-0.04	-0.09	-0.05	-0.06
I. KASA BANKA DEĞİŞİMİ	-0.12	-0.16	-0.10	-0.10
II. İÇ BORÇLANMA (NET)	0.08	0.07	0.05	0.04
III. DIŞ BORÇLANMA (NET)	0.00	0.00	0.00	0.00
DÖNEM KARI	0.28	0.35	0.32	0.33

Kaynak: Birinci grupta yer alan işletmelerin 1999 ve 2000 yılı verileri Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nden temin edilmiştir.

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) YURTKUR kredi ödemeleri ve kredi tahsilatları net tutarı

(4) Borçlanma gereğinde artı işaret fazlayı göstermektedir.

E. SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARI

Sosyal güvenlik kuruluşlarının 2000 yılında yüzde 6,4 olan toplam gelirlerinin GSMH'ya oranının, 2001 yılında yüzde 6,5'e yükselmesi, toplam giderlerinin GSMH'ya oranının ise yüzde 8,4'ten yüzde 9'a yükselmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, 2000 yılında yüzde 89,3 olan prim gelirlerinin sigorta giderlerini karşılama oranının 2001 yılında yüzde 84,1'e düşeceği tahmin edilmektedir. Böylece, sosyal güvenlik kuruluşlarının 2000 yılında GSMH'nın yüzde 2,1'i seviyesinde olan gelir-gider açığının 2001 yılında yüzde 2,5'e yükselmesi beklenmektedir.

TABLO: II.30-Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi

	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)
	Cari Fiyatlarla, Trilyon TL			
I-GELİRLER	4 797	8 021	11 991	19 433
-Prim Tahsilatları	4 139	6 688	9 983	16 499
-Diğer Gelirler	658	1 333	2 008	2 934
II-GİDERLER	7 138	10 621	16 654	25 209
-Sigorta Giderleri	5 221	7 489	11 869	18 156
-Sağlık Giderleri	1 262	2 083	3 367	5 022
-Diğer Giderler	655	1 049	1 417	2 032
III-GELİR-GİDER FARKI	-2 341	-2 600	-4 662	-5 776
-SSK	-1 176	-546	-1 864	-2 309
-BAĞ-KUR	-632	-929	-1 077	-856
-Emekli Sandığı	-534	-1 126	-1 722	-2 611
IV-BÜTÇE TRANSFERLERİ	2 200	2 396	3 662	5 886
-Bütçe Transferleri (3)	2 750	3 226	4 792	7 410
-SSK	1 105	400	730	1 670
-BAĞ-KUR (4)	610	1 051	1 437	1 740
-Emekli Sandığı	485	945	1 495	2 476
-Emekli Sandığı (3)	1 035	1 775	2 625	4 000
V-FİNANSMAN AÇIĞI (5)	-141	-205	-1 000	110
	(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)			
I-GELİRLER	6,1	6,4	6,5	6,9
-Prim Tahsilatları	5,3	5,3	5,4	5,9
-Diğer Gelirler	0,8	1,1	1,1	1,0
II-GİDERLER	9,1	8,4	9,0	9,0
-Sigorta Giderleri	6,7	5,9	6,4	6,5
-Sağlık Giderleri	1,6	1,7	1,8	1,8
-Diğer Giderler	0,8	0,8	0,8	0,7
III-GELİR-GİDER FARKI	-3,0	-2,1	-2,5	-2,1
-SSK	-1,5	-0,4	-1,0	-0,8
-BAĞ-KUR	-0,8	-0,7	-0,6	-0,3
-Emekli Sandığı	-0,7	-0,9	-0,9	-0,9
IV-BÜTÇE TRANSFERLERİ	2,8	1,9	2,0	2,1
-Bütçe Transferleri (3)	3,5	2,6	2,6	2,6
-SSK	1,4	0,3	0,4	0,6
-BAĞ-KUR (4)	0,8	0,8	0,8	0,6
-Emekli Sandığı	0,6	0,8	0,8	0,9
-Emekli Sandığı (3)	1,3	1,4	1,4	1,4
V-FİNANSMAN AÇIĞI (5)	-0,2	-0,2	-0,5	0,0

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Faturalı ödemeler ve ek karşılıklar dahildir.

(4) Müşterek emeklilik karşılığı BAĞ-KUR üzerinden SSK'ya transfer edilecek ödemeler dahildir.

(5) Yatırımlar ve sabit kıymet değişimi hariç olup borçlanma gereğini yansıtmamaktadır.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının gelir-gider açığının artmasında, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle prim gelirlerinin yeterince artırılamaması ve tahsilatında yaşanan sıkıntılar ile hızla artan sigorta ve sağlık giderleri başlıca etken olmuştur. 2001 yılı başından itibaren emekli aylıklarından yüzde 10 oranında sağlık sigortası primi kesilmesi, vadesi geçmiş alacaklarına 6183 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması ve söz konusu alacakların taksitlendirme yoluyla tahsilatının hızlandırılması BAĞ-KUR'un finansman yapısındaki hızlı bozulmayı yavaşlatmıştır.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının açıklarının karşılanması amacıyla, bütçeden yapılan transferlerin GSMH'ya oranının 2000 yılındaki yüzde 1,9'luk seviyesinden 2001 yılında yüzde 2'ye yükselmesi beklenmektedir. 2001 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarına, 730 trilyon lirası SSK'ya, 1.495 trilyon lirası Emekli Sandığı'na, 1.437 trilyon lirası da BAĞ-KUR'a olmak üzere toplam 3.662 trilyon lira transfer yapılacaktır. Ayrıca, faturalı ödemeler ve ek karşılıklar için Emekli Sandığına 1.130 trilyon lira aktarılacaktır. Böylece, toplam bütçe transferlerinin 4.792 trilyon liraya ulaşması beklenmektedir.

2002 yılında, sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin 19.433 trilyon lira, toplam giderlerinin 25.209 trilyon lira ve açığının 5.776 trilyon lira olması öngörülmüştür. GSMH'ya oran olarak, gelirlerin yüzde 6,9, giderlerin yüzde 9 ve açığın yüzde 2,1 olması hedeflenmiştir.

2002 yılında, sosyal güvenlik kuruluşları açıklarının finansmanı amacıyla, 5.886 trilyon lira bütçe ödeneği ayrılmıştır. Söz konusu bütçe transferlerinin 1.670 trilyon lirasının SSK'ya, 1.740 trilyon lirasının BAĞ-KUR'a, 2.476 trilyon lirasının da Emekli Sandığına yapılması öngörülmüştür. Ayrıca, faturalı ödemeler ve ek karşılıklar için 1.524 trilyon liralık ödenek ayrılmıştır. Böylece, sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan toplam transferlerin 7.410 trilyon lira olması programlanmıştır.

F. FONLAR

Bütçe kapsamında yer alan fonlara ait gelirlerin bütçeye gelir kaydedilmesi, harcamaların bütçeden ayrılan ödenekler ile fonların kendi usulleri çerçevesinde yapacakları borçlanmalarla karşılanması ve bütçe dışı fon gelirlerinden bütçeye kesinti yapılması uygulamasına 2001 yılında da devam edilmiştir.

2001 yılında, mali disiplinin sağlanması ve bütçe kapsamının genişletilmesi politikası çerçevesinde toplam 42 adet fon kapatılmış ve bugüne kadar kapatılan toplam fon sayısı 69'a ulaşmıştır. Kamu kesimi genel dengesinde fon başlığı altında yer alan sekiz adet fondan Toplu Konut Fonu, Gelir İdaresini Geliştirme Fonu, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu ile Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonunun 2001 yılı sonunda tasfiye edilmesiyle birlikte 2002 yılında fon dengesi altında takip edilecek olan fon sayısı dörde düşecektir. Ayrıca, 3418 sayılı Kanunla eğitim ve sağlık harcamaları için oluşturulan ve fon dengesinde yer alan özel hesap, gelir ve harcamalarının özel gelir-özel ödenek kaydedilmek suretiyle bütçeye dahil edilmesi nedeniyle, 2002 yılından itibaren fon dengesi kapsamından çıkartılmıştır.

Böylece 2002 fon dengesi kapsamı, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile; bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonundan meydana gelecektir.

2000 yılında fon dengesi kapsamındaki fonlardan bütçeye 1.010 trilyon lira gelir kaydedilmiş, söz konusu fonlara bütçeden kullanılan ödenek 979 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında ise, bütçeye gelir kaydedilen tutarın 1.608 trilyon lira, tahsis edilen ödeneğin 506 trilyon lira olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Kapsamdaki

fonların ödeneklerinin GSMH'ya oranının 2000 yılındaki yüzde 0,8 seviyesinden 2001 yılında yüzde 0,3'e düşmesi fon sisteminin küçültülmesi politikasının tabii sonucudur. Kamu Ortaklığı Fonu ile Geliştirme ve Destekleme Fonunun 2000 yılı sonunda kapatılmaları ve Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonunun 2001 yılı ödeneğinin cari ölçülerle yarı yarıya daraltılması, bu tabii sonucun özel sebeplerini oluşturmaktadır. Bütçeye aktarılan fon gelirlerinin GSMH'ya oranının ise, 2001 yılında bir önceki yıldaki yüzde 0,8 seviyesinden yüzde 0,9'a çıkacağı tahmin edilmektedir. Fon kapsam ve hacminin küçültülmesiyle çelişki arz eden bu gelişmenin ana sebebi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu gelirlerinde döviz kuruna bağlı olarak oluşan yüksek oranlı artıştır.

2002 yılında, fon dengesi içindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan bütçeye toplam 345 trilyon lira gelir kaydedilmesi öngörüldükçe, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonuna harcamalarını karşılamak üzere 300 trilyon lira ödenek tahsis edilmiştir. Böylece, hem fonlardan bütçeye kaydedilen gelirlerin hem de bütçeden fonlara aktarılan ödeneklerin GSMH'ya oranının 2002 yılında yüzde 0,1'e düşmesi öngörülmektedir.

TABLO: II.31- Fon Gelir ve Giderleri (1)

	Cari Fiyatlarla, Milyar TL			GSMH İçindeki Pay, Yüzde		
	2000	2001(2)	2002 (3)	2000	2001(2)	2002 (3)
A. Fon Gelirleri	3 406 147	3 387 445	4 672 803	2,7	1,8	1,7
Vergi Gelirleri	1 906 158	3 095 290	1 613 806	1,5	1,7	0,6
Vergi Dışı Normal Gelirler	628 608	292 155	306 865	0,5	0,2	0,1
Sermaye Transferleri (Net)	871 380	0	2 752 131	0,7	0,0	1,0
B. Fon Giderleri	2 119 102	3 634 564	2 766 859	1,7	2,0	1,0
Cari Giderler	463 355	999 945	1 276 121	0,4	0,5	0,5
Faktör Giderleri (Net)	-487	303 052	711 586	0,0	0,2	0,3
Cari Transferler (Net)	936 783	1 509 685	776 152	0,7	0,8	0,3
Sermaye Transferleri (Net)	0	533 072	0	0,0	0,3	0,0
Sabit Sermaye Yatırımları	719 452	288 810	3 000	0,6	0,2	0,0
C. Gelir Gider Farkı	1 287 044	-247 119	1 905 944	1,0	-0,1	0,7
D. Finansman	-1 287 044	274 119	-1 905 944	-1,0	0,1	-0,7
Dış Borç Kullanımı	341 395	159 224	380 467	0,3	0,1	0,1
Dış Borç Ödemesi	-115 426	-126 131	-210 137	-0,1	-0,1	-0,1
İç Borç – Alacak ilişkisi (Net)	-1 315 578	175 057	-2 096 274	-1,0	0,1	-0,7
Kasa Banka Değişmesi	-197 436	38 969	20 000	-0,2	0,0	0,0

(1) Kamu kesimi genel dengesine giren fonları ve hesapları kapsamaktadır. Fon kapsamı, tasfiyeler nedeniyle yıllar itibarıyla değişmektedir. İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

Kamu kesimi genel dengesinde yer alan fonların 2001 yılında 3.387 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 1,8'i seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilen kaynaklarının, 2002 yılında 4.673 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 1,7'sine gerilemesi öngörülmektedir. Sekiz adet fon ve bir adet özel hesaptan oluşan 2001 yılı fon dengesi kapsamının 2002 yılında sadece dört adete düşmesine rağmen, fon toplam kaynaklarının GSMH içindeki payını 2002 yılında da korumaya devam etmesi, Özelleştirme Fonunun özelleştirme gelirlerinin 3.162 trilyon lira olarak programlanmasından kaynaklanmaktadır.

2001 yılında 3.635 trilyon liralık tutarla GSMH'nın yüzde 2'si seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilen fon harcamalarının, 2002 yılında 2.767 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 1'i seviyesine düşmesi öngörülmektedir.

2000 yılında GSMH'nın yüzde 1'i oranında fazla veren fon sisteminin, 2001 yılında yüzde 0,1 oranında açık, 2002 yılında ise yüzde 0,7 oranında fazla vermesi

beklenmektedir. Fon gelir-gider farkının dalgalı bir seyir izlemesi, süreklilik arz etmeyen ve yıldan yıla değişen özelleştirme gelirlerinden kaynaklanmaktadır.

1 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren ve prim toplanmasına başlanan İşsizlik Sigortası Fonundan aylık ödemelerine ve sağlık yardımlarına Mart 2002 tarihinden itibaren başlanacaktır.

2000 yılında 362 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 0,3'ü seviyesinde toplam geliri oluşan İşsizlik Sigortası Fonunun 2001 yılında 1.994 trilyon lira ile GSMH'nın yüzde 1,1'i seviyesinde gelir elde etmesi beklenmektedir. Böylece, 2001 yılı sonunda söz konusu fonun toplam varlığının 2.300 trilyon liraya ulaşacağı tahmin edilmektedir.

2002 yılında GSMH'nın yüzde 1,2'si seviyesinde 3.243 trilyon lira toplam geliri, 1.423 trilyon lira toplam gideri olacağı hesaplanan İşsizlik Sigortası Fonunun GSMH'nın yüzde 1'i seviyesinde 2.773 trilyon lira finansman fazlası vermesi ve yıl sonunda fonun toplam varlığının 5.072 trilyon liraya ulaşması programlanmıştır. Söz konusu gelirler içinde, 2000 yılında 95 trilyon lira olarak gerçekleşen devletin üçüncü taraf olarak yapacağı katkı 2001 yılı için 320 trilyon lira, 2002 yılı için 520 trilyon lira olarak öngörülmüştür.

TABLO: II.32- İşsizlik Sigortası Fonu Gelir-Gider Dengesi

	2000	2001 (1)	2002 (2)	2000	2001 (1)	2002 (2)
	Cari Fiyatlarla, Trilyon TL			GSMH'ya Oranlar, Yüzde		
I-GELİRLER TOPLAMI	362	1 944	3 243	0,3	1,1	1,2
-Prim Gelirleri (3)	334	1 140	1 820	0,3	0,6	0,6
-Faiz Gelirleri	28	803	1 423	0,0	0,4	0,5
II-GİDERLER TOPLAMI	0	6	471	0,0	0,0	0,2
-Sigorta Giderleri	0	0	375	0,0	0,0	0,1
-Diğer Giderler	0	6	96	0,0	0,0	0,0
III-GELİR-GİDER FARKI	362	1 937	2 773	0,3	1,0	1,0
IV-BÜTÇE TRANSFERLERİ	95	320	520	0,1	0,2	0,2
V-TOPLAM FON VARLIĞI	362	2 300	5 072	0,3	1,2	1,8

- (1) Gerçekleşme tahmini
(2) Program
(3) Bütçe transferleri dahildir.

G. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ

a) KİT'lerin Genel Yatırım Finansman Dengesi

233 sayılı KHK'ya tabi işletmeciler KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı, 1999 yılındaki yüzde 2,3 seviyesinden 2000 yılında yüzde 1,6 seviyesine düşmüştür. Bu gelişimde, tarımsal destekleme alanında bulunan kuruluşların (TMO, TEKEL ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.) bir önceki yıldaki yüzde 1,5 olan borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının, 2000 yılında yüzde 0,7'ye gerilemesi etkili olmuştur.

2001 yılında işletmeciler KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH'ya oranının bir önceki yıla göre 1,3 puan iyileşerek Türk Telekom hariç yüzde 0,3 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bu gelişimde, enerji alanında faaliyet gösteren KİT'lerin (TEAŞ, TEDAŞ, BOTAŞ) fiyatlarının enflasyon ve dolar kurundaki gelişmelere paralel olarak artırılması sonucu borçlanma gereğinin yüzde 0,7 oranında gerilemesi başlıca etken olmuştur.

Türk Telekom hariç tutulduğunda bir önceki yılda 588,5 trilyon lira olarak gerçekleşen işletmeciler KİT dönemi zararının 2001 yılında 741,5 trilyon lira olması beklenmektedir.

2002 yılında, özellikle tarımsal destekleme alımlarının sınırlandırılması, istihdamdaki artışların kontrol altında tutulması, faiz oranlarındaki düşüşün kuruluşların finansman maliyetleri üzerindeki olumlu etkisi öngörülerek, işletmeciler KİT borçlanma gereğinin GSMH içindeki payının yüzde 0,3 (Türk Telekom dahil yüzde 0) olarak gerçekleşmesi programlanmıştır. Söz konusu açık, faiz gelir ve giderleri dışarıda tutulduğunda GSMH'nin yüzde 0,08'i oranında fazlaya (Türk Telekom dahil yüzde 0,33) tekabül etmektedir. Bütçe transferleri hariç tutulduğunda işletmeciler KİT borçlanma gereğinin GSMH içindeki payının yüzde 0,9 (Türk Telekom dahil yüzde 0,6) olması öngörülmektedir.

2002 yılında TMO'nun 2,5 milyon ton hububat, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin 12,1 milyon ton şeker pancarı, TEKEL'in destekleme dahil 90 bin ton yaprak tütün ve ÇAYKUR'un 550 bin ton yaş çay yaprağı alması programlanmıştır.

2002 yılında işletmeciler KİT'lerin 2.811 trilyon lira (Türk Telekom dahil 3.411 trilyon lira) tutarında sabit sermaye yatırımı yapmaları programlanmıştır. Böylece işletmeciler KİT sabit sermaye yatırımlarının toplam kamu sabit sermaye yatırımları içindeki payının yüzde 18,8 olması öngörülmüştür. İşletmeciler KİT sabit sermaye yatırımları içinde enerji ve ulaştırma-haberleşme sektörlerinin payının sırasıyla yüzde 47,8 ve yüzde 35,5 olması hedeflenmiştir. Ulaştırma-haberleşme sektörü payının önceki yıllara göre düşük kalması, Türk Telekomun işletmeciler KİT dengesinden çıkarılmasından kaynaklanmaktadır.

2001/3151 sayılı Kararname çerçevesinde alınacak tedbirlerle, giderlerinde GSMH'nin yüzde 0,8'i oranında yapılacak tasarrufla birlikte, işletmeciler KİT dönemi zararının 2002 yılında 248,8 trilyon lira (Türk Telekom dahil 2.357 trilyon lira) olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Bütçe Kanunu uyarınca bazı KİT'lerin hasılatlarından yapılan kesintiler kapsamında, 2000 yılında 388 trilyon lira olarak gerçekleşen Hazine payının 2001 yılında 640 trilyon lira olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılı için öngörülen hazine payı tutarı 960 trilyon liradır. Ayrıca, Türk Telekom dahil, 2000 yılında 154 trilyon lira olarak gerçekleşen KİT'lerin Hazineye temettü ödemelerinin, 2001 yılında 352 trilyon lira olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Temettü ödemelerinin 2002 yılında 592 trilyon lira olması öngörülmektedir. Buna karşılık, 2000 yılında 886 trilyon lira olarak gerçekleşen Hazineden kuruluşlara yapılan bütçe transferlerinin, 2001 yılında 1.200 trilyon lira olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2002 yılında ise söz konusu bütçe transferleri, 1.655 trilyon lira olarak programlanmıştır.

TEAŞ'ın yap-işlet, yap-işlet-devret ve mobil santrallerden aldığı enerji maliyetinin hızla artmasının gelecekte başta enerji sektörü olmak üzere, KİT sisteminin performansı üzerinde ciddi bir risk oluşturmaya başladığı gözlenmektedir. Bu nedenle, bu sektördeki yeni yatırım ve finansman politikasından doğan muhtemel yükümlülükler için bundan sonraki yıllarda bütçeden karşılık ayrılması gerekecektir.

Özelleştirme kapsamındaki KİT finansman dengesi, kapsama yeni giren ve özelleştirme nedeniyle kapsamdan çıkan kuruluşlara bağlı olarak değişmektedir. Bu çerçevede, 2001 yılında TEKEL, 2002 yılında da Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. özelleştirme kapsamında bulunan kuruluşlar portföyüne aktarılmıştır.

TABLO: II.33- İşletmeciler KİT Finansman Dengesi

	2000	2000*	2001 (1)	2001* (1)	2002 (2)	2002* (2)
Cari Fiyatlarla, Milyar TL						
A. Toplam Gelirler	18 063 205	14 840 409	32 195 610	26 601 317	45 290 716	36 790 799
I. İşletme Gelirleri	16 093 780	13 199 214	27 169 178	22 104 580	40 122 611	32 356 357
1. Mal ve Hizmet Satış Has.	15 045 784	12 325 270	25 222 364	20 707 114	38 178 049	30 859 083
2. Diğer Gelirler	1 047 996	873 945	1 946 815	1 397 466	1 944 562	1 497 274
II. Kurum Bünyesinde K. Fon	1 069 381	746 516	3 817 012	3 287 318	3 498 105	2 764 442
1. Amortismanlar	743 334	491 316	1 437 921	1 034 692	2 021 866	1 430 134
2. Karşılıklar	326 046	255 200	2 379 092	2 252 626	1 476 239	1 334 308
III. Bütçe Transferleri	894 192	894 192	1 209 358	1 209 358	1 670 000	1 670 000
IV. Diğer Gelirler	5 852	486	61	61	0	0
B. Toplam Giderler	20 057 303	16 871 633	32 312 864	27 231 203	45 404 179	37 695 516
I. İşletme Giderleri	16 874 250	14 426 660	27 696 397	23 751 934	38 727 059	33 068 909
1. Mal ve Hizmet Satış Mal.	11 987 842	10 247 575	20 505 657	17 753 367	30 518 131	26 574 417
2. Diğer Giderler	4 886 408	4 179 085	7 190 739	5 998 567	8 208 928	6 494 492
II. Yatırım Harcamaları	1 834 736	1 442 157	2 304 852	1 854 852	3 411 000	2 811 000
III. Stok Artışı	757 273	750 733	974 546	968 796	387 671	381 429
IV. Diğer Giderler	591 044	252 083	1 337 069	655 621	2 878 450	1 434 177
C. Borçlanma Gereği (3)	-1 994 098	-2 031 224	-117 254	-629 886	-113 463	-904 717
D. Finansman	1 994 098	2 031 224	117 254	629 886	113 463	904 717
I. Kasa Banka Değişimi	-278 075	-297 764	-375 502	-407 302	206 765	325 373
II. İç Borçlanma (Net)	1 573 084	1 629 010	-435 375	103 675	-850 028	-169 199
III. Dış Borçlanma (Net)	699 089	699 978	928 131	933 513	756 727	748 543
Dönem Kar Zararı	-141 537	-588 512	378 619	-741 517	2 356 954	248 849
Faktör Gelirleri	288 910	-480 929	3 289 794	1 639 964	4 893 657	2 051 890
Maaş ve Ücret Ödemeleri	3 286 052	2 663 965	3 998 537	3 047 644	4 968 754	3 728 394
GSMH'ya Oranlar Yüzde						
A. Toplam Gelirler	14,3	11,8	17,4	14,4	16,1	13,1
I. İşletme Gelirleri	12,8	10,5	14,7	12,0	14,3	11,5
1. Mal ve Hizmet Satış Has.	11,9	9,8	13,7	11,2	13,6	11,0
2. Diğer Gelirler	0,8	0,7	1,1	0,8	0,7	0,5
II. Kurum Bünyesinde K. Fon.	0,8	0,6	2,1	1,8	1,2	1,0
1. Amortismanlar	0,6	0,4	0,8	0,6	0,7	0,5
2. Karşılıklar	0,3	0,2	1,3	1,2	0,5	0,5
III. Bütçe Transferleri	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6
IV. Diğer Gelirler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B. Toplam Giderler	15,9	13,4	17,5	14,7	16,2	13,4
I. İşletme Giderleri	13,4	11,5	15,0	12,9	13,8	11,8
1. Mal ve Hizmet Satış Mal.	9,5	8,1	11,1	9,6	10,9	9,5
2. Diğer Giderler	3,9	3,3	3,9	3,2	2,9	2,3
II. Yatırım Harcamaları	1,5	1,1	1,2	1,0	1,2	1,0
III. Stok Artışı	0,6	0,6	0,5	0,5	0,1	0,1
IV. Diğer Giderler	0,5	0,2	0,7	0,4	1,0	0,5
C. Borçlanma Gereği (3)	-1,6	-1,6	-0,1	-0,3	0,0	-0,3
D. Finansman	1,6	1,6	0,1	0,3	0,0	0,3
I. Kasa Banka Değişimi	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	0,1	0,1
II. İç Borçlanma (Net)	1,2	1,3	-0,2	0,1	-0,3	-0,1
III. Dış Borçlanma (Net)	0,6	0,6	0,5	0,5	0,3	0,3
Dönem Kar Zararı	-0,1	-0,5	0,2	-0,4	0,8	0,1
Faktör Gelirleri	0,2	-0,4	1,8	0,9	1,7	0,7
Maaş ve Ücret Ödemeleri	2,6	2,1	2,2	1,6	1,8	1,3

* Türk Telekom hariçtir.

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) (-) İşaret açığı göstermektedir.

TABLO: II.34- İşletmeci KİT Özet Finansal Göstergeler

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

Kuruluşlar	Dönem Karı veya Zararı	Bütçe Trans.	Yüzde	Borç. Gereği (1)	Yüzde	İstihdam Giderleri	Yüzde
1999 Yılı							
T.Taşkömürü Kurumu	-146 433	94 860	22,5	-48 648	2,8	114 386	5,6
T.Elektrik Üretim İletim A.Ş.	-61 307	0		-70 695	4,0	136 199	6,7
T.Elektrik Dağıtım A.Ş.	-4 460	0		-87 092	4,9	208 584	10,2
T.Şeker Fabrikaları A.Ş.	-23 558	100 000	23,7	-200 129	11,3	123 855	6,1
Toprak Mahsulleri Ofisi	42 880	0		-571 026	32,3	28 411	1,4
TEKEL	-54 799	0		-385 865	21,8	194 732	9,5
T.C. Devlet Demiryolları	-220 641	176 600	41,9	-71 198	4,0	196 727	9,6
Ara Toplam	-468 318	371 460	88,1	-1 434 653	81,2	1 002 894	49
Diğer Kuruluşlar	974 273	50 290	11,9	-331 601	18,8	1 036 563	51
İşletmeci KİT Toplamı	505 955	421 750	100,0	-1 766 254	100,0	2 039 457	100
2000 Yılı							
T.Taşkömürü Kurumu	-226 277	250 958	28,3	20 538	-1,0	200 515	6,1
T.Elektrik Üretim İletim A.Ş.	-409 472	88 000	9,9	-497 093	24,9	230 901	7,0
T.Elektrik Dağıtım A.Ş.	-222 111	3 200	0,4	-413 042	20,7	349 857	10,6
T.Şeker Fabrikaları A.Ş.	-47 281	149 000	16,8	-272 648	13,7	206 405	6,3
Toprak Mahsulleri Ofisi	83 695	0	0,0	-313 617	15,7	40 335	1,2
TEKEL	80 828	0	0,0	-323 470	16,2	337 909	10,3
T.C. Devlet Demiryolları	-328 747	324 500	36,6	-36 924	1,9	325 138	9,9
Ara Toplam	-1 069 365	815 658	92,1	-1 836 256	92,1	1 691 059	51,5
Diğer Kuruluşlar	927 828	70 250	7,9	-157 842	7,9	1 594 993	48,5
İşletmeci KİT Toplamı (2)	- 141 537	885 908	100,0	-1 994 098	100,0	3 286 052	100,0
2001 Yılı (3)							
T.Taşkömürü Kurumu	-262 379	335 000	27,9	80 516	-19,0	266 348	6,0
T.Elektrik Üretim İletim A.Ş.	-1 996 890	65 000	5,4	-927 449	219,1	320 526	7,2
T.Elektrik Dağıtım A.Ş.	474 042	0	0,0	270 352	-63,9	454 617	10,2
T.Şeker Fabrikaları A.Ş.	-57 141	235 000	19,6	162 872	-38,5	238 192	5,4
Toprak Mahsulleri Ofisi	154 693	0	0,0	-1 075 200	254,0	59 654	1,3
TEKEL	135 430	0	0,0	-306 021	72,3	437 244	9,9
T.C. Devlet Demiryolları	-608 900	440 000	36,7	-136 585	32,3	437 072	9,9
Ara Toplam	-2 161 145	1 075 000	89,6	-1 931 516	456,3	2 213 653	49,9
Diğer Kuruluşlar	2 675 194	125 000	10,4	1 508 241	-356,3	2 222 129	50,1
İşletmeci KİT Toplamı (2) (4)	514 049	1 200 000	100,0	- 423 275	100,0	4 435 781	100,0

(1) (-) İşaret açığı göstermektedir.

(2) Türk Telekom dahildir.

(3) Gerçekleşme tahmini

(4) 2001 yılında özelleştirme kapsamına alınan TEKEL dahildir.

TABLO : II.35 - İşletmeci KİT'lerin Personel Giderleri ve Üretim Değeri

Yıllar	Personel Sayısı (Kişi)				Personel Gideri (Milyar TL)				Üretim Değeri		(Cari Fiyatlarla)		
	İşçi	Memur Teknik Personel	To plan	Yüzde Artış	Ücret	Maaş	Toplam	Yüzde Artış	Milyar TL.	Yüzde Artış	Personel Gideri/ Üretim Değeri (Yüzde)	Yıllık Ortalama Maaş ve Ücret (Bin TL.)	Personel Başına Üretim Değeri (Bin TL.)
1988	404 659	202 543	607 202	0,9	2 215	862	3 077	64,0	13 715	45,1	22,4	5 067	22 587
1989	396 599	205 753	602 352	-0,8	5 131	2 357	7 488	143,4	25 651	87,0	29,2	12 432	42 585
1990	392 128	203 666	595 794	-1,1	10 533	4 498	15 031	100,7	42 958	67,5	35,0	25 228	72 103
1990 (1)	375 565	198 453	574 018	-4,7	9 770	4 410	14 180	89,4	32 456	26,5	43,7	24 703	56 542
1991	362 771	198 818	561 589	-2,2	21 283	7 612	28 895	103,8	57 299	76,5	50,4	51 453	102 031
1992	353 111	192 973	546 084	-2,8	37 525	12 393	49 918	72,8	98 443	71,8	50,7	91 411	180 272
1992 (2)	343 361	189 148	532 509	-5,2	36 581	12 111	48 692	68,5	92 311	61,1	52,7	91 440	173 351
1993	331 382	192 207	523 589	-4,1	64 533	19 681	84 214	68,7	145 522	47,8	57,9	160 840	277 932
1994	299 389	181 041	480 430	-8,2	101 704	28 989	130 694	55,2	279 029	91,7	46,8	272 035	580 789
1994 (3)	281 846	181 026	462 872	-11,6	94 700	28 985	123 685	46,9	265 984	82,8	46,5	267 212	574 638
1995	249 500	170 083	419 583	-12,7	126 468	48 915	175 383	41,8	470 591	76,9	37,3	417 994	1 121 568
1995 (4)	246 045	169 153	415 198	-10,3	124 554	48 803	173 357	40,2	462 394	73,8	37,5	417 529	1 113 671
1996	249 650	168 120	417 770	-0,4	187 844	106 525	294 369	67,8	915 100	97,9	32,2	704 620	2 190 440
1996 (5)	247 180	167 891	415 071	0,0	185 528	106 367	291 895	68,4	873 089	88,8	33,4	703 241	2 103 469
1997	237 413	169 170	406 583	-2,0	390 813	248 693	639 506	119,1	2 144 191	145,6	29,8	1 572 879	5 273 686
1998 (6)	214 434	164 639	379 073	-6,8	624 149	444 273	1 068 422	67,1	3 921 882	82,9	27,2	2 818 513	10 345 981
1999	212 075	164 039	376 114	-0,8	1 280 704	758 752	2 039 456	90,9	6 347 144	61,8	32,1	5 422 441	16 875 586
2000	228 082	145 955	374 037	-0,6	2 278 512	1 007 540	3 286 052	61,1	10 939 852	72,4	30,0	8 785 366	29 248 048
2000 (7)	181 996	120 076	302 072	-19,7	1 969 594	694 371	2 663 965	30,6	9 199 555	44,9	29,0	8 818 974	30 454 842
2001 (8)	198 754	130 463	329 217	-12,0	2 717 160	1 281 377	3 998 537	21,7	18 134 178	65,8	22,0	12 145 598	55 082 751
2001 (9)	145 658	110 817	256 475	-15,1	2 115 134	932 510	3 047 644	14,4	15 381 887	67,2	19,8	11 882 809	59 974 216

(1) 1990 yılında özelleştirilmesine karar verilerek 1991 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan TÜPRAŞ, Petrol Ofisi A.Ş. ve THY A.O. hariçtir.

(2) 1992 yılında özelleştirilmesine karar verilerek 1993 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan EBK, TSEK, YEMSAN ve ORÜS hariçtir.

(3) 1993 yılında özelleştirilmesine karar verilerek 1994 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan D.B. DEN.NAK., T.GEMİ SAN., TDİ, KBİ, ÇİNKUR ve HAVAŞ hariçtir.

(4) 1995 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan DİTAŞ ve ÇİTOSAN dahildir.

(5) 1995 yılından itibaren KİT kapsamından çıkarılan DİTAŞ ve ÇİTOSAN hariçtir.

(6) 1998 yılında özelleştirme kapsamına alınan TAKSAN, TUMOSAN, ASIL ÇELİK, SEKA, TÜGSAŞ, İGSAŞ ve TZDK hariçtir.

(7) 2000 yılında özelleştirme amacıyla KİT kapsamından çıkarılan TÜRK TELEKOM hariçtir.

(8) Özelleştirme amacıyla KİT kapsamından çıkarılan TEKEL, GERKONSAN ve TDÇİ hariç, TÜRK TELEKOM dahildir.

(9) Özelleştirme amacıyla KİT kapsamından çıkarılan TÜRK TELEKOM, TEKEL, GERKONSAN ve TDÇİ hariçtir.

TABLO :II. 36-İşletmeciler Hakkında Özet Bilgiler

(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Hariç Toplam							Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Dahil Toplam						
	1999	2000	2000*	2001(1)	2001*(1)	2002 (2)	2002*(2)	1999	2000	2000*	2001(1)	2001*(1)	2002 (2)	2002*(2)
Toplam Personel Adedi (Kişi)	376 114	374 037	302 072	329 217	256 475	304 003	232 159	449 341	434 655	362 690	424 791	352 049	411 337	339 493
-Memur ve Sözleşmeli Personel	164 039	145 955	120 076	130 463	110 817	118 534	104 635	173 982	152 130	126 251	143 574	123 928	135 354	121 455
-İşçi	212 075	228 082	181 996	198 754	145 658	185 469	127 524	275 359	282 525	236 439	281 217	228 121	275 983	218 038
Toplam Personel Harcamaları	2 039 456	3 286 052	2 663 965	3 998 537	3 047 644	4 968 754	3 728 394	2 588 364	4 116 951	3 494 864	5 508 275	4 557 381	6 966 457	5 726 098
-Memur ve Sözleşmeli Personel	758 752	1 007 540	694 371	1 281 377	932 510	1 684 313	1 314 360	813 672	1 065 210	752 041	1 417 184	1 068 317	1 912 766	1 542 814
-İşçi	1 280 704	2 278 512	1 969 594	2 717 160	2 115 134	3 284 441	2 414 034	1 774 692	3 051 741	2 742 822	4 091 091	3 489 064	5 053 691	4 183 284
Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	8 808 864	15 045 784	12 325 270	25 222 364	20 707 114	38 178 049	30 859 083	14 922 672	23 644 499	20 923 984	43 666 291	39 151 041	70 219 413	62 900 446
Görev Zararı Tahakkukları	556 514	638 933	638 933	905 838	905 838	961 401	961 401	556 514	638 933	638 933	905 838	905 838	961 401	961 401
İşletme Faaliyet Kar-Zararı	619 842	273 701	-258 786	2 838 289	1 843 905	4 419 073	2 218 650	694 723	302 650	-229 836	3 398 560	2 404 176	6 164 357	3 963 933
Faiz Ödemeleri	253 649	423 324	421 663	1 015 142	1 011 776	1 182 049	1 177 580	334 191	482 787	481 127	1 133 265	1 129 899	1 458 798	1 454 329
Dönem Kar-Zararı	505 955	-141 537	-588 512	378 619	-741 517	2 356 954	248 849	739 123	-113 586	-560 561	855 591	-264 545	3 950 060	1 841 955
Sabit Sermaye Yatırımları	1 053 416	1 834 736	1 442 157	2 304 852	1 854 852	3 411 000	2 811 000	1 326 697	2 206 608	1 814 029	2 779 062	2 329 062	3 900 000	3 300 000
Bütçe ve Fon Transferleri	421 750	885 908	885 908	1 200 000	1 200 000	1 655 000	1 655 000	568 802	1 140 773	1 140 773	1 647 325	1 647 325	2 615 000	2 615 000
Borçlanma Gereği (3)	-1 766 254	-1 994 098	-2 031 224	-1 117 254	-629 886	-1 113 463	-904 717	-1 862 863	-2 599 704	-2 636 831	-518 857	-1 031 489	907 541	116 287
Borçlanma Gereği (3) (4)	-2 188 004	-2 880 006	-2 917 132	-1 317 254	-1 829 886	-1 768 463	-2 559 717	-2 431 665	-3 740 477	-3 777 604	-2 166 182	-2 678 814	-1 707 459	-2 498 713
Pers. Harcamaları/Hasılat (Yüzde)	23,15	21,84	21,61	15,85	14,72	13,01	12,08	17,35	17,41	16,70	12,61	11,64	9,92	9,10
Faiz Ödemeleri/Hasılat (Yüzde)	2,88	2,81	3,42	4,02	4,89	3,10	3,82	2,24	2,04	2,30	2,60	2,89	2,08	2,31
Borçlanma Gereği/GSMH (Yüzde) (3)	-2,26	-1,58	-1,61	-0,06	-0,34	-0,04	-0,32	-2,38	-2,06	-2,09	-0,28	-0,56	0,32	0,04
Borçlanma Gereği/GSMH(Yüzde) (3) (4)	-2,79	-2,29	-2,32	-0,71	-0,99	-0,63	-0,91	-3,11	-2,97	-3,00	-1,17	-1,45	-0,61	-0,89

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) (-) İşaret açığı göstermektedir.

(4) Bütçe ve fon transferleri hariçtir.

(*) Türk Telekom hariçtir.

TABLO: II.37- Özelleştirme Kapsamındaki İşletmeciler KİT Finansman Dengesi

	1998	1999	2000	2001 (1)	2002 (2)
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL.)					
A. Toplam Gelirler	4 144 473	6 978 174	9 720 633	20 245 153	34 675 294
I. İşletme Gelirleri	3 932 648	6 643 630	9 235 416	19 268 498	32 980 303
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	3 657 303	6 113 808	8 598 715	18 443 927	32 041 364
2. Diğer Gelirler	275 345	529 822	636 702	824 571	938 939
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	114 619	187 459	229 102	529 330	734 991
1. Amortismanlar	103 809	144 776	198 129	363 565	546 981
2. Karşılıklar	10 810	42 683	30 973	165 765	188 010
III. Bütçe ve Fon Transferleri	96 644	147 052	254 865	447 325	960 000
IV. Diğer Gelirler	562	33	1 250	0	0
B. Toplam Giderler	4 159 947	7 074 783	10 326 239	20 646 756	33 654 289
I. İşletme Giderleri	3 795 431	6 410 461	9 207 465	18 791 527	31 387 196
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	2 322 995	3 991 483	5 867 968	10 360 581	16 058 651
2. Diğer Giderler	1 472 436	2 418 978	3 339 497	8 430 945	15 328 545
II. Yatırım Harcamaları	123 686	273 281	371 872	474 210	489 000
III. Stok Artışı	97 107	244 318	368 059	518 338	1 101 729
IV. Diğer Giderler	143 723	146 723	378 843	862 681	676 364
C. Borçlanma Gereği (3)	- 15 474	- 96 609	- 605 607	- 401 603	1 021 004
D. Finansman	15 474	96 610	605 607	401 603	-1 021 004
I. Kasa Banka Değişimi	- 130 379	- 299 774	198 871	- 139 334	- 309 939
II. İç Borçlanma (Net)	83 899	156 607	83 931	315 077	- 867 390
III. Dış Borçlanma (Net)	61 954	239 777	322 805	225 860	156 325
Dönem Kar Zararı	138 094	233 168	27 951	476 972	1 593 107
Faktör Gelirleri	251 836	420 627	257 053	1 006 301	2 328 098
Maaş ve Ücret Ödemeleri	321 032	548 908	830 899	1 509 738	1 997 704
(GSMH'ya Oranlar, Yüzde)					
A. Toplam Gelirler	7,7	8,9	7,7	11,0	12,4
I. İşletme Gelirleri	7,3	8,5	7,3	10,4	11,8
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	6,8	7,8	6,8	10,0	11,4
2. Diğer Gelirler	0,5	0,7	0,5	0,4	0,3
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
1. Amortismanlar	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
2. Karşılıklar	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1
III. Bütçe Transferleri	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
IV. Diğer Gelirler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B. Toplam Giderler	7,8	9,0	8,2	11,2	12,0
I. İşletme Giderleri	7,1	8,2	7,3	10,2	11,2
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	4,3	5,1	4,7	5,6	5,7
2. Diğer Giderler	2,8	3,1	2,7	4,6	5,5
II. Yatırım Harcamaları	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2
III. Stok Artışı	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4
IV. Diğer Giderler	0,3	0,2	0,3	0,5	0,2
C. Borçlanma Gereği (3)	0,0	-0,1	-0,5	-0,2	0,4
D. Finansman	0,0	0,1	0,5	0,2	-0,4
I. Kasa Banka Değişimi	-0,2	-0,4	0,2	-0,1	-0,1
II. İç Borçlanma (Net)	0,2	0,2	0,1	0,2	-0,3
III. Dış Borçlanma (Net)	0,1	0,3	0,3	0,1	0,1
Dönem Kar Zararı	0,3	0,3	0,0	0,3	0,6
Faktör Gelirleri	0,5	0,5	0,2	0,5	0,8
Maaş ve Ücret Ödemeleri	0,6	0,7	0,7	0,8	0,7

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) (-) İşaret açığı göstermektedir.

Özelleştirme kapsamında izlenen KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH içindeki payının, 2000 yılındaki yüzde 0,5'lik seviyesinden 2001 yılında yüzde 0,2'ye gerilemesi beklenmektedir. Bu oranın PETKİM ve TÜPRAŞ'ın performansındaki artışla, 2002 yılında GSMH'nın yüzde 0,4'ü oranında fazlaya dönüşmesi hedeflenmektedir.

Özelleştirme kapsamındaki KİT'lerin 2000 yılında sabit sermaye yatırımları 372 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında 474 trilyon liraya ulaşması beklenen sabit sermaye yatırımları, 2002 yılında 489 trilyon lira olarak programlanmıştır.

2000 yılını 28 trilyon lira dönem karı ile kapatan özelleştirme kapsamındaki KİT'lerin, 2001 yılında 477 trilyon lira kar elde etmeleri beklenmektedir. 2002 yılında ise özellikle TÜPRAŞ ve TEKEL'in karlarında beklenen artışın etkisiyle özelleştirme kapsamındaki KİT'lerin 1.593 trilyon lira kar etmeleri hedeflenmektedir.

b) Özelleştirme

1985 yılından itibaren 219 kuruluşta kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 5 taşınmaz ve 4 elektrik santrali özelleştirme kapsamına alınarak Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilmiştir. Bu kuruluşlardan 144'ünün sermayelerindeki kamu payının tamamı satılarak özelleştirilmiş, 22 kuruluşta kamu payı, 4 elektrik santrali ve 4 taşınmaz değişik nedenlerle özelleştirme kapsamından çıkarılarak eski statülerine iade edilmiş olup, halen özelleştirme kapsamında Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. hariç 35 kuruluş bulunmaktadır.

TABLO: II.38- Özelleştirme Gelirleri

	(Milyon ABD Doları)					
	1986-96	1997	1998	1999	2000	Toplam
TOPLAM (A+B)	4 229	709	1 172	242	2 999	9 352
A-Net Özelleştirme Gelirleri (1)	3 099	466	1 020	38	2 712	7 335
Blok Satış	1 493	251	289		1 479	3 512
Halka Arz	763		633		1 104	2 500
İMKB'de Satış	524		2			526
Tesis Satışı/Devri	319	214	96	19	72	720
Bedelli Devir				19	57	76
B-Temettü Gelirleri	1 130	244	152	204	286	2 017

Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

(1) Gelirler satış bedelleri olup vadeli satışlar dahildir. Ayrıca İMKB'de yapılan geri alımlar netleştirilmiştir.

Özelleştirme uygulamalarının başlangıcından itibaren 2000 yılı sonuna kadar temettü geliri hariç 7,4 milyar dolar tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiş olup, bu tutarın yaklaşık 6,9 milyar dolarlık kısmı nakden tahsil edilmiştir. Gelir paylaşımı esaslı olarak özel sektöre devredilen üç GSM lisans satışından elde edilen 3,5 milyar dolarlık gelir de dahil edildiğinde özelleştirme işlemlerinden sağlanan kaynaklar toplamı 10,9 milyar dolara, nakit girişleri ise 10,4 milyar dolara ulaşmaktadır. 2001 yılında Özelleştirme İdaresi Başkanlığı portföyündeki özelleştirme uygulamalarından nakit bazında 59 milyon dolarlık gelir elde edilmiştir.

4673 sayılı Kanun ile, Türk Telekom hisselerinin altın hisse hariç kısmının tamamının satılabilmesine, ancak yabancılara satışın yüzde 45'i geçmemesine, hisse satışlarının yüzde 50'yi geçmesi halinde Türk Telekomun tüm tekel haklarının kalkmasına, 4502 sayılı Kanunla, Ulaştırma Bakanlığı uhdesinde bulunan her türlü imtiyaz ve lisans verme yetkisinin bağımsız Telekomünikasyon Kuruluna devredilmesine karar verilmiştir. 2002 yılında Türk Telekom hisselerinin blok olarak satışına ilişkin çalışmaların bitirilmesi ve ihaleye çıkılması beklenmektedir.

Özelleştirme Yüksek Kurulunun 2000/92 sayılı Kararıyla Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., ÇELBOR ve MKEK'nin NİTROMAK A.Ş.'deki hisselerinin özelleştirme kapsamına;

2001/02 sayılı Kararıyla TDÇİ, 2001/06 sayılı Kararıyla da TEKEL'in, özelleştirme kapsam ve programına alınmasına karar verilmiştir. 16.08.2001 tarihinde ETAG A.Ş., TURBAN Turizm A.Ş.'ye devredilerek şirketin hükmi şahsiyeti ortadan kaldırılmıştır.

Özelleştirme Yüksek Kurulunun 2001/08 sayılı Kararı ile, İSDEMİR'in 50 milyon dolara ERDEMİR'e; 2001/50 sayılı Kararı ile MEYBUZ A.Ş. ve YASATAŞ'taki ÖİB hisseleri EBK A.Ş.'ye; 2001/54 sayılı Kararı ile, PETKİM'in Yarımca Kompleksinin 60 milyon dolara TÜPRAŞ'a devredilmesine karar verilmiştir.

2001 yılı son çeyreğinde PETKİM, POAŞ, TÜPRAŞ, THY, GERKONSAN ve SEKA'nın özelleştirme süreçlerine piyasa durumuna göre başlanacaktır. 2002 yılında, 2001 yılı son çeyreğinde planlanan ancak özelleştirilmesi gerçekleştirilemeyen kuruluşlara ilave olarak Ataköy Otel, Ataköy Marina, İGSAŞ, TÜGSAŞ, TAKSAN, KBİ, Küre Bakır, Eti Krom, Eti Gümüş, Eti Elektrometalurji, TZDK ve Ataköy Galerinin özelleştirilmesi planlanmaktadır.

2002 yılında 1,7 milyar dolarlık özelleştirme geliri hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşmak amacıyla yapılacak özelleştirme uygulamaları arasında THY, Petkim, Erdemir ve TÜPRAŞ'ın satışının yer alması öngörülmektedir.

c) Tarımsal Destekleme

1994 yılında başlatılan hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünlerin destekleme alımları kapsamı dışında tutulması uygulamasına 2001 yılında da devam edilmiştir. Bu nedenle, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin (TSKB) satın aldığı ürünler destekleme alımları kapsamı dışında tutulmuştur. Bu kuruluşların alımları için ihtiyaç duydukları finansman, imkanlar ölçüsünde DFİF'den karşılanmaya devam edilmektedir.

2000 yılında ortalama yüzde 28,4 oranında artan tarımsal destekleme alım fiyatlarının, 2001 yılında yüzde 52,8 oranında artması beklenmektedir. 2001 yılında destekleme başlangıç alım fiyatlarındaki artış oranları ekmeklik buğdayda yüzde 60,8, tütünde yüzde 25,7 olmuştur. TSKB'lerin satın aldığı ürünlerin başlangıç alım fiyatlarındaki artış oranları; fındıkta yüzde 36,4, pamukta (prim hariç) yüzde 78,9 ve ayçiçeğinde yüzde 97 olarak belirlenmiştir.

2001 yılında hububat alım fiyatları ile birlikte satış fiyatlarının da hububat kararname ile açıklanmasının etkisiyle, hububat alımlarının programlanan altında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Nitekim, 2,9 milyon ton olarak programlanan hububat alımlarının 2,5 milyon ton olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Diğer taraftan, 13 milyon ton olarak programlanan şeker pancarı alımı 11,7 milyon ton, 119 bin ton olarak programlanan tütün alımı ise 97 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Destekleme alımları kapsamında olmamakla birlikte 550 bin ton olarak öngörülen yaş çay yaprağı alım miktarı ise 540 bin ton düzeyinde gerçekleşmiştir.

Uygulanmakta olan Makroekonomik Program çerçevesinde, destekleme sisteminde köklü değişikliklere gidilmeye başlanmış ve fiyatların piyasa şartlarında oluşması, fiyat yoluyla çiftçilerin desteklenmesi sistemi yerine doğrudan gelir ödemesi sistemine geçilmesi hedeflenmiştir. Ancak, doğrudan gelir ödemesi sistemine geçiş sürecinde destekleme alımlarına belli bir süre devam edilecektir.

2001 yılında, 500 trilyon lirası doğrudan gelir ödemesi olmak üzere bütçeden tarımsal destekleme için toplam 938 trilyon lira kaynak aktarılırken, 2002 yılı için bu tutar, toplam 2.125 trilyon lira olarak programlanmıştır. Bu kapsamda, 2002 yılı bütçesine tarımsal destekleme için konulan ödeneğin 1.400 trilyon lirasının doğrudan gelir ödenmesi, 200 trilyon lirası prim ödenmesi, 200 trilyon lirasının tütün ofisi kurulması

ve 210 trilyon lirasının da Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin desteklenmesi amacıyla ayrılmasına karar verilmiştir.

4634 sayılı Kanun ile, yurt içi talebin yurt içi üretimle karşılanmasına ve gerektiğinde ihracata yönelik olarak Türkiye'de şeker rejimi, şeker üretimindeki usul ve esaslar ile fiyatlandırma, pazarlama şart ve yöntemleri yeniden düzenlenmiştir.

2001/2218 sayılı Kararname ile fındık alanlarının tespitine ve sökülün fındık bahçelerinin yerine alternatif ürün yetiştireceklerin desteklenmesine karar verilmiştir. Bu Karara göre; sökülün fındık alanına önerilen alternatif ürünü eken veya diken üreticiye, fındıktan elde ettiği ortalama net gelir ile yeni ektiği veya diktiği alternatif ürünün ortalama net gelir farkının iki katı tutarında bedel ödenecektir.

2001/2224 sayılı Kararname ile tiftik ve yaş ipekböceği kozası üreticilerinin desteklenmesine, destekleme primi ve doğrudan destek ödemeleri için gerekli finansmanın DFİF'den karşılanmasına karar verilmiştir. Ayrıca, 2001/2622 sayılı Kararname ile 2001 dönemi haşhaş kapsülü ve tohumu destekleme alımı ve satımı hakkında karar alınmıştır.

TABLO: II.39- Bazı Tarımsal Ürünlerin Başlangıç Alım Fiyatları

	Fiyatlar (TL/Kg)				Yüzde Artış		
	1998	1999	2000	2001	1999	2000	2001
1. Buğday (Ekmeklik)	53 000	80 000	102 000	164 000	50,9	27,5	60,8
2. Arpa (Beyaz)	39 750	60 000	81 600	131 200	50,9	36,0	60,8
3. Mısır	47 700	68 000	91 800	155 800	42,6	35,0	69,7
4. Pamuk (Ege) (1)	195 000	230 000	380 000	680 000	17,9	65,2	78,9
5. Tütün (Ege)	900 000	1 400 000	1 750 000	2 200 000	55,6	25,0	25,7
6. Şeker Pancarı	16 500	27 000	33 750		63,6	25,0	
7. Ayçiçeği	110 000	130 000	165 000	325 000	18,2	26,9	97,0
8. Fındık	675 000	1 020 000	1 100 000	1 500 000	51,1	7,8	36,4
9. Kuru İncir	350 000	600 000	700 000	1 300 000	71,4	16,7	85,7
10. Çekirdeksiz Kuru Üzüm	260 000	405 000	500 000	800 000	55,8	23,5	60,0
11. Tiftik	780 000	1 000 000	1 320 000	1 800 000	28,2	32,0	36,4
12. Haşhaş Kapsülü	300 000	450 000	640 000	980 000	50,0	42,2	53,1
13. Yaş Koza	1 300 000	1 900 000	2 375 000	3 500 000	46,2	25,0	47,4
14. Çay	82 000	118 000	162 500	250 000	43,9	37,7	53,8

(1) Destekleme primleri hariçtir.

2000/2172 sayılı Kararname ile, tarımda mevcut destekleme politikalarının değiştirilerek çiftçilere doğrudan gelir desteği sağlanması ve kayıt sisteminin oluşturulması amacıyla ülke çapında uygulama başlatılmasına karar verilmiştir. Bu karar uyarınca; çiftçi tanımı ile ödeme tutarının tespitinde esas alınacak tarımsal alana ilişkin kriterler ve ödemeye ilişkin usul ve esaslar, Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulunun önerileri dikkate alınarak Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından yayımlanacak uygulama tebliğleriyle belirlenecektir.

2001/2705 sayılı Kararname ile tütün üretiminden vazgeçip alternatif ürün yetiştiren üreticilerin desteklenmesine karar verilmiştir. Bu Karara göre; tütün üretiminden vazgeçerek alternatif ürün yetiştirmeyi tercih eden Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren ve tütün ekim cüzdanı bulunan tütün üreticilerine, bir defaya mahsus olmak üzere girdi ve gelir desteği ödemesi yapılacaktır.

2001/2787 sayılı Kararname ile, yaprak tütün, hububat ve şeker ihracatı konusunda TEKEL, TMO ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin görevlendirilmesine ilişkin 99/13164 sayılı kararname yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, Hazine Müsteşarlığının söz konusu kuruluşlara ihracat görev zararı ödemesine gerek kalmayacaktır.

TABLO: II.40- Tarımsal Ürünlerin Destekleme Fiyatlarında Gelişmeler

Ürünler	Ortalama Alım Fiyatları (TL/Kg)			Yüzde Artış		
	1999	2000	2001(1)	1999	2000	2001(1)
1. Buğday (2)	77 971	103 781	157 329	45,6	33,1	51,6
2. Arpa (2)	60 082	77 670	129 205	53,6	29,3	66,4
3. Çavdar (2)	56 575	73 378	127 566	37,2	29,7	73,8
4. Mısır (2)	64 846	93 887	155 800	42,5	44,8	65,9
5. Yulaf (2)	56 071	78 743	111 500	33,3	40,4	41,6
6. Pamuk (3)	249 494	404 329	641 617	38,3	62,1	58,7
7. Tütün (2)	1 076 953	1 302 470	1 761 436	60,2	20,9	35,2
8. Şeker Pancarı (2)	27 886	35 796	54 169	57,5	28,4	51,3
9. Ayçiçeği	130 000	165 000	325 003	16,4	26,9	97,0
10. Fındık	1 079 968	1 080 253	1 510 578	39,9	0,0	39,8
11. Kuru İncir	563 212	642 260	1 345 694	41,6	14,0	109,5
12. Çekirdeksiz Kuru Üzüm	418 196	497 638	863 662	58,5	19,0	73,6
13. Zeytinyağı	1 010 365	1 246 378	-	126,2	23,4	-
14. Tiftik (4)	983 230	1 508 279	1 754 545	13,4	53,4	16,3
15. Antepfıstığı	1 900 492	2 212 055	2 640 000	43,9	16,4	19,3
16. Soya Fasülyesi	116 284	157 425	359 941	29,2	35,4	128,6
17. Haşhaş Kapsülü (2)	444 774	640 000	963 134	50,4	43,9	50,5
18. Çeltik	187 362	225 000	370 000	43,3	20,1	64,4
19. Yerfıstığı	294 000	350 436	-	84,3	19,2	-
20. Yaş Koza (4)	1 902 455	2 329 071	3 546 512	44,4	22,4	52,3
21. Çöplü Kırmızıbiber	598 225	1 002 398	1 003 238	-	67,6	0,1
22. Zeytin	649 758	928 205	-	17,0	42,9	-
23. Gülçiçeği	250 004	350 057	900 000	61,3	40,0	157,1
24. Kırmızı Mercimek	195 565	-	-	72,2	-	-
25. Çay	125 854	162 499	250 000	43,9	29,1	53,8
26. Limon	74 113	152 511	224 101	4,1	105,8	46,9
27. Yaş Üzüm	71 732	94 483	121 465	43,6	31,7	28,6
28. Kayısı	996 743	690 207	-	61,1	-30,8	-
29. Çekirdekli Kuru Üzüm	-	-	-	-	-	-

(1) 2001 yılı tahminidir.

(2) Devlet destekleme alımları kapsamındaki ürünlerdir.

(3) Destekleme primleri hariçtir.

(4) Destekleme primleri dahildir.

TABLO: II.41- Destekleme Alım Miktarları ve Üreticilere Yapılan Ödemeler

Ürünler	Alım Miktarı (Bin Ton)			Üreticilere Ödemeler (Milyar TL)		
	1999	2000	2001 (1)	1999	2000	2001 (1)
1. Buğday (*)	4 309	3 011	1 460	335 976	312 484	229 730
2. Arpa (*)	819	512	952	49 207	39 767	123 051
3. Çavdar (*)	73	25	14	4 130	1 834	1 783
4. Mısır (*)	382	260	35	24 771	24 411	5 455
5. Yulaf (*)	14	2	0	785	157	0
6. Pamuk	439	354	260	109 486	143 153	166 911
7. Tütün (*)	191	153	97	205 698	199 511	170 079
8. Şeker Pancarı (2) (*)	13 223	14 678	11 700	368 740	525 417	633 777
9. Ayçiçeği	411	424	239	53 395	69 950	77 815

TABLO: II.41- Destekleme Alım Miktarları ve Üreticilere Yapılan Ödemeler (Devamı)

Ürünler	Alım Miktarı (Bin Ton)			Üreticilere Ödemeler (Milyar TL)		
	1999	2000	2001 (1)	1999	2000	2001 (1)
10. Fındık	142	92	124	153 770	99 003	187 408
11. Kuru İncir	11	6	3	6 397	3 595	3 375
12. Çekirdeksiz K. Üzüm	58	76	42	24 254	37 776	36 048
13. Zeytinyağı	8	34	0	7 941	42 735	0
14. Tiftik	0	0	0	137	30	72
15. Antepfıstığı	1	4	0	2 018	9 014	66
16. Soya Fasulyesi	28	19	10	3 305	3 022	3 666
17. Haşhaş Kapsülü (*)	31	12	22	13 788	7 465	20 691
18. Çeltik	47	40	62	8 806	9 000	23 090
19. Yerfıstığı	0	0	0	2	137	0
20. Yaş Koza (3)	0	0	0	66	34	45
21. Çöplü Kırmızıbiber	1	0	2	586	201	1 549
22. Zeytin	42	44	0	27 425	40 687	0
23. Gülçeği	2	2	1	559	619	792
24. Kırmızı Mercimek	6	0	0	1 119	0	0
25. Çay	843	499	540	106 095	81 103	135 000
26. Limon	2	1	1	175	85	106
27. Yaş Üzüm	9	14	13	630	1 376	1 555
28. Kayısı	2	3	0	1 545	2 261	0
29. Çekirdekli K. Üzüm	0	0	0	0	0	0
TOPLAM				1 510 706	1 654 828	1 822 065

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

(*) Devlet destekleme alımları kapsamındaki ürünlerdir.

(1) Tahmindir.

(2) Alım bedelini göstermektedir. Bu tutarın yüzde 40'ı cari yılda, yüzde 60'ı ertesi yılda ödenmektedir.

(3) 1998 yılında destekleme primi ödemeleri dahildir.

6. MALİ PİYASALARDA GELİŞMELER

2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı çerçevesinde enflasyonist beklentilerin şekillendirilmesi amacıyla döviz kurunda yönlendirilmiş sabit parite politikasına geçilmiştir. Bu şekilde TL'nin 1 dolar+0,77 euro'dan oluşan kur sepeti karşısındaki günlük değerlerinin izleyen bir yıllık süre için ilan edilmesi uygulamasına başlanmıştır. Bu çerçevede Merkez Bankası ilk 18 ayda günlük kur değerlerini ilan ederken sonraki 18 ayda kurun giderek genişleyen bir bant içinde hareket etmesine müsaade ederek söz konusu politikadan kademeli olarak çıkılacağını taahhüt etmiştir.

Kur politikası sözü edilen sınırlamalar çerçevesinde belirlenirken programın para politikası ise net iç varlıklar ve net uluslar arası rezervlere yönelik hedef ve gösterge değerleri çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu çerçevede içinde açık piyasa işlemlerinin, net iç varlıkların alt kalemlerindeki değişikliklerin etkilerini giderebilmek amacıyla kullanılabilirliğinden ötürü, Merkez Bankasının faiz oranları üzerindeki etkisi sınırlanmıştır.

2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programının açıklanmasıyla beraber programa ilişkin ilk etki faiz oranlarında görülmüştür. Nitekim, DİBS ağırlıklı bileşik faiz oranları Kasım 1999'daki yüzde 96,4 seviyesinden 2000 yılı Ocak ayında yüzde 38,3 düzeyine inmiştir.

DİBS faiz oranlarının seviyesi 2000 yılının tamamında belli bir aralıkta gerçekleşirken, kısa vadeli faiz oranlarında yılın ikinci yarısından itibaren artışlar görülmeye başlanmıştır. Nitekim, İMKB repo-ters repo piyasasında ortalama bileşik faiz oranları 2000 yılı Temmuz ayında yüzde 25,4'ten Eylül ayında yüzde 48,4'e yükselmiştir. Bu durum, yılın ikinci yarısı itibarıyla mali piyasalarda artan likidite ihtiyacına işaret etmektedir.

TABLO: II.42- 2000 yılı Net İç Varlıklar ve Net Uluslar Arası Rezervler Hedef ve Gerçekleşmeleri

Dönem	Net İç Varlıklar (Trilyon TL)		Net Uluslar arası Rezervler (Milyon Dolar)		
	Hedef	Gerçekleşme (1)	Hedef (2)	Hedef(3)	Gerçekleşme
2000 Mart	-1.200	-1.266	12.000	13.330	16.657
2000 Haziran	-1.200	-1.291	12.750	14.958	17.769
2000 Eylül	-1.200	-1.308	12.750	15.434	17.874
2000 Kasım	-1.200	1.939	-	-	11.096
2000 Aralık (4)	-1.200	-	13.500	-	-
2000 Aralık	1.650	1.073	10.400	10.400	12.379

Kaynak: TCMB, Hazine

(1) Kasım NİV gerçekleşme değeri ayın son günü itibarıdır. Diğerleri ayın son beş işgünü ortalamasıdır.

(2) Temel program hedefi.

(3) Programda öngörülenden fazla kredi kullanımı için düzeltilmiş alt sınır değerleri.

(4) Kasım 2000 krizinden önceki hedef değerlerdir.

2000 yılında uygulamaya konan enflasyonla mücadele programının verdiği güven sonucu düşen faiz oranlarının etkisiyle tüketim ve yatırıma yönelik harcamaların artışı ve enerji fiyatlarının beklenenin üzerinde seyretmesi sonucunda oluşan cari işlemler açığının ve Kasım ayı içinde Arjantin ekonomisinde gözlenen olumsuz gelişmelerin de etkisiyle bu ay içinde Türkiye'den yoğun bir sermaye çıkışı yaşanmıştır. Bu şekilde yaşanan sermaye çıkışı likidite ihtiyacını hızla artırırken faiz oranlarının da hızla sıçramasına neden olmuş ve Kasım ayında mali piyasalarda ciddi bir kriz yaşanmıştır.

TABLO: II.43- 2000 Yılı Kasım Ayında Yaşanan Kriz Sonrasında Oluşturulan 2001 Yılı Net İç Varlıklar ve Net Uluslar Arası Rezervler Performans Kriterleri

	NİV Tavan Değeri (Trilyon TL)			NUR Taban Değeri (Milyon dolar)		
	(1)	(2)		(1)	(2)	
31 Ocak 2001	900	900	Perf. Krit.	10.700	10.700	Perf. Krit.
28 Şubat 2001	800	0	Perf. Krit.	10.900	12.600	Perf. Krit.
31 Mart 2001	650	0	Perf. Krit.	11.000	12.700	Perf. Krit.
30 Haziran 2001	200	0	Perf. Krit.	12.000	13.700	Perf. Krit.
30 Eylül 2001	480	350	Göst. Hedef	12.200	13.900	Göst. Hedef
31 Aralık 2001	950	650	Göst. Hedef	12.400	14.100	Göst. Hedef

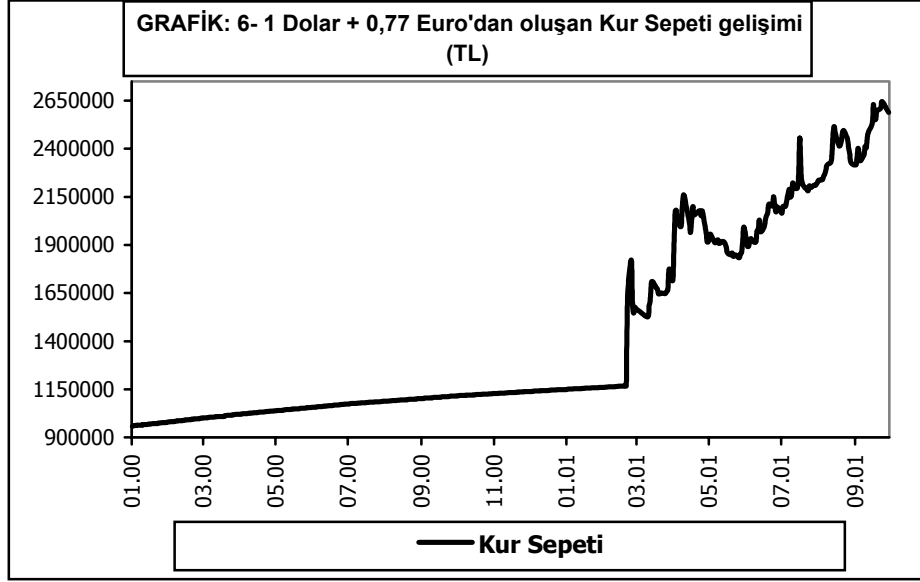
Kaynak: Hazine

(1) 18 Aralık 2000 tarihinde IMF'ye verilen niyet mektubunda yer alan hedefler.

(2) 30 Ocak 2001 tarihinde IMF'ye verilen niyet mektubunda yer alan hedefler.

Kasım ayında yaşanan kriz sırasında oluşan likidite sıkışıklığı sonucunda bankalararası bileşik gecelik faiz oranları yüzde 999 seviyesine yükselmiştir. Bu gelişmelerle birlikte 9 Aralık 1999 tarihli niyet mektubunda yer alan ve para programının temel performans kriterlerinden net iç varlıklar ve net uluslar arası rezerv büyüklükleri

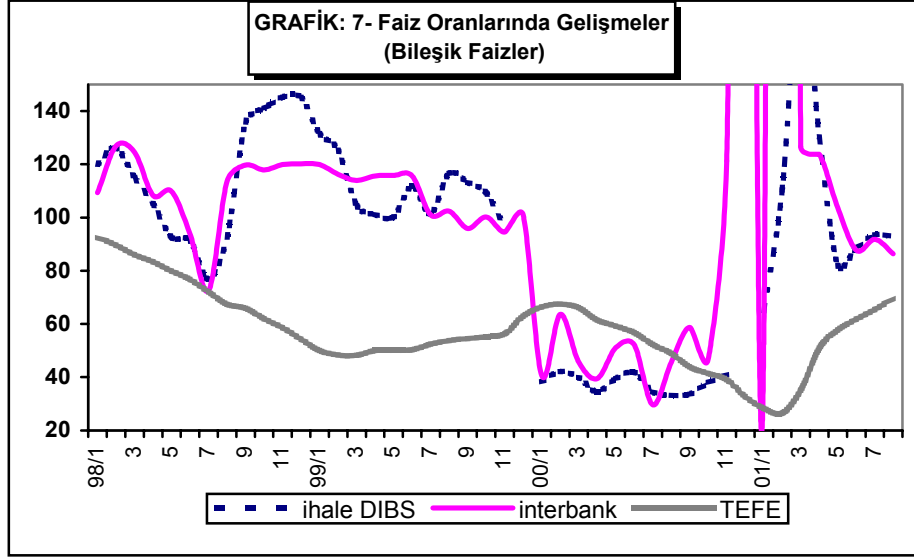
revize edilmiştir. Bu çerçevede net iç varlıklarda koridor uygulamasına son verilirken Merkez Bankası önceden açıklanan kur sepeti değerlerini hedeflemeyi sürdürmüştür. Ancak, yaşanan bu kriz neticesinde, Merkez Bankası net rezervleri 16 Kasım 2000 tarihi itibarıyla 24,1 milyar dolardan, 5 Aralık 2000 tarihi itibarıyla 17,9 milyar dolara gerilemiştir.

2000 yılı Kasım ayında yaşanan krizin hemen ardından yapılan revizyon sonrasında, 21 Aralık 2000 tarihinde IMF ile ek rezerv kolaylığı konusunda anlaşmaya varılmış ve bunun sonucunda 2000 yılı sonundan itibaren önemli miktarda bir kaynak girişi yaşanmıştır. Bu gelişmeler neticesinde, 30 Ocak 2001 tarihinde Net İç Varlıklar (NİV) tavan değerleri aşağı doğru, Net Uluslar Arası Rezervler (NUR) taban değerleri ise yukarı doğru yeniden düzenlenmiştir.

Aralık ayı sonunda IMF'den sağlanan ek rezerv kolaylığı ve mali piyasalardaki nisbi rahatlamanın etkisiyle fonlama maliyetleri 2001 yılı Ocak ayında, kriz dönemine göre önemli ölçüde gerilemiştir. Nitekim, bankalar arası para piyasasında gecelik ortalama bileşik faizler Kasım ve Aralık 2000 tarihlerinde sırasıyla yüzde 121,2 ve yüzde 627,3 iken, 2001 yılı Ocak ayında yüzde 52,4'e gerilemiştir. Bununla birlikte 2001 yılı Ocak ayında yapılan ihalelerde oluşan ortalama bileşik faiz oranı, 2000 yılı Kasım ayında gerçekleşen ortalama faiz oranını 23 puan aşarak yüzde 64,9 düzeyinde olmuştur.

2001 yılı Ocak ayında IMF'den sağlanan ek kaynak sonucu mali piyasalarda görülen nisbi iyileşmeye karşın kur taahhütlerinin sürdürülebileceğine yönelik endişeler artmış ve Şubat ayında ikinci bir kriz yaşanmıştır. Mali piyasalarda dengelerin tam olarak sağlanamadığı bir dönemde başlayan kriz etkileri bakımından 2000 yılı Kasım krizinden daha ciddi sonuçlar doğurmuştur. Nitekim, 21 Şubat 2001'de ortalama gecelik faizlerin yüzde 4.019 seviyesine tırmanması ve krizin ilk iki gününde, Merkez Bankasının 5 milyar dolar döviz rezervi kaybetmesiyle birlikte enflasyonla mücadele programında tasarlanan para ve kur politikaları terk edilerek, 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur rejimine geçilmiştir.

Arka arkaya yaşanan krizlerden sonra yoğunlaşan belirsizlik ortamı nedeniyle faiz oranlarında oldukça yüksek artışlar yaşanmış, Şubat ayında ortalama bileşik bankalararası faiz oranları yüzde 7.525,8 oranında gerçekleşirken Şubat ve Mart aylarında Hazine ihalelerinde oluşan ağırlıklı ortalama bileşik faiz oranları sırasıyla yüzde 110,3 ve yüzde 193,7 olmuştur.

TABLO: II.44- 2001 Yılı Şubat Ayında Yaşanan Kriz Sonrasında Parasal Büyüklükler Performans Kriterlerinde Gelişmeler

	2000		2001	
	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat
Kur sepeti % Değişim (1Dolar+0,77 Euro)				
Hedef	1,0	1,0	0,9	0,9
Gerçekleşme	1,0	1,0	0,9	33,3
Net İç Varlıklar (Trilyon TL.)				
Hedef (Üst limit)	-	1.650	900	0
Gerçekleşme (1)	1.939	1.073	-458	2.442
Net Uluslar Arası Rezervler (Milyar Dolar)				
Hedef (Alt limit)	-	10.400	10.700	12.600
Gerçekleşme	11.096	12.379	13.038	8.119

Kaynak: TCMB, Hazine, DPT

(1) Kasım ayı için NİV son gün değeridir. Diğerleri ayın son beş iş günü ortalamasıdır.

Şubat ayındaki ikinci krizin ardından Merkez Bankası, 2000 yılı Kasım ayında olduğu gibi program hedeflerinden vazgeçerek piyasaları fonlama yoluna gitmiştir. Kur politikasının da terk edilmesiyle takip edilen parasal büyüklük ve döviz kuru gerçekleştirmeleri hedef değerlerden oldukça uzaklaşmıştır. Nitekim Şubat ayı için, net uluslar arası rezervler 12.600 milyon dolar alt limit olarak hedeflenmişken 8.119 milyon dolar, net iç varlıklar büyüklüğü 0 TL üst limit olarak hedeflenmişken 2.442 trilyon TL seviyesinde gerçekleşmiştir. Kur sepeti aylık artış hızı ise hedef değer olan yüzde 0,9'a karşın yüzde 33,3 oranında olmuştur.

Kriz sonrası dönemde ödemeler sistemindeki tıkanıklığın giderilmesi ve bankacılık sistemine yeniden işlerlik kazandırılması Merkez Bankasının öncelikleri arasında olmuştur. Dalgali kur rejimine geçilmesiyle kur üzerindeki kısa vadeli aşırı dalgalanmaların engellenebilmesi amacıyla 29 Mart 2001 tarihi itibarıyla Merkez Bankası, ihale yöntemiyle döviz satışına başlamış ve kurdaki olası aşırı dalgalanmaları gidermeye çalışmıştır. 2001 yılının Mart-Mayıs döneminde, kamu bankalarının birikmiş görev zararlarından doğan gecelik borçlanma zorunluluklarının ve fon bankalarının ihtiyaç duydukları gecelik borçlanmanın sistem üzerinde oluşturduğu baskının giderilmesi amacıyla Hazine tarafından bu dönemde söz konusu bankalara verilen devlet tahvilleri önemli ölçüde Merkez Bankasına devredilerek kamu ve fon bankalarının özel bankalar ile olan gecelik borçlanma ilişkisi Merkez Bankasının söz konusu tahvilleri doğrudan alımı karşılığında sağladığı likidite ile ortadan kaldırılmıştır.

Para ve kur politikalarındaki değişikliğin ardından 5 Mayıs 2001 tarihinde Merkez Bankası Kanununda yapılan düzenleme ile fiyat kontrolünün Bankanın ana görevi olduğu ve Bankanın fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikası ve kullanacağı para politikası araçlarını kendisinin belirleyeceği ilan edilmiştir. Ancak, kriz ortamı nedeniyle altı aylık bir süre ile Bankanın, Hazinesin ihraç ettiği borçlanma araçlarını birincil piyasadan da satın alabileceğine dair bir geçici madde ile Hazine tarafından yapılan operasyonların Merkez Bankası tarafından desteği sağlanmıştır. Söz konusu geçiş süreci içerisinde Merkez Bankası enflasyon hedeflemesi uygulamasına hazırlık çerçevesinde parasal büyüklükleri kontrol altında tutan bir para politikası izlemiştir. Bu çerçevede parasal taban ve NİV için üst limitler, NUR için ise değişim oranlarının hedeflendiği bu dönemde Ağustos ayı sonu itibarıyla hedeflere ulaşılmıştır.

TABLO: II.45- 2001 Yılında Parasal Taban ve Net İç Varlıklar Hedef ve Gerçekleşmeleri

	Parasal Taban Üst Limit (Trilyon TL)			Net İç Varlıklar Üst Limit (Trilyon TL)		
	Hedef (1)	Hedef (2)	Gerçekleşme	Hedef (1)	Hedef (2)	Gerçekleşme
30 Nisan 2001	-	-	5.850	-	-	6.739
31 Mayıs 2001	5.900	5.900	5.815	9.750	9.750	7.942
30 Haziran 2001	6.050	6.050	6.247	13.250	13.250	12.943
31 Ağustos 2001	6.300	7.175	6.748	15.850	17.250	16.437
31 Ekim 2001	6.800	7.550	-	19.500	21.150	-
31 Aralık 2001	7.300	7.750	-	21.000	22.400	-

Kaynak: TCMB, Hazine

(1) Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında ve 26 Haziran 2001 tarihli niyet mektubunda yer alan hedefler.

(2) 31 Temmuz 2001 tarihli niyet mektubunda yer alan hedefler.

2001 yılının ilk döneminde mali piyasalarda yaşanan gelişmeler sonrasında, 15 Mayıs 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı altında yeni bir ekonomik program açıklanmıştır. Üç aşamalı genel stratejiye sahip olan bu programın birinci aşamasında bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin alınarak mali piyasalarda belirsizliğin azaltılması ve kriz ortamından çıkılması, ikinci aşamasında faiz ve döviz kurunda istikrar sağlanarak ekonomik birimlere orta vadeli öngörü kazandırılması ve üçüncü aşamasında makroekonomik dengelerin sağlanmasıyla yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme ortamına geçilmesine ilişkin hedefler bulunmaktadır.

Ekonomide 2001 yılı boyunca enflasyon hedeflemesine geçiş için gerekli önkoşulların sağlanamaması, 11 Eylül terörist saldırılarının sonucunda dünya

ekonomisindeki büyüme beklentilerinin daha da gerilemesi ve mali baskınlığın devam etmesi nedenlerinden ötürü Merkez Bankası önümüzdeki dönemde de parasal büyüklüklerin takibi politikasına devam ederek enflasyon hedeflemesi uygulaması için alt yapıyı sağlamaya yönelecektir. Bu bağlamda dalgalı kur politikasının bir sonucu olarak Banka, spesifik bir kur düzeyini savunmak için piyasaya müdahalede bulunmamaya devam ederken bu alandaki müdahaleler, aşırı dalgalanmaları bertaraf etmek amacıyla sınırlı kalacaktır. Bu çerçevede, piyasalara döviz kuruna ait bir perspektif sağlamak amacıyla Ağustos ayında İMKB bünyesinde kurulan vadeli işlem piyasası da işlemeye devam edecektir.

Merkez Bankası güçlü ekonomiye geçiş programında yapılan faiz oranlarındaki düşüş öngörüsüne paralel olarak kısa vadeli faiz oranlarını belirlemiştir. Nitekim, Nisan ayı sonunda yüzde 77 olan bankalararası gecelik faiz oranı güçlü ekonomiye geçiş programının ilanından sonra Mayıs ayı sonuna kadar kademeli olarak indirilerek yüzde 63 seviyesine çekilmiştir. Temmuz ayında yüzde 67 seviyesine yükseltileen söz konusu faiz oranı, Ağustos ayında yüzde 62 ve Eylül ayı sonu itibarıyla da yüzde 59 seviyesine indirilmiştir.

2001 yılında enflasyonun hız kazanması ve iç borç stokundaki gelişmelerin de etkisiyle DİBS ağırlıklı bileşik faiz oranları yılın ilk dokuz aylık döneminde yüzde 104,8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bankacılık sistemi kaynak maliyetleri içerisinde önemli bir yere sahip olan mevduat faiz oranları Merkez Bankası bankalararası faiz oranlarında gerçekleşen seviyelerden de etkilenecek nisbeten düşük kalmıştır. Nitekim, 2001 yılı Ağustos ayı itibarıyla 3 ay vadeli mevduat faiz oranı yüzde 67,7 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO: II.46- 2001 Yılında Net Uluslar Arası Rezervler Hedef ve Gerçekleşmeleri

	Net Uluslar Arası Rezervler (Belirtilen dönemlerde Değişimlerin Taban Değerleri) (Milyon Dolar)		
	Hedef (1)	Hedef (2)	Gerçekleşme
30 Nisan itibarıyla stok	-	-	3.860
Mayıs 2001	-1.500	-1.500	-837
Haziran 2001	-2.900	-3.562	-3.059
Temmuz – Ağustos 2001	-2.000	-2.500	-1.370
Eylül - Ekim 2001	-2.600	-3.250	-
Kasım - Aralık 2001	-600	-600	-

Kaynak: TCMB, Hazine, DPT

(1) Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında yer alan orjinal hedefler.

(2) 31 Temmuz 2001 tarihli niyet mektubu ve TCMB basın duyurularında verilen bir önceki dönemde kullanılmayan miktarın bir sonraki döneme devretmesi sonucu oluşan hedefler.

Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması politikalarına uygun olarak TMSF bünyesindeki bankaların finansman ihtiyacının karşılanması ve kamu bankaları görev zararlarının tasfiyesi amacıyla bu bankalara Mart-Mayıs döneminde Hazine tarafından verilen özel tertip tahvil ve dövize endeksli DİBS, fon ve kamu bankalarının nakit ihtiyaçları çerçevesinde Merkez Bankasına devredilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Merkez Bankası DİBS stoku bu dönemde önemli ölçüde genişlemiştir. Merkez Bankası DİBS stokundaki genişleme izleyen dönemde de sürmüştür. Nitekim, 2000 yılı sonunda söz konusu stok 1,5 katrilyon TL düzeyinde iken gerçekleştirilen bu işlemler sonucunda 2001 yılı Eylül ayı sonunda 16,3 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Aynı operasyon çerçevesinde söz konusu bankalardan devralınan dövize endeksli DİBS tutarı Eylül 2001 itibarıyla 10,1 katrilyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO: II.47- Merkez Bankası Net Döviz Pozisyonu

(Milyon Dolar)

	1999	2000				2001		
	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	Aralık	Mart	Haziran	Eylül
Net Döviz Pozisyonu	5 728,8	7 910,9	7 882,4	7 827,3	3 130,4	442,0	-6 211,4	-9 420,3
-Net Dış Varlıklar	14 497,0	15 065,5	16 430,2	16 333,8	11 322,2	9 529,2	2 645,7	271,8
Net Rezervler	22 741,6	22 561,1	24 158,9	23 848,1	19 181,7	18 078,7	16 150,7	18 609,8
Kredi Mek. Döv. Tevd.								
Hes. (-)	10 775,1	10 420,5	10 570,7	10 009,6	10 487,5	10 058,4	9 757,7	10 836,1
Diğer	2 530,5	2 924,9	2 842,1	2 495,4	2 628,0	1 509,0	-3 747,3	-7 501,9
- İç Döviz								
Yükümlülükleri	8 768,2	7 154,6	8 547,8	8 506,6	8 191,7	9 087,2	8 857,0	9 692,2
Döviz Olarak Tak. Ed.								
Kamu Mvd.	3 190,9	1 354,7	2 411,5	2 139,2	1 797,5	1 649,5	1 849,4	2 753,2
Hazine Mevduatı	3 089,6	911,5	1 768,4	1 305,4	1 277,8	1 105,3	1 254,4	2 207,5
Bankaların Döviz								
Mevduatı	5 577,3	5 799,9	6 136,3	6 367,4	6 394,2	7 437,7	7 007,7	6 939,0

Kaynak: T.C. Merkez Bankası. Ayın son günü itibarıyla.

2001 yılında Merkez Bankası bilançosunun varlık tarafının finansmanında kullanılan TL yükümlülüklerden emisyon ve rezerv paranın gelişimi, 2000 yılına göre hız kazanmıştır. 2000 yılı Ocak-Eylül döneminde emisyon ve rezerv para genişlemesi sırasıyla yüzde 30,5 ve yüzde 25,5 oranında artış göstermiştir. 2000 yılının son çeyreğinde her iki büyüklük de yüzde 20 oranının biraz üzerinde artmıştır. 2001 yılı Ocak-Eylül döneminde ise emisyon yüzde 34,6 ve rezerv para yüzde 31,6 oranında genişlemiştir. 2001 yılı ilk dokuz ayı içinde rezerv para ve emisyonda bir önceki yıla göre gözlenen hızlı gelişmeye karşın söz konusu parasal büyüklüklerin reel olarak gerilediği görülmektedir.

2001 yılı Şubat ayında yaşanan kriz sonrasında faizlerin bir süre yüksek seviyelerde seyretmesiyle Mart ayında yıl sonuna göre ticari bankalar TL mevduatı artışı yüzde 19,1 olmuşken, faiz oranlarındaki gerilemeye birlikte Eylül ayında yıl sonuna göre bu artış ancak yüzde 27 olarak gerçekleşmiştir. Döviz tevdiat hesaplarının TL karşılığı artış oranı ise 2000 yılının Ocak-Eylül döneminde yüzde 43,1 düzeyinde olmuşken, kurlarda görülen yüksek artışlar neticesinde 2001 yılının aynı döneminde söz konusu artış yüzde 139,6 düzeyinde olmuştur.

Mevduat stokunda görülen bu gelişmeler sonucu, 2001 yılının ilk dokuz aylık döneminde M1 para arzı yüzde 27,3, M2 para arzı yüzde 28,9 ve M2Y para arzı yüzde 77,4 oranında genişlemiştir. Aynı büyüklüklerin 2000 yılının ilk dokuz ayındaki genişleme hızları ise, sırasıyla, yüzde 36,1, yüzde 17,8 ve yüzde 29,2 olmuştur. Bu dönemde yıl sonuna göre TEFE endeksi oranının yüzde 62,9 düzeyinde gerçekleştiği gözönüne alındığında M1 ve M2 para arzları reel olarak gerilerken, M2Y para arzı reel olarak artış göstermiştir.

2000 yılında faiz oranlarındaki gerilemeye paralel olarak yatırım ve tüketim talebindeki artış neticesinde 2000 yılının Ocak-Eylül döneminde yüzde 51,8 oranında artan mevduat bankaları yurt içi kredi hacmi, 2001 yılında ekonomideki daralma ve faiz oranlarındaki yüksek düzeye paralel olarak, aynı dönemde ancak yüzde 25,8 oranında genişlemiştir. Bu şekilde 2000 yılı Eylül ayında mevduat bankaları yurt içi kredilerinin toplam mevduata oranı yüzde 46,4 iken, 2001 yılı Eylül ayı sonunda bu oranın yüzde 32,3 seviyesine gerilediği görülmektedir. 2000 yılı içinde tüketici kredilerinde görülen hızlı artışın aksine 2001 yılında bunun tersi bir gelişme gözlenmiştir. Nitekim, 2000 yılı Eylül ayında yıl sonuna göre, tüketici kredileri yüzde 331,3 oranında artmış iken, 2001 yılının aynı döneminde söz konusu krediler yüzde 42,2 oranında gerilemiştir.

2000 yılı Kasım ayında mali piyasalarda yaşanan olumsuz gelişmeler İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının da benzer biçimde etkilenmesine neden olmuştur; Ekim ayında 13.538 seviyesinden kapanan İMKB-100 bileşik endeksi krizin ardından 24 Kasım tarihinde 10.809, 30 Kasım tarihinde ise 8.748 seviyesine gerilemiştir. 2000 yılı Aralık ve 2001 yılı Ocak aylarında kısmen de olsa toparlanan borsa Şubat krizinin etkisiyle yeniden gerilemeye başlamıştır. Eylül ayında 2001 yılının en düşük seviyesi olan 7.306 seviyesine kadar düşen endeks, 28 Eylül tarihi itibarıyla 7.626 seviyesinden kapanmıştır. Bu gelişmeler sonucu, 2001 yılının Ocak-Eylül döneminde İMKB-100 bileşik endeksi TL bazında yüzde 19,2 oranında gerilemiştir. Dolar bazında İMKB-100 bileşik endeksi bu dönemde dolar değerindeki yükselişin ve endeksteeki gerilemenin de etkisiyle 2000 yıl sonuna göre 2001 yılı Eylül ayında yüzde 64,2 oranında gerileyerek 292 seviyesine düşmüştür. 2000 yılı Ocak-Eylül döneminde 85,8 katrilyon TL olan İMKB hisse senetleri piyasası işlem hacmi yüzde 27,0 oranında azalarak, 2001 yılının aynı döneminde 62,6 katrilyon TL seviyesine düşmüştür.

İMKB bünyesindeki repo-ters repo piyasasında 2000 yılı Ocak-Eylül döneminde işlem hacmi önemli ölçüde artış göstermiştir. Benzer gelişmeler 2001 yılının aynı döneminde de gözlenmiştir. Nitekim, 2000 yılı Ocak-Eylül döneminde söz konusu piyasada 397,9 katrilyon TL olan işlem hacmi 2001 yılının aynı döneminde yüzde 41,1 oranında artarak 561,4 katrilyon TL'ye yükselmiştir. İMKB bünyesindeki ikincil piyasalardan kamu menkul kıymetleri kesin alım-satım pazarındaki işlem hacmi ise, 2000 yılı Ocak- Eylül döneminde 127,6 katrilyon TL iken, 2001 yılının aynı döneminde yüzde 78 oranında azalarak 28,2 katrilyon TL'ye düşmüştür.

2000 yılında uygulamaya konan istikrar programı, salt enflasyonla mücadele hedefi ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda çeşitli alanlarda yapısal dönüşümleri tamamlamayı amaçlayan bir programdır. Yeniden yapılanmanın hedeflendiği sektörlerden biri de bankacılık sektörü olarak belirlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak Türk bankacılık sektörünün uluslar arası standartlara ulaştırılması, sektörün özerk bir kamusal otoritenin gözetim ve denetimine tabi kılınması, sağlıksız unsurların sistemden ayıklanması, kamu bankalarının rasyonel bir yapıya kavuşturularak özelleştirme hedefine yönettirmelerine ilişkin hedefler söz konusu programda yer almıştır.

Bankacılık sektörüne ait yapısal dönüşümün tamamlanması amacıyla, bir yandan gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilirken diğer yandan da sistemdeki riski artıran bankaların TMSF bünyesine alınmasına yönelik adımlar 1999 yılından başlamak üzere 2000 yılı boyunca atılmıştır. Türk bankacılık sektöründe gerçekleştirilen bu olumlu düzenlemelere karşın Kasım 2000 ve Şubat 2001 dönemlerinde yaşanan krizler sonrasında bankaların mali yapısı önemli ölçüde bozulmuştur.

Yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda bankacılık sisteminin mali ve operasyonel yapılanmasının tamamlanması ve sağlıklı bir mali sistemin varlığı ekonomik dengelerin yeniden tesisi için gerekli hale gelmiştir. Bu çerçevede kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaların yeniden yapılandırılmalarını temel alan bir program Mart 2001'de uygulamaya konmuştur. Söz konusu yeniden yapılandırma programı Mayıs 2001'de özel bankaları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Söz konusu yapılanma programı çerçevesinde kamu bankalarının mali yapılarının güçlendirilmesi ve mali sistem üzerinde yarattığı yükün hafifletilebilmesi amacıyla bu bankalara görev zararları karşılığı özel tertip DİBS ve dövize endeksli senetler verilmiştir. Bu şekilde bir yandan söz konusu bankaların görev zararı karşılığı birikmiş alacakları ve bunlara tahakkuk etmiş faizler banka bilançolarından tasfiye edilirken bir yandan da bu bankaların gecelik piyasalarda yarattığı yük ortadan kaldırılmıştır. Bu çerçevede kamu

bankalarına Mayıs 2001 tarihi itibarıyla 23,6 katrilyon TL tutarında özel tertip DİBS verilirken, 10 Eylül 2001 tarihi itibarıyla bu bankaların portföylerinde 20 katrilyon TL tutarında özel tertip DİBS bulunmaktadır. Kamu bankalarının operasyonel yeniden yapılandırılması çerçevesinde Ziraat Bankası ve Halk Bankası yönetimleri Nisan 2001 tarihinde tek bir çatı altında toplanmış, Temmuz ayında bankacılık işlemleri tasfiye olunan Emlak Bankası da Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Ayrıca kamu bankalarının bankacılık prensipleri doğrultusunda çalışmasını sağlayacak önemli adımlar atılmış ve bu bankalara bütçeye ödenek konulmadan görev verilmesi, gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle engellenmiştir.

Bankacılık sistemini yeniden yapılandırma stratejisinde bir diğer unsuru oluşturan TMSF bünyesindeki bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi ve bu bankaların giderek artan zararlarının durdurulması amacıyla söz konusu bankalara da Hazine tarafından özel tertip DİBS ve dövize endeksli senetler verilmiştir. Bu şekilde TMSF bünyesindeki bankaların sermaye yapıları güçlendirilirken, Merkez Bankası dışındaki kesimlere olan yükümlülükleri de kapatılmıştır. Bu şekilde Mayıs 2001 itibarıyla TMSF bünyesindeki bankalara 16,3 katrilyon TL tutarında DİBS aktarılmış ve söz konusu bankalardaki DİBS stoku 17 Ağustos 2001 tarihi itibarıyla 10,8 katrilyon TL seviyesinde gerçekleşmiştir. TMSF bünyesindeki bankaların yeniden sisteme kazandırılabilmesi ve bütçe üzerinde yarattığı yüklerin artmaması amacıyla yeniden yapılanma stratejisi zaman boyutu da dikkate alınarak tasarlanmıştır. Bu çerçevede TMSF bünyesinde bulunan bankaların 2001 yıl sonuna kadar sisteme yeniden kazandırılmaması halinde tasfiyeleri yoluna gidileceği belirtilmiştir.

Yaşanan krizlerin mali sistem üzerinde yarattığı yükler dikkate alınarak özel sektör bankalarının sağlıklı ve güvenilir bir mali bünye ile sistemde faaliyet göstermesinin önemi artmıştır. Bu çerçevede yetkili kamu otoritesi, özel sektör bankalarının sermaye artırımına yönelik taahhütlerini de içeren yapılanma planlarını bu bankalardan almış bulunmaktadır.

TABLO: II.48- Başlıca Parasal Büyüklükler

(Trilyon TL.)

	1999		2000				2001		
	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	
Emisyon Hacmi	2 390,7	2 371,4	2 754,5	3 120,7	3 772,4	3 586,5	4 403,0	5 076,1	
Para Arzı (M1)	4 931,3	5 203,6	6 141,8	6 712,7	8 209,6	8 189,6	10 053,5	10 452,4	
Para Arzı (M2)	22 596,1	22 491,5	24 680,9	26 625,9	32 812,6	38 289,3	40 365,6	42 291,3	
Para Arzı (M2Y)	40 119,3	43 010,5	47 445,7	51 850,4	57 167,4	71 477,1	83 966,5	101 414,6	
Merkez Bankası									
Kredileri (Dolaysız)	2,2	2,0	1,5	1,6	1,7	2,7	3,3	0,0	
Mevduat Bank. Yurt içi									
Kredileri	15 691,5	17 652,6	20 528,7	23 814,9	25 688,9	28 031,5	29 452,3	32 313,6	
- Tüketici Kredileri	982,2	-	3 136,5	4 236,0	4 618,9	3 877,9	3 182,4	2 670,7	
Yatırım ve Kalk. Bank.									
Yurt içi Kred.	1 085,1	1 274,7	1 381,5	1 469,4	1 584,4	2 056,7	2 508,2	2 886,0	
Net Yurt içi Kredi Hacmi	16 778,8	18 929,4	21 911,7	25 285,9	27 275,1	30 091,0	31 963,8	35 199,6	
Toplam Mevduat	39 893,8	42 921,7	47 289,1	51 315,7	56 293,4	71 518,0	83 604,6	100 082,1	
- TL. Mevduat	21 499,7	21 508,0	23 564,2	24 994,8	30 918,2	36 813,3	38 221,0	39 274,5	
- Döviz Tevdiat									
Hesapları	18 394,1	21 413,7	23 724,8	26 320,9	25 375,2	34 704,7	45 383,6	60 807,7	

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Üç Aylık Bülten ve Haftalık Basın Bülteni. Emisyon hacmi ayın son günü, diğer büyüklükler ayın son cuma günü itibarıyladır.

Tüm bu gelişmelerin yanısıra bankacılık sisteminin uluslar arası standartlarıyla uyumlu ve bankacılık faaliyetlerine odaklanarak çalışmasını sağlayacak yasal düzenlemeler de Mayıs 2001 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede bankaların mali

olmayan iştiraklerindeki ortaklık payı öz kaynaklarının yüzde 15'i ile sınırlanırken, kredi tanımı genişletilerek vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri de kredi tanımı içerisine dahil edilmiştir.

TABLO: II.49- T.C. Merkez Bankası Vaziyeti

(Trilyon TL.)

	1999	2000				2001		
	Aralık	Mart	Haziran	Eylül	Aralık	Mart	Haziran	Eylül
Varlıklar								
I.Net Dış Varlıklar	7 829,8	8 863,3	10 169,1	10 836,4	7 605,8	10 068,1	3 353,2	416,7
II.Toplam İç Krediler	-239,7	-47,3	-257,3	-511,6	1 321,3	1 334,9	19 223,6	27 556,2
1.Kamu Sektörüne Açılan Krediler	-247,4	-51,8	-257,4	-511,6	821,3	377,5	18 473,6	26 806,2
- Değerleme Hesabı	0,0	-237,7	-438,9	-683,4	-868,8	-1 380,4	-1 084,0	204,3
- DİBS	-1 339,2	0,0	0,0	0,0	1 514,9	1 591,6	14 557,9	16 349,2
- Döviz Endeksli DİBS	916,7	-	-	-	-	-	4 861,5	10 111,3
2.Bankalara Açılan Krediler	7,7	4,4	0,0	0,0	500	957,3	750	750
III.Diğer Kalemler (Net)	-1 267,4	-1 672,7	1 553,6	-1 691,2	-2 445,4	-3 589,1	-4 308,8	-6 015,3
IV.Net İç Varlıklar(II+III)	-1 507,1	-1 720,1	-1 811,0	-2 202,8	-1 124,1	-2 254,2	14 914,8	21 540,9
V. Toplam Varlıklar(I+IV)	6 322,7	7 143,3	8 359,1	8 633,7	6 481,7	7 813,8	18 267,9	21 957,6
Yükümlülükler								
Emisyon	2 390,7	2 371,4	2 754,5	3 120,7	3772,4	3 586,5	4 403,0	5 076,1
I.Rezerv Para	3 932,2	4 171,9	4 747,6	4 936,1	5 948,7	5 822,8	6 592,2	7 826,9
- Açık Piy. İşlemlerinden								
Borçlar	-2 406,8	-2 008,6	-2 429,6	-2 592,9	-5 218,6	-8 765,5	210,6	-1 575,2
II.Parasal Taban	1 525,4	2 163,2	2 318,0	2 343,2	730,1	-2 942,6	6 802,5	6 251,8
- Kamu Mevduatı	61,7	770,9	750,1	646,9	248,8	1 155,4	239,9	848,1
III.Merkez Bankası Parası	1 587,1	2 934,1	3 068,1	2 990,1	978,8	-1 787,3	7 042,4	7 099,9
- Döviz Mevduatı	1 723,4	797,0	1 492,7	1 419,2	1 207,5	1 742,8	2 343,9	4 220,5
IV.TL Yükümlülükler	3 310,5	3 731,1	4 560,8	4 409,3	2 133,6	-44,5	9 386,3	11 320,6
- Bankaların Döviz								
Mevduatları	3 012,3	3 412,2	3 798,3	4 224,3	4 295,4	7 858,3	8 881,6	10 637,3
V.Toplam İç Yükümlülükler	6 322,8	7 143,3	8 359,1	8 633,7	6 481,7	7 813,8	18 267,9	21 957,6

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Günlük Göstergeler - Ay Sonu itibarıyla.

Bankacılık sisteminde mali bünyesi zayıflamış ve sistemde risk teşkil eden bankaların sistem dışına çıkarılması uygulamasına 2001 yılı boyunca devam edilmiştir. Nitekim enflasyonla mücadele programının başlangıcından Kasım 2000 krizine kadar geçen süre içinde 7 banka TMSF bünyesine alınırken, Kasım 2000 krizinin ardından Eylül 2001 dönemine kadar 8 banka daha TMSF bünyesine alınmıştır. Devralınan bankaların yeniden yapılandırılması çerçevesinde gerçekleştirilen tasfiye, birleştirme ve satış operasyonları sonucunda Eylül 2001 itibarıyla TMSF bünyesinde 7 banka bulunmaktadır.

2000 yılında uygulanan programın bankacılık sisteminin yurtdışı kaynak kullanım imkanını artırması ve Merkez Bankası kur taahhütlerinin sağladığı öngörü çerçevesinde bankacılık sisteminin yurt dışından kullandığı kaynak miktarı söz konusu yıl içinde artmıştır. Bu şekilde yurt dışı bankalardan kullanılan kredilerin de yer aldığı bankaların mevduat dışı kaynaklarının toplam kaynaklara oranı 1999 yılında yüzde 14,9 seviyesinde iken, 2000 yılında yüzde 17,2 seviyesine çıkmıştır. Bu gelişmelerle birlikte yaşanan krizler sonucunda söz konusu oran 2001 yılının ilk yarısında gerileyerek yüzde 16,6 seviyesine inmiştir.

Bu gelişmelere paralel şekilde ticari banka bilançolarında yabancı para varlıklar ile yabancı para yükümlülükler arasındaki açığın toplam bilanço büyüklüğüne oranı 1999 yılında yüzde 10,5 ve 2000 yılında yüzde 11,9 iken, 2001 yılının ilk yarısı itibarıyla yüzde 10,9 olarak gerçekleşmiştir. Özel sermayeli ve TMSF bünyesindeki ticari bankaların yabancı para varlık ve yükümlülükleri arasındaki farkın gerilemesinin etkisiyle, ticari

banka bilançolarında yabancı para varlık ve yükümlülükler arasındaki açık 2001 yılı Haziran ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre 6,7 milyar dolar azalarak 12,5 milyar dolar seviyesine inmiştir. Bu gelişmenin yanı sıra, Hazinesin 15 Haziran 2001 tarihinde borçlanmanın vade yapısını uzatabilmek amacıyla gerçekleştirdiği iç borç takas işlemi sonucunda bankalar bilançolarındaki yabancı para varlık ve yükümlülük değerleri arasındaki açığın 6,5 milyar dolar tutarındaki bölümünü kapatma imkanına kavuşmuştur.

TABLO: II.50- Faiz Oranları

(Yüzde)

AYLAR	D İ B S			Tasarruf Mevduatı		Bankalararası		
	Ağırlıklı	Ağırlıklı	Ortalama	3 ay	1 yıl	Gecelik Ortalama		
	Ort. Basit	Ort. Bileşik	Vade(gün)			Basit	Bileşik	
1999 / Ocak	111,2	131,5	382	83,6	94,6	78,9		119,9
Şubat	118,6	125,2	338	82,2	92,7	77,2		116,2
Mart	101,4	104,5	363	81,1	90,7	76,1		113,9
Nisan	90,1	101,0	355	80,9	90,5	76,9		115,6
Mayıs	93,5	100,2	385	81,4	91,0	77,0		115,8
Haziran	105,3	111,7	355	85,3	91,7	76,9		115,6
Temmuz	85,0	101,4	429	81,2	91,7	70,3		101,8
Ağustos	89,1	116,5	721	71,3	92,2	70,6		102,4
Eylül	85,7	113,2	688	76,4	88,1	67,3		95,9
Ekim	83,0	109,3	654	76,0	83,8	69,5		100,2
Kasım	73,4	96,4	690	72,3	72,2	66,6		94,5
Aralık	-	-	-	59,5	46,7	69,9		101,0
2000 / Ocak	37,2	38,3	452	38,1	37,4	34,1		40,7
Şubat	39,6	42,1	394	37,7	38,9	49,2		63,6
Mart	38,1	39,9	518	40,0	37,4	37,7		45,8
Nisan	33,7	34,5	382	42,5	38,6	33,3		39,5
Mayıs	36,8	39,4	426	39,0	36,0	41,3		51,1
Haziran	41,5	41,8	499	41,0	36,9	42,0		52,2
Temmuz	32,7	34,5	343	37,8	35,1	26,0		29,6
Ağustos	32,8	33,2	331	33,8	32,1	37,6		45,6
Eylül	36,0	33,6	532	50,5	40,2	46,2		58,7
Ekim	37,5	38,0	346	47,6	39,7	38,4		46,8
Kasım	39,0	41,0	345	51,4	40,1	79,5		121,2
Aralık	-	-	-	105,5	45,6	198,9		627,3
2001 / Ocak	57,7	64,9	195	60,4	45,2	42,2		52,4
Şubat	76,1	110,3	57	81,4	53,8	436,0		7525,7
Mart	125,0	193,7	98	120,2	77,6	81,9		126,6
Nisan	100,9	130,4	165	102,2	68,4	80,6		123,8
Mayıs	70,0	82,0	189	72,8	62	71,2		103,7
Haziran	70,9	88,5	129	68	60,7	63		87,7
Temmuz	77,1	93,5	162	67,9	60	65,2		91,8
Ağustos	73,9	92,8	131	67,7	61,3	62,3		86,4
Eylül	70,1	87,4	124	-	-	59,1		80,4

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, DPT

Bankaların döviz ve faiz ile ilgili işlemleri nedeniyle bilanço dışı riskleri 1999 ve 2000 yıllarında hızla büyümüştür. Nitekim, bilanço dışı işlemler yüzde 106,5 ile 1999 yıl sonunda ilk kez toplam aktiflerin üzerinde bir büyüklüğe ulaşmıştır. Bu eğilim 2000 yılında da devam etmiş ve söz konusu oran Haziran sonunda yüzde 111,1 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, 2001 yılı Haziran sonu itibarıyla bu oran, Hazine ile gerçekleştirilen takas işleminin de etkisiyle döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemlerdeki gerilemeye bağlı olarak, yüzde 77,7'ye gerilemiştir.

2000 yılında yaşanan ekonomik canlanma ve tüketim harcamalarındaki artışın etkisi ile bu dönemde ticari bankaların kredi kullandırımı artarken, yaşanan mali krizler ve 2001

yılı boyunca ekonomideki daralma ticari bankaların kredi kullandırımını olumsuz etkilemiştir. Nitekim, ticari banka kredilerinin toplam aktif içindeki payı 1999 yıl sonunda yüzde 28,3 iken, 2000 yılında ağırlıklı olarak özel sermayeli bankaların etkisiyle yüzde 31,2'ye yükselmiştir. 2001 yılı Haziran sonu itibarıyla toplam aktifler içinde kredilerin payı yıl sonuna göre 5,2 puan gerileyerek yüzde 26 olmuştur.

TABLO: II.51- TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar

Devralınan Bankalar	Geçiş Bankaları	Satışı Gerçekleşen Bankalar	Fon Bankaları (Eylül 2001 İtibariyle)
Türk Ticaret Bankası	Etibank	Bank Ekspres	Etibank
Bank Ekspres	Interbank	Sümerbank	İktisat Bankası
Interbank	Esbank	Demirbank	Sitebank
Egebank			Tarişbank
Yurtbank	Sümerbank		Bayındırbank
Sümerbank	Egebank		Kentbank
Esbank	Yurtbank		EGS Bank
Yaşarbank	Yaşarbank		
Etibank	Bank Kapital		
Bank Kapital	Ulusal Bank		
Demirbank			
Ulusal Bank			
İktisat Bankası			
Sitebank			
Tarişbank			
Bayındırbank			
Kentbank			
EGS Bank			

2001 yılında ekonomik dengelerdeki bozulma ve belirsizliklerin artması bankacılık sisteminde kaynakların kısa vadeli plasmanlara yönlendirilmesine ve donuk aktiflerin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Nitekim, 2001 yılı Haziran sonu itibarıyla toplam varlıklar içinde hem likit aktiflerin hem de donuk aktiflerin payı bir önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla 8,8 ve 7,3 puan artmış ve yüzde 44,8 ve yüzde 18,6 olarak gerçekleşmiştir. Likit aktiflerdeki bu artış özellikle menkul değerlerin toplam aktifler içindeki payının artışından kaynaklanmaktadır. Nitekim, menkul değerler cüzdanının toplam aktif içindeki payı 1999 yılında yüzde 17,8 iken, bu oran 2000 yılında yüzde 11,9'a gerilemiştir. Ancak özellikle kamu ve TMSF bünyesindeki bankaların yeniden yapılandırılmaları çerçevesinde bu bankaların artan menkul değerler stoku söz konusu oranın 2001 yılının ilk yarısında yüzde 22,3'e çıkmasına neden olmuştur.

Mali piyasalardaki dengelerin bozulması ve ekonomideki daralmayla birlikte ekonomideki birimlerin ödeme kabiliyetlerindeki aşınma, takipteki kredilerin 2001 yılının ilk altı ayı itibarıyla önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Nitekim, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı 1999 ve 2000 yıl sonlarında sırasıyla yüzde 11,7 ve yüzde 12,6 olarak gerçekleşmişken 2001 yılının ilk yarısında söz konusu oran yüzde 16,3 düzeyine yükselmiştir.

Bankacılık sisteminin artarda yaşadığı krizler ticari bankaların fon ve işlem maliyetlerini artırırken kur ve faiz risklerinin realize olması ticari bankaların kambiyo ve

sermaye piyasası işlemlerinde ciddi zararlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin etkisi ile 2001 yılının ilk yarısında ticari bankaların karlılık performansı önemli ölçüde gerilemiştir.

TABLO: II.52- Ticaret Bankaları Net Kar Zarar

	Milyon Dolar					
	1999		2000		2001	
	IV	II	III	IV	I	II
Ticaret Bankaları	-926	-140	-170	-5 007	-3 342	-4 021
Kamu	527	149	73	-276	-575	-754
Özel	2853	1 439	1 948	594	175	71
TMSF	4715	-1 868	-2 356	-5 376	-3 084	-3 537
Yabancı Bankalar	410	140	165	51	141	198

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

2001 yılının ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre toplam ticari banka aktifleri içinde kamusal sermayeli bankaların payı 8,3 puan azalarak yüzde 27,5'e, özel sermayeli bankaların payı ise 3,6 puan azalarak yüzde 51,2'ye gerilemiştir. Buna karşılık, TMSF'ye devredilen bankaların sayısındaki artışa bağlı olarak bu bankaların toplam aktif içindeki payı 12,5 puan artarak yüzde 16,3'e yükselmiştir.

Tüm bu gelişmelerin etkisi ile Türkiye'de faaliyet gösteren ticari bankaların toplam aktifleri 2001 yılının ilk altı ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 75 oranında artışla 145.2 katrilyon TL'ye yükselmiştir. Ancak, 2001 yılı Şubat ayında gerçekleştirilen devalüasyonun etkisiyle, toplam aktifler dolar bazında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 14.5 oranında azalarak 114.6 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Toplam aktiflerin GSMH içindeki payı ise 1999 yılı sonunda yüzde 87,8, 2000 yılı sonunda yüzde 78,9 olurken ekonomideki hızlı daralma ve bankacılık sisteminde kamu ve TMSF bankalarını kapsayan operasyonlar neticesinde 2001 yılı Haziran ayı sonunda aynı oran yüzde 103,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi Hakkında 4603 sayılı kanun 25 Kasım 2000 tarihinde yayımlanmıştır. Bu kanun ile Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası, Kamu İktisadi Teşebbüslerine ilişkin 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamından çıkarılıp, Bankalar Kanununa ve özel hukuk hükümlerine tabi kılınmıştır.

Söz konusu Kanun uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi'nin yeniden yapılandırmasına ilişkin usul ve esaslar 13 Aralık 2000 tarihinde yayımlanan 2000/1698 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. Karara göre, sözü edilen bankalarla ilgili yeniden yapılandırma işlemlerini yürütmek için her bir banka için ayrı olmak üzere; Hazine Müsteşarlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve bankalardan birer asil ,birer yedek üye ile Hazine Müsteşarlığı'nca Müsteşarlık dışından seçilecek bir asil, bir yedek üye ve bankalar tarafından banka dışından seçilecek bir asil, bir yedek üye olmak üzere 5 kişilik Yeniden Yapılandırma Komisyonları oluşturulmuştur.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında 8 Şubat 2001 tarihinde yayımlanan yönetmelik ile bankaların, karşılaştıkları risklerin izlenmesini ve kontrolünü sağlamak üzere kuracakları iç denetim sistemleri ile risk yönetim sistemlerine ilişkin esas ve usuller belirlenmiştir.

10 Şubat 2001 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından yayımlanan Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik ile bankaların sermaye yeterliliği standart oranının konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanmasına ilişkin esas ve usuller belirlenmiştir. Böylece, bankaların mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı yeterli sermaye bulundurmaları sağlanmaktadır.

3 Nisan 2001 tarihinde yayımlanan 2001/2202 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketinin, bankacılık faaliyetleri dışında kalan mal varlıkları ve bu konuda faaliyet gösteren iştiraklerindeki hisse payları ve ticari gayrimenkulleri ile ihtiyaç fazlası gayrimenkulleri tüm hak ve yükümlülükleriyle bilanço değerleri üzerinden Toplu Konut İdaresi Başkanlığına devredilmiştir.

30 Nisan 2001 tarihinde T.C. Ziraat Bankası Anonim Şirketi, Türkiye Halk Bankası Anonim Şirketi ve Türkiye Emlak Bankası Anonim Şirketi'nin Görev Zararı Alacaklarının Tasfiye Edilmesi Hakkında 2001/2312 sayılı Karar yayımlanmıştır. Söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı ile üç kamu bankasına çeşitli tarihlerde kararnameler ve Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu Kararları ile verilen görevler sonucu doğan görev zararlarının tasfiyesinde izlenecek usul ve esaslar belirlenmiştir.

4389 ve bununla değişik 4491 sayılı Bankalar Kanunu ile Türk bankacılık sisteminin uluslar arası standartlarda çalışmasını sağlayacak yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 29 Mayıs 2001 tarihinde 4389 sayılı Bankalar Kanununda değişiklik yapan 4672 Sayılı Bankalar Kanunu ile daha önceki kanunlarda bazı tanımlar ve rasyolar açısından AB ve Uluslar arası standartlara uyum yönünde eksik kalan hususlar tamamlanmıştır. Ayrıca söz konusu kanun ile TMSF bünyesindeki bankaların zararlarının tasfiyesi ve alacaklarının tahsil imkanını artırmaya yönelik düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir.

6 Temmuz 2001 tarihinde yapılan protokol çerçevesinde, T. Emlak Bankası A.Ş 4684 sayılı Kanun uyarınca, aktif ve pasifleriyle Ziraat Bankasına devredilmiştir. Böylece, Emlak Bankasının bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni sona ermiştir.

27 Temmuz 2001 tarihinde yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile TL mevduat ve Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) faiz gelirleri için uygulanan stopaj oranları yeniden belirlenerek, uzun vadeli mevduatın özendirilmesi hedeflenmiştir. Buna göre; DTH faiz gelirlerinde vadesi 1 yıla kadar olan hesaplarda yüzde 18 vadesi, 1 yılın üzerindeki hesaplarda ise yüzde 16 oranında stopaj uygulanmaktadır. TL mevduat hesaplarına yürütülen faizlerde vadesiz ve 3 aya kadar olan hesaplar için yüzde 16,6 aya kadar olan hesaplar için yüzde 14,1 yıla kadar olan hesaplar için yüzde 10 ve 1 yılın üzerindeki hesaplar için de yüzde 6 oranında stopaj uygulaması yapılmaktadır.

Yabancı para net genel pozisyonu/sermaye tabanı standart rasyosunun bankalarca hesaplanmasına ve uygulanmasına ilişkin esaslar hakkında Tebliğ 29 Ağustos 2001 tarihinde yayımlanmıştır. Söz konusu Tebliğ ile dövize endeksli varlıklar ve yükümlülüklerin tanımı yapılarak, dövize endeksli tüm varlıklar ile yükümlülükler döviz varlıkları ve döviz yükümlülükleri arasında gösterilmiştir.

BDDK tarafından 14 Eylül 2001 tarihinde yayımlanan bankaların kuruluş ve faaliyetleri hakkındaki yönetmelikte yapılan değişiklik ile dolaylı kredi ve dolaylı iştiraklere ilişkin hükümler yeniden düzenlenmiştir.

Mali sistem açısından önemli diğer hukuki düzenlemeler de sermaye piyasası alanında gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, sermaye piyasasında piyasalara güvenin

artırılması ve yatırımcıları aracı kurumlardan kaynaklanan risklere karşı koruma hedefine yönelik önlemlerden biri olan, piyasa araçlarının fiziki sistemden kaydi sisteme geçiş sürecini yürütecek Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş. nin kuruluş, faaliyet, çalışma ve denetim esaslarını belirleyen yönetmelik 21.6.2001 tarihinde yayımlanmıştır. Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş.nin tüzel kişilik kazanması ile birlikte Sermaye Piyasası Araçlarının Kaydileştirilmesi, Yatırımcıları Koruma Fonu, Aracı Kurumların Tedrici Tasfiye Usul ve Esasları ile ilgili yönetmelikler de yürürlüğe girmiştir.

TABLO: II.53- Türk Sigortacılık Sistemi

(Trilyon TL)

Sigorta Dalları	Alınan Primler	
	1999	2000
Yangın	156,1	255,8
Nakliyat	43,5	70,3
Kaza	448,9	860,2
Makine-Montaj	37,8	67,1
Tarım	3,9	6,5
Sağlık	107,4	188,8
Diğer	-	-
Hayat	174,7	326,2
Toplam	972,3	1774,9

Kaynak: HM, Sigorta Denetleme Kurulu

TABLO: II.54- Mali Varlıklar

	Trilyon TL.			Yüzde Pay			Yüzde Artış	
	1999	2000	2001(1)	1999	2000	2001	2000	01H/00
Mevduat	40 114	56 003	83 193	59,7	56,2	45,7	39,6	48,6
Türk Lirası	21 693	30 661	38 012	32,3	30,8	20,9	41,3	24,0
- Tasarruf Mevduatı	13 341	17 888	24 746	19,8	17,9	13,6	34,1	38,3
- Diğer	8 352	12 773	13 266	12,4	12,8	7,3	52,9	3,9
Döviz Tevdiat Hesapları	18 421	25 342	45 181	27,4	25,4	24,8	37,6	78,3
Menkul Kıymetler	27 099	43 671	98 991	40,3	43,8	54,3	61,2	126,7
Kamu	23 303	36 803	90 733	34,7	36,9	49,8	57,9	146,5
- Hazine Bonosu	3 237	2 058	12 297	4,8	2,1	6,7	-36,4	497,5
- Devlet Tahvili	19 683	34 363	78 035	29,3	34,5	42,8	74,6	127,1
- Diğer	383	382	401	0,6	0,4	0,2	-0,3	5,0
Özel	3 796	6 868	8 258	5,6	6,9	4,5	80,9	20,2
- Hisse Senedi	3 793	6 867	8 257	5,6	6,9	4,5	81,0	20,2
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Diğer	3	1	1	0,0	0,0	0,0	-66,7	0,0
Toplam	67 213	99 674	182 184	100,0	100,0	100,0	48,3	82,8
TOPLAM MALİ VARLIKLAR / GSMH	85,9	79,1	129,4					
M2 / GSMH	28,9	26,0	28,7					
M2Y / GSMH	51,2	45,4	59,6					

Kaynak: SPK, TCMB

(1) Haziran sonu itibarıyla

2000 yılında Türkiye'de 64'ü sigorta ve 4'ü reasürans şirketi olmak üzere 68 şirket sigortacılık alanında faaliyet göstermiştir. Sigorta şirketlerinin 2000 yılı sonu itibarıyla prim üretimi önceki yıla göre yüzde 82,5 oranında artarak 1.775 trilyon TL olmuş ve 1999 yılında 14,8 milyon TL seviyesinde olan kişi başına ödenen sigorta primi 27,1 milyon

TL'ye ulaşmıştır. 2000 yılında kaza ve hayat sigortalarının toplam prim üretimi içindeki payları artarken yangın, nakliyat, sağlık, tarım ve makine-montaj sigortalarının payları düşmüştür. Kaza branşında prim üretiminin toplam prim üretimi içindeki payının yükselmesinde 2000 yılında banka kredileri ile çok sayıda motorlu araç satın alınması ve bu kredilerde kasko sigortasının zorunlu tutulması etkili olmuştur.

TABLO: II.55- Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler

YILLAR	İMKB Endeksi		Hisse Senetleri Piyasası		Kamu Menk. Kıymetleri		Repo-Ters Repo Piyas.	
	Bileşik Endeks (Ocak 1986=100)	ABD Doları Bazında	İşlem Hacmi (1)		Kesin Alım-Satım İşlem Hacmi		İşlem Hacmi	
			(Milyar TL)	(Milyon \$)	(Milyar TL)	(Milyon \$)	(Milyar TL)	(Milyon \$)
1996	975,9	534,0	3 031 185	37 737	2 710 973	32 737	18 340 459	221 405
1997	3 451,0	982,0	9 048 721	58 104	5 503 632	35 472	58 192 071	374 384
1998	2 598,0	483,4	18 029 967	70 396	17 995 993	68 399	97 278 476	372 201
1999	15 029,0	1 654,2	36 877 335	84 034	35 430 078	83 842	250 723 656	589 267
2000	9 437,0	817,5	111 165 396	181 934	166 336 480	262 941	554 121 078	886 732
2000 Eylül	11 350,0	996,3	85 835 977	144 587	127 642 134	205 927	397 957 328	656 597
2001 Eylül	7 625,9	292,4	62 638 650	60 191	28 208 608	29 666	561 424 878	538 721
Yıllık Yüzde Değişim (%)								
1997	253,6	83,9	198,5	54,0	103,0	8,4	217,3	69,1
1998	-24,7	-50,8	99,3	21,2	227,0	92,8	67,2	-0,6
1999	478,5	242,2	104,5	19,4	96,9	22,6	157,7	58,3
2000	-37,2	-50,6	201,4	116,5	369,5	213,6	121,0	50,5
01 Eyl./00 Eyl.	-32,3	-70,7	-27,0	-58,4	-77,9	-85,6	41,1	-18,0

Kaynak: İMKB

(1) Toplam Pazar

Sigorta dallarında ödenen tazminat tutarları bir önceki yıla nazaran yüzde 54,9 oranında artış göstermiştir. Yangın ve tarım branşları dışındaki branşlara ait tazminatların toplam tazminat içindeki payları bir önceki yıla göre artış göstermiştir.

Zorunlu deprem sigortasına ilişkin genel şartlar, tarife ve talimatlar 27.9.2000 tarihinde yürürlüğe girmiş, 587 sayılı KHK ile kendisine verilen diğer görevleri ve zorunlu deprem sigortası yapma görevi tüzel kişiliği haiz Doğal Afet Sigorta Kurumu'na (DASK) verilmiştir. Bu alanda 30.5.2001 itibarıyla 1.965.465 adet poliçe satılmış, 41.516 milyar TL prim tahakkuk etmiş, 27,7 katrilyon TL teminat verilmiştir.

Türkiye'de faaliyet gösteren 4 reasürans şirketinin 2000 yılında almış olduğu primler bir yıl öncesine göre yüzde 66,9 oranında artarak 207,7 trilyon TL'ye ulaşmış, ödenen hasarlar ise yüzde 16,3 oranında artarak 121,9 trilyon TL olmuştur. Reasürans şirketleri 1995 yılından beri ilk kez teknik kar elde etmişlerdir.

TABLO: II.56-: Ticaret Bankalarının Bilançolarına Ait Bazı Büyüklükler

Bilanço Kalemleri	(Trilyon TL)				(Milyon Dolar)				(Yüzde Artış, TL)	
	1999	2000	2000/6	2001/6	1999	2000	2000/6	2001/6	2000/1999	2000-6/2001-6
Mevduat	48263,8	68442,4	59728,7	96371,3	89361,2	101884,4	96494,6	76037,7	41,8	61,3
Yurtdışından Kullanılan Krediler	5871,3	10091,6	7092,5	13951,7	10870,8	15022,5	11458,3	11008,0	71,9	96,7
Özkaynaklar	1512,2	4133,0	3458,4	13846,2	2799,9	6152,4	5587,2	10924,8	173,3	300,4
Kar	2070,6	1937,6	1216,2	1152,1	3833,7	2884,3	1964,8	909,0	-6,4	-5,3
Net Kar/Zarar	-500,0	-3363,8	-86,8	-5096,9	-925,8	-5007,4	-140,2	-4021,5	-572,8	5772,0
Krediler	19457,9	31048,0	25433,3	37800,8	36026,6	46218,5	41088,7	29825,1	59,6	48,6
-Tahsili Gec. Alacaklar(Brüt)	2282,9	3907,9	2661,7	6161,4	4226,8	5817,4	4300,1	4861,4	71,2	131,5
Menkul Değerler	12260,7	11850,4	11770,6	32446,0	22700,9	17640,7	19016,0	25600,1	-3,3	175,7
Diğer Aktif	17571,8	20783,8	18295,0	15278,2	32534,5	30939,1	29556,5	12054,6	18,3	-16,5
Bilanço Toplamı	68681,4	99451,3	82970,9	145227,7	127164,7	148044,8	134043,5	114585,8	44,8	75,0
Nazım Hesaplar	73178,5	102785,2	92192,0	112853,8	135491,2	153007,7	148940,6	89042,5	40,5	22,4
-Repo	8879,1	13984,8	11752,8	13298,7	16439,8	20818,0	18987,2	10492,8	57,5	13,2
Y.P. Yükümlülük- Y.P. Varlık					13345,9	17675,5	19207,9	12514,1	32,4	-34,8
Gelir-Gider										
Faiz Gelirleri(Net)	3343,1	2685,0	2653,6	6396,5	6189,8	3996,9	4287,0	5046,9	-19,7	141,0
Faiz Dışı Gelirler(Net)	-2755,7	-5399,8	-2373,0	-10924,0	-5102,2	-8038,2	-3833,7	-8619,1	96,0	360,3

Kaynak: Bankalar Birliği

TABLO: II.57- Bankacılık Sisteminin Mali Yapısı

(Yüzde)

	Kamu				Özel				Yabancı				Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu				Toplam			
	1999	2000	2000/6	2001/6	1999	2000	2000/6	2001/6	1999	2000	2000/6	2001/6	1999	2000	2000/6	2001/6	1999	2000	2000/6	2001/6
PASİF YAPISI																				
Mevduat/Toplam Kaynaklar	76,3	77,3	77,8	73,4	62,7	60,3	63,4	66,5	34,8	39,3	38,3	41,9	132,3	101,5	189,0	61,5	70,3	68,8	72,0	66,4
-TL. Mevduat/Toplam Kaynaklar	60,5	62,0	60,4	50,6	17,8	20,1	18,5	20,1	12,1	14,0	14,6	11,1	56,3	46,7	71,1	22,5	35,4	37,1	35,3	28,4
Mevd.Dışı Kayn/ Top.Kayn	9,2	11,8	10,7	12,7	17,0	19,5	15,8	17,6	42,7	41,1	38,9	34,1	6,8	10,9	11,1	13,9	14,9	17,2	15,2	16,6
(Özkaynak+Kar)/Toplam Kayn.	4,1	3,1	4,0	5,7	12,9	13,7	14,5	10,3	12,6	9,6	12,4	10,8	-62,7	-27,1	-115,7	18,1	5,2	6,1	5,6	10,3
Kar/Özkaynaklar	38,1	12,3	14,0	11,3	50,8	28,4	16,1	8,8	93,0	48,1	37,4	62,9					137,0	46,9	35,2	8,3
AKTİF YAPISI																				
Krediler/Toplam Kaynaklar	24,3	25,8	24,6	21,7	33,5	37,7	36,5	34,7	16,5	17,1	17,5	19,1	18,5	25,6	22,4	8,2	28,3	31,2	30,7	26,0
-Takipteki Kred./Toplam Kred.	10,0	12,5	10,9	23,8	3,6	6,2	3,0	4,8	2,7	2,9	3,2	4,7	162,8	70,6	186,9	145,1	11,7	12,6	10,5	16,3
Likit Varlıklar / Toplam Kayn.	23,2	18,3	23,5	56,5	43,5	36,5	41,1	34,3	67,0	63,7	62,1	63,4	33,8	51,6	42,7	52,3	36,8	32,8	36,0	44,8
Donuk Varlıklar/Toplam Kayn.	6,3	9,1	6,6	9,7	11,2	18,9	13,6	21,2	4,1	12,6	11,9	10,0	16,6	19,1	21,3	28,3	9,3	15,0	11,3	18,6
-Tahs.Gec.Alac.(Net)/Top.Kayn.	1,6	2,2	1,8	1,7	0,5	0,6	0,5	0,9	0,1	0,1	0,1	0,4	7,5	3,6	5,5	1,7	1,3	1,2	0,9	1,2
Diğer Aktif/Toplam Kaynaklar	46,2	46,8	45,2	12,1	11,8	6,8	8,9	9,8	12,4	6,6	8,5	7,5	31,2	3,8	11,2	7,0	25,6	20,9	22,0	10,5
(YP Varlık-YP Yükümlülük) / Toplam Aktif	-0,2	-1,2	3,1	-1,3	-11,1	-15,7	-15,7	-13,7	-15,7	-18,2	-22,0	-2,6	-65,0	-30,6	-113,0	-20,9	-10,5	-11,9	-14,3	-10,9
GELİR TABLOSU																				
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	109,8	114,0	120,3	141,5	171,6	174,0	197,2	159,1	175,8	158,1	171,5	138,4	78,7	49,3	42,3	97,6	128,1	126,0	142,0	140,1
NAZIM HESAPLAR																				
Bilanço Dışı İşlem/Toplam Aktif	32,4	33,3	39,6	40,0	123,4	140,8	139,3	107,4	251,0	216,7	206,5	145,1	285,1	104,3	237,4	27,1	106,5	103,4	111,1	77,7

Kaynak: Bankalar Birliği

7. FİYATLAR

2000 yılında enflasyonun süratle aşağı çekilmesi hedefi doğrultusunda uygulamaya konulan makroekonomik program ile, bu yönde belirgin bir yavaşlama sağlanmış olup, 1999 yılında yüzde 68,8 olan 12 aylık tüketici fiyatları artış hızı, 2000 yılında yüzde 39'a gerilemiştir. Ancak, 2001 yılı Şubat ayında yaşanan mali kriz sonucunda dalgalı kur sistemine geçilmesi ile birlikte ortaya çıkan Türk Lirasının aşırı değer kaybına bağlı olarak 2001 yılı Mart ve Nisan aylarında yüksek oranlı fiyat artışları gözlenmiştir. Nitekim Toptan Eşya Fiyatları Endeksinde Mart ayında yüzde 10,1, Nisan ayında ise yüzde 14,4 oranlarında artış gerçekleşmiştir.

Ekonomide yaşanan krizlerin ardından uygulamaya konulan istikrar programı çerçevesinde, maliye politikasının kamu kesimi açıklarının mali piyasalar üzerindeki baskısını azaltmak ve borç yükünün sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasını sağlamak amacıyla daha da sıkılaştırılması, gelirler politikasının enflasyon hedefleri ile uyumlu bir yapıda sürdürülmesi ve para politikasının belirsizlikleri azaltarak parasal büyüklüklerin kontrollü bir şekilde yürütülmesi esas alınmıştır. Bu politikalar özellikle Tüketici Fiyatları Endeksindeki artışın Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki artıştan daha az olmasına yol açmıştır. Nitekim Ocak-Eylül döneminde TEFE yüzde 62,9 oranında artarken, aynı dönemde TÜFE'deki artış hızı yüzde 47,7 seviyesinde kalmıştır.

Mayıs ayından itibaren döviz kurlarında gözlenen nisbi istikrar ve ekonomik programın açıklanması ile birlikte belirsizliklerin görece olarak azalması sonucunda fiyat artış hızlarında yavaşlama eğilimi gözlenmiştir. Bu dönemde uluslar arası ham petrol fiyatlarındaki istikrar da bu gelişmeye katkıda bulunmuştur. Ancak kamu kesimi ürün fiyatlarında yapılan düzenlemeler ve mevsimsel nedenlerden ötürü Eylül ayında fiyat artışlarında yeniden bir canlanma ortaya çıkmıştır. Bu ayda toptan eşya fiyatlarındaki artış yüzde 5,4 olurken, tüketici fiyatlarındaki artış yüzde 5,9 olmuştur.

Ocak-Eylül dönemi itibarıyla TEFE artış hızı, kamu kesiminde 2000 yılında yüzde 18,7 olan seviyesinden 2001 yılında yüzde 83,9'a, özel kesimde ise yüzde 25,6 olan seviyesinden yüzde 55,4'e yükselmiştir. Aynı dönemler itibarıyla fiyat artış hızları, tarım sektöründe yüzde 24,5'den yüzde 27,5'e, imalat sanayiinde yüzde 22,9'dan yüzde 73,6'ya, enerji sektöründe ise yüzde 25,9'dan yüzde 94,2'ye yükselmiştir.

2001 yılı Ocak-Eylül döneminde kamu kesimi fiyat artış hızındaki artış, özellikle kamu kesimi imalat sanayiindeki fiyat artışlarının bir önceki yılın aynı dönemine göre 67 puan, enerji sektöründe ise 68,3 puan yükselmesinden kaynaklanmıştır. Söz konusu dönemde petrol ürünleri fiyatları artış hızının yüzde 14,2'den yüzde 97,9'a çıkması kamu imalat sanayiinde, fiyat artış hızındaki artışta belirleyici olmuştur.

Ocak-Eylül döneminde özel imalat sanayii fiyat artış hızı geçen yıl yüzde 26,2 olan seviyesinden yüzde 69,7'ye yükselmiştir.

2000 yılı Ocak-Eylül döneminde yüzde 26,9 olan TÜFE artış hızı 2001 yılının aynı döneminde yüzde 47,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde ev eşyası, sağlık, ulaştırma, eğlence-kültür, eğitim gruplarındaki fiyat artış hızları genel TÜFE artış hızlarının üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda, 2000 yılı sonunda yüzde 32,7 olan TEFE 12 aylık artış hızı, 2001 yılı Eylül ayı itibarıyla yüzde 74,7'ye, yüzde 39 olan TÜFE 12 aylık artış hızı ise yüzde 61,8'e yükselmiştir.

2001 yıl sonu itibarıyla TEFE 12 aylık artış hızının yüzde 80, TÜFE 12 aylık artış hızının ise yüzde 65 civarında gerçekleşmesi beklenmektedir.

2002 yılında 12 aylık artış hızının TEFE'de yüzde 31'e, TÜFE'de ise yüzde 35'e düşürülmesi hedeflenmektedir.

Hedeflenen enflasyon seviyesinin gerçekleşmesinde 2001 yılında gerçekleştirilen önemli yapısal reformlar etkili olacaktır. Özellikle Merkez Bankası Yasasının çıkarılması ve bu yasayla Merkez Bankasının özerk bir yapıya kavuşturulması bu hedefe ulaşılmasında önemli bir adımı oluşturmaktadır. Diğer taraftan gelirler politikasının enflasyon hedefleri ile uyumlu bir yapıda sürdürülmesi ve daha da sıkılaştırılmış maliye politikaları uygulamasına özenle devam edilmesi hedeflenen enflasyonun gerçekleştirilmesinde önemli araçlar olacaktır.

TABLO: II.58- Eylül Ayı İtibariyle Fiyat Endekslerinde Gelişmeler (1994=100)

	Yıl Sonuna Aylık Yüzde Göre Yüzde Değişme Değişme				12 Aylık Yüzde Değişme		Yıllık Ort. Yüzde Değişme	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
DİE								
TEFE								
Genel	2.3	5.4	23.7	62.9	43.9	74.7	57.5	49.7
-Tarım	3.5	5.1	24.5	27.5	36.1	43.1	36.9	37.7
-Madencilik	2.8	9.7	33.6	74.0	59.7	90.2	82.8	62.2
-İmalat	1.9	5.3	22.9	73.6	46.2	82.8	65.6	52.3
-Enerji	1.7	5.4	25.9	94.2	45.9	111.9	60.1	70.9
Özel	2.6	5.4	25.6	55.4	41.4	67.9	48.6	47.7
-Tarım	3.5	5.1	24.5	27.5	36.1	43.1	36.9	37.7
-Madencilik	3.6	16.0	25.0	75.8	41.3	97.0	48.2	55.9
-İmalat	2.2	5.4	26.2	69.7	44.2	79.8	55.5	52.8
Kamu	1.5	5.3	18.7	83.9	51.4	93.2	88.5	55.0
-Madencilik	2.6	8.0	36.3	73.5	65.8	88.3	96.3	64.1
-İmalat	1.3	5.0	15.8	82.8	51.2	89.9	94.6	51.0
-Enerji	1.7	5.4	25.9	94.2	45.9	111.9	60.1	70.9
TÜFE								
Genel	3.1	5.9	26.9	47.7	49.0	61.8	61.6	47.8
-Gıda, İçki, Tütün	1.8	6.4	19.5	39.4	46.6	55.2	52.8	41.0
-Giyim ve Ayakkabı	6.0	12.8	18.0	39.1	43.0	60.1	44.4	43.9
-Konut ve Kira	3.6	5.0	31.9	46.6	55.3	62.6	74.7	53.3
-Ev Eşyası	3.1	4.5	34.2	59.1	48.1	70.1	56.1	53.1
-Sağlık	1.4	3.4	46.4	48.9	52.7	53.5	63.9	46.6
-Ulaştırma	3.5	6.2	23.2	68.5	46.3	74.6	72.7	47.6
-Eğlence ve Kültür	3.5	7.2	22.2	54.6	29.9	72.8	44.2	51.5
-Eğitim	3.8	9.7	25.9	51.8	26.1	53.8	68.3	32.1
-Otel, Pastne, Lokanta	2.2	1.2	37.3	33.4	51.7	41.7	55.0	43.0
-Çeşitli Mal ve Hiz.	2.2	2.3	37.3	61.9	60.3	74.8	64.0	61.2

TABLO: II.59-Toptan Eşya ve Tüketici Fiyat Endekslerindeki Gelişmeler

(Yüzde Değişmeler, Üçer Aylık ve Yıllık Olarak) (1994=100)

		TEFE					TÜFE
		Genel	Tarım	Maden	İmalat	Enerji	Genel
1994	I. Dönem	20,2	24,4	15,3	19,0	22,0	15,4
	II. Dönem	54,1	26,2	64,7	54,2	42,0	40,5
	III. Dönem	8,9	5,5	17,7	9,4	10,1	9,5
	IV. Dönem	19,7	36,7	9,9	16,9	4,5	24,2
	Yıl Sonu	149,6	134,0	144,2	159,1	100,9	125,5
	Yıllık Ortalama	120,7	97,8	132,8	129,4	102,3	106,3
1995	I. Dönem	24,7	38,3	20,3	21,3	12,7	19,7
	II. Dönem	13,2	18,2	14,1	11,5	10,2	14,1
	III. Dönem	7,0	-1,5	10,0	9,8	12,4	11,8
	IV. Dönem	11,8	17,1	16,5	10,1	6,4	18,2
	Yıl Sonu	65,6	86,6	75,4	60,0	40,8	76,0
	Yıllık Ortalama	86,0	107,8	85,6	81,0	56,4	89,1
1996	I. Dönem	21,4	28,9	20,3	18,2	34,0	18,2
	II. Dönem	19,4	22,8	17,8	17,7	24,0	16,6
	III. Dönem	10,1	3,6	18,2	12,2	15,8	11,0
	IV. Dönem	15,6	17,8	18,9	14,7	14,7	17,6
	Yıl Sonu	84,9	89,9	93,7	80,6	129,9	79,8
	Yıllık Ortalama	75,9	86,5	89,3	70,9	101,7	80,4
1997	I. Dönem	17,0	21,1	14,2	15,6	17,1	16,3
	II. Dönem	17,0	25,5	6,2	14,5	10,0	17,0
	III. Dönem	15,7	3,1	22,6	21,4	10,9	17,3
	IV. Dönem	19,2	23,3	15,8	17,9	17,0	22,9
	Yıl Sonu	91,0	96,5	72,6	91,2	64,1	99,1
	Yıllık Ortalama	81,8	86,9	76,2	80,1	71,8	85,7
1998	I. Dönem	17,2	29,1	5,1	12,9	17,1	18,2
	II. Dönem	11,3	13,9	6,1	10,1	13,7	12,6
	III. Dönem	8,3	1,9	12,6	10,8	14,5	11,5
	IV. Dönem	12,0	17,4	9,9	9,8	10,9	16,6
	Yıl Sonu	54,3	71,9	34,0	47,1	69,9	69,7
	Yıllık Ortalama	71,8	86,8	48,6	66,7	71,8	84,6
1999	I. Dönem	10,3	12,7	5,3	9,2	12,9	12,4
	II. Dönem	12,2	8,6	20,8	13,6	14,0	12,1
	III. Dönem	10,8	-3,5	18,5	16,8	13,7	12,3
	IV. Dönem	15,4	12,0	20,9	16,5	15,5	17,4
	Yıl Sonu	62,9	30,0	94,1	76,7	71,3	68,8
	Yıllık Ortalama	53,1	41,8	62,4	57,2	64,7	64,9
2000	I Dönem	16,2	17,2	18,1	15,9	12,8	14,2
	II. Dönem	7,2	9,2	7,5	6,4	6,8	7,3
	III. Dönem	3,2	-3,1	10,1	5,1	7,2	6,0
	IV. Dönem	7,0	10,9	10,3	5,6	7,4	9,5
	Yıl Sonu	32,7	39,8	46,1	29,4	37,4	39,0
	Yıllık Ortalama	51,4	38,0	73,7	56,1	52,0	54,9
2001	I. Dönem	9,8	13,2	4,9	8,3	18,4	8,9
	II. Dönem	29,2	13,5	34,0	34,5	36,0	20,5
	III. Dönem	11,9	-0,1	17,3	15,0	18,3	10,4

TABLO: II.60- Fiyat Artışlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Gelişmeler

	(Yıllık Ortalama Artış Oranı, Yüzde)							
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Toptan Eşya Fiy. Endeksi. (1)	120,7	86,0	75,9	81,8	71,8	53,1	51,4	49.7(4)
-Kamu Genel	122,5	76,8	81,9	85,5	58,4	71,2	69,4	55.0(4)
-Özel İmalat	130,5	81,1	68,2	77,6	70,0	52,0	50,1	47.7(4)
Tüketici Fiyatları Endeksi (1)	106,3	89,1	80,4	85,7	84,6	64,9	54,9	47.8 (4)
-Gıda	110,1	92,1	72,2	92,5	82,3	48,6	49,8	41.0 (4)
Dolar Kuru	170,4	53,9	77,5	86,6	71,7	60,6	49,3	118.3 (4)
DM Kuru	178,8	72,7	68,5	61,8	70,5	52,8	28,5	112.2 (4)
Emisyon Hacmi (2)	90,5	86,3	76,4	82,1	71,3	94,0	57,8	34.6 (4)
Para Arzı (M2Y) (2)	125,5	101,7	109,6	99,3	91,8	106,5	42,5	77.4 (4)
Ort.Faiz Oranı (3)	164,4	121,8	132,8	108,4	115,5	109,5	37,9	104.8 (5)
Nominal Ücret (Net)								
Kamu	106,2	60,4	35,3	121,4	82,1	134,3	65,7	36.6 (6)
Özel	68,8	77,5	83,7	80,2	115,9	84,0	56,5	... (6)
Nominal Net Maaş	61,0	84,4	94,0	116,3	82,2	72,4	37,1	48.2 (6)
Kamu Kesimi Borçlanma								
Gereği / GSMH (Yüzde)	7,9	5,0	8,7	7,7	9,4	15,6	12,5	15.4 (6)
İhracat Fiyat Endeksi (1)	-3,7	12,6	-4,4	-4,7	-4,0	-6,8	-4,3	-1.5 (7)
İthalat Fiyat Endeksi (1)	0,9	16,8	-6,1	-8,7	-4,1	-5,5	4,5	1.5 (7)

(1) 1995-2000 yılları 1994=100 bazlı endekse göredir.

(2) 12 Aylık yüzde değişme.

(3) Devlet iç borçlanma senetleri ortalama faiz oranı (Yıllık bileşik, stopajsız)

(4) Eylül sonu itibarıyla.

(5) Ocak-Eylül dönemi itibarıyla.

(6) Yıllık Tahmin

(7) Ocak-Haziran dönemi itibarıyla.

II. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR

Kamu harcamalarında tasarruf ve etkinliğin sağlanması yoluyla kamu açıklarının azaltılması, kamu kesiminin faiz dışı dengesinde sağlanan iyileşmenin daha da artırılması suretiyle borç stokunun GSMH içindeki payının azaltılması ve enflasyonun düşürülmesi politikalarına devam edilecektir. Ayrıca, makroekonomik istikrarı devamlı kılabacak yapısal reformlarla ilgili olarak başlamış olan çalışmalara devam edilecektir.

Para politikası, enflasyon hedeflemesine geçiş koşullarını sağlayacak biçimde tatbik edilirken esnek kur politikası uygulamasına devam edilecektir.

Mali sistem kurumlarının rekabet gücüne sahip, mali yönden güçlü ve uluslar arası standartlara uygun olarak çalışması için bankacılık sisteminde uygulanmakta olan yeniden yapılanma programına devam edilecektir.

Kamusal karar alma sürecinde etkinliği sağlamak amacıyla modern bütçe yönetiminin gerektirdiği kurumsal ve fonksiyonel işleyiş ve mekanizmaların sisteme aşamalı bir şekilde dahil edilmesi ve bu çerçevede bütçe kapsamının genişletilmesi amacıyla yapılan çalışmalara devam edilecektir.

Harcamaların fonksiyonel dağılımının takibi açısından önemli olan ve pilot kuruluşlardan başlanan yeni bütçe kod sisteminin yaygınlaştırılması çalışmalarına hız kazandırılacaktır.

Personel harcamalarını disipline edecek uygulamalara devam edilecek, kuruluşların zorunlu olmadıkça personel alımlarına ve yeni birimler kurarak teşkilatlarını geliştirmelerine izin verilmeyecek, yurt dışı teşkilatları yeniden düzenlenecektir.

Kamu borçlanmaları düzenli bir şekilde raporlanarak kamu borç stoku şeffaf hale getirilecektir. Kamu mali sisteminde disiplin sağlanması amacıyla borçlanmaya ilişkin ilke ve sınırlamaları içeren bir borçlanma programının bütçe ekinde yayınlanması sağlanacaktır.

Gerekli kararların hızla alınıp uygulamaya konulduğu etkin bir borç yönetimine ulaşmak için borçlanma ile ilgili konuların tek bir kanunla düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla hazırlanan Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısının süratle yasalaşması sağlanacaktır.

Kamu finansmanı imkanları çerçevesinde vergi politikaları üretim ve istihdamı destekler şekilde oluşturulacaktır.

Vergi mevzuatımızın AB ile uyumunun sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılmasına devam edilecektir. Bu amaçla, değişik ürünler üzerinde bulunan vergi ve benzeri kesintilerin özel tüketim vergisi çatısı altında birleştirilerek vergilendirmede basitlik ve etkinlik sağlanacaktır.

Vergi idaresinin uygulama, izleme ve denetleme fonksiyonunu güçlendirecek, kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına alıp vergi tabanını genişletecek çalışmalara önem verilecektir.

İstisna, muafiyet ve vergi indirimi gibi vergi harcamaları ekonomik ve sosyal politikalar çerçevesinde yeniden düzenlenecek ve bu harcamaların raporlanarak kamuoyuna açıklanması sağlanacaktır.

Devlet İhale Kanunundaki aksaklıkların giderilerek daha rekabetçi ve etkin ihale sisteminin oluşturulması ve AB mevzuatına uyum sağlamak amacıyla hazırlanan Devlet İhale Kanun Tasarısının süratle yasalaşması sağlanacaktır.

2002 yılında; yaşanan krizler sonrasında ekonomik dengelerin tesis edilerek sürdürülebilir büyüme ortamının temin edilmesi için kamu kesiminde mali disiplin sağlanması ve kamu ve özel kesim kaynaklarının verimli, akılcı ve birbirlerini tamamlayan yatırım alanlarına yönlendirilmesi esas olacaktır. Bu politikaya paralel olarak kamu kesimi yatırımları ağırlıklı ekonomik ve sosyal alt yapı alanlarında yoğunlaştırılmaya devam edilecektir.

Özel kesimin ise kamu kesiminin çekildiği tüm alanları kapsayacak şekilde yatırımlarını artırarak sürdürmesi özendirilecektir. Özel kesimin, ülke genelinde yüksek katma değer yaratabilecek üretim gücüne erişilmesine, ekonominin rekabet gücünün geliştirilmesine, istihdamın, verimliliğin ve ihracatın artırılmasına ve uygun teknolojilerin üretimi ve/veya transferine yönelik yatırımlara ağırlık vermesi büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, 2002 yılında kamu kaynak tahsislerinde eğitim, sağlık, teknoloji alt yapısı, enerji, sulama, kentsel alt yapı yatırımlarına ve ulaştırma alt sektörleri arasında dengeyi sağlayıcı yatırımlara, bölgesel gelişme stratejileri dikkate alınarak öncelik verilecektir.

2002 yılında, kalkınmada öncelikli yörelerin kalkınmasına hız kazandırıcı ekonomik ve sosyal alt yapı yatırımları ile istihdam ağırlıklı projelere öncelik verilecektir. Bu

kapsamda özellikle Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Zonguldak, Bartın, Karabük (ZBK) Bölgesel Gelişme raporlarında öngörülen projelere öncelik verilecektir.

2002 yılında; devam eden projelerden 2002 yılı içinde tamamlanarak ekonomiye kazandırılacak, uygulamasında önemli fiziki gerçekleşme sağlanmış, yatırım programında yer alıp dış finansmanı sağlanarak onaylanmış, başlatılmış bulunan diğer projelerle bağlantılı veya eş zamanlı olarak yürütülmesi ve tamamlanması gereken projelere, afetlerin önlenmesi ve afet hasarlarının telafisine yönelik projelere öncelik verilecektir. Zorunlu hallerde gündeme gelebilecek yeni projelerin belirlenmesinde, kamu proje stokunun optimum düzeyde tutulması gereği de göz önünde bulundurularak azami ölçüde seçici davranılacak, ekonomiye kısa sürede kazandırılacak, sağlıklı yapılabirlik etütlerine dayanan, yapılabirliği yüksek ve ülkemiz açısından stratejik öneme sahip projelere yönelmesi esas olacaktır.

2002 Yılı Yatırım Programı hazırlıkları kapsamında başlatılmış olan, yatırımların rasyonelleştirilmesi çalışmalarında esas alınan önceliklendirme ve ilkeler program uygulamalarında da sürdürülecektir.

Alt yapı hizmetlerinin sağlanmasında, kamu yararı ve etkinlik ilkeleri esas alınarak, bir taraftan yeni finansman modelleri geliştirilirken, diğer taraftan Yap-İşlet-Devret ve benzeri modellerin uygulaması etkin hale getirilecektir.

Toplumun büyük kesimini ilgilendiren önemli projelerde, halkın proje oluşumuna katılımını sağlayacak katılım mekanizmalarının geliştirilmesine önem verilecektir.

Belediyelerin finansman yapısının iyileştirilmesi kapsamında öz gelirlerini artırıcı düzenlemelere gidilecektir.

Belediye sınırları içerisinde yaşayan ve yerel hizmetlerden faydalanan bireylerin belediye idaresi üzerindeki denetim ve izleme fonksiyonlarını güçlendirecek düzenlemeler hayata geçirilecektir. Bu kapsamda, belediye ve bağlı kuruluşlarının hesap ve faaliyetlerinin düzenli, standartları belirlenmiş ve anlaşılabilir bir şekilde raporlanması ve sunulması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Belediyelerin harcamalarına ve borçlanmalarına ilişkin esasların yeniden düzenlenmesi ve etkin olarak uygulanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Fonların tasfiyesi yönünde sürdürülegelen çalışmalar tamamlanmıştır. Ancak, bugüne kadar katedilen mesafenin ötesinde, bir taraftan mülga fonların gelir ve harcama türlerinin gerekliliğine, bu kalemlerin hukuki ve pratik yönden bütçeyle uyumlaştırılmasına yönelik adımlar atılacak; diğer taraftan faaliyetlerine devam edecek olan bütçe dışı fonların izlenmesinde etkinlik sağlanacaktır.

İşsizlik sigortasından yararlanacaklara işsizlik aylığı ve sağlık yardımları yanında, iş bulma, yeni bir meslek kazandırma gibi hizmetler etkin bir şekilde sağlanacaktır.

İşsizlik Sigortası Fonu gelirleri reel gelir getiren yatırım alanlarına yönlendirilecek ve böylece fonun bütçeye yük olmadan, sağlıklı kaynaklarla finansmanı sağlanacaktır.

Sigorta bilgi sistemi kurularak, başta sağlık olmak üzere sosyal güvenlik kuruluşlarının tüm bilgileri yönetilebilir ve politika oluşturmaya uygun bir hale getirilecektir.

Sosyal güvenlik kuruluşları gelirlerinin artırılması amacıyla etkin bir fon yönetimi politikası uygulanacaktır. Bu çerçevede, varlıkların doğrudan işletilmesi yerine kiraya verilmesi ile gayrimenkul yatırım ortaklığı gibi araçlardan yararlanılacaktır.

Sağlık harcamalarının etkin kontrolü amacıyla, usulsüzlük yapanlara yönelik yaptırımların caydırıcılığı artırılacaktır.

Sağlık sigortası hesapları ve hizmetlerinin özelleştirilmesine ilişkin çalışmalara devam edilecektir.

Sosyal güvenlik kuruluşlarının sigortacılık dışındaki faaliyetlerinin tasfiye edilmesi sağlanacaktır.

Emekli Sandığında prime tabi olmayan gelirler prime tabi hale getirilecektir.

Fili ve itibari hizmet süreleri, artan teknolojik imkanlar ve sağlık şartları da dikkate alınarak gözden geçirilecektir.

Prim gelirlerinin artırılması amacıyla, SSK ve BAĞ-KUR'da prime esas kazançlar hedeflenen enflasyon da dikkate alınarak artırılacaktır.

Gönüllülük esasına dayanan, devletin denetiminde, özerk, mali sektör içinde örgütlenen, teşvik sistemleri ile donatılan, zorunlu sigorta sistemini destekleyen ve tamamlayan bir fonksiyona sahip olacak şekilde uygulamaya konulan bireysel emeklilik sisteminin etkin bir şekilde çalışması sağlanacaktır.

KİT'lerin rekabet gücünün geliştirilmesi amacıyla mal ve hizmet fiyatları gerçekçi olarak tespit edilecek, bazı kesimlere yapılan tarife altı indirimler kaldırılacak, cari giderlerde azami oranda tasarruf sağlanacak, stoklar azaltılacak ve zarar eden birimler tasfiye edilecektir. Bu çerçevede, destekleme alım fiyatları ile ücret seviyeleri hedeflenen enflasyonla uyumlu olarak belirlenecek, istihdam sayıları sınırlandırılacak ve faaliyetleri etkin bir performans denetim sistemi ile izlenecektir.

Bankacılık sisteminin uluslar arası standartlarla uyumlaştırılması ve mali sistemde şeffaflığın sağlanması amacıyla yönelik düzenlemelere devam edilirken bunlara ilişkin uygulamalar titizlikle takip edilecektir.

Özelleştirme amaçlarına ulaşmak için rekabetçi sektörlerde faaliyet gösteren KİT'lerin başta halka arz yöntemi ile olmak üzere özel sektöre devredilmesi sağlanacaktır. Rekabeti sağlamanın zor olduğu sektörlerde, tüketici hak ve çıkarlarının korunması ile rekabetin sağlanmasına yönelik özelleştirme öncesi ve sonrası düzenlemelere devam edilecektir. Enerji sektöründe rekabeti engelleyici hükümler içeren projeler, bunların maliyetleri ve bunlara ilişkin Hazinesinin muhtemel yükümlülükleri yeniden gözden geçirilecektir.

Özel sektörün katılımına açılan iletişim ve enerji gibi sektörler ile tütün, tütün mamülleri ve şeker gibi ürün piyasalarında, tüketici hak ve çıkarlarını korumak ve rekabeti tesis etmek başta olmak üzere gerekli her türlü yapısal ve kurumsal düzenlemelere devam edilecektir.

Piyasa fiyat oluşumu üzerinde olumsuz etkileri olan ürün fiyatlarına devlet müdahaleleri yerine, üretimin piyasa koşullarında talebe uygun olarak yönlendirilmesini sağlayacak politika araçları devreye sokularak, üretici gelir düzeyinin yükseltilmesi ve

istikrarı esas alınacaktır. Üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirler uygulamaya konulacaktır.

TSKB'ler yeniden yapılandırılacak, alternatif ürün projesi hayata geçirilecek ve tarımsal desteklemeci KİT'ler özelleştirilecektir.

Turizm çeşitlendirilerek ülke düzeyinde yılın tamamına yaygınlaştırılmalıdır. Potansiyeli olan ancak bugüne değin yeterince ele alınmamış yörelerde ekonomik ve sosyal kalkınmanın canlandırılmasıyla turizm gelirlerinin artırılmasına çalışılacaktır.

İhracatımızın yapısal sorunu olan pazar ve sektörel bağımlılığın azaltılmasını teminen, dünya pazarlarında Türk malı imajının yerleşmesini sağlayacak stratejik bir yaklaşımın tesbit edilmesi, ileri teknoloji ihtiva eden, bilgi yoğun ve katma değeri yüksek ürünlerin ihracat içindeki payının artırılmasına yönelik politikaların uygulanması ve bu kapsamda firmaların AR-GE faaliyetlerinin daha fazla teşvik edilmesine azami özen gösterilecektir.

Gümrük Birliği sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin olarak Gümrük Birliği Ortak Komitesinin çalışmaları hızlandırılarak sürdürülecektir.

2002 yılı içerisinde başta sanayi ürünlerinde gümrük birliğinin daha sağlıklı işlemesine yönelik tedbirlerin alınmasının yanı sıra, Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda yapılması gereken çalışmalar sürdürülecektir.

Ticaret politikası alanında Türkiye ile AB arasında Ortaklık Anlaşmalarımızın öngördüğü nitelikte bir danışma mekanizmasının işletilmesi ve Ortak Ticaret Politikasının belirlenmesinde Türkiye'nin ulusal çıkarlarının dikkate alınması amacıyla karar alma sürecine katılım sağlanması yönünde gerekli girişimlerde bulunulacaktır.

KOBİ'lerin uluslararası piyasalarda yoğun rekabet koşullarına uyum sağlamaları, uluslararası pazarlama, tanıtım ve ticari bilgiye ilişkin eksikliklerinin giderilmeleri amacıyla sektörel dış ticaret şirketlerinin teşvikine devam edilecektir.

2002 yılında ülkemizde ve uluslararası ortamda meydana gelebilecek konjonktürel gelişmeler dikkate alınmak suretiyle, başta komşu ülkeler stratejisinin devamı niteliğinde olmak üzere Bulgaristan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya, Yunanistan, Gürcistan, İran ve Türk Cumhuriyetleri ile Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti, İsveç, ABD ve Sudan'a yönelik Ticaret Heyetleri düzenlenmesi öngörülmektedir. Diğer taraftan, 15'inci müstakil olarak Türk ihracat ürünlerinin sergilendiği fuarlar olmak üzere toplam 83 fuara milli düzeyde iştirak edilmesi planlanmıştır.

Dünyada son yıllarda büyük bir hızla gelişen bilgi teknolojileri ve onun geniş katımlı kullanımının, ülkemiz ekonomisi açısından faydalı olacağı düşüncesinden hareketle, internette bir Sanal Fuar sitesi aracılığı ile ülke ihracatçılarının ürünlerinin geniş kapsamlı tanıtımının yapılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmekte olup, anılan sitenin 2002 yılı içinde kullanıma açılması öngörülmektedir.

DTÖ nezdinde devam eden İleri Tarım Müzakerelerinin 2. aşamasının tamamlanmasını müteakiben 2004 yılı sonrasında oluşturulacak ve tüm ülkelere uluslararası düzeyde bağlayıcı mükellefiyet getirecek olan ihracatı teşvik sisteminin ülkemiz çıkarları ile uyumlu olmasına ilişkin çalışmalara devam edilecektir.

Gümrük birliğinin sağlıklı işlemesi için gerçekleştirilmesi gereken mevzuat uyum çalışmalarının yanı sıra, AB'ye üyelik hedefi çerçevesinde, ilgili kamu kurum ve

kuruluşlarının katılımıyla, Türk mevzuatının AB müktesebatına uyumu konusunda hazırlanan Ulusal Program çerçevesinde uyuma yönelik çalışmalar sürdürülecektir. Bu kapsamda kurulmuş olan alt komite çalışmalarına iştirak edilecektir.

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin en üst düzeyde geliştirilmesi amacıyla Karma Ekonomik Komisyon Toplantılarının düzenli olarak gerçekleştirilmesi ve anılan ülkeler ile mutabakata varılan, belirli bir programa ve somut projelere dayalı ekonomik işbirliği programlarının hayata geçirilmesi yönündeki çalışmalara 2002 yılında devam edilecektir.

17. İSEDAK toplantısının ana gündem maddelerinden birini oluşturan tarife dışı engeller konusunda bir eylem planının oluşturulması ve desteklenmesine çalışılacaktır. Genel olarak İslam ülkeleri arasında her alanda olduğu gibi ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ülkemizin temel amacı olacaktır.

Üye ülkelerden alınacak görüşler çerçevesinde yeniden değerlendirilecek olan KEİ Bölgesinde Miktar Kısıtlamalarının ve Ticaretin Önündeki Diğer Eş Etkili Önlemlerin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Süreç Hakkında Öneri başlıklı taslak metnin bir sonraki KEİ Bakanlar Konseyi Toplantısına sunulurken kabul edilmesi öngörülmektedir.

Hizmetlerin serbest dolaşımının tedricen gerçekleştirilmesi amacıyla yönelik olarak AB Komisyonu ile müzakere süreci başlatılacaktır.

Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalat ve ihracatın düzenli olarak izlenebilmesi ve yurt içi üretim, stoklar, birim fiyat, kapasite kullanım oranı gibi istatistikî bilgiler dikkate alınarak belge kapsamındaki ithalatın iç piyasa dengeleri üzerindeki muhtemel etkilerinin değerlendirilmesinden sonra belge düzenlenmesi amacıyla, Ulusal Program çerçevesinde Avrupa Topluluğunun da teknik yardımı ile bir veri tabanı oluşturulması çalışmalarına devam edilecektir.

Serbest bölgeler konusunda ana politika ve hedef, faaliyette bulunan serbest bölgelerin verimliliğinin artırılarak tam kapasite ile çalışmalarını sağlamak ve bölgelerin alt ve üst yapılarının uluslararası standartlara uygun bir yapıya kavuşturulmalarını temin etmek, ayrıca, kuruluş çalışmaları devam eden bölgelerin hazırlıklarını bir an önce tamamlayarak ülke ekonomisine kazandırmaktır.

2001 yılında olduğu gibi 2002 yılında da Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması müzakereleri ve imzalanmış olan anlaşmaların onay işlemleri sürdürülecektir.

2002 yılında öncelikli olarak, Yatırımlarda Karşılaşılan İdari Engeller Projesi kapsamında hazırlanacak Eylem Planı Bakanlar Kuruluna sunulacak ve Planda yer alan hukuki ve kurumsal düzenlemelerin hayata geçirilmesi için gerekli girişimler başlatılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

I. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER

Türkiye'nin, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesinde, diğer aday ülkelerle eşit şartlarda aday ülke ilan edilmesinin ardından, AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Konseyince onaylanan, Türkiye'nin, Kopenhag kriterlerine

(ekonomik ve siyasi) uyum için yapması gerekenleri, AB müktesebatına uyum yükümlülüklerini, sağlanması gereken mali yardımları ve üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren Katılım Ortaklığı Belgesi, 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır.

Söz konusu Belgeye paralel olarak, AB müktesebatına uyum sağlanması için mevzuatımızda yapılacak değişikliklerin ve yeniliklerin, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynakların, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin yanı sıra, Türkiye'nin uyum için gerekli gördüğü kendi önceliklerinin, AB müktesebatının üstlenilmesi için gerekli olan idari yapının geliştirilmesinin ve kısa ve orta vadeli öncelikler takviminin yer aldığı AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program) 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulunda kabul edilerek, 24 Mart 2001 tarih ve 24352 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Ulusal Program ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan hedef ve öncelikler de dikkate alınarak, gerek mevzuat uyum gerek idari yapılanma bakımından AB'ye uyum amacıyla pek çok alanda çalışmalar sürdürülmüştür.

AB'nin tüm aday ülkelere yönelik olarak belirlediği Kopenhag siyasi kriterlerine uyum hedefi doğrultusunda, 2001 yılında meydana gelen en önemli gelişme, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunun TBMM tarafından kabul edilmesidir. Temel hak ve hürriyetler konusunda önemli değişiklikler getiren bu Kanun, 17 Ekim 2001 tarih ve 24556 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anılan Kanun, savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları dışında ölüm cezası verilemeyeceğini hükme bağlamaktadır. Ayrıca, siyasi kriterlerle yakından ilişkili adalet ve içişleri alanında, özellikle hukuki ve cezai konularda adli işbirliği, polis işbirliği, örgütlü suçlar, sahtecilik ve yolsuzluk ile insan hakları alanlarında, hukuki ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Kopenhag ekonomik kriterlerine uyum çerçevesinde, Ekonomik ve Sosyal Konseyin kurulması, Merkez Bankasının daha bağımsız bir yapıya kavuşturulması, bankacılık, elektrik ve doğal gaz piyasalarının uluslar arası normlar dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi gibi ekonominin birçok alanında yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, AB'ye üyelik yönünde Türkiye'nin gerçekleştirmeyi öngördüğü ekonomik reformları içeren Katılım Öncesi Ekonomik Program hazırlanarak, AB Komisyonuna iletilmiştir. Söz konusu Programda, Türkiye'nin ileriye yönelik makroekonomik hedefleri ve sürdürülen yapısal reformları yer almaktadır.

Türkiye'nin, AB tarafından aday ülke ilan edilmesinin ardından diğer aday ülkelerin sanayilerinin AB'ye entegrasyonu süreci için hazırlanan sanayi stratejilerine benzer nitelikte bir sanayi stratejisinin hazırlanması gündeme gelmiştir.

Türk sanayiinin rekabet gücünün artırılması amacıyla, Ulusal Programda; KOBİ'ler için finansman mekanizması geliştirilmesi, KOBİ'lerin know-how düzeyinin yükseltilmesine yönelik destek mekanizması geliştirilmesi ve CE işareti kullanımının yaygınlaştırılması ile diğer teknik mevzuata uyum konularında destek sağlanması öncelikli önlemler olarak yer almıştır. 2001 yılında, bu önlemlerden sadece finansman mekanizmasının oluşturulması için, AB'den 20 milyon euro tutarında kaynak sağlanmıştır. 2002 yılında diğer iki konuda da KOBİ'lerin desteklenmesine yönelik kaynak temin etmek üzere çalışmalar sürdürülmektedir. AB'nin sanayi politikasının temelini oluşturan 96/413/EC sayılı Konsey Kararına paralel olarak, Türkiye'de kamunun sanayideki rolünün yeniden tanımlanması ve sanayinin rekabet gücünün artırılması, sinai işbirliğinin ve fiziki olmayan rekabet

faktörlerinin geliştirilmesine yönelik politikaların, AB politikalarına yaklaştırılması konularında çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede, AB genelinde uygulanan İş Ortamının Basitleştirilmesi Takım Çalışması (BEST) kapsamına Türkiye de dahil edilmiştir.

11 Nisan 2000 tarihli Türkiye-AT Ortaklık Konseyi toplantısında alınan 3/2000 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) uyarınca başlatılan, Türkiye ile AB arasında hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve kamu ihalesi pazarlarının karşılıklı olarak açılmasına ilişkin müzakereler, 2001 yılında da sürdürülmüş ve anılan konularda, Türkiye'nin adaylık perspektifini de içeren serbestleşmeyi öngören bir OKK hazırlanması yönünde adımlar atılmıştır. Bu kapsamda, anılan müzakerelerde faydalanılmak üzere, Türkiye'deki hizmet sektörlerinin rekabet güçlerinin belirlenebilmesi amacıyla, kamu ve özel sektör temsilcilerinin katılımıyla, sektörel değerlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

AB müktesebatına uyum aşamasında büyük önem taşıyan tarama sürecine bir ön hazırlık niteliği taşıyan analitik inceleme için, 3/2000 sayılı OKK uyarınca: Tarım ve Balıkçılık; İç Pazar ve Rekabet; Ticaret, Sanayi ve AKÇT; Ulaştırma, Çevre ve Enerji; Bölgesel Gelişme, İstihdam ve Sosyal Politika; Bilimsel Araştırma ve Teknolojik Gelişmeler; Gümrükler, Vergilendirme, Uyuşturucu ve Kara Paranın Aklanması ile Ekonomik ve Parasal Konular, Sermaye Hareketleri ve İstatistik komiteleri kurulmuştur. Anılan komitelerde, AB müktesebatına uyum yönünde Türkiye tarafından kaydedilen gelişmelerin değerlendirilmesi ve önümüzdeki dönemde yapılması gerekli çalışmaların tespiti amacıyla başlatılan çalışmalar sürdürülmektedir.

Helsinki Zirvesi sonuç bildirgesinde, Türkiye'nin Topluluk programlarına ve ajanslarına katılması öngörülmüştür. Avrupa Topluluğunun eğitim ve gençlik programlarına (Sokrates, Leonardo da Vinci, Gençlik) Türkiye'nin katılması için gerekli hazırlık tedbirlerinin alınması çerçevesinde, programların ulusal düzeyde koordineli biçimde uygulanmasından sorumlu bir Ulusal Ajansın kurulması zorunluluğu doğmuş ve DPT, Ulusal Ajans işlevini yerine getirmekle görevlendirilmiştir.

15-16 Haziran 2001 tarihlerinde yapılan AB Zirvesinde, Türkiye, e-Avrupa+ girişiminin resmi üyesi olmuş ve konuyla ilgili olarak Başbakanlık koordinasyonunda e-Türkiye çalışma grupları oluşturulmuştur.

Bölgesel politika alanında, AB'ye üye ülkelerde kullanılmakta olan İstatistiki Bölge Birimleri Nomenklatürü (NUTS) sınıflandırmasına karşılık gelecek olan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının oluşturulmasına yönelik çalışmalar tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Kamu Mali Yönetim Bilişim Sisteminin kurulmasının temelini oluşturan ve vergi idaresinin hizmet ve denetim gücünü artırmayı amaçlayan, say2000i Projesi hazırlanmıştır.

II. MEVZUAT UYUMU VE KURUMSAL DÜZENLEMELER

2001 yılında, Türkiye tarafından AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda Ulusal Programın kısa vadeli öncelikleri arasında yer alan pek çok alanda önemli hukuki ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Ticarette teknik engellerin kaldırılması amacıyla sürdürülen çalışmalar çerçevesinde 4703 sayılı Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun çıkarılmıştır. Söz konusu Kanunun 11 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmesini takiben ilgili yönetmelikler yürürlüğe girecektir.

Akreditasyon konusunda, Uygunluk Değerlendirme Kuruluşlarının Akreditasyonu Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Standardizasyon çalışmaları çerçevesinde 8.916 adet Avrupa standardından 7.262 adedine uyum sağlanmıştır. Böylece, 2/97 sayılı OKK'nın atıfta bulunduğu 1.444 adet standardın 1.360 adedi uyumlaştırılmıştır.

Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında 4672 sayılı Kanun ve Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri ile Devir ve Birleşmeleri Hakkında Yönetmelikler yayımlanmıştır.

Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik ve Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Mevduat sigortası sisteminin AB sistemine uyumlaştırılması ile ilgili olarak, 2000/682 sayılı Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primler Hakkında Karar çıkarılmıştır.

Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Statüsü, Yatırımcıları Koruma Fonu Yönetmeliği, Merkezi Kayıt Kuruluş ve Çalışma Esaslarına İlişkin Yönetmelik ve Aracı Kurumların Tedrici Tasfiye Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır.

4487 sayılı Kanun uyarınca kurulan Özel Fonun İşleyişine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluşuna ve Faaliyet Usul ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik ve İMKB Vadeli İşlemler Piyasası Takas Merkezi Üyeliği ve İşlemleri ile Vadeli İşlemler Piyasası İşlem ve Üyeliğine İlişkin Yönetmelik çıkarılmıştır.

Sermaye Piyasasında Faaliyette Bulunanlar için Lisans Verme ve Sicil Tutmaya İlişkin Esaslar Hakkındaki Tebliğ yürürlüğe konmuştur.

Fikri mülkiyet hakları alanında, AB mevzuatına ve uluslar arası anlaşmalara uyum sağlanması amacıyla 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin 4630 sayılı Kanun ve bu çerçevede Fikir ve Sanat Eserlerinin Radyo ve Televizyon Yayınlarında Kullanımına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Anılan Kanun uyarınca çıkarılması gereken diğer yönetmeliklerle ilgili çalışmalar sürdürülmektedir.

Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararı ile 25 Aralık 2000 tarihinde İstanbul'da kurulan Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi ile Fikri ve Sınai Haklar Ceza Mahkemesi faaliyete geçirilmiştir. Bu mahkemelerin sayısının artırılması için Adalet Bakanlığınca, AB ile işbirliği yapılarak hazırlanan Fikri Hakların Etkin Uygulanması Projesi uygulamaya konmuştur.

Ticari nitelikli tüm devlet tekellerinin, AB'ye üye devlet vatandaşları ile Türk vatandaşları arasında malların üretimi ve pazarlanması koşullarında ayırimcılık yapılmamasını temin edecek biçimde yeniden düzenlenmesi amacıyla, 4250 sayılı Kanunda Değişiklik öngören 4619 sayılı İspirto ve İspirtozu İçkiler İhisarı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.

Tarımda mevcut destekleme politikalarının değiştirilerek, çiftçilere doğrudan gelir desteği sağlanması ve çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması amacıyla 2000/2172 sayılı BKK çıkarılmış ve anılan Karara ilişkin uygulama tebliği yayımlanmıştır.

AB'ye uyum amacıyla, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununda Değişiklik Yapan 4648 sayılı Kanun çıkarılmıştır.

Hayvancılıkta verimliliğin artırılması için yapılacak ıslah çalışmalarını düzenlemeyi, evcil ve yabani hayvanların gen kaynaklarının korunmasını, hayvansal üretimin rekabet gücünün artırılmasını ve soy kütüğü kayıtlarının tutulmasını amaçlayan 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Türk Gıda Kodeksi çerçevesinde, gıda ürünlerinin sağlıklı ve kaliteli üretimi ve pazarlanmasının sağlanması için çıkarılan, çikolata ve çikolata ürünleri, bebek ve küçük çocuk ek besinleri, fermante sütler, mikrobiyolojik kriterler ile yenilebilir kazein ve kazeinatlara ilişkin tebliğler yürürlüğe girmiştir.

AB'nin Ortak Taşımacılık Politikasına uyum çerçevesinde, Türk Sivil Havacılık Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkındaki 4647 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir.

Vergilendirme alanında AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde, tam mükellefiyete tabi kurumların (kanuni ve iş merkezleri Türkiye'de bulunan) bölünme ve hisse değişiminden doğan kârlarının kurumlar vergisinden istisna tutulması, yine tam mükellef kurumların birleşme, bölünme, devir ve hisse değişim işlemlerinden doğan kazançlarının banka ve sigorta muameleleri vergisine, bu nedenle yapılacak işlemlerin harca, düzenlenen kağıtların da damga vergisine tabi tutulmaması, anonim şirketlerin, eshamlı komandit şirketlerin, limited şirketlerin sermaye artırımına ilişkin olarak düzenlenen kağıtların da damga vergisinden istisna tutulmasına ilişkin 4684 sayılı Kanun yayımlanmıştır. Ayrıca, 4697 sayılı Kanunla bireysel emekliliğe vergisel teşvikler getirilmiştir.

Ulusal Programda ekonomik kriterlere uyum çerçevesinde kısa vadeli öncelikler arasında yer alan; 4641 sayılı Ekonomik ve Sosyal Konseyin Kuruluşu, Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkında Kanun, 4651 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 4672 sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, 4634 sayılı Şeker Kanunu, 4619 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisari Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu, 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ve 4673 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu, Posta, Telgraf ve Telefon İdaresinin Biriktirme ve Yardım Sandığı Hakkında Kanun ile Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.

Sosyal politika ve istihdam alanında, 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Tehlikeli Kimyasallar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile asbeste ilişkin AB mevzuatına uyum sağlanmıştır.

4077 sayılı Kanunda öngörülen Tüketici Mahkemelerinin kurulması ile ilgili çalışmalar çerçevesinde, 25 Aralık 2000 tarihinde İstanbul, Ankara ve İzmir'de Tüketici Mahkemeleri kurulmuştur.

Mesleki ve teknik eğitim bölgelerinin oluşturulmasına (METEB) ilişkin 4702 sayılı Kanun yayımlanmıştır.

III. MALİ İŞBİRLİĞİ

1964-1995 döneminde AB tarafından Türkiye'ye, üç mali protokol, tamamlayıcı protokol ve Özel İşbirliği Fonu kapsamında, 78 milyon ECU'lük kısmı hibe olmak üzere, toplam 830 milyon ECU tutarında mali kaynak sağlanmıştır. Gümrük birliği kapsamında, Türkiye'ye yaklaşık 2,8 milyar ECU tutarında mali yardım yapılması öngörülmüş, ancak bu yardımların 376,4 milyon ECU'sü hibe olmak üzere toplam 921 milyon ECU tutarındaki kısmı sağlanmıştır.

TABLO: III.1- AB Mali Yardımları (milyon euro)

Yardım Kalemi	Miktar	Nitelik	Dönem
MEDA-II	889	hibe	2000-2006
EURO-MED-II	1.470	AYB kredisi	2000-2006
Türkiye için Avrupa Stratejisi	150	hibe	2000-2002
Gümrük birliğinin güçlendirilmesi ve derinleştirilmesi	450	AYB kredisi	2000-2004
<i>Katılım Öncesi Kolaylığı kapsamında*</i>	<i>8.500</i>	<i>AYB kredisi</i>	<i>2000-2003</i>

*Katılım Öncesi Kolaylığı kapsamında sağlanacak olan krediden diğer 12 aday ülkeyle birlikte Türkiye'nin de faydalandırılması öngörülmektedir.

Mali işbirliği çerçevesinde sağlanan kaynaklar dışında, 35 milyon euro tutarında hibe ile 600 milyon euro tutarında Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kredisi AB'nin deprem yardımları kapsamında Türkiye'ye tahsis edilmiş olup, bu kredinin 375 milyon euro'luk kısmının serbest bırakılmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır.

20 Haziran 2000 tarihinde gerçekleştirilen AB Zirvesinde Türkiye'ye sağlanacak yardımların tek çerçeve altına alınması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, 26 Şubat 2001 tarihli Konsey Tüzüğü ile adaylık döneminde Türkiye'ye verilecek mali yardımların tek çerçeve altına alınması öngörülmüş ve AB Konseyinin mali yardımlar konusunda nitelikli çoğunlukla karar alması esasını benimsenmiştir. Anılan Tüzüğün uygulama esaslarını düzenleyen, katılım öncesi dönemde Türkiye'ye sağlanacak mali yardımları tek çerçeve altında toplayan Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardım Tüzük Taslağının 2001 yılı sonuna kadar yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Bu Tüzük ile, halen Türkiye'nin faydalandığı üç mali yardım kaynağı (MEDA-II, Türkiye için Avrupa Stratejisi kapsamında yer alan gümrük birliğinin güçlendirilmesi ve Türkiye'deki ekonomik ve sosyal gelişmenin desteklenmesi) AB bütçesinde tek kalemde birleştirilmektedir.

2000 yılında MEDA-II çerçevesinde Türkiye'ye 209 milyon euro'luk kaynak tahsis edilmiştir. Söz konusu kaynağın 59 milyon euro'luk kısmıyla ilgili projeler tespit edilmiş olup, 150 milyon euro'luk kısmını oluşturan Yapısal Uyum Desteği'nin 75 milyon euro tutarındaki ilk diliminin kullanılmasına ilişkin görüşmelere devam edilmektedir.

2001 yılında ise, 167 milyon euro'luk bölümü MEDA-II, 43,5 milyon euro'luk bölümü Türkiye'deki ekonomik ve sosyal gelişmenin desteklenmesi çerçevesinde olmak üzere, toplam 210,5 milyon euro tutarında bir kaynak tahsisinin gerçekleşmesi beklenmektedir.

AB tarafı, adaylık döneminde mali işbirliğinin daha hızlı ve etkin olarak işleyebilmesi için diğer aday ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de yeni bir mali işbirliği organizasyonuna gidilmesini önermiştir. Bu çerçevede, 2001/41 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile, AB ile mali işbirliğini yürütecek yeni bir yapılanma oluşturulmuştur.

IV. AB'YE UYUM SÜRECİNDE YAPILACAK DÜZENLEMELER

Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefi çerçevesinde, katılım müzakerelerinin ivedilikle başlatılmasını teminen, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programda öngörülen hedeflere ulaşılması yönünde çalışmaların hızlandırılması amaçlanmaktadır.

Ayrıca, Türkiye ile AB arasında hizmetlerin serbestleştirilmesi ve kamu ihalesi pazarlarının karşılıklı olarak açılmasına ilişkin müzakerelerin tamamlanması hedeflenmektedir.

Ticarette teknik engellerin kaldırılması amacı ile sürdürülen mevzuat uyum çalışmaları hızlandırılacaktır. Buna bağlı olarak, teknik mevzuata uygunluğu değerlendirecek olan uygunluk değerlendirme kuruluşlarının ve bazı yüksek risk grubu ürünlere yönelik mevzuata uygunluğu değerlendirecek, belgelendirecek ve AB Komisyonuna bildirilecek olan onaylanmış kuruluşların oluşturulması ve gelişimi özendirilecektir.

Mevcut test, muayene ve belgelendirme kuruluşları gerekli ekipman ve personel ile güçlendirilecek, ölçü ve kalibrasyon merkezi laboratuvarları ve motorlu taşıtlar için deney, muayene ve tip onayı laboratuvarları kurulacaktır.

Türk Akreditasyon Kurumunun vereceği akreditasyon belgelerinin uluslar arası tanınabilirliğini sağlamak amacıyla yapılması gereken çalışmalar sürdürülecektir.

Ürünlerin piyasa gözetimi ve denetimini etkili biçimde gerçekleştirmek amacıyla, piyasa gözetimi ve denetimi yapan kuruluşların idari alt yapıları güçlendirilecek ve gerekli hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

AB standart kuruluşları CEN ve CENELEC tarafından yayımlanan Avrupa Standartlarına uyum çalışmalarına devam edilecektir.

Kamu İhaleleri Kanununda mevzuatımızın AB mevzuatına ve uluslar arası normlara yaklaştırılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacak ve ilgili mevzuat çalışmalarının tamamlanması sağlanacaktır. Ayrıca, kamu ihalelerine ilişkin uygulamanın yönlendirilmesi ve şikayetlerin çözüme bağlanması amacıyla kurumsal yapı oluşturulması çalışmaları tamamlanacaktır.

Yabancıların Çalışma İzinlerine ilişkin yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Mali hizmetler alanında, konsolidasyon ile bağımsız denetim şirketlerinin muhasebe denetimine ilişkin hükümleri ihtiva eden Muhasebe Uygulama Yönetmeliği çıkarılacaktır.

Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primler Hakkında Karar ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliğinin AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi sağlanacaktır.

Bankacılıkla ilgili ombudsmanlık müessesesinin kurulması çalışmalarına devam edilecektir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Taslağının hazırlanmasına ilişkin çalışmalar hızlandırılacaktır.

Marka Kanunlarının Harmonizasyonu Antlaşmasına ve Endüstriyel Tasarımların Uluslar Arası Tesciline İlişkin Lahey Anlaşması Cenevre Metnine Türkiye'nin taraf olması

sağlanacak ve Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacaktır.

Türk Patent Enstitüsünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında 544 sayılı KHK'da değişiklik yapılması amacıyla başlatılan çalışmalar tamamlanacaktır.

Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacak ve Bitki Türlerinin Korunması Hakkında UPOV Sözleşmesine katılım sağlanması yönündeki çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca çıkarılması gereken mevzuat ile ilgili çalışmalar tamamlanacaktır. Ayrıca, 5846 sayılı Kanunda gerçekleştirilen değişikliklere paralel olarak 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda bazı değişikliklerin yapılmasına ilişkin çalışmalar sonuçlandırılacaktır. WIPO Telif Hakları Antlaşması ile WIPO İcralar ve Fonogramlar Antlaşmasına katılım sağlanması yönündeki çalışmalar tamamlanacaktır. Kültür Bakanlığında fikri haklar ile ilgili kurumsal yapının yeniden düzenlenmesi ve bu çerçevede Kültür Bakanlığına bağlı ya da ilgili kuruluş statüsünde bir enstitü veya kurumun oluşturulması sağlanacaktır.

Rekabet kuralları alanında ise, Teknoloji Transferi, Araştırma ve Geliştirme ile De Minimis tebliğleri ve dikey anlaşmalara ilişkin muafiyet tebliğleri çıkarılacaktır.

Devlet yardımlarının izlenmesinden sorumlu kurumsal yapının oluşturulması tamamlanacak ve AB mevzuatına uyum çalışmalarına devam edilecektir.

Tütün, Tütün Mamulleri Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün Yeniden Yapılandırılması ile Tütün ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç ve Dış Alım ve Satımına, 4046 sayılı Kanunda ve 233 sayılı KHK'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının yasalaşması sağlanacaktır.

Türk tarım mevzuatının AB tarım mevzuatına yaklaştırılmasına ilişkin çalışmalar sürdürülecektir.

Tarım Hizmetlerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı ve Tarımsal Üretici Birlikleri Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacaktır.

Bitki pasaportu uygulaması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Hayvan kimlik sisteminin yurt dışında oluşturulması sağlanacak ve bu konuda ihtiyaç duyulan idari yapı tamamlanacak, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin sınır noktalarında denetimini etkin hale getirmek amacıyla uygun karantina laboratuvarları oluşturulacak ve hayvan sağlığı ve zabıtası ile ilgili mevzuat AB'nin ilgili düzenlemeleri ile uyumlu hale getirilecektir.

Gıda işletmelerinde hijyen standartlarına uyum için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Türk balıkçılık mevzuatının AB balıkçılık mevzuatına yaklaştırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir. Bu kapsamda;

-1380 sayılı Su Ürünleri Kanununda ve 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanununda değişiklik yapılacak,

-Su Ürünleri Toptan ve Perakende Satış Yerleri Yönetmeliği çıkarılacak,

-Denetleme ve kontrol önlemleri yoluyla balıkçılık piyasasının yapısal gelişimini izleyecek idari yapının kurulması sağlanacak ve

-Teknelerde uygulanan kayıt sistemlerinin pazarlama kanallarında da işlerlik kazanmasına öncelik verilecektir.

Tarım ürünlerinin üretim ve ticaretinde AB standartlarına uyum için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Orman Kanununda, Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanununda AB mevzuatına uygun değişiklikler gerçekleştirilecektir.

Genetik Yapıları Değiştirilmiş Mikroorganizmaların Geliştirilmesi ve Kullanımına İlişkin Kanun Tasarısı Taslağı ve Genetik Yapıları Değiştirilmiş Organizmaların Üretilmesi ve Pazara Sürülmesine İlişkin Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacaktır.

Tapu ve kadastro hizmetlerinin daha etkili bir şekilde yürütülmesi amacıyla Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanununda değişiklik yapılması sağlanacaktır.

AB'nin Ortak Taşımacılık Politikasına uyum sağlanması amacıyla başlatılan çalışmalar sürdürülecek, bu çerçevede Karayolu Taşımacılık Kanunu Tasarısının yasallaşması ve bunu müteakip gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması ve uluslar arası sözleşmelere katılım sağlanması yönündeki çalışmalar sürdürülecektir.

Özel Tüketim Vergisi Kanun Tasarısı Taslağının hazırlanması sağlanacaktır.

17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 Tarihlerinde Meydana Gelen Depremlerden Zarar Görenlerin Vergi Borçları ve Vergi Cezalarının Terkini ile Vergi Usul Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu ve Harçlar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacaktır.

Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Kanun Tasarısı ile SSK, BAĞ-KUR, Türkiye İş Kurumu ve Sosyal Güvenlik Kurumu Kanun Tasarısının yasallaşması sağlanacaktır.

AB'ye üyelik yönünde gerçekleştirilmesi öngörülen ekonomik reformları içeren Katılım Öncesi Ekonomik Program yenilenerek AB Komisyonuna iletilecektir.

DİE'nin Görev, Yetki ve Kuruluşu Hakkındaki Kanunda değişiklik yapan Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacaktır.

Avrupa Hesap Sistemi (ESA) yapısına uygun GSYİH tahminleri, uyumlaştırılmış tüketici fiyat endeksi, kısa dönem göstergeler, sosyal istatistikler, ödemeler dengesi ve yeni bir uygulama gerektirecek iş kayıtları konusunda AB'ye uyum sağlanması ve dış ticaret istatistikleri alanında NACE istatistik sisteminin kullanılmasına ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.

Ayrıca, veri derleyen tüm kurumların, AB uygulamalarına uyumlu istatistikler üretebilmeleri amacıyla, ilgili mevzuatını yenilemeleri konusundaki çalışmalara devam edilecektir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar çerçevesinde, 15-18 yaş grubundaki çocukların çalışabilecekleri hafif işlerin ve bu işlerin bulunduğu sektörlerin belirlenmesine yönelik çalışmalar tamamlanacak ve ILO/IPEC projesi sürdürülecektir.

Esnek ve standart dışı çalışmaya ilişkin yasal düzenleme çalışmaları başlatılacaktır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde, İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu ile İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisinin oluşturulması ve Avrupa Sosyal Fonunun yaptığı çalışmaları takip edecek özel bir birimin kurulmasına ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.

Sosyal Yardım ve Hizmetler ile Yaşlılar ve Sosyal Dışlanma konularında ihtiyaç duyulan kurumsal ve yasal düzenleme hazırlıkları başlatılacaktır.

Dublin Vakfına (Yaşam ve Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi için Avrupa Vakfı) gözlemci statüsünde ve Avrupa Birliği Yaşlılar İçin İrtibat Grubuna katılım sağlanmasına yönelik hazırlık çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği alanında gerekli mevzuat değişiklikleri yapılacak ve AB'nin İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Ajansına gözlemci statüsünde katılım sağlanacaktır.

AB mevzuatına uyum amacıyla, 6326 sayılı Petrol Kanununda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Avrupa sanayiinin rekabet gücünü artırmaya yönelik Topluluk eylem programına uyum sağlanması çalışmalarına devam edilecektir.

AB'nin KOBİ'leri desteklemeye yönelik mevzuatına uyum sağlanması amacıyla, KOSGEB Kuruluş Kanununda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

KOBİ'lerin know-how düzeylerini yükseltmeye yönelik düzenlemeler gerçekleştirilecek ve AB'nin KOBİ'lere yönelik çeşitli faaliyetlerine katılım sağlanacaktır.

AB'nin bilim ve teknoloji konusundaki 6. Çerçeve Programına katılım sağlanması amacıyla gerekli hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

AB tarafından öğrencilere mezuniyetlerinde verilmesi önerilen Diploma Eki uygulamasına tüm yüksek öğretim kurumlarında başlanacaktır.

Meslek Standartları, Sınav ve Belgelendirme Kurumunun oluşturulmasına ilişkin yasal düzenlemeler tamamlanacaktır.

Telekomünikasyon alanında AB müktesebatına uyum amacıyla başlatılan yönetmelik hazırlanması çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

Kişisel bilgilerin işlenmesi ile ilgili olarak bireylerin korunması ve bu tür verilerin serbest dolaşımı konusundaki AB mevzuatına uyum sağlanması çalışmaları sürdürülecektir.

Elektronik ticarete ilişkin temel yasal düzenleme çalışmaları sonuçlandırılacaktır. Bilgi güvenliği ve kullanımı konusunda, teknolojik gelişmeler dikkate alınarak elektronik ticaretin geliştirilmesi, kişisel ve ulusal güvenlikle ilgili bilgilerin korunması konularına önem verilerek kamu ve özel kesim tarafından üretilen bilgilerin internet aracılığı ile kamuoyuna açılması ve mevcut kurumlarla eşgüdüm içerisinde çalışacak uygun kurumsal yapılanma modeli için gerekli hukuki alt yapı hazırlanması çalışmalarına devam edilecektir.

Bölgesel dengesizliklerin azaltılması ve tüm vatandaşların ekonomik, sosyal ve kültürel imkanlarının artırılmasına yönelik olarak benimsenen kapsamlı stratejinin daha etkin olarak uygulanmasına çalışılacaktır.

Çevresel Etki Değerlendirilmesi (ÇED) Yönetmeliği revizyon çalışmaları tamamlanacaktır. Faaliyetin ÇED kapsamında olup olmadığını anlamak için sektörel tarama-eleme rehberleri ile ÇED raporu veya ÖNÇED raporu için izlenen inceleme-değerlendirme sürecini detaylandıran sektörel inceleme-değerlendirme rehberleri hazırlanacaktır.

Türkiye'nin Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlemevi Ağına Katılım Anlaşmalarının yürürlüğe girmesi sağlanacaktır.

Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliğinde ve Gayrisihhi Müesseseler Yönetmeliğinde AB mevzuatına uygun değişiklikler yapılması çalışmaları sürdürülecektir.

Çöp yakma tesisleri, uçucu organik bileşik emisyonları ile büyük yakma tesislerine ilişkin mevzuat, AB mevzuatı ile uyumlaştırılacaktır.

AB mevzuatına uyum amacıyla: Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği; Atık Pili ve Akümülatörlerin Toplanması, Taşınması, Bertarafının Kontrolü Yönetmeliği; Termik Santral Atıklarının ve Küllerinin Bertarafının Kontrolü Yönetmeliği; Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği; Atık Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği; Arıtma Çamuru Kontrolü Yönetmeliği; Atıkların Alternatif Yakıt Olarak Çimento Fabrikalarında Kullanımı Yönetmeliği; Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği; Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği ile Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliğinde gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Sulak alanların korunması, su kalitesi, su ürünleri ve su kirliliği kontrolü konularında AB mevzuatına uyum için gerekli çalışmalar sürdürülecektir.

Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi (GEF) kapsamında ilgili yasalardan gözden geçirilecek ve AB mevzuatı ile karşılaştırılarak uyum için gereken değişiklikler, yeni düzenlemeler ve ihtiyaçlar belirlenecektir.

CITES Ulusal Uygulama Yönetmeliği hazırlanacaktır.

Hayvanları Koruma Kanununun çıkarılmasına ilişkin yasal süreç tamamlanacaktır.

Doğanın Korunmasına İlişkin Çerçeve Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacaktır.

Zararlı Kimyasal Madde ve Ürünlerinin Kontrolü Yönetmeliği gözden geçirilecek ve tehlikeli madde listesi ve tehlikeli madde ve müstahzarların sınıflandırılması ve etiket bilgilerinin tespiti konularında AB mevzuatına uygun düzenlemeler yapılacaktır. Kimyasallar konusunda, Güvenlik Bilgi Formlarının İçerik ve Formatına ilişkin Tebliğ yürürlüğe konacaktır.

İyi Laboratuvar Uygulamaları (ILU) prensipleri ve kimyasal maddelerin testleri için kullanımının doğrulanması ve ILU denetlenmesi ve onaylanmasına ilişkin yönetmelikler çıkarılacaktır.

Gürültü Kontrol Yönetmeliğinde değişiklik yapılması ve araç ve makinalardan kaynaklanan gürültü ile ilgili test ve belgelendirmeye ilişkin kurumsal düzenleme çalışmaları sürdürülecektir.

Nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konusunda AB müktesebatına uyum sağlanacaktır.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine katılım sağlanması konusundaki çalışmalar sürdürülecektir.

4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda değişiklik yapılması amacıyla hazırlanan Kanun Tasarısının yasalması ve bunu müteakip gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.

Tüketici sağlığının korunması amacıyla, sorumlu kuruluşlar arasında Hızlı Alarm Sistemleri oluşturulması çalışmalarına devam edilecektir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun, AB mevzuatı ile uyumlaştırılacaktır.

Ulusal Programdaki siyasi kriterler ile adalet ve içişleri alanında yer alan kısa ve orta vadeli hedefler çerçevesinde kamu idaresi reform çalışmalarına hız verilecek ve gerekli hukuki düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Gümrük idaresinin teşkilat ve alt yapı bakımından geliştirilmesi amacıyla Gümrük Müsteşarlığı Teşkilat Kanunu çıkarılacaktır.

Gümrük İdaresinin Modernizasyonu ve Otomasyonu Projesi tamamlanacaktır.

Eşyanın Sınır Kontrollerinin Uyumlu Hale Getirilmesine İlişkin Uluslar Arası Sözleşmeye, Geçici Kabule İlişkin Sözleşmeye (İstanbul Sözleşmesi), Gümrük İşlemlerinin Basitleştirmesi ve Uyumlu Hale Getirilmesine Dair Uluslar Arası Sözleşmeye (Kyoto Sözleşmesi) ve Tek İdari Belge Sözleşmesi ve Ortak Transit Rejimine katılım sağlanacaktır.

Serbest bölge mevzuatı ve uygulamaları, AB'nin ilgili mevzuatı ve uygulamaları ile paralellik sağlanacak şekilde gözden geçirilecektir.

1/95 sayılı OKK'nın 16'ncı maddesi çerçevesinde, AB'nin tercihli ticaret rejimlerinin Türkiye tarafından üstlenilmesi amacıyla, Tunus, Fas, Mısır, Filistin, Hırvatistan ve Faroe Adaları ile sürdürülmekte olan serbest ticaret anlaşması müzakereleri tamamlanacaktır. Aynı kapsamda, Malta, Cezayir, Lübnan, Suriye, Meksika ve Güney Afrika Cumhuriyeti ile serbest ticaret anlaşması müzakerelerine başlanacaktır.

AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi üstlenilecektir.

Mali kontrol ve bütçesel işler alanındaki mevzuatımız AB mevzuatına uyum amacıyla gözden geçirilecektir.

Kamu sektörünün iç mali kontrol sistemini düzenleyen, sistemi standart hale getiren, uygulama birliği sağlayan ve AB'nin mali kontrol konusundaki standartlarını kapsayan bir ulusal belge hazırlanacaktır.

Kamu Mali Yönetimi Bilişim Sisteminin kurulması yönündeki çalışmalara devam edilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN BÖLGE ÜLKELERİ VE DİĞER ÜLKELERLE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

I. TÜRK CUMHURİYETLERİ İLE İLİŞKİLER

a) Mevcut Durum

Bağımsızlıklarını kazanmalarının 10. yılı olan 2001 yılında, Türk Cumhuriyetleri, ekonomilerini merkezîyetçi yapıdan kurtarma, uluslar arası ticaret ağlarına entegre olma, üretim ve ticareti artırma, sürdürülebilir ve bütüncül gelişme sağlama yolunda yapısal reformları sürdürmektedirler. Özelleştirme, bankacılık ve finans sektörünün güçlendirilmesi, emeklilik, sağlık ve eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması süreci devam etmektedir.

Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile ilişkilerimiz ülkemizin ve bölgenin orta ve uzun vadeli menfaatlerine uygun olarak sürdürülmektedir.

Sağlık Bakanlığınca, 2000 ve 2001 yılları içinde Azerbaycan ve KKTC'den gelen hastaların tedavileri yapılmıştır. Azerbaycan, KKTC ve Gagauz Yeri'ne toplam 1,5 milyon dolar tutarında tıbbi malzeme teçhizat ve ilaç yardımıyla bulunulmuştur. Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve KKTC'den gelen 75 kişiye tıp alanında eğitim verilmiştir. KKTC'de yürütülen uygulamalara katkıda bulunmak amacıyla çeşitli aşlar gönderilmiştir. Azerbaycan'a ve KKTC'ye eğitim vermek amacıyla otuzu aşkın sağlık personeli görevlendirilmiştir. Sağlık alanında benzer faaliyetlere devam edilmektedir.

Kültürel ilişkiler çerçevesinde, Türk Cumhuriyetleri ile müşterek karikatür festivali, film haftası düzenlenmiş, tiyatro toplulukları karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmiş, kitap bağışlarında bulunulmuştur. Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY) faaliyetleri çerçevesinde, Kültür Bakanları Daimi Toplantısı, TÜRKSOY Daimi Konseyi dönem toplantıları, opera günleri, ressamlar buluşması gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Kültür Bakanlığınca Türk Cumhuriyetlerinde düzenlenen çeşitli konferans, tiyatro ve diğer kültürel etkinliklere iştirak edilmiştir. Mart 2001'de Azerbaycanla Kültür İşbirliği Protokolü imzalanmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen Büyük Öğrenci Projesi kapsamında lisans, yüksek lisans ve TÖMER'de Türkçe öğrenimine devam eden öğrencilerin burs giderleri olarak 2000 yılında 5 trilyon lira, 2001 yılı Ağustos sonu itibarıyla ise, 2.7 trilyon lira ödenmiştir. Ayrıca, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan'a 46 milyar lira değerinde ders kitabı gönderilmiştir.

Tarım Bakanlığı tarafından uygulanmakta olan Orta Asya ve Kafkasya ülkelerinde Kapasite Kullanım Projesi ile Güney-Güney İşbirliği Projelerine devam edilmiştir. KKTC'de küçük ve büyük baş hayvanların aşıları yapılmış, 5000 ton kapasiteli tahıl silosunun yapımına devam edilmiştir. Tarım Meslek Liselerinde KKTC'den 10 öğrenciye eğitim verilmektedir. Azerbaycan-Türkiye Tohum Üretim ve Araştırma İşletmesinin kurulması, gönderilen tarım makinelerinin montajına yardımcı olunması ve Samur Karantina Laboratuvarının modernize edilmesi amacıyla uzmanlar gönderilmiştir.

Türk Cumhuriyetlerini Türkiye ve Avrupa'ya bağlayacak olan Kars-Tiflis Demiryolu, Karadeniz Sahil Yolu ve İstanbul Boğazı Tüp Geçiş Projeleri ile ilgili çalışmalar Ulaştırma Bakanlığınca sürdürülmektedir.

Giderleri TİKA tarafından karşılanmak üzere Maliye Bakanlığı tarafından Türk Cumhuriyetlerinden gelen 2000 yılında 64, 2001 yılında 6 üst düzey vergi memuruna eğitim verilmiştir. Milli Savunma Bakanlığınca Azerbaycan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan'a çeşitli yardımlarda bulunulmuş, bu ülkelerle birlikte Türkmenistan ve KKTC vatandaşlarına yurt içinde ve yurt dışında eğitim verilmiştir. İçişleri Bakanlığınca Azerbaycan'a 2000 yılında 872 bin dolar tutarında, 2001 yılında Ağustos sonu itibarıyla 378 bin dolar tutarında yardım malzemesi gönderilmiştir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca 2000 yılında Kırgız Cumhuriyeti, Kazakistan ve KKTC'den 45 kişiye, 2001 yılında ise, KKTC'den 8 kişiye karayolları yapımı ile ilgili eğitim verilmiştir.

TABLO: IV.1- Türkiye'de Öğrenim Gören Devlet Burslusu Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Öğrencileri (1)

Ülke	Orta		Ön		Yüksek		Toplam
	Öğretim	TÖMER	Lisans	Lisans	Lisans	Doktora	
Azerbaycan	-	64	61	341	188	29	683
Kazakistan	-	93	21	413	110	17	654
Kırgız Cum.	3	98	82	379	128	39	729
Özbekistan	-	-	-	6	2	-	8
Türkmenistan	-	29	7	880	84	5	1005
Diğer Asya	1	223	84	911	177	42	1438
Balkanlar	-	254	116	1238	77	14	1701
TOPLAM	4	761	371	4168	766	146	6218

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı
(1) 20.8.2001 tarihi itibarıyla.

TİKA, Kırgız Cumhuriyeti'nden 1 kişiye ÖSYM'de, 2 kişiye TÜBİTAK'ta staj imkanı sağlamıştır. Türkoloji Projesi çerçevesinde Türk Cumhuriyetleri ve diğer bölgelerdeki üniversite kütüphanelerine kitap bağışında bulunulmuştur. İsmail Bey Gaspıralı'nın doğumunun 150. yılı münasebetiyle düzenlenecek konferansların 2001 yılı sonunda başlayıp, 2002 yılında da devam etmesi ve düzenlenecek etkinliklere Türk Cumhuriyetlerinden uzmanların davet edilmesi planlanmaktadır. TİKA'nın düzenlediği hizmet içi eğitim seminerlerine, Türk Cumhuriyetlerinden 2000 yılında 20 kişi, 2001 yılında 31 kişi katılmıştır. Türk Cumhuriyetlerinden gelen 2000 yılı içinde 84 kişiye ve 2001 yılı içinde de 74 kişiye, başta el halıcılığının geliştirilmesi olmak üzere çeşitli alanlarda eğitim verilmiştir.

TRT yayınlarının Azerbaycan'da izlenebilmesi için TİKA tarafından 1996 yılından beri yapılan harcamalar 2001 yılında da sürdürülmüştür. KKTC Bayrak Radyo Televizyon Kurumuna ve Kırgız Manas Radyosuna donanım katkısı sağlanmıştır. Türkmenistan'daki Sultan Sancar Türbesi ile Özbekistan'daki Taşkent Devlet Üniversitesi Türkoloji Bölümünün restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

Giderleri TİKA tarafından karşılanan OECD İstanbul Özel Sektörü Geliştirme Merkezinde, Türk Cumhuriyetlerinden gelen 2000 yılında 37 kişi, 2001 yılında ise 39 kişi eğitilmiştir. Avrasya ülkelerinde rekabet teşkilatlarının kurulması ve geliştirilmesi projesi kapsamında 2000 yılında Türk Cumhuriyetlerinden 2'şer kişiye, istatistik faaliyetlerinin güçlendirilmesi projesi kapsamında 2000 yılında 27 kişiye, 2001 yılında 21 kişiye eğitim

verilmiştir. Ayrıca, Kazakistan-Türkiye İşadamları Derneği bünyesinde kurulan bilgi bankasına nakdi yardımda bulunulmuştur.

Kırgız Cumhuriyeti Karayolları Master Planı için 1995-2000 tarihleri arasında TİKA tarafından harcanan miktar 225 bin dolara ulaşmıştır. Avrasya ülkelerinde Sigortacılık Sektörünün Geliştirilmesi Projesi ve KOBİ eğitim seminerine 5 Türk Cumhuriyetinden katılım sağlanmıştır. Haziran 2001'de düzenlenen Avrasya KOBİ kongresine Kırgız Cumhuriyeti'nden 93 kişi katılmıştır. KOBİ danışmanı olarak Azerbaycan'a bir kişi gönderilmiştir.

TİKA tarafından 2001 yılında proje destekleme kapsamında Azerbaycan'ın Tarım Çiftliği Projesine ve Kırgız Cumhuriyeti'nin Tarım Projesine toplam 25 bin dolar harcama yapılmıştır. Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türklerine tarımı destekleme amacıyla gübre gönderilmiştir.

DPT'nin koordinatörlüğünde İslam Kalkınma Bankası tarafından finanse edilen teknik işbirliği programları uygulanmaya devam edilmiştir. 2001 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından, Azerbaycan'ın DTÖ'ye katılımı konusunda, Gümrük Müsteşarlığı tarafından ise, Kırgız Cumhuriyeti'nden katılımcılara eğitim verilmiştir. Türkiye Bankalar Birliği, Taşkent Bölgesel Bankacılık Eğitim Merkezinde 2000 ve 2001 yıllarında Türk Cumhuriyetlerine yönelik eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. DİE, işgücü istatistikleri ve tarım sayımı konularında eğitim vermek üzere Türkmenistan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti ve Azerbaycan'a 7 uzman göndermiştir. Tarım sayımı ile ilgili Kazakistan ve Kırgız Cumhuriyeti'nden 6 kişiye eğitim verilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığına, 2001 yılında Türk Cumhuriyetleri ve KKTC'de bulunan Din Hizmetleri Müşavirliklerinin giderleri karşılanmış ve bu ülkelere çeşitli dini yayınlar gönderilmiştir. Bu kapsamda Türk Cumhuriyetlerine 2001 yılı Ağustos ayı itibarıyla 390 bin dolar, KKTC'ye 12 bin dolarlık yardım sağlanmıştır. V. Avrasya İslam Şurasının düzenlenmesi çalışmaları ile bu ülkelere gelen öğrencilerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasına ve yine ülkemize gelen din adamlarına eğitim verilmesi gibi çalışmalara devam edilmiştir.

Türkiye Petrolleri A.O. (TPAO) tarafından, Azerbaycan Eğitim Bakanlığına, Kızılay Cemiyetine, Çocukları Koruma Fonuna ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Oil Odissey Programına maddi katkı sağlanmış ve Bakü depreminde zarar gören Neft Akademisine ekipman yardımında bulunulmuştur.

TPAO, Kazaktürkmunay Ltd. (KTM) ile Kazakistan'da yürüttüğü faaliyetler kapsamında, 2.293 km² alanda değerlendirme ve üretim çalışmalarını sürdürerek, Ağustos 2001 tarihi itibarıyla kümülatif 695.473 ton petrol üretimi gerçekleştirmiş, yatırım payı geri ödemesi olarak, anılan tarih itibarıyla 31,5 milyon dolar transfer etmiştir. TPAO, 1999 yılı sonu itibarıyla Kazakistan'da kümülatif 288 milyon dolar yatırım harcaması yapmıştır. 2000 ve 2001 yıllarında herhangi bir yatırım yapılmamıştır.

TPAO Erken Petrol Üretim Projesi kapsamında hissesine düşen petrolün satışı ile Ağustos 2001 tarihi itibarıyla kümülatif brüt 276 milyon dolar gelir elde etmiştir. TPAO'nun yüzde 9 hisse ile ortak olduğu Şah Deniz Arama Projesi çerçevesinde keşfedilen gazın Türkiye'ye satılması için BOTAŞ ve SOCAR arasında 12 Mart 2001 tarihinde doğal gaz alım satım anlaşması imzalanmıştır. Ancak, Azerbaycan ile İran arasında Hazar Denizi'nin paylaşımı ile ilgili sorunlar sebebiyle çalışmalara ara verilmiştir. Öte yandan, Türkmenistan'ın batısındaki petrol, gaz ve kondensat sahalarının arama,

üretim ve geliştirilmesi için, Türk özel yatırımcılar ile Türkmenneft ve Türkmengaz yetkilileri arasında görüşmeler sürdürülmektedir.

Türkmenistan-Azerbaycan-Türkiye doğal gaz boru hattı ile ilgili anlaşmalardan doğan yükümlülükler BOTAS tarafından yerine getirilmiştir. Doğal gaz alım-satım anlaşmasında yer alan ön şartların belirli süreler dahilinde yerine getirilmesi için Türkmen tarafınca boru hattı projesi ile ilgili çalışmaların başlatılması beklenmektedir. 1750 km. uzunluğunda olacak Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı ile ilgili çalışmalar devam etmekte olup, projenin 2004 yılında tamamlanması öngörülmektedir.

MTA Genel Müdürlüğüne JICA ile ortaklaşa olarak Türk Cumhuriyetlerine yönelik, Yeraltı Kaynaklarının Aranması ve Değerlendirilmesi Kursu devam etmektedir. TSE'nin Türk Cumhuriyetlerine yönelik Bölgeler Arası Standardizasyon Birliği Teknik Komite toplantıları devam etmiştir. Ayrıca servis yerleri ve hizmet yerlerinin belgelendirilmesi konulu eğitim programları düzenlenmiştir. Sümer Halı'nın, el halıcılığının geliştirilmesi projesi kapsamında, Kırgız Cumhuriyeti'nden 60 kişiye eğitim verme çalışmaları devam etmektedir. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğüne Türk Cumhuriyetlerine 2000 yılında çeşitli meteorolojik malzemeler gönderilmiş, 2001 yılında eğitim faaliyetleri yapılmıştır. TODAİE'nin 30 Ekim-1 Aralık 2000 tarihleri arasında düzenlediği genç diplomatlar seminerine Türk Cumhuriyetlerinden 11 kişi katılmıştır.

Merkez Bankası 2000 ve 2001 yıllarında Türk Cumhuriyetlerinden gelen katılımcılara yönelik olarak, ödeme sistemleri ve merkez bankacılığı, nakit dolaşımının kontrolü, banknotların basımı, dağıtımı ve işlenmesi gibi konularda kurslar düzenlemiştir. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu DPT'nin nakdi katkısıyla I. Avrasya Nükleer Bilimler ve Uygulamaları Konferansını düzenlemiştir. TÜBİTAK Bilim Adamı Yetiştirme Grubunun eğitim programlarına Azerbaycan ve Kazakistan'dan 15 kişi katılmıştır. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, yayınlarının Azerbaycan ve Nahçıvan'dan izlenebilmesi için bu ülkede verici kurma çalışmalarını sürdürmektedir.

Azerbaycan ve Kırgız Menkul Kıymetler borsalarına ortak olan İMKB, ortaklıktan ileri gelen yükümlülükleri çerçevesinde, teknik yardım vermeye devam etmiştir. Bu kapsamda Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgız Cumhuriyeti'nden 41 kişi eğitilmiştir. İMKB'nin Avrasya Borsalar Federasyonu bünyesindeki etkinlikleri sürmektedir. İMKB, Avrasya bölgesinin geliştirilmesine ilişkin OECD ile ortaklaşa yürütülecek olan 3 yıllık KOBİ projesi ve özel sektör geliştirme projesi için de 500'er bin dolar katkıda bulunmuştur. İMKB ayrıca 2000 ve 2001 yıllarında Azerbaycan ve Kırgız Cumhuriyeti'ne 207 bin dolar yardım yapmıştır.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Türk Cumhuriyetlerine yönelik Türk Kültürünün Çevre Kültürlerle Etkileşimi ve Türk Dünyası Edebiyatı Projelerini 2001 yılında da sürdürmüştür. Ayrıca, çeşitli sempozyum ve kültürel etkinliklere katkıda bulunmuştur. Türk Tarih Kurumunun Başlangıçtan Günümüze Türk Dünyası Tarihi Projesi kapsamında Kırgız Cumhuriyeti'nde yürüttüğü çalışmalar devam etmektedir.

Türkiye'deki üniversitelerden çeşitli alanlarda öğretim görevlileri Türk Cumhuriyetlerinde ve KKTC'de teknik işbirliği kapsamında görev yapmaktadır. Ayrıca, konferans vermek ve sempozyumlara katılmak üzere öğretim görevlileri kısa süreli olarak YÖK tarafından Türk Cumhuriyetlerine gönderilmektedir.

Süleyman Demirel Üniversitesi, 2000 yılında Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu, Bilkent Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenleri Konferansı ve sigortacılık kursu düzenlemiştir. Karadeniz Teknik Üniversitesi, anılan cumhuriyetlerde

eğitim ve öğretim faaliyetlerine katkıda bulunmak amacıyla, öğretim görevlileri göndermektedir. Anadolu Üniversitesi, Tıbbi ve Aromatik Bitki ve İlaç Araştırma Merkezi ile Özbekistan Bilimler Akademisinin Taşkent'teki Doğal Madenler Kimyası Enstitüsü arasında imzalanan protokol gereği, her yıl 2'şer araştırmacı 1'er ay süreyle mübadele edilmekte, iki yılda bir doğal madenler kimyası sempozyumu düzenlenmektedir. Selçuk Üniversitesince de Türk Cumhuriyetlerine 5 uzman gönderilmiştir.

Türk Eximbank bölgeye yönelik kredi programları uygulamaya devam etmektedir. Türk Cumhuriyetlerine yönelik kredi programları kapsamında, 1992-2001 döneminde 413,2 milyon doları mal kredisi, 710,1 milyon doları proje kredisi olmak üzere toplam 1.123 milyon dolar kredi tahsis edilmiş olup, bunun 853 milyon dolarlık kısmı kullanılmıştır.

Türk Cumhuriyetleri'nin 1999 yılında 19.334 milyon dolar olan dış ticaret hacmi 2000 yılında yüzde 34'lük artışla 25.966 milyona ulaşmıştır. Bu ülkelerin dış ticaretlerinde sanayileşmiş ülkelerin payı artmaya devam etmekle birlikte, Rusya hala en önemli ortak olma konumunu sürdürmektedir.

1999 yılında 1.031 milyon dolar olarak gerçekleşen Türkiye-Türk Cumhuriyetleri dış ticaret hacmi, 2000 yılında yüzde 16'luk artışla 1.200 milyona ulaşmıştır. 1999 yılında bu ülkelere yönelik ihracatımızda yüzde 31,3 oranında düşüş yaşanmış, 2000 yılında ise bu düşüş yüzde 0,3 oranında gerçekleşerek ihracatımız 572 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Bu ülkelerden yapılan ithalat, 1999 yılında 457 milyon dolarlık seviyesinden, 2000 yılında yüzde 37,4'lük artışla 628 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye'nin bu ülkelerle olan dış ticareti 2000 yılında 56 milyon dolar açık vermiştir. Bu durum ağırlıklı olarak Kazakistan'dan yapılan ham petrol ithalatından kaynaklanmaktadır.

Daha önceki yıllarda olduğu gibi 2000 yılında da ihracatta 230 milyon dolarla Azerbaycan, ithalatta 346 milyon dolarla Kazakistan birinci sırayı almaya devam etmişlerdir. 2000 yılında Türk Cumhuriyetlerine yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payı yüzde 2,1, bu ülkelerden yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı ise yüzde 1,2 olmuştur.

1999 yılında bu ülkelere toplam 2.335 milyon dolar olarak gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye ihracı, 2000 yılında 15 milyon dolarlık artışla 2.350 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. En çok yabancı sermaye çeken ülkeler konumundaki Kazakistan ve Azerbaycan'ın bu miktar içindeki payları sırasıyla yüzde 57 ve yüzde 37'dir. Türkiye'den Türk Cumhuriyetlerine 1995-2001 döneminde toplam 369 milyon dolar sermaye ihracı gerçekleşmiştir. 2000 yılında 32,2 milyon dolar olarak gerçekleşen sermaye akışı, 2001 yılının ilk 9 ayında 4,7 milyon dolar olmuştur.

Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgız Cumhuriyeti'nden 1992-2000 döneminde Türkiye'ye gelen sermaye miktarı 13 milyon dolardır.

1992-1999 döneminde yurt dışında yapılan 18,2 milyar dolarlık müteahhitlik hizmetlerinin yüzde 19,7'sine tekabül eden 3,6 milyar dolarlık kısmı Türk Cumhuriyetlerinde gerçekleştirilmiştir. 2000 yılında yurt dışında yapılan 259 milyon dolarlık müteahhitlik hizmetlerinin yüzde 68,7'sine tekabül eden 178 milyon dolarlık kısmı Türk Cumhuriyetlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu hizmetlerin yüzde 83,4'ü Kazakistan'da, yüzde 14,1'i Azerbaycan'da, yüzde 2,5'i Özbekistan'da yapılmıştır.

TABLO: IV.2- Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Ticaretinin Diğer Ülke Grupları Ticaretiyle Karşılaştırılması

	1996		1997			1998			1999			2000		
	Değer (Milyon Dolar)	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %
Türk Cumhuriyetleri														
İhracat (a)	747	3,2	908	21,6	3,5	835	-8,0	3,1	574	-31,3	2,2	572	-0,3	2,1
İthalat (b)	304	0,7	399	31,3	0,8	449	12,5	1,0	457	1,8	1,1	628	37,4	1,2
Tic.Hacmi (a+b)	1.051	1,6	1.307	24,4	1,7	1.284	-1,8	1,8	1.031	-19,7	1,5	1.200	16,4	1,5
Tic.Dengesi (a-b)	443		509			386			117			-56		
İslam Konferansı Teşkilatı														
İhracat (a)	4.070	17,5	4.271	4,9	16,3	4.392	2,8	16,3	3.961	-9,8	14,9	3.578	-9,7	12,9
İthalat (b)	5.568	12,8	5.298	-4,8	10,9	4.239	-20,0	9,2	4.072	-3,9	10,0	6.317	55,1	11,6
Tic.Hacmi (a+b)	9.638	14,4	9.569	-0,7	12,8	8.631	-9,8	11,8	8.033	-6,9	11,9	9.895	23,2	12,0
Tic.Dengesi (a-b)	-1.498		-1.027			153			-111			-2.739		
AB														
İhracat (a)	11.549	49,7	12.248	6,1	46,6	13.498	10,2	50,0	14.348	6,3	54,0	14.510	1,1	52,2
İthalat (b)	23.138	53,0	24.870	7,5	51,2	24.075	-3,2	52,4	21.416	-11,0	52,6	26.610	24,3	48,8
Tic.Hacmi (a+b)	34.687	51,9	37.118	7,0	49,6	37.573	1,2	51,5	35.764	-4,8	53,2	41.120	15,0	50,0
Tic.Dengesi (a-b)	-11.589		-12.622			-10.577			-7.068			-12.100		
OECD														
İhracat (a)	14.427	62,1	15.583	8,0	59,3	16.880	8,3	62,6	18.056	7,0	67,9	18.985	5,1	68,4
İthalat (b)	31.092	71,3	34.815	12,0	71,7	33.471	-3,9	72,9	28.326	-15,4	69,6	35.630	25,8	65,4
Tic.Hacmi (a+b)	45.519	68,1	50.398	10,7	67,4	50.351	-0,1	69,1	46.382	-7,9	68,9	54.615	17,8	66,4
Tic.Dengesi (a-b)	-16.665		-19.232			-16.591			-10.270			-16.645		
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)														
İhracat (a)	2.905	12,5	3.782	30,2	14,4	3.238	-14,4	12,0	2.172	-32,9	8,2	2.368	9,0	8,5
İthalat (b)	3.867	8,9	4.468	15,5	9,2	4.332	-3,0	9,4	4.297	-0,8	10,6	6.699	55,9	12,3
Tic.Hacmi (a+b)	6.772	10,1	8.250	21,8	11,0	7.570	-8,2	10,4	6.469	-14,5	9,6	9.067	40,2	11,0
Tic.Dengesi (a-b)	-962		-686			-1.094			-2.125			-4.331		
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)														
İhracat (a)	1.129	4,9	1.287	14,0	4,9	1.125	-12,6	4,2	866	-23,0	3,3	874	0,9	3,1
İthalat (b)	1.197	2,7	1.107	-7,5	2,3	948	-14,4	2,1	1.123	18,5	2,8	1.543	37,4	2,8
Tic.Hacmi (a+b)	2.326	3,5	2.394	2,9	3,2	2.073	-13,4	2,8	1.989	-4,1	3,0	2.417	21,5	2,9
Tic.Dengesi (a-b)	-68		180			177			-257			-669		
Türkiye Toplamı														
İhracat (a)	23.225	100,0	26.261	13,1	100,0	26.974	2,7	100,0	26.587	-1,4	100,0	27.775	4,5	100,0
İthalat (b)	43.627	100,0	48.559	11,3	100,0	45.921	-5,4	100,0	40.687	-11,4	100,0	54.503	34,0	100,0
Tic.Hacmi (a+b)	66.852	100,0	74.820	11,9	100,0	72.895	-2,6	100,0	67.274	-7,7	100,0	82.278	22,3	100,0
Tic.Dengesi (a-b)	-20.402		-22.298			-18.947			-14.100			-26.728		

Kaynak: DPT

TABLO: IV.3- Türk Cumhuriyetleri ile Ticaretimiz

	1996		1997			1998			1999			2000		
	Değer (Milyon Dolar)	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %	Değer (Milyon Dolar)	Bir Önceki Yıla Göre Değişim%	Toplam İçindeki Payı %
Azerbaycan														
İhracat (a)	240	1,0	320	33,3	1,2	327	2,2	1,2	248	-24,2	0,9	230	-7,3	0,8
İthalat (b)	39	0,1	58	48,7	0,1	50	-13,8	0,1	44	-12,0	0,1	96	118,2	0,2
Tic.Hacmi (a+b)	279	0,4	378	35,5	0,5	377	-0,3	0,5	292	-22,5	0,4	326	11,6	0,4
Tic.Dengesi (a-b)	201		262			277			204			134		
Kazakistan														
İhracat (a)	164	0,7	211	28,7	0,8	214	1,4	0,8	97	-54,7	0,4	119	22,7	0,4
İthalat (b)	101	0,2	165	63,4	0,3	254	53,9	0,6	296	16,5	0,7	346	16,9	0,6
Tic.Hacmi (a+b)	265	0,4	376	41,9	0,5	468	24,5	0,6	393	-16,0	0,6	465	18,3	0,6
Tic.Dengesi (a-b)	63		46			-40			-199			-227		
Kırgız Cumh.														
İhracat (a)	47	0,2	50	6,4	0,2	42	-16,0	0,2	23	-45,2	0,1	21	-8,7	0,1
İthalat (b)	6	0,0	8	33,3	0,0	7	-12,5	0,0	3	-57,1	0,0	2	-33,3	0,0
Tic.Hacmi (a+b)	53	0,1	58	9,4	0,1	48	-17,2	0,1	26	-45,8	0,0	23	-11,5	0,0
Tic.Dengesi (a-b)	41		42			35			20			19		
Özbekistan														
İhracat (a)	230	1,0	211	-8,3	0,8	156	-26,1	0,6	99	-36,5	0,4	83	-16,2	0,3
İthalat (b)	58	0,1	95	63,8	0,2	96	1,1	0,2	47	-51,0	0,1	86	83,0	0,2
Tic.Hacmi (a+b)	288	0,4	306	6,3	0,4	252	-17,6	0,3	146	-42,1	0,2	169	15,8	0,2
Tic.Dengesi (a-b)	172		116			60			52			-3		
Türkmenistan														
İhracat (a)	66	0,3	118	78,8	0,4	96	-18,6	0,4	106	10,4	0,4	120	13,2	0,4
İthalat (b)	100	0,2	74	-26,0	0,2	42	-43,2	0,1	67	59,5	0,2	98	46,3	0,2
Tic.Hacmi (a+b)	166	0,2	192	15,7	0,3	137	-28,6	0,2	173	26,3	0,3	218	26,0	0,3
Tic.Dengesi (a-b)	-34		44			54	22,7		39	-27,8		22	-43,6	
Türk Cumh. Top.														
İhracat (a)	747	3,2	909	21,7	3,5	835	-8,1	3,1	574	-31,3	2,2	572	-0,3	2,1
İthalat (b)	304	0,7	400	31,6	0,8	449	12,3	1,0	457	1,8	1,1	628	37,4	1,2
Tic.Hacmi (a+b)	1.051	1,6	1.309	24,5	1,7	1.284	-1,9	1,8	1.031	-19,7	1,5	1.200	16,4	1,5
Tic.Dengesi (a-b)	443		509			386			117			-56		
Türkiye Toplamı														
İhracat (a)	23.225	100,0	26.261	13,1	100,0	26.974	2,7	100,0	26.587	-1,4	100,0	27.775	4,5	100,0
İthalat (b)	43.627	100,0	48.559	11,3	100,0	45.921	-5,4	100,0	40.687	-11,4	100,0	54.503	34,0	100,0
Tic.Hacmi (a+b)	66.852	100,0	74.830	11,9	100,0	72.895	-2,6	100,0	67.274	-7,7	100,0	82.278	22,3	100,0
Tic.Dengesi (a-b)	-20.402		-22.298			-18.947			-14.100			-26.728		

Kaynak: DPT

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Türk Cumhuriyetleri ile her alanda ilişkilerimizin ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla başlatılan çalışmalara devam edilecek ve teknik işbirliği projelerinin bilimsel yöntemlerle uygulanmasına ağırlık verilecektir.

Türk Cumhuriyetleri ile Karma Ekonomik Komisyon çalışmalarının etkin bir şekilde sürdürülebilmesi ve bu çerçevede söz konusu ülkeler ile ülkemiz arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin en üst seviyeye çıkarılmasına çalışılacaktır.

Eğitim, ulaşım, haberleşme, televizyon yayınları, bankacılık, müteahhitlik, tarım, madencilik gibi ekonomik ve kültürel faaliyetlerin yürütülmesinde alt yapıya yönelik programlara özel önem verilecektir.

Bu ülkelerle akdedilmiş bulunan anlaşma, protokol ve mutabakat zabitlerinin uygulamaya konulmasına öncelik verilecektir.

Küçük ve orta ölçekli müteşebbisin bu ülkelerde iş kurması için gerekli bilgi ve alt yapı desteği sağlanacaktır.

II. BÖLGESEL VE KÜRESEL İŞBİRLİKLERİ

1. İSLAM KONFERANSI TEŞKİLATI EKONOMİK VE TİCARİ İŞBİRLİĞİ DAİMİ KOMİTESİ

a) Mevcut Durum

İslam ülkeleri ile ekonomik ilişkilerimizin geliştirilmesine yönelik çabalar ikili ve çok taraflı olarak sürdürülmektedir. İslam ülkeleriyle çok taraflı ekonomik ilişkilerimiz İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) çerçevesinde ve İKT'nin değişik platformlarında yürütülmektedir.

İSEDAK İzleme Komitesi 17. Toplantısı Mayıs 2001'de İstanbul'da yapılmıştır. Toplantıda, üye ülkeler arasında ticaretin artırılması, Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde işbirliği, Eylem Planının uygulanmasının hızlandırılması, görüş alışverişi oturumlarına hazırlıklar gibi konular ele alınmıştır.

Mayıs 2001'de İzleme Komitesi Toplantısından hemen önce, Eylem Planının Uygulanmasının Hızlandırılması konulu bir Uzmanlar Grubu toplanmıştır. Toplantının tavsiyeleri İzleme Komitesinde görüşülmüş ve bunların İSEDAK'a sunulmasına karar verilmiştir. Bu öneriler arasında, işbirliği konusunda siyasi iradenin güçlendirilmesi, işbirliği faaliyetlerinde özel sektöre daha ağırlıklı rol verilmesi, KOBİ'ler için bir pazarlama ağı kurulması, gümrük işlemlerinin basitleştirilmesi, standartların harmonizasyonu gibi ticareti kolaylaştırıcı adımların atılması, mal nakliyesinin kolaylaştırılması ve İslam Ülkeleri Tercihli Ticaret Çerçeve Anlaşmasının yeterli sayıda (10) ülke tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesi için çalışmalar yapılması da yer almaktadır.

17. İSEDAK Toplantısı 18-21 Ekim 2001 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenmiştir. Toplantıda, dünyadaki ve İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkelerdeki ekonomik gelişmeler, Yeni Eylem Planı'nın uygulanma durumu, üye ülkeler arasında ticaretin artırılması için İslam Kalkınma Bankası raporu, Dünya Ticaret Örgütü faaliyetleri çerçevesinde İKT üyesi ülkeler arasında işbirliği ve Sekizinci Özel Sektör Toplantısının sonuçları görüşülmüş ve Tarife Dışı Engellerin Üye Ülkelerin Dış Ticaretlerine Etkileri konusunda görüş alışverişi oturumları düzenlenmiştir.

İslam ülkeleri arasında ticaretin artırılmasına yönelik çabalar çerçevesinde İslam Kalkınma Bankası (İKB)'nin ayırdığı bir milyar dolarlık fon kullanılmaya devam edilmektedir. Bu Fondan Ülkemiz de yararlanmaktadır.

Ülkemizin de katıldığı İslam İhracat Kredi Sigortası ve Yatırım Garantisi Şirketi ve yine İSEDAK çerçevesinde oluşturulmuş bulunan İhracat Finansmanı Mekanizması da firmalarımız tarafından başarıyla kullanılmaktadır.

İKT çerçevesinde özel sektör kuruluşları arasındaki işbirliğini artırmaya yönelik çabalar sürdürülmektedir. Bu kapsamda, özel sektör toplantılarının sekizincisi Ekim 2001'de Gine'de yapılmıştır. Özel sektör toplantılarının her yıl İslam Ticaret Fuarlarıyla eşzamanlı olarak düzenlenmesi düşünülmektedir. Özel sektörün desteklenmesi kapsamında, İslam Kalkınma Bankası bünyesinde, kayıtlı sermayesi 1 milyar dolar, taahhüt edilen sermayesi de 500 milyon dolar olan "Özel Sektörü Destekleme Kurumu" (ICD) kurulmuştur.

Bu çerçevede, Ülkemizin İKB ile olan işbirliği de sürdürülmektedir. Bankanın sunduğu imkanlardan firmalarımız aktif olarak yararlanmaktadır. Kuruluşundan itibaren İKB kaynaklarından alınan toplam finansman miktarı 2,5 milyar dolara ulaşmıştır.

İslam ülkelerine olan ihracatımız, 1999 yılında 3.948 milyon dolar iken, 2000 yılında yüzde 11,8 oranında bir azalmayla 3.484 milyon dolara düşmüştür. İslam ülkelerinden ithalatımız ise, 1999 yılında 4.050 milyon dolar seviyesinden, 2000 yılında yüzde 54,5 oranında bir artışla 6.259 milyon dolara çıkmıştır.

2000 yılının ilk altı ayında İslam ülkelerine 1.931 milyon dolar olan ihracatımız 2001 yılının aynı döneminde yüzde 16,2 artarak 2.244 milyon dolara çıkmıştır. Böylece İslam ülkelerine olan ihracatımızın toplam ihracatımız içindeki payı bu dönemde yüzde 14'den yüzde 14,7'ye yükselmiştir. Aynı dönemde İslam ülkelerinden ithalatımız ise, 3.423 milyon dolardan yüzde 6,4 oranında bir azalmayla 3.203 milyon dolara düşmüştür. Bu dönemde, İslam ülkelerinden ithalatımızın toplam ithalatımız içindeki payı, toplam ithalatımızdaki daha yüksek oranlı azalmadan dolayı yüzde 13,4'den yüzde 15,7'ye yükselmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Dış ekonomik ilişkilerimizde önemli bir boyut olan İslam ülkeleri ile çok taraflı ve ikili ekonomik ve ticari ilişkilerimizin geliştirilmesi amacıyla yürütülmekte olan faaliyetler sürdürülecektir.

Özellikle komşu İslam ülkeleriyle daha yakın ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için önlemler alınacaktır.

10 üye ülkenin imza ve onay işlemlerini tamamlamasından sonra yürürlüğe girecek olan İslam Ülkeleri Tercihli Ticaret Çerçeve Anlaşması (TPSOIC) kapsamında, özellikle komşu ülkelerle ve diğer bölge ülkeleriyle ticari ilişkiler daha da geliştirilebilecektir.

İSEDAK çalışmaları sonucunda oluşturulmuş mekanizmalardan özel sektörün daha fazla yararlanması özendirilecektir.

İSEDAK toplantıları sırasında yapılan muhtelif görüş alışverişi oturumlarında ortaya çıkan görüşler, tespit edilen sorunlar ve Eylem Planı Sektörel Uzmanlar Grubu toplantılarında yapılan öneriler ışığında yeni projeler başlatılacaktır.

Gerek İslam ülkeleri ile ortak projelerin, gerekse ulusal kamu ve özel sektör projelerinin finansmanında, İKB kaynaklarından daha fazla istifade edilmesi özendirilecektir.

2. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

a) Mevcut Durum

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) çerçevesinde; ticaret ve yatırım, ulaştırma ve haberleşme, enerji, maden ve çevre, tarım, sanayi ve sağlık, ekonomik araştırma ve istatistik, eğitim, bilim, kültür ve uyuşturucu kontrolü alanlarında işbirliği faaliyetleri devam etmektedir.

EİT'in teşkilat yapısının daha etkili ve verimli kılınabilmesine yönelik çalışmalar sonuçlandırılmış olup; programlarının değerlendirilmesine ve Teşkilata teknik destek sağlamaya yönelik uluslar arası işbirliği ve danışmanlık hizmetleri temini için faaliyetler devam etmektedir. 2001 yılı itibarıyla EİT Sekreteryası onbir ayrı danışmanlık faaliyetini izlemektedir.

Üye ülkelerin planlama teşkilatları başkanlarından oluşan EİT Bölgesel Planlama Konseyinin 11. Toplantısı Mart 2001'de Tahran'da, EİT Bakanlar Konseyi 11. Toplantısı ise Mayıs 2001'de Duşanbe'de yapılmıştır.

Merkezi İstanbul'da olacak EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası ile Pakistan'da EİT Reasürans Şirketi kurulması çalışmalarında Türkiye dışındaki kurucu ülkelerin nihai işlemlerini tamamlamaları beklenmektedir.

EİT bülteni ve yıllık ekonomi raporu düzenli yayınlar halinde üye ülkelerin istifadesine sunulurken, geçtiğimiz yıl oluşturulan internet sayfası artan sayıda ziyaretçiye bilgi sağlamaktadır.

Ticaret ve yatırım işbirliği alanında yürütülmekte olan faaliyetler çerçevesinde, Türkiye'nin, EİT programlarında özel sektöre ağırlık verilmesi önerisinin Sekreteryada olumlu karşılanması sonucunda ticaret rejimlerinin bu doğrultuda geliştirilmesi ve üye ülkelerin ekonomilerinin liberalleştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. EİT ticaret gündemindeki faaliyetlerin uygulamaya aktarılabilmesi için önemli reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ticaret Çerçeve Anlaşması kapsamında tarife dışı engellerin kaldırılması, gümrük oranlarının tedrici olarak azaltılmasına yönelik EİT Ticaret Anlaşmasına (ECOTA) son şeklinin verilmesi için Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu çalışmaları 2001 yılında da devam etmiştir. Halen yüzde 6 civarında olan EİT içi ticaretin artırılması hedeflenmektedir.

EİT enerji işbirliği alanında, bölge kaynaklarının rasyonel ve verimli kullanılması için üye ülkeler faaliyetlerini sürdürmektedirler. Üye ülkelerin elektrik sistemlerinin enterkoneksiyonu ve paralel çalışması için teknik çalışmalar, Türkiye'nin aktif katılımı ve yönlendirici tutumu ile devam etmektedir. Bu konuda hazırlanacak fizibilite için, İKB tarafından EİT Sekreteryasına kısmi finans desteği sağlanmaktadır.

Ulaştırma ve haberleşme işbirliği çerçevesinde üye ülkeler arasında her alanda işbirliğini artıracak sağlam bir alt yapının kurulması için Almatı Ana Planı ve EİT Ulaştırma ve Haberleşme On Yıllık Eylem Programı (1998-2007) çerçevesinde çalışmalar yürütülmektedir. Almatı-Taşkent-Tahran-İstanbul hattında yolcu taşımacılığına yönelik tren seferleri kapsamında Mart 2001'de İstanbul-Tahran güzergahında karşılıklı seferler başlatılmıştır.

EİT üyelerine ihracatımız, 1999 yılında 866 milyon dolar iken, yüzde 1,3 azalma ile 2000 yılında 855 milyon dolar olmuştur. EİT ülkelerinden 1999 yılındaki ithalatımız 1.123 milyon dolar iken yüzde 37 artış ile 2000 yılında 1.538 milyon dolar olmuştur. 2000 yılında EİT ülkeleriyle olan dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre yüzde 20,3 artmıştır.

2001 yılının ilk altı ayında ihracatımız 438 milyon dolar, ithalatımız 681 milyon dolar olmuştur. 2000 yılının aynı dönemindeki 437 milyon dolar ihracat, 796 milyon dolar ithalat ile kıyaslandığı zaman yüzde 0,2 ihracat artışı, yüzde 14,4 ithalat azalması söz konusudur. Son iki yılın altı aylık dönemleri kıyaslandığında dış ticaret hacminde yüzde 9 azalma görülmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler, Politikalar

Çeşitli EİT forumlarında alınan kararlar doğrultusunda başlatılan çalışmalar sürdürülecek, yeni üye ülkelerin EİT faaliyetlerine daha aktif katılımını sağlamaya yönelik çabalar desteklenecektir.

EİT çerçevesinde yapılan toplantılarda, öncelikli işbirliği alanı olarak belirlenmiş olan ulaştırma ve haberleşme, enerji, maden ve çevre ile ticaret ve yatırım konularındaki faaliyetlerde ulusal politikalar çerçevesinde aktif katılım sağlanacaktır. Bölge içi ticaretin serbestleştirilerek artırılmasına, bölge ülkelerinin batı ile ulaştırma, haberleşme ve enerji nakil bağlarının Türkiye üzerinden yapılmasına yönelik çaba sarf edilecektir.

3. KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

a) Mevcut Durum

25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul Zirvesinde yayımlanan Deklarasyonla kurulmuş olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), Yalta'da 5 Haziran 1998 tarihinde Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanan KEİ Şartı'nın 1 Mayıs 1999 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle bölgesel bir ekonomik teşkilat haline gelmiştir.

KEİ'nin halihazırda faal olan ticaret ve ekonomik kalkınma, bankacılık ve finans, ulaştırma, enerji, tarım, elektrik ağlarının entegrasyonu, haberleşme, bilim ve teknoloji, çevre koruma, sağlık, turizm, suçlarla mücadele ve doğal afetler çalışma gruplarında çeşitli projeler görülmektedir.

KEİ gündemini etkinleştirmek amacıyla, KEİ Gelecek İçin Ekonomik Gündem belgesi 27 Nisan 2001 tarihinde Moskova'da yapılan Dışişleri Bakanları 4. Toplantısında onaylanmıştır.

KEİ Ekonomik Gündemi ile, sonuç alınabilecek somut projeler üretilmesine ihtiyaç duyulan öncelikli alanlar belirlenerek, faaliyetlerine ivme kazandırılması hedeflenmekte ve üye ülkelerin sürdürülebilir kalkınması için bölgesel stratejiler belirlenmekte, bölgesel, ulusal ve sektörel avantajları tespit edilmektedir. Ayrıca, KEİ ülkelerinin ulaştırma, enerji, ticaret, tarım, telekomünikasyon alanlarında yapabilecekleri işbirliği konusunda öngörülerde bulunmaktadır. Söz konusu belgenin uygulanmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir.

Ülkemiz, KEİ Dönem Başkanlığını, Moskova'da yapılan Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısında, ikinci kez devralmıştır. 1 Mayıs-31 Ekim 2001 tarihleri arasında yürütülmekte olan Dönem Başkanlığımızda uygulanmak üzere hazırlanan Çalışma Programında, ticaret, enerji, ulaştırma ve tarım alanlarında somut projelere öncelik

verilmiştir. 26 Ekim 2001 tarihinde Antalya'da yapılan KEİ Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısında ülkemiz, dönem başkanlığını Ukrayna'ya devretmiştir.

Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankasının III. Guvernörler Kurulu toplantısı 20 Mayıs 2001 tarihinde Tiflis'te gerçekleştirilmiştir. Direktörler Kurulu ise ortalama iki ayda bir toplanmaktadır. Bankadan 2000 yılında Sınai Yatırım Bankası'na hazine garantili 10 milyon dolar tutarında deprem kredisi ve Türk Eximbank'a 16 milyon dolar tutarında genel maksatlı kredi sağlanmıştır. Banka, KEİ ülkeleri için 2002-2004 yıllarına ilişkin ülke stratejilerinin hazırlıklarına başlamış bulunmaktadır.

Tamamı KEİ üyesi ülkelerden oluşan ve Karadeniz'e sahil devletleri olan Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna arasında Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Anlaşmanın onaylanması Bakanlar Kurulu'nca 6.7.2001 tarihinde kararlaştırılmıştır.

1999 yılında KEİ ülkelerine Türkiye'nin ihracatı 2.171 milyon dolar iken, 2000 yılında yüzde 7 artarak 2.324 milyon dolar, bu ülkelerden ithalatı ise 4.297 milyon dolar düzeyinden yüzde 54,4 artış ile 6.634 milyon dolar seviyesine çıkmıştır.

Türkiye'nin KEİ ülkelerine olan ihracatı 2001 yılının ilk altı ayında 2000 yılının aynı dönemine göre, 1.169 milyondan 1.195 milyona çıkmış, ithalatı ise 3.100 milyondan 2.674 milyona düşmüştür. Bu dönemde, KEİ ülkelerinin toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 8,5'den yüzde 7,9'a düşmüş, toplam ithalatımız içindeki payı ise yüzde 12,2'den yüzde 13,1'e çıkmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

KEİ'nin ana hedefi bölgesel strateji geliştirmektir. Bu strateji içinde, bölgenin mukayeseli üstünlüklerini tespit etmek, yatırım için öncelikli sektörleri ve bölgesel işbirliğinin maliyet ve yararlarını saptamak ve küresel düzeyde bölgenin üstlenmesi gereken ekonomik rolü belirlemek gibi unsurlar bulunmaktadır.

KEİ ülkeleri ile akdedilmiş olan anlaşmaların uygulanmasına önem verilecek, özellikle organize suçlarla mücadele anlaşmasının uygulanması konusunda gerekli hassasiyet gösterilecektir.

KEİ ülkeleriyle olan ilişkilerimizde özel sektöre ağırlık verilecek, serbest girişimcilik özendirilecektir. KEİ ülkeleri arasında iş ortamının iyileştirilmesi, ilgili işletme ve şirketlerin bireysel ve ortak girişimleri için gerekli önlemlerin alınması, bu kapsamda iş adamlarına vize kolaylıklarının sağlanması, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, ticari engellerin tedricen ortadan kaldırılması ve serbest bölgelerde işbirliğine gidilmesi için gereken önlemler alınacaktır.

Ortak projelerin finansmanında ve özel sektörün desteklenmesinde KEİ Ticaret ve Kalkınma Bankasının imkanlarının etkin bir şekilde kullanılması sağlanacaktır.

Çevrenin, özellikle Karadeniz'in biyo üretim potansiyelinin korunması, işletilmesi ve geliştirilmesi için ortak faaliyetler desteklenecektir.

Bölgede barış ve istikrara katkıda bulunacak çabalar desteklenecektir.

Ülkemiz KEİ'de etkin rol oynamaya devam edecek, ekonomik işbirliğini geliştirmek suretiyle bölgede siyasi istikrar ve barışa katkıda bulunacaktır.

4. D - 8

a) Mevcut Durum

Türkiye, Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya ve Pakistan'ın Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılımı ile, İstanbul'da 15 Haziran 1997'de yapılan Zirve Toplantısında resmen kurulmuş olan D-8 kapsamında çeşitli işbirliği faaliyetleri sürdürülmektedir.

Bu bağlamda Türkiye, sanayi ve sağlık, Mısır; ticaret, Bangladeş; kırsal kalkınma, Endonezya; insan kaynakları, İran; haberleşme ve teknoloji, Malezya; finans, bankacılık ve özelleştirme, Nijerya; enerji, Pakistan; tarım alanındaki işbirliği çalışmalarını koordine etmektedir.

Bu çerçevede, uluslar arası pazarlama ve ticaret şirketi oluşturulması, yoksullukla mücadele, sınai ve teknolojik veri bankası kurulması, ortak girişimlerin teşviki, kültür balıkçılığının geliştirilmesi, çok amaçlı tarım uçağı üretimi, ortak iş konseyleri ve ticaret odaları kurulması, uluslar arası kuruluşlarla daha yakın bir işbirliğinin geliştirilmesi konularında çalışmalar yapılmaktadır.

Mısır tarafından koordine edilen uluslar arası pazarlama ve ticaret şirketi kurulması çalışmalarında son aşamaya gelinmiştir.

Şubat 2001'de Kahire'de yapılan D-8 Üçüncü Zirve Toplantısında;

Küreselleşme sürecinin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesine yönelik tedbirlerin alınması, ticari bilgi değişimi, ticaretin finansmanı, bankacılık işlemlerinde uyum ve taşımacılık konularında işbirliği için gerekli adımların atılması, işadamları için vize işlemlerinin kolaylaştırılması, çifte vergilendirmeyi önleme ve yatırımların teşviki ve korunması anlaşmalarının hayata geçirilmesine yönelik çalışmaların yapılması, fakirliğin ortadan kaldırılması, gıda güvenliği, finansman ve bankacılık ile sigortacılık konularında işbirliği yapılması hususunda görüş birliğine varılmıştır.

Ayrıca, üye ülkeler tarafından yürütülen bütün çalışmaların koordinasyonundan sorumlu olacak bir Koordinasyon Merkezi'nin İstanbul'da oluşturulması ve harcamalarının eşit biçimde üye ülkelerce karşılanması kararı alınmıştır.

D-8 Üçüncü Zirve Toplantısında Türkiye'nin koordinatör ülke olarak AİDS'i önleme ve kontrol programına ilişkin önerisi kabul görmüştür.

Türkiye'nin D-8 ülkelerine toplam ihracatı 1999 yılında 755 milyon dolar, 2000 yılında ise 761 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. 2000 yılının ilk altı ayındaki toplam ihracatın tutarı 378 milyon dolar iken, 2001 yılının ilk altı ayında bu değer 458 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup, artış oranı yüzde 21'dir.

Türkiye'nin D-8 ülkelerinden toplam ithalatı 1999 yılında 1.178 milyon dolar, 2000 yılında ise 1.615 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiş olup, artış oranı yüzde 37'dir. 2000 yılının ilk altı ayındaki toplam ithalat tutarı 691 milyon dolar iken, 2001 yılının ilk altı ayında bu değer yaklaşık 820 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup, artış oranı yüzde 19'dur.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ülkemiz D-8 çerçevesinde tüm işbirliği çabalarını desteklemeye devam edecektir.

Balık ambalajlaması ve atık gözetim sistemleri ile sağlık kuralları/kalite kontrol süreçleri konularında eğitim kursları ve KOBİ'ler konulu çalışma toplantıları Türkiye'de düzenlenecektir. Ayrıca, KOBİ'ler konusunda etkin işbirliğine gidilmesi amacıyla eylem programının başlatılmasına destek verilecektir.

İş adamları için D-8 üyesi ülkelerde vize işlemlerinin kolaylaştırılması çalışmaları sürdürülecektir. İş çevreleri, gemicilik şirketleri ve Armatörler Birliği arasında yapıcı ilişkiler geliştirilecektir.

Tarımsal amaçlı uçağın, ticari bakımdan yapılabilirliği, üye ülkelerin ihtiyaçları ve projenin finansman gereği göz önüne alınarak, uçağın çok amaçlı kullanımı için geliştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir. Bu projenin finansmanına üye ülkelerin katkısının sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

III. DİĞER ÜLKELERLE İLİŞKİLER

a) Mevcut Durum

AB'ye üyelik süreci Türkiye'nin ekonomik ilişkilerini belirleyen en önemli faktörlerden biri olma özelliğini sürdürmektedir.

Çeşitli teknik işbirliği anlaşmalarının yanı sıra, 2000 yılında dört, 2001 yılı Ağustos sonu itibarıyla da yedi ülke ile Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) Protokolü'nden oluşan ikili anlaşmalar Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İkili ticaret ilişkileri açısından bakıldığında, Almanya, ihracat ve ithalattaki geleneksel birinci ülke konumunu 2000 yılında da korumuş, kendisini ihracatta sırasıyla ABD, İngiltere, İtalya ve Fransa; ithalatta ise İtalya, ABD, Rusya ve Fransa izlemiştir.

1999 sonu itibarıyla 12 ülke ile Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanmış olup; Polonya, Slovenya, Letonya ve Makedonya ile imzalanan Anlaşmalar 2000 yılı içerisinde yürürlüğe girmiştir. Diğer taraftan; Mısır, Fas, Faroe Adaları ve Hırvatistan ile çeşitli müzakereler gerçekleştirilmiş olup, Hırvatistan ile 2001 yılında STA imzalanması beklenmektedir. Bunlara ilaveten, Tunus ve Filistin ile araştırıcı mahiyette görüşmeler, Malta, Ürdün, Meksika ve Güney Afrika Cumhuriyeti ile müzakerelerin başlatılması için girişimler ve Cezayir ile de müzakere öncesi görüşmeler sürdürülmektedir. Ayrıca, Bosna Hersek ile 2001 yılında müzakerelerin başlatılması planlanmaktadır.

2001 Ağustos sonu itibarıyla 40 ülke ile Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması (YKTK) yürürlüğe girmiştir. 2000 yılının son çeyreğinde Yemen, Slovakya ve Etiyopya ile; 2001 yılı içerisinde de Portekiz ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile anılan anlaşmalar imzalanmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa, Katar ve Tayland ile müzakereler sürdürülmekte; 2002 yılında ise Malta, Fransa ve Avustralya ile YKTK Anlaşmalarının imzalanması gündemdedir.

Türk yurt dışı müteahhitlik şirketleri 2000 yılı içerisinde (Türk Cumhuriyetleri hariç) 81 milyon dolarlık taahhüt üstlenmiş olup, tamamlanan iş tutarı 33 milyon dolardır.

Eylül 2001 itibarıyla 54 ülke ile imzalanarak 46'sı yürürlüğe girmiş bulunan Çifte Vergilendirmeyi Önleme (ÇVÖ) Anlaşmalarından dördü Endonezya, Litvanya, Hırvatistan ve Moldova ile yapılmış ve Ocak 2001 tarihinden itibaren uygulamaya girmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Türkiye küresel ve bölgesel düzeyde etkinliğini dengeli bir şekilde artırmak amacıyla, küresel eğilimlerin gerektirdiği politikaları da dikkate alarak, diğer ülke ve ülke gruplarıyla çok taraflı ve ikili ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye önem verecektir.

IV. ULUSLAR ARASI TEKNİK İŞBİRLİĞİ VE TÜRKİYE'NİN DIŞ YARDIMLARI**a) Mevcut Durum**

Uluslar arası teknik işbirliği, bilgi ve teknoloji transferinde faydalı bir araç ve ilave kaynak olma durumunu korumaktadır. Ülkemiz, aldığı teknik yardımları insan kaynaklarının geliştirilmesinde ve teknoloji transferinde, ülke önceliklerini dikkate alarak değerlendirmektedir.

Çeşitli uluslar arası kaynaklardan sağlanan sınırlı teknik yardımlardan ve bunlarla ilgili yürütülen faaliyetlerden azami faydanın sağlanması amacıyla kurumlar arasında eşgüdümün gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmalar sürdürülmektedir.

Almanya, Japonya, İsrail, Hollanda'dan ikili teknik yardım anlaşmaları çerçevesinde; UNDP, UNFPA, WHO, UNICEF, ILO, UNIDO, FAO, UNESCO gibi Birleşmiş Milletler kuruluşlarından ise çok taraflı işbirliği çerçevesinde teknik yardım sağlanmaktadır. Bu yardımlar, insan kaynaklarımızın niteliğinin geliştirilmesi, mevcut kuruluşlarımızın günün şartlarına uyum sağlaması, gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve kadınların ekonomik ve sosyal faaliyetlerde daha fazla yer almaları amacıyla kullanılmıştır.

Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşları ile ülkemiz arasında yürütülecek proje ve programların esaslarını oluşturan ve 2001-2005 yıllarını kapsayan Ülke İşbirliği Çerçevesi hazırlanmıştır.

Başta Türk Cumhuriyetleri, Balkan ve Ortadoğu ülkeleri olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak amacıyla olanaklar ölçüsünde teknik yardım faaliyetlerine de devam edilmektedir.

Türkiye'nin 2000 yılında yapmış olduğu Resmi Kalkınma Yardımları bir önceki yıla göre yüzde 31,3 azalarak 86,1 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

İnsan kaynaklarının niteliğinin geliştirilmesinde, ileri teknolojilerin transferi ve üretimde kullanılmasında teknik işbirliğinden azami faydanın elde edilmesi sağlanacaktır.

Başta Türk Cumhuriyetleri, Balkan ve Ortadoğu ülkeleri olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yönelik ekonomik, teknik, insani ve kültürel amaçlı yardımlara imkanlar ölçüsünde devam edilecek, Türkiye'nin ekonomik ve teknik yardım potansiyeli, ülkelerle bu ilişkilerimizi geliştirmek amacıyla artan bir şekilde kullanılacaktır.

Uluslar arası teknik işbirliği faaliyetlerine gönüllü kuruluşların ve özel teşebbüsün katılımı teşvik edilecek ve bu alandaki faaliyetlere ilişkin bilgi ve veriler sistemli bir şekilde tutulacaktır.

Bilgi ve becerilerinden yararlanılmak üzere, Türk uzmanların uluslar arası kuruluşlarda ve projelerde istihdam edilmesi için imkanlar araştırılacaktır.

TABLO: IV.4- 1997-2000 Yıllarında Türkiye'nin Yardımları

(Bin Dolar)

ÜLKELER	Proje ve Program Yardımı				Teknik İşbirliği				Acil Yardımlar				Diğer				Toplam Resmi Kalkınma Yardımları ve Resmi Yardımlar							
	1997	1998	1999	2000	1997	1998	1999	2000	1997	1998	1999	2000	1997	1998	1999	2000	1997		1998		1999		2000	
																	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
İKİLİ YARDIMLAR	2.946	3.530	12.923	4.112	40.621	72.647	16.186	19.671	11.765	2.062	10.279	2.393	2.982	6.344	2.445	3.791	58.313	100	84.583	100	41.833	100	29.967	100
AZERBAYCAN	110	226	135	1.484	7.590	6.304	1.812	1.761	1.024	583	270	468	98	193	61	11	8.822	15	7.306	9	2.278	5	3.725	12
KAZAKISTAN	71	17	1.616	56	4.455	4.532	1.669	1.585	40	0			108	104	3	5	4.674	8	4.662	6	3.288	8	1.647	5
KIRGIZ CUMHURİYETİ	122	765	576	331	3.535	6.304	1.481	1.735	13	41			46	137	0	19	3.716	6	7.247	9	2.057	5	2084,084	7
KKTC	43	0	211	394	421	1.818	2.907	1.177	6	21	13	85	59	0	188	0	530	1	1.839	2	3.318	8	1.657	6
ÖZBEKİSTAN	102	1.353	215		2.605	34.708	713	274	10	45			16	191	0	3	2.733	5	36.297	43	928	2	276	1
TÜRKMENİSTAN	173	32	215	309	8.044	6.069	1.689	2.023	3	11			32	234	10	305	8.252	14	6.346	8	1.914	5	2.637	9
TÜRK CUM. TOPLAMI	622	2.392	2.966	2.574	26.649	59.735	10.271	8.555	1.097	710	282	553	358	859	262	343	28.727	49	63.696	75	13.783	33	12.026	40
İKT TOPLAMI (TÜRK CUM. HARİÇ) (41 Ülke)	180	22	9.302	355	2.672	6.820	400	3.522	5.722	661	6.374	423	63	183	2	12	8.637	15	7.685	9	16.078	38	4.311	14
DİĞER ÜLKELER (39 Ülke)	2.143	1.115	654	1.183	11.301	6.093	5.515	7.594	4.946	691	3.622	1.417	2.561	5.303	2.181	3.436	20.950	36	13.202	16	11.972	29	13.630	45
ÇOK TARAFLI YARDIMLAR																	76,717		101.933		83.494		56.108	
TOPLAM																	135.030		186.516		125.327		86.075	

Kaynak: DİE

Ülkemizin teknik yardım ve dış yardım sağlamasında, kamu kaynaklarının etkin ve şeffaf bir şekilde kullanılması sağlanacak, ülkemizden talep edilen teknik yardımların karşılanmasını teminen, uluslararası kuruluşlarla da işbirliğine gidilecektir. OECD/DAC üyeliği için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Gelişmekte olan ülkelere kamu kurum ve kuruluşları tarafından sağlanan aynı ve nakdi yardımların belirlenen strateji ve hedefler doğrultusunda yürütülebilmesini temin edecek yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Uluslararası teknik işbirliği uygulamalarının çerçevesini oluşturmak üzere gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Kamu ve özel kesimde çalışan personelin, teknik işbirliği kapsamında yurt dışında ve uluslararası kuruluşlarda geçici olarak görevlendirilebilmesine ilişkin gerekli mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL GELİŞME HEDEF VE POLİTİKALARI

I. BÖLGESEL GELİŞME VE KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER

a) Mevcut Durum

1997 Yılı Genel Nüfus Tespiti sonuçlarına göre, ülke nüfusunun; yüzde 25,8'i Marmara, yüzde 16,8'i İç Anadolu, yüzde 13,4'ü Ege, yüzde 12,8'i Akdeniz, yüzde 12,5'i Karadeniz, yüzde 9,8'i Güneydoğu Anadolu ve yüzde 8,9'u Doğu Anadolu Bölgesinde yaşamaktadır.

1990-1997 döneminde ülke genelinde yıllık ortalama nüfus artış hızı yüzde 1,5'dir. Marmara Bölgesi yüzde 2,8, Güneydoğu Anadolu Bölgesi yüzde 2,4 ve Akdeniz Bölgesi yüzde 1,9 ile Türkiye ortalamasının üzerinde artarken, Ege Bölgesi yüzde 1,5 ile Türkiye ortalamasına eşit, İç Anadolu Bölgesi yüzde 0,9 ve Doğu Anadolu Bölgesi yüzde 0,7 ile ülke ortalamasının altında artış göstermiştir. Karadeniz Bölgesinde ise nüfus yüzde 0,5 oranında azalmıştır.

Türkiye genelinde nüfus yoğunluğu ortalama 81 kişi/km² iken; Marmara Bölgesi 213, Ege Bölgesi 95 ve Akdeniz Bölgesi 89 Türkiye ortalamasının üzerinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi 81 Türkiye ortalamasına eşit, Karadeniz Bölgesi 69, İç Anadolu Bölgesi 57 ve Doğu Anadolu Bölgesi 38 ile Türkiye ortalamasının altındadır.

1999 yılı itibarıyla GSYİH'ya katkıları bakımından, Marmara Bölgesi yüzde 37,7 ile birinci sırada bulunurken, Doğu Anadolu Bölgesi yüzde 3,4 ile son sırada yer almaktadır. Diğer bölgelerin GSYİH'ya katkıları ise; Ege Bölgesi yüzde 16,5, İç Anadolu Bölgesi yüzde 15,7, Akdeniz Bölgesi yüzde 12,1, Karadeniz Bölgesi yüzde 9,3 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi yüzde 5,2'dir.

GSYİH 1999 yılında önceki yıla göre reel olarak yüzde 4,7 oranında azalmıştır. Bölgeler itibarıyla GSYİH azalışı; Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yüzde 6,7, Ege Bölgesinde yüzde 5,9, Marmara Bölgesinde yüzde 4,9, İç Anadolu Bölgesinde yüzde 4,3, Akdeniz Bölgesinde yüzde 3,9, Karadeniz Bölgesinde yüzde 3,7 ve Doğu Anadolu Bölgesinde yüzde 1,9 olarak gerçekleşmiştir.

1999 yılında kişi başına GSYİH ülke ortalaması 100 kabul edildiğinde, Marmara ve Ege Bölgelerinde sırasıyla, 144 ve 123 ile Türkiye ortalamasının üzerinde, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgelerinin her ikisinde de 94 ile Türkiye ortalamasına yakın olup, Karadeniz Bölgesinde 77, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 53 ve Doğu Anadolu Bölgesinde 38 ile ortalamanın oldukça altındadır.

2001 yılı itibarıyla Kalkınmada Öncelikli Yörelere 49 il ve 2 ilçe ile ülke yüzölçümünün yüzde 55'ini, ülke nüfusunun ise yüzde 36'sını kapsamaktadır.

2001 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde gelir ve istihdam artırıcı projelerin desteklenmesi yönünde, kamu kurum ve kuruluşlarınca önemli çalışmalar yapılmış, ancak söz konusu faaliyetler, ekonomideki genel olumsuz gelişmelerden etkilenmiştir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere il özel idareleri ve belediyelerin, tarım, imalat sanayii, turizm ve diğer kamu hizmetleri kapsamındaki projelerinin desteklenmesine devam edilmektedir.

Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere yeni istihdam sağlanması ve yatırımların teşvik edilmesi amacıyla 4325 sayılı Kanun çerçevesinde, Olağanüstü Hal Bölgesindeki illerin de dahil olduğu 22 ilde uygulanmak üzere gelir ve kurumlar vergisi istisnası, çalışanlardan kesilen vergilerin ertelenmesi, vergi, resim, harç istisnası, sigorta primi işveren paylarının, hazinece karşlanması ve bedelsiz yatırım yeri tahsisi gibi ilave teşvik tedbirlerine devam edilmektedir.

4325 sayılı Kanun kapsamında öngörülen SSK priminin işveren paylarının hazinece karşlanması uygulaması ile ilgili olarak, Mayıs 2001 sonu itibarıyla, 73.219 kişilik doğrudan istihdam sağlanmıştır.

Türkiye'de halen faaliyette bulunan 19 serbest bölgeden 5'i, Kalkınmada Öncelikli Yörelere yer almaktadır.

2001 yılı Ağustos ayı itibarıyla 8'i Kalkınmada Öncelikli Yörelere olmak üzere, yeni kurulan toplam 16 organize sanayi bölgesi ile; Kalkınmada Öncelikli Yörelere organize sanayi bölgesi sayısı 22'ye, ülke genelinde ise 64'e ulaşmıştır.

2001 yılı Ağustos ayı itibarıyla 17'si Kalkınmada Öncelikli Yörelere olmak üzere, yeni kurulan toplam 38 küçük sanayi sitesi ile; Kalkınmada Öncelikli Yörelere küçük sanayi sitesi sayısı 150'ye, ülke genelinde ise 344'e ulaşmıştır.

2000-2001 öğretim yılı itibarıyla 47'si Kalkınmada Öncelikli Yörelere olmak üzere yeni hizmete açılmış olan toplam 64 pansiyonlu ilköğretim okulu ile; Kalkınmada Öncelikli Yörelere pansiyonlu ilköğretim okulu sayısı 149'a, ülke genelinde ise 205'e ulaşmış bulunmaktadır.

2000-2001 öğretim yılı itibarıyla tamamı Kalkınmada Öncelikli Yörelere olmak üzere yeni hizmete açılmış olan 44 yatılı ilköğretim bölge okulu ile; Kalkınmada Öncelikli Yörelere yatılı ilköğretim bölge okulu sayısı 213'e, ülke genelinde ise 247'ye ulaşmış bulunmaktadır.

2000-2001 öğretim yılında yapılan pansiyonlu ilköğretim okullarının; yüzde 73'ü, yatılı ilköğretim bölge okullarının ise yüzde 100'ü Kalkınmada Öncelikli Yörelere hizmete açılmıştır.

Mevcut 77 üniversiteden; 31'i Marmara, 16'sı İç Anadolu, 10'u Ege, 7'si Akdeniz, 5'i Doğu Anadolu, 5'i Karadeniz ve 3'ü Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bulunmaktadır. Ülke genelindeki üniversitelerin 13'ü, Kalkınmada Öncelikli Yörelere yer almaktadır.

1989 yılında tamamlanarak yürürlüğe konulan GAP Master Planı, GAP Bölge Kalkınma Planı olarak yenilenmekte olup, 2002 yılında yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

GAP kapsamındaki sulama projelerinin toplam tutarı 10.990 trilyon lira olup, yıl sonu itibarıyla 1.652 trilyonluk kısmının harcanması beklenmektedir.

GAP kapsamında Hükümetler Arası İkili İşbirliği anlaşmaları çerçevesinde kredi temini ile gerçekleştirilecek olan Yaylak ve Bozova I. Kısım Sulamaları projelerine 2001 yılında başlanmıştır.

Fırat Havzası sulama potansiyelinin yüzde 17'si, Dicle Havzası sulama potansiyelinin yüzde 4'ü işletmeye açılmıştır. GAP kapsamında halen sulanabilen toplam alan 217 bin hektardır. Bu alan hedeflenen sulama alanının yüzde 12'sidir.

GAP kapsamında bulunan Kralkızı, Dicle Barajı ve Hidroelektrik Santrali enerji üretimine başlamış olup, Batman Hidroelektrik Santralının 2002 yılında üretime başlaması planlanmıştır.

Tamamlanan Atatürk, Karakaya, Kralkızı, Karkamış ve Birecik Barajlarından, 30 Haziran 2001 tarihine kadar, toplam 177,3 milyar kWh enerji üretilmiştir.

1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin finansal katkılarıyla Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa illerinde kurulmuş olan Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM), 2002 yılından itibaren, Avrupa Birliği finansmanı ile faaliyetlerini sürdüreceklendir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, kadının statüsünün yükseltilmesi ve kalkınma sürecine entegrasyonunu sağlamak üzere kurulmuş olan 27 adet Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) faaliyetlerine devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerdeki refah seviyesinin yükseltilmesi, metropollere yönelik göçe ve metropollerde diğer sorunlara çözüm getirilmesi hedeflenmekte olup, bu çerçevede, bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesine yönelik bölgesel çalışmalara devam edilecektir.

Ülke içinde bölgeler ve alt bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını gidermek amacıyla AB'nin ekonomik ve sosyal farklılıkları giderici politikalarına uyum çerçevesinde çalışmalara devam edilecektir.

Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile ilgili 4325 Sayılı Kanun çerçevesinde ilave teşvik araçlarının uygulanması sürdürülecektir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere kapsamında bulunan 26 ilde yarım kalmış, işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle işletmeye geçememiş yatırımların ekonomiye kazandırılması amacıyla; yatırım ve işletme kredisi sağlanmasına devam edilecektir.

Hayvancılığın hakim faaliyet dalı olduğu illerde, mera ıslahına ve mera yönetimine önem verilerek, meralarda taşıma kapasitesinin üzerinde hayvan otlatılmaması sağlanacaktır.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere nüfusun gelirini arttırmak ve işsizliği azaltmak için arıcılık, seracılık ve el sanatları gibi faaliyetler desteklenecektir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere taşınmalı eğitim, beceri kazandırma kursları ve özellikle mesleki teknik okulların yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Ulaşım imkanları sınırlı ve iklim şartlarının elverişli olmadığı yerlerde ise pansiyonlu ilköğretim okulları ve yatılı ilköğretim bölge okulları yapımına ağırlık verilecektir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere KOBİ'lerin güçlendirilmesi için ilgili kurumlarca eğitim ve danışmanlık faaliyetleri sürdürülecektir.

Ankara, İstanbul ve İzmir gibi metropollere göçün önlenmesi amacıyla, geri kalmış yörelerde fonksiyonel bölge merkezlerindeki alt yapı yatırımlarına öncelik verilecektir.

II. BÖLGE PLANLAMASI

a) Mevcut Durum

Gerek bölgeler arası gelişmişlik farkını en aza indirmek, gerekse çarpık kentleşme, sektörel ve makro kalkınma planlarının uygulama etkinliğinin mekan boyutu da dikkate alınarak artırılması, metropoller ve kentsel alanlara yönelik hızlı göçün dengelenmesi, çevre ve mekan kalitesinin korunarak kentsel büyümenin denetim altına alınması amacıyla bölgesel gelişme ve il gelişme planları hazırlanmaktadır.

Türkiye ortalamasının oldukça altında büyüme hızına sahip olan Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerini ülke ortalamalarına yaklaştırabilmek amacıyla başlatılan, Zonguldak-Bartın-Karabük (ZBK) Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP) ve Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Planı (DOKAP) tamamlanmış olup, planların uygulanması yönündeki çalışmalar sürdürülmektedir.

Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 14 ili (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ve bu bölge ile benzerlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır. Planın uygulama alanı 158.972 kilometrekare olup, kapsadığı nüfus 1997 yılı itibarıyla 5,9 milyondur.

Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Planı (DOKAP), Doğu Karadeniz Bölgesindeki 7 ili (Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon) kapsamaktadır. Planın uygulama alanı 39.203 kilometrekare olup, kapsadığı nüfus 1997 yılı itibarıyla 2,9 milyondur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki iller öncelikli olmak üzere; Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ilke ve hedefleri ve Bölge Planları ile uyumlu İl Gelişme Planı çalışmaları başlatılmış bulunmaktadır.

1999 yılında meydana gelen depremlerden etkilenen Bolu ve Düzce illeri İl Gelişme Planı çalışmaları Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı koordinasyonunda devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Geri kalmış bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmak, özel sektörün bu bölgelerde gelişmesini sağlayacak ve çarpık kentleşmeyi önleyecek uygun koşulların oluşturulması, bölge planlarının temel amacıdır.

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ilke ve hedefleri ile uyumlu bir şekilde; çalışmaları tamamlanmış olan Zonguldak-Bartın-Karabük, DAP ve DOKAP Bölgesel Gelişme Planlarının, kamu kurum ve kuruluşlarınca değerlendirilerek, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile etkin olarak uygulanması esastır.

Bölgesel Gelişme Planlarının uygulanmasında kamu ve özel kesim kaynaklarının yanısıra, AB ve Dünya Bankası gibi çeşitli kuruluş ve organizasyonlardan da finansal destek sağlanması hususunda çalışmalara devam edilecektir.

İl kaynaklarının rasyonel kullanımı, mekansal dağılımın düzenlenmesi, il envanterlerinin oluşturulması, potansiyellerin değerlendirilerek illerin gelişmesini temin etmek amacıyla bölge planları ile uyumlu olarak hazırlanacak olan İl Gelişme Plan çalışmaları desteklenecektir.

III. KIRSAL KALKINMA**a) Mevcut Durum**

Türkiye genelinde kamu kurum ve kuruluşlarınca kırsal kalkınmaya yönelik bütçe kaynaklarıyla yürütülen faaliyetlere ek olarak dış kaynaklı; Yozgat ve Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projelerinin uygulanmasına 2001 yılında da devam edilmiştir.

Yozgat Kırsal Kalkınma Projesinde; 6670 hektar alan sulamaya açılmış, 70 köye içme suyu tesisi yapılmış ve 125 km köy yolu stabilize kaplanmıştır. Ağaçlandırma, enerji ormanı tesisi, büyük ve küçükbaş hayvan aşılama, sun'î ve tabii tohumlama ile sağlık taraması faaliyetlerinin yanısıra yayım hizmetleri, toplantı ve kurs düzenleme çalışmaları ile çiftçilere kredi temini çalışmaları, 2001 yılında da devam etmiştir. Proje uygulamaları 2001 yılı sonu itibarıyla tamamlanmış olacaktır.

Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesinde; yayım hizmetleri ve çiftçilere kredi desteği yanında, tabii ve sun'î tohumlama, aşılama, ağaçlandırma, erozyon kontrol ve mera ıslah çalışmaları yapılmıştır.

Projenin alt yapı faaliyetleri çerçevesinde, programın başladığı 1999 yılından 2001 yılı ilk yarısına kadar; 75 hektar alan sulamaya açılmış, 28 köy ünitesine içme suyu temin edilmiş, 39 km tesviyeli, 72 km stabilize yol inşa edilerek, 46 km yol bakım ve onarım çalışması yapılmıştır.

Diğer yandan hazırlıkları tamamlanarak, iç kaynaklı projeler olarak uygulamaya konan Erzincan-Sivas ve Gümüşhane-Bayburt-Rize Kırsal Kalkınma Projelerinin dış finansmanı konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Kırsal alanda istihdam ve gelirin artırılarak yaşam kalitesinin iyileştirilmesi temel amaçtır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde katılımcılığın ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması esastır. Bu çerçevede hazırlanan kırsal kalkınma projesi uygulamalarına devam edilecektir.

Kırsal alan kalkınmasında önemli yeri olan sulama, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerine 2002 yılında da devam edilerek, çalışmalarda bütünlüğün sağlanmasına önem verilecektir.

Alt yapı hizmetlerinin fayda ve maliyet açısından en uygun biçimde sunulabilmesi için; kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri arasında işbirliğinin sağlanmasına önem verilecektir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yer alan illerdeki merkez köylerin yeniden tespitine yönelik çalışma tamamlanmış olup, Merkez Köy Projeleri uygulamalarına devam edecektir.

Doğu Anadolu Bölgesinde, hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla, yem bitkileri üretiminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, geçmişte terör nedeniyle köylerini terk etmek zorunda kalan yurttaşlarımızdan, geri dönüş yapmak isteyenler için, ekonomik ve sosyal alt yapının sağlanmasına önem verilecektir.

Kırsal alanda, çiftçilere yönelik eğitim ve yayım faaliyetleri yoğunlaştırılarak devam ettirilecektir.

ALTINCI BÖLÜM

SOSYAL VE EKONOMİK SEKTÖRLERLE İLGİLİ GELİŞME HEDEF VE POLİTİKALARI

I. GİRİŞ

Küreselleşme ve hızlanarak artan teknolojik gelişmeye paralel olarak ülkemizde de, rekabet ortamında, iletişim ve haberleşme ihtiyacında, tüketici talep ve beklentilerinde, işgücü ve sermaye piyasaları ile kamu kesiminin yüklendiği görev ve sorumluluk alanında önemli değişiklikler yaşanmaktadır.

AB üyeliği çerçevesinde ortak ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin uyumlaştırılması süreci yanında, bölgesindeki veya ekonomik ve siyasi nüfuz sahası içindeki ülkelerle olan ilişkilerin karşılıklı olarak sürdürülebilmesi yeni dünya düzeni içinde ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yapısı itibarıyla Türkiye'nin hassas, istikrarlı ve güven verici politikalar üretmesi gerekmektedir.

Küreselleşme ve yeniden yapılanmakta olan dünya düzeni kapsamında ön plana çıkan teknolojik gelişmeler ülkemiz açısından da öncelikli konudur. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelere ayak uydurabilmek ve bu alandaki alt yapı ve yüksek teknolojiyi kullanabilecek nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılayabilmek için eğitimin her kademesinde gerekli tedbirleri almak, bu yolla da toplumsal refah seviyesini artırmak önem kazanmaktadır.

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan kriz, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumu olumsuz yönde etkilemiştir. Krizi takip eden dönemde ortaya çıkan sorunların çözümünde alınması gereken önlemlerin, ülkemiz kaynakları ve imkanlarını da dikkate alan bir yapıda ve zamanında uygulamaya konulması gerekli görülmektedir.

2001 yılı ortasında ülke nüfusunun 66,3 milyona ulaşacağı, 2001 yılında yüzde 1,49 olarak tahmin edilen yıllık nüfus artış hızının, 2002 yılında aynı eğilimi koruyacağı, toplam

doğurganlık hızının ise 2,48'den 2,46'ya gerileyeceği, 2000 yılında 69,1 yıl olarak tahmin edilen doğuşta hayatta kalma ümidinin 2001 yılında 69,4 yıla yükseleceği tahmin edilmektedir.

Toplam nüfusun yüzde 29,2'sini 0-14 yaş grubu, yüzde 65,1'ini 15-64 yaş grubu, yüzde 5,8'ini ise 65+ yaş grubu oluşturmaktadır. Özellikle çocuk ve gençlere yönelik hizmetlerin ve insan gücü niteliğini yükseltici imkanların geliştirilmesi gerekmektedir.

Eğitimin her kademesinde fiziki alt yapı ile insan gücü niteliğini iyileştirme ihtiyacı sürmektedir. Eğitimde gerçekleştirilen iyileşmelere rağmen, mesleki eğitim, orta öğretim ve yüksek öğretimdeki okullaşma oranları AB ülkelerinin gerisinde kalmıştır.

2000-2001 öğretim yılında okullaşma oranları, okul öncesi eğitimde yüzde 10,1'e, ilköğretimde yüzde 100,7'ye, orta öğretimde yüzde 64'e, yüksek öğretimde ise yüzde 28'e ulaşmıştır.

Bilim ve teknoloji yeteneğinin artırılması öne çıkmakta, bilim ve teknoloji kapasitesinin yükseltilmesi amacıyla AR-GE için ayrılan kaynakların artırılması, yeterli sayı ve nitelikte araştırmacı yetiştirilmesi ve bu faaliyetlerin eğitim-öğretim ve sanayi politikaları ile uyumlu olarak desteklenmesi önem kazanmaktadır.

2001 yılında hastane sayısının 1.239'a, sağlık ocağı sayısının 5.739'a ulaşması beklenmekte, 797 kişiye bir hekim, 379 kişiye bir hasta yatağı düşeceği tahmin edilmektedir.

2000 yılı sonu itibarıyla sağlık sigortası kapsamındaki nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 85,9'a, yeşil kart verilenlerin sayısı da Temmuz 2001 itibarıyla 10,9 milyona ulaşmıştır.

Aileyi korumayı amaçlayan yayınların artırılması için gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır. Güçlü bir sosyal güvenlik işlevine sahip olan aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi, toplumdaki hızlı değişme nedeniyle artmaktadır.

Türkiye'de 1990'larda daha belirgin hale gelen gelir eşitsizliği, özellikle 2001 yılında yaşanan ciddi ekonomik kriz nedeniyle ortaya çıkan refah kaybı ile birlikte hane halkı üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. İktisadi faaliyet koluna göre yoksulluk en yaygın olarak tarım sektöründe görülmektedir. Tarım sektörünü, kayıtdışı istihdamın yaygın olduğu inşaat ve ulaştırma sektörleri izlemektedir.

Enflasyon, gelir dağılımını bozan ve yoksulluğu artıran en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Ekonomik kriz ve enflasyon karşısında, toplumun en alt kesimini oluşturan ve en savunmasız durumda bulunan yoksul kesimleri koruyan mekanizmalar yetersiz kalmıştır.

İşgücü, 2001 yılının ilk iki çeyreğinde bir önceki yılın ortalamasına göre yaklaşık yüzde 0,8 azalarak 21,9 milyona , istihdam ise yaklaşık yüzde 2 oranında azalarak 20,2 milyona düşmüştür. İşsizlik oranı yüzde 6,6'dan yüzde 7,8'e çıkarken, eksik istihdam ise yüzde 7'den yüzde 6'ya düşmüştür. Böylece işsizlik ve eksik istihdam nedeniyle atıl işgücü oranı yüzde 13,8 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik daralma istihdamı daha çok tarım dışı sektörlerde etkilemiş, kentsel alanlarda ağırlığını hissettiren işten çıkarmalar kentsel işsizlik oranının artmasına neden olmuştur. 2001 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre tarım

sektöründe 557 bin kişilik istihdam artışı sağlanırken, imalat sanayi, inşaat ve hizmetler sektörlerindeki istihdamda 838 bin kişilik azalma meydana gelmiştir.

Eylül 2001'de TBMM Genel Kurulunda kabul edilen Anayasa değişiklikleri çalışma mevzuatı ile sendikal hak ve özgürlükler açısından önem taşımaktadır.

2000 yılında sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfusun oranı yüzde 90'dır. Toplam sivil istihdamın yüzde 57,7'si aktif sigortalı olarak sosyal sigorta kapsamında bulunmaktadır.

Ülkemizde artan kentleşme ve göç olgusu ile aile yapısındaki değişimin hızlanması, gelir dağılımının bozulması ve yoksulluk gibi nedenlerle sosyal hizmet ve yardımlara ihtiyaç artmaktadır.

Olumsuz şartlar altında faaliyetlerini sürdüren KOBİ'ler, 2001 yılındaki ekonomik krizden en çok etkilenen kesimlerden birisi olmuştur.

Kırsal alana sağlanan sosyal alt yapı hizmetlerinden şebekeli içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevre ve uluslar arası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır. Ayrıca, gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde, artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesi esas alınacaktır.

Tarım Reformu Uygulama Projesi ile fiyat ve girdi desteği şeklindeki tarımsal desteklerin yerine, doğrudan gelir desteği sistemi ile desteklerin çiftçilere yönlendirilmesi, çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması, alternatif ürüne geçişin sağlanması, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırılması öngörülmektedir.

Son yıllarda, madencilik sektörünün geleceği açısından büyük önem arz eden, yeni arz kaynaklarının keşfi, mevcutların geliştirilmesi ile üretilen madenlerin kullanım alanlarının çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalara özel önem verilmektedir.

2000 yılında imalat sanayii üretimi ve ihracatında olumlu gelişmeler yaşanırken ortaya çıkan mali krizler, ileriye yönelik beklentileri gölgelemiştir. Bunun sonucunda imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalarda üretimin kısılması, üretime ara verilmesi, çalışanların sayısında azaltmaya gidilmesi ve yatırımların ertelenmesi gibi olumsuz etkiler 2001 yılının ilk yarısında giderek ağırlaşmıştır.

Ekonomide yaşanmakta olan krizin neden olduğu daralma nedeniyle 2000 yılında 28,7 milyon ton petrol eşdeğeri olan birincil enerji üretiminin 2001 yılında, yüzde 4,2 oranında bir düşüşle, 27,5 milyon ton petrol eşdeğerine gerilemesi beklenmektedir. Bunun sonucunda ülke toplam birincil enerji talebinin yaklaşık yüzde 34'ü yurt içi kaynaklarla karşılanmış olacaktır.

Elektrik tüketiminin, 2001 yılında yüzde 1,4 oranında gerileyerek 128,3 milyar kWh'den 126,5 milyar kWh'e ve kişi başına elektrik tüketiminin de 1.910 kWh/yıl'a düşmesi beklenmektedir.

Ulaştırma sektöründe karayolları yurt içi yük taşımalarında yüzde 89,8 oranında bir paya sahip bulunmaktadır. Yine yurt içi yük taşımalarında ulaştırmanın diğer modlarından demiryolunun yüzde 4,8, denizyolunun yüzde 3,4, boru hattının yüzde 1,9 ve

havayolunun yüzde 0,1 paya sahip olduğu görülmektedir. Yurt içi yolcu taşımalarının yüzde 95,1'inin karayolu ile yapıldığı tahmin edilmektedir. Bunun yanısıra yurtdışı yük taşımalarında denizyolu, yolcu taşımalarında ise havayolu ağırlıklı yapısını korumaktadır.

Türk Telekom'un özelleştirmesindeki yapısal sorunların giderilmesi amacıyla Mayıs 2001'de yürürlüğe giren 4673 sayılı Kanunla sektöre ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu Kanuna göre, Türk Telekom'un yetkili kurullarında alınacak kararlarda devlete söz ve onay hakkı verecek bir imtiyazlı hisse dışındaki tüm hisseleri satılabilecektir. Kanunla, tüm telekomünikasyon hizmetlerine ilişkin görev ve imtiyaz sözleşmesi yapma, telekomünikasyon ruhsatı ve genel izin verme yetkisi Telekomünikasyon Kurumu'na devredilmiştir.

2000 yılında ülkemize gelen 10,4 milyon turist sayesinde turizm gelirleri yüzde 46,8 oranında bir artışla 7.600 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında ülkemize 11 milyon turistin gelmesi, turizm gelirlerinin ise 8.250 milyona yükselmesi beklenmektedir.

Turizm sektöründe belediye belgeli oteller, ikincil konutlar ve yatırım aşamasındaki tesisler ile birlikte toplam yatak kapasitesinin 1 milyonun üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca sektörde 4.250 seyahat acentası faaliyet göstermektedir.

II. İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ

1. NÜFUS

a) Mevcut Durum

2001 yılında yüzde 1,49 olarak tahmin edilen yıllık nüfus artış hızının, 2002 yılında aynı eğilimi koruyacağı, toplam doğurganlık hızının ise 2,48'den 2,46'ya gerileyeceği tahmin edilmektedir. 2001 yılında 69,4 yıl olarak tahmin edilen doğuştan hayatta kalma ümidinin 2002 yılında 69,6 yıla yükselmesi beklenmektedir.

DİE tarafından 1997 yılında gerçekleştirilen Genel Nüfus Tespitine dayalı olarak yapılan projeksiyonlara göre, nüfusumuzun 2002 yılı ortasında 67,3 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Nüfusun büyüklüğü ve yaş yapısını belirleyen en önemli etkenlerden olan doğurganlığın ülke genelinde düşmeye devam etmesi, yerleşim yeri ve bölgeler arası doğurganlık düzeyi farklılıklarının azalması beklenmektedir. Doğurganlık düzeyindeki düşüş ve doğuştan hayatta kalma ümidindeki artışla, çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payında düşüşün, yetişkin ve yaşlı nüfusun payındaki artışın sürmesi beklenmektedir.

Ülkemizdeki demografik gelişmelerin takibine imkan verecek kayıt sisteminin yetersizliği sürmektedir. Bu alandaki eksikliği gidermek, nüfus hizmetlerini çağdaş ve etkin bir yapıya kavuşturmak amacıyla, İçişleri Bakanlığı tarafından uygulamaya konulmuş bulunan Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) projesi; nüfus kayıtlarının elektronik ortamda tutulmasına, toplanan bilgilerin kamu hizmetleri ve vatandaş için çok yönlü olarak değerlendirilmesine ve nüfus hizmetlerinin bu esasa göre yeniden düzenlenmesine yönelik olarak sürdürülmektedir.

MERNİS projesi kapsamında bütün ilçe nüfus müdürlüklerinin bilgisayar alt yapıları tamamlanmış ve sistemleri kullanacak personele eğitim verilmiştir. İlçelerde kayıtlı bilgilerin güncelleştirme çalışmaları tamamlanmış ve Dünya Bankası kredisi kapsamında ihale edilen MERNİS yazılımı teslim alınmıştır. 28 Ekim 2000 tarihi itibarıyla T.C.

vatandaşlarına, doğumundan ölümüne kadar kullanacağı bir kimlik numarası verilmiştir. Merkezde, ilçe nüfus müdürlüklerindeki bilgilerin transfer edileceği on-line iletişim alt yapısının kurulma çalışmaları sürmektedir. Bu çalışmaların tamamlanması ile birlikte merkezde tüm nüfus kayıtlarını kapsayacak veri tabanı oluşturulacak ve ilçelerin merkezle bağlantıları on-line ile sağlanacaktır. Bu çalışmalar kapsamında, mevcut nüfus cüzdanlarının çağın gereksinimlerine uygun olarak yenilenmesine yönelik etüt çalışmaları devam etmektedir. Nüfusa ilişkin bilgilerin çok amaçlı olarak kamu hizmetlerinde kullanılması için alt yapının kurulması ihtiyacı devam etmektedir.

TABLO: VI.1- Demografik Göstergelerde Gelişmeler

(Yıl Ortası)

Demografik Göstergeler (1)	Birim	2000	2001	2002
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	65 784	66 774	67 774
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	65 293	66 275	67 273
Yıllık Nüfus Artış Hızı (2)	Yüzde	1,48	1,49	1,49
Kaba Doğum Hızı	Binde	21,5	21,6	21,6
Kaba Ölüm Hızı	Binde	6,7	6,7	6,6
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2,50	2,48	2,46
Bebek Ölüm Hızı	Binde	35,3	33,9	32,6
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi				
Toplam	Yıl	69,1	69,4	69,6
Erkek	Yıl	66,9	67,1	67,3
Kadın	Yıl	71,5	71,8	72,0
Nüfusun Üç Ana Yaş Grubu İtibarıyla Dağılımı				
0-14 Yaş Grubu	Yüzde	29,90	29,53	29,17
15-64 Yaş Grubu	Yüzde	64,52	64,78	65,06
65 + Yaş Grubu	Yüzde	5,58	5,69	5,77
Nüfusun Eğitimle İlgili Yaş Grupları İtibarıyla Dağılımı				
3-5 Yaş Grubu	Yüzde	5,94	5,91	5,82
6-13 Yaş Grubu	Yüzde	15,91	15,56	15,27
14-16 Yaş Grubu	Yüzde	6,24	6,08	5,94
17-20 Yaş Grubu	Yüzde	8,24	8,25	8,12

Kaynak: DİE, DPT.

(1) Tahmin.

(2) Göçleri kapsamamaktadır.

22 Ekim 2000 tarihinde uygulanan genel nüfus sayımının sonuçlarının en kısa sürede alınabilmesi için gerekli çalışmalar sürdürülmektedir. Nüfus sayımlarındaki olumsuzlukları ortadan kaldıracak güncel bir adres çerçevesinin hazırlanması ve bunun sürekli takibini sağlayacak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede MERNİS projesinin bir sonraki aşaması olarak, daimi ikametgahı esas alan kayıt sisteminin geliştirilmesi yoluyla nüfusa ilişkin bilgi ve gelişmelerin güncel olarak takibinin sağlanması mümkün olabilecektir.

Yurt içi ve yurt dışına yönelik göç hareketlerinin takibi ve analizi amacıyla kayıt sisteminin geliştirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir.

Anne ve çocuk sağlığı ve aile planlaması politikasının en önemli hedeflerinden olan anne ve bebek ölümlerinin azaltılması çalışmaları, sağlık göstergelerinin iyileştirilmesi ve

hastalıklarla mücadelede etkili, ucuz, ulaşılabilir ve kolay uygulanabilir yöntem ve özel programlarla, özellikle sağlık sorunlarının fazla olduğu yörelere öncelik verilerek yürütülmektedir. Özel programlarda, kadın sağlığı ve aile planlaması hizmetlerini kapsayan üreme sağlığı hizmetleri çerçevesinde çocukluk, ergenlik, erişkinlik, menopoz ve yaşlılık dönemini de içine alan, ailenin tüm öncelikli sağlık ihtiyaçlarını gözönünde bulunduran uygulamalara yer verilmektedir.

Üreme sağlığı kapsamındaki hizmetlerin temel sağlık hizmetlerine entegre edilmesi ve kademeli olarak ülke düzeyinde birinci basamak sağlık kuruluşlarına yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilmektedir. Sağlık Bakanlığına bağlı hizmet birimlerinde 15-49 yaş grubu kadınlara yönelik izleme çalışmalarına ağırlıklı olarak kırsal kesimde devam edilmekte, hizmet birimleri ve aile planlaması yöntem çeşitliliğinin artırılmasına çalışılmakta, doğurgan çağdaki kadınlara bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti sağlanmaktadır. Hizmet sunan personelin niteliklerinin iyileştirilmesi amacıyla mezuniyet öncesi ve hizmet içi eğitim çalışmalarına 104 eğitim merkezinde devam edilmekte olup, bu kapsamda Sağlık Bakanlığı tarafından 2000 yılında 1.762 sağlık personeline eğitim verilmiştir.

Doğum ve düşük sonrası aile planlaması danışmanlığı ve kontraseptif yöntemler konusunda klinik hizmet sunumunun yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Bu alanlarda, personel hareketliliğinin olumsuz etkileri dikkat çekmektedir.

Aile planlaması alanında toplumsal bilinçte artış gözlenmesine rağmen, modern yöntem kullanımı istenen düzeye ulaştırılamamıştır. Bu alanda, sosyal ve kültürel yapıyı dikkate alan ve kaliteli hizmet sunumunu hedefleyen bir yaklaşımın yaygınlaştırılarak sürdürülmesi gerekmektedir.

Tüm seçenekler denendikten sonra, çocuk sahibi olmak isteyip olamayanlara yönelik olarak, üremeye yardımcı tedavi tekniklerinin (tüp bebek uygulaması) kullanılması amacıyla kamu ve özel sektör tarafından kurulmuş olan 38 merkezde ailelere hizmet verilmektedir.

Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri alanında ülke genelinde sağlanan gelişmelere rağmen, bölgeler ve yerleşim yerleri arasındaki farklılıklar devam etmektedir.

Ana-çocuk sağlığı göstergelerinin güncel olarak takibine imkan verecek bir kayıt sisteminin geliştirilmesi ve göstergeleri düşük olan yörelere yönelik hizmet sunumunun artırılmasına imkan verecek tedbirlerin alınması gerekmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Nüfus ve aile planlaması konularındaki verilerin güncel ve nitelikli olarak toplanabilmesi, kapsamlarının yeterli olması ve kullanıcılara süratli biçimde ulaştırılabilmesi için gerekli organizasyonlar geliştirilecektir.

Nüfus ile ilgili göstergelerdeki olumlu gelişmelerin 2002 yılında devam ederek yıllık nüfus artış hızının yüzde 1,49, toplam doğurganlık hızının 2,46, çocuk, bebek ölüm hızının binde 32,6, doğuşta hayatta kalma ümidinin ise 69,6 yıl olacağı tahmin edilmektedir.

Aile planlaması hizmetlerinin üreme sağlığı yaklaşımı ile temel sağlık hizmeti kapsamında ele alınması, üreme çağının her dönemindeki erkek ve kadınların üreme sağlığının korunması ve iyileştirilmesi temel amaçlardır.

Ana çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerine talebin artırılması, hizmetlerden yararlanamayan gruplara ve bölgelere öncelik verilmesi, hizmette sürekliliğin sağlanması ve kalitenin artırılması, sağlık personelinin eğitimi ve eğitilmiş personelin eğitildiği alanda istihdamına önem verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Kamu yönetiminde gereksinimi duyulan nüfus kayıt sisteminin güvenilir ve çok amaçlı bilgi üretebilmesi amacıyla, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün yeniden yapılandırılmasına yönelik hazırlık çalışmalarına devam edilecektir.

Nüfus ve aile planlaması hizmetlerini yürüten kuruluşlar arasında eşgüdümün sağlanması, hizmette kalitenin artırılması, hizmet açığı olan yörelere ve konulara ağırlık verilerek hizmetin yönlendirilmesi ve gerekli denetimin yapılabilmesi amacıyla çalışmalara başlanacaktır.

Göç yolu ile gelenler, iltica edenler ve vatandaşlığa alınanların demografik, ekonomik ve sosyal niteliklerinin tespiti ve bu kesime götürülecek hizmetlerin koordinasyonu ile ilgili çalışmalar başlatılacaktır.

2. EĞİTİM

a) Mevcut Durum

2000-2001 öğretim yılında okullaşma oranları, okul öncesi eğitimde yüzde 10,1'e, ilköğretimde yüzde 100,7'ye, yüzde 22,2'si mesleki teknik eğitim ve yüzde 41,8'i genel lise eğitiminde olmak üzere orta öğretimde yüzde 64'e, yüksek öğretimde ise yüzde 17,8'i örgün öğretimde olmak üzere toplam yüzde 28'e ulaşmıştır.

Okul öncesi eğitimdeki öğretmen açığının giderilmesi amacıyla, Kız meslek lisesi çocuk gelişimi bölümü mezunlarına Anadolu Üniversitesinde ön lisans ve lisans tamamlama imkanı getirilmiş ve bu çerçevede 3.344 usta öğretici yetiştirilerek görevlendirilmiştir. Bu kapsamda 66.880 çocuğun daha okul öncesi eğitim hizmetinden yararlanması sağlanmıştır.

İlköğretim ve orta öğretimde öğretmen ihtiyacının karşılanması amacıyla 2001 yılında 30 bin öğretmen ataması yapılmıştır.

2000-2001 öğretim yılında toplam 25.520 okuldan 602.643 öğrenci 77 ildeki 5.051 okula taşınmış ve böylece bu öğretim yılındaki ilköğretim öğrencilerinin yaklaşık yüzde 5'i taşınmalı eğitimden yararlanmıştır. Ayrıca, taşınmalı eğitim yönetmeliğinin bazı maddelerindeki değişikliklere ilişkin yönetmelik de yürürlüğe girmiştir.

Orta öğretimin meslekî ve teknik eğitim ağırlıklı olarak yeniden yapılandırılmasına ve yüksek öğretime geçişin düzenlenmesine ilişkin olarak 2547 sayılı yüksek öğrenim yasası, 3308 sayılı çıraklık ve mesleki eğitim yasası, 4306 sayılı 8 yıllık eğitim yasası ve 3797 sayılı MEB teşkilat yasasında değişiklik yapılmasını öngören 4702 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile;

Meslekî ve teknik orta öğretim ve yüksek öğretim programlarının bütünlüğü ve devamlılığı esasına dayalı olmak üzere, meslekî ve teknik orta öğretimi bitiren öğrencilere istedikleri takdirde bitirdikleri programın devamı niteliğinde veya en yakın programların uygulandığı meslek yüksek okullarına sınavsız olarak devam etmeleri,

Sınavsız olarak meslek yüksek okuluna devam ederek mezun olan öğrencilerin yüzde 10'undan az olmamak üzere ayrılacak kontenjanlara göre alanlarındaki lisans programlarına dikey geçiş yapmaları,

Mesleki ve teknik orta öğretim kurumları ile meslek yüksek okullarının yer aldığı mesleki ve teknik eğitim bölgelerinin oluşturulması,

TÜBİTAK tarafından tespit edilen uluslar arası bilimsel yarışmalarda ödül kazanan öğrencilere, ödül kazandıkları alanlarda ÖSYM ile TÜBİTAK'ça müştereken belirlenecek yüksek öğretim kurumlarından seçtikleri alanlara sınavsız girebilmeleri,

Kazanç amacına yönelik olmamak koşuluyla, bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın vakıfların meslek yüksek okulu kurabilmeleri,

Meslek lisesi mezunlarının bir yıl çalışma zorunluluğu olmadan ustalık sınavlarına girebilmeleri imkanları getirilmiştir.

Sekiz yıllık zorunlu ilköğretime katkı payını öngören 4306 sayılı yasanın yürürlük tarihi 2010 yılı sonuna kadar uzatılmıştır. Bu yasa ile tahsil edilecek katkı paylarının orta öğretim giderlerinde de kullanılması mümkün hale gelmiştir.

Orta öğretimde etkili bir yönlendirme sisteminin bulunmaması ve özellikle mesleki-teknik eğitim ve sanayi arasındaki işbirliğinin yeterince geliştirilememesi sebebiyle yüksek öğretim kurumları önündeki yığılmalar devam etmektedir.

Bilgisayar destekli eğitim kapsamında bilgisayar kullanımının yaygınlaştırılması yönünde çalışmalar devam etmiştir. 2000-2001 öğretim yılında bilgisayar bulunan okul sayısı 5.536'ya ulaşmıştır. Orta öğretim okullarında ise 235 adet bilgi teknolojisi sınıfı kurulmuştur.

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu temel eğitim çalışmaları kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan Temel Eğitim Projesine Dünya Bankasınca sağlanan 300 milyon dolarlık kredinin Eylül 2001 tarihi itibarıyla yaklaşık 136 milyon doları kullanılmıştır.

Kentsel, kırsal ve gecekondü bölgelerinde eğitim düzeyini artırarak yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunmak ve sekiz yıllık ilköğretim reformunu desteklemek amacıyla Avrupa Birliği Akdeniz Programı (MEDA) çerçevesinden sağlanacak 100 milyon euro tutarındaki hibe ile karşılanacak olan Temel Eğitimin Desteklenmesi Projesi 2001 Yılı Yatırım Programına dahil edilmiş ve proje ile ilgili çalışmalara başlanılmıştır.

Özel sektörün talepleri ve katılımı konusunda Türkiye'deki mesleki eğitim ve öğretimin etkinliği ve kalitesini artırarak, Türk girişimcileri arasında rekabeti artırmak ve onları AB ile ortak pazara hazırlamak amacıyla MEDA çerçevesinden sağlanacak 51 milyon euro tutarındaki hibe ile karşılanacak olan Türkiye'de Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi 2001 Yılı Yatırım Programına dahil edilmiş ve proje ile ilgili çalışmalara başlanılmıştır.

Dünya Bankasınca Sosyal Riskin Azaltılması Projesi kapsamında 2001-2002 öğretim yılında 1 milyon 50 bin öğrenciye eğitim giderlerinin karşılanması amacıyla 50'şer milyon liralık yardım yapılmaya başlanılmıştır.

2001 yılı sonu itibarıyla, okul öncesi eğitimde 11 bin öğrencilik 104 öğretim binası, ilköğretimde 520 bin öğrencilik 1.365 öğretim binası (18.934 derslik), genel orta

öğretimde 24 bin öğrencilik 31 adet öğretim binası, mesleki ve teknik orta öğretimde 20 bin öğrencilik 40 adet öğretim binası tamamlanmıştır.

Kaynak yetersizliği, mevcut kaynakların etkin kullanılamaması, özel kesim ile işbirliğinin yeterince kurulamaması ve üniversiteye giriş sisteminde yapılan düzenlemeler neticesinde mesleki ve teknik eğitimde istenilen hedeflere ulaşılamamıştır. Mesleki ve teknik eğitiminin orta öğretim içindeki payının yükseltilmesi hedeflenmiş olmasına rağmen, bu okullara olan öğrenci talebinde istenilen düzeyde yükselme kaydedilememiştir. İş piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelik ve türde mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

2000-2001 öğretim yılında yaygın eğitim ile kamu ve özel kesim eğitim merkezlerinde yaklaşık 3.174 bin kişiye genel, kültürel, mesleki, çıraklık ve hizmet içi eğitim imkanı sağlanmıştır. 2000-2001 öğretim yılında 109 ana meslek grubunda 200 bin aday çırak, çırak ve kalfa eğitim görmüştür.

Karayolu İyileştirilmesi ve Trafik Güvenliği Projesi kapsamında 2001 yıl sonu itibarıyla proje kapsamında bulunan okullarda yaklaşık 700 öğretmene hizmet içi eğitim verilmiştir. Proje kapsamında yaklaşık 20 trafik formatör öğretmenin bilgi, deneyim ve tecrübelerinin artırılması amacıyla, yurt dışı eğitim işlemleri devam etmektedir.

Yüksek öğretim sisteminde rekabetçi bir yapının geliştirilmesi; idari, mali ve bilimsel özerkliğin güçlendirilmesi, üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkilerinin artırılmasını sağlayabilecek düzenlemeler gerçekleştirilememiştir.

Üniversiteler katma bütçeli kuruluşlar olarak kuruldukları halde, finansman ihtiyacının tamamına yakın bir bölümü genel bütçeden karşılanmaktadır. Genel bütçe imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle üniversitelere tahsis edilen ödenekler ihtiyaçların oldukça gerisinde kalmaktadır. Genel ve katma bütçe üzerindeki yüklerini hafifletmek amacıyla; etkin bir harç-burs-kredi sistemiyle birlikte döner sermaye, öğrenci sosyal hizmetler bütçesi ve vakıf gelirleri yeterli düzeyde olan gelişmiş üniversitelerin idari ve mali özerkliğe kavuşturulması gereği bulunmaktadır.

1 Ekim 2001 tarihi itibarıyla üniversite sayısı, 24'ü vakıf üniversitesi olmak üzere 77'ye yükselmiştir. 2000-2001 döneminde fakülte, enstitü, yüksek okul ve meslek yüksek okulu sayısı 1.667'ye, öğretim elemanı sayısı ise 66.750'ye ulaşmıştır. Öğrenci sayılarındaki hızlı artış, öğretim elemanlarının ders yüklerini artırmakta ve bilimsel araştırmaya ayıracakları zamanlarını kısıtlamaktadır. Bu ise, bilimsel araştırmaların nicelik ve nitelik bakımından yetersiz kalmasına ve üniversite-sanayi işbirliğinin arzu edilen düzeye ulaşmamasına neden olmaktadır.

Başta öğretmen yetiştirme olmak üzere kritik ileri teknoloji ve özürü eğitim alanlarında öğretim elemanı açığı bulunmaktadır. Özellikle ilköğretim ve okul öncesi öğretmenliği gibi dallarda öğretim üyesi başına 500'e yakın öğrenci düşmektedir.

İstanbul'da halen 16'sı vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 23 adet üniversite bulunmaktadır. 2000-2001 öğretim yılında, üniversite öğrencilerinin yüzde 35,6'sı öğretim elemanlarının ise yüzde 40'ı İstanbul, Ankara ve İzmir illerindeki üniversitelerde yoğunlaşmaktadır. Vakıf üniversitelerinin öğretim elemanı ihtiyacını büyük ölçüde devlet üniversitelerinden karşılamaları, devlet üniversitelerinde halen yetersiz olan öğretim elemanı açığını daha da büyütmektedir.

Başlangıçta sadece üniversiteye öğrenci seçme sınavını yapan ÖSYM, halen memuriyet ve KPDS sınavları dahil neredeyse tüm sınavları yürüten bir kuruluş haline gelmiştir. Dolayısıyla, diğer kamu kurumları gibi yüksek öğretim kurumları da ÖSYM'nin müşterisi konumuna geçmiş bulunmaktadır. ÖSYM'nin üstlendiği sınavlarla ilgili görev ve sorumluluklarına bağlı olarak yeniden yapılandırılması gereği bulunmaktadır.

TABLO: VI.2- Eğitim Kademelerinde Öğrenci Sayıları ve Okullaşma Oranları

Eğitim Kademeleri	1998-1999		1999-2000		2000-2001	
	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (Yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Okullaşma Oranı (Yüzde)
Okul Öncesi Eğitim	261	10,2	252	9,8	259	10,1
İlköğretim	9 581	92,6	10 053	97,6	10 460	100,7
Ortaöğretim (1)	2 296	57,6	2 444	59,4	2 607	64,0
- Genel Lise	1 297	32,5	1 506	36,6	1 704	41,8
- Mes.ve Teknik Eğitim	999	25,1	925	22,8	903	22,2
Yükseköğretim (2)	1 452	27,4	1 492	27,8	1 500	28,0
- Örgün Öğretim	959	18,1	1 006	18,7	985	17,8
- Açık Öğretim	493	9,3	486	9,1	516	11,2
Yaygın Eğitim	2 408	-	2 990	-	3 174	-

(1) 1998-1999 öğretim yılında açık orta öğretimde 223 bin öğrenci bulunmakta olup, okullaşma oranı yüzde 5,6'dır. Örgün orta öğretimde okullaşma oranı yüzde 52,0'dır.

1999-2000 öğretim yılında açık ortaöğretimde 368 bin öğrenci bulunmakta olup, okullaşma oranı yüzde 8,9'dur. Örgün ortaöğretimde okullaşma oranı yüzde 50,5'tir.

2000-2001 öğretim yılında açık ortaöğretimde 428 bin öğrenci bulunmakta olup, okullaşma oranı yüzde 10,5'tir. Örgün ortaöğretimde okullaşma oranı yüzde 53,5'tir.

(2) 1999-2000 döneminde yüksek lisans öğrencileri dahildir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Milli eğitim, herkes için yaşam boyu öğrenme yaklaşımıyla bilgiye ulaşma yol ve yöntemlerini öğreten, etkin bir rehberlik hizmetini içeren, yatay ve dikey geçişlere imkan sağlayan, piyasa meslek standartlarına uygun, üretime dönük eğitime ağırlık veren, fırsat eşitliğini gözeterek, üniversiteye giriş sistemindeki aksaklıkları çözmeye yönelik bir sistem bütünlüğü içerisinde yeniden düzenlenecektir. Bu düzenlemede yetki devrini esas alan bir yapılanma yoluna gidilecektir.

2002 yılında 324 adet ilköğretim okulu (8.900 derslik), 80 adet genel lise inşaatlarının tamamlanarak hizmete alınacağı, bu suretle ilköğretimde 300 bin, genel lisede ise 58.800 öğrencilik ilave kapasite yaratılacağı tahmin edilmektedir. Mesleki ve teknik eğitimde, çeşitli branşlarda toplam 75 adet mesleki ve teknik lisenin hizmete alınarak 60 bin öğrencilik ilave kapasite yaratılması hedeflenmektedir.

MEB ve diğer ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla başlatılan Avrupa Birliği'nin eğitimle ilgili ortak mevzuatlarına uyum çalışmasına, Ulusal Programda belirlenen esaslar çerçevesinde devam edilecektir.

Özel eğitim içinde yer alan üstün zekalı ve özel yeteneğe sahip çocukların uygun bir ortamda yetiştirilmesi ve eğitim dışında kalan engelli çocukların genel ve mesleki eğitim imkanına kavuşturulması için alt yapı çalışmalarına hız verilecektir.

Bütçe dışı kaynaklar ile çeşitli kamu kuruluşları tarafından yaptırılan ilk ve orta öğretim kurumlarının yer seçimi, okul türü ve kapasitesi gibi konularda kamu kaynaklarının rasyonel kullanımının temin edilmesi amacıyla projenin hazırlanma safhasında MEB ve DPT'nin uygun görüşü alınacaktır.

Zorunlu eğitim dışında kalan eğitim kademelerinde, hizmetten yararlananların hizmetin finansmanına katılımları kaliteli bir hizmet sunumu için sağlanacaktır. Fırsat eşitliği açısından ödeme gücü olmayan öğrencilerin hizmetten yararlanabilmesini sağlamak üzere, özel kesimin de katkısıyla dar gelirli aile çocukları kredi ve burs sistemiyle desteklenecektir.

MEB bünyesinde bulunan yurtlarda yeni bir yapılanmaya gidilerek, bu yurtların ilgili genel müdürlüklerce ortak kullanımı sağlanacaktır.

Pilot okullarda uygulamaya konulan toplam kalite yönetimine ilişkin neticeler değerlendirilerek, uygulanabilirlik durumuna göre diğer okullara da yaygınlaştırılmaya devam edilecektir.

Eğitimin her kademesinde zekayı geliştiren, araştırmacılığı ve yaratıcılığı ön plana çıkaran bilimsel ve teknolojik faaliyet programları geliştirilerek teşvik edilecektir.

YÖK, yüksek öğretimin uzun vadeli planlamasını yapan, bu plan kapsamındaki uygulamaları değerlendirerek öneriler geliştiren ve yükseköğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlayan bir kurum olarak yeniden yapılandırılacaktır.

ÖSYM, üstlendiği sınavlarla ilgili görev ve sorumluluklarına bağlı olarak özerk bir kurum statüsüne kavuşturulacaktır.

Üniversiteler eğitim-öğretim, araştırma, bilgi üretme, üretilen bilginin uygulanması ve teknolojiye dönüşmesi ile üretilen bilgilerin yayılması işlevlerini yerine getirebilmek için gerekli idari ve mali özerkliğe ve bilimsel özgürlüğe kavuşturulacaktır.

Yüksek öğretim kurumlarının sanayi, araştırma, bilim ve teknoloji alanlarında faaliyet gösteren kesimlerle işbirliğinin tesisi amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Öğretim üyesi yetiştirme kaynağı olarak araştırma görevliliği cazip hale getirilecek, özellikle öğretmen yetiştirme, özürle eğitimi ve kritik ileri teknoloji alanları başta olmak üzere öğretim elemanı açığını giderecek idari, mali ve hukuki tedbirler alınacaktır.

Yeni üniversite ve bağlı birimlerin kurulmasına ilişkin hukuki düzenlemeler objektif ölçütlere bağlanacak, yurt sathında dengeli dağılımına önem verilecek, öğretim elemanı ihtiyacının yurt içi ve yurtdışındaki yerli ve yabancı öğretim elemanlarından karşılanması hedeflenecektir.

Yüksek öğretim kurumlarında finansman kaynakları geliştirilecek ve çeşitlendirilecek; etkin bir harç, burs ve kredi sistemi oluşturulacak; genel ve katma bütçe dışı mali kaynakları yeterli olan üniversitelere idari ve mali özerklik sağlanarak bütçe üzerindeki yükleri hafifletilecektir.

Yüksek öğretime giriş sistemi, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine uygun yükseköğretim programlarına yerleştirilmelerini sağlayacak bir yapıya kavuşturulacaktır.

Üniversitelerde akademik terfilerde, bilimsel liyakat sistemi esas alınacaktır. Kadrosuzluk, akademik terfiyi engelleyici bir faktör olmaktan çıkarılacaktır.

Hizmetler sektöründeki artış göz önünde bulundurularak mesleki ve teknik eğitim seviyesinde turizm, ekonomi, iletişim, dış ticaret, bankacılık ve finansman, işletme ve bilgisayar gibi alanlarda kalifiye ara kademe elemanı yetiştirmeye ağırlık verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Merkez teşkilatında hizmet esasına dayalı bir yapılanmaya gidilmesi, bakanlık taşra teşkilatlarına yetki ve sorumluluk devredilmesi amacıyla 3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat Kanununda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

MEB ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca verilen okul öncesi eğitim faaliyetlerinin bütüncül bir yaklaşımla yürütülebilmesi ve okulöncesi eğitimde birliğin sağlanması amacıyla Okul Öncesi Eğitim Kanun Tasarısı çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

Eğitimin her kademesinde özel öğretim kurumlarının yaygınlaştırılması ve daha iyi bir hizmet verilebilmesi, özel sektörün eğitime daha fazla yatırım yapması amacıyla 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nda ilgili kesimlere teşvik imkanları getirecek şekilde düzenlemeler yapılacaktır.

Zorunlu eğitim dışında kalan eğitim kademelerinde, hizmetten yararlananların hizmetin finansmanına katılımlarına ilişkin gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Öğretmen ve öğretim üyelerinin aldıkları hizmet içi eğitimlerinin özlük haklarına yansıtılabilmesi ve ihtiyaç duyulan alanlarda sözleşmeli öğretmen ve öğretim üyesi istihdam edilebilmesi için AB ülkelerinin ilgili mevzuatları ve uygulamaları gözden geçirilecek; öğretmen ve öğretim üyesi yetiştirme kaynağı olarak araştırma görevliliği cazip hale getirilerek öğretim elemanı açığını giderecek idari, mali ve hukuki tedbirler alınacak ve gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

555 sayılı Kanununa göre hizmet veren sağlık eğitim enstitülerinde eğitim süresinin dört yıla çıkarılması ve bu okullardan daha önce mezun olanlara lisans tamamlama yetkisinin verilmesi için gerekli yasal düzenleme çalışmaları başlatılacaktır.

YÖK, bürokratik ve merkeziyetçi yapıdan kurtarılarak uzun dönemli planlama ve koordinasyonu sağlamak üzere yeniden yapılandırılacaktır.

Yüksek öğretim sisteminde rekabetin geliştirilmesi, idari, mali ve bilimsel özerkliğin güçlendirilmesi, üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkilerinin artırılması ve öğretim elemanlarının yönetime katılımı yönünde değişiklikler yapılacaktır.

ÖSYM'nin, kamu ve özel kesime yönelik üstleneceği sınavlarla ilgili olarak Sınav ve Yerleştirme Merkezi adıyla özerk bir kurum haline getirilmesi amacıyla mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

Yeni üniversite ve bağlı birimlerin kurulmasını objektif ölçülere bağlayacak; yurt sathında dengeli dağılımını sağlayacak, öğretim elemanı ihtiyacının yurt dışındaki yerli ve yabancı öğretim elemanlarından karşılanmasını sağlayacak hukuki düzenlemeler sonuçlandırılacaktır.

Yüksek öğretim kurumlarında finansman kaynaklarını geliştirecek ve çeşitlendirecek etkin bir harç, burs ve kredi sistemi oluşturularak, genel ve katma bütçe dışı mali kaynakları yeterli olan üniversitelere idari ve mali özerklik sağlayacak hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

3. SAĞLIK

a) Mevcut Durum

2000 yılında binde 35,3 olan bebek ölüm hızının 2001 yılında binde 33,9'a düştüğü, doğuştan hayatta kalma ümidinin ise aynı dönemde 69,1 yıldan 69,4 yıla yükseldiği tahmin edilmektedir.

2001 yılında hastane sayısının 1.239'a, sağlık ocağı sayısının 5.739'a ulaşması beklenmekte, 797 kişiye bir hekim, 379 kişiye bir hasta yatağı düşeceği tahmin edilmektedir. 2000 yılı itibarıyla hasta yataklarının yüzde 38'i, hekimlerin ise yüzde 40'ı nüfusun yüzde 25,6'sının yaşadığı üç büyük ilde bulunmaktadır. Ülke genelinde yatak kullanım oranı yüzde 60'tır. Özellikle ilçe hastanelerinde yatak kullanım oranı yüzde 25'in altında kalırken, büyük illere hasta akını devam etmektedir. 2000 yılında 5.700 sağlık ocağından 665'inde hekim, 11.675 sağlık evinden 7.713'ünde ebe bulunmamaktadır. Özellikle büyük şehirlerde sağlık ocağı hizmet açığı devam etmektedir. Sağlık ocağı başına düşen ortalama nüfus ülke genelinde 11.461 iken, bu sayı İstanbul'da 48.076'ya, Ankara'da 21.738'e yükselmektedir.

Sağlık insan gücünün ve alt yapısının sayıca yetersiz olmasının yanısıra yurt düzeyine dengesiz dağılımı sorunu da devam etmektedir. Özellikle belli bölgelerde ve sağlık hizmet birimlerinde uzman hekim, hekim, hemşire, ebe ile yardımcı sağlık personeli açığı önemini korumakta, bu açığa rağmen yeterli kadro tahsisi de yapılamamaktadır. Bu durum ise; bazı hizmet birimlerinin açılmamasına, bazılarında hizmet aksaklıklarına neden olmakta, sağlık sisteminin bir bütün olarak verimliliğini düşürmekte, kaynak ve zaman kaybına yol açmaktadır. Sağlık personelinin yetersiz olduğu illerdeki sağlık hizmet birimlerinde personel istihdamı için özendirici tedbirlerin alınması, bu yerlere kadro tahsisi yapılması ve sağlık alt yapısı yetersiz olan illerin ihtiyaçlarının karşılanması önemini korumaktadır.

Sağlık hizmetlerinin maliyet etkili, kaliteli, yaygın, sürekli, toplumun beklentilerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak sunumu, sağlık hizmet basamakları arasında işbirliğinin ve sevk sisteminin geliştirilmesi, toplumun sağlık durumunun iyileştirilmesi ve sağlık sektöründe görevli kuruluşların yeniden örgütlenmesi amacıyla sistemin; finansman, yönetim, organizasyon, insan gücü ve mevzuat boyutları itibarıyla yeniden yapılandırılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

Sağlık Bakanlığı Taşra Teşkilatı Yatak ve Kadro Standartları Yönetmeliği, Özel Gıda Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Gıda Üretim ve Satış Yerleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 2001 yılında yürürlüğe konulmuştur.

2000 yılı sonu itibarıyla sağlık sigortası kapsamındaki nüfus oranının yüzde 85,9 olduğu tahmin edilmektedir. Herhangi bir sağlık sigortası kapsamında yer almayan ve ödeme gücü bulunmayan kişilere yeşil kart verilmek suretiyle yataklı tedavi hizmetinden yararlanma güvencesi sağlanmaya devam edilmiş ve bu kişilerin sayısı Temmuz 2001 itibarıyla 10,9 milyona ulaşmıştır.

Sağlık sektöründe yer alan kuruluşlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi, yatırım planlaması ile insan gücü ve donanım temininin bir bütünlük içinde ele alınması, sağlık yatırımlarının rasyonel kriterler çerçevesinde belirlenmesi ve mevcut fiziki kapasite kullanımının düşük olduğu yerlere yeni yatırım yapılmaması hususu önemini korumaktadır.

Koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik verilmesi ve bu hizmetlerin temel sağlık hizmetleriyle birlikte yaygın, sürekli ve etkili sunulması ihtiyacı devam etmektedir.

Hızlı kentleşmeyle birlikte artan kentli nüfusun birinci basamak sağlık hizmeti talebini karşılayacak etkin bir model geliştirilememiş ve aile hekimliği uygulamasına geçilememiştir.

Hizmet kademeleri arasında etkin bir hasta sevk sistemi kurulamamış, sigorta kapsamındaki kişilere hekim ve hastane seçme hakkı sağlanamamıştır.

Hastanelerin idari ve mali özerkliğe ve kendi gelirleri ile giderlerini karşılayan bir yapıya kavuşturulması ve çağdaş işletmecilik anlayışıyla yönetilmeleri ihtiyacı devam etmektedir.

Çevresel risk faktörlerinin azaltılması için sektörler arasında işbirliğinin geliştirilmesine ve çevre sağlığı hizmetlerinin güçlendirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir. Bu çerçevede, Sağlık Bakanlığı eşgüdümünde Ulusal Çevre Sağlığı Eylem Planı hazırlanmasına yönelik çalışmalar sürmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün öngördüğü sağlıkta 21. yüzyıl hedefleri ile ilgili olarak Sağlık Bakanlığı tarafından başlatılan çalışmalara devam edilmektedir.

Trafik kazaları sonucu ortaya çıkan sağlık ve ekonomik kayıpların önlenmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Ülke genelinde bütün illerde acil yardım ve kurtarma merkezi kurulmuştur. Ancak, bu hizmetlerin etkinleştirilmesi, halkın bu konuda bilinçlendirilmesi ve diğer sorumlu hizmet kuruluşlarıyla eşgüdüm sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

Araştırma ve eğitim hastanelerinde yarı zamanlı çalışma uygulaması, insan gücü ve alt yapı imkanlarından yeterince yararlanılamamasına ve tıp eğitiminin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

2000 Yılında 0-11 yaş grubunda aşılama oranları sırasıyla BCG yüzde 77, DBT/OPV-1 yüzde 87, DBT/OPV-2 yüzde 84, DBT/OPV-3 yüzde 80, kızamık yüzde 81 ve TT-2+ yüzde 36 olarak gerçekleşmiştir. Polio Eradikasyon Programının uygulanması sonucunda polio eradike edilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde aşılama oranlarının yükseltilmesi ve aşılama programlarının hızlandırılması ve ülke genelinde aşılama oranının yüzde 90'a çıkarılması hedefine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Ülkemizde aşı ile korunulabilir hastalıkların mevcut durumunun daha iyi saptanabilmesi için tüm illerde veri toplama kapasitesinin ve kalitesinin artırılması gerekmektedir.

Cinsel yolla bulaşan hastalıkların çoğunlukla asemptomatik seyretmesi, kişinin tıbbi yardım talep etmemesi, hastaların kimliklerini gizlemesi, ilgisizlik, yetersiz bilinç düzeyi, hekimlerce hastalık bildirimlerinin ihmal edilmesi gibi sebeplerden dolayı cinsel yolla bulaşan hastalıkların gerçek boyutları bilinmemektedir. Cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı mücadele programlarının güçlendirilmesi ve etkinleştirilmesi ihtiyacı önemini ve önceliğini korumaktadır.

Tüberküloz hastalığıyla mücadele programı güçlendirilmiş, veremli kişinin yaşadığı ve bulunduğu yerde gözlem altında tedavi edilmesi programının uygulamasına devam edilmiştir. Sıtma hastalığının eradikasyonu için finansman, taşıt, makine-teçhizat ve insan gücü ihtiyacının öncelikle karşılanması gerekmektedir.

Bakteri aşı üretim tesislerinin modernizasyonu çalışmalarına devam edilmiş, viral aşı üretimi çalışmalarına ise başlanamamıştır.

II. Sağlık Projesi kapsamında; Akılcı İlaç Kullanımı ve Birinci Basamakta Standart Tanı ve Tedavi Kriterleri Geliştirilmesi çalışmaları tamamlanmış, ulusal ilaç rehberi geliştirilmesi ve hizmet içi eğitim çalışmalarına devam edilmiştir. Ulusal Sağlık Hesapları ve Ulusal Hastalık Yükü araştırmalarına başlama aşamasına gelinmiştir.

Kanser erken teşhis merkezi sayısı, 2000 yılı sonu itibarıyla 24'e ulaşmış, Kanser Kayıt ve İnsidans Projesi ile Ulusal Kanser Kontrol Programı uygulamasına devam edilmiştir. Ayrıca, Ulusal Kanser Enstitüsü kurulması çalışmaları başlatılmıştır.

Ana ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi, ishal, zatürre, fenilketonüri, iyot yetersizliği ve flor konularındaki projelerin uygulanmasına devam edilmiştir. Ancak, gebe, anne, bebek ve çocukların takibi ve üreme sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Gıda kaynaklı ve yetersiz ve dengesiz beslenmeye bağlı sağlık sorunları önemini korumaktadır. Ulusal gıda ve beslenme stratejisi ile ilgili çalışma tamamlanmıştır.

Ülkemizde kronik böbrek hastalarına yönelik hizmetlerde önemli gelişmeler sağlanmış, 2000 yılında hemodializ merkezi sayısı 348'e yükselmiştir.

Tedavi hizmetleri sunan kuruluşların modernizasyonuna devam edilmiş, hastanelerde hizmet kalitesini artırmak ve mevcut kaynaklardan azami ölçüde yararlanmak amacıyla Sağlık Bakanlığına bağlı 72 hastanede vardiya uygulaması ile bazı devlet ve SSK hastanelerinde randevulu muayene uygulamasının yaygınlaştırılmasına devam edilmiştir. Bu uygulamanın yurt genelinde kamuya ait tüm hastanelere yaygınlaştırılması ve vardiyalı çalıştırılan personelin özlük, istihdam, çalışma ve ücret şartlarında iyileşmeler sağlanmasına yönelik düzenlemelerin yapılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

TABLO: VI.3- Bazı Sağlık Göstergeleri

	2000	2001 (1)
Yatak Sayısı	172 449	174 719
Yatak Başına Düşen Nüfus	379	379
Yatak Kullanım Oranı (Yüzde)	60,5	61
Sağlık Ocağı Sayısı	5 700	5 739
Hekim Sayısı	80 900	83 170
Bir Hekime Düşen Nüfus	807	797
Diş hekimisi Sayısı	14 200	14 681
Bir Diş hekimine Düşen Nüfus	4 598	4 514
Hemşire Sayısı	71 000	76 930
Bir Hemşireye Düşen Nüfus	919	861
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi (Yıl)	69,1	69,4
Bebek Ölüm Hızı (Binde)	35,3	33,9

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, DPT.
(1) Tahmin.

Yeni tıp fakülteleri kurulması yerine mevcut tıp fakültelerinin eğitim, araştırma, insan gücü ve alt yapı bakımından güçlendirilerek yeni kayıt edilecek tıp öğrencisi sayısının ve tıpta uzmanlık kontenjanlarında azalmanın önlenmesine, tıp ve sağlık eğitimi

müfredatında kalite ve standart birliğinin sağlanmasına ve etkili bir insan gücü planlamasına olan ihtiyaç devam etmektedir.

Deprem bölgesi illerinin sağlık alt yapısı ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla uluslar arası kuruluşlardan finansman sağlanması çalışmalarına devam edilmiştir.

TABLO: VI.4- Kuruluşlara Göre Hastane ve Yatak Sayıları

	2000		2001 (1)	
	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı
Sağlık Bakanlığı	744	86 117	755	86 787
Milli Savunma Bakanlığı	42	15 900	42	15 900
SSK Genel Müdürlüğü	118	27 900	120	28 350
K.İ.T.	8	1 607	8	1 607
Diğer Bakanlıklar	2	680	2	680
Tıp Fakülteleri	42	24 647	42	25 497
Belediyeler	9	1 341	9	1 341
Yabancılar	4	338	4	338
Azınlıklar	5	934	5	934
Dernekler	18	1 318	18	1 318
Özel	234	11 667	240	11 967
TOPLAM	1 226	172 449	1 239	174 719

Kaynak:Sağlık Bakanlığı, DPT.

(1) Tahmin.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Bireylerin fiziksel, zihinsel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik halinde olmalarının sağlanması, yaşam kalitesinin ve süresinin yükseltilerek sağlıklı bir topluma ulaşılması esastır.

Sağlık politikaları, Dünya Sağlık Örgütünün herkes için sağlık politikasına uyumlu ve ülkemiz ihtiyaçlarına uygun biçimde oluşturulacaktır.

Sağlık sisteminin insan gücü, fiziki alt yapı, organizasyon, finansman ve teknoloji düzeyi bakımından yeterli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır.

Sağlık hizmetleri; halkın ihtiyaç ve beklentilerine uygun, kaliteli, ulaşılabilir, verimli, bölgeler ve sosyo-ekonomik gruplar arası sağlık düzeyi farklılıklarını azaltıcı ve hasta haklarına saygılı bir şekilde sunulacaktır.

Toplumun sağlık durumunun korunması ve iyileştirilmesi amacıyla sektörler arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanacaktır.

Ulusal gıda ve beslenme eylem planı ile Türkiye beslenme ve sağlık araştırmaları yapılacaktır.

Sağlık hizmet sunumu ve finansmanı birbirinden ayrılacak, herkese sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetinden yararlanma hakkı sağlanacaktır. Yeşil kart uygulamasından doğan aksaklıklar giderilecektir.

Koruyucu sağlık hizmetleri sunumu, birinci basamak sağlık hizmet birimleriyle entegre edilerek etkinleştirilecektir.

Birinci ve ikinci basamak sağlık hizmet birimleriyle entegre edilmiş evde hasta bakımına yönelik bir hizmet modeli geliştirilecektir.

Birinci basamak sağlık hizmet birimleri insan gücü, fiziki alt yapı, makine-teçhizat ve donanım bakımından güçlendirilecektir.

Ana, çocuk, üreme, gençlik, ağız ve diş, çevre, sporcu, yaşlı sağlığı ve gıda ve beslenme, trafik, ev ve iş kazaları ve afetlerle ilgili sağlık konularında, halk sağlığı hizmetleri ile halkın sağlık eğitimine yönelik çalışmalara ağırlık verilecek, ilköğretim okullarından başlamak üzere her seviyede sağlık eğitimi programları geliştirilecektir.

Hastanelere olan aşırı talebin önlenmesi amacıyla, sağlık hizmet basamakları arasında etkin işleyen bir hasta sevk sistemi geliştirilecek ve aile hekimliği uygulamasına geçiş için çalışmalar başlatılacaktır.

Hastaneler idari ve mali yönden özerkliğe kavuşturulacak, çağdaş yönetim ve işletmecilik anlayışıyla yönetilecek, kendi gelirleriyle giderlerini karşılayan işletmeler haline getirilecektir.

Kentsel alanda birinci basamak sağlık hizmet sunumu kapasitesi geliştirilecek, semt polikliniği uygulaması yeniden düzenlenecek ve özel sağlık kuruluşlarının imkanlarından yararlanılacaktır. Kırsal kesimde hizmet veren sağlık ocakları yeniden yapılandırılarak, alt yapı ve insan gücü imkanları geliştirilecek ve mobil sağlık hizmeti uygulaması etkinleştirilecektir.

Acil sağlık hizmetlerinin ülke düzeyinde yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi sağlanacaktır.

Kamu kesimine ait sağlık birimlerinin iş yükü, hizmetin kademesi ve özelliği ile uluslar arası norm ve standartlar dikkate alınarak, insan gücü, teknoloji ve yönetim kapasiteleri geliştirilecek; alt yapı ve insan gücü imkanlarından azami ölçüde yararlanılacak, vardiya uygulaması yaygınlaştırılacak ve personelin tam gün çalışması özendirilecektir.

Ülkemizin sağlık ihtiyaçları, AB insan gücü normları, sağlık sisteminin yapılanması ve eğitim ve sağlık kurumlarının alt yapı imkanları dikkate alınarak tıp fakültelerinin öğrenci ve tıpta uzmanlık kontenjanları ve tıpta uzmanlık dalları yeniden belirlenecek, ihtiyaçlara paralel olarak kontenjanlarda artış sağlanacaktır. Ayrıca, tıp eğitimi müfredatında standart birliği sağlanacaktır.

Sağlık sisteminin etkinliğini artırmak amacıyla bilişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanma yoluna gidilecek, mevcut alt yapılar güçlendirilecek, etkili işleyen sağlık bilgi sistemi kurulacaktır.

Sağlık kuruluşlarında kanıta dayalı tanı ve tedavi usulleri ve akılcı ilaç kullanımı uygulamaları yaygınlaştırılacaktır. Sağlık hizmetleri alanında sağlık standartlarının oluşturulmasına öncelik verilecektir.

Alternatif tıp tedavi usullerinin geliştirilmesi amacıyla çalışma başlatılacak; bu kapsamda öncelikle ilaç ve standart ekstraların üretimi ve sunumu hususunda mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

Sağlık sektöründe faaliyet gösteren ve kar amacı gütmeyen kuruluşların birey ve toplum sağlığını koruma ve geliştirme çalışmaları desteklenecek, özel sektör sağlık yatırımları yapmaları hususunda özendirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sağlık Bakanlığının görev ve teşkilat yapısı yeniden düzenlenecektir.

Koruyucu sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi amacıyla mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

Birinci basamak sağlık hizmet birimleriyle entegre aile hekimliği uygulaması için gerekli düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Hastanelerin rekabet edebilir ve özerk işletmeler haline dönüştürülmesi amacıyla gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

Kamu kesimine ait sağlık tesislerinde sağlık personelinin tam gün çalışmasını özendirici düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezinin aşı, ilaç, gıda ve çevreye dönük laboratuvar ve kontrol hizmetlerinde, ulusal referans kurumu haline getirilmesi ile ilgili mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

Sağlık personeli, sağlık meslekleri ve uygulamaları ile ilgili mevzuat güncelleştirilecek, personelin özlük haklarının iyileştirilmesi için mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

Sağlık hizmet sunumu ile finansmanının ayrılmasına ilişkin düzenlemeler yapılacaktır.

1262 sayılı İspençiyari ve Tıbbi Mustahzarlar Kanununun güncelleştirilmesi ile ilgili düzenlemeler tamamlanacaktır.

4. İNSAN GÜCÜ

a) Mevcut Durum

Nüfusun ve işgücünün eğitim düzeyinde gelişmeler görülmekle birlikte, örgün ve yaygın eğitim sisteminin nitelik ve nicelik olarak daha hızlı geliştirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir.

Yüksek öğretimde ve mesleki teknik eğitimde bazı alanlarda ekonominin ve toplumun ihtiyaçlarına göre arz yetersizliği görülürken, bazı alanlarda da ihtiyacın üzerinde kapasite bulunmaktadır.

Ekonomide meydana gelen daralma dolayısıyla bir çok mesleklerdeki eğitimli işgücünün işsiz kalması söz konusu olmuştur. Ancak uzun dönemli gelişme hedefleri dikkate alındığında yüksek nitelikli insan gücü yetiştirilmesine yönelik çalışmaların aralıksız sürdürülmesi gerekmektedir.

Öğretmen ihtiyacının giderilmesi amacıyla eğitim fakültelerinin kapasitesinde gelişmeler sağlanmıştır. Bununla birlikte, branşlar, kademeler ve bölgeler itibarıyla

öğretmen dağılımında dengesizlikler görülmektedir. Eğitim fakültelerinin öğretmen yanında çeşitli dallarda eğitim uzmanı yetiştirilmesi ihtiyacı öne çıkmaktadır.

Yüksek öğretimde toplam öğretim elemanı sayısı 1999-2000'de 64.200'den 2000-2001'de 67.900'e yükselmiştir. Öğretim elemanlarının sayı ve nitelik yönünden geliştirilmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Mesleki ve teknik eğitimin iş hayatının ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacak şekilde geliştirilmesi, yaygın eğitime öncelik verilmesi gerekliliği devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Örgün ve yaygın eğitim ile işgücü piyasası arasındaki ilişkiler geliştirilerek uygulamalı eğitimde işyerlerinin ağırlığı artırılacaktır.

Eğitim, sağlık, bilim-araştırma, bilgi teknolojisi alanlarında eleman yetiştirilmesine öncelik verilecektir.

Kişilerin sahip oldukları mesleki yeterliliklerin güvenilir bir şekilde belirlenip değerlendirilmesi amacıyla meslek standartları sınav ve belgelendirme sistemi oluşturulacaktır.

5. GENÇLİK, BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR

A. GENÇLİK

a) Mevcut Durum

Genç nüfus grubunu oluşturan 19-24 yaş grubu nüfusun 2001 yılında 7.848 bin, ülke nüfusu içerisindeki payının ise yüzde 11,8 olması beklenmektedir. Bu nüfus grubunun yüzde 48,5'ini genç kadın nüfusu, yüzde 51,5'ini ise genç erkek nüfus grubu oluşturmaktadır.

1999-2000 öğretim yılında, YURT-KUR yurtlarında barınmak için müracaat eden öğrenci sayısı 138.398 iken; 2000-2001 öğretim yılında 186.199 öğrenci barınmak için müracaat etmiş ve bu talebin yüzde 35'i karşılanabilmiştir. Bu öğretim yılında üniversiteler tarafından işletilen yurtlarda ise toplam 34.990 öğrenciye barınma hizmeti verilmiştir. Ayrıca, bu öğretim yılında Türk Cumhuriyetleri ve diğer Türk Topluluklarından eğitim ve öğretim görmek üzere ülkemize gelen öğrencilerden 5.075'ine ücretsiz barınma hizmeti verilmiş ve bu öğrencilerin öğrenimlerini sağlıklı ve güvenli bir ortamda sürdürebilmeleri sağlanmıştır.

2000-2001 öğretim yılında 282.283 öğrenci öğrenim kredisi için başvurmuş, 150.471 öğrenciye kredi tahsis yapılmış, 116.610 öğrenciye kredi ödenmiştir. 1999-2000 öğretim yılında toplam 343.766 öğrenciye öğrenim kredisi ödenmişken, bu öğretim yılında toplam 390.279 öğrenciye öğrenim kredisi ödenmiştir. 2001-2002 öğretim yılında lisans öğrencilerine 30 Milyon TL/ay, yüksek lisans öğrencilerine 60 Milyon TL/ay ve doktora öğrencilerine 90 Milyon TL/ay öğrenim kredisi ödenecektir.

2000-2001 öğretim yılında 259.142 öğrenci katkı kredisi almak için müracaat etmiş, 161.670 öğrenciye kredi tahsis yapılmış ve 118.407 öğrenciye kredi ödenmiştir. 1999-2000 öğretim yılında toplam 314.430 öğrenci için katkı kredisi ödenmişken; 2000-2001 öğretim yılında toplam 359.669 öğrenci adına üniversitelere katkı kredisi ödenmiştir.

DİE'nin, 2001 yılı ilk altı aylık verilerine göre, ülkemizde 20.164 bin olan toplam sivil istihdamın yüzde 20,9'unu 15-24 yaş grubu gençler ve gençlerin de yüzde 66,2'sini erkek, yüzde 33,8'ini ise kadın nüfus oluşturmaktadır.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞ-KUR) Ocak-Temmuz 2001 verilerine göre iş bulmak için 2001 yılında Kuruma müracaat eden 200.215 kişinin 68.660'ı (yüzde 34,2) 15-24 yaş grubundan oluşmaktadır. Aynı dönemde işe yerleştirilen toplam 158.108 kişinin 16.394'ü (yüzde 10,3) gençlerden oluşmuştur. Bu dönemde iş bulmak için müracaat eden gençlerin yüzde 23,8'i bir işe yerleştirilebilmiştir.

Dünyada ve özellikle bölgemizde önemli toplumsal sorunlardan biri haline gelmiş olan ve kalkınmış ülkelerde çok ciddi boyutlara ulaşan madde bağımlılığı, ülkemizde de giderek ciddi bir sorun haline gelmiştir. Özellikle büyük şehirlerde ortaya çıkan bu sorun, sadece gençleri değil, toplumumuzun her kesimini tehdit eder boyutlara ulaşmıştır.

Gençlerin serbest zamanlarının değerlendirilmesi, birbirleriyle tanışma ve kaynaşmaları ve dinlenmelerini sağlamak amacıyla, 2001 yılında Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne 85'i illerde, 26'sı ilçelerde olmak üzere toplam 111 Gençlik Merkezi açılmıştır. Bu merkezlere üye genç sayısı 52.000 olup, merkezler aracılığı ile 22.000 genç gençlik faaliyetlerine katılmıştır. Yaz aylarında gençlere tatil imkanı sunabilmek amacıyla 2001 yılında 1 merkezde açılan gençlik kamplarında ise 12-24 yaş grubunda yer alan 1.430 gence hizmet götürülmüştür. Ayrıca, 2001 yılında 44 ilde açılan Toplumsal Kalkınmada Gençlik - Ulusal Gençlik Kamplarına 1.200'ü 33 farklı ülkeden katılan yabancılar olmak üzere toplam 15.200 genç katılmıştır. Bu merkez ve kamplarda ve genel olarak gençlere yönelik ulusal ve uluslar arası sosyal ve kültürel faaliyetlere devam edilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Sorumluluk duygusu gelişmiş, yeni fikirlere açık, kültürel değerlerimizi benimsemiş, ülkenin hedef ve imkanlarını bilen, araştırmacı, eleştirel yaklaşım ve demokratik tavırlar gösterebilen ve kendi kişiliklerini geliştirirken topluma ve kalkınma sürecine katkıda bulunan özgüvenli bir gençlik yetiştirilmesi temel amaçtır.

Gençlerin eğitim, sağlık, çalışma hayatı, sosyal güvenlik, istihdam ve serbest zaman değerlendirme konularındaki sorunlarının tespitine imkan verecek araştırma çalışmalarının yapılmasına ve bunlara uygun çözüm önerilerinin geliştirilmesine önem verilecektir.

Gençlik kesimine sunulacak hizmetlerin kalitesinin artırılması çalışmalarında fırsat eşitliği ilkesi gözetilecek, kişilik, düşünce ve beden yönünden sağlıklı gelişmelerini sağlayacak okul içi ve dışı düşünce, kültür, sanat ve spor gibi faaliyetler teşvik edilecektir.

Gençleri zararlı alışkanlıklardan koruyucu ve caydırıcı tedbirlerin alınması ile suça itilme ortamları yaratan unsurları yok edici çalışmalar için kuruluşlar arası işbirliği geliştirilerek bu konuda faaliyet planları hazırlama ve araştırma çalışmaları hızlandırılacak; özellikle madde bağımlılığı, AIDS ve benzeri hastalıklar konusunda gençleri ve çevrelerini bilgilendirme çalışmalarına devam edilecektir.

Mahalli idarelerin gençlere yönelik kültür, sanat, spor, folklor, okuma ve araştırma alışkanlığı kazandırıcı faaliyetleri düzenleyici ve teşvik edici programlar hazırlamaları, Gençlik Merkezlerinin yurt genelinde yaygınlaştırılması çalışmalarına katkı sağlamaları ve özel sektörün de bu alana yatırım yapmaları teşvik edilecek; bu merkezlerde uzman personel istihdam edilmesi sağlanacaktır.

Yurt dışında yaşayan Türk gençlerinin Devlete ve milli kültüre bağlılığını korumak ve geliştirmek, Türkiye Cumhuriyeti ile olan ilişkilerini kuvvetlendirmek, milli menfaatlerimize aykırı faaliyetlerden uzaklaştırmak amacıyla, yurt içindeki gençlerimizle kaynaştırıcı ve bütünleştirici çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlere önem verilecektir.

Gençlerin eğitim, sağlık, çalışma hayatı, sosyal güvenlik, istihdam, madde bağımlılığı ve diğer zararlı alışkanlıklardan korunması ve serbest zaman değerlendirme gibi konulardaki sorunlarının tespitine yönelik bir araştırma çalışması yapılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Gençlere yönelik hizmetlerin daha etkin yapılabilmesi için Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırılacaktır.

Uyuşturucu Kullanımı ile Mücadele, Takip ve Yönlendirme Alt ve Üst Kurulları, yetki, sorumluluk, çalışma usul ve esaslarının belirlendiği yasal alt yapıya kavuşturulacaktır.

B) BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR

a) Mevcut Durum

Belli spor dallarındaki ilgi yoğunluğunun olimpik sporların tümüne yöneltilmesi amacıyla değişik sporlara imkan veren tesis türlerinin bölgeler düzeyinde dengeli dağılımı, tesis sayılarının artırılması, spor alanlarındaki eğitim, sağlık, bilim ve teknolojik yeniliklerin takibi ve uygulanması konularındaki çalışmalara devam edilmiş, ancak genellikle kırsal kesimden kentlere yoğun bir şekilde göçün devam etmesi, kaynak yetersizliği gibi sebeplerle tesisleşmedeki açık kapatılamamıştır. Önceliklerin kullanılmasındaki yanlış tercihler tesis yapılmasında sorunlar ortaya çıkarmış, tesisleşmede yeterince araştırıcı, geliştirici ve yönlendirici sistem de kurulamamıştır.

Spor planlamasında mahalli idareler yörenin ilgi ve isteğine göre hareket etmekte, mahallin spor yapısı, özellikleri ile etüd ve araştırmaya dikkat etmeden nicelik ve nitelik yönünden verimsiz, maliyet açısından ekonomik olmayan spor tesislerinin yapımı ortaya çıkmakta, bunun yanında işletmecilik sorunu da gündeme gelmektedir. Mahalli idarelerce ve ilgili bakanlıkça şehir imar planları hazırlanırken spor tesisleri için uygun nitelikli alanların ayrılmaması ve sporla ilgili kuruluşla koordinasyon sağlanamaması sorun olarak devam etmektedir.

Spor tesisi yapımı konusunda ilgili spor kuruluşu ile mahalli idarelerin ve üniversitelerin koordinasyonu ihtiyacı devam etmektedir.

Ülkemizde iller ve bölgeler itibarıyla sporcu potansiyeli, sporcu eğilimleri gibi konularda yeterli araştırmaların ve sağlıklı verilerin bulunmaması sorunu önemini korumaktadır.

Sporcu sağlığı konusundaki yasal boşlukların giderilmesi ve etkin bir denetimin sağlanması konularında mevzuat düzenlemelerine ihtiyaç bulunmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Bedenen ve ruhen sağlıklı bir toplum yetiştirilmesinin temel unsuru olan sporun, toplumumuzun tüm kesimlerine düzenli spor yapma alışkanlığı kazandırmak suretiyle yaygınlaştırılması, sporun ve spor alt yapısının bütün dallar itibarıyla ülke genelinde dengeli dağılımı, sporcu ve spor elemanlarının eğitim ve istihdam sorunlarının giderilmesi, tesis sayılarının artırılması ve rasyonel kullanılması esastır.

Spor tesisleri ve faaliyetlerinin, spor elemanlarının hizmetiçi eğitimlerinin; mali ve idari açıdan tam bağımsız spor kulüpleri, federasyonlar ile özel teşebbüs ve mahalli idareler tarafından yapılması veya işletilmesini sağlayacak; kamunun ise denetim, yönlendirme, teşvik etme ve bu alandaki bilim ve teknolojiye yenilikleri takip etme görevini üstlenecek şekilde bir sistem geliştirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Spor teşkilatının yeniden yapılandırılması, spor federasyonlarının özerkleşmesi ve spor kulüplerinin mali ve idari açıdan tam bağımsız dinamik bir yapıya kavuşturulması amacıyla yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Eğitim-öğretim kurumlarının spor teşkilatı ile ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve mahalli birimlere yetki ve sorumluluk verilmesi konuları ile sporcu sağlığı konusundaki eksiklikleri giderici ve etkinliği sağlayıcı düzenlemeler yapılacaktır.

Kendi spor tesisini yapmak isteyen spor kulüpleri ve özel teşebbüs özendirici düzenlemeler yapılacaktır.

6. KADIN, AİLE ve ÇOCUK

A. KADIN

a) Mevcut Durum

2000 yılı itibarıyla kadınlarda okur-yazarlık oranı yüzde 78,4'dür. Kentlerde yaşayan kadınların okur-yazarlık oranı yüzde 85,2 iken kırsal kesimde yaşayan kadınların okur-yazarlık oranı yüzde 67,6 'dır.

2001 yılı ikinci üç aylık dönemde kadınların işgücüne katılma oranı yüzde 27,3 'dür. Bu oran kentlerde yüzde 17,1, kırsal kesimde ise yüzde 44,4 olarak gerçekleşmiştir.

Kadınların her alandaki durumunu iyileştirmeye yönelik projelerin desteklenmesi, kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve toplumsal bilinç oluşturulması amacıyla BM Nüfus Fonu Üçüncü Ülke Programı Savunuculuk Alt Programı Projesi yürütülmektedir.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün kurulmasına ilişkin yasa tasarısı TBMM Genel Kurulu'na sevk edilmiştir.

Eğitim seviyesi yetersiz olan ve işgücü piyasasının gerektirdiği niteliklere sahip olmayan kadınlar için meslek ve aile yaşamını uyumlaştıracak yeterli destek programlarının geliştirilememiş olması, kadınların işgücü piyasasında etkin bir şekilde yer almasını engellemektedir.

Günümüz ekonomik ve sosyal koşullarına uygun olarak kadınların toplumsal, ekonomik, siyasal haklarını erkekler ile eşit olarak kullanmalarının sağlanması amacıyla yapılan çalışmalar sürdürülmekte olup, bu çerçevede hazırlanan Türk Medeni Kanununda değişiklik öngören tasarı TBMM gündemindedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Kadınların ve kız çocukların eğitim, sağlık, sosyal hizmetlere tam ve eşit olarak erişimlerini sağlayacak tedbirler alınacaktır.

Kadınların toplumsal konumlarının güçlendirilmesi, etkinlik alanlarının genişletilmesi, eşit fırsat ve olanaklardan yararlanmalarının sağlanması için eğitim seviyesi yükseltilecek, kalkınma sürecine, iş hayatına ve karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımları sağlanacaktır.

Kadınların işgücüne ve istihdama daha etkin ve aktif olarak katılımlarını arttırmak amacıyla, nitelikli iş alanlarına ve mesleklere yönlendirilmeleri için gerekli önlemler alınacaktır.

Çalışan kadının aile ve iş yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde çocuk bakım imkanları, ücretli ve ücretsiz doğum ve bakım izinlerinin düzenlenmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi için gerekli eğitim programları hazırlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Türk Ceza Kanunu'nda günün ekonomik ve sosyal koşullarına uygun düzenlemeler yapılacaktır.

BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) ait İhtiyari Protokole taraf olunması için gerekli yasal süreç başlatılacaktır.

B. AİLE

a) Mevcut Durum

Aileyi korumayı amaçlayan yayınların artırılması için gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

Güçlü bir sosyal güvenlik işlevine sahip olan aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi, toplumdaki hızlı değişme nedeni ile artmaktadır.

Aileye yönelik hizmet veren kuruluşların yeniden yapılandırılması; teşkilat, personel ve mevzuat açısından ihtiyaçlarının karşılanması ve kuruluşlar arasında eşgüdümün sağlanması önemini korumaktadır.

Aile Araştırma Kurumu Başkanlığının yeniden yapılanmasına ilişkin yasa tasarısı TBMM Genel Kuruluna sevk edilmiştir.

Uyuşturucu ile mücadele çalışmalarında Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı koordinasyon görevini yürütmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ülkemizde aile yapısı ve özellikleri ile ilgili araştırmaların gerçekleştirilerek Aile Bilgi Merkezi kurulması, bütün verilerin bu merkezde toplanması sağlanacaktır.

Aileye yönelik hizmet veren kuruluşların teşkilat, personel ve mevzuat açısından ihtiyaçlarının karşılanması konusunda gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Ailelerde eşlerin her ikisinin de çalışması durumunda çocukların bakımına ilişkin toplumsal hizmetlerin artırılarak geliştirilmesi sağlanacaktır.

Ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık ve eğitim hizmetleri ihtiyacının karşılanması ile aileye sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanması hususunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Ailelere sosyal, ekonomik ve hukuki konularda rehber olması amacı ile Aile Danışma Büroları kurulması ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Ailenin toplumsal ve ekonomik değişmeye uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirler alınacak, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı artırıcı politikalara ağırlık verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Aile ile ilgili kuruluşların mevzuat düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

İhtiyaç halindeki ailelere eğitim yardımı yapılması için gerekli yasal düzenleme çalışmaları yapılacaktır.

C. ÇOCUK

a) Mevcut Durum

Çocuk nüfus grubunu oluşturan 0-18 yaş grubu nüfusunun 2001 yılında 25.041 bin, ülke nüfusu içerisindeki payının ise yüzde 37,8 olması beklenmektedir. Bu nüfus grubunun yüzde 51,4'ünü erkek çocuk nüfus, yüzde 48,6'sını ise kız çocuk nüfus grubu oluşturmaktadır. Aynı dönemde 0-14 yaş grubu nüfusun 19.565 bin ve toplam nüfus içerisindeki payının ise yüzde 29,5 olacağı tahmin edilmektedir.

Çocuklara yönelik tüm uygulamaların, 1995 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi ilke ve standartları ile çocuklarla ilgili diğer uluslar arası yükümlülüklerle uyumlu hale getirilebilmesi için mevzuatın taranarak uyum yasalarının çıkarılması ihtiyacı devam etmektedir.

1997 yılında hazırlıklarına başlanılan çocuklara yönelik tüm verilerin toplandığı bir veri tabanı ve bilgi ağı oluşturulması çalışmalarının tamamlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Özellikle kırsal kesimdeki kız çocukları ile büyük şehirlerin varoşlarında yaşayan çocukların aile bütçesine katkı amaçlı çalıştırılmaları sebebiyle temel eğitime devam edememeleri, belirli özür gruplarındaki çocuklara yönelik yeterli düzeyde özel eğitim hizmetinin sunulmaması, temel eğitimden ayrılmak zorunda kalmış çocukların tekrar eğitim sürecine döndürülememesi ve bu çocuklara bir meslek kazandırılmaması, temel eğitim çağındaki çocukların önemli sorunları arasında yer almaktadır.

Okul öncesi dönem çocuklarının ilköğretime hazırlanmalarına yardımcı olmak amacıyla SHÇEK tarafından uygulanan Erken Çocukluk Gelişimi Destekleme Projesi çerçevesinde 1999 yılından bu yana verilen hizmetlerin geliştirilerek yaygınlaştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kimsesiz, aile ve yakın çevresinde yaşamaları riskli olan çocuklar yönünden aile dışında alternatif bakım modellerinin geliştirilip yaygınlaştırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Çocuk işçiliği, sokak çocukları, sokakta çalışan çocuklar ve suça itilmiş veya suça maruz kalmış çocuklar sorunu önemini korumaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde, çocukların korunması çalışmalarını yürütmek üzere oluşturulan Çocuk Polisi birimlerinin suç işleyen çocukları da kapsamına alacak ve Emniyet Müdürlüğü binalarından ayrı binalarda çocuk konusunda uzman personel istihdamına da imkan verecek şekilde yapılandırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Suç işlemiş, suça maruz kalmış, kimsesiz, terk edilmiş çocuklardan polise intikal etmiş olanlarla ilgili yasal işlemlerin yürütülmesi sürecinde sosyal hizmet uzmanlarının görevlendirilmesi uygulamasının yaygınlaştırılması ve jandarma teşkilatına intikal eden çocuklar için de bu uygulamanın yapılması gerekmektedir.

Suç işlemiş çocukların topluma yeniden kazandırılabilmesi, eğitimi ve rehabilitasyonunun sağlanması gerekmektedir. Bu hizmetlerin gerektiği şekilde yerine getirilebilmesi için tutuklu ve hükümlü çocukların yetişkin tutuklu ve hükümlülerle temasının kesilmesi ve yetişkinlerden ayrı mekanlarda barındırılmaları, çocuk mahkemelerinin sayısının artırılması ve bu mahkemelerin 2253 sayılı Kanunda öngörüldüğü şekliyle yeterli alt yapı ve kadro ile desteklenmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Sokakta yaşayan ve çalışan/çalıştırılan çocuklar sorunu giderek önem kazanmaktadır. Özellikle göç alan büyük şehirlerde ekonomik ve sosyal şartların zorlaması ile sokağa kayan çocukların sayısında her geçen gün artış yaşanmaktadır. SHÇEK tarafından sokakta yaşayan ve çalışan çocukların rehabilitasyonları ve topluma yeniden kazandırılmaları amacıyla 1997 yılından itibaren Çocuk ve Gençlik Merkezleri kurulmaya başlanmıştır. 2001 yılı itibarıyla bu merkezlerin sayısı 23, ulaşılan çocuk sayısı ise 9.500 olmuştur.

Çocukların çalışma şartlarını düzenleyen kapsamlı bir yasal düzenleme bulunmaması ve bunların çalışma yaşamında korunmalarının sağlanması bakımından İş Kanununda çalışan çocuklar lehine yasal düzenlemelerin kısa sürede gerçekleştirilmesi ve tüm çalışma yaşamını kapsayacak şekilde zorunlu temel eğitimi bitirme yaşı da dikkate alınarak asgari çalışma yaşı belirlenmesi önem arz etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Çocuklara yönelik tüm uygulamaların, Çocuk Hakları Sözleşmesi ilke ve standartları ile çocuklarla ilgili diğer uluslar arası yükümlülüklerle uyumlu hale getirilmesi esastır.

Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde ideal ve öncelikli ortamın aile olduğu ilkesinden hareketle, özürlü çocuklar ve korunmaya muhtaç çocukların ailesi yanında korunup yetişmesini sağlayacak aileye yönelik sosyal destek programlarına ağırlık verilecek; kimsesiz, aile ve yakın çevresinde yaşamaları riskli olan çocuklar yönünden aile dışında alternatif bakım modelleri geliştirilip yaygınlaştırılacaktır.

Çocuk sağlığı göstergelerinin iyileştirilmesi ve bu göstergelerdeki yerleşim yeri ve bölgelere özel farklılıkların giderilmesi amacıyla, Sağlık Bakanlığı tarafından uygulanan programlar sürdürülecek, bu programların izleme ve değerlendirmeleri düzenli olarak yapılacak ve başarılı programlar ülke geneline yaygınlaştırılacaktır.

Suça yönelen çocukların eğitimi, rehabilitasyonu ve topluma yeniden kazandırılmaları açısından çocuk mahkemelerinin sayısı artırılabilecek, bu mahkemeler 2253

sayılı Kanunda öngörülen şekilde yeterli alt yapı ve kadro ile desteklenecek, tutuklu ve hükümlü çocukların yetişkinlerden ayrı ortamlarda kalmalarını sağlayacak yeni Çocuk Tutukevi ve Çocuk İslahevleri açılacaktır.

Çocukların çalışmasını önlemek için eğitim imkanlarından yararlanmayı engelleyen nedenler ortadan kaldırılacak, çağ nüfusunun tamamının zorunlu temel eğitim sürecinde kalmaları sağlanacak ve mesleki eğitime talebi artırıcı bir eğitim sistemi oluşturulacaktır. Uzun dönemde ise çocuklar çalışma hayatından tamamen çıkarılacaktır.

Çocuğa götürülen hizmetlerin kalitesi artırılarak yaygınlaştırılacak, çocuğa hizmet götüren tüm kurum ve kuruluşlarda yeterli sayı ve nitelikte personel istihdamı ve bu kuruluşların koordinasyonu etkili bir şekilde sağlanacak ve çocuklara ilişkin her türlü verinin yer alacağı Çocuk Bilgi Ağı oluşturulacaktır.

Mahalli idarelerin çocuklara yönelik merkezler oluşturarak, çocukların kültür, sanat, spor, folklor, okuma ve araştırma alışkanlığı kazandırıcı faaliyetlere yönelmelerini sağlayıcı programlar hazırlamaları ve özel sektörün de bu alana yatırım yapmaları özendirilecek, bu merkezlerde uzman personel istihdamı sağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Çocuk Hakları Sözleşmesinin etkin bir şekilde uygulanması, izlenmesi ve koordinasyonunu sağlamak üzere oluşturulan kurulların etkin bir şekilde çalışması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Emniyet Genel Müdürlüğü ile SHÇEK arasında imzalanmış olan protokolün kapsamı genişletilecek ve benzer bir protokolün jandarma teşkilatına intikal eden çocuklar için de hazırlanması çalışmaları başlatılacaktır.

Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Çocuk Polisi, suç işleyen çocukları da kapsama alacak ve Emniyet Müdürlüğü binalarından ayrı binalarda, çocuk konusunda uzman personel istihdamına da imkan verecek şekilde yapılandırılacaktır.

Tutuklu çocukların tamamının, yetişkin tutuklu ve hükümlülerin bulunduğu kurumlardan ayrı kurumlarda bakımı, eğitimi ve rehabilitasyonu sağlanacaktır.

2828 sayılı Kanun gereğince haklarında korunma kararı alınmış 0-18 yaş grubu korunmaya muhtaç çocukların sağlıklı bir şekilde yetişmelerini sağlamak amacıyla kurulan koruma ve bakım kuruluşları tüm illere yaygınlaştırılması, koruyucu aile ve evlat edinme gibi hizmet modelleri ile daha çok sayıda çocuğa hizmet sunulması ve koruma altında iken evlenen kız çocuklarına ödenen evlenme yardımının erkek çocuklara da ödenebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

7. SERBEST ZAMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

a) Mevcut Durum

Serbest zamanları değerlendirme faaliyetleri, merkezi ve mahalli idareler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ve bireylerin kendileri tarafından yürütülmektedir. Kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliği, tesislerin tam kapasite ile kullanılmaması, uzman personel ve kaynak yetersizliği konularındaki sorunlar önemini korumaktadır.

Gençlerin serbest zamanlarında bilgiye ulaşması, beceri kazanmaları ve meslek edilmeleri gayesiyle eğitilmesi, sokak çocuklarının ve özürülülerin topluma kazandırılması konularındaki çalışmalar yeterli düzeye ulaşmamıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Zaman yönetimi ile birlikte düşünülmesi gereken serbest zamanların üretken, verimli ve katılımcı bir şekilde değerlendirilerek yaşamın bir parçası haline getirilmesi ve verimli kullanılması esastır.

Serbest zamanların değerlendirilmesinde kamu kesimine ait olan tesisler tam kapasite ile kullanılması temin edilerek, toplumun bütün kesimlerinin istifadesine sunulacaktır.

Çocukların erken yaşlarda sanat ve geleneksel el sanatları ile tanışmalarının sağlanması amacıyla gerekli araştırmalar yapılarak, Kültür Bakanlığının koordinatörlüğünde uygulamaya konulmak üzere projeler geliştirilecektir.

Büyük kentlerin civarında oluşan yerleşim yerlerinde serbest zamanların değerlendirme faaliyetlerinde kullanılmak üzere ortak mekanların oluşturulması için mahalli idarelerce gerekli tedbirler alınacaktır.

III. KÜLTÜR

a) Mevcut Durum

Dünya ülkeleri ile ikili ilişkilerimizde kültür değişim programlarının hazırlanması, bu çerçevede Türk Cumhuriyetlerine öncelik verilmesi ve kültürün her alanında çok sıkı bir işbirliğine gidilmesi önemini korumaktadır.

Düşünce, sanat ve kültür alanında yaratıcı etkinliklerin artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Diğer ülkelerdeki soydaşlarımızın Türk kültürünü ve Türkçeyi yaşatıp geliştirebilmesi için uluslar arası anlaşmaların sağladığı bütün haklardan yararlanılabilmesi amacıyla gerekli düzenlemelerin yapılması önem taşımaktadır.

Kütüphanelerin çağdaş gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan gereksinimleri karşılayacak bir yapılanmaya kavuşturulması önem taşımaktadır.

Türk kültürünün yaşatılması ve geliştirilmesi için kültür merkezlerinin mekansal organizasyon olanaklarının daha etkin kullanımını sağlayacak politikalar üretilmesi gereksinimi devam etmektedir.

Telif hakları alanında etkin bir hukuki yapı oluşturulması ve uluslar arası anlaşmalara uyum sağlanması amacıyla 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin 4630 sayılı Kanun ve bu Kanununun 43'üncü maddesi uyarınca hazırlanması öngörülen Fikir ve Sanat Eserlerinin Radyo ve Televizyon Yayınlarında Kullanımına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 2001 yılında yürürlüğe girmiştir. Buna paralel olarak 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda günün şartlarına uygun düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Ayrıca, fikri mülkiyet hakları alanında ihtisaslaşmış kurumsal yapının oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir.

Kütüphane hizmetlerinin daha verimli ve yurt çapında dengeli bir şekilde yaygınlaştırılması için yapılan çalışmalar sonucunda, 1999 yılında mevcut kütüphane sayısı 1.253'e ulaşmış, kütüphanelerdeki kitap sayısı ise 13 milyonu aşmıştır.

Yurt düzeyinde kültür faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve topluma daha nitelikli hizmet sunulması amacıyla gerçekleştirilen kültür merkezlerinin sayısı 2000 yılı itibarıyla 42'ye ulaşmıştır.

1999 yılında 172 müze ve ziyarete açık 525 ören yeri bulunmakta olup, müzelerdeki eser sayısı 2,6 milyondur. Ayrıca 90 adet özel müze bulunmaktadır. Müzelerin güvenliklerinin sağlanması ve çağdaş müzecilik anlayışına uygun eğitim ve kültür kurumları haline getirilmesi için, teknik ve idari yönden güçlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nün 12 yerleşik merkezde bulunan 34 sahnesinde faaliyetleri devam etmektedir. Yurt genelinde 5'i faal olmak üzere toplam 9 opera ve bale müdürlüğü bulunmaktadır. Bu alandaki çalışmalarda milli kültür birikimimizden daha çok yararlanılması amacıyla sergilenen yerli eser sayısında belirgin bir artış sağlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Türk kültürünün korunması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması temel ilkedir.

Türk kültürünün süreklilik içinde değişimi ve Türk kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılması esastır.

Türk toplumunun birliği, bütünlüğü ve varlığının gelecekte devamı açısından, Türk kültür öğelerinin toplumdaki paylaşım oranının artırılmasına öncelik verilecektir.

Türk kültürünün kendi varlığını sürdürmesi ve sahip olduğu doğal savunma mekanizmasını geliştirebilmesi için kurumlaşmaya ve kurumsal işlevlere azami önem verilecektir.

Türk kültürüyle ilgili olarak istihdam edilen insan gücünün eğitim düzeyinin, Türk kültürünün uluslar arası alanda rekabet ve katkı kapasitesinin artıracak şekilde geliştirilmesine özen gösterilecektir.

Dünyadaki gelişmeler ve Türkiye'deki hedefler doğrultusunda uygulanacak olan Türk kültür politikasının finansmanı için ulusal gelirden ayrılan payın artırılması olanakları araştırılacaktır.

Osmanlı arşivlerinin düzenlenmiş olarak günümüz literatürüne kazandırılması çalışmaları hızlandırılarak sürdürülecektir.

Türkçe'nin doğru ve güzel kullanımını sağlamaya yönelik tedbirler alınacak ve uluslar arası nitelikte bilim, sanat, ticaret, tele-iletişim dili olarak geliştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Türk kültürünün bütün öğelerinin tespiti, tasnifi ve Türkçe'nin bütün lehçeleriyle anlaşılabilir ve kullanılabilir olması için Türkiye'de ve Türkçe konuşulan ülke ve topluluklarda yapılacak araştırma ve eylem planlarına önem verilecektir.

Türkçe köken bilgisi (etimolojik) sözlük çalışmaları hız kazandırılarak devam ettirilecektir.

Türk ilim, kültür ve düşünce tarihinin ortaya çıkarılması amacıyla araştırma projeleri başlatılacaktır.

Türkiye Türkçe'si öğretimi ve Türk kültürünün tanıtımı amacıyla yurt dışında Türk kültür merkezleri açılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Korunması gerekli kültür varlıklarına ait bilgi, belge ve görüntülü dokümanı bir araya getirecek Türk Kültürü Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi kurulması için hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

Kültür Bakanlığı bünyesindeki Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü'nün yeniden teşkilatlanması ve kültür merkezlerinin işletme sorunlarının giderilmesi ile ilgili gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu günün şartlarına uygun hale getirilecektir.

3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda günün şartlarına uygun ve 4630 sayılı Kanuna paralel düzenlemeler yapılacaktır.

Yurt dışında bulunan tarihi Türk eserlerinin bakım onarım ve restorasyonu ile ilgili hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

Yurt içi ve yurt dışındaki vakıf eserlerinin bakım-onarım ve kullanımının sağlanabilmesi amacıyla hukuki, idari ve mali düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Medyada ve ticari alandaki yoğun yabancı kelime kullanımının önlenmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

IV. SOSYAL REFAHIN ARTIRILMASI

1. GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİ VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

a) Mevcut Durum

Türkiye'de 1990'larda daha belirgin hale gelen gelir eşitsizliği, özellikle 2001 yılında yaşanan ciddi ekonomik kriz nedeniyle ortaya çıkan refah kaybı ile birlikte tüm hane halkları üzerinde önemli ölçülerde olumsuz etkiler yaratmıştır. Ancak, bu etkilerin kesin derecesi ve yönü henüz bilinmediği için gelir dağılımının yapısı ile ilgili bir tahminde bulunmak son derece güçtür. Bununla birlikte, mutlak yoksulluk oranında gerçekleşmesi beklenen negatif büyüme hızına paralel olarak, bir önceki yıla göre bir artış olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'de, hane halkı büyüklüğü açısından üç ve daha fazla çocuklu aileler ve özellikle kadının hanehalkı reisi olduğu tek ebeveynli aileler yoksulluk açısından ciddi bir risk taşımaktadırlar. İktisadi faaliyet koluna göre yoksulluk en yaygın olarak tarım sektöründe görülmektedir. Tarım sektörünü, kayıtdışı istihdamın yaygın olduğu inşaat ve ulaştırma sektörleri izlemektedir. Meslekler bakımından yoksulluk ise, en fazla tarım ve

ormancılıkla uğraşanlar ile kendi hesabına çalışanlarda görülmektedir. Ekonomik krizin toplumda en fazla bu kesimler üzerinde etkili olacağı beklenmektedir.

Ekonomik kriz ve enflasyon karşısında, toplumun en alt kesimini oluşturan ve en savunmasız durumda bulunan yoksul kesimleri koruyan mekanizmalar yetersiz kalmıştır. Sosyal sigorta, sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemi kriz zamanlarında bu kesimlerin sıkıntılarını giderecek yapıdan uzak görünmektedir. Dar gelirli ve yoksul kesimlerin sıkıntılarını gidermek üzere faaliyet gösteren sosyal yardım ve hizmet kuruluşları arasındaki koordinasyon eksikliği, bu alandaki uygulamaların başarıya ulaşması yönündeki en büyük engel olarak gözükmektedir. Bu nedenle, yoksullukla mücadelede başarı sağlanabilmesi için, bu alanda birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasında etkin bir koordinasyonun sağlanması, görev alanlarının yeniden tanımlanması ve faaliyetlerinde ortak normların benimsenmesi acil bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Diğer taraftan, sosyal transfer harcamalarının artırılması, transfer türlerinin zenginleştirilmesi ve özellikle yoksul gruplara yönlendirilerek yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır.

2000 yılı itibarıyla GSYİH, bir önceki yıla göre yüzde 7,2 oranında büyüme kaydetmiştir. Aynı yıl içinde, işgücü ödemelerinin cari fiyatlarla GSYİH içindeki payı yüzde 28,7, kira, faiz ve kar gelirlerinin toplamından oluşan işletme artığının payı ise yüzde 51,3'tür. Bir önceki yıla göre işletme artığının payında önemli bir değişme görülmezken, işgücü ödemelerinin payında bir miktar azalma meydana gelmiştir. Bu azalmanın daha ziyade kamu kesimi işgücü ödemelerinde ortaya çıktığı gözlenmektedir. GSYİH'yı oluşturan kalemlerden işgücü ödemelerinin bir önceki yıla göre gelişme hızı yüzde 51,3, işletme artığına ilişkin gelişme hızı ise yüzde 61,1 olmuştur.

TABLO: VI.5- GSYİH İçindeki Faktör Ödemelerinin Payı

Faktör Ödemeleri	(Yüzde)			
	1997	1998	1999	2000
Üretim ve İthalat Vergileri (Net)	11,1	10,5	11,0	13,4
Sabit Sermaye Tüketimi	6,1	6,3	6,9	6,5
İşgücü Ödemeleri	25,8	25,5	30,7	28,7
Kamu	13,9	13,7	16,4	14,7
Özel	11,9	11,8	14,3	14,0
İşletme Artığı	57,1	57,7	51,4	51,3
Tarım Geliri	12,1	14,3	11,8	11,9
Diğer (Kar, Faiz, Kira) Gelirler	44,9	43,4	39,6	39,4
Gayri Safi Yurt içi Hasıla	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DİE.

İktisadi faaliyet kolları itibarıyla, toplam işgücü ödemeleri içinde Devlet Hizmetleri yüzde 34,1, İmalat Sanayi ise yüzde 20,4 ile en yüksek paya sahiptir.

İllerin cari fiyatlarla Türkiye GSYİH'sı içindeki payına göre yapılan sıralamada İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa, Adana, İçel, Antalya, Konya ve Manisa illeri ilk on sırada yer almışlardır. Bu illerin Türkiye GSYİH'sı içindeki toplam payı yüzde 57,7 olurken Şırnak, Bingöl, Gümüşhane, Bartın, Hakkari, Kilis, Iğdır, Tunceli, Ardahan ve Bayburt illerinin GSYİH içindeki toplam payı ise yüzde 1,1'dir.

Tarımda mevcut destekleme sisteminden vazgeçilmiş, küçük çiftçilerin daha çok desteklenmesini amaçlayan doğrudan gelir desteği sisteminin uygulanmasına başlanılmıştır.

Ekonomik krizden en fazla etkilenen yoksul kesimlere acil yardım yapılması, orta ve uzun dönemde ise, sosyal yardım ve hizmet kuruluşları arasındaki koordinasyonun güçlendirilerek hedef kitlelere daha etkili hizmet vermeyi sağlayacak bir sisteme geçilmesini öngören ve bunun yanında yoksul ailelere şartlı sosyal yardım ile gelir ve istihdam artırıcı mikro projelerin desteklenmesini içeren sosyal riskin azaltılması projesi uygulanmaya konulmuştur. Bu projeye Dünya Bankasından 500 milyon ABD doları kredi desteği sağlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Gelir dağılımının iyileştirilerek yoksulluğun azaltılması ve ekonomik refah artışından toplumun bütün kesimlerinin adil pay alması esastır.

Ekonomik büyümeyi esas alan, mutlak yoksulluğu giderecek, göreceli yoksulluğu azaltacak ve yoksul kesimleri ortalama refah seviyesine yaklaştıracak iktisadi ve sosyal politikaların uyum içinde uygulanması sağlanacaktır.

Transfer sistemi, yoksullar ve yoksullaşma riskiyle karşı karşıya bulunan gruplar lehine gelirin yeniden dağılımını sağlayacak bir yapıya kavuşturulacaktır.

Kırsal kesimde yaşayan nüfusun verimliliğini artıracak ve tarımsal üretim yelpazesini zenginleştirecek mesleki yönlendirme programlarına ve projelere ağırlık verilecektir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesine özel önem verilecek ve yeni girişimcilerin ortaya çıkması teşvik edilecektir.

Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak üzere, ekonomik yatırımlar yanında, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet yatırımlarına hız kazandırılacaktır.

Sosyal yardımların yoksul kesimlere daha etkin bir şekilde ulaştırılması sağlanacaktır.

Gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili araştırmaların daha sık aralıklarla ve düzenli olarak yapılmasını sağlayacak bir sistemin geliştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Alt gelir grupları dikkate alınarak, gelir ve istihdamı artıracak, üretim yelpazesini zenginleştirecek projelere ağırlık verilerek, yeni girişimcilerin ortaya çıkmasını sağlayacak programlar oluşturulacaktır.

Yoksul kesimlere gıda güvencesi sağlayacak bir sistemin oluşturulmasına yönelik hazırlık çalışmaları başlatılacaktır.

2. İSTİHDAM

a) Mevcut Durum

DİE Hanehalkı İşgücü Anketleri (HİA)'nin sonuçlarına göre; işgücü, 2001 yılının ilk iki çeyreğinde bir önceki yılın ortalamasına göre yaklaşık yüzde 0,8 azalarak 21,9

milyona, istihdam ise yaklaşık yüzde 2 oranında azalarak 20,2 milyona düşmüştür. İşsizlik oranı yüzde 6,6'dan yüzde 7,8'e çıkarken, eksik istihdam ise yüzde 7'den yüzde 6'ya düşmüştür. Böylece işsizlik ve eksik istihdam nedeniyle atıl işgücü oranı yüzde 13,8 olarak gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde kentsel işgücünde yüzde 1'den daha az bir artış meydana gelirken, kentsel istihdamda yaklaşık yüzde 1,7 oranında düşüş olmuştur. Kentteki işsizlik oranı 2000 yılında yüzde 8,9 iken, 2001 yılının ilk iki çeyreğinde ortalama yüzde 10,6'ya yükselmiştir. Eksik istihdam oranı ise yüzde 7,4'den yüzde 6,6'ya düşmüştür. Böylece, kentte işsizlik ve eksik istihdam nedeniyle atıl işgücü oranı yüzde 16,3'den 17,2'ye yükselmiştir. Ekonomik daralma istihdamı daha çok tarım dışı sektörlerde etkilemiş, kentsel alanlarda ağırlığını hissettiren işten çıkarmalar kentsel işsizlik oranının artmasına neden olmuştur. Kentlerde eğitilmiş gençler arasındaki işsizlik oranı yüzde 22,4 olarak gerçekleşmiş olup, bu kesimde işsizlik önemini korumaya devam etmiştir.

Kırsal kesimde 2000 yılında yüzde 3,7 olan işsizlik oranı 2001 yılının ilk iki çeyreğinde ortalama yüzde 4,2'ye yükselmiştir. Eksik istihdam ise yüzde 6,5'ten yüzde 5,3'e gerilemiştir. Böylece kırsal kesimdeki atıl işgücü oranı yüzde 9,5 olarak gerçekleşmiştir.

Genel olarak 2001 yılının ilk altı ayında, özellikle ikinci çeyreğinde işsizlik oranında artış eğilimi gözlenmektedir. İmalat sanayinde iş yeri kapatma ve kapasite kullanımındaki düşüş nedeniyle işten çıkarmalar meydana gelmektedir. Diğer taraftan turizmdeki canlanma ve tarımdaki mevsimsel hareketlilik nedeniyle işsizlik oranındaki artışın sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Ancak sektörel bazda incelendiğinde, yılın her iki çeyrek dönemi arasında tarım sektöründe istihdamda 557 bin kişilik artış sağlandığı, imalat sanayiinde 239 bin, inşaat sektöründe 312 bin ve ticaret sektöründe de 287 bin kişinin işten ayrıldığı görülmektedir.

Tarım sektöründeki istihdam artışının sektörde her yıl gözlenen mevsimsel hareketlilikten kaynaklandığı dikkate alındığında, işsizlik sayısındaki artışın daha önemli boyutlara ulaştığı ortaya çıkmaktadır. İmalat sanayi, inşaat sektörü ve ticaret sektöründeki işsizlik artışı toplam 838 bin kişiye ulaşmıştır.

İç talepteki yetersizliğin devam etmesi şirketleri eksik kapasite ile çalışmaya zorlamakta veya iş yerlerinin kapanmasına yol açmaktadır. Bu durum daha fazla işçinin işini kaybetmesine ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır. İşini kaybeden kişilerin aynı zamanda sosyal güvenceden de yoksun olmaları toplumsal problemleri artırıcı bir nitelik taşımaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre 2000 yılının ilk altı ayında 100.897 kişi ekonomik nedenlerle işten çıkarılmışken, geçici sonuçlara göre 2001 yılının aynı döneminde bu sayı 121.433 olmuştur.

2001 yılının ilk iki çeyreğinde tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı yüzde 35,8 olarak gerçekleşmiştir. Verimliliğin çok düşük olduğu tarım sektöründe geniş bir işgücünün barındırılması işgücü piyasasının etkinliğinin sınırlandırılmasına yol açmaktadır. Toplam istihdam içerisinde sanayinin payı yüzde 17,9, hizmetler sektörünün payı ise yüzde 46,3 düzeyinde kalmıştır.

2001 yılının ilk iki çeyreğinde toplam işgücü içerisinde ücretlilerin payı yüzde 48,4'tür. Kentsel işgücünde bu oran yüzde 72,1'i bulmaktadır. Tarım kesiminde ücretli

çalışma çok düşük düzeylerde olup, çalışanların yüzde 52,6'sı ücretsiz aile işçisi durumundadır. Ücretsiz aile işçilerinin yaklaşık yüzde 68,9'u ise kadınlardan oluşmaktadır.

2001 yılının ilk iki çeyreğinde işgücüne katılma oranı yüzde 48,1'dir. Bu oran, erkeklerde yüzde 71,3, kadınlarda yüzde 25 olarak gerçekleşmiştir. Kent-kır ayrımında ise daha farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Kentlerde işgücüne katılma oranı erkeklerde yüzde 69,4, kadınlarda yüzde 16,4 olarak gerçekleşmiş iken, kırsal kesimde bu oran erkeklerde yüzde 74,5, kadınlarda ise yüzde 39,4 olmuştur. Kadınların işgücüne katılma oranı kentlere göre kırsal alanda daha fazladır. Bu durum daha çok kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak aile bütçesine katkı sağlayan kadınların kente göç ettiklerinde büyük çoğunluğunun ev kadını olarak kendi evi dışında bir işte çalışmamasından ve belirli bir mesleki niteliğe sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır.

İşgücünün yüzde 74,1'i, istihdamın ise yüzde 74,8'i orta okul ve ilkokuldan mezun olan veya herhangi bir okuldan mezun olmayanlar ile okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Bu durum, işgücünün niteliğinin yükseltilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

İŞ-KUR'un verilerine göre Temmuz 2001 itibarıyla Kuruma kayıtlı işsiz sayısı 658.603'tür. 2001 yılının ilk yedi ayında Kuruma 200.215 kişi başvurmuş, 158.108 kişi Kurum aracılığıyla işe yerleştirilmiştir.

Sosyal tarafların 28 üye ile katıldığı, toplam 50 üyeden oluşan İŞ-KUR I.genel kurul toplantısı, 23-24 Mayıs 2001 tarihinde Ankara'da yapılmıştır. Genel kurulda ülkemizin istihdam ve işsizlik sorununun çözümüne ve ulusal istihdam politikasının oluşturulmasına yönelik kararlar alınmıştır. Söz konusu kararların bir eylem planına dönüştürülmesi ve sosyal tarafların işbirliği ile etkin olarak uygulanması önem arz etmektedir.

İŞ-KUR'un yeniden yapılandırılmasını düzenleyen KHK Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. İŞ-KUR Yasa Tasarısı yeniden hazırlanarak TBMM ne sunulmuş olup program döneminde kanunlaşması beklenmektedir.

Özelleştirme programının yürütülmesine yardımcı olmak, özelleştirmenin olumsuz sosyal ve ekonomik etkilerini azaltmak ve ekonomik reform programının sosyal etkilerini izleme amacını taşıyan Özelleştirme Sosyal Destek Projesi (ÖSDP) 22 Aralık 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu proje ile Dünya Bankasından 250 milyon dolar kredi desteği sağlanmıştır. Özelleştirilecek olan 39 işletme proje kapsamına alınmıştır. Bu proje çerçevesinde kullanılacak kaynağın 25 milyon doları özelleştirme sonucu işsiz kalan kişilere meslek eğitimi ve kendi işini kuracaklara teknik yardım vermek amacıyla tahsis edilmiştir.

Aktif işgücü programları çerçevesinde işgücüne meslek kazandırılması ve iş ve meslek danışmanlığı programlarına devam edilmiştir. Bu çerçevede, İŞ-KUR tarafından 2001 yılının ilk yedi aylık döneminde düzenlenen 30 kursla 444 kişi meslek eğitiminden geçirilmiştir. Ayrıca İş ve Meslek Danışmanlığı hizmetleri kapsamında 4.757 kişi ile bireysel danışmanlık görüşmesi ve 484 okulda 53.466 öğrencinin katılımı ile meslek seçimi konusunda sınıf görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Öte yandan çoğunluğu özel sektöre ait 28 adet işyerinde sanayide eğitim semineri düzenlenmiş ve bu eğitimlere 678 kişinin katılımı sağlanmıştır.

Otomasyon projesi çerçevesinde 117 yerel istihdam ofisinde bilgisayar alt yapısı kurulmuştur.

TABLO: VI.6- Yurt İçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	(15+Yaş, Bin Kişi)							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001(1)	2002(2)
Sivil İşgücü	21 500	21 804	21 824	22 431	23 187	22 029	21 853	22 359
Sivil İstihdam	19 893	20 388	20 362	20 872	21 413	20 578	20 164	20 691
Tarım	8 634	8 736	8 299	8 461	8 872	7 187	7 227	7 288
Sanayi	3 218	3 400	3 625	3 638	3 580	3 733	3 608	3 713
Hizmetler	8 042	8 253	8 439	8 774	8 962	9 658	9 329	9 690
İşsiz	1 607	1 416	1 462	1 559	1 774	1 451	1 689	1 668
İşsizlik Oranı (yüzde)	7,5	6,5	6,7	7,0	7,7	6,6	7,8	7,5
Eksik İstihdam	1 506	1 460	1 341	1 377	2 043	1 541	1 318	1 500
Eksik İstihdam Oranı (yüzde)	7,0	6,7	6,1	6,1	8,8	7,0	6,0	6,7
İşsizlik + Eksik İstihdam Nedeniyle Atıl İşgücü Oranı (Yüzde)	14,5	13,2	12,8	13,1	16,5	13,6	13,8	14,2

Kaynak: DPT, DİE

Not: 1997 nüfus projeksiyonuna göre revize edilmiştir.

(1) HİA, 2001 Yılı I. ve II. dönem geçici sonuçları.

(2) Tahmin.

Meslek standartları, sınav ve belgelendirme sistemini devlet, işçi ve işveren kesimleriyle işbirliği içinde kurmak, yaygınlaştırmak, geliştirmek ve idame ettirmek amacıyla hazırlanan Ulusal Meslek Standartları Kurumu Kanun Tasarı Taslağı Başbakanlığa sunulmuştur.

İşgücünün niteliğinin artırılması amacıyla örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim ile işgücü piyasası ilişkilerinin geliştirilmesine, eğitim ve istihdam kuruluşlarının yeniden yapılandırılmasına, uygulamalı mesleki teknik eğitimde sosyal tarafların daha fazla katılımlarının sağlanmasına ve sorumluluk almalarına olan ihtiyaç devam etmektedir.

Mesleki eğitimin geliştirilmesi, işyerlerinde üretimde verimliliğin ve kalitenin artırılması ve meslek sahiplerinin kendi alanlarında çalışmalarına imkan veren 4702 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir.

TABLO: VI.7- Kentsel İşgücü Piyasasında Gelişmeler

	(15+Yaş, Bin Kişi)							
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001(1)	
Sivil İşgücü	10 349	10 576	11 031	11 480	11 934	12 213	12 221	
Sivil İstihdam	9 263	9 559	9 960	10 300	10 586	11 128	10 945	
Tarım	439	501	455	456	520	448	437	
Sanayi	2 581	2 710	2 939	2 960	2 946	3 081	3 017	
Hizmetler	6 244	6 348	6 566	6 885	7 120	7 559	7 491	
İşsiz	1 086	1 018	1 071	1 181	1 349	1 085	1 276	
İşsizlik Oranı (yüzde)	10,5	9,6	9,7	10,3	11,3	8,9	10,6	
Eksik İstihdam	771	671	724	763	1 047	907	809	
Eksik İstihdam Oranı(yüzde)	7,4	6,3	6,6	6,6	8,8	7,4	6,6	
İşsizlik + Eksik İstihdam Nedeniyle Atıl İşgücü Oranı (yüzde)	17,9	16,0	16,3	16,9	20,1	16,3	17,2	

Kaynak: DPT, DİE

Not: 1997 nüfus projeksiyonuna göre revize edilmiştir.

(1): HİA, 2001 Yılı I. ve II. dönem geçici sonuçları

TABLO: VI.8- Kayıtlı İşgücünde İşten Çıkarmalar (1)

SEKTÖR	1995		1996		1997	
	1.Altı Ay	2.Altı Ay	1.Altı Ay	2.Altı Ay	1.Altı Ay	2.Altı Ay
Kamu	15 704	4 243	8 571	4 649	12 834	2 030
Özel	54 510	34 171	44 600	56 291	61 123	31 102
Toplam	70 214	45 414	53 171	60 940	73 957	33 132

SEKTÖR	1998		1999		2000		2001
	1.Altı Ay	2.Altı Ay	1.Altı Ay	2.Altı Ay	1.Altı Ay	2.Altı Ay	1.Altı Ay
Kamu	6 129	2 392	4 157	7 537	7 033	5 722	3 163
Özel	37 472	36 877	69 702	88 357	93 864	78 729	118 270
Toplam	43 601	39 269	73 859	92 894	100 897	84 451	121 433

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

(1) Çıkarılma Nedenleri : İşe ara verilmesi, işyeri kapanması, tenkiset, 1475 sayılı İş Kanununun 13.ve 16.maddeleri

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Üretken yatırımların artırılması ve istikrarlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi suretiyle istihdam artışının sağlanması ve işsizliğin azaltılması esastır.

İstihdamın yapısı tarım dışı sektörler lehine değiştirilecek, ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücü yetiştirilecek, bilgi çağının gerekleri doğrultusunda işgücünün niteliği yükseltilecek ve işgücü piyasasında etkinlik artırılabilecektir.

Özellikle gençlere, kadınlara ve özürliülere yönelik olmak üzere işsizliği önleyici tedbirler alınacaktır. İşsizlik riskiyle karşılaşabilecek beceri düzeyi ve ücret seviyeleri oldukça düşük kişilerin işsiz kalmalarını önleyici ve niteliklerini artırmayı hedefleyen aktif ve pasif istihdam politikaları uygulanacaktır.

İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması bakımından önem taşıyan ve sanayi sektörünün gelişmesine girdi vererek destek sağlayan küçük ve orta boy işletmelerin istihdam yaratma potansiyellerinden azami ölçüde yararlanılacaktır. Daha fazla üretim ve istihdam oluşturulması için yerel potansiyeller harekete geçirilecektir.

Bu amaçla küçük ve orta boy işletmeler ile bireysel girişimlere yönelik eğitim, proje, finansman, organizasyon ve teknoloji alanındaki destekler artırılabilecektir. KOSGEB'in bu alandaki işlevleri güçlendirilecektir.

Özellikle geri kalmış bölgelerde yerel potansiyeller harekete geçirilerek işsizliğin önlenmesi amacıyla projeler geliştirilecektir.

Beyin göçünü önlemek amacıyla nitelikli işgücünün yurt içinde istihdamını sağlayıcı tedbirler alınacaktır.

Meslek standartları, sınav ve belgelendirme sisteminin kurulması ve bu sisteme süreklilik kazandırılması yönündeki çalışmalar tamamlanacaktır.

Tarım sektöründeki ücretsiz aile işçilerine, kentlerdeki ev kadınlarına ve gençlere yönelik istihdam sağlayıcı ve katma değer yaratıcı projeler geliştirilecektir.

Türkiye'deki yabancı kaçak işçilere yönelik araştırmalar yapılacak ve bu kesimin kaçak olarak istihdamını önleyici etkili tedbirler alınacaktır.

2002 yılında işgücünün 22,4 milyon, istihdamın 20,7 milyon ve işsizlik oranının yüzde 7,5 olacağı tahmin edilmektedir. Eksik istihdamın yüzde 6,7 açık işsizlik ve eksik istihdam nedeniyle atıl durumdaki toplam işgücünün de yüzde 14,2 düzeyinde olması beklenmektedir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Meslek standartları, sınav ve belgelendirme kurumu kanun tasarısı TBMM'ne sunulacaktır.

Türkiye'de yabancı kaçak işçiliğin önlenmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

İptal edilen İŞ-KUR Kanunu yeniden yasalaşması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

3. ÇALIŞMA HAYATI

a) Mevcut Durum

Kamu görevlilerinin sendikal hak ve özgürlüklerini Anayasa'da tanımlanmış çerçevede yasal düzenleme altına alan 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu yürürlüğe girmiştir. 4688 sayılı Kanun ile; mevcut kamu görevlileri sendikalarının yeni düzenlemeye uyum sağlayabilmesi için sekiz aylık bir geçiş süresi tanınmakta, 11 hizmet kolundaki yetkili sendikaların Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belirlenmesi öngörülmektedir. Kamu görevlilerinin yetkili sendikaları ile Kamu İşveren Kurulu arasında toplu görüşmeler 15 Ağustos 2002 tarihinde başlayacaktır.

1475 sayılı İş, 854 sayılı Deniz İş, 5953 sayılı Basın İş, 2821 sayılı Sendikalar ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunlarında uluslar arası sözleşmelerden ve uygulamadan doğan değişiklik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca oluşturulan çalışma grupları ile sürdürülmüştür. 2821 ve 2822 sayılı Kanunlarla ilgili hazırlık çalışmaları tamamlanmış ise de sosyal taraflarla mutabakat sağlanamamıştır.

Serbest Bölgeler Kanununun toplu sözleşme, grev ve lokavt yasaklarına ilişkin geçici maddesini yürürlükten kaldıran Kanun Tasarısı TBMM'ye sevk edilmiştir.

158 sayılı ILO Sözleşmesi çerçevesinde 1475 sayılı İş Kanunu başta olmak üzere iş kanunlarında yapılması gereken iş güvencesi düzenlemelerine ilişkin çalışmalar sürdürülmüş ancak sosyal taraflar arasında mutabakat sağlanamamıştır.

2001 yılında, tarım ve orman işçileri için ayrı bir iş kanunu çıkarılmasına yönelik çalışmalarda gelişme sağlanamamıştır.

Yaygınlaşan yeni çalışma biçimlerini, ülke şartlarına ve uluslar arası standartlara uygun olarak düzenleyecek ve işgücü piyasasında esnekliği artıracak mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilememiştir. Endüstriyel ilişkiler tabanının genişletilmesi, kayıtdışı çalışmaların endüstriyel ilişkiler ve işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve bireysel hak kayıplarının önlenmesi bakımından, yeni çalışma biçimlerinin ve mevcut iş mevzuatının kapsamı dışında kalan alanların düzenlenmesi önem taşımaya devam etmektedir.

Ücretten kesintilerin yüksekliği, kayıtdışı çalışmanın önemli bir nedeni olmaya devam etmektedir. 2001 yılı başında yüzde 42,9 olan işsizlik sigortası primleri dahil sigorta primi kesintilerinin brüt kanuni asgari ücrete oranı, prime esas taban ücret artışı nedeniyle Nisan 2001'de yüzde 57,3'e kadar yükselmiş, Ekim 2001 itibarıyla de yüzde 48,9 olmuştur. İşsizlik sigortasının devlet hissesi dışarıda bırakıldığında, 2001 yılı başında yüzde 40,9 olan sigorta kesintileri oranı Ekim 2001 itibarıyla yüzde 46,9'a yükselmiş bulunmaktadır.

Ekonomik ve Sosyal Konseyin Kuruluşu Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiş ve Kanunda öngörülen Konseyin çalışma usul ve esaslarına ilişkin Yönetmelik de 8 Ağustos 2001'de çıkarılmıştır.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kuruluna esas teşkil etmek üzere, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından ilgili kurum ve kuruluşlar, sosyal taraflar ve sivil toplum kuruluşlarının da temsil edildiği bir Danışma-Düzenleme Kurulu yıl içinde oluşturulmuştur.

618 sayılı KHK ile yapılmış ve Anayasa Mahkemesinin iptal kararına karşın uygulamada bulunan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı teşkilat yapısındaki değişikliklere ilişkin Kanun Tasarısı Taslağı TBMM Genel Kurulundadır.

Kamu istihdamındaki karmaşayı ve ücret adaletsizliğini giderecek devlet personel rejimi reformu ile ilgili yasal düzenlemeler gerçekleştirilememiştir. Buna karşılık, memurlar arasındaki ücret adaletsizliğini azaltmayı ve ücretleri iyileştirmeyi amaçlayan KHK yürürlüğe girmiştir. Kamu görevlerinin Anayasa'da öngörüldüğü şekilde asli ve yardımcı işlere göre tanımlanması ihtiyacı devam etmektedir.

TABLO: VI.9-Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler (1)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001 (2)
Reel Net Ele Geçen Ücret Endeksi (1994=100)						
İşçi (3)						
Kamu	62,2	74,1	73,1	103,8	111,1	98,7
Özel	93,4	90,6	105,9	118,2	119,4	-
Memur (4)	102,5	119,3	117,7	123,1	108,9	105,0
Asgari Ücret (5)	110,6	121,2	115,2	154,9	132,3	114,5
Reel Yüzde Değişme						
İşçi (3)						
Kamu	-25,0	19,2	-1,3	42,1	6,9	-11,1
Özel	1,9	-3,0	17,0	11,6	1,0	-
Memur (4)	7,6	16,4	-1,3	4,5	-11,5	-3,6
Asgari Ücret (5)	18,4	9,6	-4,9	34,4	-14,6	-13,5

Kaynak: Kamu İşveren Sendikaları, TİSK, Maliye Bakanlığı, DİE, DPT.

(1) Reel hesaplamalarda DİE Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Endeksi (1994=100) kullanılmıştır.

(2) 2001 yılı TÜFE yıllık ortalama artış oranının yüzde 53,7 olacağı varsayımıyla yapılan tahmindir. 2001 yılı özel sektör gelişmeleri, TİSK'in tahmin çalışmaları tamamlanmamış olduğundan verilememiştir. Memurların ücret tahminlerine Ekim-Aralık 2001 dönemi zamları dahil değildir.

(3) TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları verilerinden hesaplanmıştır.

(4) Maliye Bakanlığı Eylül ayı tahminine Ekim-Aralık zamları eklenerek yapılan DPT tahminidir.

(5) 16 ve üstü yaş sanayi ve hizmetler kesimi asgari ücretinin yıllık ortalamaları esas alınmıştır.

Norm kadro çalışmaları yaygın bir şekilde başlatılmış, uygulamayı etkinleştirmek üzere bir Başbakanlık Genelgesi yayınlanmıştır.

Üniversite ve yüksek okul mezunlarının uzmanlık gerektiren memuriyetlere yerleştirilmelerinde esas olacak Kurumlar İçin Merkezi Eleme Sınavı (KMS) uygulamasına geçilmiştir.

İş sağlığı ve güvenliği mevzuatının yenilenmesi çalışmaları sürdürülmüş, 1475 sayılı İş Kanununun ilgili hükümlerinin yenilenmesine yönelik kanun tasarısı taslağı hazırlanmıştır.

Yabancıların çalışma izinlerine ilişkin yasal düzenlemelerin yenilenmesi ve dağınıklığından kurtarılmasını amaçlayan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı Başbakanlığa sunulmuştur.

Memur maaşları 2001 yılında ilk 6 ay için yüzde 10; ikinci altı ay için yüzde 5 oranında artırılmıştır. Bütçe Kanunu gereğince, tüketici fiyatlarındaki artışın memur maaşı oranını aştığı aydan başlayarak memurlara ek zam verilmiştir. Bu çerçevede, 15 Nisan'da yüzde 2'lik refah payı ile birlikte yüzde 2,5; 15 Mayıs'da yüzde 10,1; 15 Haziran'da yüzde 5,4 ve 15 Eylül'de yüzde 3,4, 15 Ekim'de yüzde 5,8 oranında ek artış uygulanmıştır. Kasım ve Aralık aylarında ise gerçekleşen enflasyon oranı kadar zam uygulaması sürdürülecektir.

Kamu kesiminde tek sayıyla biten yıllarda yoğunlaşmış bulunan toplu iş sözleşmeleri, 22 Mayıs 2001'de imzalanan Genel Anlaşma Protokolü çerçevesinde yenilenmiştir. Yenilenen toplu sözleşmeler çerçevesinde 2001 yılında kamu kesiminde, ortalama net ele geçen işçi ücretinin nominal olarak yüzde 36,6 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

TABLO: VI.10- İşgücü Maliyetlerindeki Gelişmeler (1)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001 (2)
Reel İşgücü Maliyeti Endeksi (1994=100)						
İşçi (3)						
Kamu	60,7	78,7	79,2	107,7	130,2	112,4
Özel	90,1	92,8	107,8	124,2	141,0	-
Memur (4)	110,8	128,4	132,7	146,9	129,8	120,1
Asgari Ücret (5)	118,7	134,0	128,3	177,2	155,9	129,8
Reel Yüzde Değişme						
İşçi (3)						
Kamu	-21,5	29,6	0,6	36,1	20,9	-13,7
Özel	5,2	3,0	16,1	15,2	13,5	-
Memur (4)	14,1	15,8	3,4	10,7	-11,6	-7,5
Asgari Ücret (5)	21,9	12,9	-4,3	38,1	-12,0	-16,8

Kaynak: Kamu İşveren Sendikaları, TİSK, Maliye Bakanlığı, DİE, DPT.

(1) Reel hesaplamalarda DİE Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (1994=100) kullanılmıştır.

(2) Tahmin. TEFE yıllık ortalama artış oranının yüzde 60,0 olacağı varsayımıyla yapılan tahminidir.

(3) TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları verilerinden hesaplanmıştır.

(4) Maliye Bakanlığı Eylül ayı tahminine Ekim-Aralık zamları eklenerek yapılan DPT tahminidir.

(5) 16 ve üstü yaş sanayi ve hizmetler kesimi asgari ücretinin yıllık ortalamaları esas alınmıştır.

2001 yılında özel sektörde, sektörel özellikler ve kapsamdaki işçi sayılarının büyüklüğü açısından önemli toplu sözleşmeler çift sayıyla biten yıllarda yenilendiğinden önemli bir gelişme yaşanmamıştır.

TÜFE'nin programlanandan farklı gerçekleşmesinden dolayı Temmuz 2001'de Asgari Ücret Tespit Komisyonu tekrar toplanmış, 1 Ağustos-31 Aralık 2001 tarihleri arasında uygulanacak asgari ücretler yeniden tespit edilmiştir. Böylece 2001 yılında asgari ücret yüzde 31 oranında artırılmıştır.

31 Ağustos 2001 itibarıyla, özel sektörde gerçekleşen grevlere toplam 50 işyerinde 9.166 işçi katılmış, kaybedilen işgünü sayısı 248.897 olmuş, kamu sektöründe ise 2 grev kararı uygulanmış ve 3.796 işgünü kaybı gerçekleşmiştir.

İşgücü piyasası enformasyon sistemi ve veri tabanının güçlendirilmesi, kurumsallaşma eksiklerinin giderilmesi, ücretliler kesimi tüketici fiyat endekslerinin oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Çalışma hayatı mevzuatı, ILO ve AB norm ve standartları başta olmak üzere, uluslararası norm ve kurallara uygunluğun sağlanması doğrultusunda yenilenecektir.

Çocuklar, kadınlar ve sakatlar başta olmak üzere, çalışma hayatında özel ilgiye muhtaç gruplara gerekli özen gösterilecektir.

Katılımcı sosyal diyalog ve çoklu danışma mekanizmaları güçlendirilecektir.

İşgücü piyasasında kayıtdışı çalışma önlenecek, işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu esneklikler sağlanacak, yeni çalışma biçimleri düzenlenecektir.

İşletmeler üzerindeki istihdama dayalı mali yükler azaltılacak, esas ücret/yan ödeme paritesini, esas ücret ağırlıklı kılama politikaları sürdürülecek ve verimliliğe dayalı ücret sistemlerine geçiş sağlanacaktır.

İş sağlığı ve güvenliği önlemleri geliştirilecek, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin ölçüm, meslek hastalıklarının ortaya çıkartılması, işyeri hekimliği, danışmanlık-egitim hizmetleri, meslek hastalıkları hastaneleri, denetim vb. hizmetler yeniden yapılandırılacak ve geliştirilecektir.

İşgücü piyasası ve çalışma hayatı veri tabanı güçlendirilecek, ulusal veri tabanı ile ilişkili veri üreticisi kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarına destek verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Onaylanan ILO Sözleşmelerinin iç hukuka yansıtılması ve AB müktesebatına uyum kapsamında çalışma mevzuatının yenilenmesi çalışmalarına devam edilecektir.

Standart dışı çalışma biçimlerinin yasal düzenlemeye kavuşturulmasına yönelik kamu kesimi çalışma programı oluşturulacaktır.

Sosyal diyalog ve çoklu danışma mekanizmaları ile ilgili mevzuatın yeniden düzenlenmesine yönelik projelendirme tamamlanacak ve ayrıntılı çalışmalara başlanacaktır.

İş güvencesine ilişkin mevzuat hazırlık çalışmaları kıdem ve ihbar tazminatı müesseselerini bir bütünlük içerisinde dikkate alacak şekilde tamamlanacaktır.

Tarım kesiminde ücretli çalışanları kapsayacak olan ayrı bir Tarım İş Kanununun hazırlık çalışmaları başlatılacaktır.

Asgari ücret tespit yöntemlerinin yeniden belirlenmesine yönelik mevzuat değişikliği çalışmaları tamamlanacaktır.

İş sağlığı ve güvenliği mevzuatının teknolojik gelişmeleri izleyebilir ve esnek bir yapıya kavuşturulması için başlatılan mevzuat değişikliği çalışmaları tamamlanacaktır.

Kamu yönetimindeki ve işgücü piyasasındaki gelişmeler çerçevesinde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının yeniden yapılandırılması çalışmalarına başlanacaktır.

Devlet İstatistik Enstitüsü bünyesindeki İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu süreklilik gösteren bir yapıya kavuşturulacaktır.

Norm kadro çalışmaları sürdürülecek ve devlet personel rejimi reformu çalışmaları tamamlanacaktır.

Türkiye'deki yabancı uyrukluların istihdamı ile ilgili mevzuattaki dağınıklığı giderecek olan Kanun Tasarısı çalışmaları tamamlanacaktır.

4. SOSYAL SİGORTA SİSTEMLERİ

a) Mevcut Durum

2000 yılında sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfusun oranı yüzde 90, sağlık hizmetleri bakımından sosyal sigorta kapsamındaki nüfusun oranı yüzde 85,9'dur. Toplam sivil istihdamın yüzde 57,7'si aktif sigortalı olarak sosyal sigorta programları kapsamında bulunmaktadır.

Ülkemizde aktif sigortalılar ile pasif sigortalılar arasındaki denge olumsuz yönde gelişmesini sürdürmüş ve 2000 yılında sosyal sigorta sistemine prim ödeyen aktif sigortalı sayısı yüzde 4,21, pasif sigortalı sayısı yüzde 5,87 oranında artmıştır. 2000 yılında ortalama 1,98 aktif sigortalıya bir pasif sigortalı düşmektedir. Pasif sigortalı başına düşen aktif sigortalı sayısı Emekli Sandığında 1,67, BAĞ-KUR'da 2,59 ve SSK 1,89 olarak gerçekleşmiştir. İsteğe bağlı sigortalılar hariç tutulduğunda SSK'da pasif sigortalı başına düşen aktif sigortalı sayısı 1,64'tür.

2000 yılında prim tahsilat oranı SSK'da yüzde 85, BAĞ-KUR'da ise, 1479 sayılı Kanuna tabi sigortalılar için yüzde 59,8 ve 2926 sayılı Kanuna tabi sigortalılar için de yüzde 46,3 olarak gerçekleşmiştir. SSK'da aktif sigortalıların yaklaşık yüzde 50'si için prime esas kazancın alt sınırından, yaklaşık yüzde 10'u için de prime esas kazancın üst sınırı üzerinden prim ödenmektedir.

Sosyal sigorta sisteminde yapılan reformlara rağmen kuruluşların finansman açıkları devam etmektedir.

4325 sayılı Kanun ile, kayıtdışı istihdamı önleyici düzenlemeler getirilerek, Kanun kapsamındaki 22 ilde, 2000 yılında kapsama ilave edilen 79.916 yeni sigortalı için 2.770 milyar lira Hazine tarafından işveren primi olarak SSK'ya ödenmiştir.

2001 yılında TÜFE'deki 12 aylık ortalama artışın yüzde 53,7 olarak gerçekleşmesi halinde, ortalama emekli aylıklarının, Emekli Sandığında yüzde 3,5, SSK'da yüzde 2,7 ve BAĞ-KUR'da yüzde 0,2 oranında reel olarak gerileyeceği tahmin edilmektedir. Sosyal

sigorta kuruluşlarında aktüryel dengeleri olumsuz yönde etkileyen ve prim karşılığı olmayan ödemelerin azaltılması politikası çerçevesinde Sosyal Yardım Zammı (SYZ) ödemeleri sabit tutulmaya devam edilmiştir. 2001 yılında SYZ'nin ortalama emekli aylıkları içindeki payının SSK'da yüzde 2,2 ve BAĞ-KUR'da ise yüzde 4,9 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

TABLO: VI.11- Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus (Bin Kişi)

KURULUŞLAR	1998	1999	2000
I. EMEKLİ SANDIĞI TOPLAMI	9 320	9 566	9 766
1. Aktif Sigortalılar	2 072	2 118	2 164
2. Aylık Alanlar	1 173	1 257	1 297
3. Bağımlılar ¹	6 076	6 191	6 305
4. Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,77	1,69	1,67
5. Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	3,50	3,52	3,51
II. SOSYAL SİGORTALAR KURUMU TOPLAMI ²	33 773	32 943	34 140
1. Aktif Sigortalılar	5 323	5 031	5 283
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	910	901	844
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	228	194	185
4. Aylık Alanlar	2 931	3 149	3 340
5. Bağımlılar ¹	24 380	23 668	24 488
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	2,20	1,95	1,89
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	4,23	4,38	4,41
III. BAĞ-KUR TOPLAMI	13 220	13 876	15 036
1. Aktif Sigortalılar	1 911	1 940	2 173
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	201	264	264
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	797	861	876
4. Aylık Alanlar	1 105	1 180	1 277
5. Bağımlılar ¹	9 207	9 632	10 446
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	2,63	2,60	2,59
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,55	3,53	3,54
IV. ÖZEL SANDIKLAR TOPLAMI	318	333	271
1. Aktif Sigortalılar	78	79	78
2. Aylık Alanlar	66	69	71
3. Bağımlılar ¹	175	185	121
4. Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,18	1,14	1,10
5. Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	3,10	3,22	2,45
V. GENEL TOPLAM	56 632	56 718	59 213
1. Aktif Sigortalılar	9 384	9 167	9 698
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	1 111	1 166	1 108
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	1 025	1 055	1 061
4. Aylık Alanlar	5 274	5 654	5 986
5. Bağımlılar ¹	39 838	39 676	41 360
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	2,18	2,01	1,98
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,92	3,98	3,99
VI. SAĞLIK HİZMETLERİ BAKIMINDAN SOSYAL SİGORTALAR KAPSAMI ³	53 691	53 807	56 487
VII. GENEL NÜFUS TOPLAMI ⁴	63 864	64 815	65 784
VIII. SİGORTALI NÜFUS ORANI (Yüzde)	88,7	87,5	90,0
IX. SAĞLIK SİGORTASI KAPSAMINDAKİ NÜFUS ORANI (Yüzde)	84,1	83,0	85,9

Kaynak: Emekli Sandığı, SSK, BAĞ-KUR, DPT

(1) Tahmin.

(2) İsteğe bağlı ve topluluk sigortaları bağımlıları da sigorta kapsamında değerlendirilmiştir.

(3) 1479 ve 2926 sayılı Kanuna tabi aktif ve pasif sigortalılar ile bunların bağımlılarının tamamının sağlık sigortası kapsamında olduğu varsayılmıştır. SSK'da İsteğe bağlı sigortalılar ile bunların bağımlıları sağlık sigortası kapsamında bulunmamaktadır.

(4) 1997 yılında yapılan nüfus tespiti sonuçlarına dayalı nüfus tahminleri esas alınmıştır.

4 Ekim 2000 tarih ve 24190 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren sosyal güvenlik kuruluşlarıyla ilgili KHK'ları Anayasa Mahkemesi iptal etmiş, iptal edilen KHK'lar yeniden kanun tasarıları olarak düzenlenerek TBMM ilgili komisyonlarınca görüşülmüş ve Genel Kurul gündemine gelmiştir.

Gerçek ve tüzel kişilerin SSK ve BAĞ-KUR'a gecikmiş olan pirim borçlarının tahsilini kolaylaştırmak amacıyla taksitlendirme imkanı getirilmiştir.

4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasaruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile bireysel emekliliğe vergisel teşvikler getiren 4697 sayılı Kanun 7.10.2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bakanlar Kurulunca 1.4.2001 tarihinden geçerli olmak üzere alınacak prim ve verilecek ödeneklerin hesabına esas tutulan günlük kazancın üst sınırı, alt sınırın beş katına yükseltilmiştir. Ayrıca, Bakanlar Kurulunca 1479 sayılı Kanuna tabi sigortalıların ödeyecekleri primler ile bağlanacak aylıkların hesabına esas alınan gelir basamak tutarları yüzde 40 oranında yükseltilmiştir.

Başka bir sosyal sigorta kuruluşuna tabi olup ek sigorta haklarından yararlanmak isteyenler ile herhangi bir sosyal sigorta kuruluşuna tabi olmayan kişileri kapsayan özel hayat sigortası branşında 1999 yılında 6.574.328 olan poliçe sayısı 2000 yılında 7.091.561'e yükselmiştir.

TABLO: VI.12- Emekli Aylıklarındaki Gelişmeler (1)

Yıllar	Reel Emekli Aylıkları Endeksi (1994=100)			Reel Yüzde Değişme (1994=100)		
	Emekli Sandığı	SSK	BAĞ-KUR	Emekli Sandığı	SSK	BAĞ-KUR
1994	100	100	100			
1995	92	98	102	-7,8	-1,9	1,5
1996	113	118	160	22,4	20,3	58,1
1997	121	134	204	7,6	13,1	27,0
1998	114	124	189	-6,4	-7,3	-7,3
1999	118	127	194	4,2	2,7	2,6
2000	104	110	185	-12,5	-13,0	-4,8
2001(2)	100	108	184	-3,5	-2,7	-0,2

Kaynak: Emekli Sandığı, SSK, BAĞ-KUR, DPT

(1) Ortalama emekli aylığı olarak memur emeklileri için 3. derece 1. kademe, işçi emeklileri için normal gösterge tablosu 1. derece 9. kademe ve BAĞ-KUR emeklileri için 6. basamak esas alınmıştır.

(2) 2001 yılında TÜFE'deki yıllık ortalama artışın yüzde 53,7 olacağı tahmin edilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Sosyal sigorta risklerini asgari düzeyde karşılayan kamu sigorta programlarının bütün nüfusu kapsayacak şekilde genişletilmesi temel amaçtır.

Sosyal sigorta sistemi kapsamındaki aktif sigortalı nüfus artırılacak ve kayıtdışı istihdam önlenecektir. Bu çerçevede istihdam kapsamındaki aktif sigortalı nüfusun sivil istihdama oranı artırılacaktır.

Sosyal sigorta kuruluşlarının idari ve mali etkinliği artırılacak, norm ve standart birliğini sağlamak için temel esaslar belirlenecek, gelir artırıcı ve gider azaltıcı düzenlemeler yapılacaktır.

Sosyal sigorta kuruluşlarının muhasebe sistemleri uluslar arası muhasebe standartlarına uygun ve birbirleriyle uyumlu olarak yeniden yapılandırılacaktır.

Sigorta hizmetleri, nimet-külfet dengesi içinde kurumların aktüaryel yapılarını bozmadan kendi finansman kaynaklarından karşılanacak ve prim karşılığı olmayan ek yükümlülükler getirilmeyecektir.

Ödenmeyen primlerin gecikme zammı affına ve sigortasız hizmetlerin borçlanma yoluyla sigortalanmasına imkan verilmeyecektir.

Sosyal sigorta kuruluşlarının teknolojik alt yapısı ve insan gücü imkanları iyileştirilecektir.

Emekli Sandığı sigortacılık ilkelerine göre yeniden yapılandırılacak ve sigortacılık faaliyetleri dışındaki görevleri ilgili kurumlara devredilecektir.

Ekonomik ve teknolojik gelişmelere uygun olarak fiili ve itibari hizmet süreleri yeniden düzenlenecektir.

Sosyal Sigortalar Kanununda uygulanmakta olan iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortası prim tarifesi yeni oluşan meslek grupları da dikkate alınarak yeniden düzenlenecektir.

506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20. maddesine göre kurulan ve sosyal güvenlik hakları sağlayan vakıf statüsündeki kurum ve kuruluşların, sigortacılık esasları çerçevesinde çalışmalarını amacıyla etkin denetimleri yapılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Emekli Sandığı, SSK ve BAĞ-KUR'un idari ve mali yapılarının yeniden düzenlenmesi ile norm ve standart birliği sağlanması amacıyla gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.

Uzun vadeli sigorta programları ile kısa vadeli sigorta programlarının birbirinden ayrılması için gerekli mevzuat çalışması tamamlanacaktır.

5. SOSYAL HİZMETLER VE YARDIMLAR

a) Mevcut Durum

Ülkemizde artan kentleşme ve göç olgusu ile aile yapısındaki değişimin hızlanması, gelir dağılımının bozulması ve yoksulluk gibi nedenlerle sosyal hizmet ve yardımlara ihtiyaç artmaktadır. Sosyal hizmet ve yardımların yürütülmesinde, dağınık kurumsal ve finansal yapılanma ile kurumlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliğinden kaynaklanan önemli sorunlar bulunmakta, sosyal hizmet ve yardımlarda nitelikli personel eksikliği ve diğer yetersizlikler devam etmektedir. İhtiyaç içindeki hedef kitle ve hizmet götürülen grup giderek büyürken, yetersizlikler hizmet götürülen grupları olumsuz etkilemekte, hizmet kalitesi düşmekte ve hedef kitleye yeterince ulaşılamamaktadır.

Sosyal ve ekonomik yoksunluk içindeki ihtiyaç gruplarına aynı ve nakdi yardım hizmeti sunan kurum ve kuruluşlar arasında ortak kriter ve hizmet standardı oluşturulamamıştır.

Korunmaya muhtaç çocukların, kendilerine en uygun sosyal hizmet programı içinde korunması uygulamalarına devam edilmekle birlikte, büyük kentlerde yetersizlikler sürmektedir. Ayrıca kurum bakımından aile bakımına geçiş uygulamasında istenilen düzeye ulaşılamamıştır. Ailevi olarak dengeli ve uyumlu birlikteliği olan ekonomik gereksinim içindeki çocukların ailelerine sosyal yardım ve destek hizmetleri verilmektedir. Bu kapsamda korunmaya muhtaç çocukların kurum bakımı yerine aile bakımı çerçevesinde desteklenmeleri amacını gözetilen ayni ve nakdi yardımlara ilişkin yönetmelik uyarınca, Ocak-Ağustos 2001 döneminde 4.670 kişiye SHÇEK tarafından ayni ve nakdi yardım yapılmıştır. 10 Eylül 2001 tarihinden itibaren bir kişi için ödenen sosyal yardım miktarı 44.745 bin liradır.

Sosyal tehlikelerle karşı karşıya olan sokakta yaşayan veya çalıştırılan çocuk ve gençlerin rehabilitasyonunu sağlayan Çocuk Gençlik Merkezleri Yönetmeliği 30 Eylül 2001 tarihinde 24539 sayılı Resmî Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

SHÇEK'in koruyucu-önleyici, geliştirici-eğitici, tedavi ve rehabilite edici hizmetlerin bir arada yürütmesini sağlayan 36 toplum merkezinde verilen hizmetlerden yaklaşık 20 bin kişi yararlanmıştır.

SHÇEK'e bağlı huzur evleri ve özürülülerle ilgili bakım ve rehabilitasyon hizmetleri nitelik ve nicelik olarak geliştirilmeye devam edilmektedir. Kuruma ait 60 huzurevinde Eylül 2001 itibarıyla 6.194 kapasiteye karşılık 4.641 yaşlıya hizmet verilmektedir. 2001 yılında yaşlı dayanışma merkezlerinin sayısı 5'e ulaşmıştır.

60 ve yukarı yaş grubuna götürülen huzur evi, yaşlı danışma merkezi, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin artırılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

Özürülülere yönelik hizmetlerin yasal ve kurumsal bütünlük içinde ele alınıp yeniden düzenlenmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Sosyal hizmet ve yardımlarda gönüllü kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi ihtiyacı sürmektedir.

Ekonomik krizin yoksul kesimler üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla 500 milyon dolarlık Dünya Bankası kredi katkısı sağlanan Sosyal Riskin Azaltılması Projesi uygulaması başlatılmıştır. Bu bağlamda projeden; kısa dönemde krizden etkilenen yoksul kesimlere acil yardım yapılacak, orta ve uzun dönemde ise, şartlı nakit transferi hayata geçirilerek, gelir ve istihdam artırıcı mikro projeler desteklenecektir.

Hizmet götüren sosyal hizmet ve yardım kuruluşları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi suretiyle, hedef kitlelere daha etkili hizmet verilmesini amaçlayan yeni bir kurumsal sisteme geçilmesi sağlanacaktır.

SYDTF kapsamında 2001 yılının ilk altı ayında sağlık, eğitim ve muhtelif yardımlar kategorisinde muhtaç durumdaki kişilere 265,2 trilyon lira tutarında yardım yapılmıştır. 2001 yılı sonu itibarıyla bu tutarın yaklaşık 516 trilyon lira olacağı tahmin edilmektedir.

65 yaşını doldurmuş muhtaç güçsüz ve kimsesiz Türk vatandaşlarına 2001 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla 705.108 kişiye yaşlılık, 62.789 kişiye malullük, 180.548 kişiye sakatlık olmak üzere toplam 948.517 kişiye sosyal yardım yapılmıştır. Eylül 2001 tarihi itibarıyla aylık yardım miktarı 17.662 bin liradır.

2001 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 41 imarethanede her gün 10.925 muhtaç kişiye yemek verilmektedir. Muhtaç ve özürlü 1.076 vatandaşa da Eylül ayından itibaren aylık 61.200 bin lira sosyal yardım yapılmaktadır.

2001 yılı Temmuz ayı itibarıyla ödeme gücü olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin devlet tarafından karşılanması amacıyla toplam 10.943.638 kişiye yeşil kart verilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Yoksulluğun azaltılması ve muhtaç durumda bulunan kişi ve gruplara etkin bir sosyal koruma sağlanması amacıyla, ülke genelinde sosyo- ekonomik gelişmenin düzeyini dikkate alarak, kaynakları daha etkin bir biçimde kullanarak ve sosyal hizmetleri daha verimli bir işleyişe kavuşturulabilmek için Sosyal Hizmetler Ana Planı hazırlanacaktır.

Sosyal hizmet ve yardımlar, hedef kitlelere daha etkin bir hizmet sunmak amacıyla yeni bir sisteme kavuşturulacaktır.

Sosyal hizmet ve yardım sağlayan kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği sağlanacaktır.

Sosyal koruma bilgi sistemi oluşturulacak, sosyal hizmet ve yardımlardan yararlanacak kesimler objektif şekilde belirlenerek uygulama sonuçları izlenecektir.

Yoksul kesimlerin eğitim, sağlık, ve sosyal hizmetlere ulaşması ve yararlanabilmesi imkanları artırılabilecektir.

Özel sektörün ve gönüllü kuruluşların sosyal hizmetler alanındaki faaliyetleri desteklenecektir.

Özürlülere ilişkin veri tabanı araştırması yapılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sosyal Hizmetler Ana Planı hazırlanmasına ilişkin usul ve esaslar belirlenecektir.

Sosyal yardım programlarını düzenleyen ve sosyal yardımın temel esaslarını belirleyen Sosyal Yardım Temel Yasası çıkarılmasına ilişkin mevzuat hazırlıkları sürdürülecektir.

Sosyal hizmetler ve yardımlarda ortak bir kriter ve standart oluşturularak kaynakların etkin kullanımının sağlanması amacıyla mevzuat çalışmaları yapılacaktır.

Çocuk, yaşlı, özürlü, özel ilgiye muhtaç, yoksul ve diğer risk gruplarına yönelik sosyal hizmet ve yardımların geliştirilebilmesi amacıyla, kamuya ait her türlü sosyal hizmet ve yardım programının düzenlenmesi, idaresi ve koordinasyonundan sorumlu yeni bir kurumsal yapılanma oluşturulacaktır.

6. ESNAF VE SANATKARLARA GÖTÜRÜLEN HİZMETLER

a) Mevcut Durum

2002 yılı itibarıyla, esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı küçük işletmelerin sayısı 3,5 milyona ulaşmıştır. Sicile kayıtlı olmayan işletmelerle birlikte bu rakamın 4 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Esnaf ve sanatkarlar son ekonomik krizden en çok etkilenen kesimlerin başında gelmektedir. 1999 yılında kapanan iş yerlerinin açılan iş yerlerine oranı yüzde 26 iken, bu oran 2000 yılında yüzde 50, 2001 yılının ilk yedi ayında ise yüzde 72 olmuştur.

Esnaf ve sanatkarlara Türkiye Halk Bankası tarafından esnaf ve sanatkar kredileri sağlanmakta, ayrıca KOBİ kapsamına giren esnaf ve sanatkarlar KOBİ kredilerinden faydalandırılmakta ve bu kesim vergi muafiyetlerinden yararlandırılmaktadır. Ancak, Ziraat Bankası ve Halk Bankası tarafından KOBİ'lere, esnaf ve sanatkarlara ve genç ve kadın girişimcilere kullanılan sübvansiyonlu krediler sonucunda oluşacak gelir kaybının her iki banka için toplam 400 trilyon TL'yi geçmemek kaydıyla bütçeden avans olarak ödenmesi kararlaştırılmıştır.

2001/2380 sayılı kararnameye göre, esnaf ve sanatkarlara kullanılan kooperatif kredilerine 01.03.2001- 31.12.2001 tarihleri arasında geçerli olmak kaydıyla yüzde 55 faiz oranı uygulanacağı belirtilmiştir. Kredi borçlarını yüzde 97 faiz oranı ile ödeyen esnaf ve sanatkarların faiz farkı, gereken adlandırma yapılarak talep doğrultusunda kendilerine ödenebileceği gibi, mahsup işlemlerinde de kullanılabilir, borçlarını vadelerinde yüzde 55 faiz oranı ile ödeyenlere herhangi bir işlem yapılmayacaktır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Esnaf ve sanatkarların, ulusal ve uluslar arası gelişmeleri izleyebilen, iş potansiyelini geliştirebilen bir yapıya kavuşturulması, sosyal ve ekonomik refah düzeyinin artırılması esastır.

Esnaf ve sanatkar kesimine yönelik kredi sisteminin yeniden hayata geçirilmesine ve kredi faizlerinin sübvansiyon yaratmayacak şekilde gerçekçi bir yaklaşımla makul seviyelere çekilmesine çalışılacaktır.

Yapılan işin niteliği gereği şehir merkezinde yer alması gereken örgütlenmiş esnaf ve sanatkarların toplu işyerleri kurmaları desteklenecektir.

Kamunun esnaf ve sanatkar kesimi ile kesişen alanlarda verdiği hizmetler gözden geçirilecek ve ilgili mevzuat yeniden düzenlenecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu günün anlayış ve ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden düzenlenecektir.

7. YURTDIŞINDA YAŞAYAN TÜRK VATANDAŞLARI

a) Mevcut Durum

Türkiye, dünyadaki küreselleşme akımı ile hızlanan uluslar arası göç hareketinde aktif biçimde yer almaya devam etmektedir. 2001 yılı Haziran ayı itibarıyla, yurt dışında yaşayan kayıtlı yurttaşlarımızın sayısı 3,5 milyon olup, bunların 1,2 milyonunu çalışanlar oluşturmaktadır. Avrupa'daki 3,1 milyon vatandaşımızın 2,5 milyondan fazlası Almanya'da yaşamaktadır. Alman vatandaşlığı statüsündeki Türk kökenli vatandaşların sayısı ise 300 bini aşmıştır. Alman okul sisteminde eğitim gören Türk kökenli öğrenci sayısı ise 400 bine ulaşmıştır.

Avrupalı Türk İşadamları Birliğinin verilerine göre, Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren Türk işadamlarının sayıları son 15 sene içinde her yıl yüzde 10 oranında

artmaktadır. Sadece Almanya'da 64.000'e yakın Türk kendi işyerlerini kurmuş olup 165 değişik iş branşında hizmet vermektedir. Türk işadamları, 60 milyar Mark ciroları ve çalıştırdıkları 300.000 işçinin yüzde 30'unu teşkil eden Alman vatandaşları ile söz konusu ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Değişen zaman ve koşullar ile Türkiye'nin AB'ye aday ülke sıfatı kazanması göçmen işgücü anlayışına yeni boyut ve açılımlar kazandırmış, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın hizmet gereksinimlerini genişletmiştir. Bu çerçevede özellikle hukuki statüye ilişkin sorunlar ağırlık kazanmış, ev sahibi ülke tarafından vatandaş olmayanlara yönelik ayrımcı uygulamalara karşı geliştirilecek başvurularda, bireysel girişimlerin yanı sıra, resmi ve sivil kurumsal destekli organize yardımların önemi artmıştır. Yurt dışından ülkemize kesin dönüş yapmış veya geçici bir süre için gelmiş bulunan vatandaşlarımıza soru ve sorunlarında yardımcı olmak üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda yurt-dışı birimi kurulmuştur.

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın sosyal ve mesleki alanlarda örgütlenme, ırkçılık, dolaylı ve dolaysız ayrımcılık, meslek eğitimine yeterince katılamama gibi sorunları buldukları ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama eşit üyeler olarak katılmalarını engellemektedir.

İŞ-KUR'un verilerine göre 2000 yılında yurt dışına gönderilen işgücü sayısı 13.645'dir. Bu sayı 2001 yılının ilk altı ayında, 2000 yılının aynı dönemine göre yüzde 38,3'lük bir gelişme göstererek 9.889 kişi olmuştur. 2000-2001 yıllarında yapılan göndermeler, yurt dışında özellikle inşaat sektöründe iş alan, Türk firmalarında ve yabancı firmalarda kendi çabalarıyla iş bulan nitelikli işgücünün katıldığı geçici işgücü hareketleridir. Yakın gelecekte Türk işgücü ihracında potansiyel pazarlar ise Tayland, Endonezya, Malezya gibi Asya ülkeleri ile Romanya, Bulgaristan gibi Doğu ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri olarak görülmektedir.

Küreselleşme ve ekonomik kriz nedeniyle beyin göçüne katılan nitelikli işgücü, bu rakamlar içinde önemli bir paya sahiptir.

Vatandaşlarımızın hak ve çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla daha önce imzalanmış bulunan sosyal güvenlik anlaşmalarının günün koşullarına göre ihtiyaç duyulan ülkelerle yeniden düzenlenmesi ve çeşitli ülkelerle yeni anlaşmalar yapılması için çalışmalar sürdürülmektedir.

Son yıllarda Türk işgücünün yönlendiği Rusya, Ukrayna ve Bulgaristan gibi ülkelerle sosyal güvenlik sözleşmeleri gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Yasa dışı transit göç için elverişli bir konumda olan ülkemizde, çeşitli ulusal istatistik kaynaklarındaki verilere dayalı olarak 1995 yılında 11.000 civarında tahmin edilen yasa dışı göçmen sayısı 2000 yılında 94.514'e ulaşmıştır. Yasa dışı transit göçmenlerin Türkiye'de yabancı kaçak işçiliğinin artışında önemli rol oynadığı bilinmekte olup, bu nedenle, yasa dışı göçü önleyecek yasal önlemlerin hızla hayata geçirilmesine gereksinim duyulmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımıza göçmen işgücü anlayışıyla değil, daha geniş bir perspektiften yaklaşılması esastır.

AB'ye aday üye ve göç akımları içinde yer alan bir ülke olarak, Türkiye'de işgücü hareketliliği ile ilgili tüm hareketlerde bir çerçeve oluşturacak genel bir göç politikasının ilgili tüm kesimlerin katılımı ile belirlenmesi için başlatılan çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın sosyal, psikolojik ve kültürel problemlerinin çözümü amacıyla eğitim düzeylerinin yükseltilmesi sağlanacak ve kendi kültürel değerlerini muhafaza ederek buldukları toplumlara uyum ve katılımları desteklenecektir.

TABLO: VI.13- Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın ve İşçilerimizin Ülkelere Göre Dağılımı 2001(1)

Ülkeler	Vatandaşlarımızın Dağılımı		İşçilerimizin Dağılımı	
	Sayı	Yüzde Pay	Sayı	Yüzde Pay
Almanya	2 053 600	58,3	732 189	62,0
Fransa	311 356	8,8	76 122	6,4
Hollanda (2)	299 909	8,5	51 000	4,3
Avusturya	134 229	3,8	57 098	4,8
Belçika	70 701	2,0	25 874	2,2
İsveç	38 844	1,1	5 800	0,5
İngiltere	79 000	2,2	44 000	3,7
Danimarka	35 232	1,0	15 596	1,3
İtalya	10 000	0,3	-	-
Finlandiya	3 325	0,1	-	-
İspanya	1 000	0,0	-	-
Lüksemburg	210	0,0	60	0,0
İsviçre	79 476	2,3	33 764	2,9
Norveç	10 000	0,3	6 000	0,5
Liechtenstein	809	0,0	339	0,0
Avrupa Ülkeleri Toplamı	3 127 691	88,9	1 047 842	88,8
Suudi Arabistan	100 000	2,8	95 000	8,0
Libya	2 650	0,1	2 130	0,2
Kuveyt	3 000	0,1	2 750	0,2
Ürdün	1 130	0,0	200	0,0
Katar	400	0,0	400	0,0
İsrail	10 000	0,3	-	-
Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri Toplamı	117 180	3,3	100 480	8,5
Rusya Federasyonu	30 000	0,9	10 514	0,9
Azerbaycan	5 000	0,1	2 000	0,2
Türkmenistan	5 000	0,1	-	-
Özbekistan	3 700	0,1	1 881	0,2
Kazakistan	7 000	0,2	-	-
Kırgızistan	2 050	0,1	1 500	0,1
Tacikistan	300	0,0	-	-
Türk Cumhuriyetleri Toplamı	23 050	0,7	5 381	0,5
Avustralya	52 620	1,5	13 500	1,1
ABD	130 000	3,7	-	-
Kanada	35 000	1,0	-	-
Japonya	1 729	0,0	1 729	0,1
Diğer Ülkeler	2 770	0,1	1 104	0,1
Genel Toplam	3 520 040	100,0	1 180 550	100,0

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

(1) Haziran ayı itibarıdır.

(2) Vatandaş sayılarına çifte vatandaş statüsünde olanlar da dahildir.

Avrupa ülkelerinde çalışan vatandaşlarımızın buldukları ülkelerin gereksinimleri doğrultusunda ileri teknoloji kullanımına bağlı olarak değişen işgücü piyasasında işsizlik

olgusundan etkilenmeden yer alabilmeleri için ev sahibi ülkelerle işbirliği içinde meslek eğitim ve yönlendirme projelerinin sayıca artırılarak uygulanmalarına devam edilecektir.

Yurt dışındaki vatandaşlarımızın ulusal ve uluslar arası girişimciliklerinin desteklenmesi, ekonomik birikimlerinin ulusal ekonomiye de destek olacak şekilde değerlendirilebilmesi amacıyla etkin danışmanlık hizmeti verilecek, bu alandaki teknik ve hukuki sorunlar giderilecektir.

Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın sorunlarının çözümü amacıyla ilgili ülkelerdeki resmi veya sivil her düzeydeki kurum ve kuruluşlar ile işbirliğine gidilecektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve TRT'nin işbirliği ile yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızı eğitim, sağlık, kültür, sosyal güvenlik gibi konularda bilgilendirerek sorunlarının çözümüne yardımcı olacak ve buldukları ülkelerde sahip oldukları haklar konusunda bilinçlenmelerini sağlayacak eğitici ve öğretici yayınlar yapması artırılarak gerçekleştirilecektir.

Göç hareketlerinin çeşitlenmesi ile ortaya çıkan sorunlara yönelik olarak tedbirler alınacak, bu çerçevede başta sahil güvenlik ve sınır güvenliği olmak üzere önlemler artırılabilecektir. Ayrıca, sosyal güvenlik anlaşması bulunmayan ülkeler ile bu anlaşmaların yapılabilmesi için gerekli hazırlıklar yürütülecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Yurt dışında iş alan Türk firmalarının Türk işçi çalışmalarını teşvik edici tedbirler artırılabilecektir. Yurt dışında çalışmak isteyenlerin aldatılmalarının önlenmesi ve yasa dışı göçün önüne geçilmesi amacıyla yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Yurt dışında vatandaşlarımızın yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde öğrenci velilerini yönlendirecek, bilgilendirecek ve gerekli durumlarda eğitim kurumları ile temaslarda bulunacak danışma merkezleri oluşturulmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

Yurt dışında bulunan yurttaşlarımızın oylarını buldukları ülkelerde kullanabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Mülteci ve sığınmacılara tahsis edilen misafirhaneler geliştirilecektir.

8. TÜKETİCİNİN KORUNMASI

a) Mevcut Durum

Dünyada mal ve hizmet piyasalarında yaşanan gelişmeler ve yenilikler tüketicinin korunması hususunda yeni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, AB mevzuatına uyum çalışmaları doğrultusunda Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanmıştır.

Ürünlerin piyasaya arzı, uygunluk değerlendirmesi, piyasa gözetimi ve denetimi ile bunlarla ilgili olarak yapılacak bildirimlere ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla 4703 sayılı Ürünlerle İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun Ocak 2002'de yürürlüğe girecektir.

Ankara, İstanbul ve İzmir'de tüketici mahkemeleri kurularak faaliyete geçmiştir.

2000 yılında 931 merkezde faaliyetlerini sürdürmekte olan tüketici sorunları hakem heyetlerine 415.797'si cep telefonlarından alınan aylık sabit ücretle ilgili olmak üzere toplam 469.924 tüketici şikayet başvurusu yapılmıştır. Bu şikayetlerden 253.721'inin incelenmesi sonuçlandırılmıştır. Sonuçlanan şikayetlerin yüzde 97'si tüketici lehine, yüzde 3'ü tüketici aleyhine olmuştur. Şikayetlerin yüzde 92,5'ini ayıplı mal ve hizmetler, yüzde 3,9'unu promosyon, yüzde 3,5'ini taksitli-kampanyalı-kapıdan satışlar oluşturmuştur. Tüketici sorunları hakem heyetlerine 2001 yılı ilk 4 aylık döneminde ise toplam 7.619 şikayet başvurusunun incelenmesi sonuçlanmıştır.

Kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, firmalar, tüketici örgütleri ve üniversitelerce tüketicinin bilinçlendirilmesi ve eğitimine yönelik çalışmalar sürdürülmekle beraber istenilen düzeye ulaşılamamıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Tüketicinin korunmasında, sağlıklı bir rekabet ortamının sağlanması, tüketici bilincinin geliştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve kaliteli ürün sunumuyla ekonomik kayıpların önlenmesi esas alınacaktır.

Reklam Kurulu ve tüketici sorunları hakem heyetlerinin etkinliklerinin artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Elektronik ticaretin gelişimiyle birlikte, tüketici haklarını koruyacak, güvenini ve kullanımını sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.

Tüketici hak ve sorumlulukları, mal ve hizmet kullanımının çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkileri, atıkların yeniden değerlendirilmesi, geri dönüşümlü ambalaj kullanımı gibi konularda tüketicilerin bilgilendirilme ve bilinçlendirilmesine yönelik eğitim çalışmaları artırılabilecektir.

Tüketici sağlığını korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla, piyasa denetimleri etkinleştirilecek ve gıdalara ilişkin bilgilerin tüketicilere ulaştırılması sağlanacaktır.

Tüketici haklarının korunması amacıyla, tüketicilerin örgütlenmeleri desteklenecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunda değişiklik yapmayı öngören mevzuat çalışması tamamlanacaktır.

Tüketici mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde tüketici mahkemelerinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Reklam Kurulu ve tüketici sorunları hakem heyetlerinin etkin çalışmasını sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.

Elektronik ticarete tüketici güvenini sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.

V. SINAİLEŞME

1. MADENCİLİK

a) Mevcut Durum

Son yıllarda, madencilik sektörünün geleceği açısından büyük önem arz eden, yeni arz kaynaklarının keşfi, mevcutların geliştirilmesi ile üretilen madenlerin kullanım alanlarının çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalara özel önem verilmektedir.

Sektörde önemli bir yere sahip olan linyit üretimi, 2000 yılında bir önceki yıla göre yüzde 7,9 azalarak 61,3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılı sonuna kadar sadece kamu kurumlarınınca 60,5 milyon ton linyit üretilmesi programlanmaktadır.

1999 yılı ham petrol üretimi 2.940 bin ton, 2000 yılı üretimi ise 2.748 bin tondur. Yeni petrol sahalarının keşfedilememesi ve mevcut petrol sahalarının da eski olması nedeniyle ham petrol üretimimiz yıllar itibarıyla düşmektedir. 2001 yılının ilk 8 ayında ham petrol üretimi 2000 yılının aynı dönemine göre yüzde 6,7 azalarak 1.719 bin ton olmuştur. Arama çalışmalarından olumlu sonuçlar alınamaması halinde önümüzdeki yıllarda ham petrol üretiminin azalarak seyretmesi beklenmektedir.

Doğal gaz üretimi son yıllarda önemli miktarda artış göstermiştir. Kuzey Marmara doğal gaz sahasının 1997 yılında devreye alınmasıyla birlikte, ülkemiz doğal gaz talebinin yerli üretimle karşılanma oranı yüzde 2,6'dan yüzde 4,1'e yükselmiştir. 1997 yılında 253 milyon m³ olan doğal gaz üretimi, 2000 yılında 639 milyon m³'e ulaşmıştır. Ancak, söz konusu sahanın doğal gaz depolama amaçlı kullanımına yönelik çalışmalar devam ettiği için, 2001 yılında doğal gaz üretiminin önemli ölçüde azalması beklenmektedir. Bunun sonucu olarak, 2001 yılının ilk 8 ayında doğal gaz üretimi 2000 yılının aynı dönemine göre yüzde 38,4 azalarak 285 milyon m³ olarak gerçekleşmiştir.

TPAO Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan Doğal Gaz Depolama projesi çalışmaları 2001 yılı içinde hız kazanmıştır. Bu proje kapsamında, 1988 yılında keşfedilen Kuzey Marmara sahası ile 1994 yılında keşfedilen Değirmenköy doğal gaz sahasının depolama amaçlı kullanılması öngörülmektedir. Sahaların toplam depolama kapasitesi 1,6 milyar m³'dür. Dünyada uygulanan bir yöntem olan doğal gaz depolaması ile arz garantisinin sağlanması ve mevsimsel tüketim farklılıklarından kaynaklanan etkilerin asgari seviyeye indirilmesi amaçlanmaktadır.

1999 yılında 22.837 bin ton olan ham petrol ithalatımız, Marmara depremi sonucunda önemli ölçüde hasar gören Tüpraş İzmit Rafinerisinin ancak 2000 yılı Eylül ayından itibaren tam kapasite çalışmaya başlaması nedeniyle 21.363 bin tona gerilemiştir. Ancak, ham petrol üretimi azalarak seyrettiğinden, 2001 yılında ham petrol ithalat miktarının önceki yıllardan daha yüksek bir seviyede gerçekleşmesi beklenmektedir. Buna bağlı olarak, 2001 yılının ilk 8 aylık döneminde ham petrol ithalatı 2000 yılına göre miktar olarak yüzde 9,4 artarak 14.951 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Ham petrol ithalat fiyatı 2000 yılı içinde 37,8 dolar/varil seviyesine kadar yükselmiş ve ortalama 28,4 dolar/varil olarak gerçekleşmiş, böylece ham petrol ithalatımız 4,2 milyar dolar olmuştur. 2001 yılında ise Eylül ayı itibarıyla ham petrol ithalat fiyatı 25,6 dolar/varil olarak gerçekleşmiştir.

1999 yılında 12,6 milyar m³ olarak gerçekleşen doğal gaz ithalatı, 2000 yılında 14,9 milyar m³'e yükselmiştir. Doğal gaz ithalatının yurt içi talepteki yükselme nedeniyle

artarak seyretmesi beklenmektedir. Doğal gazda arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi politikası doğrultusunda, 1994 yılında başlatılan LNG ithalatı 2000 yılında 4,7 milyar m³, 2001 yılı Ağustos ayı itibarıyla ise 3,5 milyar m³ olmuştur.

2000 yılında doğal gazın tüketim grupları itibarıyla paylarına bakıldığında, elektrik üretimindeki payının yüzde 67'ye, sanayiye ise yüzde 14'e ulaştığı, buna karşılık konutlarda yüzde 19'a gerilediği görülmektedir. 2001 yılında, doğal gaz kullanımının ağırlıklı olarak elektrik üretiminde devam etmesi beklenmektedir.

Son yıllarda artış sürecine giren madencilik sektörü ihracatı 1999 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,8 artarak 384 milyon dolar, 2000 yılında ise yüzde 4,2 artarak 397 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılının önemli ihracat kalemlerinden olan bor tuzları, bakır, mermer ve manyezitin 2001 yılı ihracatı içinde de ağırlığını koruması beklenmektedir.

Enerji talebinin güvenli, ucuz ve çevreye zarar vermeyecek şekilde karşılanabilmesi bakımından jeotermal enerji kaynaklarının değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu çerçevede, ülke jeotermal kaynaklarının özelliklerine bağlı olarak tercihen entegre kullanımı ile konutlarda kullanımının yaygınlaştırılması yönünde çalışmalar sürdürülmektedir. Ayrıca, MTA Genel Müdürlüğü tarafından jeotermal kaynak aramalarına devam edilmektedir.

Ülkemizde madencilik sektörünün en önemli problemlerini, sektörde faaliyet gösteren kamu kurumlarının, farklı bakanlıklara bağlı olmasından kaynaklanan koordinasyon eksikliği ve mevzuat karmaşası oluşturmaktadır. Bu durum, gerek sektörel politikaların oluşturulmasını gerekse sektöre yatırım yapılmasını güçleştirici bir etki yaratmaktadır. Diğer taraftan, Şubat ayında yaşanan mali krizin etkisiyle sektörde faaliyet gösteren firmaların önemli ölçüde finansman sıkıntısıyla karşı karşıya kalması, firmaların üretimlerini kısmasına, çalışan sayılarını azaltmasına ve yatırımlarını ertelemelerine neden olmuştur.

2001 yılında TDÇİ Genel Müdürlüğü özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. Ancak, kamu ağırlıklı bir sektör olan madencilik açısından önem arz eden özelleştirme uygulamalarında son yıllarda bir gelişme sağlanmadığı görülmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan madencilik mevzuatında birliğin sağlanmasına yönelik düzenleme ile Tuz Kanunu ve Taş Ocakları Nizamnamesi'nin 3213 sayılı Maden Kanunu kapsamına alınması öngörülmüştür. Bu çerçevede, 2001 yılında 4683 No'lu Kanunla Tuz Kanunu yürürlükten kaldırılmış, tuz madenciliğine yönelik faaliyetler Maden Kanunu kapsamına alınmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Yeraltı kaynaklarının yüksek katma değer sağlayacak şekilde ekonomiye kazandırılması, sanayinin hammadde ve enerji ihtiyacının güvenli ve ekonomik olarak karşılanması madencilik sektöründe temel amacı oluşturmaktadır. Bu kapsamda, öncelik sanayiye girdi sağlayan ve rezervi tükenmekte olan cevherler de olmak üzere, madenlerin arama faaliyetlerine devam edilecektir.

Ülkemizdeki enerji kaynaklarının kısıtlı olması, enerji talebinin ithalat yoluyla karşılanmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, yurt içi kaynakların toplam içindeki payının korunması, arz güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, üretimin ekonomik olarak yapılabileceği linyit yataklarının değerlendirilmesi yönündeki

çalışmalara devam edilecek, ayrıca petrol ve doğal gazda tüketim artışına paralel olarak arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülecektir.

Sektörde faaliyet gösteren kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesinin hızlandırılması önem arz etmektedir. Bu kuruluşların özelleştirme stratejileri belirlenirken, iç ve dış pazarlarda rekabet güçlerini kaybetmemelerine özen gösterilecektir. Henüz özelleştirme kapsamına alınmamış olan kuruluşların ise verimsiz olan ve zarar eden birimlerinin iyileştirilmesine veya tasfiyesine yönelik çalışmalara 2002 yılında da devam edilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Madencilik sektöründeki koordinasyon eksikliğinin giderilmesi, politikaların tespiti ve uygulamaya yönelik çalışmaların gerçekleştirilebilmesi amacıyla, madencilikle ilgili kamu kuruluşlarının faaliyetlerinin tek bir Bakanlık tarafından yönlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Sektörde, mevzuat birliğinin sağlanması ve madencilik uygulamalarının daha etkin bir yasal düzene kavuşturulabilmesi amacıyla, 3213 sayılı Maden Kanununun, Taş Ocakçılığı Nizamnamesi ile düzenlenen hususları da kapsayacak şekilde yeniden ele alınarak düzenlenmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.

MTA Genel Müdürlüğünün fiziki bakımdan küçük ancak teknik kapasitesi yüksek bir kuruluş haline dönüştürülmesini sağlayacak mevzuat çalışmalarına devam edilecektir.

Jeotermal enerjinin aranması, üretilmesi ve işletilmesi konusundaki yasal boşluğun giderilmesi ve kaynakların daha etkin bir biçimde değerlendirilebilmesi amacıyla mevzuat çalışmaları sürdürülecektir.

MTA Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan sondaj karot bilgi bankasına ilgili kuruluşlardan düzenli bilgi akışının sağlanmasına yönelik yasal ve kurumsal düzenleme çalışmalarına devam edilecektir.

2. İMALAT SANAYİİ

a) Mevcut Durum

Dış rekabete açılma sürecinde önemli adımların atıldığı son yıllarda imalat sanayii; ileri teknoloji ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ile ticaretin serbestleşmesi nedenleriyle giderek artan uluslar arası rekabetin yanı sıra, yurt içi ve dışında yaşanan mali krizlerin ve Marmara Bölgesindeki depremlerin olumsuz etkileri altında kalmıştır.

2000 yılında, depremlerin ekonomiye olumsuz etkilerinin giderilmeye başlanmasının yanında, uygulamaya konulan makroekonomik programın etkisiyle imalat sanayii üretimi tekrar artış eğilimine girmiştir. 2000 yılında imalat sanayii üretimi yüzde 6,5 artarken katma değer artışı yüzde 5,9 olmuştur. İmalat sanayii alt sektörlerindeki en belirgin üretim artışları giyim, makina, elektronik, otomotiv ile lastik ve plastik sektörlerinde gözlenirken en önemli üretim düşüşleri petrol ürünleri, metal eşya ile tıbbi aletler sanayilerinde gerçekleşmiştir.

Üç aylık verilere göre üretim değeri ağırlıklı imalat sanayii kapasite kullanım oranı, 2000 yılında kamu kesiminde yüzde 80,3, özel kesimde yüzde 74 olmak üzere ortalama yüzde 75,9 olarak gerçekleşmiştir.

İmalat sanayii ürünleri ihracatındaki artış 2000 yılında da devam etmiş ve cari fiyatlarla, yüzde 6,7 artarak, 25,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Böylece imalat sanayii ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı yüzde 91,2 olmuştur. İhracattaki bu artışta deri, kimya, lastik, plastik, elektrikli makina, elektronik, tıbbi aletler ve otomotiv sektörleri etkili olmuştur.

İmalat sanayii ithalatı, cari fiyatlarla 2000 yılında yüzde 29,8 artarak 45 milyar dolara yükselmiştir. 2000 yılında imalat sanayii ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı yüzde 82,6 olmuştur.

2000 yılında, serbest bölgelerin dış ticaret hacminin yüzde 91,7'lik pay ile 10,4 milyar dolarlık kısmını imalat sanayii ürünleri oluşturmaktadır. 2000 yılında imalat sanayii ürünlerinde serbest bölgelerin dış ticaret hacmi, bir önceki yıla göre, yüzde 46,5 oranında artmıştır. Aynı yılda, ülkemiz imalat sanayii ihracatı içinde serbest bölgelere yapılan ihracatın payı yüzde 3,7, imalat sanayii ithalatı içinde serbest bölgelerden yapılan ithalatın payı yüzde 10 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılının ilk 6 aylık döneminde ise söz konusu paylar, sırasıyla, yüzde 3,6 ve yüzde 8,9 olmuştur.

AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda AB müktesebatına uyum sağlanması için Türk sinai mevzuatında ihtiyaç duyulan değişiklikler, yenilikler ve gereken kurumsal yapılar belirlenmiştir. Bu kapsamda, AB Ulusal Programı çerçevesinde, sanayi politikaları ve malların serbest dolaşımı konularında; akreditasyon ve standardizasyon, ölçü ve ayarlar, sanayi ürünleri ve çevre ilişkisi, tütün ve tütün mamulleri, kimyasal maddeler, ilaç ve kozmetik, inşaat malzemeleri, makina imalat ve motorlu araçlar ağırlıklı olmak üzere, ilgili mevzuatın uyumlaştırılması çalışmalarına devam edilmiştir.

AB ile gümrük birliği sonrasında Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) üstünde oranların uygulandığı kağıt, deri ve deri mamülleri, seramik, tarım alet makinaları ve otomotiv sektörlerindeki bazı hassas malların ithalatından alınan vergilerde 1 Ocak 2001 tarihinden itibaren yüzde 50'lik son indirim yapılmış ve OGT'ye uyum sağlanmıştır. Böylece, bu sanayilerde üçüncü ülkeler ile rekabetin daha da artacağı bir döneme girilmiştir.

Yatırım iklimindeki olumsuzluklara rağmen son yıllarda imalat sanayii sabit sermaye yatırımlarının büyük kısmı özel kesim tarafından gerçekleştirilmektedir. Kamu kesimiye, son yıllarda ağırlıklı olarak modernizasyon ve üretimin idamesine yönelik yatırımlara yoğunlaşmıştır.

2000 yılında; Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile, mal ve hizmet üretiminin yanı sıra, KOBİ'ler, AR-GE, teknopark, çevre koruma, Bilim Teknoloji Yüksek Kurulunca belirlenen öncelikli teknolojik yatırımlarla, istihdam artırıcı, bölgeler arası gelişmişlik farklarını giderici özelliklere sahip, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan, döviz kazandırıcı faaliyetlere dönük, uluslar arası rekabet gücü sağlayan yatırımların desteklenmesine devam edilmiştir.

İmalat sanayiinde, 2000 yılında sabit yatırım tutarı cari fiyatlarla 3.444 trilyon TL olan 2.093 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir.

2001 yılında Yatırımlarda Devlet Yardımları ve KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları Kararları ile kalkınmada öncelikli yörelere yatırım yapma cazibesini artırmak için, ilave destekler ve kolaylıklar sağlanmıştır. Yatırım indirimi oranı gelişmiş yörelerde yüzde 40 ve normal yörelerde yüzde 60 olmasına karşılık kalkınmada öncelikli yörelerde yüzde 100 olarak yöre lehine farklılaştırılmıştır. KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları Kararında

yapılan düzenlemelerle tarımsal sanayiler, madencilik ve turizm yatırımlarının desteklenmesi kapsama dahil edilerek fon kaynaklı kredi imkanı getirilmiştir.

Yerli firmaların teknolojisini ve rekabet gücünü olumlu yönde etkileyerek, firmaların AB ve dünya pazarlarına açılmalarını kolaylaştıran yabancı sermaye girişinde son yıllarda beklenen artış gerçekleşmemiştir. İmalat sanayii kapsamında, 2000 yılında 1.115 milyon dolar tutarında 418 adet, 2001 yılının ilk altı ayında 651 milyon dolar tutarında yabancı sermaye izni verilmiştir.

Özelleştirme yoluyla kamunun imalat sanayiindeki rolünün azaltılması ve özel kesim yatırımlarının ve dolayısıyla istihdam imkanlarının artmasına yönelik politikaların uygulanmasıyla, rekabetçi pazar yapısının geliştirilmesine imkan sağlanmaya devam edilmiştir. 2000 yılında Asil Çelik Sanayii T.A.Ş. özelleştirilmiş ve ORÜS Orman Ürünleri Sanayii A.Ş.'nin özelleştirme işlemleri tamamlanmıştır.

2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler sonrasında kredi faizlerindeki aşırı yükselme ve ekonomide ortaya çıkan belirsizlik ortamı, üretim, yatırım ve ihracatın finansmanını zorlaştırırken iç talepte de daralmaya yol açmıştır.

Akaryakıt, enerji ve özellikle ithal girdilerin fiyatlarındaki artışlar firmaların üretim maliyetlerini yükseltmiştir.

Firmaların kredi ve teminat mektubu taleplerinin bankalar tarafından karşılanmasında sıkıntılar yaşanmıştır.

Diğer taraftan firmaların daha önce kullandıkları kredilerin geri ödenmesi ve faiz oranları konularında firmalarla bankacılık sektörü arasında sorunlar yaşanmıştır.

İç talepte meydana gelen daralma firmaların satış gelirlerinin azalmasına ve ödeme sıkıntısına düşmelerine yol açmış ve belirsizlik ortamından etkilenen firmalar, ara malı ve hammadde siparişlerini iptal etme yoluna gitmişlerdir.

Bu gelişmeler sonucunda, imalat sanayiinde faaliyet gösteren firmalarda üretimin kısılması, üretime ara verilmesi, çalışanların sayısında azaltmaya gidilmesi ve yatırımların ertelenmesi gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi sonucunda elde edilen rekabet avantajı ve iç pazardaki daralma nedeniyle firmalar ihracata yönelmişlerdir. Ancak, iç pazardaki talep daralmasının sonucu olarak bazı sektörlerde ortaya çıkan düşük kapasite kullanım oranlarının birim maliyetleri yükseltici etkisi nedeniyle, ihracattaki bu rekabet avantajı giderek azalmaktadır.

Üç Aylık İmalat Sanayi Eğilim Anketi verilerine göre 2000 yılı dördüncü çeyreği ortalaması yüzde 74,7 olan özel kesim kapasite kullanım oranı, 2001 yılı birinci çeyreğinde yüzde 65,8, ikinci çeyreğinde yüzde 66,9 olmuştur. Üretimini daha çok ihracata yönelten sektörlerde kapasite kullanım oranının genel olarak, imalat sanayii kapasite kullanım oranının üzerinde olduğu gözlenmektedir.

Kapasite kullanım oranlarındaki gerilemeye paralel olarak üretimde azalma eğilimi devam etmektedir. 2001 yılının ilk yarısında imalat sanayii üretimi yüzde 6,9 oranında düşmüştür. İmalat sanayiinde üretimin en fazla azaldığı sektörler olarak tekstil, deri, kağıt-basım, kimya, metal eşya, makina, elektronik ve otomotiv sanayileri dikkati çekmektedir.

İmalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmelerin yatırım eğiliminde de belirgin bir azalma gözlenmektedir. Sanayiye verilen yatırım teşvik belgelerinde 2001 yılı ilk altı ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 17,4 oranında azalma olmuştur. Sanayiye verilen yatırım teşvik belgelerinin sayısı 2001 yılı Ocak ayında 207 adet iken, giderek azalmış ve 2001 yılı Ağustos ayında 81 adete düşmüştür.

Hanehalkı işgücü anketi sonuçlarına göre sanayi istihdamında 2001 yılı ilk yarısında 2000 yılı dördüncü çeyreğine göre yüzde 5,9 oranında azalma olmuştur.

İmalat sanayii kapasite kullanım oranlarındaki gerilemeye paralel olarak ara malları ithalatındaki azalma devam ederken, yatırımlardaki azalmanın etkisiyle yatırım malları ithalatı da azalmaktadır. 2001 yılının ilk altı aylık döneminde ara malları ithalatı yüzde 15 gerilerken, yatırım malları ithalatı yüzde 29,7, tüketim malları ithalatı ise yüzde 34,1 oranında azalmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, imalat sanayi ürünleri toplam ithalatı 2001 yılının ilk altı ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 20 azalmıştır.

İhracattaki artış eğilimi devam etmektedir. DİE verilerine göre Ocak-Haziran döneminde yüzde 10,2 oranında gerçekleşen toplam ihracat artışı, İhracatçı Birlikleri kayıt rakamlarına göre Ocak-Ağustos döneminde yüzde 14,4'e yükselmiştir. İhracatçı Birliklerinin verilerine göre Ocak-Ağustos döneminde en yüksek ihracat artışı gıda, deri, ana metal, makina imalat ve otomotiv sanayilerinde gözlenmiştir.

Sonuç olarak, yaşanan mali krizlerin imalat sanayii üzerindeki olumsuz etkisi, 2001 yılının ilk yarısında giderek ağırlaşmış ve krizin etkilerini azaltmak üzere bazı tedbirler alınmıştır.

Dünya Bankasından Eximbank için 200 milyon dolar kredi temin edilmiştir.

Eximbank kaynaklarından kullanılan ve 2000 yılı sonuna kadar taahhüdü yerine getirilmemiş kredilerde, taahhüdünün yüzde 50'sinin gerçekleştirilmesi kaydıyla yıl sonunda kapatılması kolaylığı getirilmiştir.

İhracatta KDV iadesi ödemelerinin hızlandırılması ve kolaylaştırılması için ilgili tebliğler çıkarılmıştır.

Türk ürünlerinin yurt dışında markalaşması, tanıtım ve tutundurulması ile Türk malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla Paris, Londra ve New York'da açılacak mağazaların satın alınması halinde 10 milyon dolara kadar desteklenmesi sağlanmıştır.

Yabancı sermaye yatırımlarını artırmak ve yatırımcılara güven sağlamak amacıyla Milletlerarası Tahkim Kanunu yayımlanmıştır.

Dahilde işleme izin belgelerinin sürelerinin uzatılmasını öngören ve kapatılmasını kolaylaştıran Bakanlar Kurulu Kararı yayınlanmıştır.

Vadeli ithalattan alınan kaynak kullanımı destekleme fonu kesintisi, sanayinin hammadde ve aramalı ithalatını da kapsayacak şekilde, yüzde 6'dan yüzde 3'e düşürülmüştür.

Seramik sektöründe LPG kullanan üreticilerin, doğal gaz kullananlar karşısındaki haksız rekabetini önlemek üzere gerekli Kanun çıkarılmıştır. Bu Kanunla iki üretim teknolojisinin maliyeti arasındaki yüzde 70'inin karşılanması ve bu şekilde yapılacak ödemelerin 80 trilyon lirayı geçmemesi öngörülmüştür.

Toplu Konut Fonundan daha önce kredi açılmış olup inşaatı halen devam eden projelerin tamamlanmasını sağlamak amacıyla kredi miktarları artırılmıştır. İnşaat sektöründe sağlanabilecek gelişmelerle demir-çelik, cam, çimento, seramik, metal eşya sektörlerinde talep artışı beklenmektedir.

Silindir hacmi 1600 cc'nin altındaki otomobillerde yüzde 12 olan ek taşıt alım vergisi yıl sonuna kadar yüzde 6'ya indirilmiştir.

Gıda sanayiinde krizler sonrasında tüketicinin satın alma gücünün büyük ölçüde düşmesi, gelir ve fiyat esneklikleri yüksek olan hayvansal kaynaklı gıda sanayii ürünlerine ve buna bağlı olarak da yem sanayii ürünlerine olan talebin, yüzde 30'a yakın bir oranda azalmasına neden olmuştur. Tüketicilerin daha ucuz olan ikame ürünlere yönelmesi, kayıt dışı üretilen ürünlerin talebinde bir miktar artışa ve bu üretimin dolaylı olarak özendirilmesine yol açmıştır.

Gıda sanayii üretimi; tarım sektöründe yaşanan girdi maliyeti artışı, kuraklık ve tarım politikası uygulamasındaki belirsizliklere bağlı üretim gerilemesinin yanı sıra, iç talepteki gerileme ve ihracatta beklenen artışın sağlanamayışı nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Gıda sanayii toplam üretimindeki gerileme, 2001 yılı ilk altı aylık döneminde yüzde 7'ye yaklaşmıştır. Hayvansal ürün işleyen sanayideki üretim gerilemesi ise iç talebe bağlı olarak yüzde 30'a yaklaşmaktadır.

Devalüasyondan sonra, gıda sanayiinde finansman temini sorunlarının da etkili olması, ihracatta yüksek oranlı artışların sağlanamamasına yol açmıştır. Bununla birlikte, gıda sanayii toplam ihracatı, ilk yedi aylık dönemde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 16 oranında artış göstermiştir.

2001 yılında DPT tarafından, ilgili kuruluşların katılımlarıyla Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi belgesi hazırlanmış ve gıda güvenliği, gıda güvencesi ve beslenme konularında kısa, orta ve uzun vadeli politikalar, yasal ve kurumsal düzenleme gereksinimleri belirlenmiştir. Gıda güvenliği ile ilgili öne çıkan sorunlar, cezai işlem yetersizliği, gıda güvenliğinin çok başlı uygulanması ve bilgi erişim sisteminin yetersizliğidir.

AB müktesebatına uyum kapsamında; 4619 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklikte bazı alkollü içkilerin üretimi, ithalatı ve ihracatında devam eden devlet tekeli kaldırılmıştır.

2001 yılında TEKEL Genel Müdürlüğünün yeniden yapılandırılması ile tütün ve tütün mamullerinin üretimine, iç, dış alım ve satımına, 233 sayılı KHK'da değişiklik yapılmasına ve 4046 sayılı Kanuna ek madde eklenmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

2001 yılının ilk 7 ayında tekstil sanayii üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 4,4 oranında azalmış ve birçok fabrika geçici olarak üretime ara vermiş veya vardiya sayılarını azaltmışlardır. Ayrıca yüksek girdi maliyetleri, ekonomideki belirsizlikler ve ABD tarafından ülkemize uygulanan kotaların dolması nedeniyle Türk müteşebbisleri yatırımlarını ve üretimlerini Bulgaristan, Romanya gibi Doğu Avrupa ülkeleri ile Özbekistan ve diğer Türk Cumhuriyetlerine kaydırmışlardır. 2001 yılının ilk 6 ayında tekstil sanayii ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,1 oranında artmış, ithalatı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 22,8 oranında azalmıştır.

Giyim ve kürk ürünleri sanayiinde 2001 yılında yurt içi talebin daralmasına bağlı olarak üretimde de düşüşler gözlenmiştir. 2001 yılının ilk 7 ayında üretim bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 0,4 azalmıştır. Dalgalı kur rejimine geçiş sonrasında döviz

kurlarındaki artışın giyim ve kürk ihracatına olumlu katkıda bulunması beklenirken, temel girdi olan işlenmiş giyim ve kürklerde yüksek oranda ithalata bağımlılık nedeniyle, bu katkı sınırlı olmuştur. 2001 yılının ilk 6 ayında giyim ve kürk ürünleri ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 3,1 oranında, ithalatı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,7 oranında artmıştır.

2000 yılı Kasım ayındaki krizin deri ve deri ürünleri sanayii üzerindeki etkisi sınırlı kalmıştır. 2001 Şubat ayında yaşanan krizin, Şubat ve Mart aylarında, sektör üretiminde ciddi bir gerilemeye neden olmadığı gözlenmiştir. Kurban bayramı nedeniyle elde edilen ham derilerin işlenmesi zorunluluğu bunda en önemli etken olmuştur. İzleyen aylarda krizin devam etmesi sonucunda yurt içi talebin daralmasına bağlı olarak özellikle ayakkabı ve ayakkabılık deri üreten kesimden başlayarak sektörde üretim ve istihdam hızla azalmıştır. Akreditif açılmasında yaşanan sorunlar nedeniyle bazı firmaların ham madde ithalatında zorluklar yaşadığı gözlenmektedir. Sektör üretimi 2001 yılı Ocak-Mart döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 17,7 artarken, Nisan-Haziran döneminde yüzde 28,7 ve Temmuz ayında yüzde 42,7 oranında azalmıştır. Sektör ihracatı 2001 yılı Ocak-Haziran döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 14,4 artmıştır.

Döviz kurlarındaki artış, hammadde açısından dışa bağımlı olan ilaç sanayiinde üretim maliyetlerinin artmasına ve ithal ilaç fiyatlarında belirsizlik yaşanmasına neden olmuştur. Her üç ayda bir enflasyon oranında artırılan ilaç fiyatları 2001 yılında Eylül sonu itibarıyla yüzde 66,5 oranında artırılmış, ithal ilaçlarda ise yeni ithal ilaç fiyat uygulamasına geçilmiştir.

Petrol ürünleri sanayinde, rafinerilerde sürdürülmekte olan yatırım projelerinden Kırıkkale Rafinerisi LPG Tatlılaştırma Ünitesi Tesisi Projesi 2000 yılında tamamlanmış ve işletmeye açılmıştır. İzmir Rafinerisi CCR ve İzomerizasyon projesinin mekanik tamamlanması gerçekleşmiş bulunmaktadır.

2001 yılında LPG'nin otogaz olarak kullanımının kontrol altına alınması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılarak otomatik fiyatlandırma mekanizmasının LPG için de tam olarak uygulanması sağlanmıştır.

2001/2960 sayılı BKK ile 18.11.1997 tarih ve 97/10244 sayılı Karar yürürlükten kaldırılarak gübre desteğine son verilmiştir.

Devalüasyon sonucu üretim maliyetinin yüzde 70-80'ini oluşturan hammaddelerin tamamının ithal edilmesi nedeniyle gübre fiyatları artmıştır. Çoğunlukla bayi ve kooperatiflere borçlanarak gübre alan çiftçilerin alım gücü, krizler sonrası piyasalarda vadeli gübre satışlarının yok denecek seviyelere düşmesi ve Ziraat Bankası ve kooperatiflerin kredi faizlerinin yükselmesiyle gerilemiştir. Haziran 2001 itibarıyla gübre kullanım miktarı yaklaşık yüzde 19 oranında gerilemiştir. Diğer taraftan, dolar kurundaki artış nedeniyle hammadde fiyatlarının yükselmesi, üretim maliyetlerini ve 2001 yılı üretim programını olumsuz yönde etkilemiş ve satışların da gerilemesine paralel olarak 2001 yılı ilk altı aylık döneminde üretim, yüzde 20 oranında azalmıştır.

Son yıllarda yaşanan global kriz ile ülkemizde yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin oluşturduğu belirsizlik ortamı, demir ve çelik sanayiindeki yatırımların ertelenmesine yol açmıştır. 2001 yılında uygulamaya konulan istikrar tedbirleri sonucunda demir-çelik ürünlerinin kullanıldığı inşaat, otomotiv ve makina imalat sanayii gibi sektörlerin demir-çelik ürünlerine olan taleplerinde önemli bir daralma yaşanmaktadır. İç talepte ortaya çıkan bu daralma yanında, Türk Lirasının yabancı

paralar karşısında değer kaybetmesiyle kazanılan rekabet avantajı, üreticilerin dış pazarlara yönelmelerini sağlamış ve İhracatçı Birliklerinin verilerine göre 2001 yılının ilk 8 aylık döneminde demir-çelik ürünleri ihracatı yüzde 26 artmıştır. Ancak, bazı ülkelere yapılan demir-çelik ürünleri ihracatında önemli artışlar sağlanırken ilgili ülkelerin soruşturma girişimleriyle karşılaşmaktadır.

Demir-çelik sektörü ithalatı, iç talepteki daralmanın da etkisiyle yılın ilk 6 aylık döneminde yüzde 38 gerilemiştir. İthalatın azalması ve ihracatta gözlenen yüksek performans demir-çelik üreticilerinin krizden daha az etkilenmelerini sağlamış ve ham çelik üretimi yılın ilk 8 aylık döneminde yüzde 4,7 artmıştır.

Yurt içi özel tüketim harcamalarında görülen daralmaya paralel olarak beyaz eşya sanayii talebi yüzde 40'ın üzerinde bir hızla daralmaktadır. Ana ürünler olan ve daha çok yurt içi piyasaya hitap eden çamaşır makinası, bulaşık makinası gibi ürünlerin üretiminde yüksek oranda düşüşler vardır. Diğer taraftan, buzdolabı, çamaşır makinası ve fırın ihracatı hızla artmaktadır.

Yaşanan krizler elektrikli makineler ve elektronik sanayiinde de etkili olmuştur. Her iki sektörde de faaliyet gösteren firmaların vadesi dolmayan kredi geri ödemeleri konusunda bankalarla ve firmaların kendi aralarındaki ödemelerde sıkıntılar yaşanmıştır. Tüketici kredilerinin kesilmesi ve likidite tercihinin artması sonucu iç talep daralırken, döviz kurundaki artış sonucu rekabet gücünün artması nedeniyle dış satışlarda artış gözlenmektedir.

Elektrikli makineler sanayii üretimi Ocak-Haziran 2001 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 15,7, elektronik sanayii üretimi ise aynı dönemde yüzde 10 azalmıştır. Döviz kurlarındaki artış sonucu artan rekabet gücü nedeniyle elektrikli makineler ve elektronik sanayii ihracatında Ocak-Haziran 2001 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 14,5 artış kaydedilmiştir. İthalat ise aynı dönemde yüzde 31,4 oranında azalmıştır.

Otomotiv ürünlerine yönelik iç talepteki azalış sektörü olumsuz etkilemiştir. Bu azalış 2001 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 68 civarında olmuştur.

Otomotiv ana sanayii üretimi 2000 yılı Aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 28, 2001 yılı Ocak-Ağustos döneminde ise yüzde 34 oranında azalmıştır. Aynı dönemde otomobil üretimi yüzde 37 oranında azalmış ve kapasite kullanım oranı Ağustos ayında yüzde 26 mertebesinde olmuştur.

2001 yılı Ocak-Haziran döneminde ithal araç satışlarında yüzde 69 azalma olurken, toplam araç ihracatı miktar olarak yüzde 116, değer olarak yüzde 69, yan sanayi ihracatı ise yüzde 33 oranında artmıştır. Üretimlerinin önemli bölümünü ihracata yönlendiren özellikle otomobil firmaları krizi ihracatla aşabilme çabası içine girmişlerdir.

Gelecek yıllarda ortaya çıkabilecek enerji arzı yetersizliğinin sanayi üzerinde olumsuz etki yaratmaması için sanayide enerji tasarrufuna yönelik tedbir ve uygulamalar önem arz etmektedir.

AR-GE faaliyetlerinin yetersizliği nedeniyle teknoloji üreten bir yapıya kavuşturulamayan sanayinin rekabet gücüne bu yönde önemli bir katkı sağlanamamaktadır. Diğer taraftan, taşıdığı yüksek ticari riskler nedeniyle sanayide yeni

teknolojilerin yerine yaygın olarak kullanılan teknolojiler benimsenmekte ve yeni teknolojilerle kazanılabilecek fırsatlar değerlendirilememektedir.

Yasal metroloji kapsamında olan ölçü ve tartı aletlerinin kalibrasyonu ve izlenebilirliği sisteminin geliştirilmesi için dış teknik yardımlarla sağlanan finansman ve uzmanlık desteği ile laboratuvar iyileştirme çalışmaları Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca sürdürülmektedir.

Türk standartlarının, AB standartları ile uyumlaştırılması çalışmalarına, mevcut standartlar yanında yeni hazırlanmış veya değişikliğe uğramış AB veya ISO standartları ile uyumlaştırılması şeklinde devam edilmektedir.

Savunma araç ve gereçlerinin yurt içinden temin oranının artırılması amacıyla, yerli ve yabancı özel sektörün savunma araç ve gereçlerinin üretimi sürecine katılması konusunda çalışmalar sürdürülmektedir.

2001 yılında AB standartları ve normlarına yönelik Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun yayımlanmıştır.

2001 yılında Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu çıkarılmıştır. Bu Kanunla, üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslar arası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

İmalat sanayiinin; yerel kaynakları harekete geçiren, çevre normlarına uygun üretim yapan, tüketici sağlığını ve tercihlerini gözeten, yüksek nitelikli işgücü kullanan, çağdaş işletmecilik anlayışını uygulayan, AR-GE'ye önem veren, teknoloji üreten, özgün tasarım ve marka yaratarak uluslar arası pazarlarda yerini alan dışa dönük bir yapıya kavuşturulması ve rekabet gücünün artırılması amaçlanmaktadır.

Bilgi ve teknoloji yoğun nitelik taşıyan savunma ve havacılık, makina imalat, kimya, elektronik sanayilerinin ve yazılım sektörünün geliştirilmesi, sanayide ileri teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, geleneksel sanayilerin rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir.

Kamu alımlarında, uluslar arası taahhütlerimize uygun rekabet ortamının sağlanmasına ve yerli sanayinin geliştirilmesine, off-set uygulamalarının yaygınlaştırılmasına önem verilecektir.

Özelleştirme yoluyla kamunun imalat sanayiindeki rolünün azaltılarak rekabetçi piyasa yapısının geliştirilmesine devam edilecektir.

İmalat sanayiinde, bilgi ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere AR-GE, yeni ürün ve teknoloji geliştirme, çevre koruma, KOBİ'lerin gelişmesi, istihdam yaratma ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik yatırımların desteklenmesine devam edilecektir.

Sanayinin rekabet gücünü artırması ve dünya pazarlarından daha fazla pay alabilmesi için, tasarım, toplam kalite yönetimi, ürün ve marka geliştirme ve pazarlama konularına önem verilerek, çevre dostu üretim tekniklerinin geliştirilmesine yönelik AR-GE faaliyetleri özendirilecektir.

İhracat ve yatırımlara sağlanan desteklerle ilgili uygulamalarda bürokratik işlemler azaltılacaktır.

Devlet yardımlarının etkisini ölçmek için, geçmiş yıllara dönük veri tabanı oluşturulması, devlet yardımları için ayrılan kaynakların kullanımının değerlendirilmesi ve önümüzdeki yıllarda konu ile ilgili alınacak kararlara yol gösterici olması sağlanacaktır.

Dünya Bankasının katkısıyla yürütülen başta yabancı sermaye yatırımları olmak üzere Türkiye'de yatırım ortamının iyileştirilmesi çalışması sonuçlandırılarak uygulamaya geçilecektir.

Yüksek katma değer sağlayacak öncelikli alanlarda yeni ürün geliştirmeye yönelik destekler artırılarak elektronik sanayiinin küresel pazardan daha fazla pay alması çalışmalarına devam edilecektir.

İhtisas gümrükleri etkin şekilde çalıştırılarak, ithalatta kalitesiz mal girişi önlenecektir. İthalatta haksız rekabet, gözetim ve standart denetim mevzuatları çerçevesinde yürütülen uygulamalara titizlikle devam edilecektir.

Büyük ölçekli savunma projelerinin gerçekleştirilmesinde olduğu gibi küçük ve orta büyüklükteki projelerde de yerli sanayinin katkısını artırmak amacıyla çalışmalar yapılacaktır.

Kamu sağlığını gıda tüketimi ile oluşan risklerden korumak ve gıda sanayii ürünleri dış ticaretinin gelişmesini sağlamak üzere yürürlükte olan gıda güvenliği sistemini; Tehlike Analizi Kritik Kontrol Noktaları(HACCP), Gıda İşletmeleri Uygun Teknoloji Gereklileri(GMP), Uygun Hijyen Gereklileri(GHP), AB ülkelerinde hazırlanan Beyaz Bildiri ile uygulanması hedeflenen çiftlikten sofraya güvenli gıda üretimi esasına dayalı risk analizi (risk değerlendirmesi, risk yönetimi, risk iletişimi) ve ilgili kuruluşlar arası koordinasyon sağlanmasını gözetim bir denetim sistemine dönüştürmek amaçlanmaktadır.

Ekonomik kriz nedeniyle başta hayvansal protein olmak üzere zengin besin öğeleri kaynağı olan gıda ürünleri tüketiminin azalmasının yaratmakta olduğu beslenme sorunlarının önlenmesine öncelik verilecektir. Bu çerçevede, gıda zenginleştirilmesi uygulamaları kısa sürede yaygınlaştırılacaktır.

Okul içme sütü programlarının uygulanabilmesi için, ilgili tüm sektörleri kapsayan bir proje hazırlanacak ve bu amaç için gerekli finansal kaynak sağlanacaktır.

ABD'nin ülkemize tahsis ettiği kotaların bazı giyim sanayii ürünlerinde yetersiz kalması sorununun çözümü için ABD tarafından tahsis edilen kota miktarının artırılması veya ABD ile ticaret anlaşmalarının yapılması çalışmalarına öncelik verilecektir.

Ülkemizdeki bor kaynaklarından yeterince yararlanılabilmesi için, mümkün olduğunca nihai ürün üretimine yönelmesi ve bu konudaki yatırımların hızlandırılması, bor ürünlerinin kullanım alanlarının çeşitlendirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilerek pazarlamanın etkinleştirilmesi sağlanacaktır.

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ile imzalanan serbest ticaret anlaşması kapsamında, çelik sanayiinde yeniden yapılanmaya yönelik yatırımlara devlet yardımı verilmesiyle ilgili sürenin uzatılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Otomobilde gerçekleştirilen ürün çeşitliliği yanında, bazı ürünlerin sadece Türkiye'de üretilip dünya pazarlarına satılması şeklinde yerli ve yabancı ortaklar arasında sağlanan

işbirliğiyle, ihracatta son yıllarda önemli artış sağlanmıştır. Sektörde ekonomik ölçekte üretim yapılabilmesi, ihracata dayalı ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabilmesi için söz konusu işbirliğinin yaygınlaştırılmasına ve Türkiye'nin otomotiv sanayiinde bir üretim merkezi olmasına yönelik çalışmalara önem verilecektir.

TCDD'nin yolcu vagonu ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla TÜVASAŞ'a ait tesislerde deprem nedeniyle meydana gelen hasarın kısmen giderilmesi ile ilgili faaliyetlere devam edilecektir.

Türk Standartlarının, AB yeni yaklaşım direktifleri kapsamındaki ürünlerle ilgili olanlar başta olmak üzere, AB ve ISO standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.

Metroloji ve kalibrasyon konusunda başlatılan merkez laboratuvarı etüd çalışması tamamlanacaktır.

Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanununun ilgili yönetmeliklerinin yayımlanmasını müteakip taraf olan tüm kesimlerin bilgilendirilmesine ve uygulamanın hızla yerleştirilmesine önem verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Kamu alımlarının tek bir mevzuat çerçevesinde yapılmasını sağlamak üzere yürütülen çalışmalar sonuçlandırılacaktır.

Ana ve yan sanayide karşılıklı fayda ve güven unsurunu tesis eden, aralarındaki ilişkilerin uzun dönemli ve iş birliğine dayalı olmasını sağlayan, ana ve yan sanayiini bir bütün olarak daha rekabetçi kılmayı amaçlayan mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

DPT koordinatörlüğünde ulusal gıda ve beslenme politikalarının uygulanması ile ilgili eylem planı hazırlanacaktır.

560 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair KHK'nin gıda işletmelerinde sorumlu yönetici çalıştırılması konusundaki hükümlerine bağlı olarak sorumlu yönetici olabilme koşulları, sorumlu yöneticinin istihdam, çalışma güvencesi, görev, yetki ve sorumlulukları konularını düzenleyen yasal düzenleme ivedilikle yapılacaktır.

Orta ve uzun vadede oluşturulması öngörülen katılımcı, bağımsız ve bilimsel nitelikli ulusal gıda otoritesi kuruluncaya kadar görev yapmak üzere, gıda danışma gruplarının kurulması ile ilgili hükümler yürürlükteki mevzuata eklenecektir.

Gıda üretimi, hazırlanması, satışı ile ilgili konularda çalışacak kişilerin belli bir eğitimden geçmesi, gıda denetimini yapacak elemanların gıda konusunda eğitilmiş olması ve bu konuda yasal eksikliklerin ilgili Bakanlıklarca giderilmesi sağlanacaktır.

Dünya Sağlık Örgütü ve BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün yaptığı çalışmalar ve önerileri ile ülkemizin ihtiyaçları dikkate alınarak gıda ve beslenme politikalarının oluşturulması, uygulamalarda sektörler arası ve aynı sektörde birimler arası iletişimi sağlamak, öncelikleri belirlemek ve hükümete görüş sunmak amacı ile ilgili kuruluşların temsil edileceği Ulusal Gıda ve Beslenme Koordinasyon Kurulu oluşturulacaktır.

Halen değişik kurumlarca yürütülmekte olan beşeri ve veteriner ilaçlar, bitkisel ilaçlar, kan ürünleri, aşular, kozmetikler, parenteral beslenme ürünleri ve medikaller ile

ilgili izin, kontrol ve denetim çalışmalarını yürütecek kurumun kurulmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Bürokrasiyi azaltmak ve yatırımcıya kolaylık sağlamak üzere belli büyüklükteki projelerin dışındaki yatırımlarda, belgesiz teşvik sistemine geçilmesi sağlanacaktır.

Çok sayıda ve karmaşık olan yatırımlarda devlet yardımları mevzuatının sade, anlaşılır bir çerçeveye karar haline getirilmesi sağlanacaktır.

3. KOBİ'LERİN GELİŞTİRİLMESİ

a) Mevcut Durum

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı öncesinde küçük ve orta boy işletmelerin, gelişmiş ülkeler standartlarında bir finansman piyasasına, kuruluş aşamasından başlayan modern destek imkanlarına ve faaliyetlerini kolaylaştıracak çalışma ortamını sağlayacak mevzuata kavuşturulması mümkün olamamıştır. Girişimci bilgilendirme ve eğitim çalışmaları istenen düzeye ulaşamamış, üniversite-sanayi işbirliği beklenen sonuçları verememiş, teşvik politikası yönlendirme kabiliyetini yitirmiş ve teşvik sistemi öngörülerini gerçekleştiremeyecek düzeyde güç kaybetmiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinin ardından Türk parasının aşırı değer kaybetmesi, ithal girdi fiyatlarının yükselmesi, iç talebin daralması, döviz kurunun artması KOBİ'leri olumsuz etkilemiştir.

Sigorta primlerinde ortaya çıkan artış işletmeleri zor durumda bırakmış olup, bu iş yerlerinde çalışma sürelerinin kısaltılması, işçi çıkartılması, ücret azaltılması uygulamaları gündeme gelmiş ve kaçak yerli ve yabancı işçi çalıştırma eğilimi artmıştır.

İşletmelerin birikmiş SSK ve BAĞ-KUR borçlarının yüzde 3 faiz ile 18 aya kadar vadelenirilmesi kolaylığı getirilmiştir.

2001 yılına kadar toplam 74.121 işyerinin yer aldığı 313 adet küçük sanayi sitesi inşaatı tamamlanmıştır. 445 bin kişilik istihdam kapasitesine sahip sanayi sitelerinde halen 398 bin kişi istihdam edilmektedir. Kamu yatırımlarının etkinliğinin artırılması çerçevesinde alınan tedbirler neticesinde, 2001 yılında toplam 5.070 işyeri kapasiteli 31 adet küçük sanayi sitesi tamamlanmıştır. Böylelikle hizmete açılan küçük sanayi sitesi sayısı 344'e, işyeri sayısı 79.191'e istihdam potansiyeli de 475 bin'e ulaşacaktır. Hizmette açılan küçük sanayi sitelerinin 254 adedinde Çıraklık Okulu veya Eğitim Merkezi bulunmaktadır.

2001 yılında 2.945 hektar büyüklüğünde 13 adet organize sanayi bölgesi tamamlanarak hizmete sunulmuştur.

KOSGEB tarafından yürütülen faaliyetler çerçevesinde, KOBİ'lere yatırım, üretim, yönetim ve pazarlama, ortak kullanım atölyeleri ve laboratuvar hizmetleri verilmiştir. Küçük ve Orta Boy İşletmeler Bilgi Ağı (KOBİ-NET) projesi ile KOBİ'lerin ve ürünlerin dış pazarlarda tanıtımı yapılmış ve elektronik ticaretin teşviki için alt yapı hazırlıkları sürdürülmüştür.

Bankacılık kredi sisteminde KOBİ kredilerinin oranının ve KOBİ kredisi veren bankaların sayısının artırılması için AB fonları desteği ile KOBİ Finansman Kolaylığı (SME Finance Facility) adlı uygulama başta olmak üzere çalışmalar devam etmektedir. Sınırlı kaynaklarla başlayacak olan uygulamaların hayata geçirilmesi için çalışmalar en kısa

zamanda sonuçlandırılacaktır. Bankacılık sistemindeki düzelmeyi müteakip tüm bankaların KOBİ kredisi kullandırmaya yönlendirilmeleri gerekmektedir.

KOBİ'lere yönelik hizmetlerin nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesi ve kurumlar arası etkin koordinasyon sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

KOBİ'ler için uygun çalışma ortamının oluşturulması esastır. KOBİ kredileri artırılacak ve teşvik sistemi yeniden gözden geçirilecektir.

Tüm işletmelerin esnaf ve sanatkar ile tüccar ve sanayici sicillerine kaydı sağlanacaktır. Kayıtdışı ve kayıtdışı işçi çalıştırma önlenecektir.

İhtisas küçük sanayi siteleri kurulması özendirilecek, bu sitelerde sektörel dış ticaret şirketleri kurulması desteklenecektir. KOBİ'lerin dış pazarlara açılmaları ve yabancı firmalarla ortaklıklar kurmaları teşvik edilecektir. Eximbank'ın kaynakları artırılacak, ödemeler çabuklaştırılacaktır.

KOBİ'ler sermaye piyasası ve mali piyasalarla düzenli çalışan bir ortamda modern finansman araçları ve kurumları ile desteklenecektir. Risk sermayesi, finansman yatırım ortaklığı, gayrimenkul yatırım ortaklığı gibi finansman sağlama uygulamaları yaygınlaştırılacak, bu uygulamalara kaynak teşkil edebilecek fonlar harekete geçirilecektir.

KOSGEB hizmet merkezlerinin sayısı artırılacak, üretici ilişkileri güçlendirilecek ve ürün yelpazesinin sanayi politikası ile uyumlu bir şekilde genişletilmesi sağlanacaktır.

KOBİ'ler AR-GE çalışmalarına yönlendirilecek ve üniversitelerle teknoparklar içinde işbirliği yapmaları sağlanacaktır.

KOBİ'lerin elektronik ortamda ticaret yapmaları amacıyla gerekli alt yapı oluşturulacaktır.

Kredi Garanti Fonu'nun kaynakları artırılacak, yeni kredi garanti kuruluşları kurulması desteklenecektir.

Geleneksel el sanatlarına dayalı üretim yapan işletmeler yatırım ve pazarlama aşamalarında desteklenecektir.

Organize sanayi bölgelerinin kamu kredisi kapsamı dışında, girişimci kaynakları yoluyla yurt dışında yaygınlaştırılması yönünde uygulamalara devam edilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Büyük sanayi ve yan sanayi ilişkilerinin sağlıklı gelişmesini ve işlemlerini sağlayacak mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

KOBİ'lere yeni ve uygun finansal kaynaklar sağlamak amacıyla, sermaye piyasasında menkul kıymet ihraç edebilmelerini sağlayacak mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

3624 sayılı KOSGEB Kuruluş Kanunu yeniden düzenlenecektir.

Organize Sanayi Bölgesi Kanununun uygulanmasına yönelik mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

VI. BİLİM VE TEKNOLOJİ YETENEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ

a) Mevcut Durum

Bilim ve teknoloji politikaları eğitim-öğretim ve sanayi politikaları ile bir bütünlük içinde ele alınamamıştır. AR-GE faaliyetlerine GSYİH'dan ayrılan pay, AR-GE'de eşik değer olarak kabul edilen yüzde 1'e ve iktisaden faal on bin kişiye düşen tam zamana eşdeğer araştırmacı personel sayısı 15 kişiye çıkarılamamıştır.

Belirli bir program çerçevesinde araştırmacı sayısını arttırmak amacıyla ileri araştırma ve eğitim programları başlatılmıştır.

Kamu araştırma kurumlarının, üniversitelerin ve sanayinin AR-GE faaliyetlerine kamunun desteği devam etmektedir. Sanayi kuruluşlarına AR-GE yardımı kapsamında 1995 yılından 2001 yılı sonuna kadar ödenecek destek miktarı tutarının 100 Milyon dolara ulaşması beklenmektedir.

Kamu-üniversite-sanayi işbirliğini geliştirici çalışmalara ve bu işbirliğini kullanarak kamu ve üniversitelerdeki bilgi birikiminin ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürülmesini sağlayan teknopark, yenilik merkezleri ve AR-GE merkezlerinin faaliyetlerine ve geliştirilmelerine devam edilmiştir.

TÜBİTAK/Marmara Araştırma Merkezinin üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde pazara yönelik hizmet veren bir kurum haline getirilmesi amacıyla alt yapısının güçlendirilmesi çalışmaları Dünya Bankası destekli Teknoloji Geliştirme Projesi II kapsamında sürdürülmektedir.

KOSGEB tarafından Üniversite-Sanayi İşbirliği Programı çerçevesinde 7 adet Teknoloji Geliştirme Merkezi kurulmuş, 1998 yılında başlatılan Duvarsız Teknoloji İnkübatörü Programı çerçevesinde Üniversite-Sanayi Odası-KOSGEB işbirliği oluşturularak 13 adet sanayi odası ve üniversite ile işbirliği protokolu yapılmıştır.

İTÜ tarafından Çok Amaçlı Operasyonel Uydu Yer İstasyonu Kurulması ile ilgili çalışmalar gelişen teknolojiler dikkate alınarak sürdürülmektedir.

Ulusal Metroloji Enstitüsü ve Türk Patent Enstitüsünün alt yapılarının Dünya Bankası destekli Teknoloji Geliştirme Projesi II kapsamında güçlendirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

AR-GE faaliyetlerinden elde edilecek teknolojik bilginin ürüne dönüştürülmesinde finans imkanı sağlayacak olan risk sermayesi konusunda çalışmalar hızlandırılmış ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), Türkiye İş Bankası ile Risk Sermayesi Fon Şirketi kurmuştur. İkinci bir fon şirketi kurma kararı da alınmıştır.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Mevcut yenilik sistemini geliştirmek, destek programlarının etkinliğini ölçmek ve gerekli tedbirleri almak maksadıyla TÜBİTAK, TTGV, DİE, KOSGEB ve TPE tarafından yürütülen Ulusal Yenilik Sistemi Projesi tamamlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler, Politikalar

Hızla değişen teknolojilere uyum sağlayabilen, sorun giderici ve yaratıcı niteliklere sahip insan gücü yetiştirmeye yönelik olarak ve belirli bir program çerçevesinde araştırmacı sayısını arttırmak amacıyla ileri araştırma ve eğitim programları sürdürülecektir.

Risk sermayesi yatırım ortaklıklarının yaygınlaştırılmasına çalışılacaktır.

Deprem konuları ve afet yönetimi ile ilgili araştırmalar yapılması ve desteklenmesine ilişkin yapılanma sağlanacak ve sismolojik veri bankası oluşturulacaktır.

Biyoteknoloji ve gen mühendisliği, yazılım ve iletişim teknolojileri, yeni malzemeler, uzay bilim ve teknolojileri, nükleer teknoloji, deniz bilimleri teknolojileri, temiz enerji teknolojileri ve büyük bilim gibi ileri uygulama alanlarındaki AR-GE faaliyetleri sürdürülecektir.

Üniversitelerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde öncü olmaları dikkate alınarak, kamu-üniversite-özel kesim ortak AR-GE girişimleri desteklenecektir.

KOBİ'lerin teknoloji geliştirmeye yönelik faaliyetleri desteklenecektir.

Off-Set anlaşmalarından ülkenin teknolojik yeteneğinin yükseltilmesi amacıyla faydalanılacak düzenlemeler yapılacaktır.

Devletin satın alma politikası bilim, teknoloji ve sanayi yeteneğini geliştirecek yönde olacak, ulusal savunma sanayiinin ihtiyaçlarının planlanması ve karşılanmasında ülkenin teknolojik yeteneğinden azami ölçüde yararlanılacaktır.

Nitelikli öğretmen, akademisyen, mühendis ve ara elaman yetiştirilmesine önem verilecek, yüksek öğretim kurumlarının görevleri yeniden tanımlanarak, mühendislik eğitiminin uluslar arası standartta bir donanım alt yapısı ile verilmesi çalışmaları başlatılacaktır.

Yerel bilgi ağları geliştirilecek ve uluslar arası ağ yapıları ile entegrasyon sağlanacaktır.

Erken yaşlardan itibaren topluma bilimi sevdirmeye yönelik hizmet sağlayan ve bilim ve teknolojiye en son yeniliklerin sergilendiği Bilim ve Teknoloji Merkezleri yaygınlaştırılacaktır.

Üniversitelerin, enstitülerin ve araştırma kurumlarının müspet ilimler ile sosyal ve kültürel alanda yapacakları bilimsel araştırma faaliyetleri, yenilikçi buluşları ve teknolojik gelişmeye sağladıkları katkılar desteklenecektir.

Uluslar arası düzeyde rekabet gücü kazanmak amacıyla ileri araştırma faaliyetleri çerçevesinde stratejik öneme sahip özel projeler başlatılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Teknoloji temeline dayalı, yaratıcı girişim ve atılımları özel olarak özendirerek risk sermayesi yatırım ortaklıkları ile ilgili mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

Biyoteknoloji Yüksek Kurulu oluşturulacaktır.

Üniversite-sanayi işbirliğinin esasları araştırmacı şirketleri de kapsayacak şekilde düzenlenecektir.

Araştırmacı personel açığının kapatılması ve araştırmacılığın teşvik edilmesi amacı doğrultusunda mevzuat düzenleme çalışmaları yapılacaktır.

Kamu tedarik politikasında ve 2886 sayılı Kanunda AR-GE'ye dayalı tedarik için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Türkiye Metroloji Enstitüsünün kurulması ile ilgili yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Elektronik ticaretin yaygınlaştırılması ile ilgili gerekli mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

TÜBİTAK Kanunu günün şartlarına göre yeniden düzenlenecektir.

Ulusal yenilik sisteminin sağlıklı işlemesi için gerekli olabilecek yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Ulusal Havacılık ve Uzay Teşkilatı kurulacaktır.

VII. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ

a) Mevcut Durum

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de bilgi ve iletişim teknolojileri bilinci giderek yaygınlaşmakta, bu gelişmeler mevcut kurumsal yapı ve ilişkileri zorlayarak yaşanan değişim sürecini hızlandırmaktadır.

AB ile uyum çerçevesinde başlatılan çalışmalarda, e-devlet kavramı ve bu bağlamda e-Türkiye projesi gündeme gelmiştir. e-devlet; vatandaşların, çalışanların ve iş dünyasının bilgi teknolojilerini kullanarak kamu hizmetlerine ulaşmalarını ve bu hizmetlerden yararlanmalarını sağlayan oluşumdur. AB bünyesinde uygulanan e-Europe+ projesi kapsamında Türkiye'de de e-Türkiye çalışmaları başlatılmıştır.

2001 yılı sonunda, 600 bin yeni hat ilavesiyle sabit telefon santral kapasitesinin 21,4 milyon hatta, telefon abone yoğunluğunun yüzde 28,7 düzeyine erişmesi beklenmektedir. Mobil telefonda ise abone sayısının yaklaşık 17 milyona, abone yoğunluğunun yaklaşık yüzde 25,6'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir. İnternet kullanıcı sayısının 2001 yılı sonunda 4 milyona ulaşması beklenmektedir.

2000 yılı başında yürürlüğe giren ve 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanununu değiştiren 4502 sayılı Telekomünikasyon Kanunu ile sektörde reform niteliğinde değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Kanunla getirilen en temel değişiklik sektördeki politika belirleme, düzenleme ve işletme fonksiyonlarının ayrılmasıdır. Kanunla, Türk Telekomünikasyon A.Ş. (Türk Telekom), kamu iktisadi kuruluşu olmaktan çıkartılmış ve etkin çalışmasının sağlanması amacıyla özel hukuk hükümlerine tabi, kamunun sadece hissedar sıfatı ile temsil edildiği bir şirkete dönüştürülmüştür.

Telekomünikasyon Kanunu ile, tüm telekomünikasyon hizmetlerinin, hizmetin niteliğine göre görev sözleşmesi, imtiyaz sözleşmesi, ruhsat veya genel izin yoluyla yürütülmesi hükmü getirilmiştir. Ayrıca, Telekomünikasyon Kurumu adı altında bağımsız düzenleyici bir kurum oluşturularak rekabetin sağlanmasına yönelik düzenleme faaliyetlerine başlanmıştır. 4502 sayılı Kanun ile, Ulaştırma Bakanlığının genel

politikalarını belirleyerek lisansları vermesi, Telekomünikasyon Kurumunun da tüm telekomünikasyon hizmetlerine ait teknik, idari ve mali düzenlemeleri yapması ile bu düzenlemeler ve verilen lisanslar çerçevesinde denetim görevini yerine getirmesi öngörülmüştür. Ayrıca bu Kanunla, ses iletimini kapsayan telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesi tekelinin sona ereceği tarih, Dünya Ticaret Örgütüne taahhüt edilen 31 Aralık 2005 tarihinden, 31 Aralık 2003 tarihine çekilmiştir.

Türk Telekomun özelleştirilmesi amacıyla ilk aşamada planlanan yüzde 20'lik blok satış için Haziran 2000'de ihaleye çıkılmıştır. Söz konusu ihale için, hisselerin en az bir uluslararası telekom operatörünü içerecek stratejik yatırımcı konsorsiyumuna satılması ve telekom operatörünün konsorsiyum içinde çoğunluk hissesini temsil etmesi gerektiği öngörülmüştür. Blok satışla, Türk Telekom'un ticarileşme sürecinde, global telekom operatörünün tecrübesinden ve birikiminden faydalanılmak istenmiş, ancak talep olmaması nedeniyle ihale sonuçlandırılmamıştır. Blok satışı yapılacak hisse miktarının artırılmasını ve stratejik ortağın yönetimde daha etkin bir rol oynamasını sağlamaya yönelik çalışmalar sonucunda Aralık 2000 tarihinde açılan yeni bir ihale ile, stratejik alıcıya önemli yönetsel hakları da verecek şekilde şirketin yüzde 33,5 oranında hissesinin satılması planlanmıştır. Uluslararası operatörlerin yeterli ilgi göstermemeleri nedeniyle bu ihale iptal edilmiştir.

Türk Telekomun özelleştirmesindeki yapısal sorunların giderilmesi amacıyla 23 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4673 sayılı Kanunla sektöre ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu Kanuna göre, Türk Telekomun yetkili kurullarında alınacak kararlarda devlete söz ve onay hakkı verecek bir imtiyazlı hisse dışındaki tüm hisseleri satılabilecektir.

Kanunla, tüm telekomünikasyon hizmetlerine ilişkin görev ve imtiyaz sözleşmesi yapma, telekomünikasyon ruhsatı ve genel izin verme yetkisi Telekomünikasyon Kurumuna devredilmiştir. Ayrıca, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin Türk Telekomdaki hisse oranı yüzde 45'i geçemeyecek, yabancı yatırımcılar doğrudan ya da dolaylı olarak çoğunluk hisselerine sahip olamayacaktır. Bununla beraber, Türk Telekomdaki kamu payı yüzde 50'nin altına düştüğünde Türk Telekomun tekel hakları 31 Aralık 2003 tarihinden önce ortadan kalkmış olacaktır.

Anılan Kanun uyarınca, Türk Telekom hisselerinin yüzde 5'i Türk Telekom ve PTT çalışanları ile yerli küçük tasarruf sahiplerine yurt içi halka arz yoluyla satılacaktır. Şirket hisselerinin geri kalanı için geçerli olacak satış stratejisi ise Bakanlar Kurulu tarafından bilahare belirlenecektir.

Mobil telefon pazarında 2000 yılı içerisinde DCS1800 için verilen iki yeni lisans ile rekabetin ve dolayısıyla hizmet kalitesinin artırılması hedeflenmiştir. Biri Türk Telekom tarafından kurulan Aycell, diğeri özel bir konsorsiyum tarafından işletilecek olan iki yeni mobil şebekenin 2001 yılı içerisinde hizmet vermeye başlaması ile mobil telekomünikasyon alanında rekabetin artması beklenmektedir.

15 Ağustos 2000 tarihinde faaliyete başlayan Telekomünikasyon Kurumu, bazı idari ve teknik düzenlemelerle sektörün temel düzenlemelerinden biri olan Tarife Yönetmeliğini uygulamaya koymuş, Türk Telekom ve mobil işleticilerle görev ve imtiyaz sözleşmelerini yenilemiştir. Lisans ve genel izinlere ilişkin lisans rejiminin belirlenmemiş olması ve asgari değerlerinin tespit edilememesi nedeniyle lisans ve izinler verilememiş, sektörde beklenen serbestleşme sağlanamamıştır.

Türk Telekomun tekeline bırakılan hizmetlerde, pazarın genişlemesi ve tüketici refahının artması, ancak tekel haklarının sona ermesi ve serbestleşmenin sağlanması sonrasında etkin olarak gerçekleşebilecektir.

TABLO: VI.14- Haberleşme Hizmet Kapasitelerindeki Gelişmeler

(Birim: Adet)

Haberleşme	2000 Gerçekleşme	2001 Gerçekleşme Tahmini	2002 Tahmin
Sabit Telefon Santral Kapasitesi (Bin Hat)	20 796	21 396	21 896
Telefon Abone Sayısı (Bin)	18 395	19 150	19 650
Sabit Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	27,96	28,68	28,99
Mobil Telefon Abone Sayısı			
Analog (NMT 450)	92 744	55 000	40 000
Sayısal (GSM) (Bin)	13 405	17 088	20 000
Mobil Telefon Abone Yoğunluğu (Yüzde)	20,5	25,7	29,5
Kırsal Telefon İrtibatı	51 335	52 033	52 033
Ankesörlü Telefon Sayısı	72 343	70 295	72 920
Kartlı	58 665	66 665	71 415
Şehir içi Telefon Dağıtım Tes. (Bin Çift Hat)			
Prensipal Şebeke	32 621	33 821	34 621
Lokal Şebeke	46 945	49 195	50 495
Fiber Optik Hat Uzunluğu (Km)	68 057	78 057	88 057
Radio-link Sistemleri (Alıcı-Verici)	9 518	11 618	13 218
Çağrı Abonesi	25 176	10 000	5 000
Kablo TV Abonesi	884 574	922 343	1 039 314
İnternet Kullanıcı Sayısı (Adet)	1 500 000	4 000 000	6 000 000

Veri iletişim alt yapısında önemli gelişme sağlanmış olmasına rağmen, internet erişiminde yaşanan düşük hız ve satın alma gücüne göre yüksek maliyet gibi sorunlar devam etmektedir.

Elektronik ticaretin yaygınlaştırılması için önem taşıyan elektronik imza konusundaki teknik ve hukuki düzenleme çalışmaları sürdürülmektedir. Bazı mesleki kuruluşların öncülüğünde özellikle bankacılık sektöründe elektronik imza uygulamalarına dönük projeler geliştirilmiştir.

Yazılım üretiminin desteklenmesi amacıyla teknoloji geliştirme bölgeleri içinde kurulan yazılım evlerinin teşvik edilmesine imkan sağlayan Teknoloji Bölgeleri Geliştirme Yasası yürürlüğe konmuştur.

Devletin vatandaşlarla olan işlemlerini kolaylaştırmak üzere çeşitli kamu kurumları tarafından uygulanan vatandaş kimlik numaralama sistemi giderek yaygınlaşmaktadır. Ancak konu ile ilgili kurumlar arasında koordinasyon eksikliği bulunmaktadır.

Mevcut kurumsal yapılanmada, kurumlar arası koordinasyon eksikliği devam etmekte, yetki ve sorumluluk çatışmaları ortaya çıkmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinden oluşan toplam bilişim pazarı 1999 yılında 10.444 bin dolar iken 2000 yılında yüzde 26 oranında artarak 13.148 bin dolara ulaşmıştır. Toplam içinde bilgi teknolojilerinin payı 2000 yılında 3.380 bin dolar olarak gerçekleşmiştir.

OECD Düzenleyici Reform Türkiye İncelemesi kapsamında başlatılan Telekomünikasyon Sektörü Raporu tamamlanma aşamasına gelmiştir. Sektör raporu, 2002 yılında OECD tarafından değerlendirilecektir.

Sayısal yayıncılığın yasal alt yapısını oluşturmaya yönelik çalışmalar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu koordinatörlüğünde devam etmektedir. Özel radyo ve televizyon kuruluşlarına lisans verilmesi konusunda gelişme sağlanamamıştır.

Posta hizmetlerinde devlet tekelinin sınırlarının yeniden belirlenerek pazarın serbestleştirilmesi ve PTT'nin yeniden yapılandırılması konularında gelişme kaydedilememiştir. Hizmet kalitesini artırmayı ve posta tekelinin sınırlarını net bir biçimde belirlemeyi hedefleyen yasal düzenleme çalışmaları sürdürülmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Stratejik sektörlerden biri olan bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün rekabet gücünün artırılması temel amaçtır.

Telekomünikasyon politikasının temel hedefi, ülkemizin telekomünikasyon hizmet yeteneğinin küresel düzeyde geliştirilerek, ekonomik ve sosyal refahın artırılmasına katkı sağlanmasıdır. Devletin sektörde rekabet ortamını sağlayıcı ve düzenleyici rolü ağırlık kazanacaktır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında geliştirilecek kurumsal yapılanmalarda, devletin teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi ilkesine uygun modeller esas alınacaktır.

Sektöre ilişkin kurum ve kurulların yetki ve sorumlulukları mevcut yapılar da yeniden değerlendirilerek açık bir şekilde belirlenecektir.

Kamuya ait bilgi sistemleri ve teknolojilerin koordinasyonu ve kurumlar arası bilgi akımının verimli bir şekilde gerçekleşmesini sağlayabilmek için kamunun bu alanlardaki yatırımlarından başlamak üzere konuya bütüncül bir yaklaşım esas olacaktır.

Herkesin makul ücretlerle telekomünikasyon alt yapısından ve hizmetlerinden yararlanmasını sağlayacak uygulamalar esas alınacak, tüm işletmecilere şeffaf ve eşit kurallar getirilerek tüketici hakları korunacaktır.

Katma değerli hizmetlerde, özel sektörün ruhsat ve genel izin gibi yöntemlerle yetkilendirilmesine ağırlık verilerek, teknolojik gelişmelerin getirdiği imkanların rekabetçi bir ortamda sunulması sağlanacaktır.

Ses iletimi ve alt yapı tekelinin sona ereceği 2003 yılı sonunda oluşacak rekabet ortamına hazırlanması amacıyla, Türk Telekomun ticarileşmesini sağlamaya yönelik yeniden yapılanma çalışmaları sürdürülecektir.

Telekomünikasyon Kurumu tarafından, ses iletim tekeli dışındaki hizmet alanlarında etkin rekabetin tesis edilmesi amacıyla, lisans rejimi, tarife rejimi, ulusal roaming ve ara bağlantı rejimleri ile numara taşınabilirliği ve tüketici haklarına ilişkin düzenlemeler tamamlanacaktır.

Üçüncü nesil mobil telekomünikasyon hizmetlerine yönelik lisans hazırlıkları tamamlanacak, verilecek lisanslarda etkin rekabet ortamının sağlanması ve tüketici menfaatleri gözetilecektir.

İnternet üzerinden ses iletimi gibi teknolojik gelişmelerin ve yakınsamanın sunduğu imkanlarla ilgili, Türk Telekom ile potansiyel işleticiler ve tüketici menfaatleri arasında denge kuran yeni düzenlemeler yapılacaktır.

Küresel ekonomi içerisinde payı hızla artan elektronik ticaretin geliştirilmesi konusunda kamunun rolü, gerekli teknik ve yasal alt yapının oluşturulması olacaktır. Yapılacak düzenlemelerde uluslar arası kural ve standartlara uygun olarak kullanıcılar ve tüketiciler açısından güvenli bir ortam sağlanmasına, kişisel bilgilerin ve tüketici haklarının elektronik ortamda korunmasına önem verilecektir.

İnternet hizmetlerinde, hizmet kalitesinin artırılması ve bilgi güvenliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

E-Türkiye projesi ile ilgili olarak başlatılan çalışmalar Başbakanlık koordinasyonunda sürdürülecek, e-Avrupa+ çerçevesindeki ülke taahhütlerimizin gerçekleştirilmesi öncelikli sağlanacaktır.

E-Devlet kavramı içerisinde uygulanacak olan vatandaş kimlik numaralama sistemi tek bir numara uygulamasına imkan verecek şekilde yeniden düzenlenecektir.

Ulusal bilgi alt yapısı geliştirilerek bilgiye erişim kolaylaştırılacak, internete erişim kapasitesi uluslar arası gelişmenin gerektirdiği düzeye yükseltilecektir.

Türkiye'nin bilgi teknolojileri stratejisinin belirlenmesi ve eylem planı oluşturulması amacıyla, 2002 yılında, kamu, sivil toplum kuruluşları ve özel kesim katılımı ile Bilişim Şurasının toplanması planlanmaktadır.

Posta hizmetlerinde AB kriterleri doğrultusunda serbestleştirme amacına yönelik yeni yapılanma ihtiyaçlarının tespiti amacıyla proje çalışması başlatılacaktır.

2002 yılı sonunda, sabit telefon abone sayısının 19,6 milyona, abone yoğunluğunun yaklaşık yüzde 29'a erişmesi öngörülmektedir. Mobil telefon abone sayısının 20 milyona, abone yoğunluğunun ise yaklaşık yüzde 29,5'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. İnternet kullanıcı sayısının 6 milyona, kablo TV abone sayısının yaklaşık 1 milyona, şebekede kullanılan fiber optik kablo uzunluğunun 88 bin km'ye ulaşması beklenmektedir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Elektronik ticaretin geliştirilmesi ve kişisel bilgilerin korunması açısından önem taşıyan bilgi güvenliği, bilginin korunması ve mahremiyeti konusunda, teknolojik gelişmeler de dikkate alınarak, mevcut kurumlarla eşgüdüm içerisinde çalışacak uygun kurumsal yapılanma modeli için gerekli hukuki alt yapı hazırlanacaktır.

Elektronik ticarete ilişkin temel yasal düzenleme çalışmalarına devam edilecektir.

Sayısal yayıncılık teknolojisinin yaygınlaşması amacıyla, yayın kuruluşları arasında eşitlik ilkesine ters düşmeyecek ve şeffaflığı sağlayacak düzenlemeler geliştirilecektir.

Telekomünikasyon ve posta hizmetleri alanında AB'ye uyum çalışmaları kapsamında gerekli hukuki düzenlemelere devam edilecektir.

VIII. TARIMSAL GELİŞME

1. GENEL TARIM POLİTİKALARI

a) Mevcut Durum

2001 yılında yüzde 5,8 oranında küçülmesi beklenen tarım sektörü üretiminin GSYİH içindeki payı sabit fiyatlarla yüzde 13,5 düzeyinde olmasına karşılık, 2001 yılı 2'nci dönem hane halkı işgücü anketi geçici sonuçlarına göre tarımsal istihdamın toplam sivil istihdam içindeki payı yüzde 35,8 seviyesindedir.

Tarımın milli gelir içindeki payı azalırken, nüfusun önemli bir kısmı geçimini tarımdan sağlamaya devam etmektedir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin gelirleri diğer sektörlerle nazaran düşük olup, sektör içerisindeki gruplar arası gelir dağılımında da büyük ölçüde farklılıklar bulunmaktadır.

Tarım sektöründe yapısal problemler, sektör yatırımlarında etkinliğin düşük oluşu, sektörel ve sektörler arası dengenin kurulamaması, sektörde faaliyet gösteren kuruluşlar arasındaki koordinasyon eksikliği, kurum ve kuruluşların kurumsal yapılarıyla ilgili sorunlar, personel sayısı ve niteliği dolayısıyla uygulamalarda yaşanan eksiklik ve aksamalar, tarımsal politikaların etkin olarak yerine getirilmesini engellemektedir.

Tarımsal işletmelerin küçük ve çok parçalı oluşu ile rekabet edebilirlik özelliklerinin bulunmaması, pazarlama ağlarının yetersizliği, üretici örgütlenmesinin düşük düzeyde oluşu, tarımsal eğitim, öğretim ve yayım konularında yaşanan yetersizlikler, üretim faaliyetlerinin pazar koşullarına uygun olarak gerçekleşmemesine, üretim faktörlerinin etkin kullanılmamasına ve sonuç olarak verimlilik ile üretici gelirlerinin giderek azalmasına neden olmaktadır.

Toprak ve su kaynaklarının kullanım ve yönetimine yönelik yeterli mevzuatın bulunmaması, yatırım programlarında yer alan proje paketinin ve bekleyen proje stokunun büyüklüğü, detaylı toprak etütleri ve arazi kullanım planlarının bulunmaması, tarım alanlarının tarım dışı kullanımındaki artışlar, mevcut arazilerin miras ve satış yoluyla bölünerek küçülmesi, tarımsal alt yapı hizmetlerinden sorumlu kuruluşlar arasında yatırımların senkronizasyonu ve yatırımların geri ödenmesinde izlenen yöntemde yaşanan problemler, doğal kaynaklar üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır.

Tarım kesimindeki mevcut potansiyeli ve tarımsal yapıdaki değişiklikleri belirlemek amacıyla DİE tarafından her 10 yılda bir Genel Tarım Sayımı gerçekleştirilmektedir. 2001 yılında da Genel Tarım Sayımı yapılmaktadır.

Tarım sektörü üretimi içerisinde yaklaşık yüzde 65'lik paya sahip olan bitkisel üretim potansiyelinden yeterli düzeyde yararlanılmadığı ve verimin düşük kaldığı görülmektedir. Hayvan sayısının fazlalığına karşılık elde edilen verimin düşüklüğü, tarım yapılan alanlarda yem bitkileri üretiminin yetersizliği, su ürünleri konusunda büyük potansiyel bulunmasına karşılık üretimin yetersiz oluşu, ormancılık sektöründe teknik personel ve uzmanlaşmış işçi açığı olması ve yıllık ağaçlandırmaların azlığı temel sorunlar olarak mevcudiyetini korumaktadır.

Ülkemizde 1974 yılından bu yana kapsamlı bir beslenme ve gıda tüketimi araştırması yapılmamış olmakla birlikte, fertlerin gıdalardan aldıkları günlük enerjinin ortalama yüzde 50'sinin tahıl ürünlerinden sağlandığı tahmin edilmektedir. Son yıllarda,

kişi başına gıda tüketim eğilimi incelendiğinde; özellikle süt ve kırmızı ette azalma, buna karşılık balık, hububat, şeker ve kanatlı etlerde ise artış olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomik Program kapsamında Hazine Müsteşarlığı tarafından yürütülen Dünya Bankası kredisi ağırlıklı Tarım Reformu Uygulama Projesi 2001 yılında uygulamaya konulmuştur.

Söz konusu proje ile tarımsal desteklerin fiyat ve girdi desteği yerine; doğrudan gelir desteği sistemi ile çiftçilere yönlendirilmesi, çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması, alternatif ürüne geçişin sağlanması, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırılması amaçlanmaktadır.

Proje kapsamında; çiftçilere sağlanan sübvansiyonların, kredi ve fiyat desteklerinin kaldırılmasının kısa vadedeki olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla, doğrudan gelir desteği ödemelerinden yararlanacak çiftçilerin belirlenerek ödemelerin yapılması, ülke çapında bir çiftçi kayıt sisteminin kurulması ve bu sistemi desteklemek üzere tapu kayıtlarının bilgisayar ortamına aktararak, otomasyona gidilmesi konularında gerekli teknik yardım, eğitim, yazılım ve donanımın sağlanması öngörülmektedir.

Fındık ve tütün gibi arz fazlası olan ürünlerde, çiftçilerin alternatif ürünlere yönelmelerini teşvik etmek, bu ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürün yetiştirecek üreticilere, bir yıllık girdi ödemeleri ile bakım ve hasat masraflarının karşılanması amacıyla net gelir farkı ödemesinin yapılması amaçlanmaktadır.

Ayrıca, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırılması ve özleştirilmesiyle üyelerine hizmet eden kuruluşlara dönüştürülmesi ve tarım ürünlerinin pazarlanması ve işlenmesinde devletin rolünün azaltılması öngörülmektedir.

Doğrudan gelir desteği yapılmasına ilişkin ödemelerin, ülke genelinde tarımsal üretimle iştigal ettiğini belgelendiren ve yılı içinde işlediği tarım arazisi toplamı en fazla 200 dekara kadar olan her çiftçi için, dekar başına 2001 yılında 10 milyon TL. ödeme yapılması öngörülmektedir.

Kamu-özel sektör girişimciliğinin bir modeli olarak, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı bazı işletmelerde, yeni bir yapılanmaya gidilerek, tarımsal üretim ve verimliliğin artırılması ile teknolojik yenilik ve etkin hizmetlerin sağlanması amacıyla, iştirak şeklinde ortaklıkla anonim şirketlerin oluşturulması çalışmaları sürdürülmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Tarım sektörünün 2002 yılında yüzde 2,5 oranında büyümesi beklenmektedir.

Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslar arası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır. Gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde, gıda güvencesinin sağlanması amacıyla dengeli ve yeterli beslenmeyi sağlayacak üretim artışı esas alınacaktır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda, piyasa fiyat oluşumu üzerinde olumsuz etkileri olan ürün fiyatlarına devlet müdahaleleri yerine, üretimin piyasa koşullarında talebe uygun olarak yönlendirilmesini sağlayacak politika araçları devreye sokularak, üretici gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrarı esas alınacaktır. Üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirler uygulamaya konulacaktır.

Tarım politikaları; DTÖ Tarım Anlaşmasının öngördüğü yükümlülükler ile AB'ye üyelik sürecine girerken AT Ortak Tarım Politikası ve uluslar arası kuruluşlara verilen taahhütler çerçevesinde düzenlenecektir.

Prim ve doğrudan gelir desteği sistemi başta olmak üzere tarımsal veri tabanının güçlendirilmesi amacıyla Çiftçi Kayıt Sistemi, Arazi Kayıt Sistemi, Coğrafi Bilgi Sistemi ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağının geliştirilmesi sağlanacaktır.

Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve doğrudan üreticilere finansman sağlayan; yeni kırsal kalkınma projelerinin oluşturulmasına ve uygulanmasına başlanacaktır.

Tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayiinin rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte uygun ve kaliteli hammaddenin temini ile tarımsal sanayiye dönük sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Kırsal alanda, tarım-dışı sektörlerle destek verilmesi ve kırsal sanayinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Tarımdan çekilecek nüfusa yeni istihdam imkanları yaratacak projeler geliştirilecektir.

Tarımsal gelişmede bölgesel nitelikli programların önemi nedeniyle, tarımda sorunlu ve öncelikli üretim alanlarının tespit çalışmaları çerçevesinde özel bölgesel programlar geliştirilecektir.

Tarımsal araştırma önceliklerinin belirlenmesinde üretici talepleri dikkate alınacak ve uygulamaya yönelik araştırma projelerinin geliştirilmesi ve uygulanmasında üreticilerin katılımı ve katkısı esas alınacaktır.

Doğal kaynak kullanımı ve değerlendirilmesinde havza bazında katılımcı proje planlaması ve yönetimi benimsenecektir. Doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılması, biyolojik çeşitlilik, gen kaynaklarının korunması ve saklanması sisteminin kurulması sağlanacaktır.

Bölünemeyecek en küçük parsel anlamında optimum işletme büyüklükleri bölgelere göre tespit edilecek, belirlenecek ekonomik işletme büyüklüklerine bağlı özendirici tedbirler geliştirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Kamudan bağımsız bir yapıda üreticilere, üretimden pazarlamaya kadar olan safhalarda hizmet vermek üzere; kar amacı gütmeyen organizasyonlar oluşturmaya yönelik Üretici Birlikleri Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacaktır. Örgütlü çiftçi kesiminin desteklenmesi ve bu yönde teşvik önlemlerinin uygulamaya geçirilmesi sağlanacaktır. Söz konusu örgütlerde denetimin özleştirilmesi yönünde düzenlemeler yapılacaktır.

Tarım ürünlerine yönelik sigorta sisteminin geliştirilmesi amacıyla, 2090 sayılı Tabii Afetlere Maruz Kalan Çiftçilere Devlet Yardımı Hakkındaki Kanunun yürürlükten kaldırılarak bunun yerine Tarım Ürünleri Sigortası Kanun Tasarısı Taslağının hazırlanması ve buna ilişkin eylem planının oluşturulması sağlanacaktır.

Tarım politikaları ile politika araçlarının yer alacağı Çerçeve Tarım Kanunu Tasarısı Taslağı sektörle ilgili konuları entegre bir biçimde ele alacak şekilde hazırlanacaktır. Çerçeve Tarım Kanunu'nun, kamu kurum ve kuruluşların mevcut yetkileriyle ve yürürlükteki kanunlarla mükerrerliğe yol açmayacak şekilde düzenlenmesi, buna karşılık

tarımsal üretim ve yapılanma konularında öngörülen görev ve yetkilerin koordineli bir biçimde yürütülmesini sağlayacak bir biçimde çıkarılması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Ziraat Odalarının etkin olarak faaliyetlerini sürdürmeleri ve geliştirilmeleri yönünde düzenlemeler yapılacaktır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığının sektördeki gelişmeler dikkate alınarak yeniden yapılandırılmasını teminen gerekli idari ve hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

Tarımda Yeniden Yapılandırma ve Destekleme Kurulu, özel sektör kuruluşları ile çiftçi örgütleri temsilcilerini kapsayacak şekilde genişletilecek ve alt sektörler itibarıyla danışma kurulları oluşturulacaktır.

2. BİTKİSEL ÜRETİM

a) Mevcut Durum

Tarım sektörü üretimi içerisinde önemini korumakla birlikte, büyük ölçüde iklim şartlarına bağlı kalan bitkisel üretimde varolan potansiyelden yeterli düzeyde yararlanılamadığı ve verimin düşük kaldığı görülmektedir.

2001 yılı ilkbahar-yaz tohumluk dağıtımları zamanında gerçekleştirilmiş olup, günlük ekimler için gerekli olan tohumlukların dağıtımına ise devam edilmektedir.

Nadas Alanlarının Daraltılması Projesi uygulamalarının yapıldığı 13 ilde bakliyat ve yem bitkileri ekim alanları, Eylül 2001 sonu itibarıyla toplam 164 bin hektar olarak gerçekleşmiştir.

İkinci Ürün Araştırma ve Yayım Projesi kapsamında 15 ilde uygulanan yazlık ve kışık ekimleri Eylül 2001 sonu itibarıyla 13 bin hektar alanda gerçekleşmiştir.

Kamu tarafından yürütülen bitki hastalık ve zararlıları ile mücadele programı çerçevesinde, 2001 yılında 35 ilde toplam 11.121 bin hektar alanda süne mücadelesi gerçekleştirilmiştir.

Entegre zararlı yönetimi ve biyolojik mücadele başta olmak üzere alternatif mücadele metotlarına ağırlık verilerek 2001 yılında ülke genelinde 16 bitki çeşidinde entegre mücadele yürütülmektedir.

Toprak Mahsulleri Ofisinde 2001/2002 yılı hasat döneminde Eylül 2001 sonu itibarıyla 1.460 bin ton buğday, 952 bin ton arpa, 14 bin ton çavdar olmak üzere toplam 2.426 bin ton civarında alım gerçekleştirilmiştir.

Piyasaların daha etkin ve sağlıklı işlemesi amacıyla yürütülen Ürün Borsalarının Geliştirilmesi Projesi kapsamında 7 ilde faaliyet gösteren borsaların modernizasyonuna yönelik yatırım ihtiyaçları büyük ölçüde karşılanmış, buğday ve pamuk için kalite sınıflandırmasına ilişkin ön çalışmalar yapılmış, Tarım Ürünleri Umumi Mağazaları Kanunu ve Tüzük Taslakları hazırlanmıştır. Ayrıca hububat ve yağlı tohumlar ile pamuğa ilişkin yönetmelik hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Bitkisel ürünler üretiminde kalite ve verimliliğin artırılması; çevreye duyarlı, tarımsal üretim tekniklerinin ön planda tutulması esas alınacaktır.

Bitkisel üretimde verim ve kalite artışını sağlamak için sertifikalı tohumluk kullanımı yaygınlaştırılacak ve ekolojik tarım ürünlerinin üretimine önem verilecektir.

Ülkeye düzensiz ve kontrolsüz girebilecek transgenik bitkilerin insan sağlığı, çevre ve ticaret üzerinde olumsuz etkilerini engellemek amacıyla AB ile uyumlu bir yönetmelik çıkarılmasının yanı sıra, gerekli kurumsal yapı ve insan gücü kaynaklarının geliştirilmesine önem ve öncelik verilecektir.

Zirai mücadelede; uluslar arası taahhütlerimiz, çağdaş bitki koruma anlayışı, gıda güvenliği, ekolojik denge ile çevre boyutu göz önünde bulundurulacaktır.

Pazarlama alt yapısına yönelik olarak Ürün Borsaları Geliştirme Projesinin uygulanmasına hız verilecek, vadeli işlem borsalarının geliştirilmesi ve toptancı hallerinin etkin çalışması sağlanacak, çiftçi/özel kesim silo ve depolama kapasitesinin artırılmasına yönelik girişimler özendirilecektir.

Tarımsal yayım, çiftçi eğitimi ve tarımla ilgili öğretim kurumlarının gelişmelere uygun olarak yeniden düzenlenmesi sağlanacaktır. Mevcut eğitim, yayım ve yayım sistemi yeniden değerlendirilecek, özel yayımcılığa önem verilecektir. Genç çiftçilere sertifikalı eğitim ve yetişkin çiftçiye talebe göre eğitim temel yaklaşım olacaktır.

Ayçiçeği, soya ve pamuk gibi arz açığı olan ürünlerde gerekli kurumsal yapı ve pazarlama alt yapısının geliştirilmesi ve prim sistemi uygulamasıyla üretim artışı sağlanacaktır. Ayrıca, mısır üretim artışını teminen kurutma tesisleri yapımı özendirilecektir.

Arz fazlası olan çay, fındık, tütün ve şeker pancarı üretim ve ekim alanlarının daraltılarak bu alanlarda alternatif ürünler yetiştirilmesine yönelik projelere hız verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Tarımsal ürünlerin ekolojik metotlarla üretilmesine ilişkin kanun tasarısı ile transgenik bitkilere ilişkin bir yönetmelik hazırlanacaktır.

3. HAYVANCILIK

a) Mevcut Durum

Hayvancılıkta genel olarak birim hayvan başına verimin düşük, yem bitkileri ekim alanlarının yetersiz, çayır ve meraların büyük oranda vasıflarını yitirmiş olmaları ve üreticilerin bilgi noksanlığı gibi nedenlerle hayvancılık üretimi yeterli düzeye çıkarılamamaktadır.

1999 yılı hayvancılık istatistiklerine göre düşük verimli, yerli ırk hayvanlar; sığır mevcudunun yüzde 40,2'sini, koyun mevcudunun ise yüzde 97,3'ünü oluşturmaktadır.

Hayvanların ıslahı maksadıyla suni tohumlama faaliyetine devam edilmektedir. Bu çerçevede; 2000 yılında 1,1 milyon baş sığır bu metotla tohumlanmış olup, 2001 yılında bu rakamın 1,3 milyon baş olması beklenmektedir.

2000 yılında 3.290, 2001 yılı ilk altı ayında 66 baş olmak üzere 1987 yılından itibaren toplam 295.000 baş üstün verimli sığır ithal edilerek üreticilere dağıtılmıştır.

Ülke hayvancılığının zarar görmesini önlemek ve dışarıdan gelecek hastalıklardan korunabilmek için, 1997 yılından itibaren canlı hayvan ithalatının durdurulması nedeniyle kasaplık sığır ithalatı yapılmamıştır.

Halen ülke genelinde ihtiyaç duyulan damızlık ve kasaplık sığır talebini giderebilmek için Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği tarafından yürütülen çalışmaların yanı sıra, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından da Ortakların Mülkiyetinde Hayvancılık Kooperatif Projeleri yürütülmektedir. Bu kapsamda, özellikle 2001 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki illerde yer alan kooperatif projelerine ağırlık verilmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Hayvancılıktaki temel amaç; toplumun hayvansal protein bakımından dengeli ve yeterli beslenebilmesi için üretim artışını sağlamaktır. Bu amaçla, 2002 yılında da hayvan ıslahı, kaliteli kesif yem ve yem bitkileri üretimi artırılacak, hayvan hastalık ve zararlılarıyla etkili mücadele ile yayım hizmetleri geliştirilecektir. İç talebin karşılanması yanı sıra, ihracata yönelik üretim seviyesini yakalayabilmek için hayvancılığa özel önem verilecek; ete ve süte dayalı sanayi ülke genelinde yaygınlaştırılacaktır.

2001 yılında yapılan Genel Tarım Sayımından hayvancılıkla ilgili olarak elde edilen bilgilerin analizi ve yayınlanmaları sağlanacak; bu bilgilerin yanı sıra, daha kapsamlı hayvancılık bilgilerini elde edebilmek amacıyla 1984 yılından beri yapılmayan yeni bir Genel Hayvan Sayımı için hazırlık çalışmaları yapılacaktır.

Üreticilerin kooperatifleşmeleri, şirketleşmeleri ve üretici birlikleri kurmaları özendirilecek ve etkin çalışması yönünde gerekli tedbirler alınacaktır.

Özel damızlıkçı işletmelerin yaygınlaştırılması sağlanacak ve bu işletmeler tarafından elde edilen hayvanların; yetiştirme, dağıtım ve pazarlanmaları safhalarında ilgili özel sektör ve kamu kuruluşları tarafından sözleşmeli yetiştiricilik dahil her türlü teknik bilgi ve yardımlar etkin olarak yapılacak, üretici-sanayici işbirliğinin oluşturulması sağlanacaktır.

Yetiştiricilerin damızlık ve kasaplık hayvan ihtiyaçlarının öncelikle yurt içinden karşılanması esas olacak, çok gereken hallerde ise öncelikle üstün verimli boğa, sperma, embriyo ithali yoluna gidilecektir.

Sanayinin kaliteli hammadde ihtiyacını karşılamak için sığırın yanında et, süt, yapağı, tiftik ve kıl, verim yönlü koyun, keçilerin ıslah ve üretim çalışmalarının yanı sıra ipekböcekçiliğine de önem verilecektir.

Arcılığın geliştirilebilmesi amacıyla, Türkiye'nin flora çeşitleri, flora mevsimi ve kapasitesinin haritalandırılması çalışmalarına hız verilecektir.

Kanatlı hayvan üretimi artırılarak, tavuk, hindi etleri ile yumurtanın çeşitlendirilerek tüketimleri ve ihracatı özendirilecektir.

Yerli hayvan gen kaynakları korunacak, bu maksatla hayvan gen bankası kurulacaktır.

Çayır-meraların iyileştirilmesi için Mera Kanunu çerçevesinde gerekli düzenlemeler hızlandırılacaktır. Kaliteli yem bitkileri üretiminin artırılması amacıyla çalışmalar yapılacaktır.

Hayvan hastalıkları ve zararlılarının etkilerinin en aza indirilmesine ilişkin çalışmalar yoğunlaştırılacaktır. Ayrıca, aşı, ilaç, serum üretimleri artırılıp, kaliteleri iyileştirilecektir. İthal edilen ürünlerin denetlenmeleri üzerinde önemle durulacaktır.

4. SU ÜRÜNLERİ

a) Mevcut Durum

2000 yılında 582.376 ton olan toplam su ürünleri üretiminin yüzde 79'u denizlerden, yüzde 7'si iç sulardan, yüzde 14'ü yetiştiricilikle elde edilmiştir. 2000 yılında denizlerden ve iç sulardan avcılıkla elde edilen üretim miktarı 1999 yılına göre sırasıyla, yüzde 12 ve yüzde 15 oranlarında düşmüş, yetiştiricilikle yapılan üretim miktarı ise yüzde 25 oranında artmıştır.

1988 yılında toplam su ürünleri içerisinde, denizlerden avcılıkla yapılan üretim miktarının payı yüzde 92 iken kirlilik, ekolojik değişimler ve kaynakların rasyonel kullanılmaması sonucunda 2000 yılında bu oran yüzde 79'a düşmüştür. Denizlerden avcılıkla yapılan üretimin en yüksek olduğu Karadeniz'de su ürünleri kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla Karadeniz ülkeleri arasında 1997 yılında parafe edilen anlaşma halen imzalanamamıştır. Ülkemizde, bu anlaşma kapsamında yürütülmesi planlanan faaliyetlerin 2000 yılında alınan bir kararla Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Kıyı ülkelerin bu anlaşmanın bir an önce yürürlüğe girmesi konusunda gerekli ilgiyi göstermemeleri nedeniyle; ülkemiz bu konuda Ukrayna, Bulgaristan ve Gürcistan ile ikili anlaşmalar yapmak üzere çalışmalar başlatmıştır.

Karadeniz'de kirlenmenin kontrol altına alınması için yine kıyı ülkeleri arasında imzalanan Stratejik Eylem Planı çerçevesinde ülkemiz Ulusal Çevre Eylem Planı hazırlamış ancak uluslar arası düzeydeki görüşmeler sonuçlandırılmamıştır.

Yetiştiricilikle yapılan üretim, dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek artmaktadır. Bu üretimin 1988 yılında toplam su ürünleri üretiminde binde 6 olan payı 2000 yılında yüzde 14'e yükselmiştir. Yetiştiricilikle yapılan üretim miktarında son yıllarda görülen artış, ülkemizin sahip olduğu su potansiyeli dikkate alındığında yeterli değildir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde mevcut ve açılacak olan barajlarla birlikte artması beklenen su potansiyelinin değerlendirilmesi ve bölge balıkçılığının geliştirilmesi amacıyla bir etüt çalışması başlatılmıştır.

2001 yılında 3 adet balıkçı barınağı inşaatının tamamlanmasıyla, 148 adedi balıkçı barınağı, 44 adedi barınma yeri ve 59 adedi çekek yeri olmak üzere toplam 251 adet kıyı yapısı ile yaklaşık 13.500 balıkçıya hizmet verilmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Su ürünlerinde sürdürülebilir üretimin artırılması amacıyla; doğal kaynakların rasyonel kullanımı sağlanacak, yetiştiricilik ve açık deniz balıkçılığı geliştirilecek, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilecektir.

Denizlerimizde koruma kontrol hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi, stok büyüklüklerinin tespit edilerek avlanabilir miktarın belirlenmesi ve bu çerçevede araştırma geliştirme faaliyetlerinin uygulamaya dönük olarak gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Karadeniz'de Balıkçılığın ve Canlı Kaynakların Korunması ve Geliştirilmesi Anlaşması çerçevesinde kıyı ülkelerle başlatılan ikili anlaşmalar sonuçlandırılacaktır.

Ülkemizde, bir çok balık türünün yumurtlama, larval ve yavru safhalarında beslenme ortamını oluşturan kıyı yapısının önemli ölçüde tahrip edilmiş olması nedeniyle sürdürülebilir balıkçılık ile ekolojik dengenin sağlanması amacıyla, bozulan kıyı yapısında tehdit altındaki bölgelere yapay resifler yerleştirilecek ve böylece balıkların çoğalma ortamlarının koruma altına alınması sağlanacaktır.

Açık deniz balıkçılığına geçilebilmesi amacıyla balıkçı filosunun alt yapısı geliştirilecek ve uluslar arası anlaşmaların yapılması yönünde girişimlerde bulunulacaktır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki su potansiyelinin, balıkçılığın geliştirilmesi yönünde değerlendirilmesi amacıyla başlatılan etüt proje kapsamında bölgenin doğal envanteri çıkarılacak ve sosyo-ekonomik yapısı belirlenecektir.

Sektörde pazar şartlarının gerektirdiği koşulların yerine getirilmesi amacıyla su ürünleri üretim alanlarında, işleme tesislerinde ve ihracat aşamasında yapılan kontrol hizmetlerine devam edilecektir. Özellikle ihracatımızda önemli bir paya sahip olan su ürünlerinin, AB tarafından öngörülen koşulların sağlanarak ihracatın artırılması amaçlanmaktadır.

2002 yılında 7 adet balıkçı barınağı inşaatı tamamlanacaktır.

5. ORMANCILIK

a) Mevcut Durum

2001 yılı sonu itibarıyla; 20,7 milyon hektarlık orman alanının yüzde 77,5'inde kadastro ve optimal değerlendirme için planlanan 201 bin km. yolun yüzde 65,9'unda inşaat işleri tamamlanmış olacaktır. Ormana dayalı sanayilerin odun hammaddesi ihtiyacını karşılamak amacıyla, son dönemlerde kaynaktan yılda ortalama 7,3 milyon m³ endüstriyel odun üretimi yapılmakta, yıllık ithalat ise 1,2 milyon m³ dolayında seyretmektedir. Enerji sektöründe kaydedilen gelişmeler ve yapılarda ısı tasarruf edici yöntem ve teknolojilerin kullanımına rağmen, özel kesim dahil yılda gerçekleştirilen toplam odun üretiminin yaklaşık yüzde 62'si ısınma ve pişirme amacıyla yakacak odun olarak kullanılmaktadır.

Orman yangınlarına karşı daha az hassas, zararlı böcek ve hastalıklara karşı daha dayanıklı ormanlar kurmak, yaban hayatını, doğal peyzajı korumak ve geliştirmek, tüketici taleplerini karşılamak amacıyla, 1970'lerde yüzde 4 seviyesinde olan yapraklı tür fidan üretim payı, son yıllarda yüzde 20'ler düzeyine çıkartılmıştır. Aynı şekilde ağaçlandırmalarda başarı derecesini yükseltmek ve sosyal ormancılığı geliştirmek amacıyla 1970'lerde yüzde 1 dolayında olan tüplü fidan üretimi yüzde 16 düzeyine getirilmiştir.

2000 yılında 26.278 hektarı ve 9 Ekim 2001 tarihi itibarıyla 6.858 hektarı yangınlarla kaybedilen; aynı dönemlerde sırasıyla 8.284 ve 5.000 hektarı çeşitli yasa uygulamalarıyla orman rejimi dışına çıkarılan ekosistemde, 2000 yılında 55 bin hektar ağaçlandırma ve erozyon kontrolü; 5 bin hektar mera ıslahı çalışması gerçekleştirilmiş ve 1.115 km. orman yolu yapılmıştır. 2001 yılında, bu faaliyetlerin sırasıyla 59 bin hektar, 5 bin hektar ve 778 km. olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Ayrıca, 2000 yılında orman, hazine ve 103 hektarı tapulu arazilerde olmak üzere toplam 8.569 hektarlık özel ağaçlandırma tesis edilmiştir. Bu faaliyetin 2001 yılında 4 bin hektar olarak sonuçlanması beklenmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ormanlık sektörü faaliyetlerinin, ekosistemin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları dikkate alınarak ve sürdürülebilir ormanlık ilke ve prensiplerine göre yönlendirilmesi temel amaçtır.

Bu çerçevede; öncelikle orman kadastro ve sınırlandırma çalışmalarının hızlandırılması, kapsamlı orman envanteri ile orman içi fonksiyonel arazi kullanım planlarının yapılması, tüm ormanlık çalışmalarının orman varlığını ve biyolojik çeşitliliği koruyacak ve iyileştirecek şekilde gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Orman ekosisteminin bugün olduğu gibi gelecek nesiller bakımından da çok yönlü faydaları ile küresel ısınma da dikkate alınarak, korunan alanların artırılması, bunların ilgili meslek mensuplarından oluşacak uzmanlarca yapılacak master planlar dahilinde değerlendirilmesi ve korunması önemli görülmektedir.

İşletmecilik çalışmaları; monokültürden uzak, verimli, erozyona neden olmayacak, su ve yaban hayatını koruyacak şekilde zararlı böcek ve hastalıkların bilincinde, işçi sağlığıyla iş emniyeti ilke ve prensipleri dahilinde gerçekleştirilecektir.

Orman içi yolların, kaynağın optimal değerlendirilmesi yanında, erozyon gerçekleriyle sosyal yapı ve yaban hayatının korunması da dikkate alınacak şekilde planlanması ve yapılması önem arz etmektedir.

Yerleşim yerlerine, özellikle turizm merkezlerine yakın bölge ve yol kenarlarında gerçekleştirilecek odun üretimi, bakım ve ağaçlandırma faaliyetlerinin; ekoturizmin geliştirilmesi, emniyetli ve huzurlu seyahat ile insan sağlığı dikkate alınarak, orman ve mera peyzajının korunması, geliştirilmesi yönünde planlanması ve uygulanması sağlanacaktır.

Gençleştirme çalışmalarının plan ve programlar doğrultusunda aksatılmadan gerçekleştirilmesi; ağaçlandırmalarda başarı derecesini yükseltmek için, son tüketim sektörlerinin ağaç türü talebi de göz önünde tutularak, yapraklı ve tüplü fidan üretimi daha da geliştirilecek ve özel ağaçlandırmalar ile hatıra ormanları kurma çalışmaları özendirilecektir.

Orman yangınlarıyla mücadelenin, orman bakım çalışmaları öncelikli olmak üzere daha da etkinleştirilmesi, yangınların önlenmesi dahil ormanlığın tüm faaliyetlerinde ilgili ergonomik tedbirlerin alınması, eğitim ve tanıtım çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekli görülmektedir.

Orman alanlarında çeşitli kuruluşlarca gerçekleştirilecek bina, tesis, yol, maden çıkarma, elektrik havai hattı ve benzeri tüm inşaat işleriyle odun üretim faaliyetlerinde, toprak, su, flora ve faunanın korunması, konu ile ilgili teknik standartlar geliştirilmesi ve batık maliyet yaratılmaması sürdürülebilir ormanlığın diğer bir ön koşuludur.

Yayla ve sahil turizmini geliştirme faaliyetlerinde, orman ve orman içi meralarının erozyonuna neden olunmaması, kültürel ve sosyal değerlerin korunması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Ülkemizin sosyal ve kültürel gerçekleri dikkate alınarak, orman içi dinlenme yerleri ile meraların taşıma kapasiteleri dahilinde kullanımları için, eğitim öncelikli olmak üzere gerekli önlemler alınacaktır.

Sağlıklı istatistikler oluşturmak, sektörün ülke kalkınmasına olan katkısını belirleyebilmek, kaynağı akılcı kullanmak, etkin korumak ve yatırımların rasyonel dağılımını sağlamak amacıyla, odun dışı ürün ve hizmetlerle yakacak odun tüketimi ve üretimi konularındaki etüt, envanter ve araştırma çalışmaları yoğunlaştırılacaktır.

IX. ENERJİ

a) Mevcut Durum

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, enerji sektörünü de etkilemiş, yıl içinde sektörle ilgili göstergelerde olumsuz gelişmeler izlenmiştir.

Özellikle sanayi üretimindeki büyük daralma, sanayi yakıt ve elektrik tüketim değerlerinin önemli büyüklüklerde gerilemesine neden olmuştur. Diğer yandan ekonomik faaliyetlerin gerilemesinin yanı sıra petrol ürünlerindeki aşırı fiyat artışı nedeniyle ulaştırma ve tarım sektörlerindeki enerji tüketim değerlerinde de bir artış gözlenmemiştir.

Bütün bu olumsuz gelişmeler sonucunda 2000 yılında 82,2 milyon ton petrol eşdeğeri olarak gerçekleşen birincil enerji tüketiminin, 2001 yılında 80,2 milyon tona düşmesi, böylece kişi başına enerji tüketiminin 1.210 kg petrol eşdeğerine gerilemesi beklenmektedir.

Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında 2001 yılında taşkömürü ve hidrolik enerji tüketimlerinde azalma izlenmektedir. Yetersiz yağış şartları nedeniyle hidrolik santrallerin rezervuarlarındaki düşüş bu yıl da devam etmiştir. Hidrolik kapasiteden yararlanma düzeyi yüzde 55'in altına düşmüştür.

Birincil enerji tüketiminde santraller ve sanayi halen en yüksek paylara sahiptir. Bu sektörleri sıralamada teshin ve ulaştırma sektörleri izlenmektedir.

2000 yılında 28,7 milyon ton petrol eşdeğeri olan birincil enerji üretiminin, 2001 yılında yüzde 4,2 oranında bir düşüşle, 27,5 milyon ton petrol eşdeğerine gerilemesi beklenmektedir. Buna göre ülke toplam birincil enerji talebinin yaklaşık yüzde 34'ü yurt içi kaynaklarla karşılanmış olacaktır.

2000 yılında, 128,3 milyar kWh'e ulaşan elektrik tüketiminin, 2001 yılında yüzde 1,4 oranında gerileyerek 126,5 milyar kWh'e ve kişi başına elektrik tüketiminin de 1.910 kWh/yıl'a düşmesi beklenmektedir.

2001 yılı sonu itibarıyla elektrik santralleri toplam kurulu gücü 28.750 MW'a, ortalama üretim kapasitesi de 151 milyar kWh'a ulaşacaktır. 122,8 milyar kWh olarak tahmin edilen fiili elektrik üretiminde hidrolik santraller yüzde 18,5, linyit santralleri yüzde 28,9 ve doğal gaz santralleri yüzde 40,4'lük paylara sahiptir.

1999 yılında 2 milyar kWh ve 2000 yılında 3,4 milyar kWh olarak gerçekleşen net elektrik ithalatının, 2001 yılında 3,7 milyar kWh olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Ülke enerji ve elektrik talebinin, uzun dönemde, artan nüfus, şehirleşme, sanayileşme, teknolojinin yaygınlaşması ve refah artışına paralel olarak büyüme seyrini sürdürmesi beklenmektedir. Ancak içinde bulunduğumuz yıl yaşanan ciddi ekonomik kriz ve durgunluk nedeniyle elektrik talebi, bir önceki yıl değerinin altına gerilemiş bulunmaktadır. Buna rağmen elektrik talebi, ancak başabaş noktasında

karşılanabilmekte, enerji arzı ve kalitesinde yetersizlikler görülmekte ve zorunlu kesintiler yaşanmaktadır. Bu kesintilerin 2002 yılı ortasından başlayarak aşılması beklenmektedir.

Yedinci Plan döneminin son yıllarında içine girilen ve Sekizinci Plan döneminin ilk yıllarında devam eden elektrik arzındaki yetersizliğin temel nedeni, geçmiş yıllardaki istikrarsız yatırım uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Santral projeleri, tipine bağlı olarak ortalama 3-8 yıl gibi inşaat süreleri gerektirmekte, bu süreler proje karar ve geliştirme süreleri ile birlikte daha da uzayabilmektedir. Bu nedenle enerji yatırımlarının, gerçekleştirilecek uzun vadeli ve ciddi planlarla, istikrarlı ve kesintisiz bir şekilde sürdürülme gerekliliği bulunmaktadır.

Özellikle kamu finansman imkanlarındaki yetersizliğin aşılması amacıyla 1980'li yıllarda başlatılan ve elektrik sektöründe özel kesim yatırım ve işletme faaliyetlerinin artırılmasını hedefleyen çok sayıda yasal düzenleme gerçekleştirilmiş, farklı özelleştirme modelleri uygulamaya konulmuş, sektörün yeniden yapılandırılması gündeme getirilmiştir. Ancak, bu uygulamalar değişik yasal ve bürokratik engeller nedeniyle beklenen düzeyde başarıya ulaşmamış, özel kesimden beklenen yatırımlar ve katkılar zamanında ve istenen düzeyde gerçekleşmemiştir.

Sektörün rekabete açılmasını sağlayacak yeniden yapılanma ve düzenleyici kurulun oluşturulması çalışmalarının tamamlanması Yedinci Planda öngörülmüş olmasına rağmen, bu çalışmalar ancak 2001 yılında sonuçlandırılabilmiştir.

Bu yılın ilk çeyreğinde yasalaşarak yürürlüğe giren 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ve 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunuyla, elektrik ve doğal gaz sektörlerinde, özel şirketlerin belirli düzenlemeler çerçevesinde serbestçe faaliyet gösterebileceği ve rekabetin hakim olacağı bir serbest piyasa düzenine dönüşüm amaçlanmaktadır.

Ancak özellikle elektrik sektöründe serbest piyasa düzenine geçişin uzun bir süre alacağı ve bu geçiş sürecinin en sağlıklı ve sorunsuz şekilde aşılması için ciddi çalışma ve tedbirler içinde bulunulması gerekli görülmektedir.

Bu geçiş döneminde öncelikle, elektrik açığı doğmaması, yeni sistem çerçevesinde gündeme gelecek yeni santral projelerinin işletmeye giriş tarihlerine kadar ülke elektrik talebinin kesintisiz bir şekilde karşılanması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle sektör yatırım planlama çalışmalarının kesintisiz bir şekilde sürdürülmesi gerekmektedir.

Yeni sistemde özel şirket üretim yatırımlarının, ülke enerji talebini karşılayabilecek düzeyde, sürekli ve istikrarlı bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli tedbirlerin alınması zorunluluk arz etmektedir.

Mevcut uzun dönemli enerji alım garantili ve genellikle yüksek tarifeli Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet projelerinin varlığı nedeniyle, elektrik tarifelerinin önümüzdeki dönemde kaçınılmaz şekilde yükselmesi beklenmektedir. Enerji tarifelerindeki bu artışın ekonomi ve vatandaş üzerindeki etkilerinin asgari düzeyde tutulması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Elektrik dağıtım müesseselerinin özelleştirilmesi aşamasında, TEDAŞ'ın elinde kalması muhtemel, yüksek kaçak elektrik tüketim oranlarına sahip bölgelerin yaratacağı mali problemlerin öncelikle çözümlenmesine çalışılmalıdır.

Kaçak elektrik tüketimi, özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun bazı illerinde büyük oranlara ulaşmış bulunmaktadır. Fiili ihtiyaç olan ancak bedeli alınmadığı için israfa aşırı boyutlara ulaşan bu tüketim, elektrik sektörünü ve kurumlarını ciddi şekilde

etkilemekte ve yeni dönem için de, üzerinde durulması gereken sorunlardan biri olarak görülmektedir.

Ülke ekonomisinin ve sanayisinin, gelişmiş ülkelere göre aşırı yüksek enerji yoğunluğu, enerji tasarruf potansiyelinin büyüklüğünü göstermekte, ancak bu potansiyelin kullanımına yönelik politika, tedbir ve yöntemler yeterli düzeyde ve planlandığı şekilde uygulamaya aktarılamamaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Enerji arzında sürekliliğin ve güvenilirliğin sağlanması esastır. Bunun yanı sıra sanayide üretim ve toplumsal hayatta refah girdisi olarak enerjiyi istikrarlı bir şekilde ve mümkün olan en düşük maliyetle temin etmek temel amaçtır.

Bu amaçların sağlanabilmesi için 2002 yılında, birincil enerji ve elektrik enerjisi üretim ve tüketim değerlerinin hedef alınan ekonomik büyümeye paralel bir seyir takip etmesi beklenmektedir. Bu çerçevede birincil enerji tüketiminin yüzde 4,1 oranında artarak 83,5 milyon ton petrol eşdeğerine, kişi başına birincil enerji tüketiminin ise 1.243 kg petrol eşdeğerine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Birincil enerji üretiminin 2002 yılında 27,6 milyon ton petrol eşdeğeri olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Buna göre, 2002 yılında yurt içi kaynakların toplam enerji arzı içindeki payının yüzde 33 mertebesinde oluşması beklenmektedir.

Yapılan çalışmalar çerçevesinde 2002 yılında, taşkömürü, doğalgaz ve petrol ürünleri tüketiminde artış beklenirken, diğer enerji kaynaklarında tüketim değerlerinin aynı düzeylerde seyredeceği tahmin edilmektedir.

Elektrik enerjisi tüketiminin, hedeflenen ekonomik büyümeye paralel olarak 2002 yılında, yüzde 7,5 oranında artışla 136 milyar kWh olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. Buna göre kişi başına elektrik tüketimi 2.024 kWh/yıl'a ulaşacaktır.

Yıl içinde, toplam 4.867 MW güç ilavesiyle kurulu gücün 33.620 MW'a, ortalama üretim kapasitesinin de, özellikle Yap-İşlet modeli çerçevesinde ele alınan ve toplam 3850 MW'ı bulan Gebze, Adapazarı ve İzmir doğal gaz kombine çevrim santrallerinin devreye girmesi ile, 185 milyar kWh'a ulaşması beklenmektedir.

Enerji sektöründe temel amaç, artan nüfusun ve gelişen ekonominin enerji ihtiyaçlarının sürekli ve kesintisiz şekilde ve mümkün olan en düşük maliyetlerle, güvenli bir arz sistemi içinde karşılanabilmesidir.

Enerji alt sektörlerinde, değişen ekonomik konjonktür ve artan özelleştirme faaliyetleri paralelinde özel kesimin daha aktif rol oynayabileceği bir yapıya dönüşüm amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda başta elektrik ve doğal gaz alt sektörleri olmak üzere, enerji kaynaklarının üretiminden tüketimine kadar her aşamada özel kesimin en üst düzeyde yatırım ve işletme faaliyetlerine katılımı için çıkarılan yasaların uygulamaya en sağlıklı şekilde sokulması için gerekli tedbirlerin alınması, ikincil düzenlemelerin ve yönetmeliklerin kısa süre içinde hazırlanması önem arz etmektedir.

Bu düzenlemeler yapılırken yatırımların, ülke ihtiyaçlarını uygun maliyetlerle, yeterli ve güvenli şekilde karşılayacak düzeyde, istikrarlı ve sürekli biçimde gerçekleştirilmesi amaçlanmalıdır.

Elektrik sektörünün optimal bir sistem anlayışıyla geliştirilmesi esastır. Yeni projeler, tip (hidrolik, gaz, kömür, nükleer ve rüzgar gibi), kapasite ve yer itibarıyla, detaylı çalışmalarla belirlenecektir.

Özel kesimin enerji yatırımlarına yönlendirilmesi sağlıklı işleyen bir proje seçim, değerlendirme, denetim ve işletim yaklaşımıyla sağlanacaktır. Ancak bu şekilde büyük ve finansal açıdan güçlü şirketlerin sektöre çekilmesi mümkün olabilecektir.

Elektrik açığına veya fazlalığına yer vermeyen, sistem yük ihtiyaçlarına uygun büyüklük ve tipte seçilmiş projelerle geliştirilmiş bir elektrik üretim sisteminde, şirketler daha düşük maliyet ve alım garantileriyle ve daha güvenli bir şekilde faaliyet gösterebilecek, sektörün özel kesime açılımı sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilecektir.

Sektör kaynak politikaları içinde doğal gazın özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır. Fiyat, verimlilik ve çevre açısından avantajları nedeniyle doğal gazın tüketim gelişiminin planlı ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi sağlanacaktır.

Yeniden yapılanma çalışmaları gerçekleştirilirken yaşanacak dönüşüm sürecinde, yatırım, üretim ve işletme faaliyetlerinde herhangi bir aksamaya neden olunmaması için gereken tedbirler alınacaktır.

TABLO: VI.15- Enerji Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

		1995	2000	2001	2002
	Birim	Gerçekleşme	Gerçekleşme	Gerç.Tahmini	Tahmin
BİRİNCİL ENERJİ					
ÜRETİM	BTEP	26.320	28.700	27.500	27.600
TÜKETİM	BTEP	63.148	82.170	80.200	83.500
Kişi Başına Tüketim	KEP	1.045	1.258	1.211	1.243
ELEKTRİK ENERJİSİ					
KURULU GÜÇ	MW	20.952	27.264	28.753	33.620
Termik	MW	11.091	16.070	17.050	21.300
Hidrolik	MW	9.861	11.194	11.703	12.320
ÜRETİM	GWh	86.247	124.922	122.800	133.000
Termik	GWh	50.706	94.010	100.045	109.880
Hidrolik	GWh	35.541	30.912	22.755	23.120
İTHALAT	GWh	-	3.786	4.150	3.500
İHRACAT	GWh	696	413	450	500
TÜKETİM	GWh	85.551	128.295	126.500	136.000
Kişi Başına Tüketim	kWh	1.416	1.964	1.909	2.024

BTEP: Bin ton petrol eşdeğeri ; KEP: Kilogram petrol eşdeğeri ; GWh: Milyon kilovatsaat

Elektrik üretim alt sektöründe düzenlemeler yapılırken santrallerin optimal gelişim planları çerçevesinde programlanmasına, yatırım, işletme ve enerji satış aşamalarında en düşük maliyetlere ulaşılabilmesi amacıyla rekabetin sağlanmasına, bu faaliyetleri yürütecek şirketlerde yeterlilik aranmasına ve sistemin kredilendirilebilir ve kendini finanse eder bir yapıda oluşturulmasına önem verilecektir.

Doğal gaz sektöründe yeniden yapılanma aşamasında, bölgesel özel gaz dağıtım şirketlerinin oluşumu ve böylece doğal gaz kullanımının ülke çapında yaygınlaşması üzerinde önemle durulacaktır.

Elektrik üretim ve dağıtım sisteminin özel kesime devrine paralel olarak, daha verimli ve etkin bir sistem hedef alınmaktadır. Bu doğrultuda elektrik dağıtım sisteminde kayıp ve kaçak miktarlarında azalma, tahsilat oranında artış hedeflenmektedir. Elektrik maliyetlerinin tarifeye yansıtılması ve kaçak tüketimin engellenmesiyle daha etkin ve tasarrufu özendirici bir tüketim yapısına ulaşılabacaktır.

Elektrik sektörünün yanısıra enerji sektörünün diğer faaliyet alanlarında da daha verimli, tasarruflu ve temiz çalışan üretim, nakil ve tüketim teknolojilerine önem ve öncelik verilecektir.

Çevrenin korunması amacı da dikkate alınarak, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve tüketimde daha büyük oranlarda yer alması için tedbirler geliştirilecektir. Bu çerçevede, hidroelektrik ve rüzgar santrallerinin yapımına önem verilecektir.

TABLO: VI.16- Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakların Oranları

(M:Bin TEP)

	2000		2001		2002	
	Gerçekleşme		Gerçekleşme Tahmini		Tahmin	
	Miktar	Yüzde Dağılım	Miktar	Yüzde Dağılım	Miktar	Yüzde Dağılım
TİCARİ ENERJİ	75.713	92,1	73.820	92,0	77.160	92,4
Taşkömürü	11.619	14,1	9411	11,7	9840	11,8
Linyit	13.228	16,1	13222	16,5	12940	15,5
Petrol Ürünleri	32.595	39,7	32620	40,7	33100	39,6
Doğal Gaz	13.327	16,2	14374	17,9	17112	20,5
Hidrolik Enerji	2.656	3,2	1952	2,4	1952	2,3
Yenilenebilir Enerji	1.998	2,4	1922	2,4	1958	2,3
Elektrik İthalatı (İhracatı)	290	0,4	318	0,4	258	0,3
GAYRİ-TİCARİ ENERJİ	6.457	7,9	6380	8,0	6340	7,6
Odun (T)	5.081	6,2	5030	6,3	5000	6,0
Hayvan ve Bitki Artıkları (T)	1.376	1,7	1350	1,7	1340	1,6
T O P L A M	82.170	100,0	80.200	100,0	83.500	100,0
Kişi Başına Tüketim (KEP)	1.258		1.211		1.243	

(T) Tahmini

TABLO: VI.17- Elektrik Enerjisinde Yakıt Cinslerine Göre Kurulu Güç, Üretim Kapasitesi ve Üretim Değerleri

Güç: MW; Üretim: GWh

	2000			2001			2002		
	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim
Taşkömürü	480	3.121	3.819	480	3.121	4.000	480	3.121	3.700
Linyit	6.509	42.455	34.367	6.519	42.515	35.500	6.519	42.515	35.000
Fuel-Oil	1.261	7.505	7.459	1.824	10.598	9.000	1.824	10.598	8.000
Motorin,LPG,Nafta	325	1.847	1.852	351	1.992	1.700	351	1.992	1.650
Doğal Gaz	4.904	33.752	46.217	5.107	35.172	49.600	9.357	67.047	61.300
Çok yakıtlı (*)	2.550	15.302		2.639	15.745		2.639	15.745	
Biyogaz-atık	24	179	220	114	179	160	114	179	150
TERMİK	16.053	104.160	93.934	17.033	109.322	99.960	21.283	141.197	109.800
HİDROLİK	11.175	40.112	30.879	11.684	41.978	22.700	11.901	42.461	22.700
Jeotermal	17	102	76	17	102	85	17	102	80
Rüzgar	19	57	33	19	57	55	419	1.217	420
TOPLAM	27.264	144.431	124.922	28.753	151.459	122.800	33.620	184.976	133.000

(*) Fiili üretim yakıt oranlarına göre dağıtılmıştır.

TABLO: VI.18- Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

(M: GWh)

	Taşkömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğal Gaz		Biyogaz- Atık Ve Diğer		Termik		Hidrolik		Jeotermal Rüzgar		TOPLAM	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1990	621	1,1	19.560	34,0	3.942	6,9	10.192	17,7			34.315	59,6	23.148	40,2	80		57.543	100,0
1991	999	1,7	20.563	34,1	3.293	5,5	12.589	20,9	38	0,1	37.482	62,2	22.683	37,7	81		60.246	100,0
1992	1.815	2,7	22.756	33,8	5.273	7,8	10.814	16,1	47	0,1	40.705	60,4	26.568	39,5	69		67.342	100,0
1993	1.796	2,4	21.964	29,8	5.175	7,0	10.788	14,6	56	0,1	39.779	53,9	33.951	46,0	78		73.808	100,0
1994	1.978	2,5	26.257	33,5	5.549	7,1	13.822	17,6	51	0,1	47.657	60,8	30.586	39,1	79		78.322	100,0
1995	2.232	2,6	25.815	29,9	5.772	6,7	16.579	19,2	222	0,3	50.620	58,7	35.541	41,2	86		86.247	100,0
1996	2.574	2,7	27.840	29,3	6.540	6,9	17.174	18,1	175	0,2	54.303	57,2	40.475	42,7	84		94.862	100,0
1997	3.273	3,2	30.587	29,6	7.157	6,9	22.086	21,4	294	0,3	63.397	61,4	39.816	38,5	83		103.296	100,0
1998	2.981	2,7	32.707	29,5	7.923	7,1	24.837	22,4	255	0,2	68.703	61,9	42.229	38,0	90	0,1	111.022	100,0
1999	3.123	2,7	33.908	29,1	8.080	6,9	36.345	31,2	205	0,2	81.661	70,1	34.677	29,8	102	0,1	116.440	100,0
2000	3.819	3,1	34.367	27,5	9.311	7,5	46.217	37,0	220	0,2	93.934	75,2	30.879	24,7	109	0,1	124.922	100,0
2001	4.000	3,3	35.500	28,9	10.700	8,7	49.600	40,4	160	0,1	99.960	81,4	22.700	18,5	140	0,1	122.800	100,0
2002	3.700	2,8	35.000	26,3	9.650	7,3	61.300	46,1	150	0,1	109.80	82,6	22.700	17,1	500	0,4	133.000	100,0

TABLO: VI.19 - Elektrik Enerjisi Tüketiminin Kullanıcı Gruplarına Göre Dağılımı

	(GWh)					
	2000		2001		2002	
	Gerçekleşme GWh	Pay (%)	Gerçek. Tahmini GWh	Pay (%)	Tahmin GWh	Pay (%)
Konutlar	24000	18,7	26000	20,6	28400	20,9
Ticarethaneler	9400	7,3	10000	7,9	10800	7,9
Resmi Daire	5100	4,0	5300	4,2	5500	4,0
Genel Aydınlatma	4400	3,4	4600	3,6	5000	3,7
Sanayi	50000	39,0	45500	36,0	49200	36,2
Diğer	6500	5,1	6800	5,4	7200	5,3
NET TOPLAM	99400	77,5	98200	77,6	106100	78,0
İç Tüketim ve Kayıp	28895	22,5	28300	22,4	29900	22,0
BRÜT TOPLAM	128295	100,0	126500	100,0	136000	100,0
Kişi Başına Net Tüketim (kWh)	1522		1482		1579	
Kişi Başına Brüt Tüketim (kWh)	1964		1909		2024	

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Elektrik ve doğal gaz sektörlerinde özel ve kamu kesimi faaliyetlerini düzenleyerek, tüketici haklarının korunmasının yanısıra, etkin ve verimli bir arz sistemi kurulmasını amaçlayan, rekabete açık, sağlıklı ve işler bir serbest piyasanın oluşturulması için 2001 yılı başında yasalaştırılarak yürürlüğe konulan Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğal Gaz Piyasası Kanununda öngörülen yeni yapının kurumsallaşmasına yönelik çalışmalara devam edilecek, yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde gerekli ikincil düzenlemelerin ve yönetmeliklerin hazırlanması ve uygulamaya konulması üzerinde önemle durulacaktır.

X. ULAŞTIRMA**1. GENEL ULAŞTIRMA POLİTİKALARI**

2001 yılında, ulaştırma sektöründe toplam 2.055 trilyon TL kamu sabit sermaye yatırımı öngörülmüştür. Yıl içinde ilave edilen kaynaklarla yıl sonu itibarıyla daha yüksek bir yatırım gerçekleşmesi beklenmektedir. 2001 yılı yatırım gerçekleşmesi alt sektörler bazında incelendiğinde, karayolunun yüzde 75,6, boru hattının yüzde 10,9, havayolunun yüzde 6,7, demiryolunun yüzde 3,4 ve denizyolunun yüzde 3,4 pay aldığı görülmektedir.

Yurt içi yük taşımalarında karayolunun yüzde 89,8 payla ağırlığını koruduğu ve demiryolunun yüzde 4,8, denizyolunun yüzde 3,4, boru hattının yüzde 1,9 ve havayolunun yüzde 0,1 paya sahip olduğu gözlenmektedir. Yurt içi yolcu taşımalarının yüzde 95,1'inin karayolu ile yapılacağı tahmin edilmektedir. Yurtdışı yük taşımaları denizyolu, yolcu taşımaları ise havayolu ağırlıklı yapısını korumuştur.

Ulaştırma sektöründeki temel amaç gelişen ekonomik ve sosyal yaşamın gereksinimi olan ulaştırma alt yapısının zamanında, ekonomik ve güvenli bir şekilde inşa edilmesi ve mevcut alt yapının, alt yapı ömrü çevrim maliyetini en aza indirecek bir idame ve yenileme anlayışı içerisinde yönetilmesidir. Özellikle karayolu ve limanlarda finansman yetersizliği ve kullanılabilir fon kaynaklarının yeni inşa ve tevsi projelerine yönlendirilmesi, bu sektörlerdeki yenileme ve bakım-onarım ihtiyaçlarının ileriki yıllara ötelenmesine ve aynı performans verecek bir yenileme ve onarım yatırımının çok daha yüksek bedellere ulaşmasına neden olmaktadır.

Yöresel nitelikli ve il sınırları içinde yapılan ulaştırma alt yapısının inşası ve idamesinin tedricen mahalli idarelerin sorumluluğuna devredilmesinde yarar vardır. Çalışmaları devam eden mahalli idareler yasası çerçevesinde devir işleminin, mahalli idarelerin sorumluluk alanı altında bulunan yöredeki ekonomik faaliyetlerden sağlanacak bir finansman kaynağı vasıtasıyla desteklenmesi uygun olacaktır. Merkezi ulaştırma otoritelerinin sorumluluk alanı, ulusal nitelikli münferit ulaştırma yatırımları, ana ulaştırma koridorlarındaki yatırımlar ve bölgesel gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaya yönelik ulaştırma yatırımları olmalıdır.

Ulaştırma alt sektörlerinin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte çalışması ve kombine taşımacılığın yaygınlaştırılması esastır. Bu kapsamda limanlarda başlayan özellikle konteyner yük akımının kurulacak transfer tesisleri ile demiryollarına aktarılması, ana hat taşımacılığının demiryolu ile yapılması ve karayolu taşımacılığının liman-transfer tesisi veya üretim/dağıtım merkezi-transfer tesisi arasında tercih edilmesi gerekmektedir.

Artan çevre bilinci nedeniyle giderek önem kazanan sosyal maliyet kavramının ulaştırma sektöründe planlama ve projelendirme aşamasında dikkate alınması amacıyla, Avrupa Ulaştırma Bakanları Konseyi çerçevesinde yürütülen çalışmalara paralel olarak, ülkemizde de ulaştırma alt sektörlerinde sosyal maliyetlerin belirlenmesi çalışmaları başlatılacaktır.

2. DEMİRYOLU ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

Daha ekonomik bir taşıma olmasına ve daha az kaza riski taşımasına karşın, demiryolu taşımacılığı toplam ulaştırma sektörü taşımalarından gerekli payı alamamaktadır. Demiryolları yatırımlarının tamamlanma sürelerinin uzun olması ve çok sayıdaki projeye tahsis edilen ödeneklerin yetersizliği, sektördeki projelerin tamamlanamamasına neden olmaktadır. Sektörde gerekli yeniden yapılanma çalışmaları gerçekleştirilememekte, mevcut yapısı ile demiryolları, ulaştırma sektörü içindeki rolünü yerine getirememektedir.

Devlet ve işletici kuruluş TCDD arasındaki ilişkileri yeniden tanımlayan hukuki düzenlemelerin bir adımı olarak, TCDD Ana Statüsünün Mali Hükümler, Tasfiye ve Denetim başlıklı 20. maddesindeki değişiklik Yüksek Planlama Kurulu'nca 2001 yılı içinde karara bağlanmıştır. Yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında benzer hukuki ve kurumsal diğer düzenlemelere yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

2001 yılında demiryollarında 284 km yol yenilemesi yapılması planlanmış, ancak dış kredi ile temin edilecek rayların alınamayacağı görülerek bu rakam 224 km olarak revize edilmiştir. İlk altı aylık dönemde planlanan yol yenilemesinin 83 km'si gerçekleştirilmiştir.

2001 yılında, yurt içi yolcu taşımalarında yüzde 4,8 düşüş beklenmektedir. Akaryakıt fiyatlarındaki artış nedeniyle yük taşımalarında demiryoluna yönelim gözlenmekte ise de, ülkedeki ekonomik daralmanın etkisiyle 2001 yılında yük taşımalarının da yüzde 15 oranında azalacağı öngörülmektedir.

TCDD'nin çeken araç parkının modernize edilmesi için gerekli çalışmalar 2001 yılında da sürdürülmüştür. Bu çerçevede temini planlanan 71 adet dizel elektrikli lokomotif için gerekli dış kredi izninin alınamaması gözönünde bulundurularak, 6 adet lokomotifin özkaynaklardan imali yoluna gidilmiş ve bunların TULOMSAŞ'ta mevcut lisans anlaşmaları ile imal ettirilmesi için programda değişiklik yapılmıştır. Ayrıca Avrupa Yatırım

Bankası tarafından depremle ilgili olarak verilen kredinin belli bir tutarı da yatar gövdeli tren setleri alımı için kullanılacaktır.

Gebze-Halkalı Banliyö Hattının İyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi projesinin, Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi kısmını finanse etmek üzere Japon kredi kuruluşu JBIC ile imzalanan anlaşma çerçevesinde mühendislik ve müşavirlik hizmetlerinin ihalesi tamamlanmıştır.

Ankara-İstanbul arasındaki mevcut demiryolu hattının rehabilitasyonu projesi yıl içinde başlamıştır. Diğer yandan Ankara-İstanbul Sürat Demiryolu Projesi bağlamında hattın yeniden gözden geçirilmesi ve projenin yeniden etüd edilmesi için DLHİ Genel Müdürlüğü bir çalışma başlatmış bulunmaktadır.

Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin güçlendirilmesi açısından önem taşıyan ve stratejik değere sahip olan Türkiye-Gürcistan (Kars-Tiflis) Demiryolu Bağlantısı Projesinde, yabancı yatırımcıların Gürcistan tarafına kredi verme konusunda çekinceli davranmaları nedeniyle kredi temini konusunda gelişme sağlanamamıştır.

TCDD tarafından yürütülen banliyö hizmetlerinde işletmeciliğin mahalli idarelere devri yönünde çalışmalara devam edilmiştir. Banliyö işletmeciliğinin İzmir hafif raylı taşıma sistemi ile bütünlüğünü sağlayacak Aliağa-Menemen-Basmane-İzmir (Cumaovası) Sinyalizasyon ve Elektrifikasyon Tesisleri projesinin kredili olarak yapımına başlanmış ve projede ilerleme kaydedilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Demiryolu işletmeciliğinin modernleştirilerek rekabetçi bir yapıya kavuşturulması ve demiryolu taşımacılığının toplam taşımacılık içindeki payının artırılması temel amaçtır. Bunun için piyasa şart ve dengelerini gözeten, etkin hizmeti esas alan ve müşteri odaklı bir işletmecilik anlayışına geçilmesi önem taşımaktadır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için TCDD'ye mali ve idari özerklik sağlayan, kuruluşun asli faaliyet alanıyla ilgili çalışmalar yürütmesini esas alan ve özel sektör kuruluşlarının sektörde pay sahibi olmasını hedefleyen hukuki alt yapının oluşturulması sağlanacaktır.

TCDD'nin iş birimi bazında yeniden organize edilerek kârı önceleyen bir işletmecilik anlayışına ulaştırılması, bunun için verimli olmayan seferlerin kaldırılması ve etkin bir taşımacılık ve pazarlama uygulamasının başlatılması da önem taşımaktadır. Bağlı ortaklıkların faaliyetleri ile yol yenileme ve bakım gibi hizmetlerde özel sektör katılımı sağlanmalıdır.

Banliyö hatlarında taşınan yolcu sayısı değişen bütün faktörlere rağmen azalışını sürdürmektedir. Banliyö hatlarının kuruluşa getirdiği mali yük sürekli artmakta ve banliyö taşımacılığı TCDD tarafından etkin bir biçimde gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle banliyö işletmeciliğinin mahalli idarelere devri ile kuruluş verimli bir işletmecilik anlayışına kavuşturulacaktır.

Demiryolu taşımacılığına bir çekim kazandırmak ve bakım-onarım maliyetlerini büyük oranda azaltmak için çeken ve çekilen araçların modernizasyonu yatırımlarına öncelik verilecektir.

Mühendislik ve Müşavirlik Hizmetleri işinin ihalesi tamamlanan Gebze-Halkalı Banliyö Hattının İyileştirilmesi ve Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi projesinde Demiryolu Boğaz Tüp Geçişi kısmının yapımına geçilmesi için gerekli hazırlıklar sürdürülecektir.

Ayrıca, Gebze-Halkalı Banliyö Hattının İyileştirilmesi Projesi için kredi temini çalışmalarına ağırlık verilecektir.

Ülkemizin demiryolu ağının doğu-batı koridorunda bir köprü konumuna gelmesinde önemli bir adım olan Ankara-İstanbul Sürat Demiryolu Projesinin bir bütün olarak değerlendirilmesine imkan sağlayacak kapsamlı bir etüd-proje çalışması başlatılacaktır.

2002 yılında 5 adet manevra lokomotifi, 25 adet yolcu vagonu ve 200 adet yük vagonu ve 2001 yılında ihzaratı tamamlanacak olan 6 adet dizel elektrikli ana hat lokomotifinin imalatı tamamlanacaktır. Ray temin edilmesi halinde eksik kalan yol yenilemesi işlerine işlerlik ve sürat kazandırılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Devletin ve işletici kuruluş TCDD'nin sorumluluk ve yetkilerini yeniden tanımlayan yasal düzenleme hazırlıkları tamamlanacaktır. Bu hazırlıkların içinde özel sektörün demiryolu taşımacılığına ilgisini artıracak düzenlemelerin yer almasına özen gösterilecektir.

TCDD'nin rekabetçi piyasa şartlarını gözönünde bulunduran ve bu rekabet şartları içinde güçlü bir konumda bulunmasını sağlayacak olan yeniden yapılandırma çalışmalarına hız verilecektir.

3. DENİZYOLU ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

2001 yılı sonunda, limanlarımızdaki yükleme-boşaltma faaliyetlerinin 159 milyon ton, konteyner trafiğinin 1.250 bin TEU (twenty feet equivalent unit) seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Deniz ticaret filosu tonajının kiralık gemiler hariç 10 milyon DWT olması ve filonun dış ticaret taşımalarından aldığı payın yüzde 33,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Uluslar arası Ro-Ro seferleri 28 gemi ile sürdürülmektedir. Çeşme-Brindisi ve İzmir-Venedik hattında, TDİ Genel Müdürlüğü'nün yanısıra özel sektörün 8 adet feribotuyla yolcu taşımacılığı gerçekleştirilmektedir.

Tamamlanan İstanbul ve Marmara Yöresi Liman İhtiyacı Etüdü çerçevesinde; Kuzey Marmara (Tekirdağ) Limanının YİD modeliyle yapımına ilişkin işlemler başlatılmıştır. Derince Konteyner Terminali, YİD modeli kapsamında ihale edilmiş olup, uygulama sözleşmesi imzalanmış, imar planı çalışmalarına başlanmıştır. Filyos Limanının YİD modeli ile inşaatı için sözleşme imzalanmış olup, imar planının onaylanması beklenmektedir. YİD kapsamında yaptırılacak olan Çanakkale Limanı Üst Yapı Tesisleri projesi 2001 yılında yeniden ihale edilecektir. 2001 yılında, İnebolu Limanı Tevsii II. Kısım İnşaatı projesinin fiziki gerçekleşmesi büyük ölçüde sağlanmıştır. Marmara Depreminde büyük hasar gören Derince Limanındaki hasarların giderilmesi için AYB'ye 20 milyon euroluk kredi için başvurulmuş, 12,8 milyon euroluk kredi AYB tarafından onaylanmıştır. Yıl sonuna kadar 2 adet çekici ve çok maksatlı römorkörün inşasına başlanacaktır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

2002 yılı sonunda, deniz ticaret filosu tonajının 10,4 milyon DWT'ye, limanlardaki yükleme-boşaltma faaliyetlerinin 167 milyon tona ve konteyner trafiğinin de 1.300 bin TEU'ya ulaşması beklenmektedir.

YİD kapsamında gerçekleştirilecek İzmir Limanı Taraması ve Tivsii Projesinin 2002 yılında yeniden ihale edilmesi öngörülmektedir. Marmara depreminde hasar gören Derince Limanının onarımına hız kazandırılacaktır. 2002 yılında Türk Boğazları Gemi Trafik Kontrol Sistemi Projesi ve Haydarpaşa, İzmir ve Mersin Limanlarının elleçleme kapasitelerini artıracak olan Liman Tesis Teçhizatı ve Modernizasyonu-III Projesi büyük ölçüde tamamlanacaktır. Karadeniz'deki doğal afetin Trabzon ve Giresun Limanlarında meydana getirdiği hasarların onarımına 2002 yılında başlanacaktır. İnebolu Limanı Tivsii II. Kısım İnşaatı Projesinin 2002 yılı içinde tamamlanması beklenmektedir.

Liman gelişim kararlarının sağlıklı bilgi ve verilere dayandırılmasını sağlamak üzere, yeni liman yapım kararları, 2000 yılında tamamlanmış olan Limanlar Master Planı çalışmaları çerçevesinde alınacak ve bu çalışmanın sonuçları uygulamaya konulacaktır.

Ulusal denizyolu mevzuatının AB müktesebatına uyumunun sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılacak, öncelikle Bayrak Devleti Kontrollerine önem verilecektir.

Limanlarımızın, AB ve diğer uluslar arası limancılık stratejileri ile uyumlu bir işletme politikası izlenerek, mevzuat ve teknolojik gelişmelere uygun ve bölgesel limanlarla rekabete dayalı çağdaş işletmecilik esasları içerisinde çalıştırılması için gerekli önlemler alınacaktır.

Özelleştirme stratejileri değerlendirilirken, ulusal özelleştirme amaçları, yönetimin etkinliği, sektör kullanıcıları ve çalışanların ihtiyaçları, ülkenin dış ticaret ve ekonomi politikası, sektörle ilgili kuruluşlar ve sektörü etkileyecek diğer unsurlar dikkate alınarak, kuruluşa en uygun özelleştirme yöntemi seçilmesine önem verilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Liman işletmeciliğinin otonom bir yapıya kavuşturulması suretiyle uluslar arası rekabete hazır hale getirilmesi için gerekli idari ve hukuki düzenleme çalışmalarına devam edilecektir.

Liman devleti kontrollerine ilişkin taraf olduğumuz sözleşmelerin yanı sıra, daha sonra geliştirilecek tadil ve protokollerin zamanında onaylanması sağlanacak, AB müktesebatına uyum için gerekli mevzuat ve alt yapı değişiklikleri gerçekleştirilecektir. Böylece etkin bir kontrol ve denetim mekanizması kurulacaktır.

4. HAVAYOLU ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

2001 yılında havaliman ve meydanlarında gerçekleşen yolcu trafiğinin, dış hatlarda 2000 yılındaki 21,6 milyon yolcu seviyesinden yüzde 23,3 artışla 26,7 milyona, toplamda ise 2000'deki 34,9 milyon yolcu seviyesinden yüzde 9 artışla 38,1 milyona çıkması beklenmektedir.

DHMİ sorumluluğundaki havalimanı ve meydanlarının sayısı 39'dur. Bunlar içinde 10 havalimanı uluslar arası tarifeli ve tarifersiz seferler ile iç hat seferlerine, 11 havaalanı uluslar arası tarifersiz seferler ile iç hat seferlerine ve 18 havaalanı da sadece iç hat seferlerine açık durumdadır.

Son yıllarda yapılan Antalya Havalimanı Yeni Dışhatlar Terminal Binası, Atatürk Havalimanı Yeni Dışhatlar Terminal Binası, Bodrum/Milas Havalimanı, Samsun/Çarşamba Havaalanı, Nevşehir/Kapadokya Havalimanı, Isparta Havalimanı gibi projelerin

tamamlanmasının yanısıra birçok meydana gerçekleştirilen idame-yenileme çalışmaları ve mevcut terminal binalarının kapasitelerinin artırılması sonucu sektörde sunulan hizmetin iyileştirilmesi sağlanmıştır.

THY tarafından sürdürülen modernleşme ve gelişim politikaları kapsamında, 49 adet orta kapasite orta menzil B737-800 uçağının alımı programlanmış, böylece filonun önemli ölçüde yenilenmesi amaçlanmıştır. Filosunda bulunan 1 adet kargo uçağının yanı sıra Ekim 2001 itibarıyla 71 uçak ve 11.305 koltuk kapasitesine sahip THY filosu, dünyanın genç filoları arasında yer almaktadır.

Ülkemizin, Avrupa Havacılık Otoriteleri Birliğine (JAA) tam üyeliği 4 Nisan 2001 tarihinde kabul edilmiştir.

ABD'deki terörist saldırılardan sivil havacılık sektörü de büyük çapta etkilenmiştir. Dünyanın bütün havayolları yolcu azalmaları nedeniyle sefer azaltarak, hat kapatarak, filolarının önemli bir kısmını yerde tutarak ve personel indirimine giderek zararlarını azaltmaya çalışmaktadırlar. Bütün bu tedbirlere rağmen yine başta ABD havayolları olmak üzere bütün havayolları, saldırıdan önce duraklama süreci içindeki ekonomi nedeniyle zaten yaşanmakta olan krizin saldırı ile daha da derinleşmesi üzerine, sadece azaltılmış olan faaliyet düzeyini devam ettirebilmek için hükümetlerinden acil yardım talep etmektedirler.

1990 yılında özelleştirme kapsamına alınan THY'nin sermayesinin yüzde 51'ine tekabül eden kamu hisselerinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesine yönelik duyuru 14 Aralık 2000 tarihinde yapılmıştır. Son teklif verme tarihi 30 Mart 2001 olarak belirlenen ihale, yıl içinde neticelendirilememiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Havalimanı ve meydanlarında gerçekleşen trafiğin Atatürk, Antalya, Esenboğa, Adnan Menderes, Dalaman, Bodrum/Milas, Adana ve Trabzon Havalimanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla bu meydanların kapasitelerinin artırılmasına yönelik yatırımlar ile hizmet standartlarının yükseltilmesi sektör açısından önem ve önceliğini korumaktadır. Bu nedenle yatırımlardaki öncelik, bu meydanların hizmet kapasitelerinin ve standartlarının yükseltilmesine verilecektir.

JAA tam üyesi olan ülkemizde, sektörde hizmet veren tüm kurum ve kuruluşların Avrupa Havacılık Kurallarını (JAR) benimsemeleri sağlanacaktır.

2002 yılında havalimanı ve meydanlarında yolcu trafiğinin, iç ve dış hatlar toplamında 2001 yılına oranla yüzde 9,7 artış sağlanarak 41,8 milyon yolcu seviyesine ulaşması beklenmektedir.

Atatürk Havalimanı 18/36 Paralel Pist, Apron ve Bağlantı Yolları Yapımı projesi tamamlanacak, Antalya Havalimanı II. Pist İnşaatı ile Gökçeada Havaalanı Alt yapı İnşaatı projeleri öncelikle ele alınacaktır.

Turizm sektöründe beklenen gelişmeleri de dikkate alan bir yaklaşımla, programlanmış yatırımlar ile mevcut alanların modernizasyonu ve kapasitelerinin artırılması önemini koruyacaktır.

Yap-işlet-devret projelerinden, Atatürk Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminalinde, DHMİ ile işletmeci şirket arasında akdedilen İmtiyaz Sözleşmesi çerçevesinde Atatürk Havalimanı Yeni Dış Hatlar Terminal Binasının toplam yatırım maliyetinin yüzde 30'unu

geçmemek kaydıyla büyütülmesine karar verilmiş ve toplam kapasitenin 20 milyon yolcu/yıl'a çıkarılması hususunda ek mukavele imzalanmıştır.

Antalya Havalimanında ise, 2000 yılı ve 2001 yılı ilk 6 ayındaki trafik gerçekleştirmeleri nedeniyle kapasite sıkıntısı yaşanan yeni dış hatlar terminaline ilave olarak 2. Terminal ünitesinin yine YİD modeli ile yapımı için işlemler devam etmektedir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünün yaptırım gücünü artırmak amacıyla başlatılan yasal düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.

STOL havaalanlarının yapımı, mülkiyeti, işletilmesi ve idamesi konularında yetki ve sorumlulukların belirlenmesi amacıyla yasal düzenleme çalışmaları sürdürülecektir.

5. KARAYOLU ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

2001 yılında, şehirler arası yolcu taşımalarının yüzde 95,1'inin, yük taşımalarının ise yüzde 89,8'inin karayolu ile gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

Yurt içi taşımacılıkta kurumsallaşmanın sağlanmasına ve taşımacılıkta sağlıklı bir rekabet ortamının yaratılmasına zemin oluşturacak Karayolu Taşıma Kanunu Tasarısı hazırlanarak TBMM'ye sunulmuştur.

Ağırlıklı olarak yıllık dış kredi temini yolu ile finanse edilen otoyol yatırımlarında 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle önemli ölçüde bir küçülme meydana gelmiştir. Sene başında öngörülen 580 milyon dolar düzeyindeki dış kredi kullanımının, yıl içinde aksayan kredi teminlerinin yanısıra, artan dolar kuru nedeniyle de yıl sonunda azalarak gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir. Yap-işlet-devret yöntemi ile yapılması planlanan, ancak, ihalesi yıl içinde iptal edilen İzmit Körfez Köprüsü Projesinde bir gelişme sağlanamamıştır.

2001 yılında, yapımı devam eden otoyol projelerinde 31 km otoyol kesimi ile 46 km bağlantı yolunun tamamlanarak trafiğe açılması beklenmektedir. Bu durumda, hizmete açılan toplam otoyol uzunluğu 1.826 km'ye ulaşmış olacaktır.

Yıl içinde devlet ve il yollarında toplam 448 km beton asfalt yapımı ve yenilemesi ile 252 km asfalta sathi kaplama yapımının gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Muğla Geçişi (12 km) ile Gerede-Bolu-Kaynaşlı yolu (70 km) yıl içinde tamamlanmıştır.

Doğu Karadeniz Sahil Yolu projesi kapsamında devam eden yapım çalışmaları, yıl içinde yapılan dış kredi revizyonları sonucunda ulaşılan 379 trilyon TL. ödenek ile büyük ölçüde hızlandırılmıştır. Güllük Ayrımı-Bodrum bölünmüş yol projesi hizmete açılmış olup, Antalya-Alanya, Bornova-Turgutlu-Salihli, Bursa-Karacabey gibi kritik bölünmüş yol projelerinde büyük ilerleme sağlanmıştır. Bozüyük-Bilecik-Adapazarı bölünmüş yol projesinin Bozüyük-Mekece kesiminde Japon JBIC kredisi kullanımı hususunda anlaşma sağlanmış olup, projede firma ön seçim ve müşavir firma seçimi yapılmıştır.

2001 yılında, KHGM'ye sağlanan ek ödeneklerle, 1.640 km asfalt, 4.720 km stabilize ve 185 km beton, il özel idarelerinin kaynaklarıyla da 7.070 km asfalt, 480 km stabilize ve 45 km beton köy yolu yapımının gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Karayollarında; ülkemizin Ortadoğu, Asya ve Avrupa bağlantılarındaki avantajlı konumundan faydalanmak ve yurt içi ekonomik ve sosyal gelişmenin gerektirdiği karayolu alt yapısını oluşturmak üzere, karayolu ağı, trafiğin gerektirdiği kesimlerde bölünmüş yol sistemi ve köprü bağlantıları ile geliştirilecek, büyük şehir geçişlerinin çevre yollarına dönüştürülmesine devam edilecektir.

Yapımı devam eden otoyollardan, 2002 yılında, İzmir-Aydın otoyolunda Şevketiye-Aydın (9 km) kesimi ile Söke bağlantı yolunun (6 km) tamamlanarak hizmete açılması beklenmektedir. Böylece, toplam otoyol ağı uzunluğu 1.841 km'ye ulaşmış olacaktır.

2002 yılında, Bursa Çevre Yolunda, Ankara-Pozantı Otoyolunun Kemerhisar-Pozantı kesiminde ve Gaziantep-Şanlıurfa Otoyolunda yapım çalışmalarına devam edilecek, İzmir-Aydın Otoyolu (İzmir Çevre Yolunun Karşıyaka kesimi hariç) bağlantı yolları ile birlikte tamamlanmış olacaktır. Sigorta şirketi ile sorunlarının 2001 yılında çözülmesi öngörülen Bolu Dağı Geçiş Projesinde yapım çalışmalarının başlatılması beklenmektedir.

Trafik güvenliğinde etkinliği sağlamak amacıyla, gelişmiş yöntemlerle yapılması planlanan araç muayenelerinin özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi yönünde çalışmalar tamamlanacak, trafik güvenliği kapsamındaki yatırımların programlanan sürede bitirilmesine önem verilecektir.

Devlet yolları üzerinde yer alan ve tamamlanamayan köprülerin kaza kara noktalarını oluşturması ve 2002 yılında bitirilmesi programlanan yol kesimleri üzerinde yer alan köprülerin eş zamanlı bitirilmesi zarureti nedeniyle 2002 yılında bu köprülerin tamamlanmasına öncelik verilecektir.

2002 yılında Menemen-Manisa, Denizli-Acıpayam-13. Bölge Hududu, Dorukhan Tüneli, Tunceli-Pülümür-16. Bölge Hududu, Ormanköy-Akyazı-Dokurcun-4. Bölge Hududu, İzmit-Kandıra, Antakya Çevreyolu, Belevi-Selçuk-Meryemana, Midyat-Cizre, (Kastamonu-İnebolu)Ayrımı-Şenpazar-Cide, Gaziantep-Kilis ve Erciş-Muradiye-Çaldıran dahil olmak üzere, yapımı uzun yıllardan bu yana devam etmekte olan çok sayıda devlet yolu projesinin tamamlanması programlanmıştır. Yıl içinde devlet ve il yollarında toplam 300 km beton asfalt yapımı ve yenilemesi ile 560 km astarlı sathi kaplama yapımının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Köy yollarında, grup köy yolu yapımına önem verilecek, bu yollar ile köy merkezlerine ulaşan yolların öncelikle asfaltlanması sağlanacaktır. 2002 yılında, KHGM'ce yenileme dahil 2.000 km asfalt, 4.000 km stabilize ve 20 km beton köy yolu yapımının gerçekleştirilmesi programlanmıştır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Karayolu taşımacılığının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için hazırlıkları tamamlanan ve TBMM'de görüşmeleri devam eden Karayolu Taşıma Kanun Tasarısının yasalaşması beklenmektedir. Bu yasaya bağlı olarak hazırlanması gereken Yurt içi Yük Taşımacılığı Yönetmeliğinin, AB mevzuatı da dikkate alınarak düzenlenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.

Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kuruluş ve görevleri ile ilgili yasada bakım hizmetlerinin özel sektöre yaptırılmasını uygulanabilir hale getirecek gerekli değişiklikler ile denetimi güçlendirecek yapısal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Köy yollarının bakım, onarım ve kar mücadelesi çalışmalarının, bu hizmetlerden faydalanan köylerin katılımı ile veya kurdukları kooperatif, birlik ve diğer organizasyonlar tarafından yapılmasını sağlayacak düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

6. BORU HATTI ULAŞTIRMASI

a) Mevcut Durum

4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu 18.4.2001 tarihinde kabul edilerek 2 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Doğal gaz piyasasında, ithal edilen doğal gazın iletimi, dağıtımı ve satışında BOTAŞ (Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş.) Genel Müdürlüğü'nün, şehir içi dağıtımında BOTAŞ ve belediye kuruluşlarının 397 sayılı KHK çerçevesinde aldıkları izinler ile oluşturdukları tekellerin kaldırılması bu kanunun uygulanması ile sağlanmış olacaktır.

Kanunda öngörülen düzenlemeler ile doğal gazın temininden son kullanıcılara iletimine kadar olan safhalarda, yatırımlar ile işletmecilik faaliyetlerinde, kamu idarelerinin düzenleyici işlevlerinin ve varlığının yanında, özel girişimcilerin de yer almaları amaçlanmıştır. Kanunda, iletim depolama ve dağıtım hizmetleri bir kamu hizmeti olmak üzere belirlenmiştir. İletim, depolama ve dağıtım alt yapısına sahip olan şirketler tespit edilecek ölçüt ve kriterler çerçevesinde sisteme bağlanmak isteyen kullanıcıların taleplerini karşılamakla yükümlü kılınmıştır. Doğal gazı taşıyacak mevcut, planlanan ve yapımı devam etmekte olan ulusal iletim şebekesinin BOTAŞ'a ait olması ve diğer iletim şirketlerince mevcut hatlarla bağlantılı sistem oluşturacak şekilde inşa edilecek iletim amaçlı yeni boru hatları mülkiyeti kendilerine ait olmak üzere yatırım yapan şirketlerce işletilmesi öngörülmüştür.

Dağıtım faaliyetleri hariç, BOTAŞ'ın dikey bütünleşmiş kişiliğinin 2009 yılına kadar devam etmesi ve bu tarihten sonra yatay bütünleşmiş tüzel kişiliğe uygun olarak yeniden yapılandırılması kanunda belirtilmiştir. Yeniden yapılandırma sonucu meydana gelecek yeni tüzel kişilerden, sadece gaz alım ve satım sözleşmelerine sahip olan ve ithalat faaliyetini yapacak olan şirket BOTAŞ'ı temsil edecektir. İletim ve depolama hizmetini yapacak yeni şirketler başka isimler altında anılacaktır. Bu şirketlerden iletim faaliyeti yapan şirket hariç diğerlerinin iki yıl içinde özelleştirilmesi kanunda tadat edilmiştir.

Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde üretilen ham petrol ve doğal gazı Türkiye üzerinden Batı Avrupa pazarlarına ulaştırılacak boru hatlarının gerçekleştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Öncelikle, Azerbaycan'da üretilen petrolün boru hattı ile Gürcistan üzerinden Ceyhan'daki bir terminale, buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması için geliştirilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Boru Hattı projesinin Türkiye bölümünü anahtar teslim esasına göre yürütmek üzere görevlendirilen BOTAŞ tarafından, temel mühendislik çalışmaları tamamlanmış ve 2001 yılı içinde detay mühendislik ve çevresel etki değerlendirme çalışmalarına başlanılmıştır.

Doğal gazda arz güvenliğinin sağlanması ve kaynak çeşitlendirmesi politikası doğrultusunda 6,6 milyar metreküp Azerbaycan doğal gazının ithali amacıyla Mart 2001 tarihinde anlaşma imzalanmıştır. Azerbaycan ve Türkmenistan gazını, Doğu Anadolu Doğal Gaz İletim Hattı vasıtasıyla batı bölgesine taşıyacak bağlantıyı teşkil eden Gürcistan sınırı-Erzurum (Pasinler) arasındaki hattın güzergahı Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Boru Projesine bağlı olarak revize edilmiştir. Türkiye bölümünde Gürcistan sınırı-Erzurum (Pasinler) arasında yapılacak 248 km'lik boru hattının ÇED olumluluk belgesinin 2002 yılı başlarında alınması öngörülmektedir.

BOTAŞ'ın kamu kuruluşlarından doğal gaz alacaklarının tahsilindeki güçlükler sonucu işletme faaliyetlerinin yürütülmesinde ve yatırımların finansmanında 2000 yılında başlayan sorunlar 2001'de de devam etmiştir.

İran, Azerbaycan ve Türkmenistan'dan gelecek doğal gazı taşıma amaçlı Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı ile Rusya Federasyonu doğal gazını Karadeniz'den geçirilecek bir hat ile taşıyacak Samsun-Ankara Doğal Gaz İletim Hattının boru hattı yapım çalışmaları tamamlanmıştır. İran gazının alımına 2001 yılının son çeyreğinde başlanacaktır. Samsun-Ankara Doğal Gaz İletim Hattının tamamlanmasına ve sistemin gaz alır hale gelmesine rağmen, Karadeniz geçişinin 2002 yılına sarkması sonucu Rusya Federasyonundan bu hattın gaz teminine başlanamamıştır.

İran'dan temin edilecek doğal gazı; Malatya, Kahramanmaraş, Gaziantep, Osmaniye, Adana üzerinden Mersin'e iletecek Güney Doğal Gaz İletim Hattı ile, Burdur, Isparta, Denizli, Aydın üzerinden İzmir'e iletecek Konya-İzmir Doğal Gaz İletim Hattının ihale değerlendirmelerinin uzaması nedeniyle 2001 yılında yapımına başlanamamıştır.

İran ve Rusya Federasyonu'ndan kademeli olarak alınacak doğal gazı Karadeniz geçişiyle Ankara'ya getirdikten sonra, batı bölgesindeki sanayii kuruluşları ile Adapazarı bölgesinde kurulacak gaz santrallerinin ihtiyacını karşılamak amacıyla batı istikametinde sevk edecek; mevcut ana hatta paralel olarak inşa edilmesi planlanan 75 km uzunluğunda ve 40" çapında Mihaliççık-Eskişehir Doğal Gaz Loop Hattı, 75 km uzunluğunda ve 40" çapındaki Eskişehir-Bozüyük Doğal Gaz Loop Hattı ve 63'er km uzunluğunda ve 36" çapında iki faz halinde yapılan Bozüyük-Adapazarı Doğal Gaz Boru Hattı 2001 yılında tamamlanarak işletmeye alınmıştır.

Ayrıca, Eskişehir-Bozüyük hattından alınacak 57 km'lik bir branşman ile ağırlıklı olarak seramik üreticilerinin ihtiyacının karşılanması için Kütahya ve Uşak iline de doğal gaz sağlanması planlanmıştır.

Ana hat tevsii yatırımları kapsamında 36" çapında 75 km uzunluğundaki Seçköy-Karacabey Loopu 2001 yılında tamamlanmıştır.

Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattının 2001 yılı ikinci yarısında ve Samsun-Ankara Doğal Gaz İletim Hattının 2002 yılı başlarında devreye girmesi ile birlikte satın alınacak gazın sanayi bölgelerine taşınarak tüketilmesi zaruri olacağından sanayi ve toplu konut bağlantılarının sağlanması için yıl içinde 2" ile 20" arasında değişen muhtelif çaplarda, yaklaşık 1.250 km'lik branşman hatları, muhtelif basınç düşürme ve ölçüm istasyonları programa dahil edilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Hazar havzasındaki ham petrol ve doğal gazı Türkiye ve buradan da dünya pazarlarına ulaştıracak projeler başta olmak üzere uluslar arası ham petrol ve doğal gaz projelerine özel önem verilecektir.

Yeni doğal gaz boru hattı, dağıtım şebekeleri ve bağlantı hattı yatırımlarının, doğal gazın Türkiye genel enerji dengesi içindeki yerini uzun vadede belirleyecek bir etüde dayandırılması amacıyla yürütülen çalışmaların 2002 yılında tamamlanması beklenmektedir.

BOTAŞ; kamu kuruluşlarından alacaklarının tahsilinde yaşadığı sorunlar nedeniyle yatırımlarını öz kaynakları ile yürütebilecek mali yeterliliğe sahip olmadığından, devam eden projelerinin önemli bir bölümünü kredi ile finanse etmek zorunda kalmaktadır. 4646

sayılı Kanunla piyasa faaliyetlerine özel sektörün katılımı mümkün hale geldiğinden kuruluşun kanunda öngörülen yapılmaya uygun olarak iletim hatlarının ve ulaştığı bölgelerdeki sinai branşman hatlarının yapımı konularında çalışmalarını yoğunlaştırması önem kazanmaktadır.

Ege iletim hattı projesinin ikinci aşaması olan, doğal gazı Karacabey'den İzmir'e ulaştırması planlanan ve 1998 yılında ihalesi yapılan Karacabey-İzmir Doğal Gaz Boru Hattı Projesinin 2002 yılında devreye alınması sağlanacaktır.

Doğal gaz faaliyetlerinde getirilen kısıtlamaları kaldıran 4646 Kanunun öngördüğü yapılanmanın gerektiği gibi oluşturulabilmesi için bir dizi düzenleme süratle tamamlanacaktır.

TABLO: VI.20- Ulaştırma Sektörü Yolcu Taşımalarında Gelişmeler

(Milyon Yolcu-Km)

ALT SEKTÖR	2000	2001	2002	Yüzde Değişme	
	Gerçekleşme	Ger.Tahmini	Tahmin	2001/2000	2002/2001
YURTIÇİ					
Karayolu (1)	185.681	176.800	186.500	-4,8	5,5
Demiryolu	5.832	5.550	6.000	-4,8	8,1
Denizyolu	645	638	651	-1,1	2,0
Havayolu (2)	3.588	2.978	3.127	-17,0	5,0
TOPLAM	195.746	185.966	196.278	-5,0	5,5
YURTDIŞI					
Denizyolu(2)	84	41	43	-51,2	4,9
Havayolu (2)	13.808	12.980	13.239	-6,0	2,0
TOPLAM	13.892	13.021	13.282	-6,3	2,0

(1) Otoyol+Devlet yolu+İl yolu taşımaları toplamıdır.

(2) Yalnız kamu sektörünce yapılan taşımalardır.

TABLO: VI.21- Ulaştırma Sektörü Yük Taşımalarında Gelişmeler

(Milyon Ton-Km)

ALT SEKTÖR	2000	2001	2002	Yüzde Değişme	
	Gerçekleşme	Ger.Tahmini	Tahmin	2001/2000	2002/2001
YURTIÇİ					
Karayolu (1)	161.552	156.000	163.000	-3,4	4,5
Demiryolu	9.761	8.300	9.300	-15,0	12,0
Denizyolu (2)	7.900	5.950	6.100	-24,7	2,5
Havayolu (3)	187	140	147	-25,1	5,0
Boruhattı					
Ham Petrol	2.874	3.332	3.400	15,9	2,0
D. Gaz (milyon Nm küp)	10.079	10.955	14.000	8,7	27,8
(4)					
TOPLAM	182.274	173.722	181.947	-4,7	4,7
YURTDIŞI					
Demiryolu	334	332	372	-0,6	12,0
Denizyolu (2)	528.500	518.600	534.000	-1,9	3,0
Havayolu (3)	374	318	318	-15,0	0,0
Boruhattı					
Ham Petrol (Transit)	24.837	28.845	24.000	16,1	-16,8
TOPLAM	554.045	548.095	558.690	-1,1	1,9

(1) 1996 yılından itibaren Otoyol+Devlet Yolu+İl Yolu taşımaları toplamıdır.

(2) Denizyoluyla yapılan taşımaların tümünü kapsamaktadır. Hesaplanmış tahmini taşıma miktarlarıdır.

(3) Yalnız Kamu sektörünce yapılan taşımalardır.

(4) Rusya Federasyonu-Türkiye DGBH ile yapılan doğalgaz taşımalarıdır. (Toplama dahil değildir)

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Rafineri ürünlerinin güvenli ve ekonomik bir şekilde taşınması amacıyla mevcut ürün boru hattı sisteminin etkin kullanımına yönelik düzenlemelere öncelik verilecektir.

Doğal gaz faaliyetlerine getirilen kısıtlamaların kaldırılarak piyasanın serbestleştirilmesiyle oluşan yeniden yapılanma sürecinde, doğal gaz piyasasının kurumsal gelişimine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

Bursa ve Eskişehir şehir içi dağıtım işletmelerinin yıl içinde özelleştirilmesi sağlanacaktır.

XI. TURİZM VE TANITMA

1. TURİZM

a) Mevcut Durum

1990'lı yıllar dünya turizminin istikrarlı olarak büyümeye devam ettiği, ancak rekabet ortamının giderek yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Uluslar arası turizm talebi son on yıllık dönemde yüzde 78 oranında artış göstermiş ve uluslar arası turizm geliri 2000 yılında 476 milyar dolara, turist sayısı ise 698 milyona ulaşmıştır. 2001 yılında uluslar arası turizm hareketinin yüzde 4,1 artış göstererek, global turist sayısının 726 milyona, turizm harcamalarının ise yüzde 4 artışla, 495 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.

Söz konusu artış hızı baz alınarak Dünya Turizm Örgütü tarafından yapılan tahminler 2010 yılında dünyadaki turist sayısının bir milyarın üzerine, turizm gelirinin ise 1,5 trilyon dolara ulaşacağını göstermektedir. 2020 yılında ise toplam turizm gelirleri 2 trilyon dolara ulaşacaktır. Bu toplam pazarın yüzde 49,2'sini 10 ülke oluşturacaktır. Bunlar sırasıyla Almanya, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, İngiltere, Fransa, Hollanda, Kanada, Rusya Federasyonu ve İtalya'dır. Dolayısıyla ülkemizin de pazarlama faaliyetlerini yoğunlaştırması gereken ülkeler bunlardır.

2000 yılında ülkemize 10,4 milyon turist gelmiş ve turizm gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 46,8 oranında bir artış ile 7,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında ülkemize gelen turist sayısının 11 milyona, turizm gelirinin ise 8.250 milyon dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.

Son on yılda, Turizm Bakanlığında belgeli yatak kapasitesi 200 binden 352 bine yükselmiştir. Belediye belgeli otellerdeki 350 bin yataklık kapasitenin yanı sıra ikincil konutlar ve yatırım aşamasındaki 230 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca sektörde 4.250 seyahat acentası faaliyet göstermektedir.

2001 yılı Haziran ayı itibarıyla kamu tarafından gerçekleştirilen 15 adet yat limanında 4.005, özel sektör tarafından gerçekleştirilen 22 adet yat limanında 5.291 yat yanaşma yeri olmak üzere toplam 9296 yatlık bir yanaşma yeri kapasitesine ulaşılmıştır. Ayrıca DLHİ Genel Müdürlüğüne inşaatı devam eden 7 adet yat limanında 1.750 yatlık bir kapasite yatırım aşamasındadır. YİD modeline göre yapılması planlanan 22 adet yat limanında ise 7.980 yatlık bir kapasitenin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Bunlardan 4.550 yatlık 9 tesisle ilgili ihale işlemleri tamamlanmış olup 3.430 yatlık 13 tesisle ilgili ihale işlemleri devam etmektedir.

Türkiye, Avrupa turizm pazarında yüzde 3 gibi önemli bir paya sahiptir. Turist sayısı ve döviz gelirlerindeki artış hızıyla Avrupadaki en büyük 20 turizm destinasyonu içinde turist girişleri açısından 14'üncü, turizm gelirleri açısından 9'uncu sıradadır. OECD-Avrupa ülkelerinden gelenlerin sayısı 1999 yılında 3.740 bin olarak gerçekleşmiş, 2000 yılında 5.908 bine yükselmiştir. 2001 yılının ilk 8 aylık döneminde ise OECD-Avrupa ülkelerinden gelenlerin sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 29'luk artışla 5.599 bin kişi olarak gerçekleşmiştir.

Yatay ve dikey entegrasyonlarla aşırı ölçüde büyüyen bazı yabancı tur operatörlerinin fiyat ve koşulları tek taraflı belirlemelerine sektörde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu durum ülkemiz turizmi için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Turizmde son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa rağmen, hava ve deniz taşımacılığı ve teknik alt yapı konularında kısa sürede giderilmesi gereken sorunlar ve eksiklikler bulunmaktadır. Turizm eğitimi ile ilgili sertifikasyon sistemine henüz geçilememiştir. Amerika Birleşik Devletlerinin uğradığı terör saldırısı sonucu tüm dünyada ve ülkemizde sivil havacılık sektörünün sorunlarının daha da büyüyeceği düşünülmektedir.

Turizmin yoğunlaştığı Ege ve Akdeniz kıyılarında çevre yozlaşmasının önlenmesi ve turizm alt yapılarının tamamlanması amacıyla başlatılan ATAK projesinin dış kredi kullanımı ve yerel yönetimlerin organizasyonu açısından sorunları henüz çözülememiştir. Bazı belediyeler kendi girişimleri ile yürüttükleri çalışmalar sonucu hem teknik hem ekonomik açıdan tartışılır tercihler yapabilmekte ve alt yapı sorunlarına çözüm üretememektedirler.

Dünya Turizm Örgütü araştırma sonuçları da tanıtım ve pazarlamanın, ulusal turizm örgütlerinin öteki işlev ve etkinliklerinden giderek ayrıldığını göstermektedir. Araştırma yapılan ülkelerin büyük bir bölümünde, dış turizmin tanıtılması amacıyla kamu-özel sektör karışımı ulusal turizm örgütleri kurulmuştur. Ülkemizde de dış tanıtım ve pazarlama konusundaki yapısal reform gereği önemini korumaktadır.

Tanıtım etkinliklerinde ticari, kültürel, siyasi ve turistik tanıtım arasında, etki artırıcı, maliyet azaltıcı köprüler kurulması, spor ve sanat olaylarının geniş kitlelere yönelik etkilerinin basın ve halkla ilişkiler projeleriyle azami şekilde değerlendirilmesi ve pazarın eğilimlerinin izlenerek pazarlama stratejilerinde talebin moda arayışlarına karşılık verecek öğeler kullanılması gerekmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Turizm sektörü, kriz dönemi sonrasında oluşması amaçlanan yeni ekonomik düzen içinde başarılı ve bu düzenin de doğru yapılmasına yardımcı olacak öğelere ve donanıma sahiptir. Yeni ekonomik düzenin turizm sektöründen beklediği rol sektöre daha da büyük sorumluluklar yüklemektedir. Yeni anlayış, sektörün zaten bilinen eksikliklerini gidermek ve yapılan yanlışlıklardan dönmek şeklinde özetlenmekte ve rehabilitasyon ile sektörde büyüme olarak iki önemli hedefi de beraberinde getirmektedir.

Turizm sektörü, eğitilmiş nitelikli işgücüsüyle düzeyi gittikçe yükselen teknik alt yapı, tesis ve servisleriyle, öncelikle doğrudan ve dolaylı olarak ülke halkının yaşam ortamını sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan iyileştirici, düzeyini yükseltici, rakip destinasyonlarla yarışabilir ve iç verimliliği yüksek olma doğrultusunda tutulmalıdır.

Turizm ürününde ve buna bağlı olarak müşteri profilinde niteliğin yükseltilmesi birinci önceliğe sahiptir. Bu öncelikten sayısal hedefler adına ödün verilmemelidir.

Sektörle ilgili tüm yatırımların doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınmasına özen gösterilecektir.

Turizm eğitimi ve kalitesinde standardizasyonu, verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli beceri düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak sertifikasyon sistemi getirilecektir.

Öncelikli bölgelerde mevcut ikincil konutların pazarlanmasına yönelik organizasyonlar geliştirilecektir.

Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri dikkate alınarak potansiyel alanlar yaratmak amacıyla golf, kış, termal, yat, kongre, üçüncü yaş turizmi ve ekoturizm alanlarında geliştirme faaliyetlerine devam edilecektir.

Turizmde dış tanıtım stratejilerinin belirlenmesi, uygulamanın izlenmesi, denetimi ve finansmanına turizm işletmelerinin katılımını sağlayacak yeni yapılanma ile ilgili çalışmalar tamamlanacaktır.

Turizmin yaygınlaştığı bölgelerde teknik alt yapı yatırımlarının halkın, yerel yönetimlerin ve diğer kullanıcıların katılımı ile gerçekleştirilmesi amacıyla, ATAK Projesi çerçevesinde, öncelikli havzalarda uygulamalar sürdürülecektir.

Kullanan öder-kirleten öder ilkesi uyarınca kamu eliyle yapılacak teknik alt yapının finansmanına kullanıcıların katılımı sağlanacaktır.

Talep yapısındaki yeni eğilimlere bağlı olarak, sektörde küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine öncelik verilecek ve KOBİ statüsünde değerlendirilmekte olan turizm işletmelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler yapılacaktır.

2002 yılında Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 375 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 360 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 11 milyona, turizm gelirinin ise 8.250 milyon dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO: VI.22- Turizm Sektöründeki Gelişmeler

	2000	2001	2002	Yıllık Ort. Artış (%)		
	Ger.	Ger.Tah	Progra m	2001 / 00	2002 /01	
Yurda Gelen Yabancı Sayısı (bin kişi)	10.42	8	11.000	11.000	5,5	-
Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayısı (bin kişi)	5.284	4.800	5.000	5.000	-9,2	4,2
Turizm Geliri (milyon \$)	7.636	8.250	8.250	8.250	8,0	-
Turizm Gideri (milyon \$)	1.711	1.500	1.600	1.600	-12,3	6,7

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun, Turizm Hizmet, Bölge ve Meslek Birlikleri Kanunu ve Deniz Turizmi Birliği Kanunu ile ilgili çalışmalar tamamlanacak, Yat Turizm Yönetmeliği yeniden düzenlenecektir.

2. TANITMA

a) Mevcut Durum

Ülkemizin tanıtımı alanında ağırlıklı olarak kamu kurum ve kuruluşları faaliyet göstermektedir. Tanıtımla ilgili kurumlardaki mali yetersizlikler ise yeterli etkinliğin sağlanamamasına neden olmaktadır.

Ülkemizin tanıtımında özellikle dış tanıtımda, kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörün ortak bir plan ve program dahilinde koordineli bir şekilde faaliyet göstermelerinde yetersiz kalınmıştır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Tanıtma faaliyetlerinin süreklilik içerisinde; yurt içinde vatandaşları milli ilkeler ve hedefler çerçevesinde bütünleştiren, asgari ortak noktalarda birleştiren serbest, doğru ve çift yönlü bilgi aktarımı sağlayan; yurt dışında ise Türkiye'nin yerini, kültürel birikimini, tarihi zenginliklerini dünya kamuoyuna açıklayarak yanlış ve olumsuz imajları ortadan kaldıran ve bütün bunları bir koordinasyon içinde geliştirerek, ülkemizin tanıtımıyla birlikte bu faaliyetten ekonomik faydayı da sağlayacak bir çerçeveye kavuşturulması temel amaçtır.

Yabancı ülkelere, Türkiye ile ilgili olumlu bilinçlenme ve kamuoyu oluşumu, uluslar arası siyasi, kültürel, ekonomik, ticari ve turistik ilişkilerimizi geliştireceğinden, bu doğrultudaki çabalara tüm kamu ve özel kesim kuruluşları ile meslek ve sivil toplum örgütlerinin, bir eşgüdüm sistemi içinde ve birbirlerini destekleyici mahiyette katılımı sağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Başbakanlığa bağlı Tanıtma Fonu Kurulu yeniden yapılandırılarak; tanıtma ile ilgili kamu, özel kuruluş, meslek odaları ve vakıflardan oluşacak bir kurul haline getirilecektir.

XII. KENTSEL VE KIRSAL ALT YAPI

1. YERLEŞME VE ŞEHİRLEŞME

a) Mevcut Durum

2001 yılında nüfusu 20 binin üzerindeki 318 kentte 45,4 milyon nüfusun yaşadığı; kentleşme oranının yüzde 68,6, kentleşme hızının yüzde 4,8 olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO: VI.23- Nüfus Grupları İtibariyle Kentleşme Oran ve Hızları

Nüfus Grubu	Toplam Kent Nüfusu İçindeki Payı (Yüzde)	Ülke Nüfusu İçindeki Payı (Yüzde)	Kentleşme Hızı (Yüzde)
Bir Milyonu Aşan	42,2	28,9	4,6
Yirmi – Elli Bin	12,2	8,4	2,4
Elli – Yüz Bin	12,1	8,3	-0,08
Yüz – Beşyüz Bin	23,4	16,0	8,4
Beşyüz Bin–1 Milyon	10,1	7,0	5,3

Kentlerimizde, gelişmiş ülkelere göre görece olarak yetersiz kalan alt yapı, sosyal hizmet, çevre, istihdam unsurları göçler nedeniyle nitelik ve nicelik kaybederek daha ağır sorunlara yol açmaktadır.

Ekonomik darboğazlar yeni kentleşen kesimlerin istihdam alanında yaşadığı sıkıntılara ilave güçlükler katmakta; bu durum yetersizlik gösteren kentsel yaşam koşullarını daha da ağırlaştırmaktadır.

Kentlerimizdeki mekan boyutları; fiziki planlama, uygulama ve denetim mekanizmalarının bir bütünlük içinde yeniden değerlendirilmesi gereğini ortaya koymaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

2002 yılında kent nüfusunun 47,5 milyona, kent sayısının 325'e ulaşması beklenmektedir. Kentleşme hızının 4,7, kentlerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranını gösteren kentleşme oranının ise yüzde 70,9 olacağı tahmin edilmektedir.

Yatırımların, günümüzde çekim noktası olan büyük kentler yerine, gelişme ve nüfus tutma potansiyeli olan orta büyüklükteki kentlere yönlendirilmesi için özendirici tedbirler alınacaktır.

Kültürel yozlaşmaya ve değer yargılarındaki aşınmaya fırsat vermemek amacıyla, milli kültürün temel belirleyiciliği çerçevesinde kent ve kentlilik kültürünün oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Yerleşme birimleri ve çevrelerinin, belirlenecek amaçlar doğrultusunda gelişmelerinin sağlanabilmesi için fiziki planlamaya yönelik yasal düzenleme yeniden yapılandırılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Mekanda sağlıklı gelişmenin sağlanabilmesi için gerekli görülen yasal düzenlemeler bir bütünlük içinde değerlendirilerek hayata geçirilecektir.

2. KONUT

a) Mevcut Durum

2000 yılında 553 bin olan toplam konut ihtiyacına karşılık yapı kullanma izni alan konut sayısı 239 bindir. 2001 yılında ülke toplam konut ihtiyacının 569 bin, yapı kullanma izni alan konut sayısının 225 bin, 2002 yılında toplam konut ihtiyacının da 594 bin olacağı tahmin edilmektedir. Önümüzdeki yıllarda da yasal konut üretiminin ihtiyaca cevap veremeyeceği ve kaçak yapılaşma sorununun devam edeceği beklenmektedir.

DİE'ce yapılan 2000 yılı bina sayımı sonuçlarına göre; toplam bina sayısı 7.838.675 olarak tespit edilmiştir. Bunun yüzde 74,9'unu konut amaçlı kullanılan yapılar oluşturmaktadır. Bu binalarda toplam 16.235.830 konut bulunmaktadır.

Toplu Konut İdaresince 2000 yılında kredi açılan konut sayısı 2.899 iken, 2001 yılı Haziran sonu itibarıyla 949 olmuştur. 2000 yılında 26.900 konut, 2001 yılı Ağustos sonu itibarıyla 8 bin konut tamamlanmıştır. 2001 yılı Ağustos sonu itibarıyla kredi sağlanan konutlardan 48.024 adedinin inşaatı devam etmektedir. 1984 yılından 2001 yılı Ağustos sonuna kadar kredi açılan konut sayısı 1.043.847'dir. Bunlardan 995.816'sı tamamlanmıştır.

Yeni yapılaşmanın, mevcut yerleşim alanlarındaki yoğunluğun artırılması yoluyla değil, yeni alanların iskana açılarak karşılanması ihtiyacı önemini korumaktadır. Bu amaçla yerel yönetimlerin alt yapıli arsa üretimi konusuna ağırlık vermeleri, kamu-özel finans sisteminin alt yapı ve konut ihtiyacını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi

ve kamu finans kaynaklarının alt yapı arsa üretimine yönlendirilmesi gereği devam etmektedir.

İmar yönetmeliklerinde yapı ve çevre standartlarının iyileştirilmesi, farklı faaliyetlerin bir arada yer almasına ilişkin olarak inşaat ve mekan ihtiyacına yönelik ilke ve standartların geliştirilmesi, inşaat yapım ve malzemesi ile ilgili kalite ve standartların geliştirilmesi, kat mülkiyetinin site yönetimlerini de içerecek şekilde düzenlenmesi, konut alanlarında çevre düzenleme ve bakımındaki aksaklıkların giderilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

27 Aralık 1999 tarihinde 587 sayılı KHK ile zorunlu deprem sigortasıyla ilgili uygulama 2001 yılında başlatılmıştır. Zorunlu sigorta sisteminin afetin bütün türlerini kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gereği bulunmaktadır. Ayrıca, 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.

4698 sayılı Kanun ile Konut Müsteşarlığı kurulmuştur. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü bu Müsteşarlığa bağlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Habitat II Konferansından sonraki beş yıllık gelişmelerin değerlendirildiği İstanbul+5 Konferansı Haziran 2001'de yapılmıştır.

TABLO: VI.24- İnşaat Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzni Alan Konut Sayıları

Yıllar	Kentlerde Toplam Konut İhtiyacı (1)	İnşaat Ruhsatı Alan Konut Sayısı	Yapı Kullanma İzni Alan Konut Sayısı
1990	340 000	381 408	232 018
1991	354 000	392 943	227 471
1992	370 000	467 024	268 804
1993	381 000	548 129	269 695
1994	395 000	523 791	245 610
1995	414 000	518 236	248 946
1996	460 000	454 295	267 306
1997	498 000	464 117	277 056
1998	513 000	414 573	219 737
1999	516 000	330 446	215 613
2000	553 000	302 916	239 111
2001 (1)	568 600	300 000	225 000

Kaynak: DPT, DİE.

(1) Tahmin.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Kentleşme ve sorunları ile ilgili olarak merkezi yönetimde gerekli kurumsal ve hukuki alt yapı hazırlanarak, denetim ve koordinasyon mekanizmaları kurulacaktır.

Kentlerdeki barınma sorununa sağlıklı bir çözüm getirilmesi amacıyla alt yapısı hazır arsa üretiminin ve konut finansman sistemlerinin geliştirilmesine devam edilecektir.

Toplu Konut İdaresi ana görevi olan kredi verme ve arsa üretme konularına ağırlık verecektir.

Kamu konutlarının bakım-onarım giderlerinin karşılanmasındaki darboğazları gidermek ve oturanların katkısını sağlamak üzere ilgili mevzuatta gerekli değişiklikler yapılacaktır.

İmar ve yapı kuralları ile planlama sistemi; kaliteli çevre, uygulamada etkinlik ve denetim, afete karşı hazırlık ve dayanıklılık gibi konular açısından yeniden gözden geçirilecektir.

Afet sonrası rehabilitasyon uygulamalarında, kamu sorumluluğunu sadece bozulan sosyal ve teknik alt yapının yenilenmesi olarak tanımlayacak şekilde kamunun yükünü azaltacak düzenlemelere gidilecek, konut ve işyeri zararlarının karşılanması sigorta sistemi içinde ele alınacaktır. Acil afet yardımı konusunda çalışan kurumların günün şartlarına göre geliştirilmeleri sağlanacaktır.

Konut ve şehirleşme ile ilgili bilgi sisteminin kurulması çalışmalarına başlanacak, mevcut münferit çalışmalar bu sistem içinde değerlendirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Konut arz ve talebine yeterli kaynak sağlamak üzere sermaye piyasası içinde faaliyet gösterecek ve yapılacak düzenlemelerle çıkarılacak kıymetli kağıt karşılığı temin edilecek fonlardan uzun vadeli konut kredisi açabilecek kurumların oluşturulması ve bankalar sisteminde bu amaçla yeni düzenlemelerin ele alınması için yapılan çalışmalar hızlandırılacaktır.

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısı İle Alınacak Tedbirler İle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, kamu sorumluluğu bozulan sosyal ve teknik alt yapıyı kapsayacak şekilde yeniden düzenlenecektir.

Afet önleyici tedbirlerin geliştirilmesi ve uygulama denetiminde etkinliğin sağlanması amacıyla imar, afet, ihale mevzuatında gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Kat Mülkiyeti Kanunu site yönetimini de içine alacak şekilde yeniden düzenlenecektir.

3194 sayılı İmar Kanunu, gecekondulaşmayı caydırıcı ve önleyici tedbirleri etkin olarak içerecek şekilde yeniden düzenlenecektir. Bu kapsamda, fiziki planlama ve uygulamasında sorumluluk, denetim ve müeyyide kriter ve süreçleri geliştirilecektir.

Kentleşme ve sorunları ile ilgili olarak yerel yönetimler esas sorumlu olmakla birlikte, merkezi yönetimde gerekli kurumsal ve hukuki alt yapının hazırlanması, denetim ve koordinasyon mekanizmalarının kurulması yönünde düzenlemeler yapılacaktır.

Kamu konutlarının bakım-onarım giderlerinin karşılanmasındaki darboğazları gidermek ve oturanların katkısını sağlamak üzere ilgili mevzuatta gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Konut ve şehirleşme bilgi sisteminin kurulup geliştirilmesi çalışmalarına başlanacaktır.

3. İÇMESUYU, KANALİZASYON, ARITMA SİSTEMLERİ VE KATI ATIK YÖNETİMİ

A. İÇME SUYU, KANALİZASYON VE ARITMA SİSTEMLERİ

a) Mevcut Durum

Su kaynaklarının kirlenmeden önce korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması için su kullanımının planlanması, kaçak yapılaşmanın engellenmesi ve atık suların içmesuyu havzalarından uzaklaştırılması önemini korumaktadır.

Kent içi ilave su dağıtım şebekeleri, atık su toplama sistemi ile bertaraf tesislerinin yapımına ve mevcutlarının bakım, onarım ve yenileme çalışmalarına devam edilmesine rağmen hızlı kentleşme sonucu, kentsel alt yapı hizmetlerine olan ihtiyaç süratle artmaktadır. Ancak, programdaki yatırımlar kaynak yetersizliği nedeniyle, planlanan sürede tamamlanamamaktadır.

Belediyelerde, içme suyu, kanalizasyon ve arıtma sistemleri gibi alt yapı tesislerinin yapımı ve işletilmesi için nitelikli eleman istihdam edilmesinde güçlüklerle karşılaşılmaktadır.

Belediyelerin alt yapı projeleri için temin edilecek kredilerin rasyonel kullanılması ile geri ödemelerinin garanti altına alınması ve yapılacak tesislerin teknolojisi ile maliyetlerinin ülke şartlarına uyumlu hale getirilmesi konusu önemini korumaktadır.

Kent içi su dağıtım şebekelerinde bakım, onarım ve yenileme çalışmalarındaki gecikmeler, su kayıplarının önemli boyutlara ulaşmasına yol açmaktadır.

Kentsel alt yapı hizmetlerinin yürütülmesinde verimliliğin artırılması ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi amacıyla belediyelerde hizmetin özelleştirilmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

İller Bankasınca 2001 yılında 110 içme suyu ve 2 kanalizasyon tesisi tamamlanmıştır. Ayrıca Büyükşehir Belediyelerinin Su ve Kanalizasyon İdarelerince de kent içi içme ve kullanma suyu temini ile kanalizasyon ve atık su arıtma tesisi yapımına ilişkin projelere devam edilmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Artırılmış atık suların, alternatif su kaynağı olarak tarım ve sanayide kullanımı desteklenerek su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır.

Alt yapı sektöründe görev yapan kuruluşlar arasında etkin koordinasyon sağlanacaktır.

Kentsel alt yapı yatırımlarının projelendirme, inşaa ve finansman tahsisinde önemli role sahip olan merkezi idare yerine yerel yönetimlerin bu görevleri üstlenmeleri sağlanacaktır.

İller Bankasının, değişen şartlara uygun olarak daha verimli çalışmasını sağlayacak, yeniden yapılandırma çalışmaları sürdürülecektir.

İçme suyu ve atık su tarifeleri, işletme-bakım-onarım giderleri de göz önüne alınarak modern işletmecilik esaslarına göre düzenlenecek, şebeke su kayıplarını

azaltabilmek için gerekli olan yenileme çalışmalarına devam edilecek ve su israfını engelleyecek önlemler alınacaktır.

Su ve kanalizasyon işletmelerinde hizmetin özelleştirilmesi teşvik edilecek ve belediyelerin denetleme mekanizması haline getirilmesi sağlanacaktır.

Kentsel alt yapı yatırımlarında finansman açığını karşılayabilmek için alternatif finansman kaynakları geliştirilecek, Yap-İşlet-Devret ve benzeri model uygulamaları desteklenecektir.

2002 yılında İller Bankası tarafından 133 içme suyu tesisi ve 7 kanalizasyon sisteminin tamamlanması hedeflenmektedir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

İller Bankasının yeniden yapılandırılması çalışmalarına devam edilecektir.

Su kaynaklarının geliştirilmesi, kullanılması ve korunması ile ilgili hukuki düzenleme yapılması çalışmalarına başlanacaktır.

Su ve atık su standartları AB standartları da dikkate alınarak yeniden belirlenmesi çalışmalarına devam edilecektir.

167 sayılı Yeraltı Suları Kanunu, yer altı sularının korunması için kaçak kullanımlara karşı caydırıcı hükümler içerecek şekilde güncelleştirilecektir.

Nüfusu 100 bini aşan belediyelerde su ve kanalizasyon idarelerinin kurulması yönünde düzenlemeler yapılmasına başlanacaktır.

Doğal afet riski taşıyan yerleşim yerlerine yapılacak alt yapı yatırımlarının projelendirilmesinde ve inşasında deprem yönetmeliğine uyulması için gerekli olan mevzuat değişiklikleri yapılacaktır.

Kentsel alt yapı yatırımlarının finansmanında Yap-İşlet-Devret ve benzeri modellerin uygulamadaki problemlerini giderici düzenlemeler yapılacaktır.

B. KATI ATIK YÖNETİMİ

a) Mevcut Durum

Ekonomik ve teknolojik gelişme, nüfus artışı, hızlı kentleşme ve doğal kaynakların tüketimi katı atık miktarının giderek artmasına yol açmaktadır.

Katı atık miktarı ve niteliğine ilişkin verilerin eksik veya hatalı oluşu katı atıkların yönetiminde, özellikle geri kazanım ve bertaraf konularında yanlış tercihlere yol açabilmektedir.

Ulusal düzeyde katı atık yönetimine yeterli önem verilememiş ve bu konuda etkin bir politika oluşturulamamıştır. Ülke koşullarını gözeten, teknik ve mali açıdan uygulanabilir standartlar geliştirilememiştir. Bu durum, belediyelerin pahalı ve yanlış teknoloji seçimlerine neden olabilmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler, Politikalar

Evsel nitelikli katı atıklar için yatırım ve işletme maliyetleri daha yüksek olan ve işletilmesi özel teknoloji ve bilgi gerektiren kompost, yakma gibi yöntemler yerine ülke şartlarına en uygun katı atık bertaraf teknolojisi olan düzenli depolama yöntemi tercih edilecektir.

Evsel nitelikli katı atıklar içindeki tekrar kullanım değeri olan maddelerin ekonomiye kazandırılmasında, kaynağında ayrıştırma yöntemi uygulanacaktır.

Katı atık üretiminde öncelikle üretilen çöp miktarının azaltılması ve kaynağa ayrıştırılarak toplamaya hazır hale getirilmesi için çöp üreticisi konumundaki hane halkı bilgilendirilecek ve özendirici tedbirler alınacaktır.

Ülkemizde katı atık yönetimi konusundaki mevcut mevzuat gözden geçirilerek anlaşılır, uygulanabilir, denetim ve yaptırım gücüne sahip bir yapıya kavuşturulacaktır.

Belediyeler, evsel katı atık yönetiminin kaynağa ayrıştırma, toplama, taşıma ve geri kazanım ve bertaraf safhalarını teknik ve mali yönden bir bütün olarak değerlendireceklerdir.

Büyükşehir belediyelerinde, katı atık yönetimine ilişkin olarak uygulanan ikili yapı giderilerek, hizmetin tek elden planlanması ve uygulanması ile hizmette bütünlük sağlanacaktır.

Katı atık yönetimi hizmetlerinin finansmanı için oluşturulan çevre temizlik vergisinin hizmetin gerçek maliyeti ile bağlantılı olarak belirlenmesi ve toplanması sağlanacaktır.

İller Bankası Genel Müdürlüğü'nün katı atık konusunda verdiği hizmete ilişkin mali destek artırılabilecektir. Benzer şekilde Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'nın yetkisi dahilindeki bölgelerde düzenli depolama tesisi yapımı projeleri desteklenecektir.

Tıbbi atıkların evsel atıklarla karıştırılmadan usulüne uygun toplanması, taşınması ve bertaraf edilmesi konusundaki uygulamalar daha etkin hale getirilecektir.

Tehlikeli atıkların güvenli şartlarda toplanması, taşınması, bertarafı ve denetlenmesi konusunda uygulamalar etkin hale getirilecektir.

Kullanılmış yağlar ve piller gibi özel atıkların toplanması, taşınması ve bertarafı konusunda merkezi ve yerel yönetimler ile özel sektör arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanacaktır.

Yurt dışından hangi amaçla olursa olsun, her türlü atık ve artığın yurt içine girişi engellenecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Katı atık yönetimi ile ilgili mevzuat yeniden düzenlenerek, uygulanabilir hale getirilecek ve yaptırım gücü artırılabilecektir.

Büyükşehir belediyelerinde, katı atık yönetimi hizmetinin tek elden planlanması ve uygulanmasını sağlamak üzere gerekli yasal değişiklik yapılacaktır.

Tıbbi, tehlikeli ve özel atıklarla ilgili mevzuat, bu atıkların güvenli şartlarda toplanması, taşınması, bertarafı ve denetlenmesini sağlamak amacıyla yeniden düzenlenecektir.

4. KENT İÇİ ULAŞIM

a) Mevcut Durum

Kent içi motorlu taşıt yolculuk üretim katsayısının 0,7 olarak varsayıldığı ülkemizde 2001 yılında günde yaklaşık olarak 30 milyon kent içi yolculuk yapıldığı tahmin edilmektedir.

Kent içi arazi kullanım planları ile ulaşım planlarının eşgüdüm içerisinde hazırlanmaması sonucu kentsel gelişmeler ile toplu taşıma sistemleri bütünleştirilememekte, büyük ölçekli kent içi ulaşım projelerinden yeterli etkinlik ve verimlilik sağlanamamakta ve özel araç kullanımını artmaktadır.

Kent içi ulaşımın dönük görev, yetki ve sorumluluğu düzenleyen ilgili mevzuattaki belirsizlikler ve ulusal standart ve politikaların geliştirilememiş olması, kent içi ulaşım projelerinin değerlendirilmesi ve denetlenmesi aşamalarında sorun ve anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak belediyeler tarafından geri dönüşü olmayan yüksek maliyetli projeler gerçekleştirilmekte, Hazinesinin üzerindeki dış borç baskısı artmaktadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan raylı sistem projelerinin öncelikle nüfusu 1 milyondan fazla olan kentlerde ve yüksek yolculuk taleplerinin bulunduğu ulaşım koridorlarında gerçekleştirilmesi hükmüne rağmen, belediyelerin dış kredili raylı sistem yapım talepleri artarak devam etmektedir.

Kent içi ulaşımın güvenlik ve eğitim konusunda yaygın ve etkili bir programın uygulanmasına olan ihtiyaç artarak devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Kent içi ulaşımın dönük görev, yetki, sorumluluk ve örgütlenme ile ilgili sorunlar yapılacak düzenlemelerle giderilecektir.

Kent içi ulaşım projeleri kentin planlı gelişmesine uygun olacak şekilde tasarlanacaktır.

Yüksek maliyetli raylı sistem projeleri nüfusu 1 milyondan fazla olan kentlerde, diğer toplu taşıma araçlarıyla karşılanamayacak büyüklükteki yolculuk talebine sahip koridorlarda yapılacaktır.

Kent içi raylı sistemlerin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, işletilmesi ve finansmanının sağlanması konularında görev ve yetki tanımlamaları belirsizlikleri giderecek şekilde düzenlenecektir.

Kent içi ulaşım ile ilgili sorunlar, yatırım ve işletme maliyeti yüksek raylı sistem projeleri yerine, otobüs işletmeciliğinde yapılacak iyileştirmeler ve hizmet düzeyinin artırılması yoluyla çözülecektir.

Kent içi ulaşım hizmetlerinin düzenlenmesi sırasında bedensel engellilerin erişimini kolaylaştırıcı önlemler alınacaktır.

Özel toplu taşımacılık ve servis araçlarının denetim eksikliği giderilecek, ara toplu taşıma türlerinin entegre bir biçimde kullanımı sağlanacaktır.

Kent içi ulaşımda deniz taşımacılığından azami ölçüde yararlanılabilmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

Yayalara sunulan hizmetin iyileştirilebilmesi için sinyalizasyon önceliği, kaldırımların araç işgalinden kurtarılması, uygun yaya geçitleri ve yaya bölgeleri gibi önlemler uygulamaya geçirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Kent içi ulaşıma yönelik görev, yetki, sorumluluk ve örgütlenmeye ilişkin yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Kentlerin özellikleri ve nüfus büyüklüklerine göre kapsam ve yöntemleri açısından farklılaşan ulaşım ve trafik planlarının hazırlanabilmesi için gerekli yasal düzenleme gerçekleştirilecektir.

Kent içi raylı sistemlerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı ve işletilmesi, finansmanının sağlanması konularında karşılaşılan belirsizlikleri gidermek üzere yetki ve sorumluluklar ile teknik ölçüt ve standartları tanımlayan yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Özel toplu taşımacılık ve servis araçlarının denetim eksikliğini giderici önlemleri içeren düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

TCDD'ye ait banliyö hatlarının yerel yönetimler tarafından işletilmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

Otopark yönetmeliği, yol boyu park yerleri ve toplu park yerleri de dikkate alınarak yeniden düzenlenecektir.

5. İNŞAAT, MÜHENDİSLİK-MÜŞAVİRLİK, TEKNİK MÜŞAVİRLİK VE MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ

a) Mevcut Durum

İnşaat sektörünün 2000 yılında GSMH içindeki payı yüzde 5,2 iken, bu oran 2001 yılının ilk altı ayında yüzde 5,2 olarak gerçekleşmiştir. Sektörde büyüme hızları 2000 yılı için yüzde 5,8 ve 2001 yılı ilk altı ayı için yüzde -8,9 olmuştur.

Konut inşaatlarında belediyelerce verilen inşaat ruhsatları 2001 yılının ilk üç ayında bir önceki yılın aynı dönemine oranla alan bazında yüzde 10,5 azalırken yapı kullanım izinleri yüzde 8 oranında azalış göstermiştir.

Mevcut ekonomik durum nedeniyle yurt içi yatırımlardaki gerileme ve dış pazar imkanlarındaki daralma, sektör faaliyetlerinin önemli ölçüde düşmesine neden olmuş; bu durum sektörel istihdamda, 2001 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre 312 bin kişilik bir azalmayı ve sosyal sorunları beraberinde getirmiştir. Kamu yatırımlarına bütçeden ayrılan kaynaklardaki kısıtlılığın devam etmesinin yanı sıra Yap-işlet-devret ve Yap-işlet modellerinde mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan gecikmeler de sektörde beklenen gelişmeleri olumsuz yönde etkilemiştir.

Bununla birlikte, Ekonomik Programla bağlantılı olarak Yatırım Programında yer alan ikinci derecede öncelikli projelerin iz ödenekle tutulması prensibi ve yeni ihalelerin

durdurulması, sektörde 2002 yılında da gerilemenin devam edeceğini göstermektedir. 1999 yılında oluşan depremlerin meydana getirdiği konut talebi sağlanan iç ve dış finansman kaynaklarına bağlı olarak giderilmeye çalışılmıştır.

Yurt içindeki daralma sonucunda, sektör, içinde bulunduğu sıkıntılı durumda mevcut potansiyelini yurt dışındaki işlerde kullanmaya devam etmiş, bir süre için yurt içindeki iş darlığını dengeleyerek içerideki kayıpları telafi edebilmiştir. Ancak, son yıllarda mevcut dış pazar ülkelerinin de ekonomik sıkıntı içerisine girmesi ve yeni pazarlar bulunamaması bu imkanın da kaybedilmesine sebep olmuştur. Doğu Avrupa ülkelerinde finansmanı AB tarafından sağlanan büyük projelere ana müteahhit olarak katılmanın önündeki Türkiye'nin henüz tam üye olmasının getirdiği engelin aşılması hususunda AB nezdinde girişimler sürdürülmektedir.

3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklerinde yeni bir yapı kontrol sistemi ve afetlere karşı yapı dayanıklılığını sağlayacak teknik önlemleri içeren revizyon çalışmalarına devam edilmiştir.

İnşaat sektörüne girdi sağlayan sektörlerde ürün ve hizmet kalitesi ithal girdilerin sağladığı rekabetin de etkisiyle yükselmeye devam etmektedir. Kamu ihalelerinde giderek artan ölçüde TSE belgeli ürünler yanında TS-ISO 9000 belgeli kuruluşların da aranması bu kalitenin yükselmesinde önemli bir katkı sağlamaktadır.

6235 sayılı Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanun ile Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 601 sayılı KHK ile uzman mühendislik ve uzman mimarlık tarifleri getirilmiş ve uzmanlık belgesi edinme koşulları bir yönetmelikle belirlenmiştir. Ayrıca, iptal edilen 595 sayılı Kanunun yerine 29.06.2001 tarihinde 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir.

Sektör; mühendislik, mimarlık ve teknik müşavirlik hizmetlerinin verilmesinde pazarın globalleşmesi, kullanılan teknolojilerin gelişmesi ve esnek çalışma yönteminin yaygınlık kazanmasına paralel olarak ortaya çıkan rekabet koşullarını karşılamak üzere örgütlenme yapılarının ve kullanılan teknolojilerin iyileştirilmesi, hizmetin çeşitlendirilmesi ve bunun için ileri standartlardaki yabancı kuruluşlarla gerek yurt içi gerekse yurt dışı faaliyetlerde işbirliğinin artırılması yönünde 2001 yılında da çabalarını sürdürmüştür.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Sektörde, uluslar arası standartlara ve AB mevzuatına uyum sağlanması, yurt dışı müteahhitlik ve teknik müşavirlik hizmetlerinin yurt içindeki kalite etkinliği ve dünya pazarlarındaki payının artırılması amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda sektörün başlıca politikaları olan ilgili mevzuat yapısının gözden geçirilmesi, mevzuatta mevcut dağınıklığın giderilmesi, AB mevzuatı ile farklılıkların ortadan kaldırılması, sektörün rekabet gücünün ve verimliliğinin artırılması ve hizmet üretiminde yönetim kalitesinin uluslar arası standartlara uygun duruma getirilmesi yönündeki çabalara devam edilecektir.

Birçok uluslar arası inşaat firması devletlerinin teşvik ve desteği ile faaliyet göstermekte; sektör ve hükümet işbirliği ile idari, yasal ve finansal tedbirler getirilerek bu inşaat firmalarının rekabet ve teknik güçleri artırılmaktadır. Bu bakımdan, yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde yeni pazarlara girilmesi ve mevcut pazarların geliştirilmesi konusunda devletin işbirliği ve katkısı artırılmalıdır.

Bu amaçla; makina-teçhizat, personel kapasitesi, deneyim ve bilgi birikimi bakımından güçlü ve yetenekli olan Türk inşaat sektörünün ekonomik durgunluğu atlatması amacıyla yurt dışında iş yapmasını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılacaktır.

Verimlilik ve rekabet gücünün temini için nitelikli işçi çalıştırılması zorunluluk haline gelmiştir. Yurt dışı taahhütlerde işveren müteahhitten sertifikalı işçi talep etmektedir. Ancak, ülkemizde nitelikli inşaat işçisi sorunu yıllardan beri çözülememiştir. Bu sebeple, sektörün nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak için yapılan mesleki ve teknik eğitim çalışmalarının desteklenmesine devam edilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Türkiye ile AB arasında gerçekleştirilen gümrük birliğinin uygulama modalitelerini düzenleyen 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı kapsamında, teknik mevzuat alanında uyum için hazırlanan Yapı Malzemeleri Yönetmeliği hazırlama çalışmaları sürdürülmektedir. 2002 yılı içerisinde yönetmeliğin yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

2886 sayılı Devlet İhale Kanununun ilgili AB standartlarına ve DTÖ mevzuatına uyumunu sağlamak üzere yasal düzenleme çalışmalarının sonuçlandırılması beklenmektedir.

3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklerinde yeni bir yapı kontrol sistemi ve afetlere karşı yapı dayanıklılığını sağlayacak teknik önlemleri içeren İmar ve Şehirleşme Kanunu Tasarısı çalışmalarının tamamlanması ve 2002 yılı içerisinde kanun taslağının TBMM'ye sunulması beklenmektedir.

6. HARİTA, TAPU KADASTRO, COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ VE UZAKTAN ALGILAMA SİSTEMLERİ

a) Mevcut Durum

1/5000 ölçekli harita yapımında bugüne kadar yapılanlar, Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) projesinin de gereği olarak, yeniden değerlendirmeye tabi tutulmuş ve ülke düzeyinde haritası yapılması gereken 500 bin km²'lik alanın yüzde 71'inin kullanılabilir derecede gerçekleştirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü ve Harita Genel Komutanlığınca yürütülen ülke yüzey ağı üçüncü derece sıklaştırma çalışmaları sonuçlandırılmıştır. Harita, tapu ve kadastro hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması çalışmaları ile birlikte, TAKBİS ve GAP projesi kapsamında olan iller için harita, tapu ve kadastro hizmetlerini kapsayan GAP Bilgi Sistemi (GAPBİS) projelerinde kullanmak amacıyla standart-topografik-kadastral (STK) haritaların üretimi, mevcutların ise güncelleme ve yaşatılması çalışmaları sürdürülmektedir. Meskun alan alt yapı hizmetlerinde kullanılan 1/1000 ölçekli harita yapımında ise önemli bir darboğaz bulunmamaktadır.

Harita, tapu ve kadastro hizmetlerinde bugüne kadar sistemli bir şekilde otomasyona geçilemediğinden, resmi ve özel kişi, kurum ve kuruluşlara sunulan hizmetlerde zaman ve nitelik olarak aksaklıkların gündeme geldiği ve bu durumun harita, tapu ve kadastro hizmetlerinden yararlanma zorunluluğu bulunan kişi, kurum ve kuruluşların faaliyetlerinde önemli darboğaz oluşturduğu görülmektedir.

Tapu hizmetlerinde otomasyona geçme çalışmaları başlatılmış, pilot bölge seçilen Ankara - Çankaya ilçesinde olumlu sonuçlar alınmıştır. Otomasyona geçme çalışmalarına ülke düzeyindeki 1.003 tapu sicil müdürlüğünün 684'ünde devam edilmektedir.

İlk tesis kadastro yapımında; Türkiye genelinde yapılması gereken 417 bin km² alanın, 2001 yıl sonu itibarıyla yüzde 86,6'sına ulaşılmıştır. Ancak, önceden yapılan kadastro paftalarından önemli bir bölümünün güncelliğini yitirmiş olması, kadastro yapımında önemli bir yeri olan bilirkişi heyetinin zamanında oluşturulamaması, özellik arz eden bazı bölgelerde çalışacak eleman temininde karşılaşılan güçlükler ve teknolojik imkanlardan yeterince yararlanamama gibi faktörler kadastro yapımını olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer yandan, bu çalışmalar birbirinden bağımsız yürütülmekte olduğundan, kurum ve kuruluşlar arası koordinasyon yetersizliği varlığını sürdürmektedir.

Harita, tapu ve kadastro hizmetlerinde uzaktan algılama yönteminden yararlanma çalışmaları, kamu ve özel kesimde giderek artmaktadır. 1997 yılında gerçekleştirilen modernizasyon projesi kapsamında Harita Genel Komutanlığının ve bazı üniversitelerin yer kontrol istasyonları kurma çalışmaları sonucunda, uzaktan algılama yöntemiyle birçok alanda istenen zaman ve formda güncel ve güvenilir veriler elde edilebilecektir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Gayrimenkule dayalı vergi, resim, harç gelirlerinin sağlıklı bir şekilde belirlenebilmesi, yargı organlarıncı talep edilecek toprağa dayalı bilgilerin zamanında karşılanabilmesi, belediyelerce oluşturulmaya çalışılan kent bilgi sistemlerinin etkin bir şekilde kurulabilmesi, arazi toplulaştırılması ve hazine arsa ve arazilerinin tam olarak tespit edilmesi gibi önem arz eden devlet politikalarının yürütülebilmesi, tapu ve kadastro bilgi sisteminin oluşturulmasıyla mümkün olacaktır.

2002 yılında Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne; 3042 km²'lik alanda 1/5000 ölçekli standart topoğrafik kadastral harita yapımı, 4010 km²'lik alanın kadastrusu, 75 km²'lik alanın kadastro paftasının yenilenmesi, 700 bin adet değişiklik işlemi, 1.200 hektar arazi toplulaştırma işlemi, 1.000 parsel afet kadastrusu ve 60 bin parsel imar affı ile 30 bin hektar mera aplikasyonu işleminin yapılması hedeflenmektedir. Ayrıca; 6831 sayılı Kanununun 2/B maddesi kapsamında başlatılan, orman vasfını kaybetmesi nedeniyle orman alanı dışına çıkartılan arazilerin tesis kadastrusunun yapımına devam edilecektir.

Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemini (TUCBS) oluşturma çalışmalarına devam edilecektir. Harita, tapu ve kadastro hizmetlerinde, uzaktan algılama yönteminden yararlanma çabaları artarak sürdürülecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Güncelliğini yitirmiş kadastro paftalarının yenilenmesi ve tespit dışı kalmış hazine arazilerinin yüzölçümü ve sınırlarının kadastro paftalarına işlenmesine imkan verecek olan ve daha önce hazırlanarak TBMM'ye intikal eden yasal düzenlemelerin sonuçlandırılması için gerekli çaba gösterilecektir.

Harita, tapu ve kadastro hizmetlerinde özel kesim teknik imkanlarından yararlanma çalışmaları sürdürülecektir.

7. KIRSAL ALT YAPI

a) Mevcut Durum

Kırsal alt yapının oluşturulması kapsamında; toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik tarımsal alt yapının yaygınlaştırılması, kaynakların yönetimi ve etkin kullanımına dair çalışmaların yapılması önemini korumaktadır.

2001 yılı sonu itibarıyla toplam kamu sulamalarının 3,77 milyon hektara ulaşması ve halk sulamaları ile birlikte, ekonomik olarak sulanabilir 8,5 milyon hektar alanın 4,77 milyon hektarının sulanabilir hale gelmesi beklenmektedir.

Sulama yatırımlarında gelenen seviye, kamu eliyle gerçekleştirilen hizmetlere sulama tesislerinden faydalananların katılımının sağlanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, DSİ sulama şebekelerinin 2000 yılı sonu itibarıyla 1.619 bin hektarının işletme-bakım sorumluluğu çeşitli kuruluşlara devredilmiş olup, 2001 yılında ilave 11 bin hektarın devri beklenmektedir. Bu örgütlere destek olmak üzere geliştirilen proje kapsamında; su kullanıcı örgütlerin 255 adedi ile projeye katılım ve krediden yararlanma sözleşmesi yapılmış olup, bunlardan 214 adedi projeden yararlanmıştır.

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında devam eden Aşağı Fırat I. Merhale Sulamaları ile 2001 yılı başı itibarıyla Şanlıurfa-Harran Ovasının 122 bin hektarı sulamaya açılmış olup, yıl sonuna kadar ilave 3.375 hektarlık alanda yatırımların tamamlanması beklenmektedir. Böylece, 2001 yılı sonu itibarıyla 125,4 bin hektarı Aşağı Fırat I. Merhale Sulamalarından olmak üzere GAP ve kapsamındaki münferit projelerle toplam sulamaya açılan alan 220,5 bin hektara ulaşacaktır. Yine GAP kapsamında yürütülen Yukarı Harran Ovası Anakanal İnşaatı işi temin edilen dış kredi ile desteklenerek hızlandırılmış, kredi görüşmeleri tamamlanan Yaylak ve Bozova I. Kısım sulama inşaatlarına başlanmıştır.

Sulamanın yanı sıra verim artışı sağlamaya yönelik arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerinde, 2001 yılı sonu itibarıyla 311 bin hektarı toplulaştırılmalı olmak üzere toplam 988 bin hektar alanda hizmetin gerçekleşmesi beklenmektedir.

Toprak ve su kaynaklarının tahsis, kullanım ve yönetimine yönelik yeterli mevzuatın bulunmayışı, doğal ve ekonomik kaynakların israfına yol açmaktadır.

Sulama sektörü yatırım politikalarının oluşturulmasında, yatırımdan faydalanacakların katılımlarının sağlanamaması, yatırımların kamu imkanlarıyla yürütülmesine ve tamamlanan tesislerin kullanıcılar tarafından benimsenmemesine ve etkin kullanılmamasına neden olmaktadır.

Diğer yandan, yatırım programında yer alan proje paketinin büyüklüğü nedeniyle mevcut yatırım imkanları ile projelerden beklenen faydanın zamanında temini sağlanamamakta ve ülkenin tarımsal alt yapı ihtiyacı arzulan düzeyde karşılanamamaktadır.

Arazi kullanım planlarının bulunmayışı, tarım alanlarının tarım dışı kullanımındaki artış, mevcut arazilerin miras ve satış yoluyla bölünmesi, fiilen tarım yapılan alanların ve elde edilen verimin azalmasına neden olmakta ve mevcut haliyle yasal düzenleme gerektiren arazi toplulaştırma hizmetlerine olan ihtiyacı artırmaktadır.

Ön inceleme düzeyinde yapılmış bulunan toprak etüdlerinin detaylandırılarak bunlara dayalı arazi kullanım planlarının hazırlanması önemini korumaktadır. Diğer yandan, bu yönde çalışmaları devam eden Arazi Kullanımı ve Toprak Koruma Kanununun hazırlıklarında ortaya çıkan eşgüdüm ihtiyacı hazırlanan tasarı taslağının yasallaşması sürecini olumsuz etkilemektedir.

Tarımsal alt yapı hizmetlerinde, DSİ yatırımlarının geri ödenmesinde izlenen yöntemin aksaklıkları ve KHGM yatırımlarında geri ödeme uygulamasının olmaması, kaynakların rasyonel kullanımına olumsuz etki yapmaktadır.

Sulama ve arazi toplulaştırma yatırımları ile tarla içi geliştirme hizmetlerinin KHGM, DSİ ve Tarım Reformu Genel Müdürlüklerince, özellikle GAP kapsamında, eşgüdüm içinde yürütülmeleri ihtiyacı önem arz etmektedir.

Kırsal alana sağlanan sosyal alt yapı hizmetlerinden şebekeli içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Kırsal alanda yer alan toplam 76.417 yerleşim yerinin yüzde 87'sine yeterli ve sağlıklı içme suyu hizmeti götürülmüştür. Ancak, son yıllarda hakim olan kuraklık nedeni ile içme suyu kaynakları sürekli olarak azalmaktadır. Bu nedenle, bugüne kadar içme suyu temin edilen yerleşim yerlerinin yüzde 11'i yetersiz duruma düşmüştür.

Kırsal yerleşim yerlerinin yüzde 13'ünde yeterli ve sağlıklı içme suyu temin edilememiştir.

İçme suyu hizmeti götürülen kırsal yerleşim yerlerinin yüzde 52'si şebekeli içme suyuna sahiptir.

Köylerde çevre sağlığı yönünden büyük önem arz eden kanalizasyon tesislerinin yapılması ile ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. Bugüne kadar 3.231 köyde kanalizasyon tesisi yapılmıştır.

Baraj inşaatları nedeniyle baraj gölü altında kalan yerleşim alanlarındaki ailelerin yeniden iskanı ile göçer ailelerin iskan çalışmalarına devam edilmektedir.

Kırsal alanda yaygınlaşarak işlevlerini sürdüren kırsal kalkınma amaçlı kooperatif ve birliklerin geliştirilmesi ve girişimciliğin desteklenmesi önemini korumaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Dengeli, sürdürülebilir ve çevreyle uyumlu tarımsal kalkınmanın sağlanmasına yönelik tarımsal alt yapının katılımcı bir yaklaşımla geliştirilmesi temel amaçtır.

2001 yılında başlanan, mevcut toprak etüdlerinin ön inceleme düzeyinden detaylı etüdlere seviyesine ulaştırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilerek, bu çalışmalar arazi kullanım planlarının hazırlanmasına baz oluşturacaktır.

2002 yılında, GAP kapsamında yer alan Aşağı Fırat I. Merhale sulamaları ile Şanlıurfa-Harran Ovasının 125,4 bin hektarı sulanacak olup, ilave 7 bin hektarlık alanda sulama yatırımı gerçekleştirilecektir.

Özellikle GAP kapsamında yürütülen sulama, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri eşgüdüm içinde yürütülecektir. Bu çerçevede sulama yatırımı ileri aşamada bulunan Şanlıurfa-Harran Ovasında arazi toplulaştırma faaliyeti ve buna bağlı olarak tarla içi geliştirme hizmetleri hızlandırılacak, sulama yatırımı başlangıç aşamasında bulunan Yaylak ve Bozova Projelerinde arazi toplulaştırma faaliyetine ağırlık verilecektir. Diğer yandan, Kralkızı-Dicle Projesinin hayata geçirilmesiyle birlikte, Fırat Havzasında arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerine ağırlık verilecektir.

2002 yılında ülke genelinde; 21 bin hektarlık taşkın koruma, 6 bin hektarlık toprak muhafaza, 3,9 bin hektarlık drenaj, 24,5 bin hektarlık tarla içi geliştirme ve 78,3 bin hektarlık yeni sulama şebekesinin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Böylece, 8,5 milyon hektar toplam alanın yüzde 57'sini teşkil eden 4,85 milyon hektar alan sulanabilir olacaktır.

TABLO: VI.25- Toprak ve Su Kaynakları Faaliyetlerinde Gelişmeler

(Hektar)			
Faaliyet Kolu	2000	2001 (1)	2002 (2)
Sulama	66 023	62 635	78 250
Tarla İçi Geliştirme	19 145	25 000	24 500
Toprak Muhafaza	1 423	20 000	6 000
Taşkın Koruma	10 978	17 305	21 000
Drenaj	3 834	3 500	3 850

(1) Tahmin

(2) Program

Kırsal alandaki yerleşim birimlerinin içme suyu ihtiyaçları içme suyu grup projeleri halinde gölet ve barajlardan sağlanmaya çalışılacaktır. Böylece tamamlanan tesislerin kaynak azalmasından dolayı tekrar yetersiz duruma gelmesi önlenecek ve kurulacak birlikler sayesinde işletmeler etkili hale getirilecektir.

Su havzalarında ve kıyı alanlarındaki kırsal yerleşmelerde kanalizasyon ve arıtma sistemlerinin yaygınlaştırılmasına devam edilecektir.

Göçmen ve göçer aileler ile baraj yapımı gibi yeni yatırımlar sonucu yerleri kumulaştırılan ailelerin iskanının sağlanmasına devam edilecektir.

Dağınık kırsal yerleşimlerin toplulaştırılması amacıyla kendi evini yapanlara konut kredisi öncelikli olarak verilecektir.

Tarımsal potansiyelin değerlendirilmesi, girişimciliğin desteklenmesi ve kırsal alanda sosyo-ekonomik gelişmenin hızlandırılması politikaları doğrultusunda kooperatiflere teknik ve mali destek uygulamalarına devam edilecek ve tarımsal amaçlı kooperatiflerin yönetici eğitimi projesine destek sağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Ülkemizde nüfus artışına ve kalkınma düzeyine paralel olarak suya olan talebin artması, sınırlı su kaynaklarının kullanımına yönelik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle; su kaynaklarının sektörel ve sektörler arası planlanması, korunması ve özellikle yerüstü sularının tahsisi konularında ülkemiz koşullarına uygun, çerçeve nitelikli bir yasa taslağı hazırlanacaktır.

Arazi kullanımı ve toprak korumaya yönelik yasal düzenleme çalışmaları, KHGM'nin bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığının eşgüdümünde yürütülerek sonuçlandırılmaya çalışılacaktır.

KHGM'nin tarımsal alt yapı faaliyetlerini daha etkin yürütmesini sağlamak amacıyla yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalara öncelik verilecektir.

Mevcut alt yapının etkin kullanımı ve yeni tarımsal alt yapı yatırımlarının ülke ihtiyacı doğrultusunda gerçekleştirilebilmesi amacıyla, sulama amaçlı çiftçi organizasyonlarının oluşturulmasına yönelik olarak hazırlanan yasa tasarısı taslağı sonuçlandırılacaktır.

DSİ yatırımlarından faydalananların her türlü katılımını sağlamaya ve mevcut uygulamadaki aksaklıkları gidermeye yönelik olarak yapılan düzenleme uygulamaya geçirecektir.

Katılımcı yaklaşıma ters düşen 2032 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması çalışmaları ileri bir aşamaya ulaşmıştır. Bu Kanunun yürürlükten kaldırılmasından sonra ortaya çıkacak durumun KHGM bünyesinde gerektirdiği düzenlemelerle ilgili çalışmalar hızlandırılacaktır.

Kırsal alanda dağınık yerleşimin düzenlenmesini, göçmenlerin, göçerlerin ve yerleri kamulaştırılanların yerleştirilmesini sağlamak için 2510 sayılı İskan Kanununun yeniden düzenlenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.

Kırsal kesimde gerçekleştirilen içme suyu, kanalizasyon ve çok maksatlı sosyal tesislerin işletme, bakım ve onarım hizmetlerinin kullanıcılar tarafından yürütülmesi için gerekli kanuni düzenlemeler yapılacaktır.

XIII. ÇEVRE

a) Mevcut Durum

Hızlı kentleşme, nüfus artışı ve sanayileşme süreci doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli bir baskı unsurudur. Özellikle kentsel alanlarda üretilen atık miktarı artmakta, su kaynakları bilinçsiz olarak tüketilmekte, orman ve tarım alanları amaç dışı kullanılmakta, flora ve faunanın yaşama ortamları tehdit edilmektedir.

Mevcut çevre yönetim sistemi, hukuki ve kurumsal yapıdaki yetersizlikler, veri tabanının eksikliği ve bu alandaki bilgiye yeterince ulaşılamaması, ekonomik araçların harekete geçirilememesi, yaptırımların zamanında uygulanamaması gibi nedenlerle, gereken etkinlik düzeyine kavuşturulamamıştır.

Etkin bir çevre yönetim sistemi oluşturmak amacıyla hazırlanan Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planının (UÇEP) uygulanmasında istenen verim elde edilememiş, ilgili kurum ve kuruluşların planda yer alan hususlar üzerindeki görüş ayrılıklarının giderilmesi ihtiyacı, planın revizyonunu gündeme getirmiştir.

1992 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı doğrultusunda ülkemizin sorumluluklarını belirlemek amacıyla hazırlanan Ulusal Gündem 21 raporu tamamlanmıştır. Yerel yönetimlerce yürütülmekte olan Yerel Gündem 21 uygulamalarının yaygınlaştırılması çalışmaları sürdürülmektedir.

Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Çerçeve Sözleşmesi kapsamında Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Eylem Planı hazırlanmıştır.

Ülkemizdeki doğal bitki gen kaynağı ile biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilirliği için biyoteknoloji ürünlerinin kullanımı ve dolaşımı konusunda standartların oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle genetik yapısı değiştirilmiş biyoteknolojik ürünlerin çevreye olumsuz etkilerinin önlenmesi ve ülkemizin yeni geliştirilen ürünlerin denendiği bir pazar olmasının engellenmesi amacıyla yasal, kurumsal ve uygulamaya ilişkin düzenlemelerin yapılması ihtiyacı devam etmektedir.

İklim değişikliği ve arazi kullanım kararlarına bağlı olarak ülkemizin maruz kaldığı çölleşme tehditinin ortadan kaldırılmasına yönelik uygulama ve önlemleri kapsayan Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Planının çalışmaları başlatılmış olup, ilgili kurumlar arasında yeterli işbirliği sağlanamamıştır.

Başbakanlık Genelgesi ile İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

ÇED sürecinin, yatırımların tüm aşamalarını kapsayacak ve halkın katılımını sağlayacak şekilde etkinleştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Çevre Bakanlığı Çevre Referans Laboratuvarının akreditasyon işlemleri sürdürülmektedir.

Ülkemizin Avrupa Çevre Ajansına üye olmasına dair anlaşma imzalanmıştır.

Çevre veri tabanı oluşturulması amacıyla kamu kuruluşlarının çevresel veri arzı ve talebine ilişkin envanter çalışması ulusal çevre veri tabanı projesi kapsamında sürdürülmekte olup, ilgili kuruluşlar arasında bilgi akışının ve paylaşımının sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

Deniz, su ve hava kirliliği izleme, ölçme, değerlendirme sisteminin alt yapısının geliştirilmesine olan ihtiyaç devam etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Çevre ve kalkınma politikaları arasında uyum sağlanması ilkesi doğrultusunda, çevrenin korunması ve çevre sorunlarının çözümlenmesiyle doğrudan veya dolaylı ilgisi olan kurum ve kuruluşlar arasında gerekli işbirliği sağlanarak etkili ve eşgüdüm içinde çalışan bir çevre yönetim sisteminin oluşturulması yönünde çalışmalar sürdürülecektir.

Çevre ile ilgili mevzuat bütüncül bir bakışla, AB müktesebatı da gözönüne alınarak çelişki ve mükerrerliklerin giderildiği bir yapıya kavuşturulacaktır.

Çevre ile ilgili ölçme, izleme ve değerlendirme çalışmaları sistematik bir yapıya kavuşturulacaktır. Çevreye ilişkin verilerin kuruluşlar arasında paylaşımını sağlamak amacıyla ulusal çevre veri tabanı projesi kapsamında gerekli alt yapı oluşturulacaktır.

ÇED sürecine etkinlik kazandırılması amacıyla, halkın kararlara katılımı teşvik edilecek, yatırım ve işletme safhalarındaki uygulamaların ÇED Raporu ile uyumluluğunu denetleyecek düzenlemeler yapılacaktır.

Küresel ısınmayla ilgili başta enerji olmak üzere tüm sektörlerin sera gazı emisyonlarının gelişimine yönelik senaryoların hazırlanması çalışmaları yapılacaktır. Bu kapsamda sera gazı emisyonlarının azaltımına yönelik hedefler ile ekonomik ve sosyal etkilerini irdeleyen modelleme çalışmalarına başlanacaktır.

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı teşvik edilecek, çevresel riskler en aza indirilecektir. Eko-turizmin doğal kaynaklar üzerinde oluşturabileceği baskıları belirlemeye ve gidermeye yönelik çalışmalar başlatılacaktır.

Özellikle endemik türler açısından zengin bir bitki ve hayvan varlığına sahip olan ülkemizde biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı önem arz etmektedir. Bu amaçla türlerin tespiti ve tanımlanması çalışmalarına devam edilerek dinamik veri tabanları oluşturulacaktır. Biyolojik çeşitliliğin ekonomik bir değer olarak kullanılması için gerekli çalışmalar yürütülecektir.

Biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kullanımı, genetik yapısının değiştirilmesi, türlerin toplanması ve uluslar arası dolaşımı ile ilgili mevzuat geliştirilecektir.

Farklı yasal düzenlemelerle koruma altına alınan sulak alanlar, doğal ve tarihi sit alanları ve özel çevre koruma alanlarının ortak bir yaklaşımla ele alınma imkanları araştırılacaktır.

Sürdürülebilir kalkınma çabalarına özel sektörün katılımını artırmak üzere ekoverimliliğin artırılması için temiz üretimin teşviki, gönüllü anlaşmalar, çevre kirliliği sigortası gibi araçlardan yararlanılması konuları araştırılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Çevre yönetiminde merkezi idare, yerel yönetimler ile kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumluluk dağılımını açıklığa kavuşturmak, çevresel yaptırımları etkinleştirmek ve çevresel kararlara halkın katılımını sağlamak üzere başta Çevre Kanunu ile Çevre Bakanlığının Kuruluşu ve Görevleri Hakkındaki KHK olmak üzere ilgili mevzuatın yeniden düzenlenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.

Dinamik bir veri tabanı oluşturmak üzere çevresel verilerin toplanması, işlenmesi ve değerlendirilmesi, bilgiye dönüştürülerek karar alıcılara ve diğer kullanıcılara sunulması, bilgiye erişimin kolaylaştırılması yönünde ihtiyaç duyulan yasal ve kurumsal yapılanma çalışmaları DİE ve Çevre Bakanlığının sorumluluğunda sürdürülecektir.

YEDİNCİ BÖLÜM

KAMU HİZMETLERİNDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

I. KAMU YÖNETİMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ VE YENİDEN YAPILANDIRILMASI

a) Mevcut Durum

Kamu yönetiminde insan kaynaklarını, yönetsel ilkeleri ve işleyişi de içine alan bütüncül, köklü ve kalıcı bir değişim ihtiyacı devam etmektedir. Bu çerçevede, kamu kuruluşlarının amaçlarında, görevlerinde, görevlerin bölüşümünde, teşkilat yapısında, personel sisteminde, kaynaklarında ve bunların kullanım biçiminde, halkla ilişkiler sisteminde mevcut aksaklıkları ve eksiklikleri gidermek öncelikli gündem konusunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de ve dünyada bilim ve teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların yanında bu ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuş bulunan kamu yönetiminin merkezi ve yerel düzeydeki örgütlenmesi ve işleyişinde değişimi zorunlu kılmaktadır.

Çok sayıda kamu kurum ve kuruluşunun Başbakanlığın bağlı veya ilgili kuruluşu haline getirilmiş olması nedeniyle Başbakanlık bir icracı bakanlık durumuna gelmiş, bakanlıklar arasında işbirliği sağlamak ve hükümetin genel politikasının yürütülmesini gözetmek biçiminde ifade edilebilecek olan asıl görevinden uzaklaşmıştır. Başbakanlığa bağlı ve ilgili kuruluşların devlet bakanına bağlanması nedeniyle bir yandan devlet bakanlarının, dolayısıyla Bakanlar Kurulunu oluşturan bakanların sayısı artmış, diğer yandan devlet bakanlıkları ile icracı bakanlıklar arasındaki ayrım kaybolmuştur.

Türk kamu yönetimi sisteminde görev alanları, kuruluşların organizasyonları, kamu yöneticilerinin ve çalışanların yetki ve sorumlulukları ile iç kontrol mekanizmaları kanun ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Bu nedenle kamu yöneticilerinin eylem alanı ve takdir hakkı sınırlı kalmaktadır. Kamu yöneticilerinin eylem alanı, görev ve yetkilerinin açık bir

şekilde belirlenememesi, kamu görevlilerinin inisiyatif kullanmalarında eksikliklere yol açmaktadır.

Kamu kesiminde asıl ücret ile ek ödemeler arasındaki oranın giderek ek ödemeler lehine bozulması, çok sayıda ödeme türünün ortaya çıkmış olması, benzer nitelikteki ödeme unsurlarının farklı ad ve şekillerde ödenmesi ücret sisteminin karmaşık bir yapıya dönüşmesine, ödeme unsurları arasındaki bağlantıların kaybolmasına ve kamu kesiminde ücret adaletsizliğine yol açmaktadır. Mali ve sosyal hak ve yardımların tek ve ortak bir kanunda yer almamış olması, teşkilat kanunlarında ücretle ilgili düzenlemelere yer verilmesi, özel statülü kuruluşlar için çok ayrıcalıklı uygulamalara gidilmesi ve belirli sınıflar için zaman zaman yapılan özel düzenlemeler ücret rejimindeki karmaşıklığın daha da artmasına sebep olmaktadır.

Mevcut yapı kamu kurumlarının değişen koşullara uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Kamu hizmetleri halkın ihtiyaçlarını ve beklentilerini yeterince karşılayamamakta, kamu kurumlarındaki verimsizlik ve israf kamu kurumlarına olan güveni sarsmaktadır. Bürokratik işlemlerin çokluğu ve karmaşıklığı bir yandan kamu kurumlarının etkin çalışmasını engellerken, diğer yandan vatandaşların kamu hizmetlerinden yararlanmasını güçleştirmektedir.

Bazı kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet sunarken, hizmetten yararlanmanın bedeli olarak aldıkları meblağın bir kısmını kendi vakıflarına bağış olarak almaları, kamu gelirlerinde azalma meydana getirmekte, bu durum hizmet bedeli konusunda karışıklığa yol açmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Demokratik, laik, sosyal hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde sosyal adaleti ve gelişmeyi gözeterek bir kamu yönetimi yapısının ve işleyişinin oluşturulması, kamu yönetimine, ihtiyaçlara göre esnek ve hızlı bir işleyiş yapısı ile kaliteli mal ve hizmet sunumu anlayışının ve buna ilişkin yönetsel yöntemlerin yerleştirilmesi temel amaçtır.

Personel rejimi konusunda, norm kadrolara ve objektif seçme kriterlerine dayalı bir istihdam politikasının izlenmesi, kariyer ve liyakatin esas alınması, mevcut çok sayıda ödeme kalemini içeren karmaşık ücret sisteminden vazgeçilerek, ortak ve eşit işe eşit ücret ilkesine dayalı bir sisteme geçilmesi, sendikal hakların geliştirilmesi esas alınacaktır.

Devlet bakanlıklarının ve icracı bakanlıkların konum ve sayısı gözden geçirilecek, Başbakanlığın bakanlıklar arasında işbirliğini sağlaması ve asli görevleriyle uyumlu bir yapıya bürünmesi sağlanacaktır.

Tüm kamu kuruluşlarının norm kadroları tespit edilerek, kadro ve pozisyon ihdasları buna göre yapılacaktır. Taşra teşkilatı bulunan kuruluşların, il veya bölge teşkilatlarındaki kadrolar da bu kıstaslara göre tespit edilerek, kadroların belirli bölgelerde yığılması önlenecek, yapılan hizmetlere göre kadrolar ihdas edilecektir.

Kamu hizmetlerinin sunumunda vatandaşın memnuniyeti esas alınmak suretiyle, hizmet kalitesine ve sonuçlara odaklanarak, kamu yönetiminin etkinliğini ve halk nezdinde güvenilirliğini geliştirmek esas olacaktır.

Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında verimlilik ve etkililiğin sağlanması, gereksiz ve verimsiz birimlerin oluşturulmaması, devletin teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi, gerekli sayı ve nitelikte personel istihdamı, personelin bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında eğitiminin sağlanması, etkin bir performans

değerlendirme sisteminin oluşturulması, yetki devri ve esneklikle beraber hesap verme sorumluluğunun ve yönetsel saydamlığın güçlendirilmesi temel ilkeler olacaktır.

Kamu hizmeti sürecinde yer alan ve bu yolla kaynak sağlayan vakıflar gözden geçirilecek ve gerekli görülmesi halinde vakıf niteliğini taşımayanların tasfiyesine yönelik çalışmalar başlatılacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Vatandaşların bilgi edinme, hak arama usul ve esasları ile idarenin tazmini sorumluluğu ve yasalardaki yönetsel işlemlerde görev, yetki, zaman aşımı, zaman aşımının kesilmesi gibi hususların düzenlenmesi amacıyla genel nitelikli bir yasal düzenleme yapılacaktır.

Kamu vatandaş ilişkilerinde karşılaşılan uyumsuzlukların etkin ve hızlı bir şekilde çözümü amacıyla, halkın şikayetleriyle ilgili konularda, yönetimi denetleyen ama yönetime bağlı olmayan bir kamu denetçisi (ombudsman) sisteminin kurulması sağlanacaktır.

Kamu personel rejimi reformunun gerçekleştirilmesi için tüm kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde yer alan mali ve sosyal hak ve yardımlar ayıklanacak, tüm kamu kurum ve kuruluşlarının ücret rejiminin tek ve ortak bir kanunda yer alması sağlanacaktır.

Devletin genel idare esaslarına göre yürütmekte olduğu asli ve sürekli hizmetlerini gören memurlar ile diğer kamu görevlileri arasındaki ayrımın yapılabilmesi amacıyla memurlar ve diğer kamu görevlileri açık ve net bir şekilde tanımlanacaktır.

Kamu hizmetinin sunumunda vakıf adına bir bedel alınması uygulamasına son verilebilmesi için gerekli hukuki ve idari tedbirler alınacaktır.

II. ADALET HİZMETLERİNDE ETKİNLİK

a) Mevcut Durum

Yargıya ayrılan kamusal kaynakların yetersizliği, yargılama sürecinin yavaş işlemesi, hukuk kurallarının oluşturulmasında çağdaş gelişmelerin yeterince takip edilememesi, hukuk eğitiminde istenilen standarda ulaşılamaması, iyi yetişmiş insan gücünün yargı hizmetine daha fazla katılmasını ve muhafaza edilmesini sağlayıcı düzenlemelerin yetersiz kalması ve teknik alt yapı eksikliklerinin giderilememiş olması, yargının etkin bir şekilde işlemlerini büyük ölçüde aksatmaktadır.

İlk derece mahkemeleri ile Yargıtay arasında üst mahkemeler (istinaf mahkemeleri) bulunmadığından, Yargıtayda maddi olgular yeniden değerlendirilmekte ve içtihat oluşturma görevi tam olarak yerine getirilememektedir.

Ceza infaz sorunları büyük boyutlara ulaşmıştır. Tutuklu ve hükümlülerin sahip olduğu asgari hakların yasa ile düzenlenmemiş olması, ceza yerine geçen diğer infaz yöntemlerinin yokluğu, ceza infaz kurumları ve tutuk evlerinin güvenliği alanında yaşanan çift başlılık ve koğuş sistemi büyük sorunlara yol açmakta, ceza infaz sisteminin bütünüyle yeniden ele alınması gereksinimi duyulmaktadır.

Mağdur haklarının korumasız kalması, çağdaş normlara uygun bulunmamaktadır. Ayrıca, haksız yere tutuklananlara tazminat verilirken, yargılamanın yenilenmesi yoluyla beraat ettirilen bir kimseye tazminat verilmemesi, hakkaniyete uygun bulunmamaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Yargının bağımsızlığını pekiştirecek ve adalet sisteminin hızlı işlemlerini sağlayacak şekilde yargı reformu yapılacaktır. Yargı reformu yapılırken, kişilere sağlanan yasal güvenceler zedelenmeden gerçek adalete ulaşmak, temel hedef olarak göz önünde bulundurulacaktır.

Hukukun üstünlüğü ilkesi bütün kurallarıyla hayata geçirilecektir.

Hukuk kurallarının sadece sosyal korumanın bir aracı değil, aynı zamanda sosyal düzenin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve ileriye götürülmesinin de bir aracı olması sağlanacaktır.

İnfaz hizmetleri alanında çağdaş gelişmeler izlenerek, hükümlünün topluma kazandırılması ve infazın etkinleştirilmesi üzerinde durulacak ve bu amaçla ceza infaz sistemi yeniden düzenlenecektir.

Yargı sisteminin modern araç ve gereçler ile takviyesi sağlanacak ve adalet hizmetlerinde, tıpta ve teknolojide meydana gelen değişimlerden azami ölçüde yararlanılacaktır. Bilim ve teknolojide meydana gelen değişikliklerle uyumlu olarak, adalet hizmetlerinin sunumunda kalite sürekli artırılabilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

İlk derece adliye mahkemeleri ile Yargıtay arasında üst mahkemelerin kurulmasını sağlamak amacıyla yasal düzenleme yapılacaktır.

Çekişmesiz yargı işleri için ayrı bir Kanun Tasarısı hazırlanacaktır.

Yeni bir İnfaz Kanunu Tasarısı hazırlanarak, tutuklu ve hükümlülerin asgari hakları belirlenecek, alternatif ceza infaz yöntemleri getirilecektir.

Mağdur haklarını koruyacak yasal düzenlemeler yapılacaktır.

III. GÜVENLİK HİZMETLERİNDE ETKİNLİK**a) Mevcut Durum**

Şehirde ve kırsal alanda tesis edilen barış ve sükûn ortamı, toplumun ve kişilerin de Devlete desteği ile güçlenerek devam etmektedir. Bu durumun orta ve uzun vadede de devamını sağlamak açısından, güvenlik hizmeti gören kuruluşlarda gerçekleştirilmesi Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen yeniden yapılanma, şeffaflık, halkla ilişkiler ile geniş kapsamlı ve devamlı eğitim programlarının uygulamaya geçirilmesine olan ihtiyaç önem ve önceliğini korumaktadır. Belirtilen bu kapsam içinde yer alan konularla ilgili çalışmalar kuruluşlar düzeyinde devam etmektedir.

Hizmette verimliliği ve hızı, yönetimde yurt ölçeğinde tutarlılık ve bir örnekliliği, denetimde de etkinliği ve objektifliği daha geniş ölçüde sağlamak amacıyla hizmetlerdeki teknolojik yoğunluğu artıracak düzenlemelere 2002 yılı yatırımlarında da öncelik verilmesine özen gösterilecektir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Devleti, toplumu ve kişileri suça ve suçlara karşı korumak temel amaçtır. Ancak güvenliği sağlar ve asayışı tesis ederken hızlı ve doğru sonuç almak kadar insan haklarına

ve hukukun üstünlüğüne saygılı olmak, sanıktan delile değil delilden sanığa giderek suçluyu tespit etmek de aynı derecede temel bir amaçtır.

Güvenlik kuruluşlarında geniş kapsamlı bir yeniden yapılanmaya giderken bu amaca uyumlu bir yeni yapının oluşmasına özen gösterilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında amaçlanan hedefler ve ilkeler çerçevesinde güvenlik hizmetlerinde öngörülen tedbirlerle ilgili bir çalışma başlatılacak, çalışmalara ilişkin kapsam ve takvim tespit edilecektir.

IV. MAHALLİ İDARELER

a) Mevcut Durum

Merkezi İdare ile Mahalli İdareler Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Esasları ile Mahalli İdarelerle İlgili Çeşitli Kanunlarda Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.

2001 yılı Ekim ayı itibarıyla belediye sayısı 3.228 olup, belediyelerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranının yüzde 81,9'a ulaştığı tahmin edilmektedir.

16 büyükşehir belediyesinde 58 ilçe ve 31 alt kademe belediyesi mevcuttur. Büyükşehir belediyelerinde yaşayan nüfusun belediyeler toplam nüfusu içindeki oranının ise yüzde 41 olması beklenmektedir.

İl, ilçe, belediye ve büyükşehir belediyesi kurulması hizmetlerin sunulmasında optimum büyüklüğü sağlayacak düzenlemelere olan ihtiyaç önemini korumaktadır.

Yerel nitelikli hizmetlerin büyük ölçüde merkezi idare tarafından yerine getirilmesi, ihtiyaç önceliklerinin belirlenememesi, halkın tercihleri doğrultusunda etkili bir programlama yapılamaması, karar alma ve uygulamada etkinliği ve verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir.

Aynı idari sınırlar içindeki mahalli idare birimleri birbirleriyle bağlantılı çalışmamakta, yerel nitelikli ihtiyaçların giderilmesine ve sorunların çözümüne yönelik hizmet planlanması yeterince yapılamamaktadır.

Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması sürecinde, yerel meclislerin geniş katılıma imkan vermemesi nedeniyle oluşan temsil sorunu ile güçlü başkan-gücsüz meclisin yarattığı örgütsel temsil sorunu önemini korumaktadır.

Halkın yönetim ve karar alma sürecine etkin katılımını ve denetleme işlevinin yanı sıra yerel yöneticilerin hesap vermesini sağlayacak mekanizmalar oluşturulması ihtiyacı devam etmektedir.

Halkı bilgilendirme sürecinin oluşturularak sürekli kılınmasına, kamu belgelerinin rahatlıkla ulaşılabilir hale getirilmesine, önemli yerel projelerin halka tanıtılarak görüş ve karar oluşturulmasının sağlanmasına olan ihtiyaç devam etmektedir.

Küçük ölçekli ve çok sayıda birimden oluşan belediye sistemi merkezden yapılacak yardımları zorlaştırmakta, ulusal kaynakların daha küçük dilimler halinde kullanımına ve verimliliğin azalmasına yol açmaktadır.

Büyükşehir belediyelerine buldukları il merkezinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından ilave pay verilmesi, diğer il belediyelerinin de büyükşehir belediyesi olma talebini artırmaktadır.

İdari ve mali sorunları devam eden il özel idarelerinin etkinliği ve gücü giderek zayıflamaktadır.

Mahalli idare sistemi içindeki ağırlıkları azalan köylerin bir mahalli idare birimi olarak güçlendirilmesi önemini korumaktadır.

Mahalle muhtarlıklarının, gelişen yerleşim düzeni içinde işlevinin artırılması ve örgütsel olarak yeniden düzenlenmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Birden çok mahalli idareyi ilgilendiren ve yerinde çözümlenmesi gereken hizmetler için kurulan mahalli idare birlikleri, yapı ve kaynak itibarıyla güçlendirilememiştir. Birliklerle ilgili hukuki düzenlemeye olan ihtiyaç devam etmektedir.

Mevzuat denetimi olarak adlandırılan tek yönlü ve özden çok biçime ağırlık veren uygulamalardan vazgeçilememiş, hizmetlerin yerinde, verimli ve etkin bir biçimde yürütülmesini sağlayacak denetim anlayışı yerleştirilememiştir. Ayrıca; belediye birlikleri ile şirketlerinin, başta Sayıştay denetimi olmak üzere denetim kapsamı dışına çıkartılması uygulamada önemli sakıncalar doğurmaktadır.

Mevcut afet mevzuatına rağmen uygulamada yaşanan aksaklıklar, mevzuatın sadeleştirilerek uygulanabilir hale getirilmesinin, yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarının netleştirilmesinin ve bu çerçevede periyodik tatbikatlar yapılmasının önemini ortaya koymuştur.

Yerel yönetimlerin imar ve yapı kullanımı yetkileri ile merkezi yönetimin standart belirleme ve denetleme görev ve sorumluluklarının açık ve uygulanabilir şekilde yeniden düzenlenmesi ve yerel yönetimlerin bu sorumluluklarını yerine getirebilecek nitelikte personel ihtiyacı önemini korumaktadır.

Yangından korunma konusunda ülke genelinde bir politika oluşturulamamıştır. Ulusal düzeyde geçerli yangından korunma yönetmeliği hazırlanması gerekmektedir.

Mahalli idarelerin toplam gelirlerinin ve toplam gelirleri içinde öz gelirlerinin payının artırılmasına olan ihtiyaç devam etmektedir.

Kentsel hizmet talebindeki artışa rağmen, yerel yönetimlerin özellikle de belediyelerin, öz gelirlerinin payı arttırılamamış ve yeterli kaynak yaratılamamıştır. Kaynak teminindeki darboğaz belediyeleri teknoloji transferi ve büyük finansman gerektiren yatırım projelerinin yanı sıra diğer projeler içinde de dış kredi kullanmaya yöneltmektedir.

Hazine garantili dış borçlanmaların ödemelerinde belediyelerin yetersiz kalması ve yükümlülüğün Hazinece üstlenilmesi belediyelerin dış borçlanma eğilimini artırmaktadır. Ayrıca belediyelerin büyük kısmının teknik kadrolarının yetersiz olması, proje yönetimi açısından gerek hazırlanma gerek uygulama safhalarında yüksek maliyetlere ve teknik sorunlara yol açmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

2002 yılında belediye sınırları içinde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranının yüzde 83,1'e, büyükşehir belediyelerindeki nüfusun toplam belediye nüfus içindeki oranının yüzde 40,6'ya ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Merkezi idare ile mahalli idareler, üniter yapı içinde idarenin bütünlüğü ilkesine uygun olarak, iş bölümü ve koordinasyona dayalı bir yapıya kavuşturulacak ve bu çerçevede mahalli idarelerin teşkilat, mali ve personel yapısı yeniden düzenlenecektir.

Halkın ortak yerel ihtiyaçlarını karşılayacak kamu hizmetlerinin mahalli idarelerce yürütülmesi sağlanarak bu hizmetlere etkinlik, verimlilik ve hız kazandırılacaktır.

Mahalli idareler görevleri ile orantılı bir gelir yapısına kavuşturularak; gelir kaynaklarının, yerel kamu hizmetlerinin yürütülmesine ve gerekli mali planlamaya olanak verecek şekilde düzenli ve sürekli olması sağlanarak merkezi idareye bağımlılığı azaltılacaktır.

Merkezi yönetimce geliştirilen ilke, kriter ve standartların yerel düzeyde uygulanabilmesi için yerel yönetimler desteklenecektir.

Küçük ölçekli ve çok sayıda birimden oluşan mahalli idare sistemi iyileştirilecektir. İl, ilçe ve belediye kurulması için kriterler, yerleşmelerin ekonomik potansiyeli, nüfus yapısı, tarihi, coğrafi ve kültürel özellikleri dikkate alınarak hizmetin götürülmesinde optimum büyüklüğü sağlayacak şekilde belirlenecektir.

Tek tip belediye modeli yerine il, ilçe, belde ve turistik yöre belediyeleri için birbirinden farklı kuruluş, gelir, görev ve çalışma esasları getirilecektir. Bu kapsamda büyükşehir belediyesi modeli yeniden değerlendirilecektir.

Mahalle muhtarlıklarının, gelişen yerleşim düzeni içinde işlevi artırılacak, dönüşümlü olarak belediye meclislerine üye olmaları sağlanacaktır.

Yerel yönetim şirketlerinin hizmet alanları sınırlandırılarak, örgütlenme ve denetimleri hakkında genel ilkeler belirlenecektir.

Mahalli idare meclisleri kamu çalışanları dahil geniş temsilin sağlandığı nitelikli, fonksiyonel ve aktif bir yapıya kavuşturulacaktır.

Mahalli idarelerde, insan gücü planlaması çerçevesinde, ihtiyaçlarına uygun nitelikli personel istihdamını temin etmek üzere başlatılan norm kadro çalışmaları tamamlanacaktır.

Mahalli idarelerin imar ve yapı kullanımı, merkezi yönetimin standart belirleme ve denetleme konusundaki görev ve sorumlulukları açık ve uygulanabilir olacak şekilde yeniden düzenlenerek, mahalli idarelerin bu sorumluluklarını yerine getirmek üzere inşaat, jeoloji, çevre, harita, şehir planlama, mimari ve diğer alanlarda uygun sayıda ve gerekirse ortak personel istihdamı sağlanacaktır.

Mahalli hizmetlerin tarifelenmesinde, maliyetler ile fiyatlar arasında denge kurulacak, insani ihtiyaçlar için zorunlu hizmet miktarı da gözönünde tutularak, hizmetlerden yararlananların hizmetin bedelini ödemesi sağlanacaktır.

Yerel yönetimler görevleri ile orantılı bir gelir yapısına kavuşturulacaktır.

Mahalli idarelerin imar ve alt yapı faaliyetlerinin finansmanında kullanılmak üzere merkezi ve yerel yönetimlerin çeşitli faaliyetleri sonucu oluşan kentsel rantların vergilendirilmesi sağlanacaktır.

Dış kredi ile finansman sağlanması gereken yerel yatırımlar için belediyeler ile koordineli olarak merkezi düzeyde bir master plan hazırlanacaktır.

Yerel yatırımların projelendirilmesi, finansmanı için iç ve dış kredi kullanımı, teknoloji seçimi, insan kaynakları yönetimi konularında yerel yönetimlere öncülük etmek ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında kaynak akışını yönetmek üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü gerçek bir yerel yönetim ortaklığı olarak yeniden örgütlenecek yatırımların finansmanında kullandığı kaynaklar görevlerine paralel olarak artırılabilecektir.

Yerel hizmetlere ilişkin projelerin teknoloji seçiminde standartlaşmaya gidilecektir.

Yerel yönetimlerde halkın sürekli olarak bilgilendirilmesi sağlanacak, kamu belgeleri rahatlıkla ulaşılabilir hale getirilerek önemli yerel projelerde halkın görüşlerine başvurulacaktır.

Yerel yönetimlerde birlikleri ve şirketleri de kapsayacak şekilde, hizmetlerin yerinde, verimli ve etkin biçimde yürütülmesini sağlayacak hukuka uygunluk denetimi gerçekleştirilecektir.

Yerel yönetimlerin, özelleştirilen hizmetlerinde kaliteyi yükseltmek ve etkin bir rekabet ortamı oluşturmak amacıyla, güçlü bir eşgüdüm ve denetim makamı olarak örgütlenmeleri sağlanacaktır.

Küreselleşme sürecinden en çok yararı sağlamak ve bu süreci ulusal çıkarlar yararına değerlendirmek amacıyla idarenin bütünlüğü çerçevesinde merkezi ve yerel yönetimler yeniden yapılandırılırken; yüksek yatırım gereksinimi nedeniyle önemli bir pazar oluşturan yerel yönetimlerin dünya şirketleri karşısında pazarlık gücü, merkezi yönetimin desteği sağlanarak artırılabilecektir.

Acil müdahale gerektiren durumlarda yerel karar alma mekanizmaları güçlendirilerek, yerel yönetimler gönüllü kuruluşlarla işbirliği içinde hareket edebilecek bir yapıya kavuşturulacaktır.

Yerel yönetimlerin imar ve yapı kullanımı yetkileri ile merkezi yönetimin standart belirleme ve denetleme görev ve sorumlulukları açık ve uygulanabilir olacak şekilde düzenlenecektir.

Ulusal düzeyde geçerli Yangından Korunma Yönetmeliği hazırlanacaktır.

Yerel yönetimlerin hizmet planlaması, projelendirmesi ve uygulaması aşamalarında, engelliler, kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve gençler gibi toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarını gözönüne alan yaklaşımlar geliştirilecektir.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Merkezi idare ile mahalli idareler, üniter yapı içinde idarenin bütünlüğü ilkesine uygun olarak, iş bölümü ve koordinasyona dayalı bir yapıya kavuşturulacak; merkezi ve mahalli idareler arasında görev, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımı ile mahalli idarelerin teşkilat, mali ve personel yapısı yeniden düzenlenecektir.

Mahalli idarelerin düzenli gelir kaynaklarına sahip olması için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

İl, ilçe ve belediye kurulmasında kriterler yasal bir düzenleme ile belirlenecektir.

Belediye ve Büyükşehir Belediyesi modeli yeniden düzenlenecektir.

Yerel yönetim birlikleri ve şirketlerine yönelik yasal çerçeve yeniden belirlenecektir.

İmar mevzuatı mahalli idarelerin görev ve sorumluluklarını belirleyecek şekilde düzenlenecektir.

Kentsel rantların vergilendirilmesine yönelik yasal düzenleme yapılacaktır.

Mevcut afet mevzuatında yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları açık bir şekilde belirlenecektir.

V. KAMU YATIRIMLARININ PLANLANMASI VE UYGULANMASINDA ETKİNLİK

a) Mevcut Durum

Kamu yatırım programının sınırlı kamu kaynaklarına göre çok sayıda ve öncelikleri iyi belirlenmemiş projelerden oluşması, öncelikli projelere dahi uygun zamanda yeterli kaynak tahsis edilememesine, yapım sürelerinin uzamasına, maliyetlerin artmasına ve elde edilecek faydaların gecikmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, yeterince etüt edilmeden hazırlanan ve uygulamaya konulan bazı projeler zamanında tamamlansa bile öngörülen faydaları sağlayamamaktadır.

Kamu Yatırım Programı Hazırlama Esasları Genelgesinde belirtilen sektörel ve bölgesel öncelikler ile yapılabirlik etütlerinin hazırlanması ile ilgili hususlara kamu kuruluşlarınca yeterince riayet edilmediği gözlenmektedir.

Uygulamanın yeterince izlenip değerlendirilememesi, proje aksaklıklarının zamanında ve etkin bir şekilde tespit edilip giderilmesini ve projeler arası eşgüdümü engellemektedir.

Kamu yatırım stokunun daha etkin bir yapıya kavuşturulması için öncelikle, proje fikirlerinin geliştirilmesi, yapılabirlik etütlerinin hazırlanması, projelerin analizi, seçimi ve uygulanması, uygulamanın izlenmesi ve tamamlanma sonrası değerlendirilmesi konusunda kurumlar ve birimler arası görev, yetki ve sorumlulukları tanımlayan, bütün taraflarca benimsenen bir proje döngüsü yönetimi yaklaşımının geliştirilmesi gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için kamu kuruluşlarının proje geliştirme, hazırlama ve etkin bir şekilde uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Kamu yatırım uygulamasında etkinliğin sağlanması ve kaynakların daha rasyonel kullanımını için gerekli tedbirlerin alınması amacıyla yapılan çalışmalar kapsamında, yatırım programında 1998 yılında 5.556 olan proje sayısı 1999 yılında 5.458'e, 2000 yılında 5.321'e ve 2001 yılında 5.047'ye düşürülmüştür. Ayrıca, Sekizinci Plan hazırlıkları kapsamında Kamu Yatırımlarının Planlanmasında ve Uygulamasında Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuş, önceki planlardan farklı olarak bu konuya ayrı bir önem verilmiştir.

Kamu projelerinin yeterli ödenek sağlanarak kısa sürede tamamlanması, projelerin gerçekleşme sürelerinin uzamasından doğan maliyet artışlarının önüne geçilmesi ve bu suretle mevcut kısıtlı kaynakların etkin kullanımı ile projelerin bir an önce ekonomiye kazandırılması için başlatılan çalışmaların daha kararlı ve sistemli olarak sürdürülmesi amacıyla dönük olarak 2002 Yılı Yatırım Programı hazırlıklarına ve yapılacak rasyonelleştirme çalışmasına esas teşkil etmek üzere 2001/30 sayılı Yüksek Planlama Kurulu (YPK) Kararı alınmıştır.

YPK Kararında özetle, DPT Müsteşarlığı tarafından yatırımcı kamu kuruluşları ile işbirliği içinde yürütülecek bir çalışma ile, yatırım programında yer alan projelerin önceliklendirilerek sektörlere özgü durumlar da dikkate alınmak suretiyle programdaki proje stokunun ortalama tamamlanma süresini yüzde 20 oranında azaltacak gerekli düzenlemeler yapılması benimsenmiştir.

Bu çerçevede; sektörel, bölgesel ve proje öncelikleri göz önünde bulundurularak yatırım programındaki devam eden projelerin gözden geçirilmesi, yapılabilirliği devam eden birinci derecede öncelikli projelerin belirlenmesi ve ödeneklerin öncelikle bu projelere kullanılması, yapılabilirliği devam eden ancak ivedi olmayan projelerin ikinci derecede öncelikli proje paketi olarak daha sonraki yıllarda devam ettirilmek üzere iz ödenekle bırakılması, hem önceliğini hem de yapılabilirliğini yitirmiş projelerin yatırım programından çıkarılmak üzere YPK'na sunulması ve rasyonelleştirme çalışmasının 2002 Yılı Yatırım Programı hazırlama sürecinde sonuçlandırılması kararlaştırılmıştır.

YPK Kararında yer alan hususlar 19.7.2001 tarih ve 2001/7 sayılı 2002 Yılı Yatırım Genelgesi ve eki 2002 Yılı Yatırım Programı Hazırlama Esasları ile bütün yatırımcı kamu kuruluşlarına bildirilmiştir.

Başlatılmış bulunan rasyonelleştirme çalışmalarının 2002 yılında ve sonrasında da kesintisiz bir şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Temel amaç, kamu yatırımlarının planlanması ve uygulamasında etkinlik sağlamak suretiyle, projelerin ekonomik büyümeye ve buna bağlı olarak sosyal refaha sağlayacağı katkının en yüksek düzeye çıkarılmasıdır.

Bu amaca yönelik olarak büyük ölçekli kamu yatırım projeleriyle ilgili karar alma sürecinde, Sekizinci Plan hedef ve stratejileri çerçevesinde, genel olarak fayda-maliyet analizi yaklaşımı esas alınacaktır.

Yatırım projeleri ile ilgili olarak, proje fikirlerinin geliştirilmesi, yapılabilirlik etütlerinin uluslararası standartlara uygun, ÇED olumluluk belgesi de dahil olmak üzere karar almada gerekli bilgileri içerecek şekilde hazırlanması, projelerin analizi, seçimi ve finansman teminiyle uygulama ve tamamlanma sonrası izleme-değerlendirme aşamalarını kapsayan kurumsallaşmış etkin bir proje yönetiminin oluşturulmasına yönelik çalışmaların devam edilecektir.

Kamu proje stokunun daha rasyonel ve yürütülebilir hale getirilmesi amacı doğrultusunda, projelerin sektörel ve bölgesel öncelikler ile yapılabilirlikleri açısından gözden geçirilmesi, öncelikle uygulamasında önemli aşama kaydedilmiş ve kısa sürede bitirilebilecek olan yatırımlara öncelik verilmesi sağlanarak yatırımların hızlandırılması temin edilecektir.

Proje bazında ek ödenek kullanımına başvurulması sınırlı tutulacak, kuruluşlar yılbaşı ödenekleri çerçevesinde yıllık iş programlarını hazırlayacaklardır.

Yatırım projelerinin dış kredi işlemleri 21.07.2001 tarih ve 24469 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Yıllık Yatırım Programında Yer Alan Projelere Dış Finansman Sağlanmasına İlişkin Esas ve Usullere Dair Tebliğ hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilecektir. Bu çerçevede özellikle DPT'nin uygun görüşü alınmadan dış kredi işlemleri başlatılmayacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Sekizinci Planda öngörüldüğü üzere, proje planlama ve uygulama sürecini yönlendirmek amacıyla proje döngüsü yönetmeliği çıkarılacaktır.

VI. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

a) Mevcut Durum

Dünyadaki gönüllü kuruluş hareketine paralel olarak Türkiye'de de sivil toplum kuruluşları sayı ve faaliyet alanı bakımından gelişme göstermektedir. Ülkemizde son on yıldır daha yoğun bir şekilde faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının özellikle yaşanan doğal felaketler sonrası yürütülen faaliyetlerdeki katkıları, toplumun gönüllü harekete ilgisini artırmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının (STK) faaliyetlerini sürdürmelerinde karşılaştıkları sorunların başında mali kaynaklara ulaşabilme gücü gelmektedir. Ülkemizde gönüllü kuruluşlar mali kaynak, insan gücü ve örgütlenme imkanları bakımından daha çok gelişmiş bölgelerde ve kentsel alanlarda yoğunlaşmışlardır. Bu nedenle kuruldukları bölge dışında ve özellikle kalkınmada öncelikli yörelerde yürütmekte oldukları çalışmaların etkinliği istenilen düzeyde olamamaktadır.

STK'ların kamuoyu oluşturma ve kaynak yaratma fonksiyonlarının daha etkin hale gelebilmesi için yasal ve mali sorunlarının yine bu kuruluşların katılımıyla oluşturulacak görüşler çerçevesinde tespit edilerek çözülmesi gerekmektedir.

Uluslar arası bağış ve teknik yardım sağlayan kuruluşlardan alınan yardımlar STK'ların kapasite ve faaliyetlerini desteklemektedir. Ancak, mali kaynak ve teknik yardım sağlayan kuruluşların yardım şartlarını belirleme, kontrol etme ve yönlendirme yapma gayretleri bağımsız ve demokratik esaslara göre yapılması gereken sivil toplum kuruluşlarının hareket alanını daraltmaktadır. Ülke çıkarlarının gözetilmesi ve milli politikaların gösterdiği hedefler doğrultusunda faaliyette bulunmalarının sağlanması açısından STK'ların idari ve mali açıdan şeffaf olmaları gerekmektedir.

Aynı faaliyet alanında, birbirinden habersiz ve dağınık olarak yürütülen bazı çalışmaların daha etkin ve bütüncül nitelikte olmasının sağlanması amacıyla bu alandaki bilgi ağının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Demokrasinin geliştirilmesi için ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma sürecine sivil toplum kesiminin katkı ve katılımının sağlanması esastır.

Ulusal ve uluslar arası kaynakları harekete geçirerek toplum kalkınmasına katkıda bulunan ve halkın taleplerini ileterek ulusal politikaların oluşturulmasında önemli bir rol

üstlenen STK'ların örgütlenme ve hizmet yürütme aşamalarında karşılaştıkları sorunların giderilmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve spor gibi sosyal içerikli projelerde STK'ların mahalli idareler ve özel sektör ile işbirliği içinde faaliyet göstermeleri sağlanacak ve bunun için gerekli işbirliği mekanizmaları oluşturulacaktır.

STK'ların uluslar arası bağış ve teknik yardım kapsamında yürüttükleri projelere ilişkin bilgi ve verilerin ulaşılabilir ve sistematik bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır.

STK'ların katkı yaptıkları kesimlere, kendi üyelerine ve devlete yönelik olarak demokratik, şeffaf ve sorumlu bir çerçevede faaliyette bulunmaları sağlanacaktır.

Özel sektörün STK'ların projelerini desteklemeleri ve bu alanda işbirliği imkanlarını geliştirmeleri özendirilecektir.

VII. DOĞAL AFETLER

a) Mevcut Durum

Ülkemiz jeolojik ve topografik yapısı ve iklim özelliklerinden dolayı sık sık doğal afet olaylarına maruz kalmakta ve bunun sonucu can ve mal kayıpları meydana gelmektedir. Bu afetlerin ülkemiz açısından öncelik sıralaması deprem, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ ve benzeri afetler şeklindedir. Topraklarımızın yüzde 92'si, nüfusumuzun yüzde 95'i deprem kuşağında bulunmaktadır.

Son yıllarda meydana gelen büyük afetler sonucu geniş kapsamlı doğal afet risklerini azaltma projeleri önem kazanmıştır. Bu kapsamda, Afet İşleri Genel Müdürlüğüne, NATO ile ortak yapılan Kuvvetli Yer Hareketleri Projesi, Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası Projesi, Türkiye'nin Afet Yönetim Sisteminin İyileştirilmesi Projesi, Deprem Riskinin Azaltılması İçin Mikro Bölgeleme Projesi, JICA tarafından desteklenen Deprem Zararlarının Azaltılması Çalışmaları Projesi, ABD acil durum yönetim kurumu olan FEMA ve İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından desteklenen Afet Yönetim Sistemi Projesi, Deprem Tahminleri İçin Sıcak ve Mineralli Suların Eşzamanlı Gözlemi Projesi, İstanbul'un Depreme Hazırlık Projesi gibi çeşitli projeler yürütülmektedir.

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler İle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun yeniden düzenlenmesi çalışmaları devam etmektedir.

2000 yılında afetle ilgili kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak üzere kurulan Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü acil durum yönetimi eğitim ve tatbikat programı için stratejik plan hazırlanması ve uygulanması gibi çeşitli projeler yürütülmektedir.

Afetle ilgili aynı görev ve yetkiye sahip birden fazla kuruluşun olması konu ile ilgili çalışmaların yürütülmesindeki etkinliği azaltmaktadır. Afet yönetiminin tek elden yürütülmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Afet sonrası yeniden yapılandırma projeleri olarak 1998 yılında başlatılan, dış kredi ile yürütülen Sel ve Deprem Felaketi Acil Yardım Projesi (TEFER) tamamlanma aşamasına gelmiştir. 17 Ağustos ve 12 Kasım 2000 tarihlerinde meydana gelen depremler sonucunda; Başbakanlık bünyesinde yürütülmek üzere, 2000 Yılı Yatırım Programına alınan, dış kredi ile desteklenen Marmara Depremi Acil Yeniden Yapılandırma Projesi (MEER) kapsamındaki işlere devam edilmektedir.

Marmara depremi sonrasında BİB-Afet İşleri Genel Müdürlüğüne 2001 yılı sonuna kadar inşa, satınalma, hibe yoluyla elde edilecek konut sayısı 28.423 adet olarak programlanmıştır. Bu konutlardan 14.396 adedi tamamlanmış olup, diğerleri de tamamlanma aşamasındadır. Başbakanlık-Proje Uygulama Birimi tarafından yürütülen proje kapsamında da 14.723 konut programlanmış olup bunun 11.502'si tamamlanmıştır.

27 Aralık 1999 tarihinde 587 sayılı KHK ile çıkarılan zorunlu deprem sigortası uygulaması 2001 yılında başlatılmıştır. Zorunlu sigorta sisteminin, afetin bütün türlerini kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gereği bulunmaktadır.

4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun 2001 yılında yürürlüğe girmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Afetlerle ilgili olarak yapılan çalışmaların tek elden yürütülmesi esastır.

Afet öncesi, afet anı, afet sonrası yapılması gerekenlere ilişkin planlama-uygulama-denetim-yaptırım bütünlüğünü sağlayacak yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Afet sonrası rehabilitasyon uygulamalarında, kamu sorumluluğunu sadece bozulan sosyal ve teknik alt yapı olarak tanımlayacak düzenlemelere gidilecek, konut ve işyeri zararlarının karşılanması sigorta sistemi içinde ele alınacaktır. Acil afet yardımı konusunda çalışan kurumların günün şartlarına göre geliştirilmeleri sağlanacaktır.

Arazi kullanımı ve imar ile ilgili yasaların afete duyarlı bir yapıya kavuşturulması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

Zorunlu Deprem Sigortası, tüm afetleri ve yapı stokunu kapsayacak şekilde yeniden düzenlenecektir.

Planlama ve yapı denetimi konularındaki etkinliklerini artırmak üzere mahalli idareler idari, mali, teknik açılardan güçlendirilecektir.

Toplumun her kesiminin afet bilincinin artırılması amacıyla sürekli ve sistemli bir eğitim sağlanacaktır.

Afet bilgi sistemi kurulacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Çeşitli kurumlarca yürütülmekte olan afetlerle ilgili çalışmaların tek elde toplanması için gerekli hukuki ve idari düzenlemeler yapılacaktır.

Afet önleyici tedbirlerin geliştirilmesi ve uygulama denetiminde etkinliğin sağlanması amacıyla imar, afet, ihale mevzuatında gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler İle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun kamu sorumluluğu, bozulan sosyal ve teknik alt yapıyı kapsayacak şekilde yeniden düzenlenecektir.

Afet sigorta sistemi kamuya yük getirmeyecek şekilde geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır. Bu çerçevede Zorunlu Deprem Sigortası tüm afetleri ve yapı stokunu kapsayacak şekilde yeniden düzenlenecektir.

VIII. TRAFİK VE CAN GÜVENLİĞİ

a) Mevcut Durum

2000 yılında, karayollarında meydana gelen 500.663 trafik kazasında 5.566 kişi hayatını kaybetmiş, 136.406 kişi yaralanmıştır. Toplam kaza sayısında yüzde 4 artış görülürken, ölü sayısında yüzde 18'lik bir azalma sağlanması ile denetimde giderek etkinliğin artmasının ve hedef planlama yaklaşımının olumlu sonuçları gözlenmektedir. Ancak, ülkemizde trafik kazaları sonucunda ortaya çıkan can kayıplarının yanı sıra ekonomik kayıplar önemini korumaktadır.

Dünya Bankası finansmanı ile yürütülen Karayollarında Trafik Güvenliği projesi kapsamında, trafik kazalarının yoğun olduğu 4.200 km'lik güzergahta denetim hizmetlerinin gelişmiş teknik yöntemlerle etkinleştirilmesini sağlamak amacıyla başlatılan projede, haberleşme sisteminin oluşturulması konusundaki sorunlar çözümlenerek ihale hazırlıkları başlatılmıştır. Projenin diğer bölümlerinden araç ve teçhizat alımı ihalesinin yıl sonuna kadar tamamlanması beklenmektedir.

Karayollarında trafik güvenliğini artırmak ve taşıtların çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla, taşıtların gelişmiş yöntemlerle teknik kontrollerinin yapılmasını sağlayacak muayene istasyonlarının kurulması çalışmaları başlatılmıştır.

Ülke genelinde bütün illerde acil yardım ve kurtarma merkezi kurulmuştur. Ancak, bu hizmetlerin etkinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması, halkın bu konuda bilinçlendirilmesi ve diğer sorumlu hizmet kuruluşları ile koordinasyon sağlanması ihtiyacı devam etmektedir.

Ulusal trafik güvenliği stratejisinin oluşturulması çalışmalarında, ilgili kuruluşların katılımı ile danışman firmanın tespit ve önerilerinden de yararlanılarak tamamlanma aşamasına gelinmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ulaştırma alt sektörleri arasında, ülke gereksinimlerine uygun dengeler kurularak, taşımaların her türünde öncelikle can ve mal güvenliğinin gözetilmesi ve buna yönelik yasal ve kurumsal alt yapının oluşturulması, kamuoyunun trafik konusunda bilinçlenmesinin ve katılımının sağlanması temel amaçtır.

Karayollarında trafik güvenliği konusunda hazırlanacak kampanyalar ve hedef programlara kamuoyunun ve sivil toplum örgütlerinin desteğinin artırılması, özel kesimin trafik güvenliği ile ilgili projelere katılımının özendirilmesi ve bu uygulamanın yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Trafik suçlarına verilen cezaların uygulanabilir, caydırıcı ve kamu vicdanını tatmin edici şekilde düzenlenmesi, denetim hizmetlerinin, teknik donanımlı araçlarla seyir halindeki trafik üzerinde etkin olarak yapılması ve belirlenecek hedef programlar çerçevesinde denetimin yoğunlaştırılması sağlanacaktır.

Trafiği denetlemekle görevli polis ve jandarmanın eğitimi geliştirilerek, bu görevde uzmanlaşmalarına önem verilecektir.

Trafik kazalarına bağlı ölüm, yaralanma ve özürzlülük durumlarının önlenmesi ve azaltılması için etkili tedbirler alınacak, acil sağlık ve kurtarma hizmetlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi sağlanacaktır.

Trafik kaza analizlerini bilimsel yöntemlerle yapmak ve gerçek nedenlerini saptamak üzere çalışmalar başlatılacaktır.

Trafik hizmetleri ile ilgili mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi konusundaki çalışmalar hızlandırılacak, öncelik belirlenmesine göre bir takvime bağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Günün koşullarına uygun bir araç muayene sistemi geliştirilecek, hizmetin teknik donanımlı birimlerde ve yurt genelinde yaygın bir yapılanma ile verilmesi konusunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Trafik kazalarında acil müdahale ve kurtarma hizmetlerinin çağdaş yöntemlerle ve etkin bir şekilde yapılabilmesi için, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları ve yerel yönetimlerin de katılabileceği uygun bir kurumsal yapının oluşturulması konusunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Trafik güvenliği ile ilgili araştırmaları ve kaza analizlerini bilimsel yöntemlerle yapmak ve çözüm önerileri geliştirmek üzere üniversitelerin de katılımının sağlanacağı bir yapılanmaya gidilecektir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

EKONOMİDE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

I. REKABET HUKUKU VE POLİTİKALARI

a) Mevcut Durum

Kamunun üretim alanından çekilerek rekabetçi piyasa koşullarının hakim olmasını sağlamak üzere devletin kural koyma ve konulan kurallara uyulmasını sağlama işlevine ağırlık sağlamak üzere Yedinci Plan döneminde başlatılan uygulamalara Sekizinci Plan döneminin ilk yılında da devam edilmiştir.

Rekabet Kurulu, ikincil mevzuatı önemli ölçüde tamamlayarak başvuruları değerlendirmeye başlamıştır. 4054 sayılı Kanunun kaynağı olan Avrupa Birliği müktesebatının grup muafiyet tüzüklerine paralel düzenlemelerin uygulamaya konulması kapsamında Teknoloji Transferi, AR-GE ve de minimis tebliğlerinin hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

4502 sayılı Kanun ile telekomünikasyon sektöründe devletin işletmecilik rolünü azaltarak, ticari esaslar dahilinde ekonomik yönden daha verimli ve etkin işleyiş sağlamak amacıyla piyasaların serbestleştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Telekomünikasyon Kurulu ikincil mevzuatı hazırlama çalışmalarını sürdürmektedir.

Elektrik ve doğal gaz sektörlerinde yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde hizmet sunulabilmesi; rekabet koşullarında işleyen ve mali açıdan güçlü, istikrarlı ve rekabete dayalı piyasaların oluşturulması amacıyla Elektrik ve Doğalgaz Piyasası Kanunları ihdas edilmiş ve bu Kanunları yürütmekle sorumlu Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu kurulmuştur. Ancak, Kurumun karar organı Enerji Piyasası Düzenleme Kurul üyeleri, kanuni süresi geçmesine rağmen halen atanmamıştır.

Kamu alımlarında ihtiyaçların uygun şartlarla ve zamanında karşılanması temel ilkesinden hareketle, şeffaf ve rekabet ilkelerine uygun bir ihale prosedürü oluşturmak amacıyla yeni bir Kamu Alımları Kanun Taslağı hazırlık çalışması önemli ölçüde tamamlanmıştır.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 41'inci maddesinin getirdiği yükümlülüklerin üstlenilmesi çerçevesinde, Rekabet Kanunu, rekabet kurallarının kamu ya da özel olmalarına bakılmaksızın tüm teşebbüslere uygulanacağını öngörmektedir. Bununla birlikte, 41'inci maddeye tam olarak uyum sağlanabilmesi için kendilerine özel veya inhisari haklar verilmiş kamu teşebbüsleriyle ilgili düzenlemelerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çünkü, kendilerine kanunlarla özel haklar verilmiş olan teşebbüslerin rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı davranışları 4054 sayılı Rekabet Kanunu çerçevesinde soruşturulamamaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu üyeleri bir an önce atanarak elektrik ve doğal gaz piyasalarının düzenlenmesi ve denetlenmesi için gerekli ikincil mevzuatın hazırlanması çalışmaları başlatılacaktır.

Sektörel düzenleyici kurumların görevlerini düzenleyen yasal düzenlemeler ile 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanuna istisna getirilmesi, rekabet soruşturmalarında Rekabet Kurumu ile bu kuruluşlar arasında yetki çatışmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle sektörel düzenleyici kurumlar ve Rekabet Kurumu arasındaki görev, yetki ve sorumluluklar net olarak belirlenecektir.

Kendilerine kanunla özel veya inhisari haklar verilen kamu kurumlarının faaliyetlerinin rekabet kuralları ile denetlenmesi ve bu alanlarda daha fazla serbestleşmeye gidilmesi için gereken hazırlıklar yapılacaktır. Ayrıca, 4054 sayılı Kanuna aykırı hükümler taşıyan yürürlükteki mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla çatışan hükümler tespit edilerek, gerekli değişiklikler yapılacaktır. Bunun yanı sıra, rekabet mevzuatını AB mevzuatı ile uyumlaştırma çalışmaları sürdürülecektir.

Kamu ihalelerinde rekabetin tam olarak gerçekleşmesini sağlamak amacıyla şeffaf ve rekabetçi ihale uygulamaları yapılacaktır. İhalelerde rekabet ortamını bozmaya yönelik davranış ve anlaşmalar Rekabet Kurumunca etkin biçimde izlenecek ve soruşturulacaktır.

Devlet yardımları mevzuatının oluşturulmasında rekabet politikaları özenle gözetilecektir.

Piyasalardaki rekabet yapısını güçlendirmek için rekabet mevzuatının uygulanmasının yanı sıra toplumda rekabet kültürü oluşturulmasına ve toplumun rekabet kuralları konusunda bilgilendirilmesine çalışılacaktır. Bu amaçla eğitici yayın ve programların medya araçları ile sunulması özendirilecektir. Ayrıca, üniversitelerin ilgili programlarında rekabet hukuku ve politikalarının etkili bir biçimde işlenmesi sağlanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Rekabetin Korunması Hakkında Kanunla çelişen diğer mevzuatta gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla yürürlükteki mevzuatta mal ve hizmet piyasalarında rekabet kurallarının işleyişine engel olan hükümler Rekabet Kurumu tarafından tespit edilecek ve gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Rekabet Kurulu, Telekomünikasyon Kurulu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu ve yeni oluşturulması tasarlanan bağımsız idari otoritelerin kararlarının yargısal denetimindeki etkinliği artırmak amacıyla Danıştayda yeni bir yapılanmaya gidilecektir.

Sektörel düzenlemelerden sorumlu bağımsız kurumların kendi aralarında ve Rekabet Kurumuyla olan ilişkileri konusundaki görev, yetki ve sorumluluk paylaşımının sınır ve koşullarını belirleyecek iki ve çok taraflı protokoller hazırlanacaktır.

Rekabete açılmayan doğal tekel niteliğindeki sektörlerde özelleştirme yapılmadan önce bu sektörleri düzenleyen kural ve kurumlar oluşturulacaktır.

Rekabet hukuku ve politikalarının etkili bir biçimde icra edilmesi ve AB mevzuatına uyum için gerekli ikincil mevzuat, düzenleyici kurumlar tarafından hızla oluşturulacaktır.

II. FİKRİ HAKLARIN KORUNMASI

a) Mevcut Durum

Uluslar arası gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler, fikri haklar konusunda ülkelerin, kendilerine has düzenlemeleri saklı kalmak üzere, genel uygulamalar açısından ortak hükümlere uyma zorunluluğunu giderek artırmaktadır. Bu nedenle, fikri haklara ilişkin yasal, idari ve teknik alt yapı ile ilgili olarak ülkemizde yakın dönemde uluslar arası uygulamalara büyük ölçüde uyumlu şekilde oluşturulmuş olan yapının, dinamik bir yaklaşımla değerlendirilip yenilenmesi ve geliştirilmesi gereği devam etmektedir.

2001 yılı içerisinde, fikri haklar sisteminin yasal alt yapısına yönelik önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bunlar arasında sayılabilecek en önemli düzenleme, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununu, uluslar arası yenilikler ve ülke ihtiyaçları paralelinde değiştiren 4630 sayılı Kanunun 3 Mart 2001 tarihinde yürürlüğe girmesi olmuştur.

Söz konusu Kanun ile; hak sahipliği kavramı yeniden tanımlanmış, fikir ve sanat eserlerinin izinsiz çoğaltımını engellemek ve korsan faaliyetlerle mücadelede etkinlik sağlamak amacıyla yeni düzenleme yapılmış, eser sahibinin mali ve manevi haklarını ihlal edenler hakkında uygulanacak hapis ve para cezaları artırılmış, elektronik ortamda eserlerin ticari dolaşımında hak sahibi olan kişilere ilişkin bilgilerin korunmasına yönelik tedbirler getirilmiştir.

Ayrıca, Kanunun uygulamasına açıklık getirmek amacıyla, eserlerin radyo ve televizyonlarda kullanımı karşılığında hak sahiplerine yapılacak ödemeler sistemini iyileştiren ve bu kullanımlara ilişkin usul ve esasları düzenleyen Yönetmelik 15 Eylül 2001 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Diğer taraftan; 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda da uluslar arası normlarla ve 5846 sayılı Kanunla uyumlu değişikliklerin yapılmasına ilişkin çalışmalar ise sürdürülmektedir. Bununla birlikte 3257 sayılı Kanunda yer alan Sinema ve Müzik Sanatını Destekleme Fonu 21 Şubat 2001 tarih ve 4629 sayılı Kanun ile kaldırılmış ve bunun yerine sinema ve müzik sanatının gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla genel bütçe içinde yeni bir destekleme mekanizması oluşturulmuştur.

Sistemin diğer bileşeni olan sınai haklar alanında ise; TPE'nin kuruluş ve görevleri hakkında 544 sayılı Kanunda değişiklik öngören Kanun Tasarısı ile Entegre Devre Topografyalarının Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı taslaqları hazırlanmış ve ilgili kuruluşların görüşlerine sunulmuştur.

Fikri haklar sisteminin temel unsurları arasında yer alan hak izleme kuruluşlarının daha fonksiyonel bir yapıya kavuşturulması amacıyla başlatılan girişimler devam etmektedir. Eser ve komşu hak sahiplerinin haklarını korumak amacıyla faaliyet gösteren meslek birlikleri yeniden yapılandırılmaktadır. Bu kapsamda; ilim-edebiyat, müzik, sinema ve güzel sanat eserleri alanlarının yanı sıra, icracı sanatçılar, müzik yapımcıları ve radyo-televizyon kuruluşları alanlarında çalışmalarını sürdüren 16 meslek birliği bulunmaktadır. Ayrıca, sınai hak sahiplerinin haklarını koruyan patent ve marka vekillerinin bir birlik şeklinde örgütlenmesine ilişkin hazırlıklar sürdürülmektedir.

Diğer taraftan, AB kaynaklarından finanse edilen ve 2005 yılı sonunda tamamlanması öngörülen Fikri-Sınai Hakların Etkin Uygulanması Projesi çerçevesinde; 8 pilot bölgede ihtisas mahkemesi kurulması, bu mahkemelerde görevlendirilecek hakim-savcılarının eğitilmesi, Fikri ve Sınai Haklar Araştırma ve Uygulama Merkezi (FİSAUM) bünyesinde bir dokümantasyon merkezi oluşturulması, Adalet Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, TPE, Gümrük Müsteşarlığı ile mahkemeler ve dokümantasyon merkezi arasında bilgisayar ağı kurulması hedeflenmektedir.

Fikri haklar sistemi içinde, bilgiye kolay ve doğrudan ulaşmayı sağlayacak veri tabanları oluşturulması esastır. Bu kapsamda, tescil edilmiş olan sınai haklara ilişkin veri tabanlarının on-line olarak kullanıcıların hizmetine sunulması çalışmaları sürdürülmektedir.

TABLO: VIII.1- Türkiye’de Sınai Haklar ile İlgili Başvurular

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ⁽¹⁾
Marka	14 259	15 898	20 167	20 630	19 328	23 692	28 627	16 853
Yerli	11 591	12 650	15 652	15 849	14 365	17 837	20 945	11 193
Yabancı	2 668	3 248	4 515	4 781	4 963	5 855	7 682	5 660
Patent	1 392	1 698	905	1 539	2 494	3 028	3 444	1 562
Yerli	148	178	187	210	214	273	266	143
Yabancı	1 244	1 520	718	1 329	2 280	2 755	3 178	1 419
Tasarım	--	1 533	1 812	2 149	2 047	1 937	2 552	1 741
Yerli	--	1 506	1 648	1 964	1 827	1 695	2 294	1 542
Yabancı	--	27	164	185	220	242	258	199
Coğ. İşar.	--	--	31	2	2	1	9	8
Yerli	--	--	31	2	2	1	9	8
Yabancı	--	--	--	--	--	--	--	--
Fay. Mod.	--	37	181	224	297	317	460	270
Yerli	--	34	178	213	279	308	444	256
Yabancı	--	3	3	11	18	9	16	14
İlaç	--	237	109	285	554	538	228	444
Yerli	--	--	8	3	2	13	12	3
Yabancı	--	237	101	282	552	525	216	441

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü.

(1) 31 Ağustos 2001 itibarıyla.

Diğer taraftan, 2002 yılından itibaren, sınai hak ilan bültenlerinin bilgisayar ortamında kullanıma sunulması ve TPE bünyesinde oluşturulmuş olan Sınai Mülkiyet Kütüphanesi hizmetlerinin internet ortamına açılması çalışmaları sürdürülmektedir. Ayrıca, sınai hak tescil başvuru dosyalarının internet ve elektronik posta aracılığıyla kabulü imkanları da araştırılmaktadır.

Fikri haklar sisteminin tüm kurum ve kurallarıyla tesis edilmesini sağlamak üzere, ulusal kaynakların yanı sıra uluslar arası kaynaklardan da destek alınmaktadır. Bu çerçevede, 2005 yılında tamamlanacak olan Dünya Bankası destekli II. Teknoloji Geliştirme Projesi çerçevesinde sınai mülkiyet sitesi inşa edilecek; TPE personeli, vekiller, hakim-savcılar eğitilecek ve yeni donanım alınacaktır. Diğer taraftan, Türk fikri mülkiyet sisteminin güçlendirilmesine yönelik Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı destekli Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) projesi çalışmaları da sürdürülmektedir.

WIPO Eser Hakları ve WIPO İcralar ve Fonogramlar Antlaşmaları ile Marka Kanununun Harmonizasyonu Antlaşması, Endüstriyel Tasarımların Uluslar arası Tesciline İlişkin Lahey Anlaşması ve Patent Kanununun Harmonizasyonu Antlaşmasına katılım çalışmaları sürdürülmektedir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ülke koşullarını ve ihtiyaçlarını gözeterek, uluslar arası standartlarla uyumlu fikri haklar sisteminin bütün kurum ve kurallarıyla oluşturulması ve sürdürülmesi kapsamında; Kültür Bakanlığının ilgili birimi yeniden yapılandırılacak, TPE'nin teknik ve personel alt yapısı güçlendirilecek, vekillik müessesesi kurumsallaştırılacak ve bu alandaki uluslar arası anlaşmalara katılım çalışmaları sürdürülecektir.

Fikri haklar sisteminin temel işlevlerini yerine getiren ilgili kamu kurumları ve sivil toplum örgütlerinin etkin bir eşgüdüm içerisinde çalışmaları sağlanacaktır.

Fikri haklar ile ilgili temel kavramların benimsenmesi, yerleştirilmesi, hak ihlalleri hakkında toplumun bilinçlendirilmesi, bu alanda kaydedilen gelişmelerin ve uygulamaların aktarılması amacıyla; toplumun ilgili kesimlerine yönelik tanıtım, yayın ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine devam edilecek, özellikle çocuklara ve gençlere yönelik görsel ağırlıklı programlar düzenlenecektir.

Fikri haklar sistemi içinde, bilgiye kolay ve doğrudan ulaşmayı sağlayacak veri tabanları oluşturulacak ve yeni teknolojilerin sunduğu imkanlardan en üst düzeyde yararlanılacaktır.

Fikri hakların korunması ve desteklenmesi; sanayileşme, dış ticaret ve bilim ve teknoloji politikaları ile birlikte değerlendirilerek, söz konusu politikalar fikri haklar politikası ile eşgüdüm ve işbirliği içerisinde planlanacak ve uygulanacaktır.

c) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

Eser ve komşu hak sahiplerinin haklarının daha etkin korunması amacıyla Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü yeniden yapılandırılacaktır.

Sınai hak sahiplerinin haklarının daha etkin korunmasını ve yeni ortaya çıkan sınai hak türlerinde uzmanlaşmayı sağlamak üzere, TPE'nin kurumsal alt yapısı yeniden düzenlenecektir.

3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu uluslar arası normlara uyumlu hale getirilecektir.

Yeni bitki türlerinin ve entegre devre topografyalarının korunmasına ilişkin kanun tasarısı çalışmaları sonuçlandırılacaktır.

Patent ve marka vekillerinin bir birlik altında örgütlenmelerini sağlayacak ve uluslar arası standartlarda mesleki etik kurallarını belirleyecek yasal düzenleme gerçekleştirilecektir.

III. KAYITDIŞI EKONOMİNİN KAYIT ALTINA ALINMASI

a) Mevcut Durum

Benzer gelişme sürecinde bulunan birçok ülke gibi, Türkiye’de de önemli bir sorun niteliği taşıyan kayıtdışı ekonominin boyutu çeşitli yönleriyle tahmin edilmeye çalışılmıştır. Ancak kullanılan yöntemler ve kapsanan alanların farklı olması nedeniyle, bu konudaki çalışmalar birbirinden çok farklı sonuçları ortaya koymaktadır. Öte yandan yaşanan ekonomik krizlerin, ekonomik faaliyetlerin kayıtdışına kaymasına yol açması da mümkündür.

Kayıtdışı ekonomi, yarattığı sosyal sorunlara ilave olarak, vergilendirilemeyen alan olması yönüyle kamu gelirlerinde önemli bir kayba neden olurken, ekonominin etkin bir şekilde işleyişini de engellemektedir. Kayıtdışı ekonomi rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasını önlemesi yönüyle de ülkeler açısından olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Bu açıdan benzer mal ve hizmet üretiminde bulunan birimler arasında kayıtdışı-kayıtdışı kesimde faaliyet göstermelerine bağlı olarak haksız rekabete yol açmaktadır.

Türkiye’de hızlı nüfus artışı ve iç göçe bağlı olarak artan işsizlik ve düzensiz kentleşmeyle birlikte kayıtdışı istihdam da artmaktadır. İstihdama ilişkin yasal mali yükümlülüklerin toplam işgücü maliyeti içinde önemli bir paya sahip olması da kayıtdışı istihdamı özendirilmektedir. Bu durum, kayıtdışı ekonomide çalışanların vergi ve sosyal güvenlik yükümlülükleri yerine getirilmediği için kamu gelirlerinde kayba neden olmaktadır.

Vergi kayıp ve kaçığının azaltılması bakımından vergi bilincinin yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Bu çerçevede kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınabilmesi için vergi kimlik numarası kullanımının yaygınlaştırılması önemli bir adımdır.

Türkiye’de küçük işletmelerin yaygınlığı, izlemeyi ve denetlemeyi zorlaştırdığı gibi, bu işletmelerin kayıtdışında kolaylıkla faaliyet göstermesine imkan vermektedir.

Yasadışı faaliyetler ise kayıtdışı ekonominin bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkileri olan kayıtdışı ekonominin küçültülmesi gereği açıktır. Kayıtdışı ekonominin boyutunun artması kayıtlı ekonomide bulunan kesimleri olumsuz yönde etkilemekte ve haksız rekabet yaratmaktadır. Kayıtdışı faaliyete yol açan nedenlerin ortadan kaldırılması ekonomik gelişme üzerinde olumlu etkiye bulunacaktır. Bu nedenlerle kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması büyük önem taşımaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin yakından izlenmesi ve ekonomi politikası araçlarının etkin biçimde kullanılması için bilgilerin daha sağlıklı olarak toplanması gerekmektedir. Kayıtdışı ekonominin milli gelir hesaplarına dahil edilebilmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede çeşitli kuruluşlar tarafından derlenen istatistiklerin ulusal ve uluslar arası alanda genel kabul görmüş tanım ve sınıflamalara uyumunu ve kurumlar arası koordinasyonunu sağlayacak şekilde istatistik alt yapısı geliştirilmelidir.

Kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması amacı doğrultusunda, belge ve kayıt düzeninin sağlıklı işlenmesini sağlayıcı önlemler alınması önem taşımaktadır. Böylece vergi gelirlerinin artırılması mümkün olacaktır.

Ekonomide etkinliğin artırılması açısından, kayıtdışı istihdamı azaltacak önlemler alınmalıdır.

Kayıtdışı ekonomiyle mücadelede, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği yapılmalı, bilgiler ve kayıtlar erişilebilir ve kullanılabilir hale getirilerek bilgi akışı sağlanmalıdır.

Yolsuzluk ve suç ekonomisinin önlenmesi için yapılan mücadele artırılarak sürdürülmelidir.

IV. VERİMLİLİK VE KALİTE KONTROL**a) Mevcut Durum**

Artan rekabet ortamında, mal ve hizmet üretiminin iyileştirilmesi ve sonuçta başarı kazanmanın yolu, öncelikle, verimlilik ve kalite düzeylerimizdeki artışa bağlı olacaktır. Ulusal düzeyde verimliliğin artırılması ve kalitenin geliştirilmesi için, kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütlerinin katılımıyla gerçekleştirilecek, eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının yaygınlaştırılmasına, her türlü mal ve hizmet üretiminde faaliyetlerin programlanmasına ve eşgüdümünü esas alan toplam kalite yönetimi uygulamalarına önem verilmektedir.

Toplam kalite yönetiminin, özellikle KOBİ'lerin katılımını sağlayarak yaygınlaştırılmasını hedefleyen Ulusal Kalite Hareketi; Türkiye Kalite Derneği (KALDER) ile Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı(TTGV)'nin işbirliği sonucunda başlatılmış bulunmaktadır.

Üretilen mal ve hizmetin AB'nin ortaya koyduğu spesifikasyonları karşılayabilmesi için ülkemizde kalite alt yapısının iyileştirilmesine olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Bu kapsamda, kalite güvencesi sistem belgelendirmesinin yaygınlaştırılması, verilen belgelerin uluslar arası tanınırlığının sağlanması ve izlenebilir ölçü sistemine dayalı kalibrasyon hizmetlerinin yaygınlaştırılması çabaları sürdürülmektedir.

2000 yılı ortalarından itibaren TÜRKAK'da başlatılmış bulunan kurumsal yapılanma çalışmalarının teknik ve idari yönden yeterli bir düzeye gelmesi sonucunda akreditasyon için yapılacak başvurular Haziran 2001 tarihinden itibaren kabul edilmeye başlanmıştır.

Standardizasyon, ölçme, kalite, akreditasyon, test ve belgelendirme konularındaki mevzuatımızın, AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesinde esas alınacak olan Ürünler İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Kanun 2001 yılında yürürlüğe girmiştir.

Milli Prodüktivite Merkezince verimlilik bilincinin oluşturulması amacıyla KOBİ'lere verimlilik artırıcı tekniklerin öğretilmesi ve söz konusu tekniklerin uygulanmasını sağlayıcı yönde; eğitim, danışmanlık, araştırma çalışmaları, verimlilik ölçme-değerlendirme, rekabet gücü olanaklarının artırılması için üretim ve pazarlama stratejilerinin belirlenmesi konularında sektörler düzeyinde araştırmalar yürütülmüştür. Büyük ve orta boy işletmelerden gelen talepler üzerine yapılan ve verimlilik sorunlarının belirlenmesi sonucunda verimlilik artırıcı tekniklerin uygulanmasını yaygınlaştırmak amacıyla güden ve özellikle verimlilik ölçümü, iş etüdü, kalite güvence sistemi, toplam kalite yönetimi, yeniden yapılanma, sürekli iyileştirme, güdüleme(motivasyon), yönetim bilgi sistemi, performans ölçüm ve yönetimi gibi konularda uzun süreli danışmanlık hizmeti verilmiş ve eğitim programları düzenlenmiştir.

b) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

Ulusal düzeyde verimliliğin artırılması ve kalitenin geliştirilmesi çalışmalarına ve toplam kalite yönetimi uygulamalarına hız verilecektir.

2002 yılında, her alandaki mal ve hizmet üretiminde verimlilik artışını hedefleyen verimlilik artırıcı tekniklerin yaygın kullanımı için, değişik kuruluşlarca çalışmalar sürdürülecektir.

Verimlilikle ilgili hizmetlerin kalkınmada öncelikli yörelerdeki merkezlere ve KOBİ'lere öncelik verecek bir biçimde yürütülmesi de önem arz etmektedir. KOBİ'lerde verimlilik artışı sağlayabilecek projeler için AB mali desteğinin sağlanması çalışmaları sürdürülecektir. Verimlilik artışı ve rekabet gücüne katkıları yönüyle, kalite güvencesi sistem belgelenmesi, toplam kalite yönetimi ve AR-GE faaliyetlerinin devlet yardımları çerçevesinde ve uluslar arası yükümlülüklerimize uygun biçimde desteklenmelerine devam edilecektir.

Günümüzde, bilgi teknolojilerinin, verimlilik artışı ve rekabet gücüne katkıları yönüyle öncelikli işlevler arasında giderek önem kazanmasından dolayı, bu konudaki uygulamaların yanı sıra teknoloji transferiyle ilgili danışmanlık hizmetlerinin de işletmelere götürülmesi konularının ele alınması öngörülmektedir.

İmalat sanayiinde uluslar arası verimlilik karşılaştırmaları, toplam faktör verimliliği, sermaye ve işgücü verimliliğinin ölçülmesi, rekabette öncü sektörlerin belirlenmesi, çeşitli sektörlerde kalite alt yapısının belirlenmesi gibi konularda yoğunlaşan araştırmalar yürütülecektir.

Yasalaşmış bulunan çerçeve kanununun ilgili yönetmeliklerinin yayımlanmasını müteakip taraf olan tüm kesimlerin bilgilendirilmesine ve uygulamanın hızla yerleştirilmesine önem verilecektir.